

of the Le Grandell

R
3117

Spire to an

/

862

VIII

160

333

R
3117

R. X. 1923:3899.

I I

CONSTAT XVIII G

Interpretatio brevis atq;
perutilis Magistri Joā
nis Lyntholcz de Döch
eberck In summā natura
liū domini Alberti mag-
ni doctoris acutissimi
In quinq; tracta-
tus Ingeniose
partita omni
bus multū
profutu-
ra

Joachim Monasteri, by Georg Pfeiffer

I P

Handwritten signature or mark in a circular frame.

*Gymnasium
Reval*

Renerendissimo in cristo patri ac do
mino domio Teodorico dei gratia episcopo Lubecen. S. Universitatis
nostre francofordiane Cancellario patrono ac domino suo gratio-
sissimo Fabianus ff. hagnouensis S. D.

Dum mecum ipse tacitus cogitarem

reuerendissime in cristo pater ac presul optime iam florentis francofordiane vniuer-
sitatis origine que exemplo vetustissime Platonis academie in loco magna ex pre-
vel frequentia hominu deserto vel despectissimorum sane mosaice legis observatoru
inhabitato. erecta conspicit. Non potui non vehementer admirari vigilantissimam il-
lustrissimorum principum nostroru paternitatisque tue curam prudentissimamq; consili-
um Quo res eo perducta est vt in breui tps curriculo ad iustam prope maturitate
cum edificioru splendore ac magnificetia tum delectissimoru virozu collegio ac fre-
quentia tuo potissimum auspicio excreuerit. possitq; omni disciplinaru genere cum
quantia ludi litterarij palestra interepide decerrare. Nec immerito est ad eam excolle-
dam non mediocri infimie ordinis homines sed doctissimi quique aliaru vniuersita-
tu viri bonozib; premijq; sunt inuitati. Quippe vt sacraru litteraru professores iur-
risq; peritos taceat. quoru primores satius est silentio preterire q; repide sequiterq;
laudare. Ad philosophie cultores venio quibus ta secunda sunt ingenia vt indeo
suarum lucubrationu nouos quosda pariant fructus. quos pro laude incrementoz
vniuersitatis ac scholasticoru vtilitate in lucem edant. Qua in re precipua Johan-
nis Lintbolz Magistri liberaliu artium acutissimi enitet opera. qui cum in philo-
sophiam quam vulgo parvulum appellant non contemnenda esset commentaria
Itemq; in P. h. logicam ex intimis philosophorum penetrabilibus diligenti studio
grande volumen composu. Non grauat in indices quicq; notit e cogitare quo
cum studiosis adolescentibus prodesse possit tum a cognomero hispani quo paterni-
tas tua illi non in vrbane illuiter se valeat vindicare. Hoc etenim scomate quibus
dam quasi stimulis ad actus a scrupulosa difficultate logice obscuritatis paulu diuer-
sit via. in amenissimum philosophie campum. vnde quosdam delegit non insuauis
inspidelne philosophice veritatis flosculos quos ingenij sui sedulitate decoctos re-
neria scholasticoru palatib; edendos exhiberet. Precepta inq; philosophie Alberti
de saxonis que ea qua potuit diligentia interpretatus est. prima que hec ingenij sui
pignora paternitati tue statuit dedicare. Qui est quedam phie documeta olim edi-
derit. ea tu que et re et noie puula erat. lectioe tua du xit indigna. Adhuc vero phie
libru maiori diligetia absoluit eo suscipias animo quo ille dederit rogo. Q; si cum
dem esse gratu paternitati tue cognouerit. magna hilaritate nulloq; labore respec-
ctu grauiora litteraru munia obicit Vale. illius meiq; memineris.

Epigramma eiusdem

Accipias sophie placido pater optime Sultu
Que tilia insolito robore grana tulit
Secunda inuenies genitarum semina rerum
Que edidit ignauum lite intante cahos
Sidera perpetuoq; rotatum turbine celum
Quis regat ac certa lege meare iubet
Omnia cur tepido nascentur germia sole
Mortifero inq; dices frigore nata cadant
Ethere que nostro exhibeant spectacula mundo
Cum vapor in formas fertitur Esq; nouas
Postremo quid sit Begetat quod corpora: sensum
Largitur: pariter quo bene cuncta sapia

Summularum Alberti

Dum itaq; in om-
ni sciencia iuxta sen-
tetiam Aristote-
lis Ipsum quod
quid est sit suppo-
nedu ideo ante di-
uisione philosophie
Textualem
Operose quod.

quid est ipsius est premittendum.

Unde Cicero libro primo rust. Philosophiam studium sapientie interpretatur
et libro decimo eiusdem operis. Philosophos sapientie studiosos. appellat vbi
etiam de philosophia sic ait. O vite philosophia dur. O virtutis indagatrix er-
pulsi rix virtutis. quid non modo nos sed omnino vita hominum sine te esse po-
tuisset. tu vrbes peperisti. tu dissipatos homines insocietate vite conuocasti. tu
eos inter se primo domicilijs deinde coniugijs tum litterarum et vocum coniuncti-
one iunxisti tu inuentrix legum tu magistra morum et disciplina fuisti ad te confugi-
mus. a te opem petimus. tibi nos nunc penitus totosq; tradimus. Idem etia libro
prim. o tuse. sic dixerat. Philosophia vero omnium artium mater est et regina. Ad-
etiam est ea ipsa domina ac omnium virtutum magistra que supero cardine delap-
sa vet quam greci sophiam nos vero philosophia verius nominamus de qua Ari-
stoteles in libro de pomo sic inquit qui philosophiam inuenit vitam in vtroq; secu-
lo inuenit de qua similiter. Seneca epistola xxi cum inquit. Non potest virtus
perfecta esse nec equalis tenor vite sine philosophia. per qua diuina et humana cog-
noscuntur qua si te occupes incipis esse deoru socius et alibi dicitur. O lucilli scio
nemine bene vitare posse et tollerabiliter sine studio philosophie. Nam sine tali
philosophie studio animus eger est. Sicut ergo medicus morbo fugato sanitatem in-
ducit sic philosophia Ignorantia relegata vita vtriusq; seculi condonat hanc igit
amplecte. Nam te parem deo reddit.

Notandum primo

Philosophia duob; modis potest accipi Vno modo generaliter pro notitia et
nihilbet entis sine habeat esse a natura sine per operationem intellectus. et hoc mo-
do omnes artes et scientie sunt partes philosophie quo modo philosophia generalis
notificatioe sic describitur. Est diuinarum et humanarum rerum perfecta cognitio
cum studio bene viuendi coniuncta. Item. Glidomque diffinitio et duplex inuit par-
tes de quibus tractat philosophia. et s; hoc etiam diuiditur in speculatiuam et
practi. am. na per hoc q; dicit diuinarum rerum tangitur notitia illarum rerum que
immediate dependent a deo. Et dicitur diuine eo q; no sunt sub nostra potestate

Epigramma
quod inuenit deum
et vitam in vtroq;
seculo inuenit
de qua similiter
Seneca epistola
xxi cum inquit
Non potest virtus
perfecta esse nec
equalis tenor vite
sine philosophia
per qua diuina et
humana cognoscuntur
qua si te occupes
incipis esse deorum
socius et alibi dicitur
O lucilli scio
nemine bene vitare
posse et tollerabiliter
sine studio philosophie
Nam sine tali
philosophie studio
animus eger est
Sicut ergo medicus
morbo fugato
sanitatem inducit
sic philosophia
Ignorantia relegata
vita vtriusque
seculi condonat
hanc igit amplecte
Nam te parem deo
reddit.

Beata anima
Hoc inuenit deum
et vitam in vtroq;
seculo inuenit
de qua similiter
Seneca epistola
xxi cum inquit
Non potest virtus
perfecta esse nec
equalis tenor vite
sine philosophia
per qua diuina et
humana cognoscuntur
qua si te occupes
incipis esse deorum
socius et alibi dicitur
O lucilli scio
nemine bene vitare
posse et tollerabiliter
sine studio philosophie
Nam sine tali
philosophie studio
animus eger est
Sicut ergo medicus
morbo fugato
sanitatem inducit
sic philosophia
Ignorantia relegata
vita vtriusque
seculi condonat
hanc igit amplecte
Nam te parem deo
reddit.

A X B
Bibliotheca
universitatis
Dorpatensis
1993.3899.
2736

52902845

Liber primus

sed aut sup^{ra} naturam constantes vt que motui et mutationi naturali nō sunt sub
iecte sz penitus talium passionū immunes vt deus et intelligentie. aut a natura cō
stantes sicut que motui et mutabilitati sunt subiecte vt effectus naturales sicut mix
ta et elementis. vt homo azinus lapis et sic de alijs. 7 tales res dicuntur solum spe
culatiue. Ideo noticie habite de talibus rebus dicuntur speculatiue. Sed per hāc
particulam humanarum rerum tangitur noticia rerum operabilium per nostrū in
tellectum humanum. Sunt enim res humane que possunt per nos fieri et transiri
fieri. tūc dicuntur practice. Ideo noticie de eis habite inq̄tum tales dicuntur pra
ctice et sic patet qualiter diffinitio predicta innuit duas partes philosophie scilicet
practicā que in operari consistit. Nam praxis grece operatio est latine. et speculati
uā que est in contemplatione veritatis ij. metha. Theorice quides finis veritas. pra
ctice vero opus. Vnde patet Corollarie qd non sufficit ad philosophiam habere
hab̄tum rerum speculabilium diuinarum humanarūq; sed etiam requiritur ad
eam opus seu operari. Ideo subiungitur in diffinitione cū studio bene viuendi con
iuncta. i qd hec cognitio fiat propter bene operari. nam szm phm. ij. ethicoz. Vir
tutes scrutamur non vt sciamus tantum. sed vt boni efficiamur. tunc enim boni eri
mus cum szm virtutem operamur quia szm Ciceronem primo officiozū virtutis
laus non in cognitione sed actione consistit. Alio modo capitur philosophia speci
aliter vt est vna specialis sciētia de nūero scientiarum. videlicet vt est species philo
sophie generaliter capte. et tunc diffinitur sic. Est sciētia considerans obiectiue et
formaliter de ente mobili vel de aliquo de per se pertinente ad ipsum speculatiue et
non quidatiue inq̄tum huiusmodi. vt patebit inferius

Notandum secundo

Philosophia sꝑm primam propositionem textus diuiditur in naturales rationalem et moralem. Cuius diuisionis ratio est quia philosophia inqꝛum scientia est perfectio intellectus. Ideo sꝑm diuersum ordinem rerum quem habent ad rationem sine intellectu sumitur diuersa scientia. Sunt enim aliqua entia que preueniunt nostrum intellectum hoc est que habent perfectum esse sine nostra ratione vt sunt metaphisicalia. mathematicalia. et physicialia. Et iste cadunt sub scientia naturalis que ipsarum est consideratiua. Alie sunt res a nostra ratione dependentes vt sunt intentiones seu loyce passionēs et de his est philosophia rationalis. Nam iste passionēs sunt solum per nostram rationem et similiter rebus conueniūt inqꝛum sunt in ratione sꝑm qꝫ huiusmodi. Alia sunt entia que sequuntur rationem nostram sicut sunt operationes voluntarie virtuosē et viciose. Nam voluntas sequitur intellectum cum moueatur finaliter ab intellectu vt patet. iij. de anima. Et de illis est scientia moralis sic igitur et diuersitate reruz deprehenditur diuersitas scientiarum. Patet similiter ordo earum. Nam naturalis philosophia quia est de his que preueniunt nostram rationem dicitur prima que grece pbisica est appellata. Rationalis vero est de his que sunt in ratione et ordine post pbisicam est pars secunda et pꝑrima. grece loyce denominata in qua disputatur vt veritas ipsa inquiratur. Moralis vero est de his que consequuntur rationem et sic est tertia et vltima grece Ethica appellata in qua de moribus et virtutibus agitur. Vnde vincentius. ij. libro speculi doctrinalis. c. x. quatuor ponit scientias que ceteras continent. Theorica namqꝫ in speculatione veritatis laborat. Practica morum disciplinam considerat. Mechanica actiones huius vite dispensat. Loyce vero recte loquendi occulte disputandi scientiam prestat. Egidius tamē diuas ostendit conditiones requiri ad artem que principalis pars essentialis philosophiæ debet computari. Prima qꝫ ea intendatur veritas finaliter. Secunda qꝫ sit de eis que sunt principale obiectum intellectus ideo artes mechanice morales et rationales essentialis pars philosophiæ esse non possunt.

Summularum Alberti

Nota tertio

Divisionem philosophię naturalis quę sumitur ex vi. metaphisicę ubi dividitur
in physicam mathematicam et theologiã idest metaphisicam. Ratio sumitur ex hoc
quia cum demonstratio generat scientiam. Ideo sunt tot modi scientiarum quot
demonstrationes. Differentie autem demonstrationum sumuntur ex medijs. Media au-
tem demonstrandi sunt definitiones. Ideo scilicet diuersos modos definiendi sumitur
diuersitas scientiarum. Sunt enim aliqua entia quę diffiniuntur omnino abqz mo-
tu et materia. et de illis est metaphisica vt sunt substantię separate et diuine. Alia
sunt quę diffiniuntur abqz materia sensibili. sed tamen cum materia imaginabili et
de illis tractat mathematica. Alia sunt entia quę diffiniuntur per motum et materi-
am sensibilem. vt sunt omnia physica. ij. phisicorũ et. vi. metaphisicę. Est enim du-
plex materia vii. prime philosophię scilicet sensibilis quę sensibilibus qualitatibus
actius et passius distinguitur sicut es lapis et lignum et omnis materia mobilis in
qua sunt principia motus ad formã quę entium naturalium pars quiditatis est et essen-
tia. Alia est materia intellectualis seu imaginatilis quę scilicet per rationem intelle-
ctualẽ abstracta est a motu et materia. secundum esse autem in sensibilibus posita
et hec sunt mathematica entia habentia vt latius ibidem. Est enim

Metaphisica

Prima philosophia et omnium scientiarum dignissima. que tractat principalissime de rebus supra naturam constantibus ut patet ex nominis interpretatione. nam dicitur metaphisica a metha quod est trans et phisica natura quasi scientia transcendens naturam. Et dico principalissime quia non solum illas res considerat sed omnes rem mundi cum sit scientia communis ratione consideratorum et modi considerandi ex his. eiusdem ubi tres assignat scientias communes et hinc est quod duplici videtur subiecto quorum alterum est adaequationis quod est ens inquantum ens. Alteri vero principalitatis ut est deus et intelligente separate quarum principaliter est consideratiua. Denominatur igitur metaphisica a principalissimis consideratis sicut a substantiis immaterialibus et separatis quemadmodum theologia non quod talis solum sit de deo ut alibi claret. Etiam a digniori debet fieri denominatione. et dicitur metaphisica a alto nomine philosophorum sapientia quasi sapida scientia cum valde sapidum sit et delectabile scire quid de deo et angelis et rebus altissimis. Sym Com enim est melius modicum scire de rebus nobilioribus quam multum de rebus vilioribus. Ubi simul innuitur nobis excellentia et dignitas ipsius super omnes alias scientias humanitas inuentas quam tangit philosophus primo metaphisice cum inquit. necessarios quidem omnes dignior vero nulla. Etiam metaphisica dicitur philosophorum theologia qualiter nominat eam philosophus vi. metaphisice. sicut in superiore diuisione. Diuersis tamen rationibus theologia et metaphisica dicuntur scientie diuine. illa enim dicitur diuina non solum quia de deo et de rebus diuinis tractat et loquitur. sed quia deo auctore hominibus est tradita et nulla humana industria inuenta. hec autem quia de deo loquitur tanquam de potissima substantia et principalissima et tamen per humanam rationem inuenta vel etiam dicitur diuina ut Com. inquit quia de deo et rebus diuinis tractat. Diuina enim sunt illa in quorum diffinitione ponitur deus ut latius ibidem. Sed

Mathematica

Est que tractat principalissime de rebus a natura constantibus sub ratione quanti-
taria. Et talis est duplex. Nam quedam est mathematica que sub magica continetur
ut que est circa culturas pactionis et invocationis demonum ac varias superficio-
res ab ecclesia prohibitas. et talis mathematica cum omnibus suis speciebus est pro-
hibita neque enim est vera scientia, sed potius diabolica deceptio. ¶ iij

Liber primus

Thomas in quolibetis quolibet. iij. r. xvj. Alia est mathematica que vere dicitur scientia et que est pars philosophie et est dicta mathematica a matheis quod est abstractio et icos scientia quasi scientia de abstractis et absolutis. Sunt enim in mathematica sicut magnitudo numerus pres et proprie passiones eorum de quibus in arithmetica et geometria. Et est abstractio mathematica nihil aliud nisi intellectio numeri aut magnitudinis aut passionis istorum non intelligendo similes sensibiles et motuales. Et qd qd obicitur est mathematice ideo sicut ei divisione dividit et mathematica sicut qd ois qd obicitur aut est magnitudo aut multitudo ut p. v. meth. Ideo duplex est mathematica scilicet arithmetica que est de qditate discreta scilicet de numeris et geometria que est de qditate continua. Et qualis pars mathematice considerat magnitudinem incontracte. Alia contracte sic sicut alia pars considerat multitudinem incontracte Alia vero contracte sicut sicut hoc mathematica dividit in quatuor species scilicet geometria astronomia arithmetica et musica que dicitur qd obicitur qd hinc se sic qd obicitur vie in unum sine redentes scilicet in qditate. Differunt tamen hoc modo qd geometria tractat de magnitudine incontracte hoc est docet simpliciter mesurare res sicut longitudinem latitudinem et profunditatem sicut astronomia tractat de magnitudine tractata ad motum qd tractat de magnitudine mobilis ut puta ipsius celi. Docet enim motus planetarum qd tpe fiat sicut et qdte longitudinis et latitudinis sunt signa in zodiaco etc. Et talis astronomia non est pure mathematica cum considerat motum astroz sicut est media inter mathematicam et naturalem. Principia enim mathematice applicantur ad res naturales sicut videtur innuere philosophus. ij. philosophi. ubi assignat octavam philosophice et mathematice. Arithmetica vero tractat de multitudinem incontracte qd docet simpliciter mesurare res qd obicitur indifferenter. Sicut musica tractat de multitudinem incontracte ad sonum qd tractat de multitudinem sonozola docet enim mesurare notas in tonis et proportionibus musicalibus quibus qd obicitur species additur alie posterius inveniunt ut sunt perspective que est de linea visibili et de subalternata geometrie. et ars de ponderibus et latitudine formarum. Quo modo autem hec scientia mathematica inter alias scientias est certissima docet philosophus. j. poste. et Comen. ij. meth. ubi dicit qd mathematica est in primo gradu certitudinis.

Naturalis philosophia Est que tractat principalissime de rebus a natura constantibus sub ratione motus. i. de ente mobili inquantum habet motum. Est enim philosophia de ente mobili vel naturali ut de subiecto. dicitur enim philosophia a philis grece quod est natura latine et icos scientia quasi scientia de natura seu rebus naturalibus. Unde philosophus. vij. meth. dicitur Quoniam vero philosophia scientia est circa quod dicitur entis natura circa tale est subiectum in qua est principium motus et generis ubi per subiectum sicut b. Tho. intelligit subiectum natura cum natura sit principium et causa motus et generis ut habet. ij. philosophi. Et b. Tho. sup. Boe. de tri. ing. q. xviij. Philosophia est de his rebus que sunt in motu et materia. Unde scias quod aliquid de primere ad motum tribus modis. Primo effectiue sicut de us et intelligentie que mouet orbem celestem sed non mouent saltem circumscriptione quod materia bene diffinitive quo modo et sunt in loco Secundo subiectiue ut mobilia. i. subiecta motus ut aqua inquantum calefit. Item celum dum circumscribitur et circumscribitur. Tertio terminatiue ut illud quod terminat mutationem sicut caliditas que terminat calefactionem. Quantitas que terminat augmentationem etc. Et omnibus relictis partibus philosophie solum de illa hic principaliter intendimus.

Philosophia dividitur in tres partes scilicet logicam ethicam et physicam. sive in rationale morale et naturale de quibus alijs

duabus obmissis ad presens de sola physica sive naturali hic intendimus.

Summularum Alberti

De indistantes et natura

Unde quod de multiplex indistinctus est generum confusio est enim equivocatio mater et rationis. Ideo primo necessario diligenter multipliciter nas. de enim primo natura sicut se ratio intelligit naturalis quo modo vltima sunt magis nota non quam particularia prius enim est cognitio sui posterioris. vlt autem est prius singulari. Est igitur principium essendi et cognoscendi suorum singularium. et hoc vltimum in cognitione intellectus. natura cognoscit sensitiua singularia sunt priora hec enim primo sensibus occurrunt. Secus enim primo et per se est singularium intellectus vltimum. ij. de anima. modo quod per se est prius est illo quod est per accidens. Dicitur se modo in naturalibus. sed subiectum in artificialibus. ij. philosophi. dupl. Primo sicut se habet subiectum in artificialibus sicut maior non a proportionata similitudine minor probat quod generum sibi file et pmaet in transmutatione. materia autem permanet sicut quodammodo ergo est natura probat hoc latius. v. meth. c. de natura. Tertio dicitur natura forma probat tripliciter. Primo eo modo aliquid est naturale quo modo aliquid de artificiali. Sicut artificiale de a sua forma ergo et naturale dicitur est a sua forma Secundo illud est naturale quod redit ad generationem naturalem sed forma est habens. Dicitur per quod generatio est ad naturam minor per quod sicut rei veritatem per generationem naturalem redit forma naturalis. Tertio per naturam est via in naturam naturam et medicationem. natura medicatio denominatur a termino a quo et non ad quem minatur sicut naturam quod denominatur a termino ad quem de enim sanatio via in sanitatem. Et quod natura matera quod forma sunt natura est tamen magis natura forma quam materia. Natura sicut se habet res naturalis ad esse in natura sicut sicut natura ita le habet ad naturam magis autem est sicut natura quando est sicut forma indelectia. ergo forma que facit compositionem esse sicut natura est magis natura quam materia. Est enim forma magis natura quam materia est per se inchoat passio. ij. de anima. Secunda quod forma habet se ut actus materia vero ut potentia. Sicut actus perfectior est potentia. ij. meth. Tertia quod forma saluat res naturales in eadem destructione rei natura est causa qua res potest non esse. vij. meth. modo perfectius est principium quod hoc nomen natura potest dupliciter considerari. Vno modo in ordine ad id quo impositum est. Et sic natura habet nomen a naturitate. Dicitur enim a nascendo et sic naturam nature propriissime conuenit generationi viuendum quorum generatio dicitur naturam. Secundo consideratur nomen nature ad illud cui impositum est et sic conuenit principijs rei naturalis scilicet materie et forme. Prius tamen forme a qua est res naturalis materia prime. forma enim dat rebus naturalibus esse actu. Aliam nature multipliciter prem ponit Boetius quam hic omitto.

Notandum primo

Quia natura est nomen dictum multipliciter pluribus conueniens per prius et posterius sicut superius ostensum est. Datur talis

Diffinitio

Natura est principium motus et quietis eius in quo est per se et non sicut accidens. Est autem hec non vera nature diffinitio sed assignatio quedam et descriptio que manifestatio est sicut nomen diffinitio quia si esset diffinitio oporteret quod nomen nature illis de quibus dicitur equaliter conueniret et non per prius et posterius cuius contrarium supra visum est. Pro cuius intellectu suppono quod

Liber primus

Principale ut est illud quod dirigit aliud in operando ut forma ignis in calefaciendo dirigit caliditate. Nam mediare tali tanquam instrumēto calefacit. Aliud est principium instrumentale quod se dirigit ab alio in agendo sicut est instrumētum quo mediare aliqua causa operatiua producit suas operatiōes per de securi quo ad domificationem et hoc de dirigere particulari inquit est causa sed a propter que est causa vltima quo omnia alia dirigunt. Preterea principiorum aliud est actiuum ut est principium transmutandi alterum inquit alterum in meth. et hoc principium est forma in natura. Aliud est principium passiuum quod est principium transmutandi ab altero et hoc est materia. Preterea principiorum quoddam est per se quod coincidit cum causa per se ut est de curia. Noie predicat nomen effectus in proposito de per se vera ut statue factor est causa per se statue. Aliud est principium per accens de cuius noie predicat nomen effectus et principium in propositione accidens vera sicut per licet est causa per accens statue. Quibus breuissime suppositis est talis.

Explicatio diffinitionis

Nam cum natura sit quedam priuatio que quodammodo principiat motum secundum quod est preterea materie ut in primo philosophorum. Oportet quod natura ponatur in genere principij. Nam priuatio principium est et non causa secundum veram causam rationem. cum autem natura verissime sit forma et forma vere sit causa sicut et materia. Oportet quod etiam natura sit in genere cause quare et dictum est in diffinitione quod natura est principium et causa. cum etiam natura sit de genere virtutis et potentie que semper sunt causa motus et transmutationis in aliud vel ex alio. oportet quod natura sit causa et principium motus. Et quia omnis motus est de contrario in contrarium quanto philosophorum. Et quod de contrario mouetur ad contrarium necessario quiescit aliquando. ideo natura non potest esse causa infiniti. sed quandoque quies interit. et ideo natura est causa et principium motuendi et quiescendi. cum autem dictum sit quod natura non omnium principium est. ideo dicitur quod est causa et principium alicuius. Et quia differt hoc principium ab artificialibus et violentis in hoc quod ipsum est intra cum artificialia moueantur ab arte que est extra ipsa septimo methaphisice. Ergo dictum est quod est causa et principium et cetera eius scilicet in quo est ita quod sit intrinsecum sibi quod mouet. cum autem anima mouet sed non propter se. Nam licet anima vegetabilis moueat vno modo et quasi ex necessitate tamen non mouet propter se sed per qualitates primas. Natura autem est mouens propter se. Ideo additum est quod est mouens primum hoc est propter se et parte mobilis. licet non semper sit primum simpliciter ita quod ante ipsum non sit aliud mouens. Nam mouens ante quod non est aliud non est natura sed ut peripatericis placuit intelligentia ordinis superioris et primi vel ipsa prima causa. hoc autem quod additum est per se et non secundum accidentem. dictum est ideo ut intelligatur motus illud essentiale motui et motus essentialis mobili ut latius vii. philosophorum. Nec pro primo notabili.

Nota secundo

Duplicem esse naturam scilicet vniuersalem et particularem. Vniuersalis enim non dicitur per predicationem sed per influentiam. Nam superiora suo influxu vniuersali generant inferiora. Dicit enim Commē. duodecimo metaphisice. que inferiora aguntur habent proprias mensuras ab intelligentijs et ab arte diuina intellectuali que etiam a philosophis vocatur optima natura. Dicitur tamen natura vniuersalis dupliciter quarum vna est natura vniuersalis determinata in esse generis vel speciei sicut animalis natura et hominis dicitur vniuersalis. Alio autem modo dicitur natura vniuersalis absolute et hoc dupliciter. Dicitur enim vniuersalis natura que principium moris et quietis est in omnibus naturalibus. Et hoc est illud commune quod omnia naturalia participant et ex ipso naturalia dicuntur. et dicitur etiam natura vniuersalis que vniuersalis est continet et regit omnem naturam particularem. Alia est natura particularis a particularitate singularium et individuorum in quibus est sicut natura huius plante vel grani huius que non est aliud quam vis insita rebus ex similibus

Summularum Alberti

similia procreans a qua et dicitur opus naturale generare sibi simile. ij. de anima. et hec natura necessario est ad generationem animalium perfectorum ut deducit. beatus Tho. par. i. q. xlvj. ar. viij. ad tertium ubi inquit Ad generationem animalium perfectorum non sufficit agens vniuersale sed requiritur agens proprium quod est generans vniuersum sicut pater. vii. prime philosophie.

Notandum tertio

Quod aliud est natura aliud naturale. Aliud quod habet naturam. et iterum quod est ex natura et quod currit cursu naturali. Quid enim sit natura dictum est supra. Sed naturale est quicquid comparatum nature denominatione dictum ab ipsa. Sed hoc est dupliciter scilicet in quo est natura quod est res naturalis. vel quod est per naturam ut sunt impressiones et motus naturam consequentes. Aliud quod est coniunctum illis motibus seu impressionibus ut locus naturalis ad quem est motus naturalis et tempus naturale quod nature est cōseruatiuū. Alias etiam ponit significationes Alber. hic in textu. Sed quod habet naturam dicit illud quod habet in se principium quo mouet ex sua natura et quo quiescat ex sua natura. et hoc est corruptibile naturaliter. Ex natura autem est cuius esse est in actu. aut cuius existentia est in actu ex natura siue sit esse primum quod habet in diuina naturalia siue esse secundum quod habent species naturales. Sed quod currit cursu naturali hoc est sicut motus et quietes quas natura per seipsam producit et per suam essentiam. et non preter solitum. Quia quod est preter solitum aliquando est ex causa extranea sicut caput hominis in corpore porci quod sit per constellationes extraneas nature seminis ex quo generat corpus porci. Aliquando autem sit ex extraneo recipiente actionem nature particularis. et hec est materia indispota quo modo sit caput latum et digitus superfluius que non currit cursu naturali. tamen sunt naturaliter et ex natura. Ex qua distinctione et diffinitione tria distinguuntur opera et agentia. Primum enim est agens naturale et illud presupponit ens in potentia in sua actione ut materiam primam. unde et opus seu res naturalis est que habet formam suam a natura vel cuius forma ultimata a qua habet nomen et rationem est introducta a natura. ut homo agnus et cetera. Aliud est agens artificiale quod presupponit in sua actione ens in actu. et est res artificialis que habet aliquam formam suam esse et sue denominationis ab intellectu humano. sicut ponis mensa. et circa talem rem intellectus in agendo semper presupponit aliquod in actu quod est illud circa quod et ex quo agit. Tertium est agens supernaturale quod in sua actione que est creatio nihil presupponit per quod et ipsa a generatione est diuersa. Unde et res supernaturalis est que neque est ab arte neque a natura. sed est virtus super omnem naturam non limitata in aliqua specie rerum aut genere seu aliquo gradu entis sed infinitam habens virtutem atque agens arte sua infinita. Quare etiam potest ex nihilo aliquid creare sicut est prima causa sicut deus.

Adnotantes quod natura multis modis dicitur. Dicitur enim natura naturalis intelligentia secundum quod dicit Aristoteles in posterioribus. Vniuersalia sunt magis nota in natura quam particularia id est naturali intelligentia. Item relativa sunt simul natura et dicitur in predicatione. Dicitur etiam natura materia. Dicitur etiam natura forma. Et magis proprie dicitur natura forma quam materia.

Liber primus

Substantia dicitur quod est in se et non secundum accidens. Quod est in se et non secundum accidens. Quod est in se et non secundum accidens.
¶ Diffinitur autem sic natura. Natura est principium motus et quietis eius in quo est per se et non secundum accidens. ¶ Unde

Unicenna distinguit naturam scilicet **universalem et particularem**

Universalem appellat virtutem diffusam in substantia celorum.

Particularem vero illam appellat que est in rebus singularibus et

individuis. Et illam que est in hac planta vel in hoc grano secundum

quod dicitur quod natura est **his insita rebus** ex similibus familia proce-

ans. et hos quatuor ultimos modos ponit **Aristoteles**. q. phisicorum

¶ Naturale etiam dicitur multis modis. Primo quod alicui inest a

sua creatione **primus** quod dicitur **Scire et addiscere naturale est**

hominum. quia **Strengis** inest ei a sua creatione. Dicitur etiam natura

le quod sit secundus cursus nature sicut quod dicitur **naturale est quod ex homi-**

ne fiat homo et ex equo fiat equus. Sicut **hecetria** distinguuntur opera et tria

agentia scilicet opus nature. artificis et creationis. Opus nature est cui

ius principium est natura. Opus artificis est cuius principium age-

re est voluntas. Opus creationis est cuius principium agendi est crea-

tor. Et dicitur etiam natura quod considerat scientia naturalis.

¶ Cum autem subiectum

unde omnis scientia est alicuius generis subiecti sicut dicit philosophus in analyticis de quo pro-

bat passiones et cuius passiones et differentias considerat. hoc autem in omni sci-

entia naturali absque dubio est corpus mobile prout motui subijcit. Probat hoc con-

clusum multis rationibus. Primo est illud est subiectum naturalis philosophie. quod primo substat na-

turali esse sed hoc est corpus mobile. ergo. maior patet. scilicet. metha. sed minor est

philosophi. scilicet. de anima ubi dicitur quod anima est actus seu endelechia corporis et non

dicitur entimobilis. Preterea secundo philosophia est de substantia sensibili et corruptibili

scilicet. vi. metha. Sed omne corruptibile sicut quod huiusmodi est corpus vel virtus in cor-

pore ergo primum patet per philosophum. scilicet. de gene. ubi dicitur quod materia nunquam

est separata a morpheis et passionibus. Secundum patet secundo de anima ubi di-

citur quod primum sensitivum quod est sensus communis est apprehensivum magnitudinis tan-

quam proprii obiecti in quo omnia sensibilia propria subiective radicantur. Preterea

Summularum Alberti

tertio Entimobile non potest esse subiectum. ergo corpus mobile consequentia a suffi-
cienti divisione. Antecedens probatur quod primi et communissimi formabilis et ultimi
et determinatissimi formantis nulla est proportionis commensuratio vel analogia
unionis. sed ens est communissimum et primum formabile et mobile est ultimum
determinatissimum ergo male additur mobile entis quia passio debet convenire sub-
iecto per se et sicut quod ipsum primo posteriorum. Preterea quarto Illud est sub-
iectum naturalis philosophie cui per se et secundum quod ipsum demonstratur in
esse principalissima passio naturalis philosophie. Sed sic est quod corpus mobile est hu-
iusmodi. ergo. maior nota. sed minor probatur vi. phisicorum. ubi ostendit Aristote-
les motum qui est passio naturalium soli corpori contingere et omni corpori hoc di-
citur vii. phisicorum et primo celi quod virtus motiva non potest esse infinita quia est cor-
porea et nullam corpus est infinitum ut dicitur tertio phisicorum et primo celi. Ubi
etiam ostenditur quod scientia de natura vere est circa corpora et magnitudines. sed hec
prepositio circa dicitur circumstantia subiecti hoc etiam dicitur Aristoteles ii. phisicorum
quod quantitas figura et similes proprietates magis naturalia accidentia sunt ter-
mini phisicorum corporum.

Notandum primo

Quod ex divisione subiecti preinducti ostenditur divisio librorum naturalis scientie
cum enim corpus mobile sit subiectum ipsum habet considerari in scientia naturali
sicut omnes differentias et divisiones quarum prima est quod ipsum potest considerari
in se et absolute sive simpliciter et universali vel ad materiam tractum. In se quidem
simpliciter et universali consideratur hoc tractari in presenti prima summularum Alberti
in de phisico auditu quod est liber phisicorum. dicitur ideo liber phisicorum. Nam ipse in uni-
versali totum complectitur negotium phisicum. Dicitur autem alias de auditu phisico quod ibi tan-
gunt ea que auditu plus quam demonstratione sciuntur de phisicis. et hec sunt principia
phisica universalia ex quibus alia probari habet. ipsa autem indemonstrabilia sunt ea
in ipsa supponenda.

Notandum secundo

Quod Corpus mobile contractum ad materiam habet primam divisionem secundum
materie differentiam. Nam corpus vel simplex est vel corpus mixtum et ex simpli-
cibus compositum. Sicut enim est corpus simplex hoc adhuc habet duas differenti-
as quoniam ipsum potest esse mobile aditum tantum vel ad formam. ille enim duo
potentie motus sunt in mobili et una earum causatur ex alia. Corpus autem mo-
bile ad formam determinatur in libris de generatione et corruptione. que est tertia
summularum in presenti. sed mobile ad situm sive sit circulariter mobile sive in re-
ctum determinatur in libris de celo et mundo et est hic summa secunda suo orde-
ne. Sicut autem illud mobile ad situm duplicem habet considerationem. potest enim
considerari in se vel sicut quod habet ordinem ad mobile sicut formam quod recipit im-
pressionem eius et priori quidem modo considerandum est in de celo et mundo. Secundo autem
modo adhuc dupliciter consideratur quod ad hoc quod sciatur impressio quam celeste cor-
pus relinquit in elementis que moventur ad formam et etiam corporibus commu-
nis oportet quod sciatur eius habitudo quam habet ad locum generationis impressionum illa-
rum. habitudo autem illa determinari habet in quodam libro qui dicitur esse de longitudine
latitudine terrarum et cantatu et de locis habitabilibus. impressiones autem habent
tractari in li. qui dicitur de causis proprietatum elementorum et planetarum. Cor-
pus autem mobile mixtum consideratur dupliciter. Aut enim est in via mixtis aut in spe-
cie vel genere constitutum inesse mixti. Primo quidem modo sufficienter tradita est
corporis scilicet mixti scientia in quatuor libris methedorum et est in presenti scien-
tia summa quarta. Secundo autem modo variatur per duas differentias. Nam

Liber primus

nam rationis. Decima vero que ponitur immobilis nec sensu nec forte ratione manifestatur. et ideo hinc non ponitur. Aliud est corpus immobile quod est subiectus motui et transmutationi ut sunt corpora inferiora.

Nota tertio

Aliam divisionem corporis. Nam corpus aliud est simplex aliud compositum. Dicitur autem corpus simplex multipliciter. Est enim simplex quod dividitur divisione continui tantum et sic corpora mathematica sunt simplicia. Secundo dicitur simplex quia non habet qualitates agentes et patientes sic celum dicitur simplex. Nam tales qualitates sunt proprie ratione cuius contrarietatis agitur et patiuntur invicem. Tertio autem exemptum est ab omni contrarietate primo celi. ideo dicitur simplex licet alias compositum sit ex materia et forma primo celi. Tertio modo dicitur simplex in quo stat resolutio corporum et non resolvitur in formam aliam et sic elementa sunt simplicia corpora. Quarto dicitur simplex cuius partes sunt eiusdem rationis cum toto et sic caro et os sunt simplicia et manus et pes sunt composita. Aliud est corpus compositum ex modis oppositis illis modis simpliciter corporum.

Corpus autem diffinitur ab antiquis sic. Corpus est omne illud quod

habet trimam dimer. s. onem scilicet longum latum et profundum. Vel

sic et melius s. m. Algasalem et Alucennam. Corpus est in quo est ap

titudo intelligendi duas lineas interfecantes se ad angulos rectos

et iste linee habet se ad modum crucis et tertia dividit illas duas ad

angulos rectos speciales. ¶ Est autem corporum aliud mobile ali

ud immobile. et dico immobile corp^{us} stans quod neque movetur ad for

mam neque ad situm. Et est celum empiricum. Corpus autem mobi

le est quod subiacet motui et quieti quod est etiam unus de principis

nature testante Aristotele. Summo philosophorum primo philosophorum.

¶ Tria sunt principia nature

Ratio quia tot sunt principia quot suffiunt ad generationem naturalium et sine quibus nullum naturalium generari potest sed illa tria sunt huiusmodi ergo. Natura for nota ex terminis. Natura enim non deficit in necessariis nec abundat in superfluis tertio de anima. Sed minor probatur quia cum sit aliquid vel simpliciter vel s. m. quid semper est in eo duplex quod sit scilicet subiectum et oppositum haberi quod est privatio ut quando homo sit musicus oppositum haberi est non musicum et sic biset seu subiectum homo quorum alterum est illud quod sit. alterum vero ex quo sit. Illud autem quo res sit est forma. Sunt ergo tria rerum naturalium principia. Preterea tot sunt principia quot in omni generato sensu et ratione comprehendunt. Sed tria sunt huiusmodi ergo. Maior nota per Com. viij. phi. comento. xij. Sed minor patet per inductionem in singulis et subalibus et accidentalibus. Et quia res naturalia principiata tripliciter variat s. m. esse. habet enim esse in fieri et in facto esse ideo variant et principia

Summularum Alberti

eiusdem rei. quorum primum est in potentia tantum. Secundum in potentia actus permixta. Tertium in actu tantum. Duo igitur sunt principia rei in fieri. Primum scilicet et materia que pre-supponitur omni generationi et dicitur fieri pre-suppositum sed tria sunt principia rei in fieri. scilicet materia forma et privatio. Nam si res ipsa nulla generatio compleri potest s. m. Commen. commento. lviij. Sed duo tantum sunt principia rei in facto esse puta materia et forma. Nam ex his permanenter constituitur res intrinsece in suo esse. Sola autem materia principium est in fieri et in facto esse.

Notandum primo

Quia omnes philosophi tam philosophi quam non philosophi loquentes de principijs ipsa dicitur esse contraria. quia principia tria sunt propria. i. philosophorum. Oportet enim principia neque esse ex alterutro. Ita quod unum sit ex alio et oportet etiam quod non sint ex alijs prioribus se. Tertio quod ab ipsis sint alia. Nec autem tria insunt contrarijs primis ergo. Propterea enim quod illa contraria sunt prima continent eis esse non ex alijs prioribus. quia si essent ex alijs tunc illa essent priora ex quibus essent et sic ipsa non essent prima quod est contra rationem principij. Sed quia sunt contraria et contrariorum unum non est causa per se alterius. continent eis non esse ex alterutro. Nam si unum esset ex alio per se tunc illud esset principium eius. et conveniret cum ipso in essentia et tunc non esset ei contrarium. Et quia principia ordinem habent ad posteriora continent eis quod alia sunt ex ipsis. Sic igitur principia inter se sunt tria sed de

Contrarietate principiorum

est diversitas philosophorum. Alucenna enim et Alpherrois in solutione questionum de contrarietate principiorum dicunt quod contraria sumuntur dupliciter scilicet large et stricte. Stricte enim sumpta contraria sunt qualitates prime vel que causantur ex primis. Est enim contrarietas proprie dicta repugnantia diversarum formarum sub eodem genere distantium ab eodem subiecto mutuo se expellentium ut dicitur. x. meth. Sed contraria large sumpta sunt continentia sub se privationem et habitum. Et ita intelligitur quando dicitur quod principia sunt contraria. Nam sunt opposita ut privatio et habitus in eodem contrarietate large sumpta est repugnantia duorum principiorum eiusdem generis succedentium sibi invicem in eodem subiecto puta privationis et forme. Quam quidem distinctionem videtur impugnare philosophus probando duo esse contraria principia illa ratione. ad agendum enim suffiunt duo. Sed principia sunt agentia. Privatio autem et habitus non agunt. Nam privatio nihil agit ideo etiam non est causa ergo videtur quod ista distinctio non sit secundum sententiam Peripateticorum. Hanc difficultatem solvit Albertus dicens. Contraria que sunt in substantia dupliciter accipiuntur scilicet s. m. se. et s. m. esse quod habent in materia. Scdm se quidem nihil agunt nec patiuntur sed sunt forme simplices. Et autem accipiuntur s. m. esse quod habent in materia sic eo quod sunt substantiales sunt terminantes et perficientes in materia. Et ideo omnes actus qualitates que sunt in materia sunt instrumenta earum. Sicut enim calor non dissolvit tantum et rarificat materiam. Sed etiam servat proportionem ad carnem et os et alia similia s. m. quod informatur ab una forma substantiali vel ab alia. Et sic forme substantiales sunt actus et passives. Et sicut proportionabiliter in talibus movet calidum forma substantiali informatum ita humidum siccum et frigidum sicut lacus patet. iij. meth. et ceterorum. ¶ Et quia propositio indiffinita verificatur per unam particularem cui equipollent s. m. dialecticos. ideo cum dicitur principia naturalia esse contraria non est intelligendum de omnibus neque de ipsis quocumque modo sumptis. Sed de quibusdam. Est enim forma solum privationi contraria. Et cum obijciatur quod substantia substantie non est contraria. Principia autem naturalia sunt rebus substantia substantie. Alexander et Alpherrois dicentes quod hoc est verum in compositis non autem in simplicibus.

Bij

Liber primus

Et si in simplicibus designatur inter se contraria et ea quae modum habent contrariorum ut supra. Et hoc pro notabili primo.

Notandum secundo

Quod privatio realiter non differt a materia sed solum secundum rationem non tamen secundum rationem nostram quae est ratio rationis sed secundum rationem quae sumit a natura rei. Et vocat ratio quid sit in materia privatio a materia secundum rationem diffinitivam dicens quod quid erat esse est diversa. Nam alia est ratio materiae. Alia ratio privationis ut de primo philosophi. Quod autem privatio non differt realiter a materia. Patet quod privatio est in materia ante omnem formam sed ante omnem formam nihil est in materia distinctum ab ea. Et quod dicitur de philosophi quod materia est per se principium rei naturalis. Privatio vero principium per accidens. Per se autem et per accidens sunt distincta realiter ergo materia et privatio videntur esse distincta realiter. Hoc verum de eo quod est per accidens et quasi contingens ad fieri rei naturalis quod non est verum de privatione ut in capitulo suo. Sic ergo quod idem numero sunt privatio et materia ratione vero altera et diversa. Ideo philosophus duo dicit rerum naturalium principia. numero quidem tria autem ratione sunt ergo duo et tria ut ibidem.

Notandum tertio

Quod materia et forma sunt fundamenta cuiuslibet rei naturalis et intrinseca principia. prout quod videtur quod sit secundum quod sit ex subiecto materiali sit et forma et hoc est videre in eo quod sit secundum accidens. quod musicus hoc componitur quodammodo accidentaliter ex subiecto homine et musico. Prout ex resolutione resolvendo rationem musici in hominem et musicum. Sed ex his componitur compositum in quo resolvitur in philosophi. ergo. Et similiter in compositis substantialibus quae sunt ex hoc quod materia accipit formam per motum ergo materia et forma sunt rerum naturalium intrinseca principia. Est enim materia prima nihil aliud in re quam altera pars essentialis compositi substantialis in qua est forma substantialis inherens tanquam in suo subiecto quod docet philosophi sic intelligi. In homine enim vel equo vel alio composito est quedam substantia quae non est forma substantialis remouetur ergo per intellectum omnium accidentia et forma substantialis ab homine vel equo illud quod remanet de materia prima. Quod autem aliquid ibi remanere ut experientialiter patet in transmutatione quoniam cum homo vel equus moritur acquiritur nova forma substantialis et prior corrumpitur. Cedit enim una forma alteri ergo oportet ibi remanere aliquid quod maneat sub utroque termino transmutationis et illud dicitur materia prima. Hoc modo docet Com. circa primum philosophi. antiquos philosophos deuenisse in cognitionem materiae prime. Quod autem talis materia sit aliquid patet. Nam omnia elementa vocata videntur ad invicem non secundum suas qualitates contrarias quibus inter se contrariantur et repugnant ergo secundum aliquid quod est omnibus commune et hoc est materia igitur est aliquid. Non tamen est aliquid in actu prout probat Aristoteles. vii. meth. Nam quicquid est ens in actu ab actu essendi est tale. Sed actus essendi est esse quod est a forma. Ipsa enim dat esse rei. i. philosophi. et. vii. meth. modo materia praescinditur ab omni forma ergo. Praeterea si materia esset ens actu sequeretur omnem formam subalem esse accens. Nam quicquid pervenit enti in actu est accens. i. meth. Praeterea sequeretur quod ex duobus entibus in actu fieret unum tertium quod est contra philosophum. vii. p. p. p. Nam ex materia et forma fit totum compositum. Et ergo cum de omne esse est a forma hoc verum de esse actuali. Materia autem in se est ens purum positive ut laci. i. philosophi. Est enim ens positive partialis essentia perfectibilis et in se certa per formas localem quod modo materia prima trahitur ad certam speciem generabilium et corruptibilium.

Trium sunt principia naturae videlicet subiectum sive materia et duo contraria scilicet privatio et forma. Quod sic patet quia in omnibus quod sit secundum naturam aliquid subicitur quod ad illud quod fit sit in potentia. Per hoc quod dico aliquid subicitur tango

Summularum Alberti

materiam sive subiectum. Et per hoc quod dico fit tango formam. et per

hoc quod dico sit in potentia tango privationem. Verbi gratia. Ex ho-

mine non musico fit musicus. et ex semine non homine fit homo. Et

igitur materia trium principium in numero cum privatione et est de

duo ratione. Privatio enim accidit materie. non enim est idem esse

hominem et non musicum esse quare et dicit Aristoteles. i. philosophi. duo

sunt principia quod est dicere unum in numero non tamen duo pe-

nitus propter id quod est alterum esse eis. sed sunt tria ratione. Et

autem materia et forma sunt radices et principia cuiuslibet corporis

naturalis patet per resolutiones. Abstractis enim formis omnibus

accidentalibus tandem devenitur ad formam substantialem. qua adhuc

abstracta per intellectum remanet quoddam. Salde occultus quod est ma-

teria prima. Et autem materia prima sit aliquid patet per hoc quia

elementa commiscuntur ad invicem et non secundum contrarias qualita-

tes sine formas. Secundum illas enim repugnant ergo secundum aliquid quod

omnibus est commune et hoc est materia prima. ergo materia prima

est aliquid. Et si obicitur omne esse est a forma. igitur si hoc ma-

teria est aliquid habet formam et sic non est materia prima. Dicendum

quod esse actuale est a forma sed non potentiale. et tale esse habet mate-

ria prima. Vel potest dici quod aptitudo recipiendi omnem formam est

ei pro forma. Dicit enim Aristoteles. i. philosophi. unde sicut dicitur in analitico posterioribus et primo philosophi. Tunc arbitramur nos scire et cognoscere unumquodque quod scimus vere quando cognoscimus

prima eius in genere principia causas eius et elementa et ex quibus componitur et non

aliter intelligendo in proposito per principia causas efficientes in genere corporis

mobilis secundum quod est mobile quia non scimus naturalia nisi sciamus causas efficientes eo

B. iii

tunc negat minor. Actuale non est a forma, sed non potentiale, quod sit aptitudo recipiendi omnem formam, et aptitudo ipsa est pro forma.

Liber primus

rum primas. Est enim scire rem per causam cognoscere primo posse. Per causas autem huius propositionis ultimos intelligimus fines propter quos sunt omnes alij fines eo quod nature operationum nihil est vanum sed omnia sunt propter finem certum in natura sine cuius scitu non perfecte scitur natura eorum. Finis enim est causa principalissima eo quod causa causarum. id est philosophorum et. v. metaphysice. Nam propter illud movet efficiens et propter illud movetur materia et illum attingit forma rei per aliquem modum. Elementa autem dicimus causas ingredientibus essentiam rerum naturalium que sunt forma et materia. et est ratio illius propositionis generalis quod tot requiruntur ad perfectam rei cognitionem simpliciter quod requiruntur ad esse eius. sed omnes cause universaliter principia et elementa requiruntur ad esse rei simpliciter igitur. Maior nota ex. ij. metaphysice quia eadem sunt principia essendi et cognoscendi. Minor probatur Nam res ex omnibus causis per se et principijs seu elementis simul dependet in esse nec altero tantum. Preterea tot requiruntur ad perfectam rei cognitionem simpliciter per quod possunt absolvi omnes quæstiones et dubitationes circa cognitionem. sed notata omnium causarum principiorum et elementorum est huiusmodi ergo. Maior nota Sed minor probatur quia dubitationes non absoluntur simpliciter nisi per reductionem in causam ultimam via resolutionis et in primam via compositionis. igitur ad perfectam rei cognitionem requiritur omnium causarum cognitio. et hoc signanter in his que sunt entia physica seu naturalia. Nam in nulla aliarum scientiarum realium adeo plene colliguntur causarum genera sicut in naturali. Nam in mathematicis eo quod sine motu considerantur nihil demonstratur per efficientem et finem. nam efficiens movet motum et per motum attingit finem. Et ideo que sine motu sunt consideratione efficientis et finis habere non possunt. Similiter etiam mathematicis non curat materia eo quod abstrahit ab illa propter hoc quod ipsa est subiectum motus primo de genere. Formam autem accipit solam sicut quod ab ipsa diffinitio accipitur que est quod quid erat esse sicut quod subijcitur passioni quod probat inesse substantie formali. Metaphysicus autem licet consideret omnes causas non tamen considerat eas in eo quod sunt causantes quia materiam et formam non considerat sicut quod ingredientibus rem quam componendo constituunt. sed potius sicut quod reducuntur in rationem substantie que est verum ens et principium aliorum que metaphysicus intendit. et ideo solius physice est procedere ex principijs et causis et elementis sicut quod huiusmodi. De his ergo principijs est dicendum sigillatim et primo de materia. nam ipsa est fundamentum totius nature et pro raro philosophus dicit eam esse principium ex quo fit unumquodque et in quod resolvitur unumquodque. Et ideo dicitur materia quasi rerum naturalium mater et per consequens primo ex hoc dicitur inter principia de ipsa dicens.

Materia

Est primum subiectum uniuscuiusque ex quo aliquid fit cum insit per se et non sicut accidens. Cuius quidem diffinitionis talis est intellectus. Materia prima est primum subiectum id est originale et principale uniuscuiusque forme id est cuiuslibet ex quo scilicet subiecto cum forma fit aliquid id est constituitur. compositum substantiale cuius illud subiectum insit scilicet huic composito per se id est essentialiter et substantialiter et non sicut accidens. In qua diffinitione dico primo. Materia prima hic diffinita. potest enim materia dupliciter considerari. Uno modo pure absolute cum exclusione et precisione omnium formarum substantialium et accidentalium per intellectum. et sic materia dicitur prima et est subiectum omnium formarum et stramentum primo philosophorum et sicut philosophum non est ens actu sed potentia sit tamen ens actu per formam. Nam forma communicat actum suum materie talis enim materia ut sic considerata non est scibilis neque intelligibilis saltem positive. Nam unumquodque scitur et intelligitur secundum quod est in actu ex quo solum actus est principium cognoscere

Summularum Alberti

di. ix. metaphysice. modo materia illo modo non habet actum sed precedit ipsum idem dicitur primo philosophorum quod materia per endelchiam solum intelligitur id est formam. Neque materia ut sic accipiendo habet ideam in mente divina sicut Beatus Thomas. Nam idea est similitudo alicuius entis existentis et similitudo sicut formam rei. Dicit enim Beatus Thomas parte prima questione decima quinta articulo tertio. Ad tertium dicendum quod Plato sicut quosdam posuit materiam non creatam et ideo non posuit ideam esse materie sed materie concretam. sed quia nos ponimus materiam creatam a deo. non tamen sine forma. Habet quidem materia ideam in deo non tamen aliam ab idea compositi. nam materia sicut se neque esse habet neque cognoscibilis est beciple. Alio modo capitur materia pro parte materiali alicuius compositi non tamen cum exclusione omnis forme et sic corpus hominis cum dimensionibus et alijs formis accidentalibus dicitur materia eius. et talis dicitur materia secunda quia ipsa presupponit primam tanquam partem eius et talis non est subiectum primum id est principale quia propter hoc non diffinitur. Excluduntur etiam per hanc ipsam particulam scilicet subiectum primum alia multa et primo materia rerum artificialium que non est materia prima. nam materia illarum rerum est res naturalis. Res autem naturalis est totum compositum. sed totum suppositum presupponit materiam ex qua quare materia artificialium non est subiectum primum. Secundo excluduntur elementa ex quibus componuntur mixta quod ipsa elementa per se sunt composita ex materia et forma. ergo non sunt primum subiectum id est principale seu originale licet dicantur subiectum primum ordine quodam id est proximum et sic esset equivoecatio primi. Deinde dicitur in diffinitione uniuscuiusque unde quod sicut aliquos hec particula exponatur particulariter pro alicuius et non universaliter ex quo nulla determinata materia potest esse subiectum cuiuslibet. Etiam propter veritatem dialecticorum regulam. Nam signa universalis in diffinitionibus posita debent exponi particulariter. alias diffinitio et diffinitum non converterentur quod est contra eorumdem naturam. Inspectendo tamen intentionem philosophi tunc non oportet illud signum universale particulariter accipi. Nam philosophus primo philosophorum et dominus Albertus hic non diffinit aliquam materiam particularem ut ipsi volunt. Diffinitio enim principium est sciendi. id est posteriorum. Particularium vero non est scientia demonstratio neque diffinitio ut ibidem et. vij. prime philosophie imo singularia solum per accidens sciuntur in quantum sub universalibus continentur. Quia propter diffinitum materiam in universalis que habet partes sicut quas est subiectus cui insit forme sic quod hec pars substat huic forme illa vero alteri et ut sic tunc materia omnium rerum naturalium est numero una et hoc secundum omnem formam. Ratio nam diffinitio materie sit per formas diversas secundum ergo omnes alias formas tunc relinquitur ibi unum cabos confusum et una materia. Verbi gratia Accipias lignum unum ex quo fabricentur mensa. scamnum. domus. et alia huiusmodi scilicet sic illis formis accidentalibus a ligno ipsum in se est unum. sed sicut quod substat huic vel huic forme diversificatur sicut eius partes ut ergo diffinitio respondeat universali diffinitio hec particula universaliter videtur intelligenda. Ita tamen quod ordine quodam. Illarum formarum dicitur receptiva.

Notandum primo

Quod secundum Commentatorem decimo metaphysice commento duodecimo. Aliquid esse unum numero potest dupliciter intelligi. Uno modo positive per positionem alicuius forme individui in illo. Alio modo privative per privationem cuiuslibet indivisibilis in illo quod tamen in esse potentiati participatum est a pluribus. Primo quidem modo unum numero non potest esse in pluribus simul quo modo individui demonstrati dicitur unum numero. et hoc modo intelligit philosophus. v. metaphysice. ubi dicit eadem et unum numero sunt quorum materia est una accipiendo materiam pro materia

Liber primus

secunda et proxima ut que habent unam materiam sub eadem forma dicantur unum numero sicut individua simonima unius speciei. ex materia enim prima neque identitas potest argui neque diversitas ex quo est ens in pura potentia. Poteest tamen idem secundo modo dicto esse in pluribus inquantum quodlibet potentiale est unum numero in pluribus sicut et materia. Differt tamen unitas generis ab unitate materie. Nam unitas generis est quoddammodo positiva extra animam quia dicit formam potentialem sed unitas materie est simpliciter privativa quia nullam dicit formam essentialiter. hoc tamen intellige privative non per privationem entitatis simpliciter sed per privationem formalitatis et actualitatis. Nam materia dicit entitatem pure potentialem genus autem entitatem quasi inter potentiam et actum mediam. ut est sententia a Platone secundo d'ialecticos.

Notandum secundo

Quod secundum philosophum secundo metaphisice. In nullo genere causarum proceditur essentialiter et per se in infinitum sed semper est deveniendum ad aliquid primum. cum generatum sit ab aliquo ergo oportet devenire ad materiam primam ex qua fiunt omnia generata per se. Quare et ipsa erit sempiterna per generationem nullo modo exorta ubi scias aliquid generari dupliciter. Uno modo entitativum id scilicet cuius entitas per generationem acquiritur et hoc vel generatur simpliciter secundum totam eius entitatem et sic generatur forma vel secundum quid scilicet cuius pars entitatis per generationem acquiritur quo modo generatur compositum. Alio vero modo aliquid generatur subiective quod scilicet generationi subijcitur. Et hoc videtur esse materia quo modo videatur intelligi Commentator philosophi cum inquit Materia in rei veritate generatur. Et licet primo celi in individuis non quodlibet generabile de necessitate generatur. sed omne corruptibile de necessitate corrumpitur. tamen secundum speciem omne generabile quandoque de necessitate generabitur sicut corruptibile quandoque corrumpitur. Et ideo ostenso quod materia nunquam generatur nec corrumpitur videtur ostensum esse ipsam neque generabilem neque corruptibilem. est igitur.

Materia prima

Secundum philosophum. i. phisicorum. ingenerabilis et incorruptibilis cuius hec est ratio. Nam si generaretur tunc oportet secundum predicta documenta generationi qua generaretur materia aliquid subijci. Nam omnis generatio est ex aliquo per quod differt a creatione. Quod autem subijcitur generationi materie prius est generatione cum sit eius principium. sed subiectum primum generationis est materia. ergo materia est ante generationem materie quod est inconueniens. ergo per generationem non incipit esse materia quare et phisice loquendo secundum Platonem est sempiterna. Est etiam et incorruptibilis quia si corrumpitur oportet quod in aliquid et non in nihil secundum naturam corrumpatur. omne autem quod corrumpitur resoluitur ultimo in materiam in qua autem ultimum corruptibile resoluitur illud non resoluitur ad aliud alias non esset status. ergo illud manet et per consequens materia manet postquam corrupta est et hoc est inconueniens. ergo materia est incorruptibilis per se. Quod autem corrumpitur in materia est privatio ut latius primo phisicorum.

Notandum tertio

Quod materia prima apud philosophum varijs nominibus est nominata quorum diversitatem alibi presuppono preinductam. Dicitur tamen materia inquantum nullam habet formam actu. potens tamen suscipere omnes de qua dicit Plato ipsam potius appellandum immutabilem quandam et informem capacitatem mira quadam et incomprehensibili ratione inter nullam et aliquam substantiam nec plane intelligibilem nec plane insensibilem positam. sed quia ex his que in ea commutantur intelligi tamen posse videatur et hoc etiam est quod dicit Augustinus in. xij. confessionum quod prima informis

Summularum Alber

mitas que penes nihil est extra omne tempus est capax tamen ipsa est formata omni in quas mutantur res mutabiles. que quidem materia alias dicitur nutricula eo quod forma conualecit in ipsa sicut infans in nutrice et matre. Dicitur etiam mater ex eo quod actus efficientis non est ab ipsa et ideo intellectus idealis qui agit secundum speciem idealem a Platone dicitur pater et res generata composita ex materia et forma dicitur proles. Materia vero in qua fit forma dicitur mater. Adhuc a Boetio ipsa materia dicitur fluitans non ab actu humidi sed a similitudine quia sicut humidum facile recipit omnem figuram ita materia apta est ad suscipiendum omnem formam.

Scit enim aristoteles. i. phisicorum. Tunc enim arbitra

mur unumquodque cognoscere de causas eius cognoscimus

et principia prima usque ad elementa de his ergo principis

est dicendum sigillatim et primo de materia. Materia ut dicit

Arist. i. phisicorum in fine est primum subiectus cuiuscunque est

quo aliquid fit cum insit per se et non secundum accidens: cum insit dicitur

quia in omni eo quod fit secundum naturam necesse est esse materiam per se

Non secundum accidens dicitur propter privationem que non inest per se sed

secundum accides. Et hec est diffinitio materie prime de qua dicit Arist.

ibidem. Quod sit ingenerabilis et incorruptibilis. Si enim generaretur

esset genita antequam generaretur. Et similiter si esset corruptibilis esset

corrupta antequam corrumperetur. Unde R. Dioni. c. iij. li. de di. nomi.

dicat sed neque corrumpitur aliquid existentium secundum quod est substantia

et natura sed ex defectu ordinationis que est secundum naturam armonie et

comensurationis infirmatur ratio materie. Et nota quod materia dicitur

inquantum apta nata est recipere formam. Substantia vero si

ue subiectum inquantum substantiat forme dicitur autem. Ne inquantum non

habet aliquam compositionem ad formam sed est nuda ab omni forma

Quod vero dicitur secundum quod est principium omnium rerum naturalium.

Materia autem sic dividitur

Liber primus

Unde licet materia s'm q' est subiectu' g'neris et corruptiois et principiu' reru' natu-
raliu' sit simplex non h'ns compositionem penit' vt declarat Augustinus. xij. confessio-
num tamen s'm potentiam multiformem recipit diuisionem quarum

Prima est

Materiarum alia est spiritalis que est in creaturis spiritalibus situm et locu' non
habentibus et talis solum dicitur conditio seu proprietas materie vt sunt recipere
esse subiectum et alia huiusmodi. Recipiunt enim inferiores substantie separate speci-
es et claritates a superioribus. recipere autem est proprietas materie dicunt in qui-
dam philosophi materiam et formam esse in substantiis spiritalibus vocantes ma-
teriam esse subiectum ipsius esse s'm actum quod probant ex. iij. de anima. vbi di-
cit philosophus Quoniam autem sicut in omni natura aliud quidem est materia in
quoquoq' genere hoc autem est potentia omnia illa. Alteru' autem est causa et effi-
ciens quod est et omnia facit vt ars ad materia' sustinuit. Necessesse est et in anima has
esse differentias vnde patet q' potentiam possibilem et potentiam actiuam philoso-
phi etiam ponunt in simplicibus et spiritalibus. Imo et intelligentiam angelicam con-
cedunt ex materia et forma esse compositam dicentes q' forma illa sic perficit mate-
riam q' non est susceptibilis quantitatis vel contrarietatis. In quibusdam enim mate-
ria est cum quantitate et in quibusdam cum contrarietate et in quibusdam cum forma
substantiali et accidentibus spiritalibus sicut sunt scientia et illuminatio et alia hu-
iusmodi hoc enim accidit materie ex perfectione sui. a forma quandoq' enim perfici-
tur ita q' determinatur tota potentia materie ex creatioe et sic nullo modo post per-
fectionem erit in potentia ad aliud. Unde oportet q' tunc sit sine quantitate. quia
omne quantum est in potentia ad motum. Quandoq' autem ita perficitur q' rema-
net in potentia ad vbi et non ad formam et tunc est cum quantitate sine contrarieta-
te vt est in superioribus corporibus. Quandoq' autem remanet in potentia ad vbi
et non ad formam sicut etiam in illis corporibus superioribus. Quandoq' autem re-
manet in potentia ad vbi et ad formam et tunc est cum quantitate et contrarietate vt
in corporibus inferioribus. Alia est materia corporalis et est illa que stat sub forma
corporeis atq' scilicet longitudine latitudine et profunditate. Et hanc materiam ha-
bet celum et omnia inferiora sub concavo orbis lune existens

Secunda diuio

Materiarum corporalium alia est artificialis et est illa que est in rebus artificialibus
sicut materia domus. Sunt autem res artificiales quecuq' habent formam seu spe-
ciem in mente seu anima artificis preconcepam. Alio enim est factum principium
cum ratione et talis species dicitur forma prima seu exemplar nam s'm eam artifice
procedit faciendo formam in materia exteriori. hec tamen materia s'm rem est
vera substantia licet res ex ea producta sit veru' accidens de genere qualitate. Om-
nis enim res artificialis s'm materiam est naturalis. Alia est materia corporalis natu-
ralis vt est illa que est in rebus naturalibus quarum principium intrinsecum est na-
tura et per hoc differunt naturalia ab artificialibus que mouentur ab arte extra ip-
sa existente. ij. philosophorum et. vij. metaphisice.

Tertia diuio

Materiarum naturalium quedam est vniuersalis seu communis et est illa que no' co'cipitur
vt est quantitas seu dimensionibus subiecta et talis est pars quiditatis reru' natium et
essentie sicut docet phis. ij. philosophorum et. vij. p'me phis. imo est pars speciei vt ibide
Alia est materia particularis signata et indiuiduata que scilicet sub certis dimensionibus
est considerata vel sub ratione vltimi subiecti non amplius receptibilis in aliud
et talis non est de essentia speciei. Nam essentia significatur per diuisionem sed ta-
lis materia non ingreditur diuisionem ergo non est de essentia speciei sed esset de

Summularum Alber

essentia indiuidui si ipsum haberet diuisionem et essentiam Sed quia materia vni-
uersalis non habet respectum ad aliquam formam specialem sed ad omnem formam
indifferenter s'm inclinationem et naturalem appetitum est in potentia Ideo

Notandum primo

Q' duplex est appetitus naturalis Quidam est actiuus et est quedam naturalis in-
clinatio rei in suum bonum quod est acquiribile per potentiam actiuam et de illo ve-
rum est dicere q' consequatur quandam formam vel virtutem et sic naturaliter igi-
tis appetit ardere. Alius est passiuus et est quedam inclinatio qua imperfectum na-
turali est recipere perfectionem et hunc appetitum habet materia que de se est ens im-
perfectissimum quia in pura potentia ergo appetit formam idest perfectionem for-
me sicut turpe idest malum appetit pulchrum idest bonum et femina virum et est ta-
lis appetitus materie non vt saluetur sed potius vt transmutetur in id quod appe-
tit. Et habet illam turpitudinem non ex se sed ex priuatione sibi permixta. Vnde
corruptio et defectus et quicquid habet rationem mali s'm quod huiusmodi per se
non potest cadere sub appetitu. ergo materia existens sub aliqua forma et appetens
esse sub alia forma per se appetit bonum quia quilibet forma est bonu' et perfectio
materie. sed cum appetit corruptionem hoc est ratione priuationis coniuncte. Si
ergo non esset priuatio commixta materie aliquid appeteret sui ipsius corruptione
Ex quo sequitur q' materia appetit indifferenter omnem formam per motum acqui-
sibilem et sibi possibilem quod dico propter formam corruptam que reuertit no' po-
test quare eam materia non appetit alias esset appetitus frustra. Sequitur secundo
q' materia stans sub forma perfecta appetit imperfectionem prout aliquid perfecti-
us sibi per hanc acquiritur. Sequitur tertio q' materia non appetit formam quam
habet quia non est egressus illius sed appetit contrariam et hoc ratione priuationis in-
mixte ratione cuius materia dirigit se vt possit inducere formam post formam vt di-
cit Commentator primo philosophorum.

Notandum secundo

Q' in materia duplex est potentia. quedam enim est potentia passiva que est princi-
piu' transmutandi ab altero in quatuor ab altero licet est materia eris respectu statue et
hec potentia est solum in materia artificiali. Alia est potentia non solum passiva sed
etiam actiuu' que est principiu' transmutandi alteru' in quatuor alteru' quod dicitur signan-
ter quia si interdum aliquid transmutet seipm tamen s'm aliud et aliud principium si-
bi conuenit transmutare et transmutari. Et ideo omne mouens seipm diuiditur in par-
tem mota' perse et in partem mouente' per se et hec potentia est in materia naturali
in qua non solum est potentia passiva sed etiam actiuu' patet in corpore humano vbi pre-
ter potentias sensitivas passivas et intellectivas. ponitur etiam potentia actiuu' vt est
potentia vegetatiua per omnia g'na. patet etiam in grano milij et spermatis animalis
et talis potentia actiuu' hoc modo vocatur ratio seminalis que in quatuor est formatiua
forme etiam est aliquid forme cuius est agere De qua postea in materia

Quarta diuio

Materiarum particularium quedam est ingenerabilis et incorruptibilis vt est materia
corpis supercelestis. Alia est g'nerabilis et corruptibilis vt est materia elementalis vbi

Nota tertio

Q' in omni g'ne corporis sit aliqua ma'. Est eni' propositio p se nota vt dicit Rabi mot-
ses in libro de vno deo q' omne corpus est compositu' Itē in libro de suba orbis dicit
q' omne q' mouet est corpus et compositu' ita in. j. li. celi cum dico celū dico formā
cū dico hoc celū dico materiā Est igitur in celo materia probatur ex hoc. nā illud
q' sustinet formā est materia sed in ppetuis celestibus corporibus aliquid est q' susti-

Duplex appetitus naturalis.

Actiuus appetitus naturalis est qui inclinat rem in suum bonum quod est acquiribile per potentiam actiuam. Passiuus appetitus naturalis est qui inclinat rem ad perfectionem quam non habet.

Quod appetitus naturalis est duplex. Actiuus appetitus naturalis est qui inclinat rem in suum bonum quod est acquiribile per potentiam actiuam. Passiuus appetitus naturalis est qui inclinat rem ad perfectionem quam non habet.

Duplex potentia in materia.

Potentia actiuu' est principiu' transmutandi alteru' in quatuor alteru' quod dicitur signanter quia si interdum aliquid transmutet seipm tamen s'm aliud et aliud principium sibi conuenit transmutare et transmutari.

Potentia vegetatiua est potentia actiuu' per omnia g'na. Patet etiam in grano milij et spermatis animalis.

Liber primus

In corporebus ubi est forma. ergo ibi est et materia. Quod autem privatio non insit talibus perpetuis corpibus. Ex hoc probatur quod opposita non simul sunt in eodem forma aut et privatio sunt opposita. Et hoc probatur quod corruptibilia nunquam inveniuntur privatio. Preterea tria sunt principia eius quod movetur ad formam et tamen sunt nisi duo principia eius que salvantur in ipso sed talia corpora perpetua sunt et non mutantur ad formas suas ergo non sunt nisi duo principia in ipsis que sunt materia et forma. Preterea cuiusque inest privatio ad formam illud non habet formam illam et aptum natum est habere. aut igitur aliquando habebit ipsam aut aptitudo est frustra. sed frustra nihil est in natura ut in seculo de physico auditur. iij. de anima. et i. celi. Si ergo in corpibus celestibus privatio est necessario ipsa habebunt naturalem aptitudinem ad formam habendam quam non habent et aliqui habebunt quod est absurdum cum sunt intrasmutabilia secundum formam et hec est omnium philosophorum sententia. Et si quidam dicant quod in omni materia sunt potentia contraria quodammodo in omni genere contrarie differentie contraria autem reducuntur ad privationem et habitum decimo. i. philosophie ergo in materia celestium est aliquo modo privatio. Dico quod in omni materia sunt contraria que quidem materia non tota constituta est uni contrariorum sicut materia perpetuorum que sunt ingenerabilia et incorruptibilia nec est simile de genere logico quod secundum rationes abstrahitur ab eo cuius est genus. et hoc modo unum est genus logicum ad corpora corruptibilia et incorruptibilia. et habet potestate differentias contrarias. sed si genus accipitur secundum esse tunc est simile. Nam tunc non in eodem genere sunt corruptibilia et incorruptibilia et hec de divisionibus materie quas collige in hac figura subscripta

Quod non est privatio in materia. Et hoc probatur quod corruptibilia nunquam inveniuntur privatio. Preterea tria sunt principia eius quod movetur ad formam et tamen sunt nisi duo principia eius que salvantur in ipso sed talia corpora perpetua sunt et non mutantur ad formas suas ergo non sunt nisi duo principia in ipsis que sunt materia et forma. Preterea cuiusque inest privatio ad formam illud non habet formam illam et aptum natum est habere. aut igitur aliquando habebit ipsam aut aptitudo est frustra. sed frustra nihil est in natura ut in seculo de physico auditur. iij. de anima. et i. celi. Si ergo in corpibus celestibus privatio est necessario ipsa habebunt naturalem aptitudinem ad formam habendam quam non habent et aliqui habebunt quod est absurdum cum sunt intrasmutabilia secundum formam et hec est omnium philosophorum sententia. Et si quidam dicant quod in omni materia sunt potentia contraria quodammodo in omni genere contrarie differentie contraria autem reducuntur ad privationem et habitum decimo. i. philosophie ergo in materia celestium est aliquo modo privatio. Dico quod in omni materia sunt contraria que quidem materia non tota constituta est uni contrariorum sicut materia perpetuorum que sunt ingenerabilia et incorruptibilia nec est simile de genere logico quod secundum rationes abstrahitur ab eo cuius est genus. et hoc modo unum est genus logicum ad corpora corruptibilia et incorruptibilia. et habet potestate differentias contrarias. sed si genus accipitur secundum esse tunc est simile. Nam tunc non in eodem genere sunt corruptibilia et incorruptibilia et hec de divisionibus materie quas collige in hac figura subscripta

Quod non est privatio in materia. Et hoc probatur quod corruptibilia nunquam inveniuntur privatio. Preterea tria sunt principia eius quod movetur ad formam et tamen sunt nisi duo principia eius que salvantur in ipso sed talia corpora perpetua sunt et non mutantur ad formas suas ergo non sunt nisi duo principia in ipsis que sunt materia et forma. Preterea cuiusque inest privatio ad formam illud non habet formam illam et aptum natum est habere. aut igitur aliquando habebit ipsam aut aptitudo est frustra. sed frustra nihil est in natura ut in seculo de physico auditur. iij. de anima. et i. celi. Si ergo in corpibus celestibus privatio est necessario ipsa habebunt naturalem aptitudinem ad formam habendam quam non habent et aliqui habebunt quod est absurdum cum sunt intrasmutabilia secundum formam et hec est omnium philosophorum sententia. Et si quidam dicant quod in omni materia sunt potentia contraria quodammodo in omni genere contrarie differentie contraria autem reducuntur ad privationem et habitum decimo. i. philosophie ergo in materia celestium est aliquo modo privatio. Dico quod in omni materia sunt contraria que quidem materia non tota constituta est uni contrariorum sicut materia perpetuorum que sunt ingenerabilia et incorruptibilia nec est simile de genere logico quod secundum rationes abstrahitur ab eo cuius est genus. et hoc modo unum est genus logicum ad corpora corruptibilia et incorruptibilia. et habet potestate differentias contrarias. sed si genus accipitur secundum esse tunc est simile. Nam tunc non in eodem genere sunt corruptibilia et incorruptibilia et hec de divisionibus materie quas collige in hac figura subscripta

Materia secundum realem divisionem taliter partitur. Nam quedam est

Spiritualis et est illa que est in creaturis situm non habentibus ut sunt angeli et anima in quibus creata est materia simul cum ipsis et ex materia et forma velud inferiora composita non sunt. Unde Dionysius. c. viij. de divinis nominibus sicut patet in creature incorporeales ita immateriales intelliguntur

Universalis que non habet aliquid que respectu ad formam specialem aliquam sed ad omnem formam est indifferens

Naturalis que est in rebus naturalibus quarum principium est natura

Corporealis ut que est in rebus situm habitibus

Particularis que facta est hoc aliquid et cohabitata a formis substantialibus et accidentalibus et est duplex

Ingenerabilis et incorruptibilis ut in celo et superioribus in quibus est virtus activa tantum respectu inferiorum

Generabilis et corruptibilis ut in elementis et elementis in quibus est virtus activa et passiva

Artificialis que est in rebus artificialibus quarum principium est ars et voluntas artificis

Quod non est privatio in materia. Et hoc probatur quod corruptibilia nunquam inveniuntur privatio. Preterea tria sunt principia eius quod movetur ad formam et tamen sunt nisi duo principia eius que salvantur in ipso sed talia corpora perpetua sunt et non mutantur ad formas suas ergo non sunt nisi duo principia in ipsis que sunt materia et forma. Preterea cuiusque inest privatio ad formam illud non habet formam illam et aptum natum est habere. aut igitur aliquando habebit ipsam aut aptitudo est frustra. sed frustra nihil est in natura ut in seculo de physico auditur. iij. de anima. et i. celi. Si ergo in corpibus celestibus privatio est necessario ipsa habebunt naturalem aptitudinem ad formam habendam quam non habent et aliqui habebunt quod est absurdum cum sunt intrasmutabilia secundum formam et hec est omnium philosophorum sententia. Et si quidam dicant quod in omni materia sunt potentia contraria quodammodo in omni genere contrarie differentie contraria autem reducuntur ad privationem et habitum decimo. i. philosophie ergo in materia celestium est aliquo modo privatio. Dico quod in omni materia sunt contraria que quidem materia non tota constituta est uni contrariorum sicut materia perpetuorum que sunt ingenerabilia et incorruptibilia nec est simile de genere logico quod secundum rationes abstrahitur ab eo cuius est genus. et hoc modo unum est genus logicum ad corpora corruptibilia et incorruptibilia. et habet potestate differentias contrarias. sed si genus accipitur secundum esse tunc est simile. Nam tunc non in eodem genere sunt corruptibilia et incorruptibilia et hec de divisionibus materie quas collige in hac figura subscripta

Summularum Alber

Materia autem sic dividitur quoniam quedam est spiritualis quedam corporealis. Spiritualis est illa que est in creaturis que non habent situm ut angeli. Anime in quibus simul creatur materia cum ipsis.

Corporealis est illa que est in rebus que habent situm. et illarum quedam dicitur naturalis quedam artificialis. Artificialis est illa que est in rebus artificialibus. siue quantum principium est voluntas creata

Naturalis est illa que est in rebus naturalibus siue quantum principium est natura. Et illarum quedam est universalis siue prima quedam particularis siue secunda. Universalis est illa que non habet

aliquem respectum ad aliquam formam specialem sed ad omnem formam indifferenter se habet. Est enim quedam inclinatio siue appetitus naturalis in materia ad omnem formam et hoc propter omnimodam sui imperfectionem. Unde quotiens in quo magis deficit illud magis appetit. Unde a. i. phi. dicitur quod materia appetit formam sicut femina dicitur

et turpe bonum. Particularis est illa que facta est hoc aliquid et coartatur a forma substantiali et etiam a formis accidentalibus

Et nota quod in materia artificiali est tantum potentia passiva sicut in ere respectu statue. In materia vero particulari naturali non solum est potentia passiva sed etiam activa. Et patet in grano milij. et talis potentia vocatur a theologis ratio seminalis que etiam est aliquid forme quod est formativa forme

Particularium quedam est ingenerabilis et incorruptibilis sicut est in celo et corporibus superioribus in quibus est virtus activa tantum respectu inferiorum. Quedam vero generabilis et corruptibilis sicut est in elementis et elementis in quibus est virtus activa et passiva

Artificialium quedam est ingenerabilis et incorruptibilis sicut est in celo et corporibus superioribus in quibus est virtus activa tantum respectu inferiorum. Quedam vero generabilis et corruptibilis sicut est in elementis et elementis in quibus est virtus activa et passiva

Spiritualis, ut angeli
Materia alia est
Corporalis, ut animalis, vegetalis, mineralis
Artificialis, ut artificialis
Universalis, ut prima
Particularis, ut secunda
Ingenerabilis, ut in celo
Corruptibilis, ut in elementis
Generabilis, ut in elementis
Incorruptibilis, ut in celo

Materia appetit formam sicut femina dicitur et turpe bonum.

Liber primus

Bilis et corruptibilis ut in elementis et elementatis in quibus est sicut

activa et passiva. Et ex his que dicta sunt potest concludi quod quintu

plex est materie divisio puta spiritualis et corporalis. naturalis. arti

ficialis. Universalis. particularis. corruptibilis incorruptibilis. gene

ralis ingenerabilis. De autem sic se habent ad invicem Quia sicut natu

ralis simplicior est artificiali. Ita ingenerabilis simplicior est gene

rali. Et sicut Universalis simplicior est particulari ita spiritualis

simplicior est corporali. Immo ut verius dicatur in infinitum plus di

stant. quod ad ipsam nullam habet proportionem. Quoniam omne quod est

proportionabile alicui ipsum aliquoties sumptum reddit ipsum totum

Sed materia corporalis infinities sumpta non reddit spirituales neque

converso. **Dicto de materia**

Unde quia materia habet se ad privationem sicut subiectum ad accidens. Sed sub

iectum prius est accidente tempore natura et diffinitione. Tempore quia subiectum

potest existere sine accidente sed non contra. Natura autem. i. perfectione. Est enim

subiectum causa accidentis in triplici genere cause. Causa autem naturaliter est aut esse

et diffinitione. Subiectum autem potest diffiniri sine omni accidente ut dicitur. vii

metaph. Est ergo materia autem privationem hoc modo ponenda.

Notandum primo

Quia privatio dicitur multipliciter. Uno modo abstracte et sic ut communiter in

hil est quomodo cecitas est privatio visus et tenebra privatio lucis. Secundo capis

concretum pro re privata. Et hoc modo sumitur dupliciter. Uno modo ut attribu

itur forme corrumpente vel iam corrupte. Et sic capitur sicut communiter cum inquit

adveniente forma cessat privatio: hoc est postquam incipit advenire nova forma subst

tralis in materia corrumpitur privatio. Nam due forme substantiales non possunt

simul inesse eidem materie. Et illis modis non capitur hic. Alio modo capitur co

cretum pro materia prima carente certa forma quam nata est recipere sicut etiam in

teria hominis dicitur privatio respectu forme cadaveris quam actu non habet: sed

nata est habere et sic privatio hic notificatur et primo philosophorum.

Nota secundo

Alias distinctiones privationis. Quartum. Prima sumitur. v. metaphisice. Vbi pri

us sumitur largissime prout est ablatio alicuius simpliciter in quocumque sine innatu

fuerit siue non quomodo planta vel terra dicitur ceca per remotionem visus. Secun

do sumitur large prout est ablatio alicuius forme in subiecto apto nato habere ipsa

sic genus. Et hoc modo dicitur talpa nuda ceca. Tercio sumitur proprie prout

est ablatio alicuius forme in subiecto apto nato habere ipsam sicut speciem specialit

Summularum Alberti

nam Et hoc modo homo vel equus dicitur surdus vel cecus cum annectuntur que

dam conditiones specificantes ipsam ut quando qualiter quo natus est habere

Secunda distinctio

Privationum alia est dicta simpliciter et absolute. Alia sicut quid et respectu. Se

cundo modo cecitas surditas et alia huiusmodi dicuntur privationes. Secundo modo migre

do albedo et amaritudo et quodcumque contrariorum imperfectius existens dicitur

privatio respectu sui perfectionis et sicut hoc dicit philosophus. ii. phi. Quod privatio

quodammodo species est et natura. Similiter in. x. meth. Nigrum privatio est albi

non tamen quod huiusmodi sunt vere privationes formaliter in se. Sed quia dicitur quod

dam imperfectionem et privationem respectu contrariorum eorum tamen sunt positiva

licet diminuta. Et quia omni forme opponitur privatio Ideo sicut multipliciter

tem formarum in quolibet principio et predicamento multiplicatur privationes

licet tales sint in predicamento per accidens et per reductionem solum.

Tertia distinctio

Privationum alia est sicut rem et vocem et non humanitas non equitas. Alia est pri

ratio sicut rem tantum et non sicut vocem ut surditas cecitas et alia huiusmodi que

nominantur positive licet realiter sint privationes. Alia est privatio sicut vocem tan

tum et non sicut rem ut unitas punctus que nominantur privationes sunt in se for

maliter positive.

Quarta distinctio

Privatio sumitur uno quidem modo formaliter ratione principalis significari quod

est carentia forme. Alio modo materialiter ratione significati scilicet fundam

et determinari subiecti in quo est talis forme carentia et sicut hoc duo ponitur hic.

philosophorum. et per. Com. iiii. meth. commento. iiii. talis

Diffinitio

Privatio est carentia forme alicuius rei. Cuius sicut predictas distinctiones est talis

intellectus. Privatio concretive sumpta est carentia forme. i. materia certa forma ca

rens cum aptitudine materie ad illam. i. que materia apta nata est recipere illam et

hoc dico signanter propter materiam celi. supposito quod celum habeat materiam. qu

illa non dicitur privatio in ordine ad aliam formam eo quod non est nata habere aliam

Est enim materia talis faciat unica forma. Omnis enim appetitus siue actualis siue

habitualis saltem desiderij provenit ratione primarum qualitatium in materia quarum

pers est materia celi sicut philosophus. i. celi. ubi inquit. Natura recte egit eo quod celum a

contrariis eximit. Alia enim esset corruptibile. Nam ille qualitates cause sunt om

nis corruptionis. Et cui materie tales sunt annexe illa privatio dicitur. Et huius

ponit Autor rationem in textu cum inquit quod contingere ab esse nihil differt in per

petuis. ii. phi. que autoritas intelligit de perpetuis simpliciter dictis quo ad actu

primum. Dico de perpetuis perfectis simpliciter propter animam rationalem. que

licet perpetua sit tamen in ea posse differt ab esse. Non enim valet Anima potest esse

Ergo anima est ut declarat. b. Tho. circa tertium philosophorum. Dicitur quo ad actu

primum qui est esse et non quo ad actum secundum qui est agere seu operari. Nam

non sequitur. Quicquid deus potest agere de facto agit seu producit. Differt

etiam privatio inquantum est ablatio forme a materia determinata a negatione que est ab

lationem in materia determinata que apta nata est recipere formam. et in hoc salu

Notandum tertio

Quod privationem esse accidentis materie potest intelligi dupliciter. Secundo. b. Tho. in

Et

Liber primus

tractatu de principijs nature. Uno modo q^d sit accidens contingens q^d adest et abest
alio subiecto quo modo albedo est accidens hominis. Alio modo q^d sit accidens ne-
cessarium quod suum subiectum inseparabiliter concomitatur. y. meth. Sicut par-
vel impar est accidens numeri. Primo modo priuatio nullo modo accidit materie.
Nam materia nunq^m est separabilis a priuatione licet bene intelligenda. Patet pri-
um nam in generabilibus semper est in materia priuatio ad formam. Sed in cor-
poribus supioribus q^d precipue in celo licet non sit priuatio ad formam est tamē be-
ne priuatio ad ybi. quia semper acquirit sibi nouū ybi vt patet. ij. celi. Secundū
patet quia materia potest intelligi non intellecta priuatione vt patet per suam disti-
nctionem et hoc etiam ponit differentiam inter materiam et priuationem.

¶ Ite de materia dicendum est de purgatione quesitum potest

Ad privatio notificari. *Ad* privatio est absentia forme cū aptitudine ma-
terie ad illā. Cū aptitudine materie dico propter compa ingenetabilia

et incorruptibilia in quoru materia non est privatio quonia ad nullā

aliam formā sunt in potētia. Contingere enim abesse nihil differt in

perpetuis de dicit Arist. in phisicis. Et nota cum privatio sit accidens materiae sicut ergo diffinitio animae.

terre sicut ergo distinguitur duplex materia scz naturalis et artifi-

Sequitur de forma

Sequitur de forma

Sequitur de forma
Unde in vniuerso triplices sunt rerū forme. Nam quedā sunt abstracte a materia
sūm rem et rōnem simul vt sunt substantie separate et maxime intelligētia prima que
neqz habet esse neqz intelligi in materia sed est actus purus potētia non permittū
xij. meth. Alie sunt forme coniūcte materie sūm rem et esse sed sepeate sūm rationē
vt sunt forme mathematicales et figure que q̄ntis sint in materia tū cōcipiūtur sine
ipsa sicut patet. vi. et. vij. prime philosophię. Tercio sunt forme que sunt cōiūcti
ete materie sensibili sūm rem et rōnem vt sunt forme rerū naturalū. nam omnia na
turalia cōcipiūt in sua ratione quiditatiua materiā. ij. phi. et vij. metaphisice. Et
hocq̄modo forma est vnum principium naturalis p̄bie sicut docet p̄s. j. phi. in fine
ibi eam sic notificat.

Forma

Est quoddā diuinū optimū et appetibile. Quā quidē diffinitionē declarat autor p
oēs priuileas. Nā dī primo quoddā diuinū p assimilationē seu participationē. nā
sicut primū ens qđ est diuinū per essentiā dicitur actus. xij. mēb. sic ipsa forma dī
actus. vij. eiusdē. In quo omē qđ est assimilāt ipsi. Sic et forma dā esse rei
omnibz eē et vinere. j. ce. in quo omē qđ est assimilāt ipsi. Sic et forma dā esse rei
Et ita per quandā similitudinē forma dī quoddā diuinū. Nā licet hēc sint proprie
rēres dei et entis diuinū scz dare esse et esse quoddā diuinū nī metaphozice forme
sunt attributē. Dicit scđo optimū qđ nō intelligē simpliciter cui scz nīhil meli⁹
sūt. nā multa meliora sunt et nobiliora formis naturalibz vt sunt bē separe quia
de quāto aliquid pl⁹ recedat a mā de tāto est meli⁹ et perfectius. Separe aut sūbe
sunt elōgate a mā. Nā dicte sunt forme a foris manendo nec em sunt recepte in mā
nec receptibiles vt dicit. b. Tho. in de en. 7. essen. Sed dī optimū in gñe principio

Liber primus

28. Nā forma est melior materia et priuatiōe Materia ideo q² est perfectio māe mō
dans esse est aīa⁹ perfectibilis et recipiēti esse. et agens p⁹stanti⁹ et nobili⁹ est
p⁹llo. iij. de aīa⁹ S³ q² forma sit perfectior et dignior priuatiōe est. nā priuatio s³m
le est nō ens. f⁹ forma aut s³m le est actu et ens mō act⁹ et ens in infinitū excedit non
ens ergo forma inter tria rerū naturalū p⁹ncipia est quid optimū Est cū forma qd
optimū inter optationes naturales. q² ipsa est finis naturalū opationū sed finis h³
ratione⁹ operationis. v. meth. ergo Tertio dicitur quoddā appetibile q² ipsa appetitur
a materia sed ipsa neq³ appetit materiā nec priuatiōe. nā forma in le essētia quedā
est simplex diuina et optima et per esse quod h³ in mā efficit materialis et corrup
tibilis. Et ideo si appeteret hoc appeteret ignobilius le. P⁹terea nō est desiderū
nisi ad duo sc³ vt cōmū⁹ esse et hoc est desiderū rei perfecte et vt transmutatio
fiat ad esse et hoc est desiderū rei imperfecte. Sed nentū horū forme pōt cōcūnre
sicut patet de se. quia continuare non desiderat nisi qd indiget continuatione hoc
autem est corruptibile per se ipsum et hoc non est forma que non nisi per accidens ē
corruptibilis et non per essentiam suam Q² autē transmutetur ipsa non desiderat
quia nunq³ transmutatur sed transmutatio imperfecta est ad ipsam.

Notandum primo

Q. forma dicitur multipliciter. Nā vno quidē mō dī perfectio rei sic dicta a perficiendo quoniā materiā que sūm se nihil est actu perficit quo mō anima dī forma. qz est actus primus et perfectio corporis phisici. ij. de anima. Scdō dicit forma infor-
mans que est propria rō et origo hui⁹ nominis forma Informat em illud cui inest in
hē sue essentialiter vel accidentaliter. Et hāc formā auctor sex principiorū hoc mō diffi-
nit qz forma est cōpositiō cōtīngēs simplici et inuariabili essentia cōtīngēs. Que ē
diffinitio forme sūm logicā intētiōē inqūtiū forma est intētiō que dat ēē formale to-
ri⁹ sue hoc ēē sit subale sue accidentale sue actuale sue pōnale sicut anal dī ēē toti⁹
pōnale. Irōnale vō dicit ēē toti⁹ actuale rēijs. In qua quidē diffinitione dicitur.

Compositiōni contingens

hoc est cōpositio seu ex cōpositione. nā si parti cōpositionis cōtingeret nō esset p^{ri}
dicabilis de toto nec totius esse possit dici forma et hoc dicit ad differentia inrell^{ti}
gentiarū que quidē licet forme sint nō tū adueniūt cōposito sed sint forme per se sub
sistentes. et dico Cōtingens nō q^{uo}d semper hec forma contingat siue per accidens cō
posito adueniat s^{ed} illud q^{uo}d est forma. Imo q^{uo}dq^{ue} est suba. sed ideo contingit q^{uo}d mo
dus accipiedi eā vt est totius nocio et forma semp^{er} est accis et cōtingēs. Est em^{en} v^{er}
q^{uo}d est ante re et hoc est causa rei et est vniuersale in re et hoc est suba rei vel accis
ad subam inclinati et est vniuersale post re et hoc est vniuersale a re ipsa per intel
lectū separātū et hoc cōtingit rei et est accitale. q^{uo}d nihil aliud est nisi acceptio vniuer
salis forme sine hic et nūc. Que acceptio rei simplex est et separa a particulari. Et li
cet talia forma sit cōtingens cōpositioni nō tū est cōpositū. Nā vniūq^{ue}q^{ue} cōpositum
adiuens alteri cōposito facit ipsum maius. Sed forma adiuuens cōpositioni nō
efficit alterū mai^{us} ergo nō est cōpositū sed cōpositioni cōtingens. Dicit secundo

In simplici essentia consistens

Nam tale esse licet in totius compositi in ex parte forme acceptum est et non ex parte materiae neque accipit ex parte forme prout est pars compositi sed accipit a forma prout est causa totius esse totum ambiens et terminans ad esse. et quia talis forma nihil est nisi forma cuius sit totius ideo nullum habet principium corruptionis in se sed est essentia simplex. quia non sit essentia simpliciter sed compositi et hoc modo materia non est essentia simpliciter. Nam materia ad minus potentia habet partem. Forma autem nec potentia nec actu partem habet.

Dicitur tertio

Liber primus

Ininvariabili essentia consistens

quia nihil variatur sicut mutatio nisi materia vel subiectum ex materia et forma compositum. Forma autem in quantum uniuersale forma est nihil horum est et ideo per se immutabilis est essentia. Variatur tamen sicut accidentis dummodo aliquando sicut esse quod est in hoc vel in illo generatur vel corrumpitur ut docet Auctor sex principiorum et philosophus. vii. meth. Immo si esset variabilis tunc posset recipere aliam formam supra se et sic esset subiectum et non forma quod videtur implicare. Forma dicitur tertio a seorsum manendo quo modo intelligitur dicuntur forme celorum. nam non videntur materie sicut esse. Unde dicit Boetius in principio de tri. quod proprie non dicitur forme nisi que sunt separate. ille vero que sunt in materia proprie dicuntur imagines eo quod sunt ad illas per assimilationem et mutationem producte.

Notandum secundo

Quia forma recipit diuisionem sicut materia in spirituales et corporales. Spirituales enim forma est illa que est in re spirituali ut in intelligentiis vel etiam in re corporali ita scilicet quod ipsa sit tota in toto et in qualibet parte corporis tota ut anima intellectiva. Unde de sicut. b. Tho. li. ij. contra gentiles. c. lxxij. Anima que est nobilissima inter formas interiores et si simplex sit in essentia est tamen multiplex in virtute et potest ideo indiget diuersis organo ad suas operationes explendas. Et est tota in qualibet parte sicut totaliter essentie et non virtutis. totum enim et pars conueniunt formis sicut perfectionem essentie et non sicut quantitatem nisi per accidentis. Forma autem corporalis est illa que facit corpus siue que est in re corporali ita tamen ut maior est in maiori parte et minor in minore. Et hec est prima forme diuisio.

Secunda diuisio

Formarum corporaliu alia est artificialis ut est illa que est in rebus artificialibus quarum scilicet rerum principium est ars et voluntas artificis. vii. meth. que forme sunt de genere qualitatibus quod quidem genus est forma et circa hoc aliquid constans figura ut in predicamentis philosophi quartum formarum quedam sequuntur formam substantialem in materia sicut sunt potentie naturales. quedam vero sequuntur materiam sicut naturales in potentie omnes autem tales forme sunt esse consequentes et non habentes quiditates absolutas a substantia quare etiam non habent nisi a substantia diffinitiones ut. vii. prime philosophi. Alia est forma naturalis ut est illa cuius principium est natura et que ex potentia materie esteducta sicut forma plante et forma brutorum.

Tertia diuisio

Formarum naturalium alia est vniuersalis que scilicet consideratur totaliter in suo esse. ita quod non est impressa alicui materie ut albedo in comuni. Alia est particularis que scilicet est sigillata vel signata hoc vel illo subiecto ut hec albedo que est in hoc pariete. Et Joannis forma per materiam apprehensa. Est enim materia principium individuationis rerum. v. meth.

Quarta diuisio

Formarum particularium quedam est incorruptibilis ut forma celestis corporis. Nam talis forma est ita actiua quod continet totum appetitum sue materie ideo propter presentiam sue forme completis totaliter et perficientis corporis celestis materiam substantia celestis non potest destrui siue corrumpi sed habet potius per suam formam que est in suo actu perfectissimo in esse perpetuo conseruari. Unde sicut generatio duobus modis dicitur. Nam est generatio inceptio esse post non esse quoquo modo et sic creatio est generatio et ita celum est generatum. Dicitur etiam generatio transmuta-

Summularum Alberti

tio materie ad formam substantialem per actionem et passionem contrariarum qualitarum alterantium materiam. Et hoc modo celum non est generatum. Sic etiam corruptio potest dici duobus modis. Uno quidem modo dicitur cessatio ab esse quoquo modo. Et sic omnia creata sunt corruptibilia voluntate diuina tamen quedam eorum non corrumpuntur scilicet celum et angeli et quedam alia. Dicitur etiam corruptio transmutatio ab esse per actionem et passionem contrariarum qualitarum alterantium subiectum remanente materia eadem numero sub esse et non esse ipsius forme. Et hac ratione non est celum corruptibile. Et secundum hunc modum loquuntur philosophi dicentes celum esse perpetuum vel eternum nihil aliud intelligentes perpetuitatem illam nisi intransmutabilitatem sicut formas substantiales et accidentales causatam ex priuatione contrariarum qualitarum agentium et patientium. Alia est forma particularis corruptibilis ut est forma elementalis et talis non potest complere potentiam materie sue nec eius appetitum perficere. Et ideo reliquit illius potentie materialis aliquid incompletum propter quod semper appetit nouam formam. Et ideo talia corpora sunt corruptibilia sicut potentiam et sepius sicut actum. Ex quo patet quod quanto forma est nobilior et spiritualior et a conditionibus materie magis separata tanto etiam actius aliorum est et virtuosior ut patet in intelligentiis quarum substantia non dependet a materia.

Quinta diuisio

Formarum corruptibilium quedam est substantialis et est illa que dat esse substantiale ut anima rationalis dat esse substantiale corpori humano. Alia est accidentalis que dat esse accidentale et secundum quid ut esse tale vel tantum inter quas formas beatus Thomas parte prima. q. lxxvij. articulo sexto dat convenientiam et differentiam. Conueniunt quidem in hoc quod utraque est actus. et secundum utramque est aliquid quodammodo in actu. Differunt autem in duobus. Primo quidem quia forma substantialis facit esse simpliciter quod est vel per generationem vel creationem et eius subiectum est ens in potentia tantum saltem quo ad generationem. Forma autem accidentalis non facit esse simpliciter sed esse tale vel tantum aut aliquo modo se habens. et eius subiectum est ens in actu. Secundo differunt. Quia cum minus principale sit propter principium materia est propter formam substantialem. Sed e converso forma accidentalis est propter complexionem subiecti. Ponit alias multas differentias in tractatu de essentia et esse ut ibidem in fine.

Sexta diuisio

Formarum alia est immediate posita in materia ut est forma substantialis sicut anima humana que immediate est corpori unita. ij. de anima. Omnis enim actus substantialis vnitur sue potentie immediate. viij. metaphisice saltem loquendo de modo intrinseco. Non enim est querenda ratio quare ex materia et forma fit unum. Nec ex potentia et actu cum vniant se immediate ut ibidem. Alia est forma mediate posita in materia. quarum quedam ponitur mediante superficie ut albedo in pariete. Quedam vero extenditur secundum extensionem sue materie. Nam tantum album dicitur quanta est superficies albi. Alia vero est posita in materia non mediante superficie ut sunt tales forme que non habent situm sicut paternitas filio. Et iste dicitur forme materiales. Dicitur autem forma materialis quatuor modis in formis substantiibus duobus modis in forma accidentali. In forma substantiali unus modus est quod est actus materie simplicis non resoluibilis in partes que virtute et potentia sunt ipsa et sic forma elementi est materialis. Secundus modus est actus materie compositae cuius quilibet pars est in actu illius mixti. Et sic forma lapidis et mineralium est forma materialis. Tertius modus est quod est actus materie complexionate que sicut diuersas sui partes diuersos habet accubus mixtionis sicut alius est actus mixti.

Summularum Alber

in carne et aliis in esse. Et hoc modo anima vegetabilis et sensibilis sunt forme materiales. Quartus modus est quod est actus materie complexione et diversimode compositum in partibus sed non sunt omnes partes sui actus partium corporis et hoc modo anima rationalis est forma materialis. forma vero accidentalis duobus modis: malis. Quorum primus est quod talis est quod nulla essentia activa vel passiva vel ex his consequens adiectis materie naturali gradibus et corruptibilibus sed tamen dicitur positione partium vel illud quod consequitur partium positione hoc modo rari et spissum graue et leue sunt forme materiales secundus modus est quod addit materiam gradibus et corruptibilibus essentia actiua et passiva vel consequens sicut calidum frigidum humidum et siccum album et nigrum que consequuntur ex his. Hec de diuisionibus formarum.

De inchoatione formarum in materia

Sunt diuersi sententie Quartus. Prima est sententia Platonis dicentis formas rerum naturalium ab extrinseco scilicet a motore formarum materie aduenire. Et priusquam ad materiam mitterent in stellis comparibus preexistere. Posuerunt enim platonici quod quilibet homo haberet propriam stellam ad quam post mortem sua rediret anima. Et hanc stellam vocauerunt copare. Dicit autem copar stella duobus modis secundum Platonem. Uno modo respectu corporis in anime descensum et sic dicitur copar stella que infundit virtutem huius specialiter ad illius vel illius corporis generationem. Secundo dicit stella compar ad reditum anime que deberet anime iustitiam colentis secundum proportionem sui meriti reuertenti ad suppos. Sed hec fabulosa sunt secundum Theologos et philosophos naturales. Alia est opinio Anaxagore dicentis omnes formas naturales esse ab intra et quodlibet fieri ex quodlibet de quo. i. philosophi. ii. de anima. et. iii. meth. Posuit enim omnes formas preexistere in materia secundum actum. Sed tamen secundum esse ipsarum nobis occultum quare extra materiam quam dixit cabos confusum posuit intellectus separatim qui per imperium motus et transmutationem diuersam ipsius materie duceret ad esse manifestum iam hanc iam aliam formam. Quare secundum eam generatio non est aliud nisi ductio forme latentis ad actum et ad esse apparens quod reprobatum. i. philosophi. Tertia est opinio Aristotelis. media via tamen qui dixit formas secundum aliquid esse ab intra et secundum aliquid ab extra sic quod forma secundum esse potentiale et indeterminatum est ab intra ad certam tamen speciem distinguibile per agens naturale ad agens actuale et perfectum. Habet enim forma duplex esse scilicet potentiale quod vocatur esse formabile et esse actuale quod est esse formatum. Sicut patet inferius. Pro quibus opinionibus scias formam rei generande preexistere in materia potest tripliciter intelligi. Uno modo quod preexistat tamen in potentia remota. Et sic omnes forme educibiles de materia preexistunt in ea potentialiter. Alio modo potest intelligi quod forma preexistat in materia secundum positionem propinquam et hoc modo preexistit in materia quando iam per qualitates est disposita et inclinata ad formam. Tertio modo potest dici quod forma preexistat secundum aliquod principium actuum quod nec est ipsa forma nec aliquid qua pars forme licet coagat ad introductionem forme. Et sic anima vegetabilis et sensibilis preexistit in semine. Et preter istos modos forma non preexistit actu in materia. Unde philosophi dicunt. vii. meth. Quod sicut domus sit tamen ab extra ita et ignis. Sed in materia ex qua fit domus nullo modo preexistit forma domus in actu. ergo nec forma ignis. Vltimo modo est actu in materia ex qua fit ignis. Patet igitur ex dictis qualiter tota forma est ab intra secundum esse potentiale et tota ab extra secundum esse actuale ut etiam dicitur Albertus in quinto prime philosophie. Quapropter false sibi ascribitur quod dicat formam actu preexistere in materia ut lacus ibidem. Hec succincte de inchoatione forme.

Notandum tertio

Quod nota forme varia sunt in communi secundum duos modos scilicet secundum quod ipsa est forma motus et secundum quod ipsa est forma appetibile. Secundum autem quod est dans esse sic habet alia nomina. diuersificant autem

Summularum Alberti

nomina prima secundum intentionem eius quod mouet ad ipsa. potest enim forma accipi secundum quod est finis intentionis et secundum quod est finis appetitus per intentionem directam et siquidem ipsa est finis intentionis. Hoc est dupliciter scilicet secundum relationem ad primam causam cui in esse quod damus se assimilatur. Secundum potest et sic est diuinitas ut supra circa notificationem dicitur fuit. et secundum quod est finis motus absolute et sic dicitur esse optimum quia bonum est per se finis eius quod mouetur ad ipsum. secundum autem quod quietat appetitum imperfecti sic est appetibile quoddam. forma autem dicitur in eo quod distinguit et informat informitates materie. Dat enim esse materie non entitativum. nam illud habet a se ipsa cum sit ens quod cuius extrinseco circumscripso sed dat sibi esse actuale formale et speciuicium. Dicitur autem species secundum quod est dans esse et cognitionem rei. Cognoscitur enim materia in analogia ad formam secundum Comen. i. philosophi. Nam ex transmutatione in qua materia manet eadem sub vtroque termino. i. sub vtraque forma. Dicitur autem ratio secundum quod ab ea sumitur vera rei distinctio. Idea autem dicitur et paradigma et imago in quantum procedit ab exemplari suo quod habet in causa prima. Omnis enim forma que per esse est in materia prius fuit in motore primo ut dixi lacus circa. vii. meth.

De proprietatibus materie et forme

Unde ex diuersis proprietatibus materie et forme surgit diuersitas inter ipsa. Dicitur enim primo quod materia est principium passiuum motus. forma autem principium actuum. vii. philosophi. ergo proprium ipsius materie est moueri sed forme est mouere. Et licet motus nobis moueantur omnia que in nobis sunt ut dicitur. ii. de anima. et. ii. topico. Hoc tamen est per accidens scilicet ad motum materie et non per se. Secunda differentia stat in hoc quod ipsa materia proprie patitur passione corruptiua. forma autem non patitur sed agit ideo etiam forma dicitur actus materie vero posita a passione dicta. Materia tamen pati corruptionem non sic intelligi quod corrumpatur. cum sit perpetua saltem a parte post et incorruptibilis ut supra et. v. meth. Sed ideo quod ipsa est principium et radix omnis corruptionis. ix. meth. nam ipsa habet appetitum insatiabile appetens omnem formam ergo stans sub vna appetit alia et per huius rationem sui appetitus est principium corruptionis. Similiter etiam ideo quod materie per se est annexa priuatio sed priuatio est contraria forme et priuatio est principium corruptionis ergo materia omnium formarum ergo materia rime dicitur passiva. forma autem quamuis sit potentia passiva in hoc quod est subiectum accidentis non tamen est pure passiva sed cum hoc actiua nam producit operationes vel saltem est principium productiuum ipsarum. Circa illas differentias et rat

Questio

Prima forma sit principium simpliciter omnium motuum tam convenientium quam disconuenientium. De illa questione sunt diuersi modi loquendi. Unus enim est modernorum dicentium formam esse principium omnium motuum convenientium sed disconuenientium sunt qualificatiue dispositiones ut aqua a natura est frigida ergo frigidificare est operatio principis huius ipsius aque. Sed calefacere est operatio disconueniens aque quod est contra naturam aque ergo quod aqua calefacit tunc non est eius principium intrinsecum formale sed qualificatiue dispositiones sunt principium principale actuum istius motus scilicet ipsa caliditas que est violentem in aqua. Et hec opinio habet illam rationem quod natura determinata est ad unum. Anima autem per multas potentias potest in multa sed natura cum sit simpliciter non huius multas potestas solam ad unum est determinata. ii. philosophi. cum ergo calefacit aqua illa calefactio non sit a natura. Alius est modus loquendi quod scilicet qualificatiue dispositiones simpliciter nulla actione producitur. Cuius sunt tres rationes. Prima quod alias eis preesse deberet distinctio nature. Nam solum in hoc natura differt a qualificatiue dispositionibus scilicet quod natura est principium primum id est principium qualificatiue dispositiones sunt principia instrumentalia. Alia ratio quod sicut res se habet ad opera se habet ad opera. Vnde opera presupponit esse sic actus presupponit actum finem. scilicet forme accidentales habent totum esse suum a forma subali g. huius tota operationes sua et tota virtute opera.

Forma qualitas dicitur quia est in se et non in alio. Quia autem est in se et non in alio. Quia autem est in se et non in alio.

Liber primus

Sunt autem in se et non in alio. Quia autem est in se et non in alio. Quia autem est in se et non in alio.
Forma a forma subalterni quare est contra rationem dicere quod qualitates dispositiones sunt operantur et possent stare argueretur hoc modo. Quicquid est causa cause hoc est causa causati. Ideo dicit philosophus. celi. quod grane principaliter causat motum deorsum. Tertia ratio est fortior inter alias. Quia una quaeque dispositio et forma potior est in suo proprio et naturali subiecto quam in alieno in quo est contra naturam. cum ergo sic sit quod qualitates dispositiones in suo subiecto convenienti non producant aliquam operationem ergo hoc minus facere possunt in subiecto disconvenienti cum ergo caliditas in igne non potest principaliter calefacere sed solum instrumentaliter. ergo hoc minus potest facere in aqua. et per prius qualitates dispositiones non habent operari principaliter licet effectus et instrumentaliter. forma autem que est causa efficiens illius rei naturalis principaliter agit ut quod ignis calefacit tunc principaliter et formaliter forma ignis calefacit sed effectus generas ignis principaliter calefacit et sic dicit philosophus quod grane causat principaliter motum deorsum et hoc effectus licet formaliter ad hoc est a natura. Quod ergo ad rationem modernorum quod natura per se est determinata ad unum per accidens potest esse ad multa ut motus gravis determinatus est deorsum tamen per accidens autem potest esse sursum.

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.
Sicut est motus situs locus et hanc considerat metaphysicus Est autem quedam forma abstracta a materia sensibili. sed non a conditionibus materie Et rectitudo curvitas linea et hanc considerat mathematicus Est et alia forma materie coniuncta et conditionibus materie et hanc considerat philosophus que est secundum principium naturalis philosophie Quod etiam

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.
dicit Aristoteles. i. philosophus in fine. Forma est quoddam divinum optimum et appetibile Divinum dicitur quod forma dat esse rei in quo omne quod est assimilatur ipsi deo. et optimum dicitur quod nullum trium principiorum forma

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.
melius est. Appetibile dicitur quod ipsa a materia appetitur sed forma non appetit materiam nec privationem Et dicit Aristoteles. ibidem Et nota

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.
quod forma dicitur multipliciter. Dicitur enim forma perfectio rei secundum hoc substantia potest dici forma sicut anima est corporis perfectio

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.
etio organici phisici cuius est anima. Dicitur etiam forma informans inveniherens et talis forma diffinitur in libro sex principiorum. Sic

Equitur de forma de qua prenotatum est quod quedam est forma abstracta a materia omnino et conditionibus materie.
forma est compositio continens simplicem et invariabilem essentiam consistens

Summularum Alberti

Summularum Alberti
¶ Simpliciter dicitur quia omnis forma in se simplex est et indivisibilis et invariabilis essentie. quia si esset variabilis posset recipere aliam formam supra se et sic esset subiectum et non forma vel dicitur simplex ad differentiam compositi. Invariabilis ad differentiam materie ¶ Dicitur etiam forma quasi foris manens et secundum hoc forma dicitur paradigma siue exemplar ¶ Forma recipit divisionem que admodum materia in spirituales et corporales. Spiritualis est ista que facit spiritum. siue que est in re spirituali. siue in corruptibili. ita quod tota sit in toto et tota in qualibet eius parte. Corporalis est ista que facit corpus siue que est in re corporali. ita tamen quod sit in maiori parte corporis maior et in minore parte minor. ¶ Et illarum quedam est naturalis quedam artificialis. Artificialis est illa que est in rebus artificialibus siue cuius principium est ars. Naturalis est illa que est in rebus naturalibus siue cuius principium est natura. ¶ Et illarum quedam est universalis quedam particularis. Universalis est illa que in suo esse est totaliter ita quod non est impressa alicui materie Et albedo in corparticularis est illa que sigillata est vel signata in hoc subiecto Et hec albedo. ¶ Item particularium quedam est incorruptibilis Et forma celi. Quedam corruptibilis Et forma elementorum ¶ Item formarum quedam est substantialis. alia accidentalis. Substantialis est illa que ex adiunctione sui ad materiam facit quid id est esse essentiale Et igneitas. Accidentalibus est illa que ex adiunctione sui ad materiam facit quale et non quid Et albedo. ¶ Item formatum alia est posi-

Libri primus

ta in materia immediate alia mediate. immediate in materia posita
est et forma substantialis. **Formatum** vero mediate positum in
materia quedam est posita mediate superficie. **Que** sunt extensionem
materie extenditur. et habet situm secundum suam partem hic secundum aliam ibi. Et
coloris subiecti. **color.** Unde primum subiectum coloris est superficies et corpus superficiei.
et corporis materia prima et alterius non resolvitur. Queda vero non
mediate superficie est posita in materia et que non habet situm et patet
nitas filiatio et huiusmodi. **Et** nota sicut dicit Averrois multo
plex fuit opinio philosophorum de formis naturalibus. **Quidam** opi
nati sunt eas esse ab extrinseco scilicet a datore formatum et ante dationem
formatum extra materiam esse separatas et positas in comparibus stellis
Et platonici dixerunt. Unde dicebant quando homo nasceretur sub ali
qua stella secundum caliditatem et frigiditatem illi imprimeretur forma talis
stelle. **Alii** dixerunt formas in materia esse actu et latere et esse in
sensibiles nobis. Et Anaxagoras inde dicebat omnia in deum miseri
Tertia opinio est Aristotelis qui ponit formas esse in materia pote
cia et non in actu. Sed ab extrinseco agente educuntur de potentia in
actum. Unde dicit Aristoteles. **de generatione et corruptione.** Allatio so
lis in obliquo circulo facit generationem in istis inferioribus. generatio de
ro forma ergo allatio solis facit formam per generationem et in quibus philosophi.
dicit quod homo generat hominem et sol ex materia. Item nota quod forma
dicitur forma et species ratione et endelechia sive actus. **Forma** dicitur in
quantum dat esse materie sive in compositione ad materiam. **Species** vero

Summary Alberti

inquitur est principium cognitionis vel prout consideratur in se. **Ratio**
vero inquitur est finis materie sive inquitur est proportionabilis materie
Endelechia sive actus dicitur inquitur opponitur privationi. Item no
ta sicut dicit Aristoteles. **de generatione et corruptione.** Materie est pati et moveri. Movere
autem et facere alterius potentie est secundum formam. **Unde** quod omnino ca
ret materia omnino caret passione sicut primum principium. in alijs autem
secundum diversitatem materie diversificantur proprietates et passiones. Et hec
de principijs naturalis philosophie dicta sufficiunt.

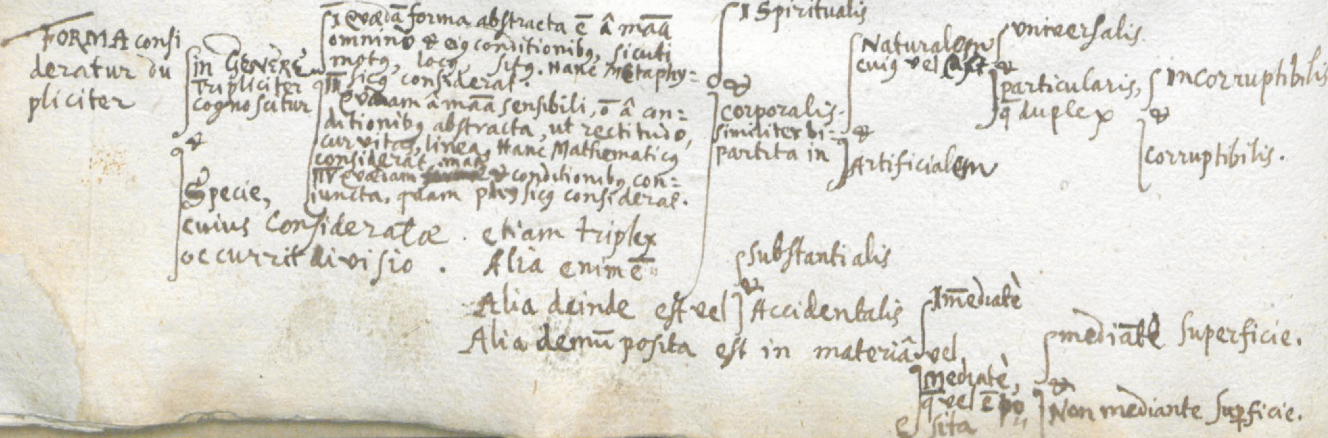
Ante considerandum est de causis
Determinatis autem his considerandum est de causis et quot sint in numero nam causa
est unum principiorum entis naturalis sicut et natura. Causa autem relatione ad causa
rum secundum quod ipsa est principium cognoscendi et probandi ipsum habet declarare scia posteriori
rum sed causa que rem constituit per motum philosophus considerat ubi presupponendo

Nota primo

Differentia inter principium causam et elementum. nam principium dicitur per abnegatio
nem prioris in ordine ad posterius. Causa vero principio superaddit influxum et esse
causati. inde est quod omnis causa est principium sed non e contra patet primo de privatione
que cum sit principium. i. philosophorum non tamen est causa eo quod formaliter non ens quod
nullius est causa. Patet secundo de puncto qui est principium linee et omnium continuorum
non tamen est causa. linea enim non est ex punctis ut probatur. vi. philosophi. Sed elementum
dicitur de causis inter insecta et principijs uno proprie prout est elementum materiale in quod
resolvuntur entia materialia sola materia vocatur elementum. v. et vii. prime philosophie
Et ita predicta tria secundum magis et minus sunt se habentia. Quia differentia premissa phi
losofus causam materiale notificando sic inquit Causa est ex quo fit aliquid cum in
sit ei sicut es dicitur causa stanne et argentum dicitur causa physice ubi

Nota secundo

Triplitem esse materiam scilicet in qua circaque et ex qua. Unde materia in qua est illa que
est subiectum alicuius forme substantialis sive accidentalis et illam materiam etiam habet scientia
nam scientia est in anima sicut color in corpore. Materia vero circaque dicitur subiectum
attributis alicuius scientie. nulla autem scientia habet materiam ex qua cum talis sit cau
sa corruptionis. i. philosophi. et primo de generatione modo scientia est incorruptibilis. i. posteriorum.
Et talis diviso materie est analogi in sua analogata. nam materia prius dicitur de mate
ria ex qua que est plus in potentia in ordine ad formam quam materia alijs modis accepta cu
m sit in potentia simpliciter id est ad formam substantialem que dat esse simpliciter. Deinde
dicitur de materia in qua que est in potentia ad formam accidentalem et tertio de materia
circaque que tamen est perfectior alijs duabus materijs cum sit actualior unde potest esse
cedi quod ens in actu simpliciter et perfectissimum quale deus est potest esse materia circaque
quod est subiectum theologie sed nullo modo materia ex qua vel in qua cum non sit pars rei aut
subiectum accidentis et ideo secundum dignitatem istarum acceptionum materia circaque est primum
membrum. deinde materia in qua et ultimo ex qua quia tamen nomen materie sumitur ex
ratione potentie id est simpliciter materia ex qua ponit primum membrum inter acceptiones materie.

Liber primus

Notandum tertio

Q. presens diffinitio causae materialis intelligitur et de materia prima et de materia que sequitur primam quoniam materia prima est que est in potentia ad formam primam et haec est indisposita. materia autem consequens primam est que se habet ad formam consequentem sicut materia prima se habet ad formam primam et haec est multiplex sed tamen in genere est triplex scilicet composita complexionata et organata quam quidem compositam vocant. in mineralibus enim est compositio solum elementorum cum virtutibus celestibus operantibus in eis. In plantis autem quedam est compositio id est complexio quoniam humorum quorundam. et in animalibus est compositio super haec duo organorum quae membra sunt officinalia ad aliquem actum interiore vel exteriori prout dicitur ergo

Causam materiale

Describentes hoc esse quod ipsa est in genere dicta ex qua fit res seu aliquid cum in se et extra. Cuius diffinitio est talis declaratio nam materia subicitur omni fieri siue illud sit forma substantia sine sit sibi accidens. Ipsa enim in fieri substantiarum est subiectum primum. In se autem alteratione aut et alijs moribus accidentis est ipsa subiectum secundum quoniam in illis quibus eo quod non potest causari accidens nisi ab ente perfectio in qua materie infinitas finita est per formam substantialem. Deinde dicitur aliquid significando compositum quoniam materia nullam habet causalitatem respectu forme nisi per accidens sed compositum fit proprie et super ipsum stat actus efficientis et respectu illius est materia causa et hoc modo quo ipsa est causa est principium cognoscendi ipsum. Philosophica enim non cognoscuntur nisi cognoscatur materia eorum eo quod ipsa sunt cum materia concepta vi. et. vij. prime philosophiae. nec dicas materiam solum esse principium cognoscendi ita quod ex ipsa sola cognoscatur compositum sed potius sicut causa est ita etiam principium est cognoscendi sed solum est causa subiecta forme et ergo hoc modo cognoscitur esse compositum per ipsam. Deinde additur in descriptione materie ex qua aliquid fit cum in se quod dico ad differentiam privationis quia ex privatione fit aliquid et tamen abicitur privatio in ipso fieri quantum ad fit res et ideo privatio non est materia quia materia salvatur in re ipsa que fit. Et haec de primo modo causae que est materialis

Unde considerandum est de causis que et quot numero sunt

Primo tango differentiam inter principium et causam. Primum

principium est causa intrinseca et essentialis rei. causa vero extenditur ad

causam extrinsecam et intrinsecam. Et postea patebit. C. Uno igitur

modo secundum Aristotem. q. phi. Causa est ex quo fit aliquid cum in se et est sta

tus. cum in se dicitur ad differentiam privationis et haec est causa materia

lis. C. Notandum quod quedam est materia ex qua et est statum quedam de

est materia in qua et subiectum accidentium. Alia vero est materia

circum et obiectum potentie et visus circa colore. C. Alio modo dicitur

Summularum

Alber

Unde causa alio et secundo modo dicitur species in quantum dat esse specificum. Dicitur etiam exemplar in quantum est ratio producendi sibi simile. Differunt tamen species et exemplar si cur essentia absolute accepta et esse quod est ex diffinitione forme in materia sicut dicimus exemplum lucis esse lumen quod diffusum est in aere vel in alio perspicuo. Dicitur etiam quodquid erat esse in comparatione ad intellectum nam quiditas rei materialis est obiectum nostri intellectus. iij. de anima. Vocatur etiam paradigma actus et perfectio ut supra patuit de nominibus forme.

Nota primo

Quod duplex est forma scilicet pars que est actus et perfectio partis compositae scilicet materie sicut anima in homine actu corpus. iij. de anima. et talis forma pars ut quidam dicunt philosophi. non est in intelligentia propter privationem sui perfectibilis vel si est in eis talis forma partis non habet nomen diversum vel a nomine forme totius vel a forma totius. Alia est forma totius que resultat ex compositione materie et forme ita quod forma totius que est essentia non sit proprie composita sed resultat ex quadam compositione ut humanitas ex compositione anime rationalis et corporis humani et talis forma realiter in compositione substantialibus a forma partis est distincta. nam quod docemus aliqua duo sic se habere quod unus includit aliud quod aliud excludit illa distinguuntur realiter. Sed forma totius in compositione substantialibus includit in sua ratione materiam quam forma partis excludit. ergo realiter distinguuntur.

Nota secundo

Quod si forma generaliter sumit dicitur forma omne illud quod informat ad esse aliquid sibi actum et sic dividitur forma in formam substantialem et formam accidentalem. Forma vero substantialis adhuc dupliciter dicitur scilicet substantialis que est substantia et dicens quid est substantia lis que est actus etiam dicens quid. Substantialis autem que est substantia et dicens quid est das esse simpliciter sicut lapideitas in lapide et anima in corpore animato sed substantialis que non est substantia et dicens quid est sicut color forma generalis albedinis et nigredinis. Dicitur non sequitur si aliquid dicat substantiale quod ipsum necessario sit substantia nam substantiale medium est inter substantiam et accidentis sicut etiam accidentale. Videt enim substantiale quod habet modum substantie et rem accidentis et quod habet rem substantie et modum accidentis. Similiter autem accidentale dicitur quod habet rem substantie et modum accidentis. Nam dicimus accidere homini quod est fortis quod non puenit ei gratia hominis sed per hoc quod homo habet esse in individuo quod est fortis. Accidentalis autem forma est multiplex ut supra in divisionibus forme.

Nota tertio

Diversitate opinionum circa formam substantialem quarum una dicit quod ipsa est simplex. Cuius positionis ratio prima est quia compositum est ex materia et forma vel ex quod est et esse et talis non est compositio forme. Preterea forma cum sit alterum componentium oportet quod ipsa sit simplex quia aliter compositio iter in infinitum ut probat philosophus vij. metaphisice. Preterea differentia forma est simplex ergo forma est simplex. Adhuc si forma in quantum forma esset composita tunc omnis forma esset composita ergo prima forma esset composita quod est inconueniens quia tunc oporteret quod ante primam formam esset forma. Adhuc si forme esset forma tunc non stabit illa compositio. sed forme erit forma si est composita ergo forma non est composita sed simplex in essentia. Alia est opinio que dicit formam esse compositam non tamen omnem formam sed secundam et tertiam. Unde recolligendo omnes formas dicimus quod prima erit esse. Secunda erit forma que est corporis quantitate determinati. Tertia erit corpus habentis contrarium. Quarta erit corporis mineralis. Quinta vitalis. Sexta sensibilis et Septima rationalis. tales ergo sequentes primam hac opinionem sicut compositae. Ratio prima quia illud quod virtute et operationem habet modo aliquo hoc est in ipso per essentiam sed prima forma in se cunda virtutem et operationem habet ergo est in ipsa per essentiam. Maior patet per rationem mixti que sunt per essentiam miscibilia eo quod virtutem et operationem habet

Quod si forma quod dicitur

in ipso. Sed minor patet inductive qz vnu est virtute insensibili. Vnde dicit Arist. qz ea dem est ratio anime que figure. Nam sicut figura prior est in consequere sicut trigonum in tetragono ita vegetabile est insensibile et sensibile in rationali. Preterea species forma est et constat qz ipsa coponitur ex genere et differentia sicut statua ex ere et figura. Et eodem modo probatur de genere puta ipsum esse copositum. Vnde omnis forma est generalis vel specialis videtur esse coposita. Ad qua difficultatem dico et sine preiudicio qz duplex est forma vt supra scilicet que est vt pars essentie et que est vt totum. La autem que est vt pars essentie est duplex scilicet que est sicut forma et que est sicut intentio a re abstracta et vtraqz istarum est simplex sed vna est sicut forma materie que est forma que facit in actu materiam et est pars copositae vt supra. Altera autem est sicut differentia rei constitutiva que est intentio qualitatit essentiale que de re abstrahitur sicut qz sub ipsa forma ultimo significatur. Sed forma que est sicut totum illa est coposita et illa est genus vel species quorum vtrunqz copositum est et dissimile per aliquem modum et hoc non habet et dubium nisi de genere generalissimo. quod non videtur esse dissimile per genus et differentiam eo qz non habet genus ante se nec differentiam nam aliam iterum in infinitum. Constat tamen ipsum esse copositum per hoc qz plura habet in se. habet enim quid et quale sicut patet cum dicitur substantia ens per se ens. Ens igitur et p. ens dicunt duo que sunt de esse substantie et p. predicamentis. Sic ergo videtur materia est in secunda et p. dico qz est in ipsa sicut potentia hoc modo quo trigonum est in tetragono et tamen compositionem essentialem non facit in ipso. Dico qz hoc verum est in his que sunt vnu per modum mixtionis et illorum virtutes non operantur pure actus cuius virtus est operatio est in aliquo essentialiter saluatur in ipso. Dico qz hoc verum est in simplicium sed potius operantur actu mixti. Sed ita non est in forma secunda et tertia quia actus forme prime melius est in secunda qz in prima. Melius enim et nobilior est rationale qz ens tñ et melius sensibile qz vegetabile. In talibus enim potestatiis formis ea que sunt precedentia sunt sequentium excellenter et eminenter. Et ideo per modum copositum non se habent huiusmodi forme sed potius se habent per modum re duplicatorum quia precedentis non distinguitur ab essentia sequentis nec miscetur ei sed potius quasi reduplicata constituit formam sequentem et ideo sequens est essentia vna simplex et precedentis.

Alio modo dicitur causa forma species et exemplat paradigma actus

perfectio et ratio ipsius respectu quodquid erat esse et igneitas ignis

et hec est formalis. Et nota qz in entibus simplicibus sicut in angelis

loet anima idem est forma que est actus materie et que est actus copo-

sitionis. in compositis vero non est idem forma et in homine anima

enim est actus materie humanitas vero actus compositionis

Tertio modo dicitur causa

Vnde tertia species causarum est. Vnde est principium sed principium motus est causa motus in alio a se quod est materia et mobile et dicitur hic motus omnis et exitus de potentia ad actum qui actus fit per formam que venit in materiam. Principium autem motus est duplex sicut dicit Avicenna scilicet preparans et perficiens. Preparans quidem est illud quod preparat et disponit materiam ad hoc qz suscipiat formam sicut est motus spermatis in preparationibus quibus preparat sanguis menstruum in preparationibus animae ad formam suscipiendam quam virtutem quidem mouentem et preparantem habet

sperma ex spiritu qui est in ipso qui defert et vehiculum est virtutis formativae. Vnde autem perficiens est id qd tribuit formam constitutentem species naturales verissime per suam essentiam mouendo et efficiendo. Et hoc quidem est extra materiam et extra numerum principiorum naturalium. vt inquit Avicenna. Nec pertinet ad philosophum verissime cognoscere istam diuersitatem agentis. sed sufficit vt sciat qz efficiens est vna causarum naturalium que preparat et attribuit monedo spes materiabus naturalibus et non dubitet quin preparator sit principium motus. et quin perficiens sit etiam principium motus quia ipsum est quod verissime trahit materiam de potentia ad actum.

Notandum primo

Qz duplex est causa efficiens scz intrinseca non qz essentialiter concurrunt ad constitutionem rei quo modo solus materia et forma subalis sunt cause intrinsece. ij. phi. Sed ideo qz est in re naturali non curado an sit de essentia ipsius vel no. Quo modo qualitatine dispositiones sunt cause intrinsece rei. Ideo qz in re sunt. et ille dicunt tunc cause efficientes in struminales qz efficiunt et faciunt aliquid pro introductione forme et pro eius conseruatione. Et sic accipit hic causam intrinsecam. Et hoc etiam est qd dicit de virtute seminali que est in materia qz ipsa est causa efficiens intrinseca. Et ideo semine reducitur ad duas cause efficientes ij. phi. et. v. meth. Habet enim sperma duplicem partem scz materialem et formalem. Pars materialis est materia seminis decisa ab omnibus membris ipsius generantis quous. Adipoceras a cerebro ipsius descendere sentit na debilitat cerebrum et membra cerebro vicina. Ad iungens etiam aliud eiusdem signi quonia quibus vene que post aures esse dicunt. inciduntur deinceps non spermatifant. et si in coitu tales aliquid emiserint erit aquosus humor et non proficiens ad generationem. Pars formalis est spiritus gignitiuus qui gignatur ex tribus spiritibus principalibus scz vitali naturali et animali et ex alijs spiritibus particularibus de articulatis in particularibus membris. et hec recipit formam suam in testiculis copletive sicut sperma. In vasis aut spermatidis preparatiue. et rone huius pris formalis sperma (vt dixi) est de gne cause efficientis. Et hunc spiritum gignitiuum decusuz cu semine. phi appellat rone seminale. qz opatur ad productionem similis forme vt parebit ex notificatione eiusdem. Et qz semen decusuz debilitat cerebrum et membra cerebro vicina. Ideo dicit Arist. viij. de animalibus qz omne animal nalliter post coitum tristat. depro gallo qui cantat. Cuius ro naturalis est ista qz tpe coitus simul cu spermate exit magna quantitas spiritus. ex quoru diminutione sequit tristitia. qz retrahit calidi a super fine ad intra. In gallo aut non propter caliditatem sui cordis et multitudinem spirituum qd restatur sua audacia. Na et leo qui audacissimus est animalis gallo timet. Alia est causa extrinseca que ab extra agit et foris. Et talis est duplex scz vniuersalis et particularis. Vniuersalis est deus gloriosus qui ad omnem effectum effectiue concurrat. Similiter intelligit celus et virtus celestis vt exemplificat auroz.

Notandum secundo

Qz illa virtus actus seminis in materia que a Theologis vocat ro seminalis non est alia ad qz virtus actus occulta in materia rei decisa a corpe ipsius generantis que est forma trius similis ipsi generantis. Et talis radicat in suba que est quiditas seminis sicut quod ipsum semen est et in gne cause efficientis et non materie inqru habet virtute omnium prius et similis et dissimilis. Et ideo virtus eius est sicut virtus intellectus actiui seu practici et non naturalis. Na omne qd operat ad sui similitudinem diuersa sicut formam et spem est principium operationis sicut intellectus et non sicut natura que ad vnu solu est determinata. Sed talis virtus formatiua valde diuersa sicut formam et spem opatur. Et ideo hec virtus a quibusda vocat intellectus in semine. et a quibusda qui subtiliores perit parerici vocant vocat anima et artifex. Anima quidem qz omnia que opat facit ad vite ponas quous non sit anima nec pars anime nisi in virtute sicut in terra vel securi non est forma lecti sed motio quedam ad talem formam sicut dicit. b. Tho. par. j. q. centesima de cima octaua. ar. j. ad tertiu. Artifex aut vocat qz omnia coducit et producit ad modum intellectus artificis qui est forma eorum que producit. nec dicitur ars que aliunde didicerit formam artificari sed potius que ipsa per suam quiditatem est species et ratio formarum

Quomodo intelligenda sit diuersitas cause efficiens in re naturali et intrinseca.

prode et internum pot esse cause efficiens.

Ratio quare animal post coitum contristat. depro gallo.

Liber primus

quas producit in sibi coniuncta materia propter qd sicut dicitur a quibusdam copatur ad subam spermatia sicut intelligentia copatur ad suū orbem. eo qd etiā illa subalis est ars formarū quas motu orbis producit in partes materie subiecte sic et illa primo producit et format cor vel mēbrum quod est loco cordis et motu illius et virtute in pres materie producit formas mēbrorū. Et de hac virtute sunt diverse phorū sententie. nā quidā dicit ipsas esse subas et esse incōpletū et potēiale ipsius forme que debet acquiri cōplete per gnationē inq̄tū talis phorū sententia tenet formā ante gnationem habere aliqd esse inchoatiū in materia qd est forma imperfecta incōpleta leu. imposita. i. que non dū vocatur actualis forma qd nōdū dat denominationē specificā. Et hec videtur esse sententia Bonaventure cū multis alijs circa secūdū senten. Alia autē est opinio et sententia aliorū dicentū ipsam esse quādā qualitatē latentē in semine resecatā ab omnib⁹ mēbris seu pri⁹ gnantis vt liquet ex ei⁹ notificatiōe qd etiā videt verior opinio qd prior

Notandum tertio

Virg. cal. et tri pleg. motu, lumen, influe. na.
per motum
per lumen
influentiam agit sol in hęc inferiora
potentia naturalis Alberti. m. e. qualitas naturalis seu fortuna
Qd per virtutem celestēz Motor hic intelligit instrumenta quibus mediantib⁹ celus agit in hęc inferiora. Quorū sunt tria s̄m p̄m. i. meteororū s̄z motu lūmē influentia. Pater de motu. Nā secundo celi cessante motu celi cessant gnationes et corruptiōes in illis inferioribus. Vñ qñ sol motu suo appropinquat nobis omnia inferiora tendunt ad gnationem et virescunt. qñ vero motu suo recedit a nobis tunc ecōuerso arefcunt et tendunt ad corruptiōē. Pater similiter de motu lune. Nāz luna motu suo facit mare fluere et refluxere s̄m augmētū et decemētū eius. Et ideo dicitur. viij. phi. Qd omne nouū hic inferius habet reduci ad aliquā nouāz celi reuolūtiōē. Est em̄ primū in omni genere causa omnū aliorū illius generis. i. primū p̄bie. sed motus primi mobilis est primus in genere motuū. viij. phi. ergo erit causa omnū aliorū motuū. Per lumen vero agit in hęc inferiora causando in eis calozē sine quo non possunt fieri generatiōes. Per influentiā vero agit in profundū terre vbi mediante tali varia generatur metalla. vbi tñ neqz lumen neqz motus perfringere potest. Dicunt etiam Astronomi qd tpe generatiōis cuiuslibet rei influunt ei a corporib⁹ celestib⁹ pōte naturales ad tales vel tales actus necessario reducibiles sicut ipsi virtuosos influuntur quedam potētie naturales ordinate ad actus virtuosos. Et hec pōtia naturalis s̄m Alberti non est alia nisi quedam qualitas rōne cuius ipsa res cuius est potētia dicitur bene vel male cōstellata vel infortunata vt aliqui natura sunt fures alij virtuosos alij liberales magnifici et c. Et ideo etiā hęc ipsaz pōtia seu naturalis qualitatē Albertus vocat fortunaz. Et hec de causa efficiēte extrinseca. Et ponit autor vñ notabile de medijs que sunt inter primū agens et vltimū finem sicut inter medicū et sanitatem multa sunt media sicut pharmacia purgatio attenuatio dicens omnia illa reduci ad causam efficiēte. Nam ipsa sunt instrumenta quibus medicus venit ad sanitatem et ad causam quas intendit. Verum est tamen qd vñ medium est finis alterius vt purgatio est finis potionis. Ideo dicit p̄b. v. meth. qd talia media reducuntur ad causam finalem cū inquit. Omnia autem hec finis gratia dicuntur fines. Nam pharmacia est propter purgationē purgatio propter attenuationem. Attenuatio autem propter sanitatem. Et inde est qd finis est duplex vt in. ij. de anima dicit p̄b. s̄z vltimus qui est finis in quo quiescit intentio mouentis et est finis circa illum qui est terminus mouentis cuiuscunqz operis ad vltimū finem ordinatus qd sunt illa media superius posita.

Tertio modo dicitur causa. Unde est principiū mutationis seu motus et

quietis. Et deliberans propositi. pater filij. et omne faciēs est causa facti

Duplex causa efficiens.
et hec est causa efficiens. Et nota qd duplex est causa efficiens circa

materia s̄z intrinseca et extrinseca. Intrinseca est virtus actiua semi

Summularum Alberti

nis in materia que a theologis vocatur ratio seminalis. Extrinseca est

Virtus celi s̄m quod dicit Aristot. qd Allatio solis facit generationem

in obliquo circulo. Et nota qd media que sunt ad finem reducuntur

media ad finem reducuntur.

ad causam efficiētem sicut ad sanitatem maties purgatio motus et oz

gana Omnia enim hec gracia finis sunt. Quarto dicitur causa. Vñ q̄ta cā d̄z quēadmodū finis. s̄ finis autē est cui⁹ cā sit oē qd sit sicut sanitas ē cā dea bulatiōis. nam cum queritur propter quid plato ambulat. Respondem⁹ vt sanet et sic respondentes opinamur causam assignasse.

Nota primo

Qd duplex ē in gñe finis s̄z vñ et p̄cularis. s̄ finis vñ ē quē cā vñ intendit in omni nōd⁹ suis effectib⁹ simul sicut mor⁹ vñtatis p̄ oēm motū intendit p̄sequi finē qui est sic ducis et exercit⁹ finis hoc ē p̄sequi p̄me cāe assimulatiōez q̄tū possibi⁹ est. Et si descedit in cāis vñb⁹ tūc vñs cā hominis in omni gñe p̄peruatē hominis intēdit cōsequi et sic similiter est in alijs. Ali⁹ est finis p̄cularis s̄z quē p̄cularia nā intēdit cōsequi in ope suo sicut est forma hominis. in hoc gnato qui est fortis val plato. Præterea finis aliqui d̄z id in quo est termin⁹ intētionis et hoc proprie d̄z finis sicut pater intēdit in filio sicut tudine sp̄i et forme p̄ gnatiōez. Aliqñ autē d̄z finis termin⁹ opis qd d̄z finis min⁹ proprie sicut projectio spermatia in matrice p̄ coitū. qd hoc est termin⁹ sue actionis quorū p̄m dicit finis gracia cui⁹. Alter vero finis quo vt habet communis distinctio.

Notandum secundo

Qd finis est causa carū qd finis mouet efficiētes vt ipse moueat m̄az. Mouet autē finis efficiētes sicut res desiderata mouet desiderii. Et ideo d̄z qd primū in intētiōe ē finis qd finis p̄mo est in intētiōez mouētis qui p̄statut sibi finē ad quē terminat actio et mor⁹ ei⁹. Cū autē finis intēdit mouet efficiētes tūc m̄az mouet ad finē eūdē et propter priuatiōē que est in ipsa desiderat eū et sic inducit forma que est finis. Et ita p̄z qd finis ē cā carū qd ad cāndū quodamō mouet oēs cās. Igitur quo ad moriūtarē est cā carū. Et tñ quo ad entitatis p̄fectionē quo mō aliquis est finis potissim⁹ sicut est de glorioſa ad quē omnia sunt ordinata. Licet quo ad cognitionis p̄fectionē formalis cā est potissim⁹ vt habet circa. iij. meth. Nā p̄fectissime facit scire Est em̄ demonstratio in gñe cause formalis potior qd quēcūqz alia in alio genere cause data. Pater in posse. Aristot.

Nota tertio

Alia carū proprietates q̄rū Prima est qd quedā cāe sunt sibi inticē cāe. i. vna cā ē ali cui⁹ effect⁹ et idē effect⁹ in alio gñe cāe est cā prioris cāe sicut sanitas est cā efficiēs ambulationis sed ambulatio est cā finalis sanitatis. Nō tñ intelligit efficiēs esse cām cāe finalis neqz s̄m qd est cā neqz s̄m qd est finis s̄z tñ s̄m esse qd h̄z in mobili qd est subiectū Si em̄ efficeret ipm s̄m qd est cā tūc nō oportet qd finis esset cā carū sed potē cāi tas ei⁹ esset effecta a cā efficiēte et formali qd est finis. Similiter si efficeret ipm inq̄rū est finis tūc finis nō esset s̄m rōem āte efficiēte et sic nō moueret ipm qd oia falla sunt reliquit qd nō efficiat ipm nisi s̄m esse qd h̄z in m̄az. s̄ finis autē d̄z esse cā efficiēte vt cā hoc est inq̄rū est efficiens. Nāz mouet ipm ad hoc qd efficiat et nō est cā s̄m esse qm nō haberet esse nō moueret ad efficiēdū a causa finali et ideo licet efficiens sit causa finis et ecōuerso tamen opposito mō se h̄z causalitas ipsorū. Alia proprietates carū est. Qd d̄z etia in eodē gñe est causa contrariorū effectū. Nā qd presens est videt alicui⁹ effectus esse causa Absens vō videt causa ecōtrario sicut absentia gubernatoris nauis

De huiusmodi materia 3 aqua 2 m...
Liber primus

est causa perditionis presentia aut causa salutis. Paret idē nā sol liquefacit cērā et induratur lutū. ij. phi. et hoc sūm diuersarū materie dispositionē. nā materia luti est sicca eo qd est terra cui accidit humiditas quare sol extrahens humore suo calore cuius est attrahere induratur lutū et exsiccat ipsum. Sed qd materia cere est viscosa et naturaliter humida tendens ad materia aque. nā collecta est de rore et succo florum ab apib⁹ qre p calorem resoluitur et fluida redditur. Materia em aquea condensata calore defluit et resoluitur ut patet de nibe et glacie.

De diuisionibus causarum

Quarū. Prima est Causarū alia prior alia posterior. Prior vocatur causa cōmūns et vniuersalis. Posterior vero specialis et particularis. Cōmune em et propriū cū prior et posteriori. propinquo et remoto in eodē genere cause facit vnu modū. *Medic⁹ em est causa sanitatis posterior. Artifex vero prior. Nā artifex est causa vniuersalis. Omnis em medicus est artifex sed non e contra. Et hoc in rōne vniuersalitatis licet in rōne immediationis et proprie denominationis medicus sit causa per prius sanitatis sicut a factor respectu tunice quo mō loquitur Auroz in textu. Est em tripliciter aliqua causa p pri⁹. Vno modo qd immediate attingit suū effectū et sine medio sicut malleus in arte fabili est cā per prius et faber p posteri⁹. Secūdo dē causa prior que est vniuersalior sicut celū cū sit cā vltis est cā prior planete vero cause sunt posteriores Tercio cā dicitur pōz que ratione suē denominationis respicit effectū vt medicus respectu sanitatis.*

Secunda diuisio

Causarū alia per se alia per accidens respectu eiusdem effectus sicut dicimus Policletus esse cām statue et statue factorē. Nā statue factor est cā per se. Policletus aut causa p accidens. Et talis causa per accidens etiā habet diuidi per prius et posteri⁹. Nā Policletus est causa per accidens statue propinquo sed que accidit Policleto sicut alibi esse et alia huiusmodi sunt cause per accidens remotiores statue. Nā accidens propinquo modo se habet ad subiectum qd accidens ad accidens.

Tercia diuisio

Causarū alia est in actu alia in potentia. Causa in actu est que immediate efficit suū effectum vt edificans quo ad edificatū et ipsa posita ponit et effectus sicut interpositio terre inter solem et lunā est causa actualis eclipsis lune. Sed causa in potentia est que potest causare effectū vt edificator qui nō dicit ideo qd actu edificat sed qd hz potētiā edificandi. Et talis semper precedit causas in actu si sunt in eodē. Et inter illas causas pbus v. meth. dat differentiā talē. Nā causa in actu est simul cū effectū et cū effectū cōuertitur vt edificans et edificatū Sed causa in potentia non est simul cum effectū sed potest corrumpi effectū manente. Non em simul corrūpitur edificatū et edificator sūm potest statuere vt ibidem. Et scias qd ad diuisiones causarū diuiduntur effectus vt se dicitur effectus aliquis per prius respectu prioris cause. et per posteri⁹ respectu cause posterioris. sic etiam quidaz est effectus per se quidam per accidens et quidam in actu et quidam in potentia sūm causarū diuersitatem.

Quarto dicitur causa gracia cuius aliquid fit Et cūtellus gracia inci dēdi Et hec est causa finalis de qua dicit Aristot. qd est causa potissima et finis aliarum. Circa causas nota qd finis mouet efficientem efficiens mouet materiam. Materia mota introducit formā sicut patet in artifice et propter hoc causa finalis est potissima aliarum. Item

Summularum Alberti

nota Quedaz cause sibi inuicem sunt cause sed non eodē modo Et laborans

trans est causa efficiens sanitatis sed sanitas est causa finalis laborandi

Item Idem contingit esse causam oppositorū Et nauia cuius presentia est causa salutis: absentia vero eius est causa periculi

Nota qd causa dicitur dupliciter Aliquid enim dicitur causa alicuius per prius

et aliud per posteri⁹ Et medicus est causa sanitatis efficiens per prius

artifex vero per posteri⁹ Item aliquid est causa per se alicuius aliterius

vero per accidens Et faciens statuā est causa per se statue. Policletus vero per accidens

Accidit enim statuaz facienti policletus esse

Item aliquid est causa in actu aliud in potentia Et edificans et edificator domus.

Nota sicut est in causis ita etiam est in causatis et

dicta de causis essentialibus sufficiunt Post hec dicendum

Unde ad naturalem philosophū spectat determinare de fortuna et casu sicut probat philosoph⁹. ij. phi. Nam ad naturā philosophū spectat determinare de causis Sed casus et fortuna sunt de gne carū qd de eis est in phisica determinadū maior nota. ij. phi. Sed minor probat qd sūt de gne cāe efficiētis que ē vñ ē pncipiū mori Intellect⁹ em nā sit cāe efficiētis qd etiā cas⁹ et fortuna In intellect⁹ nāqz peric⁹ frustrat⁹ et occasionat⁹ Et fortuna Natura aut frustrata dē casus Et ideo Arist. reducit ipsa ad intellectū et nāqz Preterea Omne agens extrinsecū est efficiēs. casus et fortuna sunt agētia extrinseca ergo Maior nota. ij. phi. Sed minor probat qd intellect⁹ occasionat⁹ per extrinsecū dicitur fortuna sit ent natura occasionata dicitur casus. Preterea Scientia cōsiderans effectus etiam hz cōsiderare causas. cū scire sit rē p causas cognoscere. i. posse. Sed phisicus cōsiderat effect⁹ nāles qd etiā causas peractat qd alique sunt p se aliq p accis q sūt cas⁹ et fortuna

Notandum primo

Qd quia cause habent notificari per suos effectus ideo ante notificationes casus et fortune Auroz cum Aristot. ponit quasdam diuisiones effectuum Quarum

Prima est

Eorum que fiunt quedā fiunt propter hoc quedā aut nō propter hoc. Illa em dicitur fieri propter hoc que fiunt propter aliquē finē determinatū qd debz exponi et intelligi de fine notabilis bonitatis vel malicie. vt est inuentio thesauri vel fractio pedis. Nā talis effectus ideo dicitur propter hoc qd si est bonus dignus est qd propter ipsum fiat actio. Si aut mal⁹ dignū est qd quis ab ipsa actione se abstineat Illa vero dicitur fieri non propter hoc que nō hnt aliq finem notabilis bonitatis vel malicie vt fractio pili fricatio barbe Et dicitur ideo non propter hoc qd talis effectus non est dignus vt propter eum fiat operatio vel quis abstineat se ab operatione.

Secunda diuisio

Liber primus

Eorum que fiunt quedā fiunt a proposito quedā vero a natura. Vñ illa dicunt fieri a proposito que fiunt a libero arbitrio et intellectu deliberare sicut sunt oia voluntaria. Voluntas enim est libera potentia. Sed illa dicuntur fieri a natura que fiunt ab agente naturali sūm inclinationem et proprietatem nature illius agentis ut motus gravis deorsum et levis sursum vel que fiunt ab anima vegetabili vel sensibili non habentibus deliberationem aliquam in suis actibus qui sunt vegetatio corporis digestio et sic de alijs.

Tertia diuisio

Eorum que fiunt quedā fiunt semper quedā frequenter quedā raro et quedā ad vtrū liber. Vñ illa dicunt fieri semper que fiunt a causis necessarijs et eodē modo mouentibus et hñibus subam incorruptibile ut sunt motus astrorū qui fiunt a causis necessarijs et quia tales substantie remote sunt a corruptibilitate ergo etiam remote sunt ab impedimento ita qd non possunt habere contrariū impediens in sua causalitate. Alia vero dicuntur fieri frequenter que scilicet habent causam ordinatā sed non necessariam. Ideo contingit eā contrariū per quod possunt impediri ne producantur sua causata ut qd ex semine oliue generat oliua et ex semine hominis generat homo hoc est ut frequenter sed tamen non semper. Nam per constellationē aduersam vel qualitatem disproportionatā potest effectus impediri. Quod autem ea que fiunt frequenter deficiunt ab his que sunt semper hoc est regulariter propter materie eorum inequalitatem eo qd ipsa receptibilia est contrariorū. Et disponitur ab ipsis ita qd aliquando non obedit motori et forme hoc autem ipsum qd frequenter sunt habet ab hoc qd forma eorum et virtus formatiua est determinata ad vnum et extrahit potentialitatem materie ad vnum que de se fuit indeterminata anteqd adueniret ei virtus formatiua. Unde patet qualiter illud quod est semper siue frequenter currit sub illo quod est semper et habet aliquid ab eo quod est ex parte forme et deficit in alio quod est ex parte materie et hec vocantur contingencia ut in pluribus. Alia sunt contingencia ut in paucioribus et raro sicut que plurimum habent impedimentum ut plingere in canicularibus dies esse calidos in media estate homines nasci duobus capitibus et in illis habent fieri casus et fortuna. Alia vero sunt contingencia ad vtrūlibet que fiunt a causa que non est plus determinata ad vnum effectum qd ad alium sibi oppositum. Est enim contingens ad vtrūlibet quod habet se equaliter ad esse et ad non esse sicut in operibus voluntarijs ut est comedere et non comedere ambulare et non ambulare et huiusmodi. cum enim illa in se considerantur sunt ad vtrūlibet. Si autē voluntas sit directa super ea tunc sunt ut frequenter. Nam de his que frequenter fiunt est hoc quod ambulat qui vult ambulare. et ex hoc motus Muscena posuit fortunam et casum fieri in his que sunt ad vtrūlibet. Sed Theomixtus Alexander. Alpher. et Porphyrius moderniores peripatetici melius intelligentes in hac sententia Aristotelis peripateticorū ducē dicunt casum nō posse fieri neq; fortunā nisi in contingente ut in paucioribus de quo vbiq; exemplificat philosophus cum loquitur de casu et fortuna sicut rarissime contingit fodientem sepulchrum inuenire thesaurum et vñ melius illud intelligas dico qd contingens ut in paucioribus est causam determinatam non habens sed tamen agens nulla autem causa efficiens est que habet se ad vtrūlibet. Et ideo contingens ad vtrūlibet est sūm causam materiale et non sūm causam agentem ergo cum casus et fortuna sunt de numero causarum efficientium non possunt esse in contingente ad vtrūlibet. Verbi gratia Ambulare et non ambulare sunt ad vtrūlibet sicut dicunt Theomixtus et Alexander. et non nisi sūm quod habent se ad esse et non ad esse in his in quibus sunt materialiter hoc est in membris mobilibus ad hec operante ea. Et ideo nihil fit in eis a casu et fortuna. Et licet materia prima se sola et in potentia accepta habet se ad vtrūlibet sicut patet. ix. prime philosophie ut pluiere et non pluiere est equaliter quoniam materia eius non est plus ad esse qd non esse. Sed si dicatur pluiere in hyeme erit in pluribus propter formā et efficiēs. Et si dicatur pluiere in estate i diebus canicularibus erit in paucioribus propter efficiēs et formā. Et ostendit qd non esse verum qd casus et fortuna sunt in contingente ad vtrūlibet et si qras qre Arist. auctor secte peripatetice

Summularum Alberti

ticorum generaliter dixit qd extra semper et extra frequenter fieret casus et fortuna. De eo qd cum ipse loqueretur de causis contingentibus nō oportuit ipsum excipere contingens ad vtrūlibet quia per se patet qd casus et fortuna sunt de causis agentibus. Et ideo nihil esset dictum qd diceretur esse extra contingens ad vtrūlibet. sed cum tres sunt modi cause agentis in natura et voluntate scilicet semper. frequenter. et in paucioribus. et ipse dixit qd casus et fortuna non sunt in eo quod est semper neq; in eo qd est frequenter relinquitur per se notum qd erunt in his que contingunt in paucioribus. Et hec summam recollige ad intellectum sub hoc figurati compendio.

Ea que fiunt aut fiunt

Necessario et semper sicut solem splendere ignem ardere Quidam tñ exemplificant dicendo solem oīri mane. Celum moueri et hoc male Nam tales effectus fiunt a proposito. intelligentia enim mouet celum ex intentione.

Frequenter siue ut in pluribus ut ex parte generari pluuiam

Contingenter que quāq; habet impedimentum quorum quedā fiunt

Ad vtrūlibet sicut que fiunt a causa que nō plus determinata est ad vnum effectum qd ad alterum sibi oppositum sicut occisio piscis a lapide cadente in aquam.

Raro siue in paucioribus que ut in plurimum habent impedimentum ut homines nasci duobus capitibus et sic de alijs. Et in talibus solum fit casus et fortuna.

Nota secundo

De differentia inter casum et fortunā ex. ij. phi. vbi philosophus multis differentijs diffinit casum a fortuna. Prima quia casus est in plus qd fortuna qd ostendit ex tribus. Primo quia fortuna solum est in animatis et habentibus intellectū deliberantē. casus vero tam in animatis qd inanimatis. Unde nullum inanimatū facit aliquid a fortuna neq; in fans qui adhuc nō valet ut intellectu deliberante neq; bestia eo qd talia propositū non hñt et ideo eufortunū neq; infortunū accidit eis nisi sūm metaphorā et sit itudine sicut lapides ex quibus fiunt altaria vel imagines deorū prorarchos dixit esse bene fortunatos eo qd adorantur et honorant sed copulati eis qui sunt eis similes conciliant pedibus. Casus vero est in alijs animalibus ab homine operante intellectū sicut equus veniens casu et saluatus est a lapide. Perditus enim fuisset si nō venisset non tñ venit propter hoc qd saluaret sed ut cibū sumeret et similiter tripoda cecidit eo qd remotū fuit illud quod sustentabat eā. Cadens autē cecidit sic ut esset apta sedenti super eam et hoc fuit casus quia nō cecidit propter hoc sed ut in medio quiesceret vñ. j. celi. Omne ponderosū et graue a circumferētia deorsum tendit ad centrum. Secundo ideo quia casus est vniuersaliter in his que fiunt propter finem ut probat philosophus per signum. Fortuna autem in his que fiunt propter finem a proposito. Tercio quia fortuna non est causa eorum que fiunt extra intentionē nature quorum tamen causa per accidens est casus et hec sunt differentie minores principales. Alia est differentia magis principalis quia causa fortune est extranea suo effectui sed casualis intrinseca quia causa fortune est ars vel propositum et quia hec est extrinseca artificiatū ideo si circa artificiatū aliquid per accidens contingit et fortuitum hoc dicitur esse ab extra. Sed casus in opere nature quādam causā habet intra que videlicet est materialis vel diminutio materie vel corruptio alicuius principiorum in materia. Principium autem rei naturalis dicitur ab intra ut supra ergo. Ex quibus differentijs patet qd casus est in plus qd fortuna. Quicquid enim a fortuna est etiam a casu est sed nō quertitur. Non enim omnis casus est a fortuna.

Liber primus

Nota tertio

Ex omnibus predictis quedam corollaria. Primum quod eadem res numero est causa per se et per accidens respectu diversorum ut aia est causa per se operationum illarum quas producit ex intentione vel naturali inclinatione quia est natura que est causa per se motus. Est autem causa per accidens respectu effectus non intenti. Secundum corollarium solum anima in intellectu vel intellectus practicus est fortuna et solus hominibus ratione utentibus obtingunt. Fortuna non brutis neque inanimatis ut supra. Est enim fortuna nihil aliud nisi intellectus practicus respectu effectus non intenti ut fodere terram et invenire thesaurum quod pater. xi. metaph. et. ij. phi. ubi dicitur quod fortuna est causa secundum accidens in factis secundum electionem id est voluntatem practicam et. ij. phi. necesse est circa practicum esse fortunam. Hoc tamen scias quod sapientibus raro contingit aliquid fieri a fortuna nam dicit philosophus ubi maxima intellectus ubi minima fortuna et contra ubi minimus intellectus ibi maxima fortuna. Et est ratio quia ubi est maxima intellectus ibi est maxima deliberatio Ideo sapientes agunt ex deliberatione sed minus sapientes non ita multum deliberant ergo etiam eis multa eveniunt a fortuna et sic dicit Seneca quod prudenti raro aliquid evenit preter intentum. Tertium corollarium quod iustis et iustorum non accidit denominatio fortune in hoc quod ludendo vel lucrando vel rerum suarum iactura patiuntur quod virtus effectum contingere prevident lucrum quidem per speciem. Quasi enim vero per timores quibus vulgares iustos quosdam fortunatos in ludo esse dicant. Quartum respectu divini intellectus nihil casuale et fortuitum dicitur quia previdet omnia et ab eterno cognovit omnia futura. Quintum quod non fit hic mentio de fortuna que a poetis fingitur dea rerum temporalium. fingunt enim poete in limine iouis id est in mundo que est domus dei duo dolia vini quorum unum optimo vino sit refectum. alterum vero vili et fortunam esse pincernam propinanti omni homini in mundum hunc venienti ex altero vas foris. sed quia fortuna ceca est indifferenter dispensat de bono vel malo vino. qui ergo bibunt de bono vino inde prosperos successus habent qui vero de vili in varias calamitatum erumnas labuntur. et illa fictio poetica in verbosi cortice apparet. Inanis et ridicula quare metaphorice est intelligenda. Est enim poetarum velatis et figuratis verbis de veritatibus rerum contendere et multa supra fidem proferre veris que ficta ad dederunt et verborum strepitu grandiora facere si enim figmentum a poeta removeris iam ipse poeta non erit ut latius circa rethoriarum philosophi.

Fortuna est pincerna.

In hoc pincerna autem est
fuit et tunc non dicitur
fuit quod fortuna est pincerna
Secundo dicitur ad dicitur
pincerna est 3. pincerna quod
dicitur pincerna est 3. pincerna
legando pincerna quod dicitur
pincerna est 3. pincerna

Causa et fortuna in
regalis.

Secundo dicitur quod
fuit pincerna autem est
fuit pincerna autem est
fuit pincerna autem est
fuit pincerna autem est
fuit pincerna autem est
fuit pincerna autem est
fuit pincerna autem est

Est hec dicendum est de fortuna et casu quid sint et que

earum differentie sint Multa enim a casu et fortuna sunt

et contingunt. Quid enim sit casus et fortuna secundum Aristotem investigamus

et potest. Eorum que sunt quedam sunt propter hoc id est quia intenti sunt

Quedam vero non propter hoc id est quod intenti non sunt et aliqui in

venire thesaurum cum fodit sepulchrum. Non enim fodit propter hoc ut

thesaurum inveniat. Item eorum que sunt propter hoc quedam sunt

autem a proposito id est ab usu liberi arbitrii. Quedam a natura et illa sunt

autem a natura ut dicit Aristoteles. ij. phi. quicunque in seipsis a quodam principi

Summularum Alberti

pro continuo motu accedunt ad aliquem finem sicut patet in febricitante

natura operatur. Item eorum que a natura sunt Quedam a natura

semper sunt et oriri solem in obliquo circulo. Quedam sunt frequenter et

non semper et pluviam generate ex calore. Quedam sunt raro et at

bores tempore hyemali pullulare. Eorum itaque que sunt a pro

posito propter hoc causa per se est propositum. Et eorum que sunt a

natura propter hoc causa per se est natura. Sed eorum que non sunt

propter hoc causa per accidens est casus et fortuna. Causa per acciden

dico quia fortuna et casus accidunt causis per se. Quod sic patet ut si

quis iret ad forum et emeret carnes cum venisset ad forum invenit thesaurum ex

casu: qui casus accidit cause per se scilicet eunti ad forum. Oportet autem

et fortuita et casualia raro fiant. Si enim frequenter fiant non dicuntur

casualia et fortuita ut si eunti ad forum contingit bellare. Differt autem

fortuna a casu: Quoniam fortuna est tantum in agentibus secundum propositum

non contingere fortuna est in rebus que per intentionem agunt. Unde neque in

animatu neque infans neque brutu agunt aliquid a fortuna quoniam non ha

bent propositum. Neque eufortunium neque diffortunium est in his nisi secundum

similitudinem sicut dicit Diotarchos eufortunos esse lapides in quibus

sunt altaria cum honorentur. Diffortunos autem illos qui ponuntur in

pavimento quoniam pedibus calcantur. Sed casus est in non habentibus

propositu ut in brutis et in inanimatis et equus casu venit ad domum

et salvatus est a lupis. Non enim propter salutem venit ad domum. Sed ut

cibus sumat. Et tripes cecidit et sedes facta est. Non enim cecidit pro

pter hoc ut sedes fieret sed ut in medio quiesceret. Sicut omne ponde

una dicitur quod sub
dicitur secunda aliter
dicitur et dicitur

una dicitur quod
dicitur secunda aliter
dicitur et dicitur

Liber primus

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Sic ergo patet quod omnis fortuna est casus.

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Sed non conuertitur.

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Et nota quod in his

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Unde tam in his que sunt secundum artem quam in his que sunt secundum naturam fit peccatum quod apparet tam in arte que imitatur naturam in opere non naturali quam in illa que perficit opus naturale in opere naturali. Exemplum primum est quod aliquando non recte scribitur grammaticus. Et tunc propter omissionem aliquorum principiorum artis non peruenit ad finem orthographie. Nam grammatica quantum ad orthographiam scientia est recte scribendi. Exemplum secundum est cum medicus aliquando propter omissionem aliquorum principiorum potuit euacuarius non recte potione. Cum ergo ars imitetur vel compleat naturam accidit etiam peccare in natura quando scilicet natura operans propter corruptionem alicuius principij naturalis non peruenit ad finem internum a natura sicut patet. ij. phi.

Notandum primo

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Quod monstrum secundum Albertum est individuum speciei notabilem habens defectum saltem a naturam quod additur signanter. quia animal truncatum vel mutilatum non dicitur proprie monstrum. Vel est defectus sub dispositionibus sue speciei disconuenientibus productus. Et quia monstrum est quidam defectus vel naturalis rei indispotio sequitur quod homines monstri sunt defectuosi non solum secundum corpus sed etiam secundum animam. Nam secundum philosophum in de ratione malicia corporis attestatur maliciam anime. Sed secundum Aristotem. ij. phi. monstrum dicitur peccatum eius quod propter aliquid fit et dicitur a monstrando. quia digno consueuimus ea monstrare que talem patiuntur corruptionem deformitatem. Et sunt duo in monstro sicut colligitur ex predictis notificationibus. Quorum primum est dispositio inconueniens. Alterum vero subiectum indispotum. Et ideo dupliciter contingit loqui de monstro. Vno modo secundum subiectum et sic subiectum ter intenditur a natura non autem dispositiue et formaliter. Unde monstra substantialiter tunc sunt eiusdem speciei cum producente intenduntur a natura. Patet primum quia que naturaliter sunt huiusmodi ergo. Maior patet de se et ex. ij. de anima. Sed minor probatur quia homo monstruosus substantialiter et homo perfectus sunt eiusdem speciei. Preterea finis per se generatus intenditur a natura sed monstra substantialiter vel subiectiue sunt huiusmodi igitur. Maior nota sed minor probatur quia ratione forme substantialis monstrum quodlibet est terminus generationis per se. Patet secundum nam opus possumus inueniri a natura non intenditur a natura. Sed monstrum quodcumque dispositiue de nominatiue seu formaliter acceptum est oppositum inueniri a natura ergo. Maior nota quia natura simul non intendit opposita nam ipsa simul producere non potest que ueqz in eodem subsistere possunt. nij. meth. Minor probatur quia natura eo quod dirigatur ab ente infallibili cum sit opus intelligentie non errantis secundum philosophum principaliter intendit dispositionem naturalem et non deformitatem. Monstrum autem dicitur quando in dispositionem ergo. Preterea contingens extrinsecum accidentale non intenditur a natura. Sed monstrum dispositiue acceptum est huiusmodi ergo. Maior nota quod natura intrinsecum et casualiter et per alicuius principij principaliter concurrentis defectionem. Quot autem et quibus modis fiant talia peccata vide alibi in paratulo et in generali questione de monstriis. Nec tamen monstra sepius apparent in animalibus quam plantis et adhuc sepius in hominibus quam brutis in quo defecit Empedocles. Ratio primum quia mollius est semen animalis et plura exiguntur ad terminationem eius quam plante. Etiam animal diffilis est generationis planta vero facilis. Ideo facilius fit ut corrumperetur animal diffilis est generationis animalis quam plante. Ratio autem secundum. Nam homines agunt ex deliberatione et propter appetitum inordinatum sepe agunt tempore inderet minato. Bruta autem uniformiter agunt circa tempora nature convenientia et magis regulariter ideo non est mirandum in eis pauciora quam in hominibus fieri monstra.

Summularum Alberti

Nota secundo

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Ex omnibus predictis. Quod causarum alia est per se que est essentialis rei naturalis generabilis et corruptibilis determinata et finita eo quod est secundum formam determinatam. Et illarum sunt quatuor saltem in rebus naturalibus compositis. Quarum talis est sufficientia. Nam cum omnis causa influat super effectum constituendo ipsius. Aliud est fluens. Aut est intus aut extra et siquidem est intus aut est secundum actum aut secundum potentiam. Aut est id quod subsistat vel secundum id cui tangit qualiter essentiali subsistat siue secundum rationem perfectibilis. aut secundum rationem perfectientis. Si est secundum potentiam et subsistans et perfectibilis sic est materia. Si autem est secundum actum et naturam que subsistat est perfectiens tunc est forma. Si autem tale influens est extra tunc vel est mouens. vel intentio mouentis. Primo quidem modo est efficiens. Secundo vero est finis. Et dixi singulenter in rebus naturalibus compositis. Nam rerum simplicium non sunt tot cause essentialiales et per se ut dixi circa paratulum. Alia autem dicenda de illis quatuor essentialibus modis causarum differantur usque ad primam philosophiam. Alia est causa per accidens que scilicet est per accidens talis ab accidente communiter dicta et infusa. hoc est indeterminata eo quod sunt infinita secundum formam que accidunt uni et eidem. Nam in finita accidentia possunt hominem inducere ut vadat ad locum ubi inueniat thesaurum quem tamen non intendebat. Ideo dicitur secundo philosophum et. vij. prime philosophie. Quod infusa uni accidunt.

Nota tertio

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Inter quatuor causas essentialiales et per se tres sunt sibi inuicem cause. Sicut forma est efficiens et finalis. Nam omnes tales habent rationem actus. Forma enim est actus. vij. metaphysice nam actuat materiam. Est efficiens per se etiam est actus vel saltem habet rationem actus. Sic etiam causa finalis est actus qui introducit per operationem actus. Et per consequens ille tres cause possunt coincidere. Verbi gratia. Anima substantialis est causa formalis compositi. Nam dat composito denominationem formalem et specificam. Et est causa efficiens in ordine operationum ab ea procedentium. Omnis enim actio et corporis animari operatio. siue sit actio propria siue coniuncti attrahitur anime ut principali agenti. Et est finalis respectu materie. Nam materia ad hoc ordinata est quod subsistat forme. Materia autem nunquam coincidit cum illis. Ratio quia materia est nuda potentia. vij. metaphysice. Sed nuda potentia nunquam coincidit cum actu. Nam sunt primo diuersa ex prologo de anima.

Et nota quod aliam
et nota quod aliam
et nota quod aliam
Et nota quod in his que fiunt propter hoc siue fiant a proposito siue a natura contingit sepe fieri errorem. Vel in faciendo plus vel minus vel indebite. Ab errore qui contingit in his que fiunt a proposito causatur peccatum propositi. Et si grammaticus errat in scribendo peccat in orthographia. Similiter si medicus errat in potiouando peccat in administrando et medicinis. Ab errore vero qui fit in his que fiunt a natura causatur peccatum nature sicut sunt monstra. Unde dicit Aristoteles. philosophum. Monstra sunt peccata in natura illius quod propter aliam.

Liber primus

principium motus et status mutationis. Dicto breuiter de principiis et causis naturalis philosophie conueniens est Et dicamus de motu et quiete loco et tempore. Primo igitur nota de motu inter philosophos diuerse fuerunt opiniones. Quidam enim ponebant motum esse quidam vero non. ¶ Et eorum qui ponebant motum non esse quidam propterea quod esset impossibile duo corpora esse in eodem loco sicut Parmenides et Melissus. Dicebatur enim probando aut aliquid moueatur vel nichil. Si nichil habeo propositum. ¶ Si aliquid vel ergo per vacuum vel per plenum. Si per vacuum ergo qua ratione esset aliubi vacuum eadem ratione ubique ergo totum esset vacuum quod est impossibile. ergo totum esset nichil. Si per plenum ergo. Itaque si unum corpus esset in alio. ergo duo corpora essent in uno et in eodem loco. quod est impossibile. Unde dicebant quod tantum unum esset ens continuum et sine motu et immobile. Aristoteles autem dicit quod tales non sunt philosophi. Quia philosophi presupponunt motum esse. ¶ Alii autem dicebant motum non esse. propter infinitatem spatii sicut Zenon et eius sequaces. Dicebant enim sic si possibile est motum esse. ponatur inesse naturali motus. Antequam autem corpus moueatur de loco ad locum oportet ut pertransseat partem spatii prius antequam totum spatium pertransseat et iterum partem spatii et sic in infinitum. quia infinite sunt partes spatii. Sed infinitum non contingit pertransiri. ergo non est motus. ¶ Sed arist. soluit hoc in septo physicon et dicit quod dupliciter potest considerari spatium. uno modo quo ad actum alio modo quo ad potentiam. Ad

Diuerse opiniones de motu.

Parmenides & Melissus.

Zeno.

dupl. considerat. spatium con- sideratur.

Summularum Alberti

actum vero sive quo ad extremitates sic spatium non est infinitum. Ad potentiam vero sive diuisionem sic est infinitum. propter infinitatem

partium spatii. ¶ Eorum ergo qui ponebant motum esse.

¶ Nam esset opinio philosophorum ponentium motum esse sicut Democritus et Leucippus. Democritus enim posuit indivisibile moueri per vacuum. Est autem prout hic sufficit indivisibile aliud quidem secundum speciem et formam sicut homo vel sortis dicitur indivisibile secundum speciem. Nam species specialissima in aliam speciem non diuiditur secundum Porphyrium et beatus Thomas super. x. prime philosophie de quo nulla hic sit mentio. Aliud est indivisibile secundum quantitatem ut unitas et punctus non diuiditur. Nam. vi. philosophorum. Punctus est cuius pars non est. Pro quo

Nota primo

¶ Quod Democritus et Leucippus corpora atomalia. (hoc est indivisibilia. Nam atomum dicitur ab a quod est sine et thomos diuisio quasi sine diuisione) dicitur esse rerum prima principia per quorum aggregationem fieret generatio et per eandem disaggregationem corruptio et dicitur ea corpora

Figura	figura	rotunda. triagula
Esse distincta	Tropi hoc est	positioe coruz sunt
Diatri	ordine	pora posse. et

Et quia illa corpora ununtur ad inuicem per congregationem et diuidentur per segregationem ideo necesse est quod moueantur localiter. Dixit enim Democritus quod homo est compositus sicut et alia naturalia ex atomis differentibus in positione figura et ordine utrum. Unde est intentio Arist. quod indivisibile secundum quantitatem sicut est punctus non potest moueri per se licet per accidens Et dico secundum quantitatem indivisibile. Nam in diuisibile ratione est per se mobile sicut homo et alius que sunt species specialissime formaliter indivisibiles. Et dico per accidens quia indivisibile secundum quantitatem potest per accidens moueri ad motum illius in quo est. Sicut punctus mouetur per accidens ad motum linee.

Notandum secundo

¶ Quod si per vacuum non fit motus naturalis et si non motus naturalis ergo nullus est motus. et sic posito vacuo nullus erit motus. Prima conditionalis sic probatur quod in omni motu naturali inueniuntur differentie positionum. Sed in vacuo non possunt esse differentie positionum. quia vacuum est non ens. Sed non ens non sunt differentie. Unde posito infinito et vacuo remouetur motus ut supra in positionibus. Sed differenter quia posito infinito nullo modo ponuntur sursum et deorsum. Sed posito vacuo possunt poni sursum et deorsum non tamen possunt ab inuicem distingui. Secunda pars conditionalis patet Quia motus violentus est sicut priuatio motus naturalis sed si non potest esse habitus non potest esse priuatio. Sed probatur est quod posito vacuo non potest esse motus naturalis ergo nec violentus.

Notandum tertio

¶ Quod medium potest tripliciter habere ad motum. Quod enim impedit motum sicut quod medium mouet contra motum mobile ut quod nauis mouet contra fluvium impedit in motu a fluvio. Quandoque etiam medium non impedit motum nec inuariat sicut medium quod non mo-

De aere et subtilitate et humiditate aqua non fluitant non per condensationem sunt aqua et de generatione
Liber primus

uerit sed ita sicut aqua stagnans. Tercio qualitas medij impedit motum sicut densitas et de tali loquitur philosophus. iij. phisicorum. Quo supposito ponuntur due cau-
se velocitatis et tarditatis in motu. Prima est diuersitas medij. Quia aliquod corpus
eque graue mouetur velocius per medium subtilius quam per medium grossius. Nam idem
lapis mouetur citius per aerem quam per aquam. Alia causa velocitatis et tarditatis est
figura mobilis quia corpus eque graue mouetur velocius per idem medium si habeat
figuram acutam quam si habeat figuram latam.

*Democriti et Leucippi
opinio de motu.*

¶ Eorum ergo qui ponebant motum esse. quidam per vacuum quida-
per plenum. Per vacuum motum fieri dicebant. Democritus et Leu-
cippus et sequaces eorum. **¶** Qui ponebant terram naturalium princi-
pia esse corpora indiuisibilia: que sunt atomi dicta ab a quod est sine:
et thomos diuisio quasi sine diuisione. **¶** Et dicebant quod non con-
tingeret videre. Nec agere nec esse aliquem motum nisi per vacu-
um. Unde dixerunt si totum vniuersum esset vacuum contingeret vi-
deri muscam in celo. Aristoteles autem dicit quod nec bonem nec asinum
contingeret videri in celo Et dicit si totum esset vacuum quod nullus es-
set motus. Non enim contingit motum esse per vacuum. Et hoc de-
monstratur in: iij. phisicorum. Sic velocitas et tarditas motus can-
santur a leuitate et tarditate eius quod moueatur a subtilitate et grossi-
tie medij per quod fit motus. Donatur ergo quod corpus lenissimum mo-
ueatur per medium subtilissimum tunc constat quod iste motus est celo-
cissimus et motus velocissimus est qui mensuratur tempore minimo.
Velox enim sic dicit Aristoteles. est quod in paucis tempore multum pertra-
hit **¶** Tardum est quod in multo tempore parum mouetur ergo si motus esset
per vacuum cum ipse vacuum in infinitum excedit medium subtilissimum constat quod

Motus velocissimus.

Summularum Alberti

¶ ille motus esset velocior velocissimo et per consequens mensuraretur te-
pore minori minimo. Sed hoc est impossibile. Nullus enim motus est
velocior velocissimo. nec aliquod tempus est minus minimo ergo per
vacuum non contingit esse motum.

¶ Est enim vacuum locus carens corpore

Unde phisici est considerationem facere de vacuo sicut suum est considerare de loco. Nam
quocumque ex eisdem principijs et rationibus ad utramque partem contradictionis indu-
cris similem habent incredulitatem essendi et fidem siue essendi credulitatem horum co-
sideratio pertinet ad eandem scientiam Sed ex eisdem principijs et rationibus vacu-
um et locus accipiunt similem incredulitatem et fidem essendi. Cum ergo locus sit
de consideratione phisici erit et vacuum de consideratione phisici. Ad hoc autem mani-
festum est ex hoc quod phisici ponunt vacuum esse in genere loci. Nam ponunt esse vacuum si-
cut ponunt esse locum quendam et vas. Videtur enim plenum et vacuum et locus idem esse substā-
tia sed differunt secundum esse et diffinitionem. Quia antiqui dixerunt esse plenum id quod
est ut locus et vas cum habet in se graue aliquid et grossum visibile et tangibile cuius
ipsum est susceptivum. Cum autem priuatum est illo tunc dicebant idem receptaculum
esse vacuum Locum autem dicebant idem per rationem quia susceptibilis est illius non
diffingentes inter locum et vas tanquam idem sit vacuum et plenum et locus secundum subie-
ctum. Esse autem ipsorum secundum rationem diffinitionem non idem esset.

Notandum primo

Quod vacuum ab antiquis pluribus descriptionibus describitur. Quidam enim dicunt
quod videtur vacuum esse locus in quo nihil est et non vocant locum superficiem continen-
tis vel spacium quod est inter superficies continentis suppositum sed vocant locum cu-
iuslibet rei capacitatem quocumque modo dictam. Et ideo hec descriptio est valde gene-
ralis non ponens vacuum aliquam esse naturam determinatam. Et causa huius est quod
opinantur quod omne ens sit corpus. et quod omne corpus sit in loco. et vacuum dicunt esse
in quo nullum corpus est. Ideo vacuum est illud in quo nihil est. Sic ergo ubi non est
corpus ibi nihil dicitur esse secundum eos. Huic positioni accidunt quedam inconuenientia
Primum est quod accidit his qui non ponunt vacuum aliquam naturam determinatam sed
negatione vniuersali diffiniunt ipsum dicentes hoc esse vacuum in quo nihil est. sequit
secundum eos quod punctus est vacuum. Quia punctus est in quo nihil est. Est autem hoc incon-
ueniens cum vacuum sit quoddam spacium et locus similiter. Spacium autem omne
diuisibile sit. Si ergo punctus sit vacuum erit spacium diuisibile in puncto. Et ita di-
uisibile in indiuisibile quod est inconueniens non ergo locus et vacuum erant ita deter-
minanda quod vacuum est in quo nihil est et locus sit id quod capax est alicuius quocumque
modo. Secundo vacuum dicitur esse spacium non plenum sensibili corpore secundum tactum
Sic enim diffinitur vacuum a negatione in genere spacij et non a negatione vniuersali
simpliciter. Corpus autem sensibile secundum tactum est id quod habet grauitatem vel leui-
tatem. Unde etiam dubitare potest aliquis in hac antiquorum descriptione quid dici
debeat tali hypothese facta quod spacium sit plenum colore vel sono. Vtrum sit vacuum di-
cendum aut non. Manifestum est enim. Si dicatur nihil esse plenum nisi quod graui-
vel leui corpore plenum est quod spacium illud est vacuum. Si autem illud non dicatur
totum plenum. sed et alia que plena sunt quocumque tunc istud spacium minime dicitur
esse vacuum Et describentibus vacuum sicut nunc dictum est accidit quod celum totum
est vacuum. Quia non est plenum corpore sensibili habente grauitatem vel leuitatem
Accidit etiam idem esse vacuum et plenum. Quia multa sunt plena que non corpore
sensibili et tota sunt plena. Tercio modo dicitur esse vacuum secundum Platonem id in quo non

¶ namque similes sunt
meditationes et fides
in quo operantur

¶ namque similes sunt
meditationes et fides
in quo operantur

¶ namque similes sunt
meditationes et fides
in quo operantur

[illegible]

Item diffinitio 3 dicitur
 nominum 4 terminus
 facta 4 inter alios 3 p
 antequam nominum
 quando dicitur vocum
 4 fit vel imaginat
 dicitur 3 r imaginat
 4 3 diffinitio quid
 est unde bene valet
 quod 3 diffinitio 3
 3 4 terminus diffinitio
 3 3 sequens flus non
 potius est antiquam
 nominis p^o p^o inter
 cum locum defendunt
 4 terminus ascendunt 4
 expleant quod 3 4
 4 3 quod diffinitio
 diffinitione quid est
 4 4 non quid nominum

Pythagoras

Pythagoras

Democrit⁹ et sicut ptz
Leucippus iiii phi.

Thirteen

Cunctis in
 sunt volu. 4
 si quibus
 no aque
 fite op
 quibus

Quod moveri de extremo in extremum et non per medium potest continere angelo sed non corpori. Cuius rationem assignat beatus Thomas parte prima questione. liij. arti. secundo. Quia corpus mensuratur et continetur sub loco. Ita oportet quod sequetur leges loci in motu suo. Sed substantia angeli non est subdita loco vt contenta ab eo sed est superior eo vt continens. Ideo in potestate angelus est se applicare loco vt vult vel per medium vel sine medio. Et sicut esse in loco conuenit equinoce corpori et angelo. Ita etiam et moveri secundum locum. Corpus enim est in loco in quantum continetur

sub loco et commenturatur loco et ideo eius motus est scdm exigentiam loci. et etiam
scdm continuitatem magnitudinis. Angelus autem non est in loco vt contentus et com-
menturatur loco sed magis vt continens. Ideo non oportet vt eius motus habeat co-
tinuitatem ex loco sed est motus non cōtinuus. Angelus enim est in loco per contactū
virtutis Ideo necesse est qd motus angeli in loco non sit aliud q̃ diuersi contractus di-
uersorum locorum successiue et non simul.

¶ Quid nunc fluens est qd est continuarium partium temporis et inter talia duo nunc signa-
ta cadit tempus medium. Aliud est vicissitudinarum siue permanens nunc vt quando
consideratur angelus esse in aliquo loco et postea in alio Et qd talis mutatio potest fie-
ri subito ideo inter talia nunc mediat tempus sicut dicam in loco suo de tempore.

7. quid vacuum?
 Scilicet exere: s. secti 2:
vacuum dicitur esse spatium,
in quo e corpus. Sed non
 ita datur vacuum, sicut an-
 ticipi statuerunt. Illi n. po-
 nunt vacuum sine corpore. Et
 nos illud profitetur vacuum, in
 quo corpus est. Idemq. esse va-
 cuum & locum: nūq. differre, n. si-
 nite. Sane si non esset va-
 cuum, non esset locq. Est n.
 spatium vacuum, spatium
 in quo e corpus. Nūq. na-
 p. te talis e, ut cedente
 corpore corpori, fiat vacuum,
 ut impleatur. Erut yr
 vacuum, principium motu:
 quoniam modo privatio est
 principium generationis.
 Et sic acutē: Vacuum est
 privatio corporis subtrahi.
 privatio, ē vacantes forme
 intraducende.

Scilicet quæstio: scilicet: 2:
Vacuum dicitur esse spatium,
in quo est corpus. Sed non
ita datur vacuum, sicut an-
te ipso statuerunt. Illi enim pe-
rebant vacuum sine corpore. Et
nos illud profitemur vacuum, in
quo corpus est. Idemque esse vacu-
um et locum: nunquid differre, in fi-
nitate. Sane si non esset va-
cuum, non esset locus. Est enim
spatium vacuum, spatium
in quo est corpus. Nunquid na-
p se talis est, ut cedens
corpore corpori, fiat vacuum,
ut impleatur. Unde igitur
vacuum principium motus:
quædam modo privatio est
principii generationis.
Et sic accipere: Vacuum est
privatio corporis subituri.
privatio, et vacuitas forme
introducende.

in quo corpus, sed non
ita datur vacuum, sicut an-
ticipa statuerunt. Illi in po-
nebant vacuū sine corpore. Et
nos illud profitemur vacuū, in
quo corpus est. Idemq. esse va-
cuū & locū: nūq. differre, in fi-
nitate. Sane si non esset va-
cuū, non esset locū. Est n.
spatium vacuū, spatium
in quo ē corpus, cuius na-
p. te talis ē, ut cedente
corpore corpori, fiat vacuū,
ut impleatur. Erat yr
vacuū, principium motū:
quoniam modo privatio est
principium generationis.
Et sic acutē: Vacuū est
privatio corporis subtrahi.
privatio, ē vacuitas forme
introducende.

vacuum sine corpore. It
nos illud profiteremur vacuum in
quo corpus est. Idem esse va
cuum & locum: nunc differre, mihi
novum. Sane si non esset va
cuum, non esset locus. Est ni
hilum vacuum, spatium
in quo est corpus. Nunc na
mque talis est, ut cedente
corpore corpore, fiat vacuum
et impleatur. Est igitur
vacuum principium motus:
primo modo privatio est
principium generationis.
Et sic acule: Vacuum est
privatio corporis subtrahi.
privatio, & vacuitas forme
introducende.

quod corpus est. Idemque esse vacuū et locū: neq. differe, nisi nōve. Sane, si non esset vacuū, non esset locq. Est n. finibus vacuū, spatio in quo ē corpq. Quia nāq. p se totū ē, ut cedente corpore corpore, fiat vacuū ut impleatur. Est gr. vacuū, principiu motū: quoniam motu privatio est principiu generationis. Et sic acule: Vacuū est privatio corpore subtrahi. privatio, ē vacuitas forme intraducende.

nare. Sane si non esset va-
 cuum, non esset locus. Est n.
 simpliciter vacuum, spathum
 in quo est corpus, cuius na-
 p se talis e, ut cedent
 corpori corpori, fiat vacuum
 ut impleatur. Est gr
 vacuum principium motus
 per modum privationis est
 principium generationis.
 Et sic accipit: Vacuum est
 privatio corporis subtrahi.
 privatio, et vacuitas forme
 intraducende.

quod vacuum, spatium
in quo e corp⁹, ling na
se talis e, ut cedat
corpore corpori, fiat vacuum,
ut impleatur. Ent yr
vacuum, principiu⁹ mot⁹.
q^{uod} modo privatio est
principiu⁹ generationis.
Et sic alibi. Vacuum est
privatio corporis subtrahi.
privatio, e vacante forme
introducende.

Et sic patet quod ut cadente
 corpore corpori, fiat vacuum
 ut impleatur. Unde pr
 vacuum principium motus
 prout modo privatio est
 principium generationis.
 Et sic accipit: Vacuum est
 privatio corporis subtrahi.
 privatio, et vacuitas forme
 intraducende.

ne in vacuo. Cui gr
vacui, principii motus:
quoniam modo privatio est
principii generationis.
Et sic acrib: Vacui est
privatio corporis subituri.
privatio, ē vacuitas forme
introducende.

principiū generationis.
Et sic acutè: Vacuū est
privatio corporis subituri.
privatio, ē vacuitas forme
introducendae.

privatio corporis subitari.
privatio, ē vacuitas forme
introducenda.

introducendo.

Liber primus

quo non accipitur ut in mixtum putationi. Est etiam circa hoc observandum quod illud quod est in potentia dicitur multipliciter. Est enim aliquid in potentia ad esse sicut materia. Et est aliquid in potentia non ad esse simpliciter sed ad esse secundum accidens sicut id quod potest esse album vel nigrum. Tertio aliquid est in potentia nec ad esse primum quod est esse substantiale nec ad esse secundum quod est accidentale proprie. sed potius ad hoc quod aliquid extra per aliquem modum se habet ad ipsum sicut est potentia ad ubi vel ad situm. Hoc enim non est secundum aliquam formam quam acquirit id quod est in potentia sed potius ex hoc quod aliquid quod est locus se potest aliquo modo ad ipsum habere. Nam cum dico aliquid esse in theatro aut foro significo quod aliquid se habet ut circumscriptum aliquid quod corpus quod dico esse in foro vel in theatro absque hoc quod aliqua fiat mutatio in eo quantum ad formam substantialem vel quantum ad accidentia eius intrinseca. Et hec pro prima motus diffinitione. Et quod motus est actus imperfectus ex secunda diffinitione ideo.

Notandum secundo

Quod actus est duplex scilicet perfectus qui est. Quo habito mobile cessat moveri ut summa caliditas est actus perfectus aque. Nam postquam aqua est facta summe calida ut secundum deum quo ad nostrum modum imaginandi qui summam latitudinem qualitatibus constituitur in numero denario graduum amplius non dicitur calefieri. Alius est actus imperfectus quo habito saltem secundum partem mobile continue sine quiete media acquirit magis ac magis de eodem secundum speciem ut remissa caliditas in aquam introducta prout continue intenditur dicitur actus imperfectus. Si autem interciperetur illa intensio ad aliquatulum temporis etiam quantumcumque minutum diceretur actus perfectus quia sic mobile cessaret moveri. Et hec pro secunda diffinitione.

Notandum tertio

Pro quarta diffinitione. Quod perfectio dicitur multipliciter. Est enim perfectio prima et perfectio secunda et utraque istarum dicitur tripliciter. Dicitur enim perfectio prima secundum prioritatem temporis et dicitur perfectio prima secundum esse et dicitur perfectio prima secundum prioritatem cause formalis ad actum eius et omnibus his modis dicitur etiam perfectio secunda respondens prime perfectioni. Est enim perfectio prima secundum prioritatem temporis illa que est ante omnes perfectiones temporis. Et hec est que est via et exitus imperfecti ad perfectam sicut caliditas primo in aqua acquisita. Et talis perfectio imperfecti est motus in genere acceptus. et secunda perfectio respondens ei est forma secundum quod accipitur in ratione finis et termini motus. Est autem perfectio prima secundum prioritatem esse ea que est secundum id quod primo principaliter est sicut est illa que est secundum formam substantialem. Et huic respondet secunda perfectio que est secundum accidens siue secundum formam accidentalem aliquam. Et hoc modo motus est de genere prime et secunde perfectionis. Nam motus est in substantia et accidentibus. Est autem perfectio prima secundum prioritatem cause formalis ad effectum eius sicut dicimus quod perfectio prima estis aut figura entis et perfectio secunda est incidere quod est actus forme et figure entis. Et hoc modo dicimus quod anima est perfectio prima animari corporis. Vegetare autem sentire et intellegere sunt perfectiones secunde et universalius loquendo unumquodque est perfectum prima perfectione secundum esse et est perfectum secunda perfectione secundum agere et operari quomodo motus nec est prima perfectio entis nec secunda sed est via ad primam perfectionem. Cum autem dicimus quod motus est perfectio prima mobilis intelligimus hoc de primo modo dicta prima perfectione. Quibus brevissime premissis ponitur talis

Diffinitio prima

Motus est endelechia seu actus entis existens in potentia secundum quod huiusmodi ut alterabilis secundum quod alterabile perfectio est alteratio et non qualitas alterans. Nam qualitas alterans est perfectio entis secundum quod est alteratum. Sic similiter augmentatio est actus augmentabilis secundum quod augmentabile. In qua diffinitione dicitur primo actus loco generis. Et quod motus sit actus patet sic. Illud quo aliquid sit in actu prius existens in po-

Summularum Alberti

tentia hoc est actus. Sed per motum aliquid sit in actu quod prius existit in potentia ergo motus est actus. Maior patet quia nihil sit in actu nisi per actum siue formam. Minor probatur quia in motu mobile acquirit formam quam prius non habuit ut in calefactione acquiritur calor et sic per motum potentia calidum fit actu calidum ergo motus est actus. Secundo est actus entis in potentia. Probatur sic. Omnis actus est forma et actus eius in quo semper invenitur. Sed motus semper invenitur in ente in potentia ergo motus est actus entis in potentia. Maior patet quia hoc est de ratione forme naturalis quod semper invenitur in suo proprio subiecto. Minor patet quia aliquid dicitur moveri ex hoc quod ducitur de potentia ad actum per motum. Igitur oportet quod illud quod movetur sit in potentia. Inde sequitur quod si aliquid est solum in actu ipsum est immobile. Sicut patet de primo mouente immobili. et si aliquid est simul in actu et in potentia ipsum simul movetur et movetur. et ideo agentia naturalia movent et moventur a se. Quia ratio est quia actus et forma agentis est in potentia in patiente. quia patientis potest eam recipere et contra actus patientis potest recipi in agente. Verbi gratia. Manus calida calefacit pomum frigidum. et pomum frigidum frigefacit manum. Idem dicitur. scilicet de generatione. Omne agens physicum agens per contactum in agendo reparatur et hoc secundum diversas formas. quia agit secundum unam formam et paritur secundum aliam. Tertio motus est actus entis in potentia secundum quod impotentia. Ideo quia non est eadem ratio subiecti in quantum est ens et in quantum est habens ordinem ad contraria. Ideo in diffinitione motus non sufficit dicere quod motus est actus entis in potentia. Vbi notatur solum subiectum. Sed etiam oportet dicere secundum quod huiusmodi. In quo notatur ordo ad formam secundum esse perfectum. Unde si idem esset subiectum et potentia ad contraria tunc contraria essent eadem. Nam potentia habet distinctionem ab obiecto. id est de anima. Si ergo esset una potentia ad contraria tunc etiam eadem essent contraria. sicut si eadem esset potentia ad sanitatem et egritudinem tunc idem esset sanitas et egritudo. Nam potentia ad sanitatem habet distinctionem a sanitate et potentia ad egritudinem habet suam distinctionem ab egritudine. Et est simile de visu et auditu que in quantum essent eadem potentie color et sonus essent idem cum potentia ex actibus et obiectis distinguatur. Et hec diffinitio prima ipsius motus est formalis dicens formam et substantiam motus. Nam endelechia esse convenit motui secundum suam formam que cadit in predicamento ut notum est in se.

Diffinitio secunda

Motus est actus imperfectus ipsius mobilis secundum quod est mobile. Que diffinitio habet se ut diffinitio materialis ad predicam. Datur enim per proprium subiectum motus et est certior quo ad nos. Nam motus cum in se habeat esse definitius magis certificatur nobis ex mobili quam ex se ipso. Unde si motus est actus entis in potentia secundum quod huiusmodi. et ens in potentia est mobile. ergo motus est actus mobilis. Et in hoc stat probatio diffinitionis. Et ad investigandum illam diffinitionem philosophus probat. iii. phisicorum. motum esse mouentis sed non in quantum huiusmodi. sed in quantum mouens est mobile. ergo motus est actus entis mobilis in quantum mobile. Antecedens patet duabus rationibus. Prima quicquid quandoque est in potentia et postea in actu. hoc quodammodo movetur. Sed mouens est prius in potentia et postea in actu ergo etiam movetur. Maior patet quia quod est in potentia naturali hoc reducitur ab illa potentia ad actum per motum ideo oportet ipsum moveri sicut patet in mouentibus physicis per contactum ubi agens in agendo reparatur sicut patet de pomo et manu. Et per consequens movetur ab illo quod prius fuit mobile et ducit ipsum mouens de potentia ad actum.

Tertia diffinitio

Est ipsius Aristotelem dicentis. Motus est exitus de potentia ad actum continue et non subito que diffinitio non videtur esse bona propter duo. Primo quia in illa diffinitione motus ponitur exitus qui significat speciem motus localis. Sed genus non debet diffiniri per speciem ergo inconuenienter diffinitur motus per eorum. Secundo non videtur in hoc quod additur non subito. Nam subitum importat tempus. Sed tempus est posterius motui cum sit passio eius. Diffinitio autem debet dari per priora. Cum ergo actus

Liber primus

et potentia tanq̃ differentie entis precedunt predicamenta sic motus diffinitus est per actum et potentiam sicut per quedam priora. Est enim motus forma que est in subiecto quod est in potentia ad perfectionem illius forme sicut calor in aqua qui tendit ad perfectius esse calidus vocatur motus. Unde patet q̃ motus forma actio ⁊ passio idē sunt s̃m rei differentia ratione.

Quarta diffinitio

¶ Motus est prima perfectio eius quod est in potentia Hoc est motus est prima perfectio istius mobilis quod est in potentia ad terminum vel formam ad quam est motus. Illud autem quod est in potentia ad aliquam formam includit duplicem potentiam. Primo includit motum per quem est accipienda ista forma ad quam habet inclinationem. Secundo dicit potentiam ad formam quae habet se ut terminus istius motus et ut perfectio eius. Cum ergo motus in subiecto precedat formam ad quam est motus et ipse motus in se est forma imperfecta ipsius mobilis eo quod est pars formae acquirende per motum Hoc sicut forma acquirenda per motum est ultima perfectio mobilis Sic motus est perfectio prima eiusdem ut patet in tertio.

¶ De motu ergo dicendum est . quid sit motus et de eius diuisione .

Diffinitur enim sic ab Aristo. in .phi. Motus est endelechia entis ex
istentis in potentia scilicet quod huiusmodi Et alterabilis quidem in quantum est
alterabile .alteratio est. ¶ Item in eodem libro motus est actus imp
fectus. Unde actus perfectus est quando forma perfecte acquisita est in
aliquo subiecto sed imperfectus est per oppositum. ¶ Avicenna diffinit
sic motum. Motus est exitus de potentia ad actum continue et non subito

¶ Itē diffinitur sic motus. est prima perfectio eius quod est in potētia que diffinitiones dē note fiant. Sciendū q̄ rerū quedā sunt in potētia dē ex eis eliciatur actus subito. Et taliū non est motus. Quedā autē sunt in potētia dē ex eis eliciatur actus non subito. et taliū est motus. Hoc autē q̄ sic est in potētia duplicē habet potētiā. Unā respectu motus. Aliam respectu eius quod acquiritur per motū et sic patet quāliter motus sit prima perfectio respectu sequētis. Est enim motus act⁹ quo exiſtente adhuc aliquid eius remanet. Forma enim que acquiritur per motum est perfectio quā exiſtente nihil remanet ipsius.

Et nota q̄ motus

Summularum Alberti

Unde tempus est propria passio motus. Nam tempus non est motus neq; est sine mo-
tu. iij. phi. ergo est propria passio eius. Tenet consequentia quia hec est natura proprie
passionis q; ipsa essentialiter non sit suum subiectum. Neq; tamen est sine suo subiecto
cui inheret inseparabiliter. v. prime philosophie. Cui igitur tempus semp sit circa motus
ergo est propria passio eius. Sunt autem duplices entis mobilis passiones. Queda eni
sunt intrinsece que enti mobili inq;trum mobile conveniunt Quarum sunt tres scz motus
quies infinitum. De quibus. iij. phi. Alie sunt extrinsece que non fluunt ex principijs
entis mobilis vt mobiles sed ab aliquo exteriori. Et illarum etia sunt tres scz locus vacui
et tempus. De quibus. iij. phi. Sunt tamen locus et tempus quandoq; intrinsece qn
q; vo extrinsece passiones. Nam respectu mobilium quibus no insunt subiective dicuntur
extrinsece Sed locus respectu corporis locantis. et tempus respectu primi mobilis di-
cuntur intrinsece passiones. Locus enim est subiective in corpore locante sicut tempus
est subiective in motu primi mobilis. Et quia tempus est continuum igitur etiam mo-
tus est continuus.

Notandum primo

De continuo vario modo nificatur. Est enim continuū quod est diuisibile in semp
diuisibilia. unde et diuisio est passio propria continuū. Passio autē nūq̃ derelinquit
sūū subiectum ergo continuū semper est diuisibile in q̃rūm huiusmodi et ita diffinitur
iij. phi. Sed. v. meth. Continuū est cuius motus est vnus s̃m se. i. vbi omnes partes
vno motu mouentur et non possibile aliter. Et dico signanter s̃m se. Nam possibile ē
q̃ continuū moueatur vno motu per se et pluribus motibus per accidens. sicut homo
mouetur in naut contra motum nauis per se et nihilominus motu nauis per accidens.
S̃m Aristo. vero in predicamentis et. v. phi. Continuū est cuius partes copulantur
ad terminum commune sicut partes linee ad punctū et partes superficiei ad lineas. In
telligendo per terminū commune non in essendo. significando vel predicando sed tantū
in participando sic q̃ illud mediū quod terminat vtrūq̃ extremū habet se tanq̃ p̃
vtriusq̃. Et tale continuū non potest componi ex indiuisibilibus tanq̃ ex partibus in
tegralibus licet bene tanq̃ ex suis partibus essentialibus et diffinitivis. Pater primū
iij. et. v. phi. Nam continuū in semper diuisibilia est diuisibile. Et quia eadē sunt pri
cipia compositionis et resolutionis. i. p̃tio. et. iij. phi. Sed continuū non habet resol
ti in partes indiuisibiles ergo nec componi ex partibus indiuisibilibus. Pater secūdu
per p̃m. j. posse. qui dicit substantia linee esse ex punctis. De numero aut continuū
Aliud est s̃m naturam vt tibia et brachium et partes animalū. Aliud s̃m artem vt
ligna confilata inter que continuū s̃m naturā maxime dicitur continuū. quia intrinse
ce sicut pater. v. meth. Et quia continuū habet partes. motus est continuū ergo mot
us partes et mediū. Ex quibus pater q̃ quicquid mouetur prius mouebatur et moue
bitur. Itano corollaris. Nā quicquid mouet in tpe mouetur. Sed temq̃ diuidi in
prius et posterius igitur etiam motus q̃ sunt conditiuibilia. vi. phi. et per p̃ns si qd
mouetur in p̃nti mouebatur in pte priori illius t̃pis et mouebitur ad partē posteriōrē.

Nota secundo

Differentiam inter continua contigua et consequenter se habentia. Omnia enim hec ha-
bent se ad invicem s^zm plus et minus. Nam omnia continua sunt contigua et omnia co-
ntigua sunt consequenter se habentia. Sunt em continua que copulantur ad terminu co-
munem vt partes linee dicuntur continue quia copulantur ad punctu tanq^z ad termi-
num communes v^zs. Contigua autem sunt quorum vltima sunt simul. i. que separata
sunt et tamen se tangunt sic q^z nihil mediat vt calamus et papyrus locus et locorum.
Est enim contigitas alterius cōactus duorum corporu s^zm superficies. Consequē-
ter autem se habentia sunt inter que nihil mediat eiusdem generis et nature cum ipsis.
Vt due domus inter quas nō mediat terra. Aliud em nō sui generis nihil prohibet esse
medium. Posset enim canis mediare inter duas domus in custodia rerum sui domini
et debet sumi genus communiter comprehendendo sub se speciem. Unde est regula q^z
indivisibilia vt puncta neq^z sunt contigua neq^z continua nec consequenter se habentia

regum vel principum sunt particulari per tota
et homo per animal prima per secula

Liber primus

Ratio primi quia continua et contigua habent ultima. Indivisibile autem non habet ultimum quia ultimum dicitur per respectum ad primum quod in indivisibili reperiri non potest. Alias enim indivisibile esset divisibile. Ratio secundi quia inter quolibet duo puncta mediat linea in qua possunt assignari puncta ergo non dicuntur consequenter se habentia et ipsum indivisibile in discretis vocatur unitas. in continuo punctus. in tempore vacatur nunc et in motu mutatur esse de quo. vij. phi.

Notandum tertio

Quod motus dicitur unus multipliciter. vij. phi. scilicet genere specie et numero. Unus motus est unus genere cuius termini ad quos est motus sunt in uno genere seu figura perali. Et sic augmentatio et diminutio cum omnibus suis speciebus sunt unus motus genere. Nam sunt ad unam formam in genere scilicet ad quantitatem. Specie autem unus est qui cum genere sit unus est etiam cum hoc unus per indivisibiles species que est species specialissima. Et sic omnes calefactiones sunt unus in specie. Sunt enim ad unam formam specificam scilicet caliditatem. Sed ad unum motum numero qui simpliciter unus est tria exigunt scilicet quod id quod movetur sit unus simpliciter et per se motui suppositum. Et quod terminus ad quem sit unus et tempus sit unus non interruptum. Ratio primi scilicet unitas mobilis quia aliquis motus ut alterationis est versus actus et est in mobili tanquam in subiecto. Immo omnis motus est in mobili. ij. prime phie. Sed accidentia numerantur numero ad quod. vij. phi. Immo motus in re est terminus ad quem ut supra. ergo calefactio et frigefactio non sunt unus motus numero quia sunt ad diversos terminos. Ratio tertij scilicet quod sit unus motus in quo sit talis motus. quia motus est mutatio successiva. Sed successio non est una nisi fuerit continua. sed non est continua dum tempus quiete media interruptitur. Si si aqua caleficeret usque ad tepiditatem et pausaret ulterius calefieri usque ad unum minutum et postea consequenter caleficeret non diceretur calefactio prior et posterior unus motus numero. Scias tamen quod aliquid moveri potest dupliciter intelligi. Uno modo per se ut quod habet immediatam connectionem ad ipsum motum tanquam proprium suum subiectum ut corpus et compositum. Nam de. vij. phi. Omne corpus mobile et omne mobile corpus. Motus enim proprius dicitur est actus in sua natura. Accidentia autem non solum sunt in parte sed in toto composito. i. phi. Materia autem non habet rationem totius suppositi sed est pars eiusdem. vij. meth. Igitur non est per se mobilis. Alio modo aliquid movetur per actus scilicet ad motum alterum in quo est sic partes moventur ad motum totius et forme rationales subales quod accidentales moventur ad motum subiectorum. Nam motus nobis omnia que in nobis sunt moventur. vij. phi. et. ij. de anima.

Nota quod motus proprie non mensuratur nisi tempore tanquam propria passione. Unde cum tempus est continuum et motus continuus sit

Continuum autem est cuius partes copulantur ad terminum communem ergo motus habet partes et medium. Et ex hoc est quod quicquid movetur prius movebatur et movebitur. Est enim primum in termino a quo et primum in termino ad quem et primum in medio. talis enim motus non est nisi corporum que partem et partem habent et medium. Item nota differentiam inter continuam et contiguam et consequenter se habentia. Continua sunt que copulantur ad unum terminum communem sicut linea ad punctum

Summularum Alberti

et partes superficiei ad lineam et partes corporis ad superficiem. Contigua sunt quorum partes et termini sunt simul et non distant sicut penna et pergamenum quoniam termini horum idem sunt. Consequenter vero se habentia sunt que non habent medium inter se sui generis. Aliud autem nihil prohibet esse medium. Et sumatur genus large sicut duo scilicet asini sunt eiusdem generis et due domus et his similia. Item nota quod ad unum motum numero sicut dicit Aristoteles. s. phi. tria exiguntur scilicet de illud quod movetur sit unum numero et forma que acquiritur per motum sit unum numero et tempus mensurans motum sit unus numero et continuum ita quod non intercedat quies sicut dicit in eodem Aristoteles. Multi sunt motus et non unus motus quorum quies est medium. Quare si motus aliquis a statu occuparetur non esset unus motus nec continuus. Et si sagitta fuerit missa in altum et ibi aliquantulum quiescat ille motus in se ipsum est diversus a motu deorsum per quietem interpositam. Et hoc valet ad cognoscendum quando unus sit peccatum et quando plura. Item notandum aliquid movetur per se aliquid per accidens. Per se movetur subiectum per accidens vero movetur aliquid dupliciter. Uno modo sicut forma in subiecto sicut albedo movetur motu subiecti secundum quod dicitur motus nobis moventur omnia que in nobis sunt. Alio modo sicut partes in toto sicut

clavis motu navis

Nunc dicendum est de divisione. Unus motus alius est naturalis animalis et alius voluntarius. Nam omnis motus vel est a principio intrinseco vel extrinseco. Si primum hoc est dupliciter. quia vel illud principium est cognoscitivum sic est motus animalis qui fit ab anima que est cognoscitiva vel a principio non cognoscitivo sic est naturalis. Si secundum hoc est motus voluntarius. Et intelligitur hec divisio de motu locali. vij. phi. Et non est talis divisio generis in suas species. Quod unus enim genus esse non potest. iij. phi.

Notandum primo

Quod motus naturalis est qui fit a principio intrinseco passio vim conferente ut motus la

Liber primus

Deorsum est naturalis. Fit enim a principio intrinseco lapidis quod est natura. Et talis motus in principio est remissus propter defectum virtutis mouentis. In fine autem intensus et hoc propter propinquitatem loci et connaturalitatem loci natura. Nam unumquodque mobile trahitur a suo loco naturali in quo naturaliter appetit permanere et locum quem debet esse et conservari. Motus vero animalis est qui fit a principio intrinseco cum requisitis premie cognitionis particulariter agentis et motus progressus hominis vel equi. Et talis in principio est debilis. Nam in principio membra ipsius animalis non sunt bene disposita ad motum. In fine vero ex defectu virtutis fatigantur eo quod omnis virtus in corpore est fatigabilis. viij. phi. Motus violentus est qui fit a principio extrinseco. Et talis in principio est intensus et in fine debilis et remissus. quia impetu ratione cuius fit motus violentus continue minuitur quousque totaliter deficiat. Ita dicitur. v. prime phie. Nullum violentum perpetuum.

Regula

Omne mouens physicum in mouendo mouetur pater. viij. phi. Unde mouens physicum est quod conuenit cum suo mobili in materia. Et tale in mouendo mouetur. Aliud est metaphoricum ut fons. Mouens in ratione amari et desiderari. Et tale in mouendo non mouetur. xij. meth. et. viij. phi.

Regula

In omni motu mouens simul est cum mobili quod intelligit. Vel scilicet esse vel virtute. Scilicet esse sicut in motu naturali et animali quibus principium mouens scilicet esse coniunctum est ipsi mobili. Vel scilicet virtute sicut in motu violento ubi mouens extrinsecus imprimat quandam vim mobili quod deficiente etiam deficiat motus quod pater de relo exmiso a sagitta.

Notandum secundo

Motus violentus in comparatione ad naturalem notificatur. Priuatio enim intelligitur et cognoscitur per suum habitum. i. phi. habet diuisionem in quatuor species. viij. phi. scilicet tractionem tractionem rectionem et vertiginem.

Impulsio est quando id quod mouetur non deficit ab eo quod impellitur sed corporaliter coniungitur ei per totum spacium et per totum tempus impulsionis. Sicut est de motu troci.

Expulsio est quando pellens deserit ipsum pulsum et non sequitur ipsum usque in finem motus ut pater de lapide emisso a manu.

Tractio motus violentus qui duobus modis perficitur. Fit enim tractio semper hoc modo quod mouens non separat ab eo quod mouetur sed hoc est dupliciter scilicet scilicet quod potest fieri ad trahentem vel ad alterum a trahente. Et scilicet hoc duo fortitur nomina quod motus qui est ad trahentem dicitur attractio. Motus autem qui est ad aliud dicitur extensio. Omnes autem alij motus tractionis cum incidunt in duas species modorum predictorum reducuntur ad illos.

Delectio quod aliquid mouetur ad motum alterius ut aliquis sedens in curru. Et talis motus fundatur in predictis. Nam ibi est pellens ut auriga trahens ut equus et illud quod vehitur ut currus.

Vertigo motus compositus ex tractu et pullione. Vertigine enim ducit quod circundatur circulariter sicut rota. In motu autem rote est semicirculus qui ex parte mouetur a trahente et ideo habet similitudinem cum tractu et perficitur tractu. Semicirculus autem qui distat a trahente expellitur. et ideo habet similitudinem cum pullu et perficitur pullu. Et licet circulus sit figura simplex eo quod una linea

Summularum Alberti

coninetur in motus eius simpliciter esse non potest propter orientiam et regnantiam in ipso que a duabus virtutibus mouetur ab ea scilicet que impellit et ab ea que retrahit ad mouentem et ideo etiam motus ille post alios ponitur quia a simplici virtute nequaquam perfici potest.

Notandum tertio

Quod motus capitur dupliciter. Uno modo communiter prout nominat exitum de termino in terminum siue fiat successine siue instantanee. Et sic comprehendit sub se mutationem et ut sic sunt sex species motus ut habet philosophus in predicamentis. Et dominus Albertus hic. sicut sunt generatio corruptio augmentatio diminutio alteratio et loci mutatio. Cuius quidem loci mutationis sex sunt differentie positionum. quia nunc movetur localiter nisi corpus. Sed in quolibet corpore sunt tres dimensiones. i. celi. In qualibet autem dimensione attenduntur due differentie positionis. i. celi. Ergo motus localis terminatur ad sex differentias positionis. Alio modo capitur proprie scilicet significat exitum successine de termino in terminum. et sic distinguitur contra mutationem. Et hoc modo generatio et corruptio cum fiant instantanee non sunt motus. Ad substantiam enim nullus est motus. Nam motus est de contrario in contrarium. v. philosophorum. Sed substantie nihil est contrarium ergo ad eam non est motus. Preterea in instanti non fit motus quia illud dicitur moveri quod nunc aliter se habet quam prius. Nunc autem et prius causant diuisibile ergo in instanti non fit motus. Hoc enim implicat contradictionem. Ratio quia motus in termino a quo non est vel est imperfectus. sed in termino ad quem est perfectus modo idem esse perfectum et non perfectum implicat contradictionem ergo in instanti non fit motus. Preterea subiectum motus est ens in actu per suam formam. Sed subiectum generationis et corruptionis est ens in potentia scilicet materia ergo non sunt motus. licet sint quedam mutationes. Omnis enim motus est mutatio sed non e contra.

Unde dicendum est de diuisione motus. Motus enim uno modo

diuiditur sic. Motus alius naturalis alius animalis alius violentus.

Naturalis est ille cuius principium intra se est natura. Animalis est cuius principium intra se est anima. Violentus est cuius principium est extra non conferens

sum passio. et hec diuisio sumitur ex eo quod dicit Aristoteles. Sy. phi. Omne

quod mouetur vel mouetur a se ipso vel ab altero. Et nota quod motus

naturalis in principio est remissus et in fine intensus. Animalis est in principio

et in fine remissus in medio vero intensus. Violentus vero est in

principio intensus et in fine remissus. Motus violentus Aristoteles. Sy. phi.

diuidit in quatuor species scilicet in pulsione tractione rectione et vertigine.

Impulsiois due sunt species scilicet impulsio et expulsio. Impulsio est quando mouens ab eo

quod mouetur non deficit. Expulsio autem quando ab eo quod mouetur expellens deficit

Liber primus

Summularum Alberti

Liber primus

ra dicitur quies per accidens. Differunt etiam ideo, quia quies naturalis est perfectio rei in loco sibi naturali. Sed violenta dicitur imperfectio rei. Nam quando mobile est in tali quiete tunc semper inclinatur ad suum locum naturalem.

Item de motu dicendum est de quiete. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt. Quies autem sic diffinitur. Quies est id quod inest rei de cuius aptitudine est quod moveatur, non tamen est motus. Item Avicenna sic diffinit quietem. Quies est privatio motus in illo de cuius aptitudine est quod moveatur, non tamen est motus. Ex hoc patet quod sicut motus fit in tempore ita et quies est in tempore. Ad autem hic dicere intendimus de quiete sicut quod in deo est et in angelis. Item sicut motus dividitur in naturalem, animale, et violentum, ita quies dividitur. Quies naturalis est quando corpus est in proprio suo loco determinato sibi a natura sicut terra in centro et ignis in alto. Quies animalis est quando animal cessat a motu suo in quo fuit sine contrarietate appetibili sine non. Quies violenta est quando corpus est in loco sibi accidentali. Sicut si terra esset in alto et ignis in centro.

Sequitur de loco

Unde ad philosophum naturalem spectat determinare de loco sicut probat philosophus, in 1. per 1. Nam locus est unum principium de consequentibus motum. Sed ad philosophum speciat determinare de motu ergo etiam de loco. Et licet per se notum sit locum esse ideo demonstratio nulla potest haberi probans locum esse. Tamen quia ex dubitatione que contingit circa loci quidditatem surgit dubitatio et difficultas scilicet An sit et quid sit. Sunt igitur multe philosophorum sententie de loco. Quarum prima est opinio.

Pythagoricorum

Opinantium locum esse formam. Nam locus est proprius continens unumquodque corpus igitur erit quidam terminus. Quod autem terminat et finit rem unamquodque que finitur et terminatur est species vel forma ergo locus est species vel forma qua determinatur rei magnitudo que est dimensio ipsius et magnitudinis materia que est subiectum huius dimensionis. Forma enim que sic terminat rem est terminus uniuscuiusque. Forma enim non solum perficit materiam quantum ad te dimensionatam que primo habet dimensiones ponit, postea vero actu et tunc est in loco in actu. Et ideo dicebant Pythagorici locum esse formam. Ad opinionem improbat in 1. per 1. nam forma et materia non sunt a se ipsa separata sed locus separatur a re mota ergo locus non est forma. Et peccat argumentum Pythagoriconum primo sicut in rationem. Nam procedit ex pura affirmatione in secunda figura. Ideo non concludit. Secundo peccat propter impedimentum equivocationis in medio syllogismi. Nam quod dicitur locum esse terminum hoc est extrinsece terminare si forma autem est terminus intrinsece rem terminans ideo argumentum non procedit. Alia est opinio

Argumentum Pythagoricorum.

Huius refutatio

per hoc quod in 1. per 1. dicitur quod locus est terminus.

Summularum Alberti

Platoniorum

Dicentium locum esse materiam. Probatur conclusio tripliciter. Primo quia locus est receptivus diversorum corporum similiter et materia diversarum formarum est receptiva. Secundo nam separata a materia dimensionibus et terminis remanet solum potentia. Sic etiam est de loco quod cum locus separatur a locato et a dimensionibus remanet solum potentia. Tercio quia sicut materia preexistit et preexistitur omni generati sic similiter locus. Unde dicebat Plato in secundo Timaei. Materiam primam esse receptivam omnis corporis et nihil aliud esse receptivum quam materiam. quia sicut plures acceptiones videntur receptivae et hoc facit precipue in libro qui dicitur doctrina non inscripta eo quod nominibus discipulorum libros suos inscripsit et illum nulli discipulorum inscripsit. Cum igitur materia sit receptaculum formarum et terminorum dicitur locum esse materiam. Sed hec opinio est vana multis rationibus. Primo ideo quia materia est pars rei et inseparabilis a re. Locus autem non est pars rei. Secundo quia locus continet materiam vero continetur et non continet. Tercio quod materia est quid indeterminatum et confusum. Locus autem quid determinatum et specificum. Quarto res naturales moventur ad locum non autem ad materiam. Quinto materia est substantia Locus autem accidentis sicut rei veritate. Imo separatio forme a materia est quedam corruptio vniuulqz. Sed separatio loci a locato non est corruptio loci seu locati. Ideo locus non est materia neque forma. Sed ad rationes dico. Et ad primam quod locus et materia diversimode recipiunt. Nam materia recipit essentialiter ita quod est vere quid receptivum. Locus autem accidentaliter. Ad secundam dico. Com quod locus sicut se est dimensio in potentia ad locatum. Sed materia sicut se est in potentia ad dimensionem terminatam. Ad tertiam dico quod locus non preexistit temporaliter. Nam simul generatur cum locato. Tertia est opinio

Epicureorum

Dicentium locum esse spacium medium interceptum inter extrema localiter sicut se. Et probant dimensiones vacui esse locum. Eius ratio est quia illud in quo corpora diversa sibi succedunt hoc est locus. Spacium intermedium est huiusmodi ergo etc. Hec opinio reprobat per Aristotelem in 1. per 1. dupliciter. Primo Nam sic infinita essent simul in eodem. Sed hoc consequens est falsum. Probatur sequela quia cuiuslibet partis esset locus in actu sicut totius. Sed infinite sunt partes in continuo ergo. Secundo Nam sic locus moueretur localiter et sic loci esset locus et plures essent simul quod est impossibile. Dicendum ad rationem quod non est dare huiusmodi spacium separatum. Sed corpora consequuntur se immediate per contactum. Unde uno exeunte de loco immediate subintrat reliquum. Quarta est opinio

Modernorum

Distinguentium de loco. Nam locus sicut eos sumitur dupliciter scilicet materialiter prout est superficies continentis corporis. Alio modo formaliter et hoc vel philosophice prout est virtus diffusa in loco a primo locante scilicet celo que semper manet eadez in ipso loco saltem sicut speciem sicut dicitur manere idem ignis sicut speciem et formam. licet sicut materiam varietur. Vel formaliter sumitur et mathematice ideo talis opinio est diversificata. Nam formaliter nominat respectum ad polos mundi et mobilis ad centrum vel debitam distantiam ab orbe inaptum locus est formaliter de predicamento relationis. Sicut aliam autem considerationem est de predicamento qualitatibus. Pro quibus opinionibus et veritatis inquisitione circa loci quidditatem.

Notandum primo

Quod multa sunt regita ad proprietates loci. Primo quod sit extrinsece locato sic quod nihil sit ipsi locati. Et per hoc differt a figura et forma locati que est aliqd rei. Secundo quod sit equalitatis. Hoc modo equalitatis quod nec maior nec minor sit locus corpe quod includit et licet in hoc videatur pueniri cum inam sine vacuo non in puenit quod vacui non est et ideo nec equalitatis nec inequalitatis locato et est etiam accipienda equalitas sicut extrinsece quod locus proprius non extendit ultra quantum

Epicureorum argum. refutatur ab Aristotele.

Refutatio ad proprietatem loci.

Liber primus

7. *tem locati.* Tertio q non debet deficere vnicuique locato et tamen separabile esse a quo
libet. Omne enim locatum in loco est et locus non excedit ipsum et tamen separabile
est a quolibet sicut materia non deficit forme et tamen separabilis est a qualibet forma.
4. Quarto q conuenit loco habere differentias positionis que sunt sursum et deorsum.
quia ille sunt sicut motus localem distincte licet alie quatuor non inueniantur nisi in cor
poribus animatis. Quinto q ad proprium locum fertur et manet in ipso vnicuique cor
porum que naturalem habent motum. Unde et motus et quietas sunt sursum vel deorsum
lum ratione elementorum quorum duo feruntur sursum et duo deorsum. Quibus om
nibus premis dicendum conclusiue q locus phisicus est vltima superficies. i. interior
concaua vel plana corporis. i. substantie corporee. continentis. i. locantis sui mobilis.
primum. i. de cuius ratione non est vt moueatur cum locato. In qua diffinitione dicit
tur vltima superficies loco generis diffinita. Est enim locus realiter superficies conca
ua corporis continentis immediate corpus locatum circumscribens. Et talis superficies
interior potest ad duo comparari. Primo ad corpus continentis vel locans cuius est sup
ficies et mensura intrinseca ratione cuius non dicitur locus quia sic non continet ipsum
locans sed potius continetur in locante. Alio modo potest considerari talis superficies
ad corpus locatum quod continet et circumscribit et respectu illius dicitur locus et mensu
ra extrinseca pro tanto quia sicut esse est separata ab ea nam est in locante. Dicitur conse
quenter in diffinitione corporis et non corpus Nam. iij. phi. Impossibile est corp⁹ esse
locum. Nam in eodem essent duo corpora qd est impossibile ibidem. Deinde cum dicit
tur corporis continentis tangitur proprium subiectum loci sine quo completa diffinitio
dari non potest. Dicitur primum qd valet sicut proximum determinans hoc participi
um continentis. Nam. iij. phi. Locus est primus continens vnicuique corpus quod
dicitur propter locum commune qui non proxime continet locatum. Vltimo dicitur
immobilis quod quidem intelligitur quo ad motum locati corporis. Licet bene moue
atur aliunde scz ad motum locantis corporis. Ratio primi quia quicquid mouetur sicut
locum hoc est in loco. iij. phi. Nam non queritur locus nisi propter motum localem
Locus autem cum incipit moueri sicut locum non est amplius locus sed est in loco sicut
vas non potest dici locus vni. quia simul cum vno mouetur sed bene aer ipsum pro
ime circumscribens. Ratio secundi quia locus est accidens corporis locantis qd super
ficies. Accidens autem per accidens mouetur ad motum sui subiecti. Nam motus no
bis mouetur omnia que in nobis sunt. viij. phi.

Notandum secundo

Q sicut distinctionem entium diffingitur locus. Sunt enim quedam entia substantie que
sunt entia per se. Alia vero sunt accidentia que sunt entia per aliud. Nam. vij. meth.
Accidens non est ens sed qd est entis vbi Com: dicit q accidentia sunt tantum dispositio
nes entiu. Unde sicut habent esse sic etiam lacari. Sed quia existunt per accidens ergo
etiam per accidens locantur. Et ideo dicit Com: formas et omnia accidentia esse in loco
per accidens. Substantiarum vero quedam sunt corporalia quedam vero speculabilia solū.
Corporalia sunt accidentium subiecta. Et talia sunt in loco per se et proprie Nam om
ne mobile localiter est in loco per se et proprie. vi. phi. Omne corpus mobile et omne
mobile corpus Sed corporalia sunt per se mobilia ergo. Preterea quicquid perficit in
loco est in loco proprie. Nam omne corpus perficitur motu. Motus aut localis est pri
or alia natura et tempore per Com: Sed corporalia perficiuntur in loco ergo sunt in lo
co. Minor. iij. celi. Locus est tanq finis motoru localiter. Finis autem est perfectio
rei. Speculabiles autem substantie non sunt accidentium subiecta. Nam dicit Com.
xij. meth. cōmento. xxiiij. In separatis a materia idem est disponens et dispositum et
tales non sunt in loco proprie. Nam quicquid est in loco proprie hoc continetur ab ip
so vel mouetur circa ipsum. iij. phi. Sed speculabilia non sunt huiusmodi quia specu
labilia non sunt quanta ergo non continentur in ipso neq mouentur circa ipsum. Di
cit tamen. b. Tho. par. i. q. liij. ar. i. Q angelus beatus potest moueri localiter. sed
sicut esse in loco equivoce conuenit corpori et angelo. ita etiam et moueri sicut locum.
vt patet ibide et inferius. Preterea omne quod est in loco proprie quiescit in ipso. Sz

Summularum Alberti

Speculabilia non sunt huiusmodi ergo. Maior quia idem est locus ad quem mouetur res
et in quo quiescit. Minor patet quia speculabilia sunt simpliciter immobilia. Sunt tri
aliquo modo in loco licet improprie. quia quorū operatio exprimitur in loco hoc est
in loco. Sed speculabilia sunt huiusmodi ergo. Minor quia omnes intelligentie opera
tur per orbes tantu et in mouendo se assimilantur primo. Unde dicitur. xij. metaph.
Si esset aliqua intelligentiarum non mouens ipsa esset frustra. Preterea illud quod de
monstratur esse ex motu locali hoc est in loco. Sed speculabilia sunt huiusmodi ergo.
Minor patet. viij. phi. vbi ex motu et eternitate motus inuestigat quasdam substanti
as immobiles et per se et per accidens. Ideo sunt aliquo modo in loco. Et sicut hanc
substantiarum distinctionem duplex distinguitur locus scilicet intelligibilis qui est loc⁹
speculabilium. Unde dicit Damascenus Est autem intelligibilis locus vbi intelligitur
aliquid esse et est intelligibilis sicut aliqua incorporea natura vt anima in corpore. Ali
us est locus sensibilis vel corporalis qui est locus substantiarum corporalium per se ac
cidentium vero per accidens. Ex quibus sequitur summarie q

Circumscriptione cuius principium medium et vltimum assignatur in
loco. Et hoc modo corpora dicuntur esse in loco. Nam solum illa ha
bent partes que loco circumscribuntur ideo indiuisibilia proprie no
sunt in loco. iij. phi. quare male dixerunt antiqui. Omnia entia ee
in loco vt latus. iij. phi.

Diffinitione cuius essentia sic finitur et clauditur in vno loco q extra
ipsum nihil sui inuenitur. Et hoc modo punctum et indiuisibilia di
cuntur esse in loco et similiter intelligentie et anime a corporibus ex
te Angelus enim ibi est vbi operatur sicut Damascenus. Et licet
punctum et angelus sint quedam indiuisibilia non tamen eodem modo
Nam punctus est indiuisibile habens sitū. Angelus autem est indiuisibile
extra genus quantitatia et situs existens. par. i. q. liij. ar. ij.

Repletur q scz replet omnem locum quo modo deus est in loco. q
est vbiq per essentiam potentiam et presentiam. par. i. q. xliij. ar. iij.
Et par. i. q. viij. ar. iij. De primo aut motore Dicendum est sicut phm
viij. phi. Q primus motor mouens celum plus est in circumscriptione
celi q in medio aut centro. Cuius est ratio. q illa pars citius moue
tur que primo mouenti propinquior est Talis autem est motus totius
circumferentie ergo. Unde dicit ibidem Com. in hoc concordant om
nes leges concedentes et eum magis esse in celo q in terra et magis in

circumferentia q in centro Potest tamen primum motorem esse in ali
qua determinata parte vniuersi dupliciter intelligi vt dicit Egidius terminata parte vniuersi
Vno modo sicut determinationem sue substantie et sic non determinatur dupliciter intelligitur.

Abi locum cum sit vbiq per essentiam. Alio modo sicut efficacia motus Et hoc modo
habet veritatem quod dictum est. Nam in eo q motor est dicitur magis esse in celo q in
terra et magis in primo mobili q in alijs mobilibus et magis in parte orientali primi
mobili q occidentali. Efficacia enim motus magis apparet in celo q in terra et velo
tus in primo mobili q in alijs. Principium etiam motus est magis in oriente Unde
phm. viij. phi. Virtutē motoris celoru attribuit parti orientis in qua primo est mot⁹

Notandum tertio

Q eorum que sunt in loco quedam sunt in loco sicut potentiam quedam sicut actum que
dam per se quedam per accidens. Unde cum est aliquod continuum quod est similem
partium illud totum temper actu est in loco. Partes autem continue manentes in ipso
sunt in loco potentia. Si autem diuidantur partes a toto tunc erunt actu in loco. Et
hoc est verum de toto et partibus similibus plus q de dissimilibus quia partes dissim
les etiam quando sunt in toto quandam videntur habere diuisionem et ideo magis sunt
in loco q partes similes. Illud autem totum dicitur esse in loco sibi equali non q loc⁹
habeat omnes dimensiones corporis locati. quia equalitas duplex est. Vna quide sicut

*unicuique argumentari licet
contra eos, asserentes
Angelorum vniuersitatem
Angelus ibi, vbi operatur
sed Angelus vbi non potest
operari. sequitur inde, q
it ibi, et operatur hic
et in certo aliquo loco.*

*Primum motorem esse in ali
qua determinata parte vniuersi
terminata parte vniuersi
dupliciter intelligitur.*

Libri primus

continentiam sicut dicitur circulus equalis figure. Angulose in geometria. Alia dicitur equalitas quando duo equalia habent unam mensuram communem qua mensurantur et hoc modo locus non est equalis corpori locato nisi consideremus quod distantia esset locus sed primo modo secundum continentiam sunt equalia locus et locatum. Alia sunt in loco per se ut omne corpus quod mobile est secundum loci mutationem et que augentur et diminuantur. Celum autem licet sit in loco non tamen per se sed per accidens. Patet primum. Omne quiescens naturaliter est in loco. Celum seu ultima sphaera est huiusmodi ergo maior nota quia locus est necessarius ratione quietis. Sed minor probatur quia celum secundum subiectum quiescit eque distanter a centro. Preterea omne motum circulariter ex se est in loco. celum est huiusmodi ergo maior nota quia motus circularis est localis. Motus autem localis est in loco. Immo motus localis facit scire locum sicut transitio materia et operatio forma. Per secundum quia quicquid est in loco per se habet continentiam extra. Sed celum seu ultima sphaera non est huiusmodi ergo maior ex diffinitione loci. Immo patet. celi. Quicquid movetur circulariter est alio modo in loco quam motus motu recto. Sed motus recto motu sunt in loco per se ergo motus circulariter erunt in loco per accidens. Preterea quod est in loco per alterum hoc est in loco per accidens. Sed celum est huiusmodi ergo maior nota. Sed minor probatur quia est in loco per centrum quod locatur per se ergo ipsum per accidens. Est tamen celum alio modo in loco quam anima. Anima enim est in loco quia subiectum eius est in loco. Celum autem supremum ut supra est in loco. quia centrum eius est in loco. Partes autem celi in loco quodammodo sunt omnes. Nam circulariter ordinate una continet aliam. Et scias quod

Triples est locus

Comunis qui est secundum aliud locus sicut dicimus illum nunc esse in celo quod est in aere et est in aere quod est in terra et est in terra quia est in hoc loco proprio qui nihil plus continet quam illum. Communissimus in quo omnia alia corpora sunt que sunt in loco ut est celum quod est continentia omnium visibilium et invisibilium creaturarum secundum Damascenum. Proprius in quo scilicet unum solum continetur locatum. Et hoc modo dicitur. iij. phi. quod non sit possibile duo corpora simul esse in eodem loco. Alias fieret penetratio dimensionum. vii.

Damasceni definitio de loco.

Equitur de loco. Unde locus sic diffinitur a Damasceno. Locus est corporalis finis eius quod continet secundum quod continet deputa aer

continet corpus. Corpus autem ab aere continetur. Ab aristotele diffinitur

Aristotele definitio

duplex locus. intelligibilis

Ultima superficies corporis continentis immobilis primum. Est autem duplex locus scilicet intelligibilis et sensibilis. Intelligibilis est locus spiritualium creaturarum sicut angelorum et animarum de corporibus exutarum. Que licet sint in loco corporali non tamen corporaliter sed intelligibiliter. Unde dicit Damascenus est autem intelligibilis locus ubi intelligitur aliquid esse et est intelligibilis et intelligibilium de aliqua incorporea natura quod in corpore anima. A mirum quod ibi est ubi operatur.

Sensibilis

Locus sensibilis vel corporalis est locus corporum secundum quod diffinitur

Summularum Alberti

est supra. Et nota quod aliquid tripliciter dicitur esse in loco. tripliciter aliquid dicitur in loco. circumscriptive: diffinitive et repletive. Circumscriptive aliquid dicitur esse in loco cui potest assignari principium medium et finis in loco. vel cuius

partes commensurantur partibus loci et sic corpus est in loco. Diffinitive aliquid dicitur esse in loco quod sic est hic et non alibi et sic sunt angeli in loco. Angelus est ibi ubi operatur ut dicit Damascenus. Et anime exute a corpore. dico exute quia anima unita corpori est in eodem loco cum corpore. non per se sed per accidens. Repletive dicitur aliquid

esse in loco quod replet omnem locum et sic deus dicitur esse in loco quod omnem locum replet. Item quedam sunt in loco per se et subiectum. quedam per accidens ut ea que sunt in subiecto ut albedo nigredo vel partes integrantes ut digitus in manu. Item duplex est locus. Quidam est communis et quidam proprius. Locus communis est sicut celum. De quo dicit Damascenus celum est continentia visibilium et invisibilium creaturarum. Et domus locus communis est omnium que in domo sunt. Locus proprius est circumscriptio corporis tantum una rem includens. nec maior nec minor corpore quod includit. Et secundum hoc locus est quantitas.

duplex locus. proprius

Sequitur de tempore. In temporis sumitur uno modo secundum theologos inquit dicitur mensura cuiuscunque mutationis siue divisibilis siue indivisibilis siue corporalis siue spiritualis et secundum hoc tempus adiacet creationi rei create et etiam vicissitudini que est in affectione vel intelligentia angelica. Et hoc tempus non habet prius et posterius nec est inconveniens in hoc tempore quod nunc sit prius ad nunc quem admodum indivisibilis mutatio prius est ad indivisibilem mutationem. Et secundum hoc tempus nihil aliud est quam aggregatio momentorum et non est numerus. quod tales mutationes non numerantur cum prius et posterius non habeant. Et de hoc tempore datur una diffinitio Dionysij in. xi. de divinis nominibus. Vbi dicit Tempus est quod in generatione et corruptione metitur vocans generationem et corruptionem quicunque mutationem siue divisibilem siue indivisibilem. Alio modo dicitur tempus mensura motus vel mutationis continue. Et sic consideratur a philosophis quo modo ab Aristotele. iij. phi. sic notificatur.

Tempus est

numerus motus secundum prius et posterius. In qua diffinitione numerus loco generis ponitur. Quod autem tempus sit numerus probatur philosophis. iij. phi. a signo. Quia plus et minus iudicatur.

Liber primus

mus numero Sed motum plurē et minorem tempore dicimus ergo tps est numerus. Pna quia multum et paucum reperiuntur in numeris. Et subiungitur in diffinitione. Motus ad inueniendū subiectum proprium ipsius temporis. Nō motus quicūq; sed motus primi mobilis subiectum est ipsius temporis. Et qz ille motus est vnus et regularissimus ergo etiā est vnū tps omniū rerum temporalium non multiplicatū ad eā rū multiplicationē cū non inhereat eis subiectiue sed solū adesse eis mensuratue. Omnia em que sunt sub motu celi habent tps vnū. Nā omnis motus mensuratur p motum celi tanq; per simplicissimum sui generis. Et similiter mensuratur per numerum motus celi tanq; per extrinsecum adiacēs quod non est in eodem genere. Quia esse in re pore est esse in numero. iij. phi. Sed in eodē numero possunt esse multa ergo. Dicitur ultimo sūm prius et posterius vbi tangitur causa efficiens ipsius temporis. Nā temp⁹ effectiue a priori et posteriori in motu causatur. Patet sic. Nā intelligendo duo puncta cū cōceptione mediū intelligimus lineā. Nā inter duo puncta nō potest esse aliud mediū q; lineā sic intelligendo duo nunc quorū vnū sit prius et aliud posterius cōintelligēdo mediū statim intelligimus tempus. Quia inter quelibet duo nunc mediat tēpus. Quia hęc diffinitio intelligatur de priori et posteriori motus et nō tps. In quo re? p⁹ tenditur Themistius. Patet. quia alias committeretur circulario que est probibit⁹ ra. j. poste. In hoc q; prius et posterius temporis diffinitur per tps. Et tps etiam diffinitur per prius et posterius temporis et sic idem t. Lēntret seipsum quod est incōueniens propter ea que exinde consequuntur inconuenientia. Nam sic idē esset prius et posterius notius et ignotius que sunt impossibilia maxime in absolutis. Quamuis relatiua possent diffiniri per seinuicem ex predicamentis et predicabilibus por⁹:

Notandum primo

Pro diffinitionibus temporis. Quia mensura in re nihil aliud est nisi quantitas aliqua per quam notificatur quantitas alicuius rei ignoret. Et tunc mensurare est ex quantitate vnus rei deuenire in noticiā alterius. Vnde prius et posterius reperiuntur. Primo in magnitudine super quā sit motus. Et sic non spectant ad diffinitionē temporis q; talis magnitudo habet se vt quoddā continuū et permanens. Sed nulla res permanēs est de diffinitione rei successiue eo q; non declarat eius esse. Etia quodlibet accidens propriū habet diffiniri ex suo subiecto immediato. Sed tempus nō est passio magnitudinis sed ipsius motus igitur non habet diffiniri per talem magnitudinem. Secundo prius et posterius reperiuntur tanq; partes integrales et sic etiam non spectant ad diffinitionē temporis. Nā illa que sunt de diffinitione alicuius dicuntur precedere et priora esse diffinitioni tanq; cause et principia eius. ij. phi. Sed partes quiditatie temporis non precedunt totū tempus natura sed sequuntur ipsum. quia habent se sicut accidentia respectu ipsius. Tercio prius et posterius reperiuntur in motu et sic spectant ad diffinitionem temporis. Ratio quia motus est immediatum subiectum et proximum ipsius temporis ergo per ipsum immediate diffinitur sicut passio per suum subiectum vñ.

Nota secundo

Ex textu quatuor suppositiones quibus probantur tales temporis diffinitiones. Prima. Omnis motus localis est supra aliqua magnitudine idest in spacio aliquo quod habet partem anteriorem et posteriorem et mediū. Et ideo dicit phis. Quia omnis motus est continuus. Clarum autem est q; cōtinuū cū sit diuisibile habeat partes et mediū. Et ratio illius suppositionis est quia motus sūm naturam habet rationē cōtinui ergo etiā est in subiecto cōtinuo eo q; accidentia mensurantur suis subiectis. Sed subiectum motus est ipsum mobile ergo oportet omne mobile esse diuisibile. Imo sicut prius dicitur etiam est nihil mouetur nisi corpus. Sed impossibile est aliquod corpus moueri nisi habeat spaciū et locum in quo potest mutare situm. Secunda suppositio est q; mobile etiā est quoddam diuisibile que suppositio patet ex superiori. q; nihil mouetur nisi corpus et quolibet tale est diuisibile ergo suppositio vera. Tercia est q; in omni mobili ratio motus est quedam potentia ad renouationem loci situs et vbi. Ratio quia motus salte localis de quo ad preliens est permutatio de vno loco ad alium ergo ad motum localem.

Summularum Alberti

semper requiritur alter locus qui acquiritur. Sed quia in alio loco est aliud vbi et aliter situs ergo illud quod mouetur est in potentia ad aliud vbi et ad aliū sitū inq̄tum tendit ad alium locum quē non habet. Vnde etiam est q; motus non reducitur ad gis positionis siue quantitatē sed vbi. Quarta est q; hęc potentia mobilis ad sitū locum et vbi est diuisibilis. Ratio quia nō est possibile aliquod corpus transire de vno extremo in extremum nisi per mediū. iij. phi. ergo oportet ex necessitate quando aliquod mobile habet renouare locum et vbi sitū q; hoc fiat diuisibiliter sūm prius et posterius. Et per consequens potentia ad locum nouū est diuisibilis. Et quia hęc potentia in re est motus. Nā motus est actus entis in potentia idest quidam actus imperfectus mobilis cui apneia est priuatio finis que in proposito dicitur potentia. Vnde quia mobile habet continuam tendentiam ad finem ergo sequitur q; talis potentia exprimat verā naturam motus sūm quam potentiam mobile est priuatum suo termino. Ita tamen q; est in tendentia ad ipsū. Et quibus potest sic argui. Omnis motus est diuisibilis propter res quod sit in spacio diuisibili quia in subiecto diuisibili. ergo sequitur q; motus est mensurabilis. Sed mensura et mensuratum debent habere ad inuicem proportionem ergo sequitur q; mensura motus habeat proportionem ad motum. Sed quia nihil habet proportionem ad motum nisi tempus. cum nihil aliud a motu sit res pure successiua nisi tempus. ergo sequitur q; tempus sit mensura motus rerū mutabilium sūm prius et posterius.

Notandum tertio

Quia ipsum nunc quod est substantia temporis manet idem sūm substantiam et essentiam suam per totum tempus. sed ipsum est aliud et aliud sūm esse et respectum. Sicut enim se habet mobile in motu sic se habet nunc in tempore. Sed mobile manet idē sūm substantiam suam per totum motum. Variatur tamen sūm esse et respectum. Et hoc in ordine ad spaciū in quo fit motus et ad terminos motus. Nam nunc est ibi et postea alibi. Sic etiam manet idem nunc sūm substantiam in toto tempore. Variatur tamen sūm esse inq̄tum sūm in suo acquirit aliud et aliud esse.

Sequitur de tempore de quo primo dicendū est quid sit tps.

Secundo quid sit esse in tempore. Tercio de differentis temporis.

Quarto de eius diffinitione. Et tps autē sic diffinitur ab Aristo.

ij. phi. Tps est inmens motus sūm prius et posterius. Et tps est mensura motus rerū mutabilium sūm prius et posterius. Que diffinitiones ita dicuntur manifeste ex cōparatione temporis ad motū localem cuius propria et per se passio est tēpus.

Motus igitur localis est supra magnitudine que habet partē ante et partē post. et ille partes dicuntur respectu alicuius mediū partis. Mobile autē quod mouetur sup ipsa magnitudine ē quid diuisibile et est in potētia ad renouationē sibi loci et situs. Et cum sit tpsa diuisibilis et oīs diuisibilitatis est mēsurā aliqua et go illius potentie exitus ad actū erit mēsurā aliqua. Ipsus autē quod fer

Liber primus

tur aut mouetur in motu suo. Sim et idē est ens habens tamē cōpationē
uē ad diuersas ptes magnitudinis respectu termini a quo et termini ad
quē ē motus continue respectu medij. ¶ Cū igitur mor⁹ sit mediū in
ter magnitudinem et mensurā ipsius mor⁹ ideo mensura potētie euen
tis in actū continue habebit tria causata in motu. Vel ab ipsa potētia cō
tinue procedente in actū scz prius et posteri⁹ causata a priori et posteri
ori in motu et mediū cōtinuās quod correspondet ei quod fertur. Vel moue
tur cōtinue a termino a quo in terminū ad quē. ¶ Et sic patet q mor⁹
est cōtinu⁹ a cōtinuitate magnitudinis sine spaciū sup quo mouetur. Et
sic in motu ē pri⁹ et posteri⁹ ac mediū sed illud mediū nō ē idē manēs si
cut etiā in magnitudine. Vel in vbi. Vel in situ nō est semp idē mediū inter
quācūq pte acceptā ante et acceptā post in tota magnitudine. Sicut an
tē idē est quod fertur. Vel mouetur cōtinue in tota magnitudine sūb
stantiā et nō hz idē esse hic. Vel ibi. i. ante et post. Ita ē idem nūc. sūb
stantiā quod adiacet ei quod mouetur. Vel fertur et tamē nō habet idē
esse sic nec q fertur. Vel fluit a pte priori in posteriōre magnitudinis cū
tamen maneat in substantia idem motus continui et sic patet q nūc est
substantia temporis quia tempus nihil aliud est nisi nunc fluens. sūper
suo suscipiens esse continuum. Nihil enim est accipere de tempore nisi
nunc quod enim preteritum est non est. quod futurū est nondū est.

¶ His habitis

Unde numerus tripliciter potest considerari. Vno modo sūm se et absolute quo modo
abstrahit sūm rationem a qualitatibus sensibilibus. Et hoc modo consideratur numer⁹

Summularum Alberti

a mathematico. Secundo consideratur in ratione ordinabilis. Et sic consideratur a so
phico inqūm est species quantitatis discrete. Tertio consideratur inqūm sūm esse est ma
terie sensibili pūcti. Et sic consideratur a phisico. iij. pbi. et in presenti. Vbi

Notandum primo

Ex textu Q Numerus est duplex scilicet Numerus numeratus et numerus nume
rans. Numerus numerans diuiditur in principalem et instrumentalem. Principalis est
anima rationalis. Sola enim talis numerat. Angelus enim determinate certe et singu
lariter cognoscit. Nam rerum intuetur quiditatem ergo non numerat. cum numerare
est consue aliqua cognoscere. Anima etiam sensitua nō dicitur numerare quia posset
multitudinem cognoscere. Ideo dicit Commentator. iij. phisicorum. Tolle animā
scilicet rationalem et nullum erit tempus. Alius est instrumentalis quo mediante ani
ma numerat. Numerus vero numeratus est res numerare vt homines canes dicendo
decem homines decem canes. Et talis numerus numeratus potest dupliciter dici scilicet
et sūm potentiam et sūm actum. Sūm potentiam proprie dicitur numerabile vt hare
na. Sūm actum autem res numerate in actu. Unde numerus numerat⁹ duobus modis
numeratur. Vno modo vt a causa que facit numerum esse. Et sic tempus numeratur a
motu. Nam prius et posteri⁹ in tempore causantur a priori et posteriori in motu. Nam
motus habet se vt causa ex quo est subiectum. Tempus vero vt effectus. quia est pro
prie passio motus que dicitur causari a suo effectu. Secundo numeratur numerus nu
meratus a suis partibus et a substantia sua si habet eam. Et sūm hoc tēpus numeratur
dupliciter scilicet a priori et posteriori in tempore vt a partibus et a nunc iteratō sūm
esse eodem tamen manente sūm substantiam. Alio modo consideratur numerus qui est
tempus scilicet vt est mensura reddens quantitatem motus. Et sic tempus est numer⁹
numerans motum. Certificatur enim primo quantitas temporis ex numero suarū par
tium et sue substantie. et hec certificata certificatur quantitatem motus. Et hoc est q di
cit Arist⁹. Q tempus est numerus numeratus. Numerus autem numeratus est duo
numerus dico minimus numeri numerati. Nam numerus minimus numeri numerat⁹
est binarius. Unde tempus numerat motum vel mensurat hoc modo quo duo multo
tens accepta explicant partes alicuius diuisi per partem numeri. Unde tempus non
multiplicat numerum ultra duo scilicet prius et posteri⁹. Sed illa multotiens accipi
untur sūm partes ipsius motus in tota quantitate motus. Et ex hoc probat dominus
Albertus q tempus est numerus motus sūm prius et posteri⁹. Tali ratione. Quicquid
numerat aliud sūm duo tantum. illud numerat sūm prius et posteri⁹. Sed tempus nu
merat motum tantum sūm duo. ergo tempus est numerus motus sūm prius et posteri⁹.
Cuius rationis primo declaratur minor. Deinde subinfert conclusionem. ¶ Et li
cet tempus sit numerus numeratus tamen ulterius motus numerare potest. Quia nu
merata in ipso habent rationem mensure et non numeratorum tantum. Dicitur enim
q duabus legibus numeratur doleum vini. Et hoc patet q motus nō potest esse nu
merus temporis nisi per accidens. Nam quicquid non habet replicationem vnus et ei
usdem super ipsum nō potest aliud numerare. Sed motus non habet replicationē vni
us et eiusdem supra ipsum tempus. ergo non mensurat tempus. Etiam quia nō est cau
sa intrinseca sed efficiens. Etiam in motu non est idem nunc iteratum manens in substā
tia. Non manens in esse eodem. quia illud quod est accipere de motu non est permanēs
idem. Sed nunc quod est accipere de tempore est permanens idem in substantia et est lo
co in talis iterare in numero. Nec de definitione numeri sūm formam textus. Pro
quorum maiori intellectu

Nota secundo

Q triplices sunt partes temporis scilicet integrales siue materiales vt prius et poste
rius. Formales vt nunc et instans. Alie sunt subiective sicut presens preteritum et fu
turū. Ratio omnium. Quia tēpus potest tripliciter considerari. Et sūm hoc illas tripli
ces hz ptes habere em pte inegles puenit ei inqūm qruz et tēpus. Sz habere ptes
formales cōuenit ei inqūm est totū essentiale habere vt o pars subiectiu as cōuenit

Liber primus

et inestum est totum universale. Unde quodlibet inferius respectu sui superioris dicitur
sui pars subiectiva eo quod ordinata predicatione et directa subiectione suo superiori. Pos-
sunt tamen presentia preteritum et futurum dici partes temporis tam subiective quam inte-
grales diversimode tamen quia dicuntur partes integrales temporis accepti sicut esse
singulare. Sed dicuntur partes eius subiective sicut esse universale et ut est abstractum
a rebus temporalibus. Et scias quod

In omni illo quod
mouetur est tria
considerare

Primo substantiam indivisibilem ipsius mobilis. Et huic eo-
respondet per suam mensuram ipsum nunc temporis. Nam me-
sura et mensuratum debent esse homogenia. Sed quia ipsum
mobile est permanens et quantitas eius. Ideo mensuratur
nunc temporis quod manet idem secundum substantiam in toto
tempore.

Secundo est considerare extensionem mobilis de tempore
priori magnitudinis in partem posteriorem. Et hec fit per
motum. Et illi extensioni correspondet tempus ut propria
mensura.

Tertio consideratur in eo quod mouetur distinctio partis
prioris quam mobile de relinquit a parte posteriori in qua
mobile tendit et ut sic mensura partis prioris quam mobile
derelinquit dicitur preteritum. Mensura adiacens parti in
qua mobile iam est dicitur presentia. Mensura autem partis
in quam mobile tendit dicitur futura. Unde est

Regula

Quicquid sunt de genere permanentium mensurantur per nunc tempus. Sed que sunt de genere successivorum
tempore mensurantur. Ratio regule quia mensura debet proportionari mensuratis.
Et quo ulterius patet quod substantia mobilis quantitas eius et omnia accidentia quorum
esse non est in fieri mensurantur per nunc temporis. De quo latius infra.

Notandum tertio

Quod tempus ad diversa relatum dicitur numerus numerans et numeratus. Nam ipsum relatum ad
motum primi mobilis dicitur numerus numeratus. Ratio quia numerus numerans
est numerus rebus applicatus. Sed tempus est numerus applicatus ad motum ergo est
numerus numeratus. Datoque nota quia in hoc differt numerus numerans a numeran-
te qui est numerus sumptus simpliciter. Si igitur tempus esset numerus numerans hoc
modo et ratio numeri in quolibet numero inveniuntur tunc omnis numerus esset tempus
quod est inconueniens. Preterea tempus causatur a priori et posteriori ipsius motus.
Sed quod ut hec numerata sunt ab anima complent temporis rationem ergo tempus est
numerus numeratus. Sed tempus relatum ad motus particulares istorum inferiorum
habet rationem numeri numerantis eo quod est mensura motuum particularium. Datoque
tamen proprie diffinitur tempus per prius et posterius primi motus quam aliorum motuum
eo quod diffinitio debet dari per priora magis quam per posteriora. Ideo magis dicitur esse
numerus numeratus quam numerus numerans.

Inhabitis Sciendum quod duplex est numerus scilicet numerus numerans et numerus
numeratus. Numerus numerans est numerus permanentes quo multa possunt numeri
ari et denarius vigenarius et huiusmodi quo numerantur decem asini vel si-
milia. Numerus autem numeratus est res numerata et tales asini vel asini et similia

Summularum Alberti

Numerus antequam numeratus dicitur dupliciter scilicet potentia scilicet et secundum
actum. Secundum potentiam dicitur proprie numerabile et habens. secundum actum de-
res numerata secundum actum. Item numerus numeratus duobus modis nu-
meratur scilicet a causa numeri. hoc est a causa que facit numerum esse. et sic
tempus numeratur a motu quod prius et posterius in tempore causantur a pri-
ori et posteriori in motu. Aliter numeratur numerus numeratus a pri-
bus suis et a substantia sua secundum quod habet eam. Et secundum hoc dupliciter nu-
meratur tempus scilicet a priori et posteriori in tempore et a partibus et a
nunc iterato secundum esse. Eodem tamen manente secundum substantiam et sic nu-
meratur tempus tanquam a substantia sua. Item alio modo consideratur
numerus qui est in tempore et scilicet est mensura reddens quantitatem motus. et sic
tempus est numerus mensurans motum. Certificatur enim primo quantitas
tempus ex numero suarum partium et ex substantia sua. et hec certificata certificatur
quantitate motus. Et hoc est quod dicit Aristoteles. Quod tempus est numerus mi-
nimus. Minimus autem numerus est duo. dico minimus numerus numeri numeri
ari. Minimus enim numerus numeri numerantis est binarius. Unde tempus
mensurat motum vel numerat eo modo quo duo multoties accepta explicat
diversas partes numeri. Unde tempus non multiplicat numerum. Do-
tra duo scilicet prius et posterius sed illa multoties accipiuntur secundum partes
illius motus in tota quantitate motus. Et sic patet qualiter tempus est
numerus motus sine mensura secundum prius et posterius. Ex hoc etiam pa-
tet quod motus non potest esse numerus temporis per se sed per accidens.
licet sit causa temporis quia non est causa intrinseca sed extrinseca extrin-
seca. Preterea in motu non est idem manens iteratum in substantia nec

Liber primus

manēs in eē eodē qz illud quod est accipere de motu nō est idē permanēs
in substantia sed nunc quod est accipere de tempore est permanens idē
in substantia et est loco unitatis iterata in numero et sic patet quid sit
tempus Quia est propria passio motus et quomodo mensurat motum.

¶ Sed nota

Unde quia tempus habet comparationem ad motum idē duo sunt in tempore corre
spondentia duobus que sunt in moto corpore sūm qz mouetur. Est em̄ in tempore nūc
fluens continue quod responderet ei quod fertur in corpore moto et in motu. Est etiam
in tempore prius et posterius quod correspondet ipsi motui. Et sicut illud quod fertur
in motu semper partim est in termino a quo. et partim in termino ad quem que sunt in
cipium et ultimum in spacio Ita nunc quod est in tempore semper est cum priori et po
steriori. Et ita patet nunc esse de ratione temporis vbi

¶ Nota primo

Sūm distinctionem Avicenne hic in textu expressam qz nunc potest sumi duobus mo
dis. Uno modo prout est substantia temporis. Et illud dicitur nunc continuans dictum
alio nomine instans. Alio modo sumitur pro nūc imaginato. Et illud dicitur nunc ter
minans quod est nunc signatū. Et tale nunc est vnum et idē scdm substantiam sed alte
rum et alterum solū scdm respectum. Fluens quidem dicitur instans continuo flu ru
suo continuat partes temporis causando tempus. Signatū vero sine terminans dicitur
instans applicatur ad aliquem motum particularem quem mensurat quo ad sui prin
cipiū et finē. Unde sicut quelibet linea terminatur duobus punctis actualibus sed con
tinuat instans punctis potentialibus. Sic etiā tps terminat duobus nunc et cōtinua
tur infinitis nūc. Ideo tale nunc perpendit ad similitudinē puncti. Nam ponam⁹ per
impossibile vt dicit textus qz sit punctus fluens per lineam ille flu ru suo cōtinuo facit
lineam successiuā que permanentiā nō habeat in partibus nisi substantiā puncti sed esse
h3 alterū sūm qz punctus est hic et ibi in longitudine ante et post. Et cū illo puncto simi
litudinem habet nunc quod est substantia temporis vt facit in textu.

¶ Notandum secundo

Qz sūm domini Egidij et Alber: nūc se habet ad tempus sicut punctus ad lineam in
quibusdam similiter in quibusdam vero dissimiliter. Similiter quidem quia sicut in ea
dem linea con. inua nūc est dare duo puncta inter que non cadat linea media. Sic in
tempore nūc est dare duo nunc inter que non cadat tempus mediū. Et ita in termi
nando et continuando habent se quodammodo similiter. Dissimiliter vero in hoc quia
vno puncto possumus vti vt duobus. Non aut vno nunc. Ratio diuersitatis est ista.
quia punctum est quoddā permanens et stans sicut et linea ideo possumus idē punctū
bis accipere et vno vt vt duobus. Sed ipsū nunc non est stans sicut nec tempus ideo
oportet ipsum nunc alterum esse sūm rationem in quo incipit mor⁹ et in quo terminat⁹.
Est ergo dissimilitudo qz punctus qui est in linea continuans bene accipitur vt finis et
principiū ita qz nihil est mediū. Sed nunc nūc potest accipi vt finis et principiū
nisi cadat tps mediū cui quiescere accidit. Fundat ergo interio Altoris super tali ima
ginatione. Donatur qz sit mobile d et mouetur super magnitudine a c in cuius medio
signatur punctus b tunc quando mobile d mouetur a puncto a in b tunc habet vlti
mum mutatum esse. Et ponatur qz sit ibi per aliquod tempus et postea ab eodem pu
cto incipiat transire versus c tunc ibi habet primum mutatum esse ipsius motus super
illa magnitudine. et sic idem punctus b erit finis respectu precedentis magnitudinis et
principiū respectu sequentis versus c et sic ille punctus b bis accipitur que omnia re
collige in hunc modum.

Summary Alberti

Conueniunt
in tribus

Nunc et
punctus

Differunt

Primo qz sicut punctus est principium continuans per lineam ad
muticem ita ipsum nunc continuat partes temporis.
Secundo quia sicut triplex punctus imaginatur in linea scz
Initians continuans et terminans ita triplex nunc in tempore
Terrio qz sicut nunc est indivisibile. Et alio nomine dicit
instans sic punctus dicitur indivisibile de hoc. vi. phi.
Primo quia cōtingit vno puncto vti rang⁹ duobus vt p3 in
motu reflexionis sed nō vrimur vno nunc vt duobus.
Secundo punct⁹ est permanēs sicut linea vti sed nūc est transiens

¶ Notandum tertio

Qz nūc de nūc sūm mēsurā et qd fert sūm qd fert. Que distinctio sic intelligit. Nūc
est mēsurā ipsius mobilis sūm qd fert hoc est sūm qz mutatur ē. Sicut em̄ tps mēsurado
pri⁹ et posteri⁹ in motu de nūc mor⁹. sic ipm nūc mēsurado mutatur ē ipm⁹ mobi
lis de nūc mor⁹. Et qua distinctio p3 qz nūc formaliter nō ē ipm mobile neqz tps
p3 cōtinuans pri⁹ cū futuro. P3 pri⁹ qz nūc est de suba tps. Mobile aut est extra
subam eiusdē ergo nūc formaliter nō est mobile. P3 scdm qz p3 est p3 malis et integra
lis ipsius tps. Nūc aut est p3 formalis et suba. ¶ Vbi scias sūm textū qz suba potest
dupliciter accipi. Vno sūm qz qd erat ē et sic nūc nō est suba tps qz indivisibile nō ē
suba diuisibilis. vj. phi. Alio sūm qz suba illud quo res est et sic aliqz indivisibile pot ē
suba diuisibilis quo nō dicit. i. posse. qz suba lineae est ex punctis quod non est intelli
gendum integraliter sed formaliter. Unde vt summarie concludatur

Prima nunc notat nobis tempus. Nam tempus nihil aliud est qz
nunc flu ru suo suscipiens esse continuum.
Secunda nūc est tota suba tps qz nihil habem⁹ de tpe nisi nūc. Etia qz
tps sine nūc nullo mō pot esse. Sicut em̄ se h3 vnitas in numero sic se
h3 nunc in tpe. Sed vnitas sepe resumpta causat nūcū. Sic nūc cō
tinue fluens causat tps. Et ideo nūc ē loco unitatis in nūcō vt sup
Coerere in ba cuiuslibet pri⁹ sumit ex termino suo p3 vni vt suba
lineae ex punctis. Sed nūc est cōtinua terminus ipsius tps Copu
lant em̄ p3 tps adiunct⁹ ergo nūc est tota suba ipsius temporis.
Tertia nunc continuat et diuidit tempus quia sicut se habet punctus
ad lineam sic nunc ad tempus. Sed punctus continuat et diuidit line
am ergo et nunc continuat et diuidit tempus.
Quarta nūc nō est pars integralis tps. qz sicut se habet mobile ad
motū et punctus ad lineā sic nunc ad tempus. Sed mobile non est p3
motus neqz punctus lineae ergo neqz nunc est pars temporis.

¶ Sed nota qz nunc duobus modis accipitur. Et dicit Avicē: scz pro
nūc quod est substantia tps de quo nunc iam dictum est. Et pro nunc
imaginato. Et illa acceptio proprie dicitur ad similitudinem puncti in
linea existentis. Donatur enim per impossibile qz sit punctus fluens
per lineam. Punctus ille flu ru suo continuo facit lineam successiuā
que permanentiā nō habet in partibus. que inquam linea substantiam
nō habet aliquam nisi substantiam puncti. Sed tamen habet esse al
terum sūm qz punctus est hic vel ibi sūm longitudinem ante vel post.

Liber primus

Et enim illo puncto nunc similitudinem habet quod est substantia temporis. et sic non accipitur nunc ut est terminus temporis. Sed ut est substantia ipsius. Sicut in mathematica longitudine est punctus terminans et cum illo habet similitudinem nunc secundum quod est terminus temporis. Sed non terminus actu: sed in comparatione ad intellectum vel ad aliquem motum. ¶ Sed si quis vellet distinguere secundum Avicennam: diceret quod nunc quod est substantia temporis dicitur proprie instans quasi non stans. Nunc autem quod est terminus temporis retinet proprie nomen ipsius nunc. ¶ Et nota quod punctus ad lineam et nunc ad tempus in quibusdam similiter se habent. In quibusdam dissimiliter. In terminando et continuando quodammodo similiter se habent. Sed in essendo: ut ita dicam: siue substans non habent se similiter. Quia punctus non unus facit lineam. neque fluens neque non fluens. Sed nunc fluxus suo facit tempus quod dictum est. Et ideo punctus non est substantia lineae. Sed nunc est substantia temporis. ¶ Divinus autem quod nunc et punctus in terminando et continuando quodammodo similiter se habent. quia in linea est accipere duo puncta terminata actu. Sed Avicenna: probat quod nunc non est terminus actu in tempore et quod non est interruptio temporis secundum naturam sed secundum intellectum vel comparationem ad aliquem motum terminatum. Similiter punctus continuans est principium et finis lineae. Et ideo qui dicitur puncto continuante bis dicitur eodem. Et ideo quiescere in tali puncto accidit et hoc verum est si aliquis motus fit super lineam ita quod mobile statut puncto continuante. Dicitur ipso in ratione finis ad precedentem magnitudinem et ita dicitur eo

Summarum Alberti

quasi in motu esse quod moveri sine motu non est in fine alicuius magnitudinis. sed in medio ut probatur. Si. phi. Si autem dicitur ipso in ratione principii tunc dicitur eo ut post quod est motus in sequenti magnitudine. Sed quandoque dicitur puncto dicitur eo in nunc. sed bis dicitur eo ergo dicitur puncto bis in duobus nunc. Sed inter quolibet duo nunc est tempus medium ergo inter nunc quo dicitur eodem puncto ut principio et fine erit tempus medium et in illo erit quies. Et hoc est quod dicit Aristoteles in. phi. i. cor. ¶ Quando mobile dicitur duo puncto ut duobus quiescere accidit. Est ergo dissimilitudo quia punctus continuans qui est in linea bene accipitur bis ut est principium et finis ita quod nihil est medium. Sed nunc nunquam potest accipi ut finis et ut principium: nisi cadat tempus medium. ¶ Et nota quod substantia dicitur dupliciter. Uno modo quod quid erat esse. Et sic nunc non est substantia temporis. quia indivisibile non est substantia divisibilis. Alio modo dicitur substantia illud quo res est. Et sic bene aliquid indivisibile potest esse substantia divisibilis: sed tamen esse divisibile erit ab aliquo alio et sic nunc est substantia temporis. Cuius tamen esse erit a fluxu ipsius preteriti in futurum.

¶ Restat nunc dicere

Unde esse in tempore proprie non est aliud quam numerari toto tempore vel saltem quadam temporis parte. Dicitur toto tempore propter primum motum scilicet ipsius celi qui toto tempore mensuratur cum tempus et motus primi sint coequentes. Dicitur vel quadam parte temporis propter motus particulares. quod aliqua signata parte ipsis mensurantur.

¶ Notandum primo

Quod quatuor modis dicitur aliquid proprie esse in tempore. iij. phi. et hic primo sicut forma in suo subiecto et sic passionibus temporis sunt in tempore ut longum breve et cetera. Ratio quod propria passio habet se ut forma extrinseca sui subiecti. Sed forma inest huic cuius est forma ergo passionibus temporis sunt aliquo modo in tempore. Secundo dicitur aliquid esse in tempore sicut id quod est substantia temporis. Et sic nunc est in tempore quod est substantia ipsius. Unde illi qui dicunt quod nunc sit pars mobilis. Consequenter dicunt quod ipsum est in tempore sicut causa in suo effectu. quod ipsum nunc per suum in fluxum et motum continue est causa temporis. Sed illi qui dicunt quod nunc temporis non

Liber primus

fit aliud nisi presens continuans preteritum ad futurum dicunt quod nunc est in tempore sicut pars in suo toto integratiue. Sed est opinio Thome quod nunc non est in tempore sicut pars integralis sed sicut pars formalis indiuisibilis et sicut alia forma dicitur esse in suo toto sicut puncta in linea. Et ergo illa propositio nunc est in tempore valet tantum sicut nunc est tempus. Ita quod nunc esse in tempore intelligitur ydenticè. Tertio modo aliquid est in tempore sicut terminus in terminato. Et sic nunc signatum quod est finis alicuius temporis dicitur esse in tempore ut finis presentis hore dicitur esse in hac hora. Quarto aliquid dicitur esse in tempore sicut in numero. Et sic tripliciter aliqua dicitur esse in numero. Nam quedam sunt in numero sicut partes vel principia numeri ut unitas binarius ternarius. Secundo aliqua sunt in numero sicut passionis in subiecto ut par et eius superfluum. Tertio aliqua sunt in numero sicut mensuratum in mensura ut res numerate dicuntur esse in numero. Et eodem modo dicuntur esse in tempore sicut partes et principia ut nunc preteritum et futurum vel ut passionis sicut longum breue utraque. Et alia sicut mensura et mensuratum. Et hoc esse proprie est esse in tempore. Unde patet quod esse in tempore est proprie tempore mensurari.

Notandum secundo

Quod aliquid dicitur mensurari tempore duobus modis scilicet absolute vel secundum comparationem. Absolute et hoc duobus modis scilicet per prius et per posterius. Per prius est in tempore solum illud quod est nature successiue sicut est motus. Vel illud quod est subiectum al cuius successus sicut mobile prout actu mouetur et quilibet res generabilis et corruptibilis secundum quod est sub actuali duratione dicitur esse in tempore. Per posterius quies et quiescens secundum quod refertur ad motum. Et per prius esse in tempore dicitur adhuc duobus modis scilicet toto tempore mensurari. Et sic motus celi est in tempore. Vel mensurari solum parte temporis sicut sunt motus particulares inferiores. Per comparationem esse in tempore dicitur tribus modis. quia vel illud quod comparatur est in mobile secundum esse posse et agere. Sed comparatur ad rem mutabilem et mobilem secundum durationem excellentem ante et post et commutationem et sic dicitur deus est deus fuit deus erit. Sensus enim est ut dicit Iheronimus deus fuit. id est nunc deus erit. id est nunc deus deest. deus est. id est semper est. Ideo cum dicitur Deus fuit notatur existentia indefinita secundum preteritum sine preteritione. Et cum dicitur de presenti quod ipsum habet duo scilicet esset substantia ipsam nunc et fluxum secundum quem est mutabilitas in preterito cum de deo non notat nisi primum. Similiter cum dicitur Deus erit notatur duo in futuro scilicet propositio esse ultra presens nunc et hoc est nobilitatis unde secundum hoc dicitur de deo. Et expectatio entis in potentia quod non est actu et hoc est infirmitatis secundum quod non dicitur de deo. Et ille videtur esse sensus Augustini cum dicit quod non notat temporales motus sed substantiam solam. Sicut etiam sensit in expolitione Iheronimi. Vnde. Aut illud quod comparatur secundum esse est immobile licet secundum posse quod est coniunctum motui est mobile. quia mobile est secundum eundem vicissitudinem et sic angelus dicitur esse in tempore secundum omnes differentias temporis. Nam potentia angeli vicissitudinatur per actus intelligendo diuersa et volendo. Et hoc est quod dicit Augustinus quod deus creaturam spirituales mouet per tempus. Creaturam vero corporalem per tempus et locum. Vel illud quod comparatur est totum si mul habens potentiam ad motum continuum. Et hoc contingit duobus modis secundum duplicem modum potentie. Est enim potentia tantum ad ubi. Et est potentia ad ubi et ad formam. Primo modo celum est in tempore. Celum enim licet habet renovationes ad ubi non tamen habet potentiam ad nouam formam. id est merb. Nam talis potentia si mul est contradictionis ita quod per illud quod est in potentia est possibile esse et possibile non esse. Sed sempiterna non sunt possibilia esse et non esse sed semper sunt in actu. id est merb. Secundo modo generabilia et corruptibilia sunt in tempore. Que omnia sic confuso modo premissa recollige hoc modo subscripto

Summularum Alberti

Primo	forme in subiecto	passiones temporis
Secundo	substantia temporis	ut nunc instans
Proprie sicut	terminus in terminato	nunc signatum
Tertio	in numero quod mensuratur vel	Toto tpe ut motus primi mobilis
Quarto	parte tpe	particulares et inferiores
Aliquid est in tpe	motus	
	Primo ut mobile	
Absolute secundum	Posterius ut quies et quiescens. Nam quicquid habet prius et posterius hoc est in tempore perse. Sed nulla quies habet prius et posterius. itaque philosophorum ergo non est in tempore per se.	
Improprie	Esse posse et agere	deus
	Immobile secundum	sic est tpe
Comparatiue vel secundum illud quod comparatur est	Esse tamen licet secundum posse sit variatum	angelus
	Ubi tantum	celum
	Esse rei totum si mul habens potentiam ad motum primum et successum ad differentiam angelus vel igitur habet potentiam ad	Sic est
	Ubi et forma	Venerabilia et corruptibilia

Et quia dicitur in textu de vicissitudine angelorum per actus intelligendo diuersa et volendo quantum ad cognitionem vespertinam. Ideo

Nota tertio

Duplicem esse cognitionem angelorum scilicet Matutinam qua cognoscunt creatorem et se ipsos. Et dicitur matutina quia clarioz et limpidior est quam vespertina. Unde sicut tempus matutinum est principium diei et vesperta finis eiusdem. Ita per similitudinem quandam Cognitio angelorum matutina dicitur cognitio rerum secundum esse quod habent in deo tanquam primordiali principio. Alia est cognitio vespertina qua cognoscunt angeli res in propria natura per species concreatas quod esse habet ad primum sicut finis ad principium. Et secundum hanc operationem sunt in tempore per comparisonem. De quo lacius. par. i. q. lxxij. ar. vj.

Restat nunc dicere quid sit esse in tempore. Et ad hoc sciendum quatuor modis dicitur aliquid esse in tempore. Primo sicut in subiecto et sic passionis temporis sunt in tempore sicut longum breue paucum multum. Secundo modo aliquid est in tempore sicut illud quod est substantia tē

Liber primus

poris sic nunc est in tempore. Tercio modo aliquid dicitur esse in tempore sicut terminans in terminato et sicut nunc signatum est in tempore. Quarto aliquid est in tempore simpliciter sicut in numero: Et hoc est quod toto tempore vel parte temporis mensuratur. Et hoc contingit duobus modis scilicet absolute et per comparisonem. Absolute adhuc duobus modis scilicet per prius et per posterius. Per prius aliquid est in tempore de motus et mobile secundum quod est in motu. Per posterius de quies vel quiescens secundum quod refertur ad motum. Per prius esse in tempore adhuc dicitur duobus modis scilicet toto tempore mensurari et parte temporis mensurari. Toto tempore mensurari sicut motus celi. Parte temporis sicut alij motus particulares. Per comparisonem Sero aliquid dicitur esse in tempore tribus modis Aut enim id quod comparatur est immobile secundum esse posse et agere sed comparatur ad rem mutabilem et mobilem secundum aliquam durationem excellentem scilicet in ante et post concomitativum et sic dicitur deus est. deus fuit deus erit. Sensus enim est de dicitur B: Hieronimus deus est. i. deus semper est: deus fuit. i. deus nunquam defuit: deus erit. i. nunquam deerit. Aut enim quod comparatur secundum esse est immobile sed secundum posse est motui coniunctum et est mobile secundum vicissitudines et sic angelus est mobilis secundum omnes differentias temporis quia potentia angeli vicissitudinatur per actum intelligendo diversa et volendo et hoc quantum ad cognitionem despectivas Et secundum hoc dicit B: August: Quod deus creaturam spirituale movet per tempus. Creatura vero corporale per tempus et locum. Aut tertio modo ita est quod esse rei totum simul est sed habet potentiam ad motum continuum Et

Summularum Alberti

Hoc dicitur ad differentiam motus angeli et hoc contingit duobus modis secundum duplicem motum potentie. Est enim motus potentie ad se tantum et

ad formam et primo modo celi est in tempore Secundo modo generabilia et corruptibilia sunt in tempore

Tempus dividitur per differentias Unde differentia temporis non est aliud quam pars temporis inter diversas partes temporis distinguens Et tales differentie sunt tres secundum litteram scilicet presens preteritum et futurum. Presens enim est distinguere inter primum et futurum. et inter has partes temporis triplex est ordo. Primus est ordo nature et secundum fieri et sic futurum est primum presens est secundum preteritum tertium eo quod unumquodque prius est futurum quam presens. Secundus est ordo nostre cognitionis et sic presens est primum quod prius cognoscit secundum quod preteritum et futurum copulantur per animam in presentis nunc. Tertius attendit secundum quod in sacro est. Sic enim preteritum est primum. presens est secundum ad id futurum ultimum. Quas quidem differentias notificat textus per ordinem Deinde dicitur sicut quedam que sunt confinia et quasi partes illarum trium differentiarum ut sunt

Jam	tempus proprium primum nunc sive in preterito sive futuro ut cum dicimus iam vadit quod nunc iuit.
Tunc	tempus terminatum remore a primum nunc sive sit in preterito sive futuro ut cum dicimus tunc destruxit est troya
Illo	tempus primum proprium primum nunc vel causatum ab eo
Quando	Que dicunt idem cum ipso nunc aliquo modo Nam dicitur
Olim	tempus preteritum remotum a presenti nunc.
Repetere	partem temporis indivisibilem propter eius paritatem et non significat ipsam determinate ratione preteriti vel futuri
Sabito	dicitur quod preteritum est et ex re non apparete deductum est ad manifestum

Notandum primo

Tempus sumit uno modo in quantum adiacet motui successivo tamquam ei mensura et sic capit proprie et physice. Alio modo in quantum adiacet incommensurabili mutationi Et hoc dupliciter secundum quod duplex est mutatio. Nam quedam est naturalis ut generatio et corruptio. Quedam supernaturalis ut creatio. et talis per se duplex. Quedam corporalis secundum quod terminatur in ipso est corpus ut celi. Alii est spiritualis cuius terminatur est spiritus ut anima rationalis Et est ratio huius subdivisionis. Nam sicut mutatio naturalis denominatur a suo termino ad quem. scilicet per se etiam mutatio spiritualis ut creatio. Ideo si creatum est corpus poterit dici corporalis si spiritus tunc dicitur spiritualis. Unde tempus secundum quod adiacet motui est proprietas motus cum tempus non sit motus neque sine motu quod est de ratione proprietatis ipsius subiecti Ideo tota natura ipsius temporis dependet a principijs motus. Et inter motus est proprietas seu passio primi mobilis in quantum mobile ideo principia ipsius principiant ab ipso ergo sicut motus in natura est divisibilis et partim in termino a quo et partim in termino ad quem in quantum habet medium et magnitudinem per quam fit motus. et ideo motus ipsius est actus imperfectus. Nam quod diu mobile est in motu restat adhuc aliud de perfectione ipsius. et hoc quod sit actus perfectus habet a termino ad quem. quod autem sit actus imperfectus habet a termino a quo. Sic similiter tempus secundum quod adiacet motui est cum priori et posteriori. quorum alterum est a termino a quo et alterum a termino ad quem. et quod de tempore accipitur est nunc fluens a priori et posteriori. et illud de tempore in quo duo nunc se non contingunt nec habent esse primum. Et illud est tempus quo mensuratur motus primi mobilis et omnium motuum particularium qui causantur ab illo. et sic multa sunt circa ante tempus. Nam talis motus factus est quarta die sed ante quartum deum creatura fuit prima. de qua dicit Augustinus. quod informitas prima non est in tempore. Nam in tali prima informitate non est aliqua mutatio: Alio modo dicitur tempus improprie secundum quod adiacet mutationi supra naturam sicut est creatio vel si

Liber primus

eri creationis qd nihil aliud est qd creatura nunc esse et antea nihil fuisse dicit esse in tpe
Et sic intelligitur illud qd dicit Augustinus in .xij. confessionibus Deus ipsorum temporum dō
minus erat tē. Unde hoc nōmē dominus tēpaler cōuenit deo et nō ab eterno. et qd est
dominus tēpōis nō est ex tpe sed aliarum rerū dominus est ex tpe. Et in tali mutatione
nō est accipere substantiā vel materiā supra quā sit mutatio. Nam creatio est ex nihilo
sicut patet. Neqz etiā est accipere priuationē vel terminum a quo sūm subam seu esse
Licet sūm rationē Ideo cū dicitur hoc sit ex nihilo nō ponitur materia sed tantū ordo
denominatur sūm rationē entis ad pure nō eis Et tale tempus creationis nō est diu
sibile neqz ipsa mutatio diuisibilis neqz etiā in ipsa est ratio perfecti et imperfecti nisi
sūm quid. Meterea tempus dicitur qd adiacet motui ipsius anime cuius mor? sūm Cō
.x. metē. est actus perfectus sicut qn anima mouet de peccato ad graciā in quo motu
nihil est de interceptione mediū a quo causaretur fluxus temporis. Nā anima semp est
in gracia vel peccato. Et tale tēpus sicut adiacet anime sic similiter adiacet motui an
geli sūm qd dicimus qd angeli mouent in tempore et intelligunt de tpe sūm discursus in
telligentie angelice super res intelligibiles in cognitione vespertina. Nā sūm cognitio
neqz matutina attingit eternitatē vrs. Et tale motum tā aie qd angeli mensurat nūc
vicissitudinē

Uno proprie pro mutatione successiva et sic est proprietas et mensura primi
mobilia Et tali tempore duo nunc nō contingunt se neqz sunt se consequenter

Tēpus su mū sūm teyrum	Indiuisibili mutationi	Corpo ralia		Et i hac mutati one nō ē accipe subaz neqz māz sup qd ē mutatio neqz terminū a quo nūc sūm rōz
		Sup nōz sic ē creatio	curis terru nus est	
Improprie mōtū adiacet	motu ipsius	Spiritu alia		Spiritu alia
		Anime cui? mor? est actus pfect? vt dicit Alpher. Angeli inqstrū angeli mouent in tēpore et intelligit et hoc sūm cognitionem vespertinam vt in textu.		

Notandum secundo

Pro clariozī predictōz declaratione q triplez est mutatio. Una est mutatio in qua ac
quiri forma accidentalis sicut est alteratio p quā acquiri qūtas. Alia est mutatio p quā
acquiri forma substantialis sicut est gēatio. Tertia est mutatio nō tñ pñifica in qua acquiri
tota sūbā sicut est creatio. Et inter istas est hec differētia qz in prima mutatione presup
ponitur tota sūbā in scda presupponit mā. In tertia vero nihil presupponit. Primas
duas esse cōstat. Tertia etiā probat esse hoc mō. Vniuersalissimū effect? debet cōpetere
re et cōrespondere vt sū me cause. qz cā et effectus debet proportionari. ij. phi. sed ē al
quod agēs primū et vniuersalissimū ergo debet sibi cōrespondere effect? vniuersalissi
mus. talis aut est esse ergo esse productū p primū agēs. Sed producere totū esse est crea
re ergo de? creat qre creatio est possibilis. Et hoc est qd dicit in libro de causis qz pma re
rū creaturū est esse. Et talis act? creationis nō est actus alicui? creature sed solius dei
qd nā de? nō vniuocat cū creatura in aliquo ergo etiā opatio sua proprie nō vniuoca
bit cū operatione creature sed operatio creature est mor? vel mutatio. gēatio et simpli
citer et sūm qd alteratio augmētatio et sūm locū mutatio ergo operatio diuina nō erit
vniuoca alicui horū sed oēs iste mutationes determinant per tria principia rei mobilia
scz ponam priuationē et actū ergo opatio diuina nō erit determinabilis p illa et ita cū
nulla mutatio sit et gēatio in actu sūm qd est in actu oportet q opatio diuina sit exir? de
nihilō in actu et hoc est creatio ergo creatio est opatio diuina. Et firmat hec rō hoc mō

Actu in actu Omne quod exir in cē aut exir de	Pōtia in actu Nihilō in cē po tērie vel actu	Primū mēbrū nō est in cōueniēs ergo scdm erit et tertiū Quartū cū mēbrū qd posset esse de nō esse in nō esse etiā nō est in cōueniēs.

Summularum Alberti

Et scias q talis actus creationis est opus nature et volūtat. Sedm cū q volūtas ē
principiū operās super essentiā extrinsecā sibi sicut est in arte sic creatio est op? volūta
tis q creatio est opus dei nō sūm suā essentiā ab eterno Nā ista relatio que est creatio
passiva nō semper fuit in creatura. sed sūm essentiā extrinsecā que educit in esse de nihilo
lo et sic volūtas diuiditur contra naturā sūm q nā est principiū intrinsecū in eadē essen
tia producēs sibi simile sūm formā et ipēm et sic generatio est opus nature et non crea
tio. Sūm aut q volūtas sūm rem idē est qd natura et substantia in diuinis Sic creatio
est opus nature et substantie et tale opus creationis

Ostēdit	sapiētiaz bonitatē	p compari onem ad	Terminos creationis qui sunt nihil et aliqd nullaz hūtes proportionem idō ponam ostēdit infinitaz. Vni? creati ad alterū qd cū ipō creat et p ppartōez vni? creati ad sua pūcipia cōtēntia intelligit sapiā Creati ad finem in quo est complementum nature intelligitur bonitas

Notandum tertio

Q tempus est causa corruptionis magis q generationis in corruptibili qd aptū natū
est accipere corruptionem in tempore Et hoc est qd dicit phis. iij. phi. et domin? Al
bertus in presenti q ipsum est causa corruptionis magis q generationis propter muta
tionem quā mensurat que facit distare a principio. Si autem aliquid generatur in tem
pore siue simpliciter siue sūm quid. Simpliciter vt substantia. Sūm quid vero inqstrū
de non scientē sūm sciens. et hoc sit mouente aliquo extrinsecō et non tantum intrinsecō.
Similiter si ex corruptione vniū generatur alterum hoc est iterū per accidens respē
ctu temporis. Et ideo scias q illud tempus quod est causa corruptionis hoc est esse in
tempore Et ideo philosophus hoc etiā dicit ibi vbi determinat quid sit esse in tem
pore quia in illis que sunt in tempore sūm naturam suam est contrarietas. Et ideo per
actionem caloris consumptio sit naturalis humidi. cuius consumptio inducit dissoluti
onem et causat distantiam ab habitudine principiorum continentium ipsum in esse pri
mitus. Et ideo dicit Seneca q homo incipit mori ex quo nascitur. Dicit etiā Aluicē
q non sit restauratio substantialis humidi per humidum nutritiale sed impeditur ca
lor ne subito consumat ipsum. Et dat exemplū de duplici humido quod est in lampade
Vnum quod est in bibito ligno alterum quod est circumfūsum vbi calor ignis de ne
cessitate aliquid consumit de humido in bibito. Sed tamen ne subito consumat impedi
tur a circumfūso. Et ideo etiam mors naturalis dicitur illa que inducitur ex tempore
longo eodem modo dicimus q tēpus est causa obliuionis et insipientie. Quia propter
consumptionem humidi in cerebro et propter teporem calidi quod necesse est tepescē
re consumpra sua materia in qua est efficiuntur senes inmemores. Et hoc est quod Py
thagoras. Paron. inquit penitus indisciplinabile tempus esse eo q mēmore senum sunt
sicut ruinosā edificiorum que construi non possunt propter naturalis principij corrup
tionem. Et ideo in tempore magis obliuiscuntur homines q addiscunt Et rectius dix
it q priores qui dixerunt tempus esse sapientissimum. Sic igitur patet quomodo tem
pus dicatur causa generationis per se non quidem sūm primum modum dicendi per se
quomodo predicatur est de natura et essentia sui subiecti sicut animal per se mēt boni
ni. Corruptio enim temporis nō est de essen. ia temporis Sed conuenit sibi per se se
cundario sicut passio suo subiecto. Notus enim per se conuenit tempori eo q est sub
iectum eius adequatum et est de diffinitione temporis et tempus est propria passio eius
Immo philosophus. iij. phisicorum dicit q motus est per se causa corruptionis. Nā
mot? facit distare rē a sua naturali dispositione vt videm? in alterationibus. Sed talē
distantiam a naturali dispositione sequitur corruptio Ergo etiā tempus est causa cor
ruptionis per se rerum generabilium et corruptibilium.

Tēpus diuiditur per differētiā tres scz presens preteritū et futurum.

Liber primus

Preteritū est quod fuit et iā nō est Futurū est quod iā nō est sed erit.
 Presens est finis preteriti et initium futuri continuata ad instans. Iā
 Vero est ps tps quod ē prope presens nunc Et iā facio et est ps preteri
 ti prope presens nūc Et iā feci Modo est ps preteriti prope presens nūc
 Et mō cōmedi. ¶ Olim autē est quod procul est a presenti nūc Et elū
 feci. Repēte Vero est quod est in tpe insensibili propter paruitatem sui
 Subito autē Et dicit Dion: in mystica theologia ē quod preter s; em
 est et ex re nō apparete deductū et est manifestū. ¶ Ultio nota q; tps
 multipliciter dicitur. Aliter enī dicitur tps sūm q; adiacet motui natu
 rali. Aliter qū adiacet indivisibili mutationi siue illa sit naturalis siue
 supra naturā et siue sit in formis spūalib; siue corpālibus. Tps enim
 quod adiacet motui est proprietas motus cui accidit. et ideo tota natura
 et principia dependēt a principis motus. Mor? at est proprietas mobilis
 sūm quod mobile ideo principia principiātur ab ipso. Vnde cū mot? in
 natura sit diuisibilis et sit ptim in termino a quo et ptim in termino ad
 quē sūm hoc q; h; mediū p quod mouetur h; rōne principij et finis et ideo
 mot? ipsi? ē act? impfect? et hoc q; sit act? pfectus h; a termino ad quē
 ¶ Aut sit act? impfect? h; a termino a quo. Et similiter tps quod ad
 iacet ei ē cū priori et posteriori quorū sūm h; a termino a quo sēs prius et
 alterū a termino ad quē sēs posteri? et quod de tpe ē accipe ē nūc sūc
 cōiunctū priori et posteriori. et illud est tps in quo duo nūc se nō cōtingūt
 nec consequēter se habēt adinuicē et hoc tpe mensuratur motus primi
 mobilis et p cōsequēs oēs alij mot? qui sunt sub motu celi Omnis enī
 motus naturalis sicut dicit Aristo: mensuratur per motum celi tamq̃
 per simplicissimū sui generis Et similiter mensuratur per nūerū mo

Summularum Alberti

tus celi tanq̃ per extrinsecū adiacēs ei quod nō ē in eodē genere sicut
 dicit philosoph? ¶ In eodē numero numerāte possunt esse plura mēra
 ta plures enī res referri possunt ad sūm numerū ¶ Est autē aliud tē
 pus quod adiacet mutatiōi supra naturā sicut ē creatio que licet nō dicat
 mutacionē in creatore tamē dicit quandā mutatiōez in creatura que mu
 tatio creature nichil aliud est quā existētia creature post nichil et i hac
 mutatione non est accipere substantiam vel materiam supra quā fit mu
 tatio. Neq; enim est accipere pūatiōem vel terminū a quo nisi secūdu
 rationem. non secūdu esse cum enim dicitur hoc fit ex nichilo per hoc
 non ponitur materia sed tantum ordo denominatur secūdu rōez entis
 ad pure non ens sūm rē non est ordo entis ad non ens Et illud tempus
 est indivisibile sicut et ipsa mutatio. Ad enim est in ipsa accipere ratio
 nem perfecti et imperfecti: nisi secundū quid: sicut in alio motu

¶ Et est tertio modo temp? quod adiacet motui anime cuius motus
 est Et dicit Auerrois actus perfect? et hoc maxime est quādo anīa mo
 uetur de peccato ad gratiā in quo motu nichil est de interceptione mediij
 a quo causaretur fluxus temporis. Anima enim semper ē sub gratia vel
 peccato sicut est de alteratione albi in nigrū ubi est interceptio mediij co
 loris. Et similiter hoc tempus quod adiacet motui anime adiacet motui
 angeli secūdu quod dicimus angeli mouentur in tempore et intelligūt
 tempore secūdu cursum angelici intelligentie super res intelligibi
 les in cognitione despectiva ¶ Dico autem secūdu cognitionē des
 pectivā q; secūdu cognitionem matutinā attingūt eternitatem et
 istum motū tam anime quam angeli mensurat nunc sicut sūm motus

Libri primus

fin quod anima vel angelus mouetur de uno intellectu in alium et de
una voluntate in aliam. et quilibet actus eius est perfectus. Et hoc est
quod dicit Beatus Augustinus. Deus autem creaturam corporalem
mouet per tempus et locum Creaturam vero spirituales per tempus
tantum. In hoc tempore non est inconueniens quod nunc sit consequens
ad nunc sine medio tempore. Et nota quod tempus est plus causa cor-
ruptionis quam generationis. Et dicit philosophus. iii. physicorum. propter
mutationem quam mensurat que facit distare a principio. Quod enim
antiquatur et senescit prope interitum est. Et hoc de tempore sufficiat

Et quia dictum est

Unde tres sunt rerum mensurae ultra quas quarta non est ponenda mensura. Ratio pri-
ma quia aliquid est ens cuius potentia actiua non habet coniunctam potentiam passi-
uam eo quod in ipso indifferens est quod est et quo est et illius mensura est eternitas. Sub illo est
ens habens potentiam actiua et possibilem. Sed possibilem eius potentiam actiua
coniuncta actui habens tamen diffinitatem ab ipsa propter differentiam quod est et quo
est et illius mensura est ens. et sub illo est ens habens potentiam actiua et passiua ita quod passi-
ua recipit actum per motum et non sibi semper est coniuncta. et hoc propter materiam
et formam ex quibus componitur. Et illius mensura proprie est tempus. Sub illo au-
tem non est ens quartum. ideo quarta non est ponenda mensura que careret principio et
haberet finem. quia nihil carens principio potest finem habere. ideo non est ponenda.
Ex quo patet quod sunt triplicia mensurabilia tres ponuntur tantum mensurae. Aliqua enim
res est permanens tam quo ad esse quam quo ad operari ut suprema natura sicut deus pa-
ter filius et spiritus sanctus. Et talis mensuratur eternitate. Quedam vero res sunt per-
manentes quo ad esse et successive quo ad earum operationes in quantum scilicet actio earum
practica est in tempore sicut est mouere vel aliquid aliud operari circa hec inferiora et
tales sunt intelligentie secunde et corpora celestia que mensurantur eto. Tertio aliqua
sunt entia quorum esse et actio est in tempore ut sunt omnia generabilia et corruptibi-
lia quorum esse est per generationem. Et talia mensurantur tempore. Illa enim tempore
continue mutationi coniuncta cum non habeant esse firmum et stabile ergo mensuran-
tur tempore saltem quo ad operationes eorum successiuas aut ipso nunc tempore quod
ad eorum substantiam. Et non potest ultra predicta tria membra quartum poni. Nam
sic esset actio alicuius rei prius quam substantia quod est impossibile. Sunt ergo tres men-
sure sive triplicem rerum durationem. Tot enim sunt mensure distingere quot sunt men-
surata sive durationes. Nam mensura et mensuratum dicuntur correlatiue. Sed men-
surata sive durationem sunt tria ergo tres mensure. Est enim duratio habens primum
et finem sicut repositus et motus. Secundo est duratio non habens principium neque
finem sicut eternitas. Tertio est quedam duratio habens principium sed non finem ut
est ens. Sed quartum membrum non potest stare in duratione scilicet quod aliquid sit
habens finem et non principium. Nam omne quod finem habet habet etiam princi-
pium et non e contra. Istam mensuram una que est tempus superius est determi-
nata. Restat videre de alijs et primo de

Summularum Alberti

Eternitate

Que est mensura solius dei. Unde si quis obijciat dicens Omnis mensura differt a me-
surato re et ratione. Nam cum mensura sit certior mensurato cum certificat quantitatem
eius si mensura non differret a mensurato oporteret quod idem esset certificans et certifica-
tum et certius et incertius se ipso quod est inconueniens. Cum ergo mensura differat a
mensurato eternitas non potest esse mensura. quia eternitas non differt a primo eterno.
Dico quod non omnis mensura differat a mensurato. Nam aliquando mensuramus totam
quantitatem per partes ipsius eiusdem quantitatis cum tamen tota quantitas non sit alia
ab ea que est partium quantitate simul acceptarum. Et ideo sufficit quod mensura differat
a mensurato ratione. Et ideo licet spacium illud non intersectum quod vocatur eter-
nitas non leperetur re ab esse et substantia eterna et sit idem ipsum cum ipsa tamen dif-
fert ratione. quia alia est ratio indifferencie sue more talis substantie in esse stantis et
alia ipsius substantie stantis in esse illo. Primum quidem est eternitas secundum vero
eternum. Si autem obijciat substantiam diuinam atque eternam non habere quantitates
eternitate mensurabilem. Dico Verum est eam non habere quantitatem dimensionem.
que corporum quantitas est. Habet tamen maximam sue virtutis quantitatem que se
sic continet ut nunquam aliquid sit extra seipsam excedat vel extendatur. Et hec indefi-
nitia sui stans infra seipsam mensuram habet que vocatur eternitas.

De multiplicitate eternitatis

Et eternitas est dicta multis modis quorum primus et nouissimus et propriissimus est
quod eternitas sit spacium principio et fine carens non habens in se prius et posterius nec ali-
quid successione eo quod non mensurat id quod sit vel mutatur sed potius quod stat uno
modo nihil amittens in preterito et nihil acquirens in futuro. Et hoc modo loquimur
de eternitate in presenti. Secundo dicitur eternitas minus proprie spacium rei incom-
mutabilis sive omnem speciem mutationis licet habeat principium in esse. Et hoc mo-
do necessaria dicitur esse eterna et impossibilia simpliciter. Et ideo necessaria et impos-
sibilia per se nullo modo esse in tempore que in preterito et futuro eodem modo se ha-
bent sicut dyametrum esse Alimeton et dyametrum esse simetron. Num enim horum
semper fuit et erit verum. Alterum vero semper fuit et est et erit falsum. Non autem
sic est de necessarijs impossibilibus per accidens que sive ipsum precipiunt variationem
et illa de causa cadunt sub tempore. Et in hoc sensu peripatetici mentionem videntur
facere de eternitate. Tertio modo dicitur eternitas improprie spacium variatum
quod non habet principium neque finem sub quo modo ad huc minus proprie dicitur
eternitas spacium habens principium et non finem. Et utroque illorum modorum mu-
tus a philosophis quibusdam dicitur eternus. Cum tamen absque dubio temporalis
sit eo quod corpora que sunt in ipso mouentur et mutantur que mutatio habet prius et
posterius. Et ideo si per impossibile poneretur non habere principium et finem tamen
adhuc temporalis esset cum motus eius mensuraretur tempore et mobilia sua numeren-
tur nunc temporis.

De diffinitionibus eternitatis

Unde Isaac israelita philosophus sive verax sui acceptionem notificat sic eternitatem
Eternitas est mora seu spacium continuum non intersectum eo quod totum suum esse in
mhi habet et perfecte. Que diffinitio colligit in se genus et differentias. Spacium enim genus est
ad tres diffinitiones. Continuum autem et non intersectum sunt differentie in comparatione ad eum et
tempus. Mora quidem vocatur eternitas Wilber Porri: Spacium autem Isaac S. enim mora vo-
cet non erit hec mora tempus vel momentis tempus cursus alius sed mora vocabitur permanens eius
indefinita. Que eadem mora spacium vocat sive quod ambit totum esse indefinitum. Quod autem
spacium continuum dicitur non ideo quod habeat pressum cut quantitas continua. Sed quod nunquam
desinit nec deest nec deest nunquam stans semper incommutabiliter in seipsa. Intersectum vero
vacatur quod habet partes vtriusque abscissas sicut tempus cuius prius pars preterit et
non est et pars posterior futura ad huc expectatur et non est. Ad autem quod de ipso est

accipere quietum indivisibile presens nunc est quod instat Sed non sic est eternitas sed
potius nihil amittit in toto preterito eo qd ipsa est mensura rei per omnem modū inco-
mutabilis Et nihil acquirit in futurū eo qd ipsa est mēsurā eius quod nullo modo est in-
potentia. et tota ipsa est stans potentialiter. Propter qd dicit Boetius Q' nūc stās
et non mouens se eternitatem facit. Unde eternitas non dicit mōdā habentē partes pri-
us et posterius. preteritū et futurū sed in se indeficientē semper. Et cū talis sit in se ac-
tū nūq' potuerit postea dicit ei cū comparatur ad partes temporis nūq' defuisse in preterito. et nūq' deerit
in futuro. Et hanc concomitantia eius ad partes temporis ex indeficientia sua causata
dicunt verba preteriti temporis et futuri quando de eternis dicuntur rebus. Et ideo
prima et incommutabilis tempus fuit. eo qd nūq' defuit in aliquo preterito et eade erit co-
mūq' deerit in futuro aliquo. Et hec eadem est causa quare dicit Augustinus Q'

Quia dicuntur velati
ad seum & creatoris
sunt variabiles &
immutabiles quia per
eius potentiam possunt
mutari. Item si
ad seum & creatoris
ad seum & creatoris

mutabilis Et nihil acquirit in futuro eo qd ipsa est metura eius quod nullo modo est in
potentia, et tota ipsa est stans presentialiter. Propter qd dicit Boetius Quid sitas
et non mouens se eternitatem facit. Unde eternitas non dicitur morā habentē partes pri
us et posterius, preteritū et futurū sed in se indeficienter semper. Et cū talis sit in se ac
cessit ei cū comparatur ad partes temporis nunq̄ defuisse in preterito, et nunq̄ deerit
in futuro. Et hanc concomitantia eius ad partes temporis ex indeficientia sua causatur
dicunt verba preteriti temporis et futuri quando de eternis dicuntur rebus. Et ideo
prima et incommutabilis suba fuit, eo qd nunq̄ defuit in aliquo preterito et eadē erit eo
qd nunq̄ deerit in futuro aliquo. Et hec eadem est causa quare dicit Augustinus Quid
vera eternitas nihil aliud est q̄ vera incommunicabilitas. Quod autē dicit eternitas suū
esse simul habere perfectē. Et hoc propter quasdam substantias que in hoc qd sunt simul
esse suū habent, tamen in hoc qd aliquid possunt vel volunt vel intelligunt non habēt
simul. Non em̄ omnia presentia sunt intellectibus intelligentiarū ad que extendi potest
intellectus intelligentie. Sed potius continue illuminantur ab intelligentia prima. Et
ideo vices quādam habent s̄m posse et s̄m suū intelligere eternū, licet s̄m quod est si
mul sit Propter quod etiam non perfecte possider suum esse simul sicut eternum qd to
tum est presens eo qd omnia sua sibi sunt presentia quo ad esse viuere intelligere et vel
le et nulla parte obumbratur. Et ideo apud ipsum nec est transmutatio in esse nec ve
sistitudo obumbrationis in viuere et intelligere et velle. qd pot̄ ea que sparsa sunt in
toto tempore que fluunt ab ipso eterno simul presentia sunt sibi preter quod etiā em̄
na preiudic et prescit anteq̄ fiant et vno modo sunt in ipso presentialiter scilicet que
fuerunt et que sunt et que futura sunt. Sed

In de diuinis nominibus dicitur quod Eternitas est antiquum immutabile et vniuersale in
metiendo. Que definitio colligit propria sicut patet ex verbis. Vbi antiquitas sumit
pro carentia principij. Antiquum enim dupliciter dicitur. Vno modo quod multum habet de
preterito. Et sicut hoc opponitur ad iuuenem et antiquitas ad iuuentutem. Alio modo dicitur
antiquitas sicut versus grammaticorum idem quod remotum. Et sic opponitur nouo sicut quod
nouum dicitur quod quantum ad suum initium est propinquum. et sicut hoc transumptum est ad
proprietaem eternitatis dicens carentiam principij. Subiungitur immutabile quod dicitur
cit potentiam indeficientem sicut durationem et seipsum quod non est in aliquo creato. Nam
omne creatum veribile est vt dicit Damascenus. Et ideo etiam mutabile quia Veri
bilis nihil aliud est quam mutabilitas quidem. Et si stat potentia creature non est vt vir
tute sua sed potentia creatoris continet eam vt dicit Gregorius in moralibus quod om
nia in nihilum reciderent nisi ea manus omnipotentis dei contineret. Et subiungitur in
vltima particula vniuersale in metiendo ad differentiam temporis. quod patet ex alia
translatione que habet totum sicut totum metiri. Tempus enim nunc est finis totius sed
suum esse est suum fieri et e conuerso. quia semper est in principio et fine et nihil mentis
sicut sicut totum sicut eternitas

Eternitatem hoc modo notificat dicens. Eternitas est interminabilis vite possessio tota simul et perfecta. Vocans vitam totam simul que scdm omnem ipsius esse modus stat in totalitate sua que totalitas non est dicta ea que partes hz. Sed quoniam nihil sui est extra ipsam. In qua diffinitione possessio ponit loco gr̃i diffinitur. Est enī nōmē cōmūne omni mēsure. Unde possessio scdm etymologias nominis vt dicunt tūti periti quī frequentius vtuntur hoc vocabulo dicitur quasi pedum positio vel pedis scissio. et significat firmitatem habitus rei. Sic autem transmutatur vt dicatur possessio que habetur ad voluntatem vel obedit ad libitū. Talia enim propriissime habentur. Est etiam aliter possessio dominei et aliter eremitatis. Dominei enim est respectu extrinsecorum que subiecta sunt. Eremicitatis autem est per transumptionem ad ea que pertinent ad

Num s'm quod v'us cadit in rationem eius quod est frui. Quo modo s'm Augustinus
 in libro de trinitate. iij. § frui est v'ri cum gaudio. Per hoc autem q' dicitur intermina-
 bilis v'it'e tangitur subiectum eternitatis. Interminabile em dicitur in cuius duratio-
 ne non est finis ante vel post. et hoc est carē principio et fine sicut nonnulli dixerūt de mū-
 di duratiōe qui s'i interminabilem haberet duratiōem non tñ esset eternus eo q' esse
 suū et v'itām suā non simul possideret sed potius per partes amittit eā et acquirit. Pa-
 teritū em amittit et futurū acquirit. Et potius dicit v'it'e q' esse. V'it'e em ponitur
 in diffinitione eternitatis eo q' in eterno s'm optimā sui p'fectionem consideratur. et
 hoc est ad nūm habere v'itām. Que v'it'a est s'm intellectum et contemplationem et
 contemplationis delectationem que non habet contrarium. Que etiam dum tempore-
 les homines afficit non percipere tempus facit et quandam gūllare statum eternitatis.
 Proprie tamen magis eternitas refertur ad esse flans simul modo p'dicto. Q' autem
 diffinitur potius per v'itām q' per esse ideo est. q' Bobetinus ait de eternitate prout ē
 mensura v'it'e beatę. Que consideratur dupliciter scz in se vel s'm q's est p'prie p'p'a a
 beatia. Et quia participatur s'm actū v'it'e et rationem et non s'm actum qui est esse et
 rationem ipsius ideo diffinit per v'itām et non esse. Deinde subiungitur tota simul ad
 differentiam temporis quod non est totum simul sed pars quedam p'ceperit. Reliqua
 autem est futura. Vnde cum totum duplex inuenitur scz simplex et compositum. To-
 tum simplex non habet rationem totius nisi in ratione potentie sumptum s'm quod di-
 citur totum potendale. Et ita dicendum est hic q' totum eternitatis nihil aliud est q's
 potentia durans cum carentia v'it'isq' termini vel potentia continens se in esse immu-
 tabili cum carentia finis et principij. Vltimo additur p'fecta ad differentiam eius quod
 non est omnino simplex. Vnde cum perfectus dicatur multis modis Est enim perfectus
 cui nulla partium suarum deest Et dicitur securū perfectum quod est poss fieri in sa-
 crum esse. Potest queri s'm quem modum eternitas dicatur perfectum. si enim primo
 modo tunc habebit partes. Si secundo modo tunc eternitas erit facta quorū v'it'iq' ē
 incontinens. Quia dicit Gregorius et ponitur in. j. sen. dist. ix. q' factus non est nec
 perfectum p'prie dici potest. Dicendum q' totum in hac diffinitione eternitatis debz
 accipi p'zo perfectio s'm quod perfectum dicitur cuius nihil est extra ipsum vt claret ex
 diffinitione. Et hoc inq'tum totū dicit p'fectionem potentie durantis. Simul autem
 excludit successionem et sic quo ad diuersa dicitur totum et simul. Quibus omnibus
 s'm declarationem prime partis textus premisis

¶ Tria concurrunt ad rationem eternitatis. Primum q̄ non habeat principium neq̄ finem quod designatur in diffinitione cum dicitur interminabilis vite. Eternitas enī dicitur esse interminata omni modo. Quia propter etiā s̄m sui simplicitatem ⁊ perfectiorem diffinitur per negationem. ¶ Vbi t̄as diffinitionem aliquam dari per negationem intelligi vno modo ex imperfectione rei sicut diffiniendo brutū per irationalem q̄ q̄ differe. sic quis non sunt nobis note. Alio modo aliquid diffinitur per negationem ex perfectione rei et ex defectu nostri intellectus qui non potest cognoscere talem rem sub differentia affirmatiua et sic simplicitas et separata per negationem diffiniuntur. Hoc etiā modo diffinitur hic eternitas per interminabilia. Et similiter punctus qui est simplex diffinitur s̄m Euclidem Punctus est cuius pars non est. Secundum est q̄ in eo non sit prius neq̄ posterius quod noratur cum dicitur tota simul. Tertium q̄ nō sit ab alio dependens quod innuitur cum dicitur perfecta Vñ secundum Dominum Albertum in littera tria sunt de ratione eternitatis scilicet simplicitas inuariabilitas ⁊ interminabilitas. Et q̄ nulla creatura est omnino simplex Ideo proprie nulla creatura dicitur eterna. Et s̄m Egidii circa. iiii. pbi. lectione. xrv.

Duplex est eternitas Simpliciter et hac eternitate mensuratur sola prima causa quia esse eternum idem est quod esse extra terminos sed solus deus est infini⁹ simpliciter et extra terminos ergo sol⁹ mensurat eternitate simpliciter Participata quā nos dicimus eternitatem Et tali mensuratur intel ligentie secunde que ism Plutodem causatum dicuntur esse in eterni⁹

Solus deus simpliciter et sine omni alio deo non est generatus et sine deo

Liber primus

tate sicut prima causa ante eternitatem Ideo dixit. b. Tho. in comento libri causalium. quod subas separatas dicimus eternas tanquam incipientes obtinere a deo esse perpetui et indefectus sine motu et temporis successione Occasione cuius

Nota secundo

Quia aliqua sunt eterna per participationem aliquam veri eterni sicut angeli et intelligentie cum contemplantur vere eternum et bonitate sua sibi influente immutabilia efficiuntur. et si quas habent immutabilitatem illam non exierunt. Et hoc modo divine substantie in regno celesti per participationem vere eternitatis sunt eterne et sub illis etiam divini homines aliquid capientes de contemplatione eternitatis in hac vita ultra tempus efficiuntur et non percipiunt mutationes temporales. Ad similitudinem vero illius dicuntur necessaria eterna sine incopleta ut corpora celestia sine etiam ea que habitudine complexorum ad invicem habent necessitatem vel impossibilitatem. ut dyametrum esse si metron vel alimeton ut superius. Sunt alia que non comparantur ad eternitatem per hoc quod participant aliquid incommutabilitatis que eternitati est propria. sed pecius quia habent similitudinem cum illa in infinitate carentie finis. Et hoc modo dicitur tempus a quibusdam eternum et pene que dicuntur infernales eterne et alia que ad similitudinem horum dicuntur. Et ideo a quibusdam distinguuntur comparatio eternitatis ad eternum triplex. Quedam enim sunt eterna et vere in eternitate scilicet prima substantia que est deus gloriosus et benedictus. Quedam vere sunt eterna et non vere in eternitate sicut illa que facta sunt immutabilia participatione incommutabilitatis sicut dicit Plato de his que licet sint natura commutabiles tamen voluntate deorum et nobiliorum eius bonitatem participatione sunt manentes incommutabiles. Nec tamen non vere dicunt in eternitate quia eternitas non est propria mensura permanentie eorum. Quedam vero nec vere eterna sunt nec vere in eternitate sed sunt similia sicut quid eternis. sicut temporaliter habentia successione sine fine sicut motus eternus dicitur ab his qui ponunt mundum eternum et pene baratri dicuntur eterne in legibus Pythagore. Et re collige hoc sicut textum hoc modo.

	Proprie ut sunt eterna et in eternitate	deus
Eterna	Eterna et in eternitate per participationem ut quia eternitatis rationem participant	angeli et anime rationales
	Improprie quorum quidam sunt	ut
Dei entium quedam sunt	Eterna per participationem sed non sunt in eternitate quia sunt variabilia et mutabilia	pene infernales

Non eterna neque in eternitate. Nam sunt terminabilia materialia et non simplicia ut sunt generabilia et corruptibilia Sed quantum membrum non potest stare sed quia aliqua sunt in eternitate per participationem sed non sunt eterna quia quicquid est in eternitate hoc est eternum sed non econtra.

Notandum tertio

De nunc eternitatis quod non differt ab ipsa eternitate nisi ratione. Quia nunc dicitur sicut quod adiacet uni indivisibili stanti et non amittenti aliquid in preterito nec acquirere aliquid in futuro. Eternitas autem dicitur mansio et mora indefectus durationis eius. Et de isto nunc eternitatis diversa est philosophorum sententia. Quidam enim peritorum virosum dixerunt ipsum idem esse subiecto cum nunc entis et temporis eo quod stans et non movens se non differt subiecto ab eo quod non stat et movet se sed sola ratione. Eius ergo verum nunc sit mensura indivisibilis et eius quod est indivisibile videtur quod eadem sunt subiecto quia indivisibile manens idem et stans ab indivisibile manente eo

Summularum Alberti

dem et moto non habet differentiam sicut substantiam sed ratione differt solum. Preterea dicunt quod cum deus est nunc. et intelligentia est nunc. et motus est nunc idem nunc denotatur cum igitur idem sit nunc et unum horum trium sit eternum et alterum eternum et tertium temporale videbitur idem esse nunc eternitatis cui et temporis. Alia est opinio aliorum dicentium quod sicut se habet tempus ad motum. ita nunc temporis se habet ad mobile sicut quod movetur. cum ergo tempus numeret motum nunc temporis numerabit id quod movetur sicut quod movetur. Non ergo nunc temporis est numerus substantie eius quod fertur sed potius numerat ipsum sicut quod fertur ergo nullam habet proportionem ad id quod idem est stans in se ipso semper. Est igitur triplex differentia inter nunc temporis et eternitatis. Prima quia nunc temporis habet aliud et aliud esse in tempore. Sed nunc eternitatis semper manet sicut idem esse. Secunda differentia quia nunc temporis continue fluit a priori in posterius distinguendo prius a posteriori. Ipsum autem nunc eternitatis est semper stans et non movens. Tertia quia nunc eternitatis non relinquit prius et futurum sed totum esse simul huius. Nunc autem temporis relinquit prius et futurum. Et si dicas nullum indivisibile includit divisibile. Sed nunc eternitatis est indivisibile quomodo ergo includit totum tempus? Hoc solvit dominus Albertus in littera per simile de anima que est in toto tota et in qualibet parte corporis tota et non est indivisibilis. Sic etiam ipsum nunc eternitatis est indivisibile et non coexistit cuilibet parti temporis. Potest tamen anima dupliciter considerari. Uno modo sicut substantiam suam in se est forma corporis sic est in toto corpore et in qualibet eius parte sicut actus et perfectio subalis. Alio modo consideratur sicut virtutem motuam. Et sic est in principali animalis partes in corde. Et in illa sic existens movet alias mediate spiritu. Et adiungit dominus Albertus quoddam aliud mirabile in nunc eternitatis quod scilicet est indivisibile continens tempus quod est divisibile in infinitum et quod habet partes priores et posteriores. Hoc declarat per exemplum de radijs solaribus qui in eodem instanti sunt in oriente et occidente subito totum hemispherium illuminantes. Ubi scias aliquid fieri in instanti potest dupliciter intelligi. Uno modo quod valde cito fit et subito congruit et quasi imperceptibiliter fit. et sic radij solis multiplicantur quasi in infinitum. Alio modo ut fieret totaliter simul et in instanti indivisibili et sic non est verum quod dicitur in textu de radijs. Illuminantur enim omnes partes aeris immediate a sole immediate effectus ad causam non distantie. Una enim non illuminat aliam sed tamen omnes illuminantur quodam ordine. Et propter hunc ordinem potest aliquo modo dici prior pars illuminare posteriorem. Neque est simile de nunc temporis et eternitatis quod ad apprehensionem contradictoriorum. Nam nunc eternitatis stat cum qualibet parte temporis quod non facit nunc temporis ergo duo contra dictoria possunt sciri in nunc eternitatis et non in nunc temporis quod non durat sed statim transit et desinit esse et ergo duo contradictoria in tali nunc non possunt simul intelligi ut declaratur in textu. Ergo nunc eternitatis diversum est a nunc temporis quod est contra primam opinionem ad quam dicendum est pro prima ratione ubi dicitur indivisibile fluens et indivisibile stans non differre nisi sicut ratione. Dico hoc falsum esse cum indivisibile stans aliquid sit de essentia stantis. et indivisibile fluens sit aliquid de essentia fluentis. Cum autem dicitur nunc est deus et intelligentia et motus. Ista locutio est notans aut exemplaritatem aut concomitantiam quod sicut unum horum spacioz trium exemplariter ab altero et unum currit sub alio ita nunc unius eorum exemplatur ab altero et unus eorum procedit ab alio. Et ideo sicut unitas eterni sit ab unitate eterni et unitas temporis ab unitate prima eterni. Ita nunc unius fluit a nunc alterius. Et illud quod est magis simplex est exemplum et faciens ita illud quod est magis divisibile est exemplum et lacrum.

Quid dicitur est de tempore quod sit temporalium mensura. Dicendum nunc est de eternitate. Que est mensura eternorum. et de eo quod est mensura eternorum. Queda enim

Sunt ad quod inducitur
aliquid rationis quod
corpora numerantur
ita eternitatem
ut autem per
aliquid prout potest
fuerit

Non enim quod dicitur
per actus a sole nam
per in unitate prior est
aliquis

In casu phala doming
Alber. determinat de
unitate et de fat sicut
dant ponit distinctionem
secundo ponit distinctionem
et unitatem
Sij calia e de determinat de
quod nunc est

Liber primus

sunt Et dicitur in libro de causis quoru substantia et actio sunt in tpe si
ut sunt quodlibet q. v. in p. b. l. a. 13. in v. a.
 est natura infima cuius entis esse e p generatione. Queda vero sunt quo

in substantia et actio sunt supra typis Et natura suprema Et de? .p.f.f. [am]

etus. Quedā enī sunt quorū substantia est extra tēpus: Sed actio in tēp
 sicut natura media cuius esse est per creationē. Quartū vero mebrū nō

pot stare. Sic enī esset actio alicui⁹ rei prius q̄ substantia quod est im-
possibile. Itē ille tres mēsure capiuntur in cōparatione ad durationem.

Est enī quedā duratio habens principiū et finē sicut tpus ⁊ motus

Et est quedā duratio non habens principiu neqz finē sicut eternitas.

Et est quedā duratio habens principiū sed nō finē Et enī. Quartū mē

bu iteru stare no pot scz q aliquid esset habens finē et non principiu.

¶ Omne enī quod h̄z finē h̄z principiū et nō ecōuerso. ¶ Eternitas a

Bohetio in li: de conso: philo: sic diffinitur Est interminabilis Dite

tota simul ideo est non distant et perfecta possessio. Que diffinitio sic de
Legis potestate in genere
 elucet. nōt. id est. dicitur. quod in omni re. quod in omni re. quod in omni re.

possidetur ab eo cui⁹ est v^o se tanq^m propria passio eius v^o hoc q^d dicitur inter

minabilis Site. tāgit subiectū ipsius eternitatis. deū eternū nō habētem

principiū neq; finē. Quod tamē subiectū nō est aliud ab eternitate nisi

sim roem. Et potius dicit dicit q̄ esse p hoc inuēs differentiaz ab illis

que sunt in eternitate penali nō habētā Vitā beatā neq; incūdas. Vita

enī licet absolute pro qualibet Sita accipiatur tamē hic p cōparationē suā

mittitur pro Vita beata. atq; incūda. Tota simul dicit ad differētiā typis

quod nō totū simul ē Sed p̄s p̄terita p̄teryt et p̄s futura nō est. Et

no ponitur ibi simul pro similitudine pcur. Sed dicitur simul, id est nō die

Liber primus

trans. Imperfecta dicitur ad differentia cui quod nō est oīno simplex si
cui nec illud cui? est mēsurā. pfectū ibi cū pro simplici ponitur. ¶ Et

notandū q̄ eternitas analogice siue p̄ pri⁹ et posteri⁹ dicitur de creato

re et creaturis. Tres em sunt cōditiōes eternitatis proprie dicte scz sunt

plex: inuariabile: et interminabile fm q interminabile nō solū dicit

primitiões finis sed etiā principij & sic soli creatori cōuenit eternitas **II**

le em sol' est simplex inuariabilis et iterminabilis. ¶ Sed quedā cre

ut illi deus in maiestate sua in eo participat sicut autem angeli et quodam cor
poris glorificati post resurrectionem unigeniti in patre et in spiritu sancto

post glorificationem post resurrectionem principaliter totius determinabilitatis pro
pter carētiā finis sed nō principii Et ob hoc omne beate et angelice et

↑ *Practio prauis*
 surrectionē dicuntur eterna & sunt i eternitate: Eterna propter intermi

uabilitatē In eternitate propter inuariabilitatē ¶ Itē quedā creature

participat eternitatē propter rōz īterminabilitatis et propter carētiāz

finis. Sicut pene infernales dicuntur eterne. si nō in eternitate sunt q̃

nō participāt rōēs inuariabilitatis sed variātur ⁊ augmentātur de tpe

in tps. Invariabilitas enī dicit bene esse. sed hec cōditio que est simpli.

itas simpliciter in nulla creatura reperitur. Itē eternitas dicit excellē

te meſurā q̄tū ad Struq̄ terminū ſc̄z tā principiū q̄ finis Et ſic quedaz

creature quod ad duratione sunt generabilia et corruptibilia et claudun
 tur ab eternitate sed no sunt generabilia nec in eternitate Quod i. Ego
 non sum generabilis et corruptibilis et claudun

na sunt et in eternitate proprie dicta sunt sicut de¹³ Quedā ^{13 etna sunt}improprie r

Uonū quedā sunt eterna et in eternitate p participationem St angeli et

anime beate. Quedam sunt eterna per participationem sed non sunt
in eternitate sicut pene infernales. Queda nec eterna nec in eternitate

sunt sed clauduntur ab eternitate ut generabilia et corruptibilia. Quat

Liber primus

Eximium de multis
tatis & duo fat pmo dig
quoniam minus eximium fat
& minus eximium. Sed
soluit circa 17° quidam d
bia

stas et nō mouēs se semp facit eternitatē Quod melius intelligitur sa
eta cōparatione ad nūc tēpīs. Imaginetur itaq; linea a e et sit b punct^{us}
et ipsius b moueatur in ista linea ab a in e distinguans prius a posteriori

ro p'transseundū dicimus futurū. Et sicut in linea a c ipsum b mouens
semper subtrahit a posteriori et addit priori Sic ipsuz nūc semp subtra

Soluit quidam dubia
 Quasat p m q dno dubi
 soluit

Summularum Alberti

h3 partes priores et posteriores. Exēplū ad hoc intelligēdū est tale **Di**
cit enī **B**: August: **Q**uod in eodē instāti est radius solis ut oriente et in

Ex predictis patet quid sit dicere deus est: de^{us} fuit: deus erit. Est enim
sensus deus est. i. de^{us} est in nunc eternitatis. cui coe¹³ existit presens preteri

tu et futurū tpus. Datet etiā solutio cuiusdā questionis qua probatur
Quicquid deus scit nunq̃ sciet eius cōtradictione oppositū. In eodē enī

nunc est cum qualibet parte temporis. ¶ Sequitur de eo
Unde cum est mensura rerum habentium principium sed non finem Vel sic. Cum est mora inter
lecta rei habentia esse ab alio. Vel sic. Cum est spatium eorum quorum esse stabile est sed non
mutabile. Cum est finis actionis alius moris et volles. Cum exigitur sit mora et spatium humani

vicia sunt in potestate sicut intelligere et velle. et eternitas in mora et spacia. **¶** *¶*
 vno modo p oēs modū et ea que sunt ab illo qd vno modo pmanet desinitur ab illo pro
 pter distare a primo Et ideo oportet qd aliquid potēte admisceatur eis q̄uis nō in cō
 sed in posse et agere Et ideo etiā mora et spaciū adiacēs eis per modū mensurę est in cō
 eternitate. **¶** Coparab f em eternitas ad eū sicut causa et exemplaris etus eo qd eū imita
 tur eternitatē q̄tū potest sicut et eūternū imitatur eternū et deficit in aliquo ab illo.
 Et similiter tps imitat eūternū et eternū Cui exēplū ponit Robert⁹ in eo qd est imi
 per et frequenter et raro quozū semper posterius imitat prius. Habet etiā bea tria aliā
 adinice cōparationē eo qd eternitas et exemplar sit eui ⁊ tps cuiusqz mēsurā est tē
 pus illius etiā mensura est eternitas et eūm sed non adequata et proporz onata sed ex
 cellens et esse et moram temporalium et cuiuscuqz est mēsurā eūm illic etiā eūm
 diem mensurę est eternitas et excellens et non adequata sed non conueniens. Et terna enim
 nec eū nec tempore mensurantur. **¶** Et non possit eūz diffiniri per vitā sicut eter
 nitās Nam vitā que cadit in diffinitione eterni est vitā beata in se sū qd potest partiū

Summularum Alberti

pari a creatura intellectuali. Vel que habet relationē et vnionē ad illā sicut corpus hū
manū. Talis autē nō est angeli vira et ideo eū nō ponit cōparationē p̄mo nisi ad esse
Præterea eū nō est in mensura vniuenti sed ⁊ nō vniuenti ergo diffiniunt per esse ⁊
non per viuere. ¶ Et dicit Eū ab e quod est extra et vim quasi extra vim corrupti
onis positum. Vel ab e quod est extra et finis quasi extra finem positum.

Notandum primo

¶ Quod enim secundum Egidium circa secundum sententiam dist. ij. q. iiii. non est de predicamento quantita-
tis qualitatibus aut ad aliquid sed est de predicamento subiecti quia etiam realiter nominatur esse
angeli secundum tale esse est de predicamento subiecti substantie licet substantia non nominetur ergo et
etiam. Eternitas vero in nullo est predicamento Nam eternitas realiter est eadem cum deo for-
ma ratione diuina sicut supra paruit. Deus autem cum sit prima et simplicissima substantia cre-
atus purissimus non est aliquid accidentis subsequentis. xij. metac. et in nullo genere
predicamentali claudi potest quod probat. b. Tho. par. j. q. iij. ar. v.

Nota secundo

Nam questionem de eo ses. Vtru Eui sit principaliter in vno sicut ipius et eternitas. Ad hanc questionem dicitur quidam affirmatiue qd sic. Na eternitas est in vno et repus
 I militer sicut dicunt pbi. Eui ergo per eundem modum adiaceat eui eterno. sicut tempus temporaliter et eternitas eterno. videtur etia qd eum sit in vno. Preterea sicut se habet
 subiectum ad subiectu in durando sic mensura durationis subiecti se habet ad mensuram
 durationis. Sed eternitas est vnu simpliciter et nobiliss alio ergo et mensura
 vnius simpliciter erit mensura alterius. Sed in omni genere mesure in quo est inuenire
 simpliciter et minus simplex semper minus simplex reducit ad simpliciter tanq ad me
 suram sui. x. meth. Patet per inductionem quia ponderata ad minimum pondus reducitur
 et mensurata modio ad minimum in genere illo vt ad sextarium vel quatuorarius &c.
 ergo etiam eternum s3m mensuratur eui ad simplicissimu generis sui habet reduci. Pre
 terea manifestum est qd sp3ituales essent3e subtile nature differunt et nobilitate a corp3
 orb3bus que tamen eterna sunt s3m suum esse. ix. metaphisice. Alia est opinio Qd
 Eum non sit in vno Licet enim eternitas est in vno hoc est qd plura non possunt esse si
 ne vtroq3 termino scilicet principio et fine. Similiter tempus est in vno propterea qd
 causa omnium morum est vnus motus scilicet motus primi mobilis qui simplicissim
 est. Modo vnumqueq3 mensuratur minimo sui generis sicut numeri numerantur vni
 tate. et tempora quodam tempore Tamen in eternis no est vnum qd sit causa omnium
 eternorum nec iterum qd sit sine vtroq3 termino ergo non contingit eum reducere
 ad vnum. Imo eternum differunt specie. xij. metaphisice. ergo etiam sunt multa est.
 Pro concordia tamen illarum Opinonem concludit Egidius circa scdm sen. dist. ij.
 q. ij. Qd de eo possunt loqui dupliciter. Vno modo prout est mensura extrinseca
 et pssens supra omnia eterna Sic enim est in deo solo qui est supra omnia habetia esse
 participat et sic est vnum eum omnium eternorum. Quia ipse est vnus deus in
 quem omnia eterna tanq in mensuram et causam reducuntur. Alio modo possunt
 loqui de eo s3m quod est in ipsa eternis tanq mensura intrinseca et sic non possunt
 dicere qd eum sit in pz mo eterni et non in alijs quia et quo eternum est et habet
 esse participat vnum magis est in eo eum qd in alijs quod similiter concedo. Dicendo
 ad precedentes rationes qd non est simile de tempore et eternitate et eo sicut notum est.
 Ad aliam autem dicens qd in reductione mensuratorum ad mensuram non attendit
 ratio cause. Nec etiam carentia termini sed simpliciter et notior quantitas Et hoc eni
 patet in reductione granorum ad modum et reductione masse ad fractionem et
 ita in alijs. Ex quibus collige s3m te xum.

Tunc hanc aera temporis hanc
 Quam materia prima
 non facit sua natura
 via secunda et quod te
 Seca omnis diversitas
 rati. Quod est puer autem

Substantiam
Algere
Bene agere

Suo Ma
Tempore
Eternitate

... talis substantia & ...
... Bene agere ...

Summularum Alberti

Unde vñ ex superioribus relucet in quo et omnes philosophi et theologi concordant
tempus differre ab eternitate et evo. Nam diuersa mensurata requirunt diuersas men-
suras. Manifestus est autem q̃ deus substantia separare, et temporalia sunt diuersa me-
surata ergo diuersas requirunt mensuras. Sed in assignando differentiaz eorum est di-
ueritas doctorum. Quidam enim hanc assignant differentiam.

Q. { Eternitas }
 { Enum } est mensura
 { Tempus }

{ carentis principio et fine
 { hñtis principiū et caretis finē
 { habentis principiū ⁊ finem

Que differētia pos
set admitti ex duobus

mensuratorum s^m q^d nunc existunt a parte rei quia de facto illa mensurantur tempore
que habent principium et finem. Illa vero mensurantur eo que habent principium
non finem. Et hoc mensuratur eternitate quod utroq^{ue} caret termino principio scilicet
et fine. ¶ Secundum potest admitti ista differentia ex parte mensurationis. quia in tem
pore potest accipi res que habet principium et finem. Sed ista differentia s^m leⁿo^{is} va
let quia est totaliter per accidens. Si enim s^m Aristo. mundus ponatur nec habuisse
principium nec finem tunc differentia ista non valebit. Nam mundus mensuratur eo
et tamen non haberet principium nec finem. Q^{ui} autem nunc de facto tempus habet
principium et finem hoc accidit tempore ergo ista differentia est omnino accidentalis. Sim
liter si aliquod euipernus fuisset ab eterno quod non est simpliciter impossibile tunc ite
rum hoc euipernum nec haberet principium nec finem. Ideo aliter quidaz assignant di
fferentiam talem.

	Eternum	est mēſura	non habentis prius et poſterius	Prius et poſterius ſunt innouatiōe ⁊ vetera Prius et poſterius e
Maſ	Euum			
Tempus				

Sed hec differen-
tia nō valet qz vi-
detur ipicare con-
tradictionem. naqz

habet innouationem et veterationem. Nam posteriore adueniente primus inueterascit
et sic non potest stare illa differentia sicut nec prior est ergo alia differentia verior

Eternitas	Omnino permanens
Naz Eum est mēſura rei	Permanens in ſuo eſſe
Tempus	ſi habentis ſuccellone in operatione

Que differentia sic potest
probari Nam ipsum eter
num scilicet deus habet sim
iliter permanentiā Naz

git et operatur. Sed eterna non habent transmutationem s^m esse sicut temporalia

Equitur de euo quod potest sic diffiniri. Eius est mensura h
 A. T. E. ⁷⁵
 bentium principium sed non finem. ¶ Et nota q quidam d

cum q̄ sicut tempus est in dno subiecto de in motu primi mobilis qu
motu mesurantur omnes motus inferiores tanq̄ sui generis minimi
et simplicissimo et per consequens mesurantur mensura motus primi

operatione necesse est et esse
 eternitate et per conse-
 quens omnia simul intelli-
 gere esse sicut temporalia.
 Et est mensura huius
 et nota quod quidam dicunt
 a primi mobilis quo
 sui generis minimo
 mensura motus primi

Liber secundus

et in libro de celo traduntur multa ad totum vniuersum pertinentia. Alij vero corp^u celeste quod est principalis omnium corporum vniuersi statunt esse adequatum subiectum. Et q^d de alijs corporibus in hoc libro solum agitur et consequenter inq^ustatur continetur a celo cuius recipiunt influentia vel saltem considerantur per accidens inq^ustatur factum ad eius cognitionem. Aliiter autem sentit simplicius q^d corpus simplex s^zm commune eius rationem et intentionem corporis simplicis sit hic subiectum. Sed his opinionibus relicta dico cum Alberto Egidio et Alpherroij q^d corpus mobile ad vbi inq^ustam huiusmodi sit huius scientie subiectum. Que conclusio probatur primo celi vbi dicitur Scientia de natura videtur circa corpora et magnitudines esse: et horum mensuras passionem et motus vbi s^zm Alpherroij philosophus narrat subiectum totius scientie naturalis. Et quia idem est subiectum totius et partis, licet subiectum partis sit contrarius igitur. Et licet elementa sint generabilia et corruptibilia hoc tamen non habet inq^ustum mobile sicut ad vbi q^d motus localis est entis perfecti et nihil varietur de substantialibus rei sed solum transmutatur mobile de loco ad locum. Ideo corpus mobile cum tali motu in vniuersali consideratum est vnius potentie vnius scientie et vnius diffinitionis. Ex quo patet q^d in hoc libro non agitur de corporibus mixtis q^d talia non habent motum localem nisi per naturam elementi predominantis in ipsis. Preterea patet q^d in hoc libro agit de elementis inq^ustus sunt grauia et leuia et habent principium motus localis et non inq^ustum sunt calida frigida et humida &c. Nec de subiecto. Passiones autem huius scientie dicimus accidentia propria que imprimuntur talibus subiectis seu corporibus mobilibus a suis proprijs principijs actiuis. Vnde autem in substantiam eorum et accidentia dicimus motus quibus mouentur eo q^d omnia naturalia vel in motu sunt vel ad motum relata vt in primo. Et q^d scientia non solum versatur circa subiectum et ei⁹ proprias passiones sed etiam circa principia subiecti. Ideo subiungit. i. celi q^d scientia naturalis est circa quecumq^{ue} principia talis scientie s^z corporis mobilis.

Notandum tertio

Quod differenter philosophus et mathematicus inquirunt de corpore et magnitudinibus. Philosophus enim de his considerat prout sunt ultima materia philosophice. Mathematicus autem inquirunt de his prout sunt separata per definitionem a materia philosophica et sensibili vrs. in primo visum fuit et hoc ipsum corpus in rebus quantitate habentibus perfectius est eo quod continet in se omnes dimensiones et vnum quorqz corporum huius mundi perfectius est hac perfectione. Sunt enim tres dimensiones que sunt de perfectione corpora inquit huiusmodi. Et una hec est ratio philosophica quod situs differentie hoc est differentie positionum secundum veritatem sunt in mundo et in corporibus animatoz sensibilibus sicut sursum et infra de xtrum et sinistrum ante et retro. Sed inter sex ista opposita oportet quod sint tres. Vnde continue ergo non erunt continue via prime distantiz nisi longitudo latitudo et profunditas quod inter sursum et deorsum est longitudo. inter de xtrum et sinistrum est latitudo. et inter ante et retro est profunditas. Et iste sunt dimensiones corporu ergo preter ista non est aliqua magnitudo alia quoniam omnia recta apud naturam corpora secundum dimensiones suas non sunt nisi tria eo quod diuiduntur secundum tres dimensiones. Et hoc confirmatur per leges Pythagore in quibus dicitur quod totum apud naturam et completum terminatur tribus dimensionibus que sunt finis medium et principium.

		In genere	longitudo	
		vt		
Unde in di-	Principiū	Extra gñs	punctus	Et talis nūerus ē oīs
mensiomb⁹	Medium qd est	Producens	vt sup̄icies	res que rara est apud
	Finis	Productū		nās et significat trinita
		Productū tm̄		tē rerū nātū et nō nisi
		et est corp⁹ in quo		ex natura extract⁹ ar⁹
		p̄ficitur omnia		qz pro lege retent⁹ Et
		dimensio		ideo etiā in lege Pyta
de deum magnificatur deus vnus s̄m istum numerum quoniam magnificamus deū				gore in qua docuit colo

Summularum Alberti

creatores qui eminet proprietatibus omnium creaturarū tribus vicibus ⁊ tribus sacri
ficia colendo eum per diem. eo qd eius actus manifestatur in naturalibus que perficit
tribus dimensionibus vt supra Et etiam

Trib ⁹ pficit cognitionē que est in	Sensu Ratione Intelligētia	sicut dr Trimegi stus mercurius in li: de nā deorū	Sensu Ratiōe quo Intelligētia	manducatur idagam ⁹ & m mēte conspi cim ⁹ inuentū	propter q in trib ⁹ honoram ⁹ deum
--	----------------------------------	--	-------------------------------------	--	---

	Adoratione		mane	Orietē	Pythagore et huius consonat legi cri stiani
Sec	Sacrificio thuris	Et hoc tribus vicib ⁹ ism tria pūcta hēmi spertj hoc est	vespere	Et ideo le guz aliqua precipit ado rare ad	Meridie vr fuit Trimegisti ⁹ hu ic consonat lex Nachmeri
	Imnia		meridie	Occidēre	Moyfi et iude orum

Causa autem huius est quoniam motus diurnus est ab oriente. Planete autem qui secundum traditionem Ptholomei quasi anime sunt signorum celi voluntur ab occidente. Sed lumen viuificum secundum circulum obliquum reuertitur a meridie. Ratio adorationis est reuerentia. Ratio thuris est distributio suauissime cognitionis diuine in virtutibus discretiuis tam celestium quam hominum terrestrium. Ratio autem humo ruzus tunc sonantium est concentus celi ut dixit Pythagoras. Et hoc etiam dixit Hermes Trimegistus qui fuit ante Pythagoram. Sym autem Peripateticorum traditioez significat armoniam separatamque substantiarum in laude intellectuali et iucunditate. Nec autem non ob aliud dicta sunt nisi quod hee tres dimensiones tota corporis perfectio manifestantur et perficiuntur in celo relato ad terram scilicet ordinationem prime cause.

Via dictum est de corpore

mobili sū se ^{3. r. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 83}

re mobili contracto ad Sbi. ¶ Et primo de ingene

tabili et incorruptibili quod est celum. Unde dicit

Aristo. primo phi. Ex Universalibus ad singularia oportet pervenire.

Unde pueri primo appellant omnes viros patres et omnes feminas

matres. Posterius autem determinant horum Synquotos. Nunno igitur

tur ostendendum est q^d unus est mundus corporalis et non plures. De

cundo q̄ celum sit finitum. Tercio q̄ omnia corpora sunt in celo et ex

tra celum nullum. Quarto q̄ celum nec est elementum nec elementa.

Kassa
Liquide eigig mobilis
methaphisic

Anno Domini 1780

De grande f...

Sexta

100

Liber secundus

¶ 4 p. finem
¶ 4 p. finem
¶ 4 p. finem
tym. Quinto de nobilitate celi respectu inferiorum corporum. Sexto de motu celi. Septimo de numero celorum.

¶ Aut hinc

Unde mundus s'm Aristoteli libro. xij. c. j. Est celi terra mare et que in eis sunt opera dei. Et est triplex scilicet Archetipus siue spiritus sic deus gloriosus dicitur mundus. quia omnium creaturarum est exemplar creator et factor s'm similitudinem diuine cognitionis. Alius mundus dicitur Macrocosmus a macro quod est maior et cosm' mundus quasi maior mundus. Tertius mundus dicitur Microcosmus. i. minor mundus sicut homo dicitur minor mundus. viij. phi. propter triplicem similitudinem scilicet quo ad corpus. quo ad animam. et quo ad motum. Quo ad corpus quia sicut in toto universo sunt quatuor elementa scilicet ignis aer et c. ex quibus est constitutum universum sic etiam homo componitur ex quatuor elementis et quasi quintum corpus simplex scilicet celum non intrat compositionem hominis s'm substantiam tamen s'm virtutem. Quo ad animam dicit philosophus. iij. de anima. Quia anima est quodammodo omnia s'm proportionem quia non s'm naturam. Tertio quo ad corporales motus quia sicut in celo est duplex motus unus ab oriente in occidentem qui motus capit secum s'm naturam sphaeras inferiores ut infra. Alius est motus ab oriente in occidentem contra motum primi mobilis. Sic etiam in homine est duplex motus scilicet rationis et sensualitatis et ut contrariatur alteri. quia motus sensualitatis contrariatur motui rationis. et motus rationis est ab oriente in occidentem. i. ex virtutibus. Sed motus sensualitatis est ab occidente id est a vicijs.

Notandum primo

¶ Mundus sumitur quadrupliciter. Primo pro tota universitate rerum. Secundo pro universitate rerum creaturarum. Tertio pro tota universitate rerum corporum. et hoc modo debet hic capi. Quarto pro tota universitate rerum corruptibilium ut capitur in. i. meteororum. Vbi dicitur. Necesse est hunc mundum inferiorem esse contiguum latioribus superioribus ut tota virtus eius inde gubernetur.

De productione mundi

Diverse diversorum sunt sententie in perpetuitate mundi et errant in hoc a veritate fidei catholice desidentes. Et tales sunt in duplici differetia qui in hac re scripturam quos etiam maior pars philosophantium sequuta est. Quidam enim vocantur

Achedemici

Quorum princeps fuit Plato dicentes tria fuisse ab eterno scilicet deum. materiam informem quam vocauerunt chaos quod sonat confusio. et exemplar. i. ydeam ad cuius similitudinem deus ex rudi et informi materia fecisset mundum quare vocauerunt deum factorem mundi et non creatorem. capiendo saltem creare ut est aliquid ex nihilo facere. Quod per philosophum tangit Quodius in. i. metamorphoseos dicens. Ante mare et terras et quod regegit omnia celum. Unus erat toto nature vultus in orbe et c. Et Plato in Timæo vocat deum opificem mundi qui sempiternum exemplar imitans redegit in ordinem chaos temerarie agitatum in exordio ignem sursum suspendens terram vero in ima detrudens in medio locando aerem et aquam. ex quibus quatuor mundi corpus constatam est ne quicquid dissolui nisi ab eo a quo colligatum est. Dicunt enim quidam homines Plato nis musam imitantes Quod exemplar perpetui mundi est apud creatorem quod vocat mundum Archetipum eo quod est huius mundi sensibilis principalis tipos et quod est exemplar non recedens ab ipso. Quodquidem Plato non dixit ydeam esse in mente divina conceptam Concedit etiam dominus Albertus propter quod dicunt domum ex domo et mundum ex mundo sed posuit ipsum habere veram rationem rerum creaturarum et dixit ipsum esse rerum formas separatas ad quas formantur ille que procedunt in corporalem materiam. propter quod nominavit illa exemplaria formas et illas que sunt in materia vocavit imagines eo quod facte sunt ad imaginem ipsarum que manent extra materiam ita quod dixit hoc

Summularum Alberti

minem esse separatam et alius separatam et c. de formis. Alii autem phi vocantur

Peripatetici

Quorum princeps fuit Aristoteles qui dixerunt mundum istum sensibilem fuisse ab eterno nec gentem nec factum ut quatuor elementa celum et mixta. quia non datur primus homo s'm eos. Dixerunt enim ab eterno fuisse generationes et corruptiones et illas durare in perpetuum ut tangit Aristoteles. et suus Commentarius: Alpherrois in multis locis. quia s'm Aristoteles in. i. phi. Ex puro non ente nihil fit et. viij. prime phi. Omnia que fiunt ab aliquo fiunt et ex aliquo. Item Commentarius. circa. iij. phi. et Aristoteles. viij. eiusdem. Qui estimant fieri aliquid ex nihilo estimant impossibile posse esse Et. i. celi. Nullus antiquorum dixit mundum generatum esse ex nihilo quoniam est inopinabile et impossibile. Item. xij. meth. Opinio Aristoteles est. Agens non facere aliquid nisi movendo et transmutando materiam donec exeat forma de potentia ad actum nec vltimum dicit Aristoteles. Agens agere sine transmutatione. Item Aristoteles. viij. phi. et. xij. meth. probat motum celi nunquam incepisse sed esse eternum. Ex quo patet corpora celestia et eorum motores fuisse ab eterno s'm Aristoteles. opinionem et in. i. phi. Probat materiam non esse factam quia si esset facta esset ex aliquo preexistente et sic esset antequam facta esset quod implicat. Aristoteles enim non novit aliud modum emanandi effectus a sua causa quam generationem que presupponit materiam Quare voluit Aristoteles. Materiam non esse gentem nec etiam mundum. non tamen negavit mundum esse creatum a deo quia non novit illam emanationem effectus a causa per viam creationis. Talis enim puris philosophis fuit incognita Sed catholica fide illuminata per revelationem sacre scripture manifestata. Patet igitur insufficientia philosophorum et excellentia sacre scripture supra notitias humanitas et solum lumine nature investigatas. Nec valet hec consequentia. Materiam non esse gentem ergo non est producta. quia arguitur ab inferiori ad superius cum distributione superioris. Nam producere est superius ad generare. Patet etiam doctrinam Aristotelicam in hac parte erroneam et non philosophicam sed bene apparuit sibi vera et philosophica suo lumine et naturali influenza. Studium enim philosophicum est studium veritatis. Et quia omne verum vero consonat quod non est verum in theologia non potest esse verum in philosophia. Nam theologia est de summis veritatibus que metrum et mensura sunt omnium veritatum quare obvia veritati catholice falsum est et erroneum. In illam enim omnia studia ordinari debent et ab illa moderationem et regulationem capere quare non sufficit philosopho catholico scire quid philosophi gentiles docuerunt sed scire opus est in quo cum theologia concordant et discrepant ut sic verum ex falsis innentatur. Et quia Alpherrois in prologo primi phi. dicit qui sequuti sunt Aristoteles. usque ad hoc tempus nullum in eius verbis invenit errorem Et talem virtutem esse in uno homine miraculosum est et extraneum Ideo dico pro salvatione sue positionis quod quia Philosophus efficaciter probet mundum non incepisse per naturalem motum. Nam sic ante primum motum esset alius motus in nullo tamen contradicit positio sua fidei. Nam simpliciter non probat nec affirmat eternitatem mundi et motus ut patet. viij. phi. Sed videtur illa perpetuitate mundi ad probandum perpetuitatem primi motoris non tam principio offensivo sed tam principio persuasivo. Inducit enim hanc opinionem et opinionibus aliorum philosophorum. Et ex hoc etiam sumi potest quare philosophus vocat istam propositionem Mundum esse perpetuum in thopicis problema neutrum. quia sunt rationes eque fortes ad utramque partem sicut latius ibidem. Neque etiam Aristoteles philosophorum princeps dicens mundum esse ab eterno est hereticus censendus propter tres causas quibus videtur excusatus. Prima quia dixit verum s'm sapientiam Timæonem intendebat enim dicere quod mundus non incepit per naturalem motum quod est verum et sic procedunt sue rationes. Secunda causa quia ante fidem datam nullus fuit obligatus ad servandam fidem Sed tempore Aristotelis lex fidei catholice non fuit data per cristum Nec lex veteris in qua habetur articulus de creatione mundi obligat gentes. sed solus israelitis quibus promulgata fuit. Tertia quia pertinetia facit heresim. Sed Aristoteles non fuit pertinax in ista opinione quod probatur ex primo thopico. ubi dicit mundum fuisse ab eterno esse problema neutrum verum.

De unitate mundi

¶ ij

Liber secundus

Unde vñtas mundi nihil aliud est nisi indiuisio ordinis omnium partium mundi ad primū celū sua cōiunctia eas locans et suo motu easdem regens et viuificans. Quocirca enim sunt a deo ordinem habent ad inuicem et ad ipsū deum. Unde necesse est qd omnia ad vñm mundū pertineant. Et ideo illi poterūt pondere plures mūdōs qui causāz mūdi nō posuerūt aliquā sapiētiā ordinatā sed casum vt Democrit⁹ qui dixit ex concur su arthomaliū factū esse hunc mundū et alios infinitos. Fuerunt et quidā alii qui dix erunt plures esse mundos. Vñū quidē corporū quem hic habitamus. Aliū autē spēciū qui habet suū celū suā terrā ignē acrem et suā aquā que in nullo cōueniunt nisi in no mine cū terra igne et aqua que apud nos sunt. Et qd dicitur illorū nulli innuīt rōni phisicē. Ideo eadē facilitate cōtemnit qua dicitur. Sicut tñ pro eorū falsitate magis intelligēda

Nota secundo

Tres propositiones. Quarū vna est. Qd omne sensibile est cōpositū ex forma et matēria. Altera propositionū autē est. Qd cōpositū ex matēria et forma est alteri⁹ rōnis in vñi uersali forma et alterius sūm esse cū matēria cōceptū. Tertia qd omne tale est multa vel pōt esse multa. Que em priores propositiones absqz omni ambiguitate sunt vere. Tertia autē non semper est vera sed aliquā falsa propter matērie dispositionem. Licet em omnia forma cōmunicabilia sit tamē nō cōmunicat nisi matēria que est extra ipsam actū. sed pōtā est sub ipsa. Si ergo totā matēria aprā sibi cōtineat sub se ita qd nullā habeat aptitudi nem ad ipsam aliqua pars matērie existētis extra ipsam tunc nunqz possibile est ipsam cōmunicari actū pluribus. Et propter hunc sermonē celozū natura non est multiplicabilis nec etiam mūdōzū natura. Celum em et omne ingiabile factū est ex tota sua hoc est cōuenienti sibi matēria et nihil est de ipsa extra ipsum. Mūdus autē factus est ex matēria sim pliciter et ideo non pōt fieri multi mūdī. Verbi gratia. Si similitas est cōcauitas nasi in carne tūc similitas propriū subiectū et matēria ē caro nasi. Si ergo ex omnibus car nibus que sunt vel possunt esse forme vñus natus et in isto sit similitas tunc non erit nec poterit esse similitas nisi vna. Et nunqz inuenit similitas nisi in carne illius nasi tñ et tunc non inuenietur in aliquo alio membro corporis eo qd in rōne similitatis cadit natus quia similitas est nasi curuatus. vij. prime phie. Sic similiter in omnibus alijs qd nunqz multi plicat forma p gnationem nisi hoc modo qd multiplicat per diuisionē matērie que ē sub forma pōtā licet nō sit sub ipsa sūm actū. Dico igitur celū esse cōpositū ex tota matēria sibi cōueniente per pōtā receptibilitatis talis forme et tota matēria sua est termi nata actu p formā et nō est possibilis ad formā aliā sicut supra partim ostensum est. Prter igitur qd non ex medietate sue matērie sed ex tota sit mūdus cōpositus et similiter celū

Notandum tertio

Sicut relinquatur ex superioribus qd omnis pluralitas indiuiduozū eiusdē speciei est p diuisionē matērie et ideo cuius forma indiuisibilis est per matēria illa non agitur p plu ralitatem. Est autē intellectus siue intelligentia quedā forma indiuisibilis per matēria et ideo non agit in pluralitate. et propter hoc probabili⁹ sententia est de intelligentijs qd quelibet ab alia differt sūm spēm et nō sūm numerū. Eadem autē de causa et stelle dif ferunt abinuicē spē sicut mihi videtur. licet ex diuersis causis spē differant intelligentie et stelle et orbes. qd ex indiuisibilitate matērie differūt intelligentie. Stelle autē ex hoc qd cuiusqz earū matēria tota est intra et hoc est verū siue intelligentie sint cōposite ex ple et forma sicut dicit Auicenna siue sint simplices sicut videtur velle Aristō. Etia si sint simplices bene saluatur in eis pōtā actiua et passiua sicut in libro de anima et in libro de intelligentijs clarū est. Cum em omnis pluralitas reducatur ad vñitatem vt ad principium suū. Sic enim necesse est qd omnis multitudo indiuiduozū reducatur ad vñitatem nature vñius in specie sub qua crescit illa pluralitas. Nō autē potest exire ab vno pluralitas indiuiduozū nisi per actum quo vna natura agit in pluralitate p decisionem et diuisionem matērie. Talis autem actus non est nisi generationis ita sit sūm Aristō. et omnes Peripateticoz sententia. Et hec est vera Peripateticoz sententia. Scias tamen qd cum concluditur impossibile esse plures mundos vel fieri et qd necessarium est esse vñū

Summularum Alberti

solum intelligi de possibili et necessario quod est ex parte mundi quantum ad partes et causas eius essentielles et proximas et ideo est magna differentia inter id quod deus potest facere absoluta sua potentia et inter id quod in natura potest fieri. Multa em meo iudicio facere potest deus. que tamen fieri non possunt. Non enim omnis potentia actiua conuertitur in passiuam. sed solum illa que patiens habet sibi proportionatam ita qd potest recipere totum actum agentis et taliter non habet se potentia alicuius entis cau sati ad causam primam. Et ideo quantum est de natura mundi dico non posse fieri mū dos plures. licet deus hoc si vellet posset facere cum sua virt⁹ sit infinita vt supra quā doqz dictum est. Est ergo

Conclusio

Tñ vñus est mūd⁹ sensibilis et corporalis. Que conclusio probatur primo in textu. Se cundo probat sic. j. celi. Si essent plures mūdī totū vñuersū nō eēt pfectū. nam pfectū est cui nō deest. s. hūc mūdō deficeret res alteri⁹ mūdī go et sic nō eēt pfect⁹. Hoc autem non potest dici ergo. Preterea prim⁹ motor qui est vñuersaliter omnia mouens necessario est vñus et qd est immaterialis non est multiplicabilis per matēria cum igit ab vno motore nō est nisi motus vñus. vñus erit primus motor. Notus autē vñus non ē in multis mobilibus sed in vno. ergo vñus mobile est primum. Vñico autē mobili prio existente et motore primo et motu primo necesse est qd omnia alia mobilia et motus et motores referantur ad illud. Talis autē ordo vñus perficit vñuersum mūdūz ergo vñicus est mūdus et non possunt esse plures et hec est probatio subtilissima quā inten dit Arist. j. celi i quā sententiā omnino etiā coincidit Aspherrois in definitiōne orbis

Ex autē vñus mūd⁹ sit corporalis et nō plures. Aristō sic probat. Idona

mus qd duo sunt mūdī aut ille alius mūdus similis erit nature hui⁹

mūdō in reb⁹ tātū aut in noīe tātū. Si in reb⁹ aut ista terra similis

erit illi terre et cōuerso. Et illa aqua similis erit isti aque et sic de alijs

Sz que sunt eiusdē nature tendūt ad eūdē locum ergo illa terra et illa

terra habebūt eūdē locū et illa aqua cū ista aq et sic de alijs sed quecūqz

res tendūt ad eūdē locum sunt res ei⁹ dē nature ergo tantū vñ⁹ mūd⁹

est corporalis et nō ali⁹. Si dicatur qd iste mūd⁹ est hūc similis noīe

tātū s. nō in reb⁹ ergo cū non sint alie res qd res hui⁹ mūdī non erit ille

mūd⁹ realis et corporalis s. tātū spīritualis siue itellectualis siue Arēhi

typ⁹ de quo nō ē dubiū quin sit. Anteqz probem⁹ qd celum

Unde ad probandū celū esse genitūz premitit necessario distinctiōez infiniti. Vnde in

finitum sumitur quinqz modis vt colligitur ex iij. phi. et in presenti prim⁹ mod⁹ est

pruatiōis quo negat genus pruatōis et etiā species sicut plāta vel lapis dicit esse nō

videns nō tamen propter hoc qd non habeat oculos sed etiā ideo qd non est animal ap tum natum videre et hoc consueim⁹ vocare pruatōez pruatē et actum habitus et apertū finem naturalez ad ipsaz sicut dicitur vox inuisibilis et hoc modo dicitur in

finitū negatiue plus qd pruatūe scz qd non transitur neqz aptū natū est pertransiri et

Liber secundus

hoc mō dētis dī infinitus incorporeus et immēsus. Sēdo mō dī infinitū qđ hī qđritatē
ex qua hī aptitudinē ut trāseat tū propter extensionē sine carentē prāssiri nō pōt sicut
spaciū infinitū. Et hoc mō a phisicis dicētibus esse infinitū supponebat esse infinitū actu
sicut p̄ ex phisicis. qđ ipsi dī xerūt vacuū spaciū vel loci esse infinitū eo qđ qđtūcūq; trā
seat de ipso remanet trāsire? ei⁹ infinit⁹. Tertiō dī meraphozice quo ad possum trāssitū
tis et nō quo ad possum ei⁹ qđ debeat prāssiri. Sic infinitū dī qđ ut pranslitur sicut
lōgitudō ab oriēte in occidēte dī esse infinita ambulāti. Quarto actū meraphozice dī in
finitū qđ gdes aptū nati est pransliri sed impedit ei⁹ trāssit⁹ actūs propter aliqđ ex
truncatū sicut profundū maris dī infinitū qđ aqua impedit trāssir⁹ ei⁹ vel saltē propter
inundationes. Quinto dī infinitū proprie cui⁹ actus finit⁹ semp includit possum ad in
finitū. Et hoc duplici ex Mut s̄m additionē et hoc est nūerus cui semp sit possum ad
ditio Mut s̄m diuisionē et hoc in cōtinuū qđ cū diuidit cōtinuū semp est dissimile in in
finitam. iij. et. vj. pbi. Vel utroq; modo sic tempus est infinitū.

Notandum primo

¶ In finitū hinc q̄ritatē dīcēreā imaginat hoc mō vtz q̄ sit h̄mōi mltitudo cui⁹ nō sit dāda vltima vnitas. qz quocūqz nūero dato vabilis est maior. Sed in finitū hinc q̄ritatē p̄rīuā imaginat q̄ sit magnitudo ita extēsa sine termino. Nullū autē est tale infīnītū actū. iij. phi. vbi dīz Quonīā infīnītū nulla est magnitudo sensibilis. Nā cōmūgē oīs determinatē magnitudinis esse excellētiā esset vtiqz aliq̄ corp⁹ celo mai⁹. Etia⁹ j. celi probat nullū corp⁹ simplex neqz cōpōsitū esse infīnītū ⁊ p̄ dñs nec totū vnū sit⁹ est infīnītū. Com. cōmē. xxv. iij. phi. de hoc aliq̄ notat. qz tū tria sunt corpōris gēa in toto vniuerso vt primū cōtīnēns tū extra qd̄ nīl est et infīnītū cōtēntū tantūqz fīdē intermedia cōtīnētia et cōtēnta. Et hec oīa actū sunt fīnīta igit̄ imaginatiōe ⁊ pōnā in q̄atitate dicimus infīnītū esse.

Notandum secundo

Notandum secundo Q. duo requiruntur ad infinitū Primo q. sit
q̄tū ideo nullū indistinctibile & infinitū phisice loquēdo q. rō finiti et infiniti cōgruit so-
lū q̄rati. i. phi. De^o aut et intelligentie formaliter dicunt infiniti. Secō q. nō clau-
dat termino magnitudinibus vel multitudinis. Sed nō dat actu aliq. magnitudo infi-
nita carēs termino multitudinis. Imo si hōi esset infinitū tūc prima cā hoc destruere
nō posset q. nō posset destruere tot pres quin essent plures. Nā & .iij. phi. Infinitum
quidē hoc est cuius quantitatez accipientibus semper est aliquid accipere extra. Et sic
prima cā perfectio esset quo ad cōstructionem q̄ quo ad destructionem q̄ salūm esset
absurdū esse videtur. Agitur nullum est infinitū actu phisice loquendo.

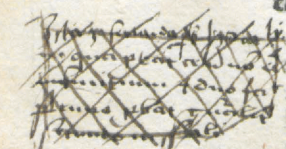
Notandum tertio

¶ Duplex est infinitū qđā est īz mās et illud īqđrū hmoi est ignorū. Aliud est īz m
formā et illud pot esse norū. Vel sic quoddā est infinitū simpliciter vt de⁹. Aliud autē
īz m quid. Et hoc est duplex qđāz in pōia ad infinitas formas vt est mā. Aliud vō est
qđ nō est limitatū p mās vt sunt intelligentie. Sed dñs Egidius de roma distigens in
finitū dicit quoddā est infinitū īz m in ſubā simpliciter vt deus. Aliud īz m quid et pāst
um vt mā. Aliud actiū vt intelligentia hīs durationes infinitū. Aliud īz m qđitatē
et hoc ſolū est imaginatū. Aliud vero īz m pōiam et hoc est triplex p rās.

Atq̃ problem' q̃ celū sit finitū Idūo nota q̃ sicut dicit Aleist

iiij. phi. Infinitū multis modis dicitur. Uno mō dicitur infi

nitū quod sit impossibile p̄trāsiri ex eo q̄ nō ē aptū natū p̄trāsiri Et ē dog
impossibilis et sic dicitur infinitū negative quasi nō finitū siue nō terminā

1. Principiū laterali
 2. de INFINIT
 3. tum
 4. Negative.
 5. Positive.
 6. secundum appositionē.
 7. secundum inpositionem.
 8. utroq. modo.

Summularum Alberti

tū et sic de^o dicitur eē infinitū⁹. Secundo mō dicitur eē infinitū hūc trāsi
tū pfectū quod quīs aptū natū sit habere trāsitū pfectū tamē non h³ s³
ent si quis ptransit spaciū nō tamē cōpleuit ad finē ⁊ sic dicitur īfinitū
pīuatiue. Ex his duobus modis aliquid ē infinitū actu. Tercio aliquid

Secundum dicitur esse infinitum secundum appositionem sicut in quantitate discreta. Quarto
dicitur aliquid esse infinitum secundum divisionem sicut in quantitate continua. Quinto
aliquid dicitur infinitum utroque modo sicut Christus. Et his tribus ultimis

modis nihil dicitur eē infinitū actu s̄ tātū potētia. ¶ Et s̄m hoc inf

nitū sic diffinitur in eodē. *ix. phi.* Infinitū est cui⁹ partē vel quātitatē

accipietibus semp est aliquid sumere extra. ¶ Restat nunc

Unde ad probandum celum esse finitum premittit duas suppositiones. Quarum. Prima est qd nullum corpus sit actu infinitum. Cuius ratio qd quicquid implicat contradictionem est simpliciter impossibile ita scz qd per nullam potentiam fieri potest. Sed esse aliquod corpus actu infinitum implicat contradictionem. Nam si esset corpus actu infinitum tunc sequeretur qd forma illius corporis esset simul finita et infinita in ordine ad materiam. Et sic in ordine ad idem quod est impossibile. Antecedens patet scilicet qd forma illa esset finita. quia dat esse finitum materie. Nam contrahit materiam ad aliquam speciem. Et etiam infinita in ordine ad materiam. quia informat materiam infinitam. Verbi gratia ponatur qd sit aer infinitus in quantitate tunc forma subalternalis aeris dat esse specificum aeri quod scilicet est finitum et tamen informat materiam aeris infinitam. ergo forma illa erit simul finita et infinita. Preterea quod per omnem modum terminatum est tribus dimensionibus est scz omnem modum finitum. Sed corpus vndiqz terminatur tribus dimensionibus ergo corpus omne per omnem modum est finitum. Non enim potest intelligi corpus cuius ultimum non sit superficies Nec intelligitur superficies cuius ultimum non sit linea neqz intelligitur linea cuius ultimum non sit punctus. Et hec ratio est generalis omni corpori tam simplicis qz composito Tres enim dimensiones sunt vltima materie corporalis. Et ideo omne corpus est finitum aliis. Sed quia celum est corpus licet simpliciter ergo celum est finitum. Secunda suppositio est. Qd omne corpus est in celo et nullum extra. Que suppositio patet. j. celi. et infra in textu.

Notandum primo

Q figura in quantitate que est mathematica. Est illa que termino vel terminis clausa dicitur. Dico termino propter circulem que est vno puncto et linea contenta clausa et finita. ¶ Dico autem terminis propter alias mathematicas figuras. que pluribus clauduntur terminis sicut triangulares vel confimilis. Determinando igitur ex prima intentione figura celestium oportet inquirere que est prima figurarum et superficialium et corporaliū. Nam habito que est prima superficialium habetur etiam que est prima corporaliū. Nam sicut se habent ad inuicem superficiales ita habent se adinuicem corporales. ¶ Dico igitur q omnis figura superficialis aut est figura terminata lineis rectis que vocatur figura equalis superficiei eo q partium eius vna non eminet super alteraz quā planā conuenimus appellare. Aut est superficies contenta linea rotunda que est superficies non equalis hoc est non plana eo q partium eius vna eminet

Liber secundus

ab altera. Nō est em̄ alia figura licet sit simplex. qz illa que cōtinet linea arcuali et recta cōposita est ex his que nullā hz rōnem prime figure. Sed oēs superficies equales sine plana necessario pluribus qz duabus lineis continetur. Rotunda vero cōtinetur linea vna. Si aut̄ illud est s̄m hoc et est vñ in omni gñe ante multa et prius. eo qz prioritate naturali est simplex ante cōpositū tunc procul dubio circulus est ante omnes figuras superficiales et prior eis pōtēte naturali. Et si dicas qz sicut se hz linea recta ad circulem ita se hz figura rectarū linearum ad figurā circularē. Et qz linea recta est ante circularē ideo videt̄ etiā figurā linearū rectarū esse ante figurā circularē. p̄cipue cum Euclides in geometria primum agat de triangulo qz de circulo et corpora triangula vel quadrata determinentur ante corpora spherica. Dico qz non est similis habitudo figurę rectarū linearū ad figurā circularē que est lineę recte ad circularē. Iquomā linea recta vnus est forme et linea circularis duarū est formarū. eo qz hz formā cōcū et formam cōuert. Sed figurā rectarū linearū est pluriū linearū et figurā circularis nō hz nisi vñā lineā se terminantē et cōcludē. em̄. p̄pter qd etiā Euclides diffinit circulū ante triangulū. Sed diuersitates et passiones trianguli demonstrant̄ ante diuersitates et passiones circuli. qz diuersitates et passiones circuli nō inueniunt nisi per passiones trianguli et mensuras quadrati in circulo protracto. Et ideo adhuc relinquit circulus ante triangulū esse sicut simplicior eo.

Notandum secundo

Qz cōuenientissimū est vt prima figurarū sit corporis primi ideo. qz s̄m naturā omne illud qd est prius alia s̄m subam est prius eis de; scdm accidentia saltē p̄pria que cōsequitur subaz illā. Sed perpetuū corpus primum est s̄m subam omnibus gñabilibus et corruptibilibz. igitur erit prius eisdem s̄m figurā qd est accidēs p̄p̄riū p̄is substantiā. P̄cipue ideo qz celū est magis formale qz materiale. Ideo figurā habeat stantē et non mutabile. Siabilia aut̄ vt elemēta eo qz magis sūt mālta qz formalia figuras et formas habeat mobiles et ita sūt magis elōgata a rōe prime figure qz p̄p̄riū corp⁹ oim p̄mū.

Notandum tertio

Qz sicut ex superioribus colligitur. Forma celi est spherica probatur tribz fundamentis

Primum

Est rōne similitudinis. Nā iste mundus sensibilis similiter celū creatū est ad similitudinē mundi Archetipi in quo non est principium neqz finis. Et qz omnia effectus debet eē participata similitudo sue cause per Aurore causalū. Celū aut̄ inter omnes effectus corporales est dignior ergo celū participabit aliquā similitudinē sue cause scz primi entis. Nā. i. celi. j. et. xii. meth. A primo ente celū et tota natura dependet. sed primum ens caret fine et principio. xij. meth. ergo celū habebit hanc figurā in qua nō est p̄ncipiū neqz finis. Et talis figura vocat̄ circulus. Vnde inter omnes figuras saltē sup̄ficiales circulus dicit̄ Archetipus. i. p̄nceps et caput imo et prima figurarū vtrū. s̄m hanc rōnem vñā ē prius multis sed figura circularis vnica linea cōtinet. Recta vero pluribus. Nā s̄m Euclidē due lineę recte sup̄fite claudere nō p̄nt. Vnica vero circularis claudit sup̄ficiem ergo inter omnes figuras planas circularis est prima. P̄terea perfectū natura et diffinitione prius est imperfecto. Sed figura circularis s̄m se est perfecta. qz sibi nihil deest Recta vero est imperfecta atqz infinita s̄m additionem quare caret fine ergo inter planas figuras circularis est prima.

Secundum fundamentum

Est rōne commoditatis quia omnium corporum Isoperimetronū maximū est celum omnium etiā figurarū capacissima est spherica figura cum ergo celum omnia contineat cōuenienter celū est spherice figure.

Tertium fundamentum

Est rōne necessitatis qz si celū esset alterius figure qz rotunde sequeretur impossibile

Summularum Alberti

et multa incontinentia p̄ra qz aliquis locus esset vacuus et qz corpus esset sine loco que etiam sunt contra Arist. iij. phi. Arist. autē. ij. celi probat celū esse spherice figure primo illa ratione quia primo corpori debetur prima figura sed celum est primum oim corporum et spherica figura est prima oim figurarū ergo celū est sphericum. Ex hoc inferitur qz corpus immediate sibi contiguum vt ignis dicitur esse sphericū quia omne contiguum a spherico vbiqz tangente ipsū est sphericum. Omnes autem partes ipsius ignis cum sint equaliter leues ascendūt ad concanū celi quod est sphericum ergo ignis in sua figura est sphericus. Secundo tali ratiōe. Si celū esset alterius figure qz spherice tūc sequeretur qz esset corpus sine loco et locus sine corpore cōsequens est impossibile pater sequela qz in corpore recte figure quedaz partes magis distāt et sunt magis eleuate a medio seu a centro cū autem celum cōtinue moueatur circulariter pars minus eleuata quandoqz veniet ad locū partis magis aleuate et e contra et sic sequetur incontinentia iam p̄dicta. P̄terea si aqua ē spherica optz aerem esse sphericū et si aer est sphericus optz ignem esse sphericū cum omne tāgens sphericū aliqd s̄m se totū sit sphericum s̄m illam sup̄ficiem que tangit ipsū et si ignis ē sphericus optz celū esse sphericū. Sed aqua est spherica ergo a primo ad vltimū. Si aqua ē spherica optz celū esse sphericū. Ex quibus oibus

Concluditur

Principale propositum scilicet qz celū sit finitū. Primo ex pte corporis gñali ratione sic. Omne corpus hz sup̄ficiē Sed ois sup̄ficies ē terminus sui corporis ergo omne corpus ē terminatū. Omne aut̄ terminatū est finitū ergo omne corpus est finitū. Sed quia celum ē corpus Imo primum ergo est finitum. Secundo probatur ex parte figure specialiter sic. Nullū figuratū est infinitū cum figura sit que termino vel terminis claudit qd autē claudit termino ē finitū. Sed sic ē qz celū ē corpus figuratum et sphericū vñ quare erit finitum. Tertio probatur ex parte motus et temporis sui motus sic. Si celū esset infinitū tunc voluendo p̄transiret sp̄tiū infinitū et si sp̄tiū esset infinitū tēpus erit infinitū ergo si celū esset infinitū non moueret tpe finito sed hoc ē manifeste falsū. Nā vno die naturali primum mobile facit vnam reuolutionē. Vel sic in quo celum mouetur est finitum ergo sp̄tium et p̄consequens etiam celum quia tempus mobile et magnitudo similiter diuiduntur et similiter se habēt ad finitum et infinitum vj. phi.

Restat nūc probare qz celū nō sit infinitū actu. p̄mo probem⁹ gñali ter qz nullum corpus sit infinitū actu sic. Omne corpus habet sup̄ficiē

et omnis superficies est terminus ergo omne corpus est terminatum et

omne terminatum est finitum ergo omne corpus est finitū. Exinde po

test sic inferri celū est corpus ergo celū est finitū. ¶ Specialiter pro

hem⁹ celum esse finitū supponam⁹ ergo qz inferi⁹ probatur qz oē corp⁹

est in celo et nullū extra celum. Inde arguitur inter omnia corpora no

bilius corpus est celū. est em̄ ingenerabile et incorruptibile. Virtutes

habes actiua respectu inferiorū. Omne aut̄ agēs nobili⁹ est patetē s̄m

Arist. si corp⁹ nobiliori nobilior debetur forma g⁹ celo debetur nobilior

forma. S̄ forma spherica semp ē nobilior oibus alijs formis siue figuris

Liber secundus

corporalibus propter sui capacitatem et interminabilitatem. ^{et spm} ~~Non~~ habet enim principium neque finem ^{et spm} ~~habet~~ enim

na sua suppositie contenta ergo forma siue specifica figura debetur celo et

ergo celum est specificum siue rotundum. Ergo nos videmus quod quando luna est se-

miplena quod est actualis. Illa autem figura non est nisi a circulo. Circulus

enim solus est in corpore rotundo ergo luna est rotunda. Eadem ratio

ne sol et omnia alia corpora celestia sunt rotunda ergo celum est rotun-

du. Exinde proceditur ulterius sic quod corpus rotundum siue specificum est in

eiuss medio intelligitur punctus a quo omnes linee duce quod circumferentiam

sunt equales ergo celum habet medium et omne medium habet extrema. Sed quod

habet extrema est terminatum siue finitum ergo celum est terminatum siue finitum

et sic celum probatur esse finitum in comparatione ad motum et ad mensuram

ipsius motus que est tempus. Omne quod movetur in certo tempore totaliter

hoc finitum est. Sed celum movetur totaliter in certo tempore et finito quod in uno

die naturali ergo celum est finitum. Quod autem motus infinitus non potest men-

surari tempore finito sic declaratur. Sit illud tempus a b c d et dividitur in qua-

tuor partes: una pars temporis mensurabitur una parte et alia alia et sic de alijs. Mo-

tus autem sit infinitus nondum totaliter mensuratur est a tempore finito ergo

motus infinitus non mensuratur tempore finito. Eodem modo demonstratur quod

motus finitus non mensuratur tempore infinito dividendo motum in quatuor

partes proportionales. Debent enim esse proportionabilia motus et tempus sicut

subiectum et propria passio ipsi ita quod neutrum excedit reliquum et sic patet

si tempus mensuras motum est finitum et motus erit finitus et si motus est fi-

nitus et corpus quod movetur erit finitum. Constat ergo celum esse finitum

Summularum Alberti

Modo probare debemus

Unde quia omne multiplex indistinctus est generativum confusionis. Est enim equivo-
cus mater erroris. i. elene. Ideo necessario premittenda est distinctio de celo pro qua

Nota primo

Quod celum quatum hic sufficit tripliciter accipitur. Primo pro circumferentia sphere atque
pro concavo sphere videlicet ad centrum circa quod voluit quod centrum sicut patet. viij. phi. ali-
quo modo est principium et finis sphere. Et hoc modo celum dicitur corpus quod est ultimum quo ad
nos motus totius universi hoc est corpus naturale quod est in ultimo motu universi et hoc
est celum supremum quod in se quidem est primum mobile quo ad nos autem est ultimum. Et hoc co-
firmat ex consuetudine que est in communi sermone quo consuevit nominare celum id quod
est supremum orison mundi et eius superius. et cum illud sit altissimum et nobilissimum dicimus illic
habitare omnia spiritualia si qua et quicquid eo quod omnes intelligentie que sunt motores or-
bis sunt immobiles et fixe per esse perpetuum. viij. phi. Secundo celum nominat totum corpus
quod est continuum per modum quo contiguum continuum est cum eo quod est supremum orison mundi
totius. Et hoc est totum corpus quod dicitur quinta essentia a conuexo ignis superius. In quo
infra sunt sol luna et ceterae stelle. Et hoc est quod communiter consuevit dici sol luna et
ceteras stellas esse in celo. Tertio dicitur celum totum illud quod habet corpus contentum ab ulti-
mo mobili cuius est motus totius universi hoc est a primo mobili videlicet ad centrum. Et
hoc modo nominatur celum id quod est completum et totum cui impossibile est fieri additio
ne omnino. Ad hoc modo celum non potest accipi nisi pro toto mundo. Nam impossibile est
aliquid addere mundo cum sit ex materia sua tota.

Notandum secundo

Quod duplicia sunt corpora scilicet simplicia et mixta. Corpus simplex est quod secundum suam natu-
ram propriam habet principium alicuius motus simplicis. Et tale est duplex. Quoddam enim est
inagnabile et incorruptibile ut celum quod dicitur quinta essentia. i. ce. eo quod non est de natura
elementorum nec elementatum. Alia sunt corpora simplicia quibilia et corruptibilia ut qua-
tuor elementa que dicuntur simplicia quia non sunt composita ex corporibus prioribus sed
ex simplici materia et forma. Vel dicuntur simplicia ideo quod non sunt mixta sed omnium mix-
torum principia. Sed corpus mixtum seu compositum est quod non habet principium motus
simplicis secundum naturam propriam sed secundum naturam elementi predominantis. vel mixtum est
quod componitur ex corporibus primis et in corpora prima resoluitur. Unde. i. ce. tres
sunt motus simplices scilicet a medio ut motus sursum ad medium ut motus deorsum et
circa medium ut motus circularis.

Notandum tertio

Quod secundum philosophum in i. celi. Celum dicitur quinta essentia quod declarat Egidius ex duobus
Primo quod ad situm quod est situatum extra totam spheram actiuorum et passiuorum in qua sunt qua-
tuor elementa et ex quatuor elementis constituta. Et quia celum non est de natura alicuius
elementi ideo dicitur quinta essentia. Secundo ostendit hoc ex suo motu. quia duo elemē-
ta mouentur a medio ut ignis et aer et duo ad medium ut aqua et terra. Et quod celum non
mouetur a medio neque ad medium sed circa medium ideo non pertinet ad naturam alicuius
elementi sed quinta constituit essentiam ut latius patebit inferius. Quibus premissis ponat

Conclusio

Textualis scilicet quod extra celum ultimo modo dictum nihil est. Neque enim extra ipsum est
et extra ipsum est corpus simplex tunc corpus celeste quod etiam mouetur circulariter
ascenderet vel corpus aliud extra celum descenderet ad locum illum quod est inconueniens
Preterea non est possibile quod corpus sphericum permutet suum locum quod non est in loco essentia-
liter et sicut impossibile est permutatio sui centri sic impossibile est permutatio sui per se eo quod ipsum non
potest mutari violenter quod violentia non cadit in ipsum et extra suum situm non possit esse nisi
violenter. Si autem ibi esset elementum tunc si graue esset tale elementum moueretur

Liber secundus

ad medium deorsum. Si autem leue tunc a medio mouetur sursum vt dicitur. i. celi. Neqz extra celum est corpus. ¶ Dixtum seu elementatum quia tale non habet locū nisi sū naturā elementū in eo predominantis vt dicit Albertus. i. celi. cū inquit. Cor porum autem compositorum motus est sū naturam simplicis in eo dominantis. Prete rea impossibile est ibi esse corpus mixtum et compositū vbi non est corpus componēs simplex eo qd principiarum non est sine principio. Sed quia extra celū non est simplex corpus vrs. ergo neqz compositum. Neqz extra celum est ¶ Accidens quia extra ce lum non est substantia. Nam nec elementum nec elementatum vrs. Sed accidentis esse est inesse substantie nisi potentia dei sine subiecto continetur. vt in sacramento altaris quod est potentia supernaturali. Neqz extra ipsum est ¶ Locus quia in omni loco na tum est esse corpus aliter locus esset frustra. Sed extra celum non est corpus vrs. igitur neqz locus. quia superficies corporis rē. Neqz ¶ Vacuum quia vacuum est locus nō repletus corpore aptus natus repleti. iij. phi. Sed extra celum non est corpus igitur nec vacuum. Et si dicas vacuum et nihil quasi equipollent. sed extra celum est nihil er go vacuum. Solutio vacuum non dicit puram priuationem sicut nihil. sed priuationē in habitu fundatam. Sed quia non est extra celum locus aptus natus repleti ergo nec vacuum. Neqz extra celum est ¶ Motus qd motus est passio mobilis. iij. phi. Sed passio consequitur subiectum. et qd ibi non est mobile ergo nec motus. Est enim motus in mobili sicut accidens in suo subiecto. xi. meth. Neqz ¶ Tempus qd tempus est nu merus motus et motus non est nisi corpus ergo vbi non est corpus non est motus neqz tempus Sed extra mundum non est corpus vt probatum est ergo. Neqz ¶ Partes corporis quia ibi non est totum corpus ergo neqz pars etiam separata que nomen toti⁹ habet. v. meth. Neqz ¶ Superficies. qd ibi non est locus igitur nec superficies. Na locus est vltima superficies. iij. phi. ergo extra celum nihil est que est conclusio princi palis. de qua. j. celi. sic inquit phs. Manifestum igitur ex his qd extra celū non est cor pus neqz est possibile vt sit ibi aliqua magnitudo corporum. Totus enim mundus est compositus ex sua materia tota et quia materia mundi est corpus naturale sensibile Si igitur ita sit manifestum celos non esse plures modo neqz in preterito. Hoc igitur celū vnum est perfectum rē. Et subdit quapropter quod est illic non est in loco neqz temp⁹ potest ipsum corrumpere neqz potest transmutari et alterari ab aliquo extrinseco sed est terminans non transmutabile neqz passibile.

De perpetuitate vite

Eorum que sunt in exteriori conue ro celi cum subiungit phs. vita ergo illic semp ma nens perpetua sū perpetuitatem seculi seculorum quod non finitur neqz corrumpitur et est vita nobilissima Com: ibidem commento centesimo. Illic possumus intelligere primam causam et primum orbem continentem totum. Sed. viij. phi. dicit Aristotle. Primum motorem esse in illo conue ro illius sphere exterioris et motum quem dat pri mo mobili esse quasi vitam omnibus existentibus sū durationem. Quamqz etiā dicat Aristo. Peripateticorū princeps et insequentores eius et Rabi Moyses et multi alij qd etiā sphaera illa viuit et qd vita eius est actus intelligentie per ipsam sphaerā. et qd vita illa tota est intellectualis. Vita ergo sū istos que est illic non temporaliter est ibi succe dens sed potius simul fixa et flans quemadmodū diximus de rebus que sunt eterne ergo est ibi sempiterna in secula seculorū. Et predictis pz qd Entia extra celū exītia sunt inalterabilia. insensibilia. et impassibilia. Primo immobilia. Secūdo optima virā to ab his alijs communicatum est esse vivere. Sexto his quidem clarius. his vero ob scurius. Ratio primi quia vbi est alteratio ibi est agens et patiens et omnis passio ouit a materia corruptiua. et cum talia entia sint sine materia igitur. Ratio secūdi qd om nis motus sit propter acquirere bonum vel repellere malum. Sed talia entia non sunt malo subiecta neqz in bono aliquo deficientia igitur immobilia. Ratio tertij. quia vi ta horum entū est intellectualis quia sunt incorporea sed talis vita est optima vt patet ex ethicis phi. Ratio quartij quia talia entia non indigent aliquo ad conseruationē sui esse neqz ad conseruationem sue vite intellectualis ergo habent vitam sufficientissimā

Summarium Alberti

Ratio quinti quia duratio vite eorum excedit durationem celi cum sint immobilia er go vitam eorum perficiunt toto eterno. Ratio sexti quia a perfectissimo ente deriuant omnes perfectiones in omnibus alijs rebus cū ergo illa entia sint perfectissima ab ipsis procedunt perfectiones aliarum rerum que sunt esse et vivere. Ratio vltimi. quia nō omnia entia sunt eque propinqua illis entibus. Ideo non omnia eque participant hu iusmodi perfectiones ab ipsis sed sū magis et minus. Et sic patet que et qualia entia phice loquendo sunt extra celum. Sed theologicē talia entia sunt intra superstitē cō saram celi empiriei quod Aristoteles non nouit.

Odo probare debemus qd omnia corpora sunt in celo et nullū

extra Et primo probamus qd nullum corpus sit extra celū na

turaliter. Secundo qd non accidentaliter nec violenter. ¶ Nullū

corpus sit extra celum naturaliter probatur sic. Tria sunt genera coro

porum scz celum elementum et elementatum. ¶ Celum non sit extra

celum probatur quia nihil est extra seipsum ergo celū non est extra ce

lum. ¶ Similiter qd elementum non est extra celum patet quia inter

omnia elementa inferius est terra supra quam est aqua supra aquas aer

supra quam ignis ergo eadem proportionē ignis est supra aerem. Cum

et go omnia elementa sunt sub igne et ignis sub celo constat qd nullū ele

mentum extra celum est naturaliter. ¶ Item grauita naturaliter ter

dunt deorsum ad centrum. leuia sursum ad circumferentiam que est ce

lum et non vltra ergo nullum elementum est extra celum naturaliter

Similiter patet qd nullum elementatum naturaliter est extra celum.

¶ Omne elementatū constat ex elementis sed nullum elementum est ex

tra celum vt probatum est ergo nullum elementatum est extra celum

naturaliter. Et sic patet qd nullum corpus est extra celum naturaliter

Secundo patet qd nullum corpus sit extra celum accidentaliter sine vi

olenter. In quocunqz enim loco aliquod corpus est naturaliter in eode

est possibile esse accidentaliter sine violenter Et terra naturaliter est de

Liber secundus

osum ignis accidentaliter vel violenter. Similiter elementum ignis naturaliter est sursum et terra violenter. Et ubi non est possibile esse

aliquod corpus naturaliter impossibile est ibi esse aliud corpus violenter

Sed extra celum nullum corpus est naturaliter Et probatum est ergo

ibi non est violenter. Sic patet quod nullum corpus sit extra celum. hoc

est, quod dicit Damascenus Celum est continentia dissolubilem et indissolubilem creaturatum.

Unde presens textus stat in tribus punctis Quorum primum est Quod celum non est elementum neque elementatum. Secundus Celum non est generabile neque corruptibile. Tertius Celum est inaugmentabile et in sua substantia intransmutabile. Pro primo puncto.

Notandum primo

Quod omne corpus proprium habet motum. Notus autem sunt tres ut dicit Philosophus. i. celi scilicet ad medium. a medio. et circa medium. Ad medium autem et a medio sunt motus elementorum. Circa medium autem est motus celi. Cum igitur intra differentiam motus sit differentia natura mobilis celum non erit de natura elementorum. Preterea dicit philosophus sepe quod celum non est grave nec leve. Cum igitur sint ille proprie potentie elementorum et non inveniatur in celo. celum non erit de natura elementorum. Item ex complexionem qualitarum elementorum probantur elementa esse quatuor. ij. de gene. Calidum enim cum frigido in eodem simplici esse non possunt. Similiter nec humidum cum sicco Quia contraria non insunt eidem actu. ij. metaph. Ergo erit frigidum cum humido et frigidum cum sicco constituens duo inferiora elementa. Similiter calidum cum humido et calidum cum sicco constituens duo superiora et cum non sint plures qualitates non erunt plura elementa Et ita celum non erit de natura elementorum. Probatur hoc idem per diffinitionem elementi quam ponit philosophus. ij. celi. et. v. metaph. Elementum est quod est in compositione primum et quod non resoluitur in formam in aliam formam. Per utramque partem diffinitionis patet quod celum non est elementum. Non enim est in compositione primum, quia ipsum non est miscibile cum alijs ut dicit philosophus. Si enim esset miscibile esset alterabile a sua specie quod non contingit ut infra probabitur. Similiter non resoluitur in aliam formam. Si enim resolueretur resolueretur in partes. Nam quedam pars est stella. quedam orbis. quedam dextra. quedam sinistra. quedam erratica. Quedam vero fixa. Preterea que cuncta sunt eiusdem nature aut continentur in materia aut forma. Si continentur in forma sic sunt eiusdem rationis quod non contingit celo aut alicui elementorum. Si autem sunt eiusdem materie tunc transmutantur ad se invicem ut dicit philosophus. ij. de generatione Et ita ex celo fierent elementa et ex elementis celum quod iterum non contingit ergo celum non est de natura quatuor elementorum cum non habeat motum nec potentias nec qualitates ipsorum. Nam de proprietate omnis elementi est habere contrarietatem saltem ratione sue qualitatibus. Celum autem exemptum est ab omni contrario. ij. celi. ergo non habet proprietates elementorum ut latius infra. Eodem modo probatur ipsum non esse elementatum. Nam omne elementatum minus est elementis. Sed celum est maius omnibus elementis quia omnium contentivum ergo celum non est elementatum. Et hec pro primo puncto.

Notandum secundo

Summularum Alberti

Pro secundo puncto quod de celo quo ad inceptionem tres fuerunt opiniones philosophorum. Una fuit Empedocles et quorundam Caldeorum. Empedocles ille italicus de civitate Syracusarum Ambice propter quod et Syracensem eum vocant et in rei veritate fuit Siculus. Caldei vero precipue fuerunt patres nostri in hac scientia de celo eo quod de celi diffinitione et passionibus plura inquisierunt. Celum etiam amplius alijs gentibus sacerdotibus eorum venerati sunt. Dixerunt itaque quorundam eorum quod celum seu orbis esset deus et causa prima. Et sic non dixerunt celum esse generatum sed generans universa. Que opinio est multum erronea. Nam impossibile est quod causa prima sit corpus sicut ostenditur in. xij. prime philosophie. Quidam tamen eorum tradiderunt concorditer nobiscum quod in ordine rerum naturalium necesse est esse unum corpus primum quod sit motu velocissime et sit incorruptibile sine fine manens sicut alibi tangam de hoc. Alia fuit opinio Platonis qui dixit celum per creationem ex nihilo a prima causa deductum. Et hec opinio est trium legum scilicet iudeorum. christianorum. et sarracenorum et ideo dicunt celum esse generatum. Unde et quidam apud Stoicorum peritiam dixerunt quod mundus quidem per generationem illam que sit ex materia incepit sed durabit in sempiternum. Et ideo in tota temporis duratione non habebit primum aliquod materia. le ad quod resoluatur quemadmodum res corruptibiles resoluuntur. propter quod etiam in toto tempore non habebit finem. Et huius quidem sententie autor fuit Plato apud antiquos Stoicos et postea partem ante nostra hec tempora renouavit eam Moyses egyptius iudeorum philosophus. Verum enim horum dicebat opificem mundi ex materia quasi ex matre mundum produxisse cum tempore et partes quidem superiores que sunt mouentes et causantes inferiora elementa et elementata esse priora mundo natura et non tempore. Sicut in secundo Thimei scribit Plato Tempore enim cum inferioribus sunt sit producta. Et hec opinio sicut patet de se est satis erronea. Nam si incepit esse per generationem necessarium est pati corruptionem. Omne enim quod incepit esse per generationem est corruptibile ut infra. Tertia est opinio aliorum dicentium ipsum celum esse generatum ex aliquo preexistente et corruptum in aliquod post ipsum manens sicut generantur res naturales et corrumpuntur per accidentia qualitarum agentium et patientium adiutem sicut forte fuit opinio Pythagoricorum tradentium mundum et celum incepisse per generationem et per corruptionem destrutum. Cum quibus conveniunt tam Empedocles quam Anaxagoras et Democritus quibus diversis modis hoc dicant. Cum omnibus quidem predictis lex Moysi que prophetice non philosophice docuit mundum et celum non per generationem sed creationem incepisse et per voluntatem dei iudicia destrutum. Non quidem sic quod nullo modo esset sed sic ut in alio statu sit in quo tam boni quam mali iustam operis sui consequenter retributionem. Ne autem ut quid nimis spiritum de hoc diffundam inutiliter cum de esse celi per creationem et de statu suo per dei voluntatem non est aliqua cognitio philosophie sed potius per revelationem quam per naturalem industriam indagandum Ideo redeundo ad propositum dico quod Duo sunt que faciunt generationem. Quorum unum est ex parte materie quod est divisibilitas. et alterum ex parte agentium que sunt prime agentes et patientes qualitates. Materia celi suscipit formam suam ante utramque et ideo nec ailitatem materie habet ad generationem. nec etiam actionem agentis ad corruptionem et generationem. Et ideo materia sua equivoce est ad materiam generabilem et corruptibilem sicut in. viij. prime philosophie ostendit philosophus. Ubi latius de hoc dicam. Est talia

Conclusio

Celum est ingenerabile et incorruptibile. Patet primum nihil est generabile et corruptibile quod non habet causam generationis et corruptionis. Causa autem generatiois est contrarietas mutans et alterans subiectum. Et hoc est in illis tantum que habent materiam communem cum generabilibus et corruptibilibus. Cum igitur celum non habet materiam talem igitur ipsum est ingenerabile. Unde dicit Commentator in de substantia orbis Si aliqua corpora simplicia sunt quorum forma caret contrariis contingit quod iste forme neque sunt generabiles neque corruptibiles neque habentes substantiam communem cum generabilibus et corruptibilibus. Cum igitur talis sit forma celi sequitur

Liber secundus

q̄ neq̄ generabile erit neq̄ corruptibile. Et ideo dicit philosophus. *ix. metaph.* q̄ celum non est in potentia ad formam substantialem sed ad ubi tantum. Preterea cuius motus non est contrarium ipsum etiam in subiecto non habet contrarium. Sed motus celi non est aliquid contrarium ergo celo non est aliquid contrarium. Et ita non generatur neq̄ corruptitur. Preterea cuius motus est perpetuus ipsum est perpetuum. Sed motus celi est perpetuus. *viii. philosophorum et ix. metaph.* ergo celum est perpetuum. Preterea omne quod generatur s̄m formam substantialem erit de potentia in actu per aliquid quod existens actu simile in specie. quod patet in generatione simplicium et compositionum. Simplicia enim que sunt elementa non generantur nisi ex habentibus unam vel duas contrarietates cuius ipsi sicut probatur. *ii. de genera.* Et est in eis contrarietas si cur maxime distantie que est extremorum contrarietas. Eodem modo est de corruptio ne cum in talibus simplicibus generatio unus sit alterius corruptio et contra. In compositis autem est idem sed contrarietas eorum ex quibus generantur et eorum in que corrumpuntur non est adeo manifesta. quia talia habent contrarietatem sicut media comparata ad extrema sunt contraria. Nam medium habitualiter habet utrunq̄ extremum. remissum quidem ab excellentia sue actionis vel passionis sed redactum per mixturam in unum actum mixti medij. Et ita sunt contraria in compositis sicut chimie ex cibo et sanguine ex chimo que omnia composita sunt agēs generans non ageret in ipsa q̄ per actionem suam non intendit removere nisi contrarium. Clarum igitur est q̄ omne q̄ generatur ex contrario existente et supposito generatur et quod corrumpitur in contrarium corrumpitur. Preterea patet de secundo scilicet q̄ celum non sit singulariter corruptibile. Nam triplex in singulari est.

Voluntas dei
Causa corruptionis
Quantitas rei
Contrarietas

Et illa que sunt sine quantitate et contrarietate ut ipsi creati habent unam causam corruptionis t̄m se voluntate dei. Illa autem que habent materiam determinatam per quantitatem soluz habent duas eo q̄ quantum diuisibile est et quod diuisitur corrumpitur a figura propria. Que autem habent materiam distinctam quantitatem et contrarietatem habent omnes tres causas corruptionis ut generabilia et corruptibilia. Et ista distinctio stat in primo et ultimo membris sed non in medio quia quantitas non est causa corruptionis ut patet in mathematica. Mathematici enim abstrahunt a transmutatione et tempore et tamen considerant quantitatem diuisibilem. Sic ergo licet celum sit quantum et maximam tum omnium contentum. Tamen ratione quantitatis non redditur corruptibile. Et quia exemptum est ab omni contrarietate. *i. celi.* sic neq̄ alia de causa erit corruptibile. Preterea cum celum sit locus dei nec est verisimile ipsius voluntate dei esse corruptibile. Hoc enim t̄m greci philosophi q̄ latini dixerunt sicut Plato et sui sequaces quam etiam alij ex gentibus Caldeorum et Egypciozum Quorum primus fuit Hermes ille Trimegistus qui omnem deum in celum sicut in locum sibi contententem reducit sive sit sumptus ex hominibus sive sit celestis omnino. Quod etiam ostenditur in libris de natura deorum quos diuersi philosophi scripserunt. Et quis deus sit in celo aliter tamen est in ipso q̄ locatus in loco. quia deus non continetur celo sed potius est in ipso sicut motor indiuisibilis. Et per eundem motum sunt cetera substantie intellectuales in suis orbibus sicut determinatur. *viii. phi. et in xij. prime philosophie.* Irrationabiliter autem iudicant omnes gentes deum esse in celo. Deo enim dederunt potestates creandi inferiorem. Et ideo cū ab uno non possit esse nisi unum et ab uno eterno quod non incipit non potest esse diuersitas in natura dederunt ei celum quod in substantia ingenerabile est et s̄m motum diuersificatum ut moue do illud causet noua inferiorem diuersa sicut traditum est. *viii. phi.* Viderunt ergo necessarium esse q̄ sicut deus in se est ens ingenerabile et incorruptibile a quo non remouetur aliquid per aliquam transmutationem Ita oportet q̄ in loco suo vel corpore quod mouet non sit generatio neq̄ corruptio neq̄ diminutio neq̄ alteratio neq̄ mutatio aliqua

Summularum Alberti

Et est ex superabundanti hec ratio generalis presentem punctum abbreviando. Omne quod generatur ex duobus principijs quorum unum est materia alterum priuatio. Et similiter hoc quod corrumpitur non corrumpitur nisi in suum contrarium et omne q̄ generatur ex contrarijs libip̄ in que agit generans ipsum etia corrumpit eisdem contrarijs vinctibus ip̄is. Sed postq̄ habitum est q̄ celum est corpus quintus nullū habens omnino contrarium tunc manifestum est q̄ non generatur neq̄ corrumpit. Et ex quo non ḡatur neq̄ corrumpit manifestū est q̄ nihil est ex quo ḡatur et nihil ex quo corrumpitur nec est mutabile ab una dispositione in alia sed est perpetuum s̄m sui esse et s̄m suam substantiā. Imo omnes antiqui quasi ex hereditate transmisserunt ad nos q̄ celum est fixū permanens in una dispositione ut latius. *j. celi.* Ex quibus inferit textus q̄ celum non calefit neq̄ frigescit cum ille sint proprietates elementorum. quarū celū non est receptiuū ideo constat etia q̄ iam nō est magis vetus q̄ fuit a principio sue creationis. Et ipsa corpora supercelestia si dicantur calida hoc solum est effectiue non formaliter. Sol enim excitat calorem ex reuerberatione et motu radiorū ad corpus solidū sicut patet. *ij. de celo et mundo* ubi dicitur q̄ caliditas que prouenit ex stellis et lumine sunt propter percussionem et frictionem aeris factā ex motu earū. Nā de aptitudine motus est q̄ calefaciat et igneat ligna et ferrū et lapides De humiditate autē lune qualiter ipsa sit omnium humidorum mater et regina t̄m in. *iiij. huius* ubi latius de hoc. Decepto nobili ap̄cto scdo

Notandum tertio

Pro tertio puncto q̄ Augmentum sit tribus modis. Quorum primus est modus verus qui est per cibum ad partes animati corporis Et hoc modo augmentantur animalia et plante s̄t etiam scdo sine additione alicuius extrinseci per rarefactionem et inspissationem. Et hoc modo precipue augentur et diminuantur simplicia corpora licet etia que dam alia sic augentur et diminuantur. Tertio autem modo fit per accumulationem quādo unum additur alteri et continuatur cum illo sic ignis augetur per materiam combustibilem ut patet. *ij. de anima* et oleum augetur. Et hoc modo augentur metalla quādo unum liquefactum funditur alij. Nulla enim harum augmentationum fit sine transmutatione substantie et alteratione sicut enūbet etia per se est manifestum. Quia autem celum est corpus mobile semper fixū permanens in dispositione et modo uno s̄m quantitatem oportet q̄ non recipiat aliam additionem neq̄ diminutionem s̄m aliquē dictorum modorum. Et quia etiam non habet contrarium subiectum priuationi. ideo neq̄ potest fieri vetustum neq̄ mutari. Preterea omne alterabile est augmentabile et corruptibile cum omnis alteratio fiat s̄m passiones et passibiles qualitates. Et quęcūq̄ corpora transmutantur s̄m tales passiones videntur habere augmentum et decrementum ut sunt corpora animalium plantarū et elementorum que per alterationem calidi rarefiunt et per alterationem frigidū condensant et transmutant in maiorem vel minorem quantitatem et ergo cū celū non sit augmentabile nec diminubile sequitur q̄ non sit alterabile.

Ubi debemus ostendere q̄ celum nec sit elementum nec ele-

mentatum. ¶ Q̄ celum non sit elementum patet quia de

proprietate omnis elementi est habere contrarietatem in se et agere in suum contrarium si iungitur ei corrupendo ipsum si dicitur et generando in materia sua specie si ergo celū esset elementū cū omnia elementa habent se ad celū sicut punctus ad totā terrā omnia iā dudū corrupisset et

omnia essent celū quod non videmus. ¶ Eodem modo probatur q̄ celus

*Quia elementum est per se totum non magis compositum elementum nisi si tota sit natura
dicitur mixtum. Si mixtum habet unum factum mixtum est. Quod si sit mixtum
ingreduntur compositum mixtum per se totum non magis compositum elementum nisi si tota sit natura
elementum*
Liber secundus

*Ne conueniant planities
alium uel elidit
ne elementum 4 dicitur
fat. Denique quod dicitur
3. Secundum dicitur
mouet quoddam di
rim*
non sit elementatum. De enim elementatum min^{us} est elementis est quibus compositum
tue. Sed celum est mai^{or} oibus elementis ergo non est elementatum. ¶ Itē simili
motu rectu hoc est deorsus ad medium vel sursum a medio. sed celum non habet motum
rectu sed circularē ergo nec est elementum nec elementatum. ¶ Si dicat^{ur}
tue quod motus rectus est ei naturalis. Circularis uero accidentalis. Sed
contra Motus accidentalis intenditur et remittitur. si ergo motus cir
cularis esset ei accidentalis intendetur et remitteretur. Hoc autē non
Sedemus esse ergo motus celi non est accidentalis. Motus aut celi semp
est uniformis. ¶ Ex predictis patet quod celum non est generatum. Omne
enim quod generatur a principio contrahit^{ur} vel a principio contrahit gene
ratur. Sed dicitur Aristotele de celo et mundo. Plato tamen dicit in Timæo
quod celum sit generatum sed intelligit. i. habens principium et causam sui esse

*Ne est secunda pars
quoniam calidum in quo
dicitur infer quodam
calidum et tunc fat. 3.
quod infer et calidum
et calidum*
¶ Ex predictis patet quod celum non calefit neque frigescit quia non est
elementum neque elementatum. quia iste proprietates sunt elementorum
scilicet humidum calidum frigidum et siccum et cum non accipiat celum huiusmodi im
pressiones constat quod iam non est magis setus quam fuit a principio sue crea
tionis. ¶ Et etiam constat quod ex aggregatione luminis quod a sole

*Quibus quidam inferum
aut que possit fieri
secundum contrarium
principale sed quod celum
non sit calidum.*
prouenit ad nos sentiamus calorem tamen corpora supercelestia non sunt ca
lida sed dicuntur calida de sol. frigida de saturnus. humida de luna. ¶ De
effectu sui. Agunt enim corpora superiora in inferiora et non e converso. Quod
patet. Videmus enim quod quando luna habet plenitudinem sui luminis tunc ma
te crescit et in decremento lune mare decrescit. Unde patet quod luna est
causa et mater humiditatis. Preterea dicit Aristoteles in libro de propria

Summularum Alberti

tribus elementorum quod quando omnes planete fuerint coadunati in signo
piscium factum est diluvium. Cum autem coadunati fuerint in signo geminorum
facta est magna mortalitas. ¶ Itē patet ex predictis quod celum non est co
loratum quod color causatur ex qualitatibus elementorum.

¶ Nobilitas celi

Unde nobilitas celi seu dignitas eius ostenditur ex tribus. scilicet ex situ figura et essentia
sua. Primo ex situ. Nam eius natura tanto nobilior est naturis elementorum quanto situm distat
nam longitudinis et elevationis distat ab eis. Modo ergo corpus est nobilius tanto alti
or debetur ei locus. Est enim terra quasi se in corporibus simplicibus et ignis nobilior
est et formalior in elementis. Quod autem eleuatum est supra ignem nobilior et formalior
est igne. Et hoc similis comparatio est in corporibus celestibus quod inferior oibus ignobilior est
superiores. Et superiores quantum sunt eleuationes tanto sunt nobiliores. Propter quod
dicit Aristoteles in de animalibus quod luna in celestibus est de natura terre in elementis. Et
sic patet nobilitas celi ex situ et a corporibus elementorum elongationem.

Secundo

Patet nobilitas eius ex figura et forma ipsius que est rotunditas. Est enim celum rotundum
et sphericum sicut ostendit philosophus. ii. celi. Et licet superius hoc satis ostensum sit tamen per
adhuc idem demonstrari et uisum et ratione sphericum motus per compositionem ad locum in
quo mouetur. Cum autem aliquid mouetur et cadit sub oculis in plicis tunc est notum non
indignis ratione. Videmus autem oculis quod figura uniuersi est rotunda per hoc quod omnia
celestia uidemus moueri ab eodem ad idem sicut in motu reflectionis. Hoc enim esse non
potest ex alia causa nisi quod celum continens totum est sphericum. Planum enim est aqua existere su
per terram et aerem super aquam et ignem super aerem et corpora celestia sunt super illa que nunc
enumerant corpora licet ista corpora superiora non sint continua cum istis corporibus inferiori
bus neque eis permixta sed tamen ipsa tamen sunt continua. Superficies autem aque est ro
tunda. Et huius quidem causa est quod terra est rotunda que tangit undique planum. Simili
ter autem aer est rotundus quod tangit aquam rotundam et ignis rotundus est quod tangit aerem rotundum.
Si ergo res ita se habet quod corpora elementorum que sunt sub orbibus rotundis planetarum sunt
rotunda oportet celum rotundum esse naturaliter quod aliter non undique tangeret ignem et sic uaderet continue
usque ad ultimum celum quare omnes celi sunt rotundi tunc et totum uniuersum similiter est
rotunde figure eo quod totum uniuersum non constat nisi ex illis. Omnia enim simplicia corpora
elementorum tangunt continue orbem planetarum. Et orbem planetarum tangunt se mutuo us
que ad speram stellarum fixarum et sic continue usque ad orbem ultimum ergo ab ultimo usque ad in
finum descendendo omnia sunt rotunda corpora uniuersi et per se et per accidens. Hoc etiam
scilicet celum esse rotundum dicitur Albertus in de coelestibus ostendit tribus de causis. Primo pro
pter motum suum quem oportet esse continuu et inuicem. Et hoc non potest esse nisi in circulo
Secundo propter naturam ipsius celi quod aliter haberet contrarium et esset corruptibile. Tertio
quod figura illa sola simplex est et capacissima omnium et prior omnibus. Et ideo etiam con
uenit corpori simplicissimo primo continenti omnia corpora. Necesse enim est quod sicut se
habet corpus ad alia corpora ita se habeant accidentia eius ad alia accidentia. Sed quod ce
lum est primum corpus et figura spherica prima figurarum est sicut supra patuit igitur erit fi
gura et forma celi. Sed quod rotunda figura cum non habeat terminos neque principium neque
finem sed est in se terminata est omnium aliarum nobilissima sicut ostendit philosophus. ii. celi. quia
re etiam debetur corpori nobiliori quod est celum.

Tertio

Patet nobilitas celi ex natura sua sic. Quicquid habet substantiam et naturam inge
nerabilem incorruptibilem et impassibilem est nobilior et dignior alijs. Sed sic est de celo

Liber secundus

¶ prius patuit ergo. Et hanc dignitatem significat dñs Alber. i. celi dicens. Ita igitur per omnia supra dicta ostensum est quod est aliquod corpus simplex aliud in suba materie et for- me a corporibus que sunt quatuor elementa que sunt apud nos et illud est suba nobilis et sublime in natura propter hoc quod non generatur neque corrumpitur et est altissime dignita- tis in perpetuitate et primum et principium istorum corporum inferiorum omnium.

Obilitas celi et corporum superiorum celestium respectu inferiorum

patet ex elevatione sua super alia corpora inferiora. Quato enim

corpus est nobilius tanto altius debetur ei locus. ¶ Item nobilitas cor- porum superiorum patet ex figura sine forma ipsorum que est rotunditas. Rotunditas enim nobilior est omnibus alijs figuris sicut dicit Arist.

de celo et mundo quod patet ex eo quia omnes alie figure habent termi- nos. Rotunda autem figura habet formam circularem et circulus non

habet principium neque finem sed in se est terminatus. ¶ Ex autem omnia corpora superiora sunt rotunda ostensum est supra. ¶ Ex hoc patet quod celum sit rotundum et omnia corpora inferiora sunt rotunda et ob hoc sunt finita. Omne enim rotundum habet medium et omne me- dium habet extrema et quod habet extremum est finitum. ¶ Ex autem

omnia corpora inferiora sunt rotunda manifestum est. Ignis enim cum contineatur a celo quod est rotundum habet figuram rotundam ut dicitur in primo de celo et mundo et ob hoc finitus est. Et aer cum contineatur ab igne rotundo est rotundus et ob hoc finitus similiter de alijs. ¶ Nota

quod terra est discooperata aquis quia deus voluit cohabitare homines in ea

¶ Item nobilitas corporum superiorum patet ex impassibilitate eorum

Sunt enim ingenerabilia et incorruptibilia et impassibilia virtute tantum aeris

nam respectu inferiorum habentia.

¶ Et quia celum unde. v. phil. tria sunt genera motus. Unus quidem motus est secundum magnitudinem quantitatis. Alius vero secundum passionem qualitatis. Et alius secundum locum qui vocatur loci mutatio. Necessarium est quod ille qui vocatur loci mutatio sit motus prior alijs in genere.

Summularum Alberti

Alteratio enim secundum gentis prior est augmento et decremento. quod non sit augmentum et de- crementum alteratione non preexistente. Omne enim quod augmentatur augeat cibo augmen- te ipsum. Dicitur enim quod alimentum sit ex contrario alimentum quia per digestionem completur et decoquitur et remouetur a contrarijs accidentibus et qualitatibus contra- rijs. Cum autem primo sit dissimile et postea fiat simile oportet quod alteretur per calo- rem naturalem et digestum antequam angeat. Nam per calorem mutatur de dissimili in simile ergo alteratio est ante augmentum. Si autem alteratio fiat necesse est quod agens alterans secundum locum appropinquat alterato passo et tangeret ipsum quia alias non faceret ex poten- tia calidum actu calidum. Calidum autem mouens in alterationem secundum distantiam lo- ci ad patiens non similiter se habet sed aliquando est longius aliquando propius et quod alteratur ab ipso sed prope fieri et longe non possunt esse sine loci mutatione. ergo loci mutatio est ante alterationem ergo et ante augmentum et decrementum. Patet quod quod est prius priore est prius posteriore.

Notandum primo

¶ Sicut prius dicitur multipliciter in alijs sic etiam dicitur multipliciter in motu. Di- citur enim prius in natura quo non existente alia non erunt. Sed hoc non conuenit quia illud existere potest sine alijs quo modo animal est prius homine. Dicitur etiam prius secundum substantiam diffinitionem sine perfectionem. Et sic actus est prior poten- tia et perfectum est prius imperfecto. Tercio dicitur aliquid prius tempore ut illud quod est remotius a presenti nunc in preterito. Sed quia motus localis est omnibus alijs mo- tibus prior omnibus his modis prioris. Ergo est simpliciter prior. ¶ Est enim pri- or. Primo ideo. quia illud est prius primo modo a quo non conuenit subsistendi co- sequentia. Sed sic est de motu locali. Nam bene sequitur si alteratio est motus localis est et iterum. Si augmentatio est tunc motus localis est sed non e converso si motus lo- calis est alteratio. Nam lapis potest moueri localiter absque hoc quod alteretur vel augmen- tetur. ¶ Secundo est prior tempore quod sic ostenditur. Omne perpetuum est prius tempore non perpetuo sed motus localis est perpetuus et precipue motus celi ergo est prior tempore alijs motibus. Maior patet quia perpetuum extenditur ad omne tem- pus ergo est prius quocumque non perpetuo. Minor patet quia motus localis circula- ris potest etiam continuari in magnitudine finita sicut dicitur. vi. phi. et nullus alius motus. ¶ Est et tertio motus localis prior secundum perfectionem. Cuius ratio est quod illud est perfectius quod reperitur in perfectionibus. Sed motus localis est huiusmodi ergo ille motus est perfectior. Maior patet quia perfectio et perfectibile debent proportio- nari. Vbi ergo est altius perfectibile ibi est altior perfectio. Minor patet. quia solum motus localis reperitur in animalibus perfectis saltem motus progressus. Nam an- imalia imperfecta sunt imobilia. Ex illo inferitur quod si semper oportet motum esse in ge- nere sicut dicitur in fine sexti phi. Tunc oportebit motum aliquem esse secundum locum qui est causa omnium motuum et successionis eorum et in loci mutatione si aliqua species est prior alia necesse est quod illa sit prima loci mutatio que semper est. Et illa est circularis ut osten- ditur. viij. phi. quare et inest corpori primo quod est celum ut patet ibidem.

Notandum secundo

¶ Motus localis alius simplex alius compositus. Simples autem in genere non sunt nisi duo circularis videlicet et rectus. quod ideo est necessarium quia prima simpli- tia sunt linee mensurantes et illud quod mouetur et spatium super quod fit motus. li- nee de se simplices non sunt nisi due scilicet circularis et recta. Ergo motus simplices non sunt nisi duo. Sed rectorum alius est ad medium hoc est deorsum. Alius a medio sursum. Et hoc quidem visus attestatur. quia videmus omne corpus simplex moueri vel ad medium vel a medio vel circa medium versus. ¶ Compositorum autem corpo- rum motus est secundum naturam simplicis in eo predominantis. Motus autem circularis sim- plex non continetur nisi celo. Et dicitur simplex tribus de causis. Uno modo quod talis est causa omnium motuum naturalium. Vnde cum secundum viam resolutionis causari in causa motus celi sit ultimus in genere motuum oportet quod ipse sit simplicissimus. Secundo dicitur simplicissimus respe-

Libec secundus

et tempore. quia nullus motus in tanto spacio potest esse in tam brevi tempore sicut motus celi. Tertio dicitur simplicissimus quod ad regularitatem quia in omnibus partibus est eque veloci quod non contingit in motu naturali recto nec violento. Violentus enim velocius est in principio et tardius in fine. vincente motore naturali motorem violentum. Naturalis autem rectus tardior est in principio et velocius in fine. Motus autem celi uniformis est in principio medio et fine. Et talis motus est perpetuus ab omni parte et fatigatione alienus. Nam ille motus est cum fatigatione et pena. Cuius motor in mouendo debilitatur et non uniformiter mouet in principio et fine quia quanto plus animal mouetur tanto plus fatigatur. Sed per oppositum ille motor mouet sine pena qui uniformiter mouet in principio et fine sicut est motor primus ipsius celi. Et quia celum non est aptum natum moueri alio motu quam circulari ergo est sine pena et fatiga. Si enim esset aptum natum moueri alio motu quam circulari tunc motus eius esset violentus. Omne autem violentum quanto diuturnius est tanto laboriosius et optime dispositionis expers. Cum autem motus celi sit sempiternus ut dicitur. viij. phi. et ij. celi. Sequitur quod plus laboriosius moueretur et peioris dispositionis continne efficeretur quod absurdum est. Et ex hoc sequitur improbatio trium opinionum Quarum prima est.

Poetarum

Dicentium celum esse terrene nature et graue et violentum sursum sustineri a magno gigante quem Atlantem vocant et per Atlantem quidam intelligunt materiam generabilem et corruptibilem. que est ita pressa ut amplius comprimere non potest quare sustinet celum. Sed hoc reprobat quia celum non est graue nec leue ideo non dicit violentum sursum detineri. Si autem per Atlantem intelligant primam causam que celum produxit et conseruat posset vtiq; illa opinio sustineri. Nam quis celum secundum naturam suam semper maneat in illo loco hoc tamen habet a prima causa. Alia est Opinio

Empedoclis

Dicentis Licet celum deorsum inclinetur tamen ideo descendere non potest quia velocius circulariter mouetur quam inclinatur ad descendendum. Et ideo prohibetur descendere ex velocitate sui motus. Sicut aqua in vase prohibetur ex vase fluere si vas mouetur velocius circulariter quam aqua inclinatur effluere. Hanc opinionem reprobat philosophus. celi. sic Quia licet aliquid a suo loco naturali impediri potest propter velocitatem motus. Oppositi tamen nihil potest perpetuo desitui ab eo quod est sibi naturale et habere perpetue motum violentum. Nam ea que naturaliter insunt semper insunt que vero contra naturam ut in paucioribus. Tertia est Opinio

Platonis

Dicentis celum esse animatum et ab anima sua sursum detineri contra naturalem inclinationem quam reprobat philosophus sic. Nam impossibile est aliquod coactum et violentum perpetuo tali coactione remanere ergo celum non potest violentum et perpetue sursum detineri. Immo si hoc esset verum quod talis anima moueret celum contra inclinationem eius naturalem non moueret sine dolore et tristitia. Et cum motus celi sit perpetuus sequeretur quod anima illa esset in perpetuo dolore et tristitia et nunquam posset vacari contemplationi sed esset miserabilior omnibus animalibus brutorum que quandoque quiescunt a labore ut in somno. ergo illa opinio est falsa. Aristoteles tamen non contradicit Platoni inquit dicit celum esse animatum sed inquit ponit animam eius ipsum celum violentum et perpetuo sursum sustinere. Si autem queratur que igitur sit causa permanentie celi in suo loco. Dicendum quod per suam propriam naturam sic manet et mouetur Nec est alia causa querenda cum non sit graue neque leue. Sed cum queritur Quare celum non moueatur motu progressiuo sufficit dicere quod non habet virtutem affertam organis ordinatis ad motum progressiuum sicut sunt ale et pedes et huiusmodi Circa que latius querendum est

Utrum

Summularum Alberti

Celum sit animatum. Dicendum quod celum habet animam et hec anima non est sensibilis sed motiva secundum locum que largitur ei permanentiam et motum non habentia principium et finem per generationem in tempore licet per creationem habeat principium. Item in sex principiis habetur de anima mundi et hec ponitur esse motor primi mobilis. ergo primum mobile habet animam.

Dicentis quod nos videmus Omne quod per se motum habens in se principium motus est animatum et motor suus est anima sicut patet. viij. phi. Sed celum in seipso habet principium sui motus ergo motor eius est anima

Celum esse animatum ostenditur ex parte

Motus. nam constat quod motor celi non est violentus et extra naturam. Aut igitur est a principio quod est natura. aut a principio quod est anima et siquidem de est a principio quod est natura cum naturalis virtus et potentia non sit nisi ad unum et finem quoniam erit in illo stabit in ipso sicut patet in omnibus per naturam motis. Sed nos videmus quod ubique signatur aliquid ubi ad quod mouetur astrum statim mouet ex illo. Ad ubi autem signatur mouere et ex ipso et ad diuersa ubi et semper circa idem diuersimode respiciendo illud secundum accessum et recessum in circulo obliquo non est virtutis ad unum et unum modo mouens sed virtutis distiguens que se habet ad multa Et hec virtus est anima. Et hoc est argumentum Alexandri et abbreviatoris Theomixij

Effectus. Nam celestis circulus mouet ad vitam et ad sensum. Cum autem nulla forma corporalis moueat ad vitam et sensum nisi illa sola que informata est anima oportet celestem circulum esse animatum. Natura enim non est forma nisi corporalis.

Si forte dicatur quod hoc sit hereticum et non consentiendum in hoc philosophus quid respondebit ad Augustinum. super genesim ad litteram qui reliquit pro dubio. Vtrum stelle sint animalia vel non. Nam si esset heresis videtur quod ipse determinare deberet. Item Iheronimus super ecclesiasten supra illud Lustras vniuersa in circuitu pergit spiritus. Dicit hoc ipsum solis spiritum nominatum eo quod animal sit et spiraret et vigeat et omnes orbis cursu suo expleat. Item Rabi Moyse celi sunt animalia rationalia scilicet apprehensores creationis. Hoc autem est veritas. probata etiam ex preceptis legis et non secundum corpora motiva sicut ignis ut putant insipientes sed sicut dixerunt philosophi animalia obediencia creatori et laudant ipsum et cantant ei carmen et laudem sublimem Et hec autoritas iacet in secunda collatione neutrorum. Item Avicenna in. vij. de naturalibus et suo libro de celo et mundo expresse dicit quod celum habet animam et phantasiam cui obediunt vniuersa materia mundi Sicut corpus animalis obedit anime animalis. et sicut corpus animalis immutat secundum imagines delectabiles vel tristis rei apprehensas ab anima animalis Ita materia elementorum mutat ad imaginem motorum celi. Et ideo sunt quique terrores et scissure terre in inferioribus. Sed contra hec dicitur in libro de anima ubi probatur quod nullum corpus simplex potest esse animatum quod cum anima diuersas habeat potestas operum diuersitate esse aliquam in organis que perficit secundum distinctionem suarum partium. Habetur autem est supra quod celum est corpus simplex ergo non potest esse animatum. Item in libro de anima probatur quod ubique quod est intellectus ibi et sensus et vegetatio et non contra. Et ubi est sensus ibi vegetatio sed non contra. Si ergo in celo est anima que est intellectus ut supponitur a quibusdam tunc erit ibi sensibile et vegetabile et ita ibi ad minus erit tactus inter sensus et nutritia inter potestas vegetabiles. Omne autem quod nutrit corruptibile est ergo celum esset corruptibile quod est supra improbatum. Similiter non videmus ibi organa sensuum ergo non habet animam sensibilem. Ante huius questionis solutionem premitto quod

Primo ad corpus secundum esse prout scilicet ex corpore et anima sit unus sicut ex materia et forma.

Alia ad corpus habet triplicem habitudinem. Primo modo quod ad cognitionem eo quod ipsa anima indiget ipso corpore sicut organa. Et quantum ad illa duo intelligentia mouens celum non potest dici anima celi. quia ex ipsa et celo non fit unum per se. cum non sit actus ipsius celi nec etiam ipsa intelligentia intelligit per ipsum celum sed actu intelligit per species acceptas a superioribus.

Tertio modo comparat anima ad corpus sicut mouens ad mobile et quantum ad hoc

Liber secundus

intelligentia mouens celū potest dici anima celi pro quanto est mouens celum. Verum tamen est qd proprie loquendo non debet dici anima qz anima mouet mediātibz spiritibus multulis et nervis. Sed ipsa intelligentia mouet celum sine illis instrumentis. Nam celum habet naturalem inclinationem ad motū. ¶ Hanc igitur questionem totam determinat Damascenus in. ij. li. c. vi. per interemptionem vnius partis sic dicens. Nullus autē animatos celos vel luminaria existimet. Inanimati em sunt et insensibiles. qz et si dicat diuina scriptura. Tentur celi et erulret terra eos qui in celo sunt angelos et qui in terra homines ad leticiam vocat. Nouit em scriptura et prosopeya idest personarū fitione vtrū et vt de animarū de inanimatis loqui sicut illud. Quid est tibi mare qd fugisti et tu iordanis rē. Et ita videtur qd celum adhuc non habeat animam.

Albertus

Volens soluere hanc questionē inquit. Nos etiā Albertus cū sanctis cōfitemur celos non habere animas nec esse animalia. Si anima sūm propriam rationem sumatur. Sed si vellemus phos ad idem reducere cū sanctis dicemus. Qz quedā intelligentie sunt in orbibus deferentes primo in motu orbū et intelligentie ille dicuntur anime orbū et non vniuoce cū intelligentiis hominū eo qd non egrediuntur in actus per abstractionem a phantasmatis. Sed ipse reuertuntur super essentia suā et per essentia super aliud rediunt completa. Sicut em dicitur in libro de causis propositione. xij. Qm nis em intelligentia intelligit essentia suā et verū. Propositione. xiiij. Omnis sciencia qui scit essentia suā est rediens ad essentia suā rediunt completa. Et ideo ille intelligentie non habent duas potentias scz intellectū et appetitū mouentem sūm locum. nec habent comparationem ad orbem sūm istam rationem anime que dicitur qd anima est in delectia corporis organici phisici potētia vitā habētis. qz ista ratio per prius et per posterius conuenit intellectui sensibili et vegetabili. Intellectus enim nullius corporis est actus quia non vritur organo corporis nec in se nec in suis operationibus alioquin non haberet aliquā operationem extra corpus et oporteret ipsum destrui destructo corpore sicut destruitur vegetabile et sensibile in brutis. Comparatur autē ad corpus vt natus ta ad nauē. hoc est sūm rationē mouendi ipsum et regendi sicut dicitur in libro de anima. et secunda propositione de causis. Omnis intelligentia diuina scit res per hoc qd est in intelligentia et regit eas per hoc qd est diuina. Et dicitur diuina intelligentia ibi. particeps omnes bonitates diuinas a primo motore qui est deus. Qz autē hec sit sententia philosophorū patet ex verbis eorum. Sicut em dicit. Rabi Mosēs collatione scōa ducis neurroum nullus sic dicit cito qd celum habet animā. Hoc autē comprehendat labore intellectus. Auditoz autem putat qd illud longe sit a sciencia quādo ascendit in eos eius cū dicimus qd habet animā qd illa anima est sicut hominis vel aini. sed non est ista ratio dicti. Est autē ratio eius qd motus ipsius localis ostendit qd in ipso est principium a quo mouetur sine dubio Et illa virtus prima dicitur anima. Eandem sententia dicunt Alpherrois et Auicenna et fere omnes phi. ¶ Et ultra subiungit Albertus. Ista omnia diximus sūm phos qui non contradicunt quibuscūqz sanctis negantibus celū animam habere nisi in nomine solo qui abhorrent nomen anime Et tamen bene concedunt qd intelligentie quedā siue angeli mouent celūz insu dei sicut ponimus sūm carbonem fidē quosdā angelos miraculosa facere et legibus nature concurrere. Ita non est contrariū fidei quosdā angelos inuare naturā in mouendo et gubernango speras celozum quos angelos mouentes siue intelligentias phi dicunt animas. Sancti vero timentes ne forte dicere cogantur celos esse animalia si concedunt ipsos habere animas negāt motores celozū esse animas Et ita patet qd non est contradictio inter eos. Antiqui em deos et angelos dicebant animas mundi Et hoc est qd dicit Augusti. in fine quarti de ciuitate dei. Nis soli videntur aduertisse quid esset deus qui crediderunt eum esse animam motu ac ratione mundū gubernantem Et per hoc patet etiā si non duz tenebant qd veritas habet. Deus em verus non anima sed anime quoqz affectoz conditorqz.

Notandum tertio

Summularum Alberti

Qz motus celi dicitur circularis simplex et vniformis. Circularis enim motus est ab eo dem in idem continue. Talis autem est motus celi qui est ab oriente in occidentem et e contra reuolutione diurna. Et autem motus dicatur simplex exigitur Primo qd mobile circulariter nō habeat aptitudinē naturalez nisi ad motū circulationis Et hec est aptitudo que est ex rotunditate suarū superficierum. Si em poneremus per impossibile corpus celi cōponi ex superficieribus tunc dico qd corporis rotundi naturaliter omnes superficies erunt sperice. Et hec imaginatio est sicut imaginemur globum cōponi ex superficieribus quarum quelibet renoueretur circa alterā a centro globi vsqz ad vltimā concentritatem eiusdem. Alterū qd exigitur est mouentis simplicitas. qz hec non diuersimodo de se habet ad partes eius quod mouetur cū nullius partis sit actus et cū ipsum impossibile sit moueri per accidens aliqz per qd diuersimode disponatur ad motū Et ex his duobus patet qd motus circularis qui per accidens inuenitur in elementis nō est simplex sed diuersus et compositus quia sicut rotundum corpus ex rotunditate suarū superficierum ita rectum corpus erit ex superficierum planitie que omnes sūm rectas. in eas ad se applicatas extenduntur et hoc non habet naturalem aptitudinem ad circularem motum nisi refracto in se ipso. Et sic motus eius erit compositus. Mouens etiam ipsum est forma que est virtus in corpore eius variata sūm diuersas partes ei qd mouetur per accidens. Et ideo ab illa non potest moueri circulariter et simpliciter sicut motus celi sit ab intelligentia sua sicut patet. viij. phi.

Motus celi
dicitur simplicissimus

¶ Uno modo quia ipse est causa omnium motuum naturalium. Vnde cū sūm viā resolutionis causati in causam motus celi sit vltimum in genere motuum oportet qd ipse sit simplicissimus.

¶ Alio modo dicitur simplicissimus respectu temporis. qz nullus motus in tanto spacio potest esse in tam breui tempore.

¶ Tertio modo dicitur simplicissimus quātum ad regularitatem. qz in omnibus partibus est eque veloci. qd non contingit in motu naturali recto. neqz violento. Nā violentus est velox in principio. et tardus in fine. Naturalis autē rectus est tardius in principio et velocior in fine.

¶ Moueri autem aliquid motu regulari est ipsum moueri motu vniformi. Nā regula et mensura debent esse aliquid vniforme vt dicitur. v. et x. meth. Qz autem aliqd mobile non moueatur vniformiter accidit ex duobus. Primo si moueatur diuersis motibus. Scdō si in eodem motu diuersitatem habeat Et ideo nulla inferiorum sperarum mouetur circulariter et regulariter. Tum primo qz mouentur diuersis moribus scilicet et motu proprio et motu firmamenti. Tum qz diuorunt se habent sūm positionē astrologorum. Solus ergo motus primi mobilis est vniformis et regularis qua solus ipse ē regula et mensura omnium aliorū motuum. et solus talis habet esse in magnitudine motu vniformiter et regulariter.

¶ Quia celū est nobilius corporibus inferioribz omnibus propter hoc debetur ei motus nobilior scz circularis et sūm naturalis

am perpetuus ab omni pena et fatigatiōe alienus. ¶ Qz autē motus celi sit perpetuus. Patet ex eo qd principium mouens ipsum nō potest separari ab eo. Illud enim principium vel est intra se vel extra. Si extra tūc motus celi esset accidentalis siue violentus. Sed omne accidentale siue violentū transit velociter ut dicit Aristo. in libro de celo et mundo. Si er

Liber secundus

go motus celi esset accidentalis sine violentus id dudum pertinisset

¶ Restat ergo q illud principium est intra. Omne autem quod est intra aliud non potest remoueri ab eo nisi per passionem vel per aliquam contrarietatem sed celum est impassibile non habens contrarietates aliquam ergo illud principium non remouebitur ab eo ergo motus celi dicitur perpetuus. ¶ Item q motus celi sit perpetuus sine circularis finem naturam patet ex eo q non habet aliquam intensiorem nec remissionem aliquam sed semper est uniformis nec magis nec minus intendit

ad acquirendum illud ubi vel illud. ¶ Preterea motus celi non tendit ad aliquam formam vel finem acquirendum quo acquisito quiescat

ergo est perpetuus finem naturam.

¶ Ex predictis autem unde motum alius est naturalis alius animalis alius violentus sicut patet. v. phisico rñ. ubi solet queri. An contrarietas accidentalis que attenditur penes naturale et violentum reperitur in omnibus speciebus motus? et patet ex. viij. phi. Vbi incipit inuenire Aristotelem. An sit aliquod mouens immobile. In omnibus enim speciebus motus potest reperiri naturale et violentum. magis tamen proprie et simpliciter in motibus localibus. Nam motus locales sunt omnino ab extrinseco non conferente vim passio vel est motus terre sursum. Quandoq; ab intrinseco ut est motus animalium. Et est ratio diuisionis qz omnis motus est ab alio sicut probatur. viij. phi. Vel ergo ab extrinseco sic est motus violentus. Vel a principio intrinseco hoc est dupliciter qz vel tale principium est cognitum sic est motus animalis. Vel non cognitum sic est naturalis ut supra in primo.

Notandum primo

¶ Motus naturalis est cuius principium intra se est natura. Unde natura dupliciter potest sumi. Vno modo pro quolibet principio intrinseco per se actiuo vel passiuo motus aut quietis. Et sic anima dicitur natura et ideo motus animalis etiam dicitur naturalis. Alio modo sumitur specialiter pro principio intrinseco actiuo vel passiuo motus per se ad unum determinatum prout dicitur q natura est determinata ad unum. ix. meth. ij. phi. Sic anima non dicitur natura sed quodammodo supra naturam. iij. de anima. Ideo neq; motus animalis dicitur naturalis sed quodammodo supra naturam. Ex quo patet q motus naturalis et animalis conueniunt et differunt. Conueniunt enim in hoc q uterq; est a principio intrinseco. Differunt autem quia motus naturalis determinatur ad unum propter naturam que est principium eius. Sed animalis potest ad opposita. Nam potentia animalis potest ad omnes differentias positionis. ix. meth. Et talis motus naturalis in principio est remissus seu debilis propter maiorem resistentiam medij vel mouentis debilitatem sed in fine fortis est et velocius quia minor est resistentia. Etiam quia locus tradit suum locatum ergo qto aliquid propinquius est suo loco tanto velocius mouetur. Et quia talis motus sic est intensibilis et remissibilis. Ideo non conuenit celo qz semper uniformiter mouetur. Etiam motus celi ideo non est naturalis qz motus celi est principium nature. i. rerum naturalium. Nam mediante tali motu om-

Summularum Alberti

nes res naturales generantur et corrumpuntur sed illud quod est causa alicuius fortis et nobilior est in eo cuius est causa. Principium autem naturalium non potest esse subiectum nature. quare motus celi non est naturalis. ¶ Egidius tamen distinguens motum celi dicit esse naturalem et dupliciter intelligendum. Vno modo quia natura sua sufficit ad agendum talem motum et sic motus celi non potest dici naturalis. Sit enim ab intelligentia que efficit talem motum. Alio modo potest dici naturalis. quia celum habet naturalem inclinationem ad talem motum scilicet circulem. Et sic motus celi potest dici naturalis quod declarat ex tribus. Primo quidem ex substantia celi quia habet talem formam cui non repugnat aliqua priuatio ergo perpetue naturaliter mouetur. Secundo ex qualitate sua. quia qualitas sua non est grauitas propter quam mouetur ad medium. Nec leuitas propter quam moueretur a medio. Sed qualitas eius est neutra id est nec leuitas nec grauitas per quam habet q naturaliter mouetur circa medium et sic circulariter. Tercio celum naturaliter mouetur circulariter ex natura sue quantitatis. quia habet quantitatem rotundam et circulem per quam habet naturalem abilitatem ut circulariter moueatur.

Nota secundo

¶ Alius est motus violentus qui non est a natura nec ab anima sed fit a principio extrinseco. Est enim violentum a principio extrinseco passio non conferente vim. iij. ethi. id est quando in materia aut in mobili non est naturalis aptitudo ad talem formam. Et ideo nulla generatio est absolute violenta. quia passio id est materia semper confert vim id est habet naturalem aptitudinem ad formam que recipitur in materia. Et talis motus in principio est fortis. Nam tunc virtus mobili impressa fortis est et violenta sed in fine est debilis propter naturalem mobilitatem in motum contrarium inclinationem ut est motus lapidis sursum. Et quia nullum violentum perpetuum est. ex de celo et mundo. Motus autem celi est perpetuus ergo non est violentus.

Notandum tertio

¶ Alius est motus animalis qui a principio intrinseco quod est anima procedit cum intentione. Nam si fortis currum ascenderet sine intentione deorsum caderet. Et talis motus originaliter procedit a corde. Completive autem a cerebro ideo solet dici q quin qz sensus oriuntur a corde prima origine. quia a virtutibus anime que primo cordi in heret sicut Aristoteles in de motu animalium. Propterea q cor est primum viuens et velum moriens. in de morte et vita et de motu animalium. Et secundario recipiunt de functionem organorum et operationem in cerebro. Talis motus animalis in principio est debilis propter inabilitatem membrorum requisitorum ad motum saltem progressiuum. In medio vero intensus et fortis propter membrorum assuefactionem. Sunt enim tunc membra temperata per humiditatem et caliditatem. Ideoq; anima tunc potest uti illis. In fine vero iterum est debilis propter membrorum fatigationem. Nam humido radi calid nimis sunt exsiccati et sic quia talis motus animalis non est sine pena labore et fatigatione quare tam congruit celo probat philosophus. ij. celi. Ideo preter hos motus naturalem violentum scilicet et animale oportet ponere alium motum celi scilicet circulem ut dicit Aristoteles in de celo et mundo. De quo dicit Avicenna q non est simpliciter animalis sed per similitudinem ut probat doctor in littera.

¶ Ex predictis autem patet q motus celi non est naturalis nec violentus. patet ex eo quia omnis talis motus est motus rectus. ¶ Monamus ergo

q corpus naturaliter sine violento moueatur per aliquam lineam sine spatium finitum. Omne enim spatium est finitum. Illud autem cor-
¶ ij

Liber secundus

pus quando pertransit id spatium cum sit finitum. Aut ergo stabit aut non. Si stabit ergo quiescit in puncto. ergo motus ille non est perpetuus. Si vero non stabit ergo redibit quia ulterius non est procedere. Aut igitur redibit in eodem tempore aut in alio. Si in eodem tempore ergo simul in eodem tempore ibit et redibit tempus. Ergo duo opposita essent simul in eodem quod est impossibile. Si in alio ergo quies est in medio illorum temporum. Igitur cessabit ille motus ergo non est perpetuus.

¶ Sed probatum est quod motus celi est perpetuus secundum naturam igitur non erit naturalis nec violentus. **¶** Item talis motus intenditur et remittitur sed motus celi non intenditur nec remittitur ergo motus celi non est naturalis. Item Avicenna probat quod motus celi non est naturalis quia talis motus naturalis est ab aliquo in aliquid et semper intendit aliquid acquirere quo acquisito quiescit illud mobile. Motus autem celi non requirit aliquid in quo quiescit ergo non est naturalis. **¶** Item alia ratione probatur quod motus celi non sit naturalis quia ea que moventur naturaliter sunt eiusdem speciei et nature eiusdem moventur versus eandem partem. Sed omnia gravia tendunt ad centrum et omnia levia ad superiora ascendunt. Ergo cum celum sit eiusdem speciei et eiusdem nature si motus eius esset naturalis moveretur versus eandem partem et nulla esset divisio vel diversificatio. **¶** Sed probatum est in astrologia quod Aristoteles dicit in libro de celo et mundo Octava sphaera movetur de oriente in occidentem et alie sphaere septem moventur contra incessum primi mobilis ergo non moventur versus eandem partem. ergo motus celi non est naturalis. **¶** Item alia ratione potest probari quod motus celi

Simularum Alberti

non est naturalis quia motus celi principium est nature id est rerum naturalium. quia mediante motu illo omnes res naturales generantur et corrumpuntur et alterantur. Illud autem quod est causa alienius fortius et nobilius est eo cuius est causa. Et cum motus celi sit principium rerum naturalium non est subiectus nature. ergo non est naturalis sed est super naturam. **¶** Quod autem motus celi non est violentus probatum est supra. Omne enim violentum velociter transsit. **¶** Similiter ostensum est quod non est animalis quia Aristoteles dicit quod motus animalis non est sine pena. nec sine labore nec sine terminatione. Motus autem celi est sine labore et sine pena. ergo motus celi non est animalis. **¶** Item talis motus intenditur in medio. Motus autem celi non intenditur in medio ergo motus celi non est animalis. **¶** Propter hos autem motus oportet ponere alium motum celi scilicet circularem. Et dicit Aristoteles in de celo et mundo. De quo dicit Avicenna quod non est simpliciter animalis sed per similitudinem. Quia sicut anima humana movet corpus humanum et corpus obedit ei. Ita angeli in eo quod cognoscunt et vident suum creatorem ex letitia et desiderio movent illas sphaeras ita quod prima sphaera que est maxima sphaera ex tali desiderio movetur primo ordine. Unde appellatur motum istum desiderii. Et secunda sphaera movetur a secundo ordine et sic de alijs per ordinem. Unde ipse dicit Angeli sunt quasi anime non tamen simpliciter sunt sed metaphorice. Et ideo motus ille celestis dicitur animalis non tamen simpliciter est animalis.

¶ Nota quod octo distinguuntur sphaere celestes. Unde omnes antiqui usque ad tempora Ptolemy consensisse videntur quod sphaere fuerint octo. Quarum superior sit sphaera stellarum fixarum. Secunda Saturni. Tertia Iovis. Quarta Martis. Quinta Venere. Sexta Mercurij. Septima Solis et octava lunae.

Liber secundus

ne his etiam et ipse.

Aristoteles

Videtur assentire frequenter nominans speram stellarum fixarum speram supremam et ultimam sive elongationem ad nos acceptam quos etiam sequens

Alphraganus

Speras celorum octo esse dicit et forte isti visibiles tantum speras numeraverunt eo quod spera non dinoscitur per sensum nisi per stelle motum. Notus autem stellarum octo diversitates ostendit ad visum. Veniens autem post hos

Alpetrans Abmisach

In astrologia nova quam induxit per rationes necessarias Probat plures esse speras quam octo. Quarum rationum fortior alijs est ista. quia ab uno motore primo simplici in eo quod movetur ab ipso non est nisi motus unus igitur a destructione consequentis si in alio quo mobili non est motus tantum unus et simplex non est illud mobile primum a primo motore. Sunt autem deprehensi tres motus in spera stellarum fixarum. Quorum unus est motus diurnus ab oriente in occidentem super polos mundi completus in .xliiij. horis. Et alter est motus stellarum fixarum ab occidente in orientem in omnibus centum annis per unum gradum. Completus in .xlii. milibus annorum. Tertius autem motus est accessionis et recessionis qui fit in omnibus .lxx. annis per gradum unum sive Albertum. De tribus enim his motibus spera stellarum fixarum mentionem facit Aristoteles in fine primi de causis elementorum proprietatum planetarum ergo spera stellarum fixarum non est mobile primum. Et hec ratio est fortissima apud quemlibet bene sentientem. Sententia autem

Ptholomei

Est quod decem sunt orbes celorum. Et ratio sua physica et non mathematica est. Supponens illud secundi metaph. Omne quod est in multis per rationem una existens in illis est in aliquo uno prior illis quod est causa omnium illorum. Sicut omne calidum causatur a calore ignis. Sed duo sunt motus simplices in omnibus inferioribus orbibus. Etiam sive unam rationem. Quorum unus est super polos mundi et super circulos eque distantes equinotiali. et est motus diurnus. Alter est motus obliquus circuli signorum qui est super polos orbis signorum quo movetur omnes octo spera. Patet igitur quod uterque illorum sit in aliquo orbis superiore qui causat motus istos in omnibus orbibus inferioribus. Et sic ante orbem stellarum fixarum oportet esse duos orbes. quare decem erunt spera. Quarum prima habet motum diurnum. Et secunda vocatur circulus signorum non stellarum sine quod verius est circulus declinans. Primus habet duos motus quorum unus est diurnus ab oriente in occidentem et alter declinans ab occidente in orientem tardissimus qui est in omnibus centum annis per unum gradum. Astrologi autem imaginum ponunt etiam istum modum et ad ipsum potissime referunt effectum circuli obliqui in motibus planetarum omnium. Et hanc opinionem iudicamus veram et ipsam sequitur Almagest in libro de spera mota. Fuerunt autem quod plures alij philosophi qui tot speras esse dixerunt quod sunt stelle inter quas novissime fuit

Moses Egiptius

Qui dicit hanc opinionem usque hodie non esse reprobam sed ut videtur tunc absurdum est dicere hoc quod stelle que semper videntur esse in una superficie concava videntur esse in una spera eo quod una superficies non est plurimum corporum. Stelle autem si re omnes intuentur in una superficie igitur falsum videtur tot esse speras quod sunt stelle. Dixerunt autem quidam antiquorum plures esse speras quam sunt stelle. quia cum viderentur stelle omnes ascendere et descendere a meridie in aquilonem. Et ab aquilone

Summularum Alberti

in meridiem sicut est annuus cursus solis. Dixerunt omni die sol et cetera stelle ascendunt per celum unum a puncto solstitiali hierno usque ad punctum solstitiale estivum. Et ab illo puncto descendunt per polos eiusdem. Et sic dederunt unumquemque stellarum centum .lxxij. celos et dimidium celum et quartam partem huius celi. Sed hoc frivolum est quia huiusmodi descensus et ascensus causatur ex obliquo motu circuli declinantis. In quo stelle habent motum qui vocatur Arabum Zenith hoc est giralis seu spiralis qui circulus non in eodem puncto terminatur a quo incipit sed iuxta illum in alio. Igitur falsa est hec opinio. Quare sive moderniores philosophos inter omnes opiniones illas solum opinio Ptholomei que vera est servanda est et sequenda.

De ordine sperarum

Unde quidam ordinarunt celos planetarum ita quod Saturnus esset altior et post Jupiter cum coniungitur Mars et hinc Venus et illi Mercurius et hinc Sol et demum Luna. Quem ordinem absque dubio a Caldeis antiquis accepit Aristoteles et verificaverunt eum per unam rationem debilem que fuit ista. Quod inferior stella omnes eclipsat superiorem aliquando ut etiam videbatur. Si igitur aliqua stellarum preter lunam esset sub sole aliquando eclipsaretur sol ab illis sicut a luna et hoc sic tentum est communiter ab omnibus astronomis usque ad tempora Ptholomei Ptholomeus qui soluit istam rationem dicens quod sol et Venus et Mercurius quos sub se habet non eclipsatur quia non est perfecta causa eclipsationis quod stella sit sub alia. Sed oportet quod sit sub ea in viis eclipticis que sunt nodus capitis et caude draconis illarum stellarum. Mercurius ergo et Venus possunt esse sub sole et non eclipsare eum quia non sunt sub eo in viis eclipticis. Cetera autem dispersa rationibus Ptholomei quarum ultra hanc rationem due sunt novae. Luit acquirere ideo reuersus est ad opinionem antiquorum dicens Venere et Mercurium esse supra solem. Sed post omnes Alpetrans veniens negans eccentricos et eclipsicos esse in superioribus dicit Venere esse supra solem eo quod in parvo plus quam in anno perficit circulum. Mercurium autem sub sole. Eo quod in parvo minus quam in anno perficit circulum. Sed hoc est directe contra Aristoteles qui dicit inferiores velocius et superiores tardius contra primum motum moveri et reddit causam in de celo et mundo. Sed dominus Albertus sentit idem cum Ptholomeo Ptholomeus ponens Venere et Mercurium sub sole precise in medio planetarum ipsum solem ponendo. Quorum ordo his verbis comprehenditur sive textum. Celum stellarum saturnus iupiter et mars sol venus has sequitur mercurius ultima luna. Sicut vult etiam ille versus. Post sim sum sequitur ultima luna subest. Et sic unumquemque planetarum moratur in suo orbe. Sed omnes alie stelle que dicuntur fixe cum ille sunt errant sunt in octava spera. Cuius ratio est quia semper se habent in eadem propinquitate et distantia ab invicem ergo sunt in uno et eodem orbe. Tenebatur consequenter quod si essent in diversis orbibus illi diversis si orbes non possent moveri equali velocitate sive suos proprios circulos eo quod superiores sunt semper maiores. Et tunc ille stelle fixe semper varerentur in propinquitate et distantia ab invicem quod nunquam visum est ergo stelle fixe sunt in uno orbe qui orbis sive mamentum dicitur. Et ab Aristoteles vocatur primum celum propter duas causas. Vel quod suo tempore nondum erat compertum illud celum moveri pluribus motibus quare non erant inventi celi superiores. Vel quia inter celos visibiles est primum. Et ideo sive est causas. habentur solum octo orbes seu spera celestia visibiles est. Sed quare est quod in octavo orbe qui sic vocatur primum celum est tanta multitudo astrorum cum tamen in omnibus inferioribus in quolibet orbe est tantum unum astrum. Respondet philosophus .ij. celi per tres solutiones. Prima est quod excellentia primi celi potest considerari ex tribus. Primo quia primum celum est propinquum primo motori. Ideo vivit vita superna. Secundo quia omnes alios orbes continet et revolvit. Tertio quia habet motum simplicissimum et velocissimum. Et his tribus de causis primum celum est perfectissimum et excellentissimum. Et quia stella est actualior et nobilior pars sui orbis habentis stellas. Ideo convenienter est ut in orbe excellentissimo sint maxima corpora astrorum et ut abundet in astris in ordine ad inferiores celos. Et da solutio quod sicut primum celum alto excedit in astris ita alij excedunt ipsum in motibus ideo natura ordinavit ut in .i. celi plura astra

Aristoteles opinio.

firmamentum vocatur primum celum duas ob causas.

obiectio

Responsio

Liber secundus

Vno motu adherentur et qd in alijs celis vnum astrum pluribus motibus adheretur. Tertia quia primum celum quodammodo mouet omnes celos inferiores. Et omne corpus mouens alterum debet habere determinatam proportionem secundum quam excedat et aliud excedatur. Et ideo ad saluandum huiusmodi determinatam proportionem conueniens fuit qd in ipso primo celo continerentur plura astra et in quolibet inferiore tantum vnum.

Ota qd octo distinguuntur spere celestes. Quarum prima

est in qua stelle sunt siue innumerales. Et dicit Aristote.

Secunda spere est Saturni in qua solimodo est Saturnus. Tertia Iouis. Quarta Martis. Quinta Solis. Sexta Veneris. Septima Mercurij octaua lune versus. Octo sunt spere quas poteris sic retinere. Celum stellatum saturnus iupiter et mars. Sol Venus has sequitur Mercurius Ultima luna. Sub luna non sunt res corporales nisi res naturalis sicut ignis aer et alia corpora sicut dicit Macrobius. Ptholomeus autem assignat aliam super istas in qua sunt angeli et res spirituales et incorruptibiles. Et ista est immobilis. Huic tamen Aristote non videtur consonare.

Theologi septem speras

Numeri sphaerarum

Vnde natura communis omnibus celis sicut Rabanus est duplex scilicet natura continens circulariter et natura perspicua. Ideo quod modis contingit multiplicari perspicuum continens circulariter tot et sunt celi. Perspicuum autem tale aut erit receptivum luminis aut dativum. Si est dativum aut est dativum uniforme aut non uniforme. Item aut motum aut non motum. Si est dativum uniforme non motum tunc est celum empyreum. Si autem dativum uniforme motum tunc est crystallinum sive aqueum. Si vero dativum non uniforme motum tunc est firmamentum seu siderium. Quarta vero combinatio non potest esse scilicet non uniforme non motum quia non omne uniforme mouetur et ita in quinta essentia sicut Rabanus non sunt nisi tres celi. Si autem est receptivum luminis aut separabiliter aut inseparabiliter. Si inseparabiliter aut secundum circulum superioris superficiem aut inferioris. Si primum tunc est igneum. Quia ignis est elementum receptivum luminis inseparabiliter. Si autem secundum sic est olivum. Si vero est receptivum luminis separabiliter sicut aer qui illuminatur ex parte sentia luminosi. Et obtinebatur absentia eiusdem. Aut sicut superius et inferius. Si sicut superius sic est ethereum. Nam Rabanus superiorem regionem aeris vocat etherem. Si autem inferius tunc est aereus quare erunt tunc septem celi. Si autem queratur de tribus celis de quibus fecit mentionem Apostolus quod dicit se rapto usque ad tertium celum sicut Corinth. xij. Dicendum quod tres celi dicuntur ibi tres modi visionis scilicet sensibilibus imaginariis et intellectu. Et dicuntur celi quod celant aliquid. Vel dicuntur ibi tres celi tres. Hierarchie angelorum. Si autem dicuntur celi corpora tunc accipiuntur sicut distinctionem naturarum in quibus inveniuntur proprietates celi scilicet perspicuum luminosum et tunc primum

et tunc intelligitur
triplex celi
triplex celi

Summularum Alberti

est aerem secundum igneum et tertium de natura quinte essentie. Et ex hoc patet solutio ad omnia que theologice possint queri de celis in communi.

Celum Aereum

Et ita quod celum aerem vocatur medium aeris interstitium quod a grossa vaporibus aque et terre non per omnia est infectum. Vnde quod illa pars aeris purior est et ab inferioribus qualitatibus impermixta propter sui puritatem et dyaphaneitatem sive naturam transparentem celi nomine nuncupatur sicut dicitur super Ieremum. xij. capitulo. Volucres celi commederunt illud.

Ethereum

Secundum quosdam vocatur supremum aeris interstitium quod immediatus spere ignis est coniunctum. Et dicitur ethereum quia illud medium inter ignem et aerem ab igne illuminationis et splendoris est receptivum. Etheros enim grece splendor dicitur latine ut dicit Isidorus. Alia ragozas vero dicit nomen etheris esse nomen ignis. Et hoc putabat ut dicit Aristote. propter ipsius inflammationem que causatur ex velocitate sui motus. Vnde sicut ipsum Alia ragozas. Omne inflammans et inflammabile vocatur hoc nomine. Martianus vero dicit Ether est locus ab inferiori mundo separatus insensibilis respectu inferiorum que patiuntur multiplicem variationem. In ethere vero videtur esse dies perpetuus non diurno lumini non succedit. Nec mirum quia tam ad altum locum umbra terre que est causa noctis in ethere non accedit. Secundum Macrobius vero splendor etheris sub spera celi per ambitum totius mundi rutilat et refulget. Continetur autem orbis septem planetarum qui mouentur circa motum firmamenti. Inferior itaque pars etheris velocitate sui motus inflamat superiorem partem materie elementalis. Ex illa inflammatione gignitur spere ignis sicut dicitur in libro de celo et mundo in fine. Sed ex materia sic ignita non inflammatur ipse ether quia ab inferioribus non recipit aliquam mutationem quia inferiora ab ipso ad tempus immutentur. Et sic etiam sicut Gregorius super illud Job Intueri celum et contemplare ethera etc. Nomine etheris intelligitur tota regio a luna usque ad stellas fixas. In qua sunt orbis et circuli septem planetarum.

Olimpum

Vnde Olimpus quidam mons est Macedoniae tante altitudinis ut in eius cacumine nec ventus sentiat nec nubes se colligant quia excedit usum aerem humidum. In quo aues celi volitant quod ab eis proditum est qui solebant (nescio quorum sacrificiorum causa) memorati montem ascendere et aliquas notas in pulvere scribebant quas pro alio anno integras inueniebant. quod fieri non posset si in loco illo ventus aut pluvia dominaretur. Deinde tanta est tenuitas illius aeris ut non suspirare durarent. Illuc enim ire non poterant nisi spongas humectatas naribus applicarent. Vnde crassiores et consuetum spiritum dicerent. Illi ergo indicant nullam aem in illo loco vidisse. Et dicitur ab olon quod est totum et phos quod est lux quasi totus lucens. Quia est quasi celum altitudine sua. Vnde et sepe pro celo ponitur quod claret etiam ex proprietatibus celi.

Ignereum

Sicut quosdam vocatur centrum spere ignis propter ipsius ignis puritatem subtilitatem et summam quam habet pre ceteris elementis. Actualitatem et propter alias nobiles celestes quas consequitur ex vicinitate orbis et planetarum proprietates.

Firmamentum

Vnde firmamentum dicitur duobus modis. Vno modo dicitur tota natura quinte corporis. Sic capitur genesis primo. fiant luminaria in firmamento celi. Et iterum. fecit deus duo luminaria magna. Luminare maius ut preesset diei et luminare minus ut preesset nocti et posuit ea in firmamento celi ut lucerent super terram. Costat autem sicut omnes quod

Liber secundus

sol et luna que sunt luminaria magna sunt in inferioribus circulis planetarum ergo hoc modo non tantum octava spera dicitur firmamentum sed etiam inferiores. Alio modo firmamentum dicitur octava spera duntaxat. Et dicitur firmamentum a firmitate nature. quia non generatur neque corrumpitur vis. Et non ab immobilitate sicut locum. Nam ad oculum videtur circumvolui. De quo supra dictum est. Et quia talis spera sic multis imo innumerabilibus stellis est decorata. Ideo vocatur celum siderum.

Cristallinum siue aqueum

Quod secundum philosophos non celum dicitur. Quadruplici necessitate ponitur quas assignat Aneualpetras in astrologia sua prima que etiam superius dicta est. quia ab uno motore simplici non potest esse nisi unus motus in mobili. Si ergo aliquod mouetur pluribus motibus hoc non mouetur a primo motore simplici immediate. Sed spera stellata mouetur pluribus motibus. ergo non mouetur immediate a motore simplici. Ita oportet quod celum aqueum quod est ante speram stellatam moueatur primo motu simplici a primo motore. Quod autem spera stellata habeat plures motus dicitur a Ptholomeo in almagesti et ab Alnographa in indicibus astroz. Et ab Aristotele in libro de causis elementorum sicut supra visum est de numero sperarum. Secunda causa quia cum sit una spera que habet bonitatem proportionatam corpori mobili circulari sine motu sicut est celum empirreum. Ita sunt quedam sperae que recipiunt bonitatem illam per motum unum que est ignobilior superioris et nobilior inferioribus. Et hec necessitas sumitur ex parte motus. Et innuitur a philosopho. ij. de celo et mundo. Tercia est quia cum sit quedam spera recta. et quedam declinans in spera stellata. Dico autem speram rectam circulum equinoctialem cum suis polis. Spera vero declinans est illa que declinat ab equinoctiali sicut zodiacus. Oportet quod sicut utrumque sit motus proprius et mobile proprium. Cum ergo in spera stellata inueniuntur ambo motus non ambo poterint esse proprii ergo oportet quod sit non mobile cui motus ille sit proprius qui est supra polos et circulum equinoctialem. Et ille omnes rationes sunt Aneualpetre ponentis nonnum celum. Quarta necessitas est ex parte finis. quia in inferioribus non est tantum diuersitas in generatione et corruptione particularium sed etiam vniuersitas in esse specifico et in ordine nature. Et ideo oportet quod sit in superioribus corpus vniuersum quod esset causa huiusmodi ordinis et permanentie. Si autem aliquis dicat quod aque non sunt supra celum sicut nectur Augustinus super genesim ad litteram dicere. Hoc erit aquarum pondus quod super terram fluant vel in aere vaporabiliter ferantur. et non videntur supra firmamentum ergo cum celum aqueum ponatur de materia aque non erit supra firmamentum sicut nonum celum. Hoc erit contra scripturam sacram. Cuius videntem dicit Augustinus maior est auctoritas quam omnis humani ingenij perspicacitas.

Et ideo scias

Quod talis aqua non sumitur pro elemento ex pro materia confusa que habet in se calidum frigidum siccum et humidum tenebrosum luminosum perspicuum et opacum. Et dicitur aqua. quia sicut aqua interminabilis est in se et terminatur ad siccum densum. Ita materia illa indeterminata est in se et terminatur ad distinctam formam et locum. Per formam sicut quando dicitur quod fecit celum et terram et hominem. animalia et plantas. Per locum sicut quando diuisit lucem a tenebris et aquas que sunt supra firmamentum ab his que sunt sub firmamento et huiusmodi. Cum igitur illa aqua in se habeat contrarias differentias sub confusione et mixtura scilicet calidum frigidum et. Subtile grossum tenebrosum et luminosum perspicuum et opacum in distinctione sui sicut locum per superiorem et inferiorem sicut differentias nobiliores eleuabitur sursum et sicut ignobiliores descendet deorsum. Nobilissime autem differentie sunt que competunt quinto corpori intransmutabiliter. Et ille sunt tres scilicet subtile luminosus perspicuus sicut has differentias celum aqueum erit in sublimi hinc subtile pro maius perspicuum seu yaphonum pro dispositione maius et luminosus pro forma plenarie. Et hac ratione quodam sancti considerantes celi huiusmodi motum

Summularum Alberti

solubilitatem. perspicuitatem et luminositatem vocauerunt ipsum cristallinum sicut Rabbani et quidam alij.

Empirreum

De quo celo Empirreum est dubitatio. Prima talis. Vtrum sit corpus. Solutio communis magistrorum sententia est. Quod celum empirreum est corpus nobilissimum inter omnia corpora simplicia. Et propter hoc dicunt sancti quod sit igneum non propter ardorem sed propter lumen corporale quod habet. Contra hanc sententiam sunt quidam sancti et precipue Damascenus sic arguentes. Ipsum celum empirreum continet in se sanctos Angelos et beatos. Omne autem continens simplicius est contento ergo celum continens simplicius est angelis. Cum igitur angeli sunt spiritus celum empirreum non potest esse corpus. quod sic non esset simplicius. Item locus est saluatorius et contentus locati. iij. phi. Cum ergo celum empirreum sit locus angelorum. Celum empirreum est saluatorium angelorum. Sed spiritus non dependet ad corpus quantum ad rationem saluandi in esse ergo celum empirreum non est corpus. Dicendum ad primum quod continens diffinitur non de necessitate est simplicius contento. sed continens circumscriptus soli. Ad aliud dicendum quod angeli non implent celum empirreum sicut locatum locum suum. Sed implent ipsum sicut distinctionem Iherarchiarum thozorum et mansionum que in domo patris multe sunt sicut dicitur in euangelio Johannis. Et ideo celum non est locus eorum nec saluans eos in esse sed potius quod magis congruit in genere corporum actui beatitudinis et contemplationis eorum. Secundo dubitatur. Vtrum celum empirreum sit mobile. Et videtur quod sic. quia dicit Philosophus quod omne corpus naturale habet motum. Cum ergo celum empirreum sit corpus habebit motum naturalem. Item videtur quod ipsum sit mutabile non tamen mobile sicut locum. Quia super illud psalmi. Ipsi peribunt tu autem permans. Dicitur quod celum in quo creati sunt angeli mutabitur. Sed hoc est empirreum. ergo empirreum celum mutabitur. et si mutabitur sicut qualitatem multo fortius sicut situm. Dicendum quod celum empirreum est immobile nam nobilius est quod participat bonitatem sine motu quam quod cum motu. Cum ergo primum corpus sit nobilissimum ipsum participabit bonitatem quam potest habere sine motu. Item locatis proportionatur locus sicut congruentiam. Sed locata celi empirrei sunt in quiete et contemplatione beatitudinis ergo celum empirreum est in quiete. Dicendum igitur ad primum quod philosophus loquitur ibi de corporibus ordinatis ad generationem et corruptionem per motum suum. Sed celum empirreum est ordinatum super huiusmodi ordinem et ordinatur ad statum contemplatiuum. Et propter hoc ipsum non habet motum. Ad illud autem quod obijcitur de inuolutione eius bene concedi potest quod immutabitur. Sed motus localis non sequitur ad immutationem illam sed ad mutationem que est ex alteratione hac. quia ibi necesse est agens localiter accedere ad patiens. Et talis alteratio non accidit celo empirreo.

Celum trinitatis

Unde si celum trinitatis ponitur distinctum celum ab empirreo tunc dicendum quod celum trinitatis nihil aliud est quam excellentia virtutis eius que continet et ambit omnia creata. Et sic idem est quod deus sicut rem sed differens sola ratione. Sicut enim sapientia et virtus dei idem sunt sicut rem sed differunt ratione. Sic celum trinitatis et deus. Et si dicat philosophus. iij. phi. dicit quod nihil est in seipso per se. Cum ergo deus sit in celo trinitatis et non sit in aliquo per accidens. quia nec aliquod accidens et conuenit. Celum trinitatis non erit idem deo. Dico quod idem esse in se ipso potest intelligi dupliciter scilicet per affirmationem et negationem. Per affirmationem nihil est in se ipso quia oportet quod idem esset continens et contentum quod esse non potest. Per negationem vero aliquid est in se ipso. i. non in alio sicut omnia prima que non continentur sed continent alia et sic deus est in se ipso. Vel potest dici et melius quod nihil est in seipso idem sicut rem et rationem. Sed aliquid est in seipso idem sicut rem et differens sicut rationem. Et sic deus est in celo trinitatis. Vtrum autem beate virginis sit esse in celo trinitatis. Et videtur

Libec secundus

q sic qz dicitur q sic exaltata super choros angelorum ad celestia regna et nihil est super choros angelorum nisi celum trinitatis ergo ipsa est in celo trinitatis. ¶ Similiter potest queri Vtrū cristus szm qd homo sit in celo trinitatis et videtur q sic. qz dicitur in simbolo Apostolorū. Ascendit ad celos sedet ad dexteram dei patris. Dextra aut dei patris est in celo trinitatis. Solutio dicimus q nihil est in celo trinitatis nisi pater et filius et spiritus sanctus. Nam esse in celo trinitatis est esse in equalitate virtutis dei continentis et saluantis omnia sub ipsa virtute contenta. Sed cristus homo inqz homo non est in equalitate dei patris. Cum dicat. pater maior me est igitur non est in celo trinitatis sed Empirreo. Dicendum ergo ad primum q beata virgo non est in celo trinitatis sed dicitur exaltata super choros angelorum. hoc est intelligendum solus szm dignitatem. Ad aliud vero quod obicitur de cristo. Dicendum q cristus homo inqz homo continet in celo empirreo sacramentaliter in altari. Dignitate vero non continetur ab aliquo loco sed est super omnem locum et super omnia que diffinitive et circūscriptive continentur in loco.

Theologi septem sp̄as sine celos assignant scilicet. aerem. ethereum igneum. siderium. cristallinū. olimpum. empirreū sine trinitatis. Quatuor numerus sic potest capi. Omne celum vel nominat rem creatam vel increatam. Si increatam et sic est celum trinitatis empirrens. Si creatam vel nominat rem corporalem vel incorporealem. Si corporalem hoc est dupliciter vel q̄tum ad extrema vel q̄tum ad media. si q̄tum ad extrema sic est celū igneū et aerem. Si q̄tum ad media sic est celum ethereū. Si vero nominat tē creatam incorporealem hoc iterū est dupliciter vel q̄tum ad extrema vel q̄tum ad media. si q̄tum ad extrema sic est celum sideriū et empirreū. Si q̄tum ad mediū sic est cristallinum.

¶ Et nota

¶ In universo szm. b. Tho. duplices est considerare naturas scz naturam perpetue permanentie et uniformitatis que maxime est in substantijs separatis et naturam generabilem et corruptibilem que est in istis inferioribus corporibus. Corpora autem celestia cum sint media inter vtranz naturam participant aliquantulum eandem naturam szm duos motus. Quorū primus qui dicitur diurnus est causa perpetue durationis et uniformitatis in rebus. Secundus vero qui est in obliquo circulo ab occidente in orientem est causa generationis et corruptionis et aliarum transmutationum corporum inferiorū. Primum ergo mobile tanqz nobilissime nature et propinquissime substantijs separatis habet duntaxat primum motum qui pertinet ad naturam uniformitatis. Alia aut corpora celestia inqz recedunt a naturis immobilibus appropinquando substantijs generabilibus et corruptibilibus habent duplicem motum scilicet motum alienum ab oriente in occidentem. Et hoc raptus firmamenti cuius violentia singulis diebus ab ortu vsqz ad occasum rapiuntur. Primum enim mobile tanto desiderio mouetur q suo precipiti cursu rapit secum omnes alias speras inferiores. Habent etiam vltra illum motum primi mobilis diurnum proprium motus qui est ab occidente in orientem contra mo-

Summularum Alberti

rum firmamenti. Nam tanta celeritate spera celi mouetur q nisi aduersus eius precipitem cursum planete occurrerent et impetum eius moderarent machina mundi solueretur. Et ideo szm Alphraganum septem orbes planetarum raptui firmamenti obuians et velocitatem eius reprimunt et retardant. Et hec est vna causa illius motus.

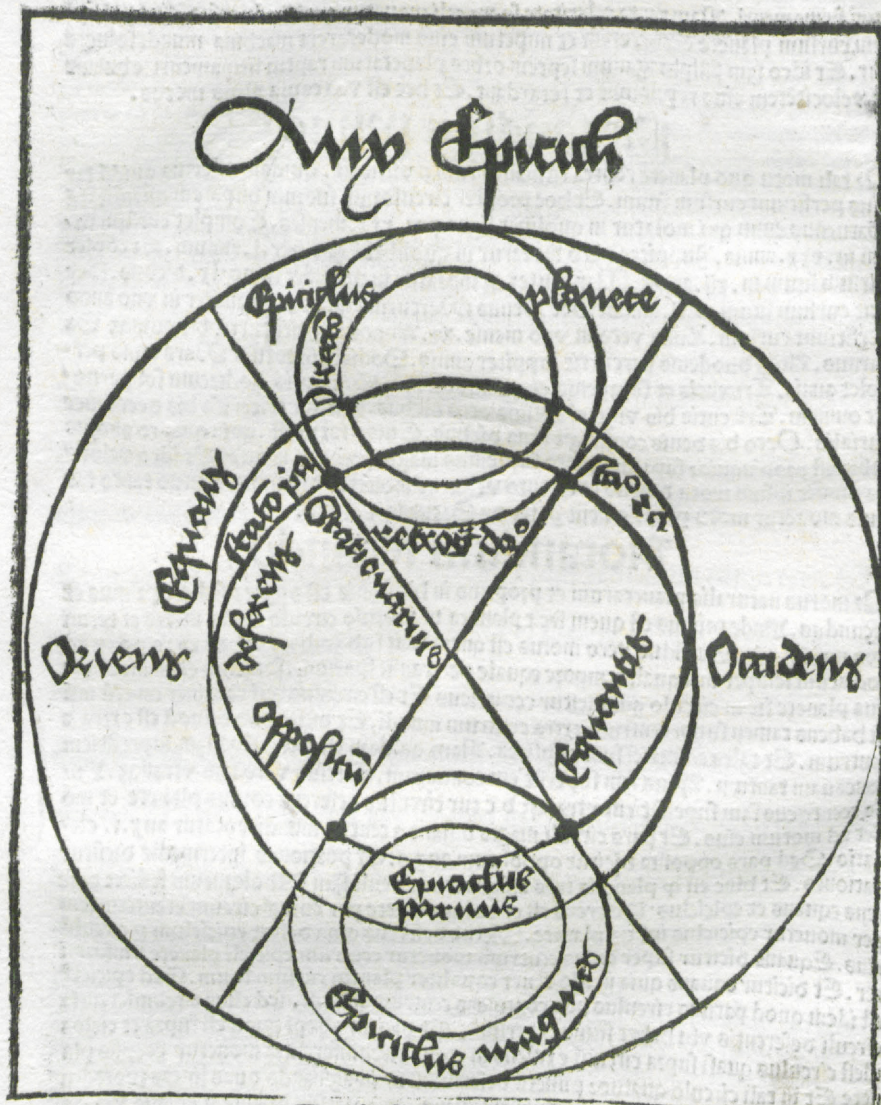
Notandum primo

¶ Tali motu quo planete contra firmamentum mouentur. quidam celerius quidam tardius perficiunt cursum suum. Et hoc propter circuloz suozum disparē quantitatem. Saturnus enim qui moratur in quolibet signo per. xxx. menses. Complectitur cursum suum in. xxx. annis. Iuppiter vero moratur in quolibet signo per. i. annum. Et complectitur cursum suum in. xii. annis. Mars autem qz moratur in quolibet signo. lx. diebus. Perficit cursum suum in. ii. annis. Sol Venus Mercurius quasi vniuersimodum in vno anno perficiunt cursum. Luna vero in vno mense. vi. annos viginti currit bis quinqz Saturnus. Atqz duodena percurrit iuppiter annis. Sodiaceum totum Mars bis pernolet annis. Tricenis et sexagenis et quinqz diebus. Sex horis zodiaceum sol peruenit. Tricenis bis viginti Venus octo diebus. Surgit tricenis bis decem mercurialis. Octo bis denis confurgit luna diebus. Cuius ratio est. quia quanto aliquis orbis est propinquior supremo tanto supremus magis preualet in ipso. Et ideo velocius mouet ipsum motu diurno et quanto velocius mouetur tali motu diurno tanto tardius mouetur motu proprio sicut patet de Saturno et Luna.

Notandum secundo

¶ Motus naturalis planetarum et proprius in his signis est duplex scilicet primus et secundus. Vnde primus est quem facit planeta in proprio circulo cuius metas et terminos nunqz exiit. Secundus vero motus est quem facit sub zodiaco et habet respectu ad zodiacum semper in equali tempore equale pertransit spatium. Primus ergo motus ipse sius planete sit in circulo qui dicitur eccentricus. Et est circulus qui continet centrum mundi habens tamen suum centrum extra centrum mundi. Et dicitur ab eo quod est extra centrum. Et tales eccentrici sunt triplices. Nam quidam est eccentricus szm superficiem concanam tantum. Alius szm superficiem conuexam. Tertius vero szm vtranz. Vnde de eccentricis szm superficiem vtranz dicitur circulus deferens corpus planete et mouet ad motum eius. Et pars circuli magis distans a centro mundi vocatur an. i. eleuatio. Sed pars opposita dicitur oppositum aug. s. Et portiones intermedie dicuntur stationes. Et hinc est q planetis tres assignantur circuli szm Ptholomeum scilicet deferens equans et epicyclus. Deferens est circulus planete per cuius circumferentiam semper mouetur epicyclus ipsius planete. Dicitur deferens quia deferret epicyclum p circulum eius. Equans dicitur super cuius centrum mouetur centrum epicycli planete vniuersimodum. Et dicitur equans quia in illo tenet equaliter planeta cursum suum. Sed epicyclus est idem quod parvus circulus non continens centrum mundi. sed est in circumferentia circuli deferentis vbi habet suum centrum. Et dicitur ab eo quod est supra et ciclos idest circulus quasi supra circulum existens in cuius circumferentia mouetur corpus planete. Et in tali circulo quatuor puncta describuntur imaginando duas lineas procedentes a centro mundi concludentes illum circulum. Vna versus orientem et alia versus occidentem. Et primum punctum tangens lineam versus orientem dicitur statio prima. Punctum vero sibi oppositum dicitur statio eius secunda. Et planeta existens in illis duobus punctis dicitur stationarius. Circulus vero interceptus inter illas duas lineas dicitur directio. Et planeta in eo existens dicitur directionarius. Sed arcus inferior dicitur retrogradatio. Et planeta in eo existens dicitur retrogradus. Sicut patet in figura sequenti.

Liber tertius

Theorica statutorum et retrogradationum

Si duplex est contractio sperarū scz corporalis et sic sunt cōtrigae ut pz in cepa vbi cōtrigū vni? tēte semp est in cōcauo alteri? Ideo si. j. metho. Oportet hūc mūdū inferiōrē esse pīgūū zē. ut tota eius vtrūqz inde gubernetur. Alius est cōtract? spūalis et sic sunt cōtrigae rōne luminis et influentie. qz ptes oim ad vūū pūctū luminis pūnuant. Quilibet em pūct? luminos? i dyaphono posīt? orbiculariter se diffundit ergo omnes reliquas partes ad eundē continuantur Sic simili modo est in speris celestibus.

Notandum tertio

Sicut refert Rabi Moyses maximus philozophus. Quodlibet celum cōmūbet planete habet in spūitudine viam quingentorum annorū idē tātū spūū qū pōset aliquis ire in via plana in quingentis annis ex dīstātia inter celū Et celum est similiter

Sumularum Alberti

Via quingentorum annorum Et ideo cū sint septem celi erit scz ipsum a cōtro terre vsqz ad cōcauū celi saturni quod est supremū celū via septē milīū septingētorū annorū i. tū spūū qū aliquis irer in septē milibus septingentis annis ita qz quilibet ann? cōponat ex tricētis sexaginta quinqz dieb? et iter cuiuslibet diei sit quadraginta miliarū hec ille. Vtrū aut hoc ita sit nouit deus. Hanc em mēsuratiōē ille nouit qui omnia fecit numero pondere et mēsurā cui laus et honor per seculorū secula.

¶ Et nota qz mot? octauē spere dicitur uniformis. Mot? aut spertū inferiorū et planetarū est duplex scz tropic? siue diurn? et est reuolutio primi mobilis siue mot? proprius. ¶ Mot? tropicus dicitur cōuersiuis Vnde oēs planete dicūtur tropici in astronomia qz recto gradiūtur a motu primi mobilis qz mot? talis cū desiderio tāto est qz oēs alias speras secū reuoluit. ¶ Motus aut qui dicitur reuolutio in contrariū primi mobilis est motus proprius et naturalis planetarū. Quare aut spe te planetarū mouētur cōtra incessū primi mobilis Et dictū ē supra a diuersis diuersimode rōnes assignātur. ¶ Aliqui dicūt qz hoc fit ad retardandū motū primi mobilis. Nisi enī motus ille Et dicūt nō retardaretur propter nimīā sui velocitatē totū firmamētū frangaretur inferi? et itā dudū esset fractū. Alij aut Et Aristot. dicūt qz hoc fit propter hoīes et alia sup terrā existētia qz si mot? primi mobilis qui ē cū desiderio nō haberet aliquā retardatiōē nō posset aliquid crescere sup terrā nec homines possent sinere. Et hec ad presens decelo dicta sufficiant.

¶ Vm itaqz due sint cōsiderationes de mobili simplici quārum vna est de mobili simplici scz simpliciōrē potentia eia ad motū que est potentia ad locum vel sitū que habita est proximo libro supertori. Altera est de mobili simplici scz minus simpliciē potentiam ad motum eia que ē pōtia ad suscepiōē forme tā substantialis qz accidentalis que tractanda est in libris qui dicuntur de generatione et corruptione et in presenti tractatu tertio illis cōrespōdetē constat qz scientia ista tertiu obrinet locū partis prime que para prima est de naturalibus vniuersalibus. Cum enim habitum sit de mobili simplici et in genere in primo tractatu. Et de mobili simplici scz potentiam ad reuolūtiōē sitū qui nūl variat in substantia mob le

Liber tertius

Ut in secundo huius premissum est. Sequitur hec tertia consideratio mobilis simplicis sive motum qui est ad formam variabilem esse mobilis. Et in hoc completa erit prima pars universalium naturalium. Nam mobile in universalis non habet plures consideraciones. Et quia oportet primum premittre in aliqua scientia subiectum attributionis eiusdem quod inquirere et determinare de considerandis in ea ut colligitur ex. iiii. metab. Comparatur enim subiectum ad scibilia in scientia considerata ut principium ad principia. Sed principiorum notitia dependet ex cognitione principiorum. Hoc est quod dicitur. i. celi. Parvus error in principio maximus erit in fine. Com. ibidem comm. xxxij. rationem assignat dicens. Omnis considerandum est de principijs et habere magnam sollicitudinem circa ea. Et ideo sermo de principijs est sermo de omnibus scilicet in potentia. Subiectum igitur in proposito est ens mobile ad formam. sive Doctorem sanctum. Passio vero demonstrabilis est generabile. Demonstratio porissima sic figura tur. Omne quod est in potentia ad susceptionem forme est generabile. Sed omne ens mobile ad formam est in potentia ad susceptionem forme ergo omne ens mobile ad formam est generabile. Et hec conclusio limitat et regular omnes alias eiusdem habitus. i. scientie conclusiones.

Notandum primo

Elementum sive philosophum. v. metab. dicitur multis modis. Dicitur enim primo elementum principium. Imo elementum et principium dicuntur ad invicem quasi convertibiliter. Ideo sive distinctionem principij potest fieri divisio et distinctio elementum. Principiorum autem alia sunt cognoscendi Et talia sunt duplicia. Nam quedam sunt completa et sunt propositiones per se notae que sunt ita manifeste veritatis quod intellectus assensit solum intellectus et cognitio terminata sine aliqua ulteriori probatione et hoc est quod voluit philosophus. ii. metab. cum inquit. In foribus nemo delinquit ut est hoc principium. Omne totum est maius sua parte. Et hoc modo Aristoteles. i. phi. dicit Dispositio scientie et veritatis est in omnibus rebus que sunt principia aut elementa ubi Aristoteles elementa appellat principia ista completa. Alia sunt principia incompleta et sic quodlibet subiectum attributionis alicuius scientie dicitur principium eiusdem scientie merito. Quia sive philosophum illa sunt principia que oportet esse primo nota. Nam ex principijs principaliter sciuntur principia. Sed ipsum subiectum in qua ibet scientia est primo notum ideo congrue dicitur principium Maxime cognoscendi. Alia sunt principia essendi ut que concurrunt ad realem compositionem rei ad extra. De quibus. i. phi. r. v. metab. Secundo dicitur elementum quod sive aliquem ordinem componit aliud Et sic littere sunt elementa dictionis. Tertio dicitur elementum quodcumque aliquo primo constituit rem per naturalem generationem sicut quodlibet corpus simplex recte motum dicitur respectu mixti elementum. Tertio quod sive situm primo rem constituit cum alio ut in descriptionibus geometricis linee constituentes figuras dicuntur elementa. Quarto quod sive virtutem rem constituendo ingreditur. Et sic celum respectu inferiorum potest dici elementum. Et hoc nomen elementi vario modo sive istam equitacionem dicitur interpretari. Nam primo dicitur elementum quasi alimentum. ab ele quod est materia ex qua primo creata sunt elementa. Secundo quasi alimentum. Nam ex elementis ista sunt mixta et composita. Tertio quasi alimentum. Nam unum elementorum est elevatum super aliud. Quarto quasi alimentum. quia omnia aliter ex elementis. ii. de anima. Dicitur igitur elementum Alio modo sive specialior in intellectum principij cuiuslibet corporis sensibilis et mixti sive quod diffinitur. v. metab. sic. Elementum est ex quo res componitur primo et est in eadem et non dividitur sive formam id est speciem in aliam formam. Et qua diffinitione.

Nota secundo

Tres condiciones requisitas ad elementum. Prima quod ex ipso mixta immediate debent componi sic quod nihil quod habet rationem substantie maneat inter mixtum et elementum mixta componentia Cum hoc stat quod maneat dispositiones qualificative ut caliditas frigiditas etc. Et per hanc conditionem excluduntur materia et forma ex quibus mixta

Summularum Alberti

non immediate componuntur. quia primo ex materia et forma componuntur elementa vocata Et ulterius ex elementis vocatis componuntur mixta ut homo et asinus. Et hec conditio innuitur in diffinitione cum dicitur Ex quo res fit primo. i. immediate sic quod primo dicitur immediate et non originem. Secunda conditio quod ipsum debet manere in mixto non quidem formaliter et secundum substantiam sed solum virtualiter et secundum effectum. Unde effectus elementorum sunt frigiditas caliditas que dicuntur qualitates Et sive illas qualitates elementa dicuntur manere in mixto. Et quia quodlibet ens constituitur in actu per suam formam. Si ergo elementa sive formam manerent in mixto tunc etiam forme substantiales elementorum manerent in mixto. Et per consequens tale mixtum esset plures species specificas differentes. Et illa conditio tangitur in diffinitione cum dicitur et est in eadem. Unde circa presentem conditionem est Questio satis difficilis de forma substantialibus elementorum. Que talis est

Questio

Utrum forme substantiales elementorum maneat actu in mixto vel non. Que quidem questio supponit ante se aliam dubitationem scilicet istam. Quid moveat elementa ad mixturem. Pro qua dico sive dicta philosophorum quod Primum movens elementa ad mixturem est immiscibile et hoc est totum mundum movens et ordinans quemadmodum docet Aristoteles. Spera enim solis in qua est sors caloris. nata est movere ignem Et spera lune nata est movere aquam per quod mare ingreditur et egreditur ad quantitatatem et etatem lune. Spera autem quinque planetarum scilicet Saturni Jovis Martis Venenis et Mercurij movent speram aeris. Unde motus aeris moti sunt diversi. Sicut diversus est valde motus dictorum planetarum et est in aere frigus congelativus ex spera Saturni. Et estas ex spera Martis. et temperies in frigido ex spera Venenis et commiscibilis et passibilis facili ex spera Mercurij. Spera autem stellarum multarum que est octava in qua sunt multe imagines et figure movent terram. Unde etiam in ipsa figurantur imagines multe in generatis. Licet ergo levia non descendant ex se nec gratia ascendant a se tamen ex motoribus universalibus moventibus et ordinantibus mundum aliquando descendant levia per quandam modum. et ascendant gratia per modum altum. Idem autem exemplum continens est in qualitatibus actibus et passibus corporis animati. Non enim in homine vel alio animato semper movetur sive naturaliter calidum per naturam et motum ignis nec agit actum ignis omnino sed potius movetur ad id ad quod dirigitur ab anima et agit ad terminum et finem iniunctum. Sicut dicit Aristoteles. contra Empedoclem in. ii. de anima. Cum igitur motus celi sicut motus sapientie sit sicut dicit Hesalac in libro de spera mota Et cum ad motum celi reducat omnis motus qui fit in elementis et elementis sicut dicit Apberrois. viij. phi. Ideo dictum est ab Aristotele. quod opus nature est opus intelligentie. Et hoc dictum sit in genere primo corporum quia movens ante hoc est motor orbis. Si autem queratur de motore coniuero dicit Aristoteles. quod calor solis movet terram et aquam Sicut patet in libro meteororum. Et ex his igitur patet quod ad mixturem non movet violentia secundum naturam et ideo mixtum est naturalis. Et hec pro questione supposita. Sed redeundo ad principalem questionem divido eam in duas partes Quarum altera est affirmativa. Altera vero negativa. Si enim remanere dicantur forme elementorum substantiales in mixto sive actum tunc videbitur necessario quod compositum habeat plures formas substantiales ad quod sequentur multa inconuenientia. Primum est quod nihil suscipit multas formas substantiales ergo nec mixtum seu compositum. Alias enim per multas formas substantiales poneretur in diversis speciebus. Preterea non esset vere unum sed potius contrarium seu unum per accidens que omnia sunt absurda.

Secunda pars

Si autem non manent tunc videtur quod etiam materia mixti nullam habeat actum formam nec simplicis scilicet nec compositi. quod privatio ipsius adeo sit generalis privatio. sicut privatio materie prime. Sed prima materia est simplex ergo et materia compositi quod

Liber tertius

est absurdum. Unde si signis credere velimus tunc signum est elementum esse in composito sicut sibi suam formam in hoc quod est ibi proprietas elementi que est virtus eius activa vel passiva sibi qualitates elementales eo quod non possumus dicere compositum vel calidum vel frigidum humidum vel siccum nisi in eo quod est ex elementis. Cum autem scimus proprietatem nusquam esse sine proprio subiecto oportebit quod sibi aliquem modum elementum insit composito sibi formam substantialem. Preterea in resolutione ipsum compositum non resoluitur ad materiam communem elementorum, sed potius ad elementa. ergo videtur quod in ipso sunt aliquo modo elementa sibi actum. Si autem omnia hec forte aliquis veller solvere dicendo quod elementa manent sibi medietates et secundum medietates alterantur. Sicut videtur dicere Aristoteles in fine primi de generatione videtur inconueniens eo quod forme substantiales non recipiunt intensionem et remissionem. Et sic non possunt intendi et remitti. Et ita est difficultas in omni parte questionis propter quod etiam Alpharabius impingit crimen Avicenne dicens eum latuisse qualiter potentia et non actum sunt elementa in mixto. Et ideo dixisse quod sunt in composito actu. et omnia hec superius dicta inconuenientia sibi accidisse et ulterius errorem sibi accidisse frequenter in natura ex confidentia bonitatis sue ingenij quam habuit absque magno exercitio. In commento autem libri de generatione Alpharabius consentit cum Avicenna dicens quod sunt elementa saluata in composito composito sibi esse primum et non secundum. Et ideo si Alpharabius contradicit Avicenne contradicit sibi ipsi. Nec quod istio post talem ambarum partium deductionem supponit quedam intermedia necessaria. Quorum alterum est de esse. reliquum vero de actu. Unde sibi dominum Albertum allegantem Avicennam duplex est esse elementorum scilicet primum et secundum. Primum autem est esse quod habent in operatione qualitatum suarum que sunt proprie ipsis et fluunt ab essentijs ipsis que sunt calor frigus humiditas et siccitas. Et tale esse primum dicitur dupliciter scilicet liberum et integrum. (ut ita dicam) et ligatum et partitum. Liberum autem voco quando ignis vel aliud elementum accipitur per se sicut sunt elementa in suis speciebus et locis naturalibus. Ligatum autem dico quod est ab alio alteratum et aliud alterans et diuisum in ipsum et conuerso. ita quod plurimum vniu sit cum plurimo alterius. Preterea sibi Commentatorem duplex est esse in elemento. Aliud actuale. quoddam vero potentiale. Et ratio assignatur sibi eundem. celi. celi. Vbi vult quod elementa sunt aliquantulum materialia et aliquantulum formalia. Sunt enim quasi materia mixtorum. Et sic habent esse potentiale. Sunt etiam quasi forme vtriusque ipsius materie prime. Et sic habent esse actuale. Unde inquit essentia cuiuslibet elementi est impermixta essentijs aliorum elementorum sic est quoddam purum et simpliciter actuale et formale respectu materie prime. Sed inquit permixta est essentijs aliorum elementorum in compositione mixti non est simpliciter quid purum actuale et formale. Nam ut sic essentia aliquantulum remissa et refracta est. Cum remissio forme accedat ex admixtione eius cum suo contrario. et intensio ex depuratione eius a suo contrario. Quia ergo in compositione mixti essentia vniu elementum. admixta est essentijs aliorum. Ipsa ut sic non dicitur simpliciter perfecta et in actu sed remissa. Ideo Commentator tale esse remissum vocat potentiale. Sic etiam distingue de actu. Est enim quidam actus entitativus sibi quem aliquid dicitur actualiter esse. Alius est perfectivus sibi quem aliquid dicitur perfectum ex se. Et sibi hoc duplex etiam reperitur potentia scilicet entitativa sibi quam aliquid nondum est sed possibile est fieri. Alia perfectiva sibi quam licet aliquid actu sit non tamen perfectum est ex se sed ipsius perfectionem recipiens aliunde. Et licet operatio actualis elementi in actu entitativo maneat in mixto non tamen actualis operatio in actu perfectivo. Scias etiam pro latiori intellectu aliam distinctionem elementi

Virtuale est ipsum celum quod est causa omnium elementorum et elementorum. Unde Aristoteles. celi vocat celum elementum primum. Et de illo non intelligimus hic

Est enim aliquod elementum. Et si veritatem ut illud cui hoc nomen elementum primo et principaliter ex natura rei conuenit et sic materia prima est elementum primo et principaliter quia est

Summulatum Alberti

Formale et duplex quoddam sibi

primo et principaliter continetur diffinitio elementi data quinto meth.

Familiaritatem et consuetudinem vocis cui hoc nomen elementum conuenit secundario ut sunt illa quatuor corpora simplicia que sibi vulgares dicunt elementa vocata ex quo vident resolutionem mixtorum fieri in ea. Et de illis hic fit mentio et in de generatione. Quibus omnibus suppositis pono Conclusiones tales

Prima conclusio

Elementa sunt formaliter in mixto. Ista conclusio est de mente Aristotelis. in primo de generatione quando dicit. Mixto est miscibilium alteratorum vniu. Unde potest sic argui ex eodem primo de generatione. Illa que manent in mixto solum alterata manent ibi formaliter. Sed elementa quatuor sunt huiusmodi ergo. Maior nota quia alteratio non est corruptio. Minor probatur per diffinitionem mixti. Vbi dicit alteratum et non corruptum. Preterea illa formaliter sunt in mixto que post corruptionem mixti redeunt ad loca propria. Sed sic est de elementis ergo. Maior nota. quia quod non est in aliquo non recedit ab ipso. Minor patet primo de generatione. Vbi dicitur videntur ex separatis scilicet locis euenientia et iterum videntur posse separari et redire ad sua loca. Preterea sibi Commentatorem. celi. celi. commento. lxxij. nisi forme substantiales elementorum remanerent in mixto formaliter sequeretur quod in materia reciperentur forme mixtorum immediate quod patet esse falsum. quia sic tolleretur ordo formarum elementorum ad formas mixtorum. Consequentia tenet. quia sicut patet ex primo de generatione. Forme mixtorum formas elementorum presupponunt cum generentur et etiam alterantur mutua actione eorum ad invicem. Si ergo forme substantiales elementorum essent corrupte sibi totum et nullo modo essent ibi formaliter tunc forme mixtorum vniuenter immediate materie prime. quia sine formis substantiis elementorum medijs idest mediantibus. Ex quo patet Corollarie. Elementa sunt in mixto virtualiter quia quecumque manent in aliquo formaliter manent et ibi virtualiter ex quo virtus est sequela forme et inseparabilis ab ipsa.

Secunda conclusio

Que est sibi mente Alberti et Com. est ista. Elementa non manent in mixto sibi eorum esse actuale. i. sibi eorum esse intensius et excellens sed bene manent in mixto sibi esse potentiale idest sibi esse refractum et remissum. Patet conclusio. Nam illo modo elementa sunt in mixto quo modo mixti potest constare et in esse suo durare. Sed hoc est inquit elementa sunt refracta ergo maior nota. Sed minor probatur quod quia elementa sunt refracta tunc vniu non corrumpit alterum sibi simpliciter predominando sed ut sic sit non communis media vtriusque miscibilium. Etiam probat minor sic quod si ignis non esset in mixto sub esse refracto sed sub esse excellenti et intenso facillime corrumpere ipsum mixtum ratione sue actiuitatis. Patet etiam conclusio ex diffinitione mixtionis quod mixto est miscibilium alteratorum vniu quod si essent ibi sub esse excellenti et intenso non essent alterata et per se neque refracta. Preterea illo modo elementa sunt in mixto quo modo eorum qualitates sed qualitates non manent sub esse intenso et perfectivo ergo nec elementa. Maior nota proprium actus comparatur ibi ad suum proprium subiectum minor per ad sensum quod calor in summo est propria passio ignis. Ista autem in summo non est in mixto sed refracta ergo etiam sic erit ibi forma elementi qua consequitur. Preterea elementa aliter sunt in mixto et aliter in regionibus proprijs. Si in regionibus proprijs sunt sub esse excellenti et perfectissimo quare sequitur quod sunt in mixto sub esse refracto.

Tertia conclusio

Forme subales elementorum suscipiunt magis et minus non autem forme subales mixtorum per se prima per Com. celi. celi. dicuntur Si dicimus quod forme subales elementorum non suscipiunt magis et minus nobis dicimus quod forme elementorum diminute sunt a formis perfectis mixtorum. Et probat tali ratione. Cuius essentiale et perfectivum suscipit magis et minus et ipsum antequam

Liber tertius

dens. Cum antecedens non potest esse sine consequente. sed essentialiter consequens formas elementares suscipit magis ergo. Minor patet. quia qualitates prime essentialiter consequuntur formas substantiales elementorum et huiusmodi intenduntur et remittuntur et suscipiunt magis et minus ex secundo de generatione. Preterea est ratio Commensuratio. iij. celi talis. Proprie qualitates elementorum intenduntur ergo et forma. Antecedens patet ex superioribus. Consequentia probatur. quia si remitteretur caliditas non remissa forma ignis sequeretur quod tota caliditas separari possit ab igne forma ignis remanente salva quod est impossibile. quia sic subiectum flaret sine proprio accidente quod est impossibile. Tenet consequentia quia una parte caliditatis remissa forma ignis manente alia eadem ratione potest remitti et iterum alia. Et sic consequenter manente forma ignis quod est inconueniens. ¶ Secunda pars conclusionis probatur sic ille forme que generantur instantanee non suscipiunt magis et minus. Sed sic est de formis substantiis mixtorum ergo. Maior nota. quia generatio instantanea non fit cum quadam successione graduum. Minor patet. viij. metaphysice. Unde dicit Dominus Albertus formas substantiales non intendi et remitti est aliquo modo ut verum et aliquo modo falsum. Forme enim que sunt perfectiones ultime non intenduntur neque remittuntur. Et ideo etiam non committuntur. Talem autem formam non habet elementum secundum quod est elementum. Cum elementum diffiniatur ad commixtionem sicut patet ex predictis et. v. metaph. Sed potius nominat formam materialem. et ideo est remiscibilis et commiscibilis forma sua. Et hec etiam est causa quare ea recte sunt aliquem modum susceptiui est elementum adhuc alterius forme. quia non retinet eam nisi susceptibile prout efficitur habitus confusus cum alijs formis elementorum et inde quia elementa tales habent formas sequitur quod elementa non habent figuras proprias. quia figura concomitatur formam substantialem perfectam. Et ideo non est vere figura nisi in animatis corporibus. In lapidibus autem est forma minus. et ideo saluatur etiam esse lapidis contracta figura generationis eiusdem quod non contingat in animatis. In elementis autem nulla est. Quia quodlibet elementum est ordinatum ad susceptionem omnis forme. Et ideo si haberet et retineret figuram haberet elementum formam substantialem manentem et nullo modo commiscibilem et corrupta figura elementi non maneret elementum. Sicut Platonici dixerunt. Sed qualitates et forme illius sunt factes ad materie determinationem et ad aperiendum suam communitatem in commixto. Patet igitur elementum nullam habere figuram naturalem. Sicut figura est consequens figuram perfectionis ultime. Sed taliter habet figuram que est naturalis ex motu suo et loco. Et hec figura est que non accidit ei in quantum est elementum. sed in quantum est mobile ad locum ex gravitate et leuitate. sicut lacus. iij. de celo.

Notandum tertio

Quatuor sunt elementa vocata suis primis qualitatibus in esse specifico determinata. Cuius ratio est ista pro prima parte. quia quatuor sunt qualitates simplices localiter motive et secundum speciem distincte. ergo sunt quatuor corpora simpliciter illis quatuor qualitatibus determinabilia. Aliis patet. quia precise sunt quatuor loca naturalia secundum speciem distincta ad que possunt qualitates localiter motive hec corpora inclinare scilicet sursum simpliciter deorsum simpliciter. sursum in respectu et deorsum in respectu. et dixi elementa vocata propter materiam primam que est verum elementum et simpliciter dictum ad quam stat resolutio omnium corporum. Et hec ipsa est substantia in qua ea conueniunt elementa. Pro secunda parte dico

elementa dupliciter considerari

Uno modo secundum se et absolute in quantum entia sunt. Et sic non distinguuntur essentialiter a primis qualitatibus sed per sua essentialia principia scilicet materiam et formam.

Alio modo prout sunt actiua et passiua. Et quia hoc non est nisi per qualitates primas ideo qualitates ut sic possunt dici de essentia et ratione elementorum quidam actiua.

Summularum Alberti

Ex quo patet quod non est inconueniens aliquid esse extra essentiam alicuius unius modo. quod tamen est de essentia ipsius secundum alium modum. Sicut in simili. Cuprum accidit circulo et tamen est de essentia cupri circuli. viij. metaph. Sic etiam prime qualitates quo ad elementa secundum se considerata et in ratione actionis et passionis. Nec obstat illud quod dicitur primo philosophorum. scilicet quod unum est substantia nulli erit accidens. Sed iste qualitates sunt accidentia mixtorum. ergo non sunt aliquo modo de substantia seu essentia elementorum. Nam id dictum philosophi intelligitur de substantia secundum rem et non secundum modum. ¶ Et licet ipsa sic communicant in materia differunt tamen secundum contrarias suas formas. Et si dicas elementa sunt partes substantiales mixtorum. viij. prime philosophi. Sed substantie nihil est contrarium. Dico hoc verum secundum suam naturam cum sit subiectum contrariorum cui nihil est contrarium. i. philosophorum. Tamen considerando ipsam secundum formam aliquid est et contrarium. Vel dicas licet elementa contrariantur secundum suas formas non tamen secundum essentias proprias. Sicut alibi dixi in Partulo.

Liber Tertius

ostquam dictum est de corpore mobili ingenerabili et incorruptibili. nunc dicendum

est de mobili generabili et corruptibili

Et primo de simplici. Et postea de composito. ¶ Corpora generabilia et corruptibilia simpliciter sunt quatuor scilicet elementa. Unde

de de elementis est dicendum que distincta sunt sub celo in suis sitibus

et locis. Ita quod illud quod est subtilius alijs. propinquius est celo. Et igitur

nisi quod aere subtilior est celo propinquior est quod aer et aer quod aqua et aqua

¶ tertia. ¶ Ideo primo ponemus opiniones antiquorum philosophorum de elementis. Secundo dicamus de primis qualitatibus elementorum.

Tertio de generatione et corruptione elementorum adinuenire. Quarto dicamus de alteratione et alijs speciebus motus. ¶ Et antequam ponamus

opinionem de elementis nota quod Elementum capitur multis modis dicitur enim primo quod est principium artis coplegum. Et illud. Omne tetu e mayus

¶ Cuius in hoc libro tractatur.

¶ Hanc unam distinctionem habet philosophus de elementis et elidit eam sibi ad primam distinctionem.

Liber tertius

sua parte. Unde dicit Aristoteles in libro physicorum. Dispositio scientie et veritatis est in omnibus rebus que sunt principia aut elementa sibi Aristotele: elementa appellat principia. Secundo dicitur elementum secundum philosophum et metaphysice quod est commune omnibus rebus et quod est principium cuiuslibet rei naturalis sicut lapides et ligna etiam dicuntur elementa domus. Et quod in quolibet genere primum est principium. sicut littere dicuntur elementa vocis significatur ad placitum et sic de alijs. Dicitur etiam elementum secundum specialiore in intellectu principium cuiuslibet corporis sensibilis et mixti. et secundum hoc diffinitur et metaphysice elementum sic. Elementum est ex quo res componitur primo et est in eadem et non dividitur secundum formas id est speciem in alia forma. Verbi gratia quod in mixto est aqua cuius quilibet pars aque est aqua et similiter de alijs elementis. Et secundum hoc quatuor distinguuntur elementa scilicet ignis: aer: aqua: terra: que omnia in materia conveniunt sed non secundum formas scilicet frigida dum calidum humidum siccum ideo dicuntur contraria ratione suarum formarum. Unde substantie nihil est contrarium secundum naturam sed secundum formam est aliquod substantie contrarium.

De elementis vero

Unde in positione principiorum seu elementorum diverse sunt philosophorum sententie. Quidam enim posuerunt plura elementa. Quidam vero solum unum. De illis enim qui plurimificabant elementa primo fuerunt

Aristoteles Empedocles

Qui posuerunt ea quatuor predicta que dixerunt esse materialia principia. At tamen Empedocles illis quatuor addidit duo formalia et mouentia scilicet litem et amicitiam. Anaxagoras enim et Empedocles posuerunt causas efficientes. Anaxagoras intellexit separantem res. Sed Empedocles litem et amicitiam. Ipse enim Empedocles pre alijs philosophis duo posuit propria. Unum est quod causa unde motus dividit in duas contrarias partes motus ex illo fundamento quod res bone et male sunt. Ideo illarum contrarias causas posuit. sed tamen defecit in duobus quia amor non est causa boni universaliter. nam quodammodo est causa mali. Ista enim quatuor elementa que sunt distincta in suas quatuor

Sumularum Alberti

qualitates et speras per amorem intravit chaos confusum. et sic relinquunt loca propria et fit corruptio. Sed corruptio est quoddam malum ergo amor est causa mali. Secundo hic non est causa disgregationis semper. Nam quandoque est causa congregationis quia res seu elementa sunt commixta in hoc quod habet litem. Ignis separatur a quolibet parte aeris et coadunatur in partibus suis. Et sic venit ad suum locum et ita hic est causa congregationis et non disgregationis ergo male sentit de illis efficientibus Empedocles. Aliud quod est sibi proprium est quod causam materialem dixit esse quatuor elementa. Vritur tamen illis quatuor elementis ut duobus. Nam ignem comparat alijs tribus dicens. Ignis naturam habet actiuam. Alia vero passiuam. Et scripsit sua philosophiam metricis. Dixit etiam ista quatuor elementa que sunt principia materialia nec generari nec corrumpi. Sicut illi qui unam posuerunt causam materialem sed per congregationem horum et diuisionem secundum multitudinem et paucitatem dixit ex eis alia generari et corrumpi. Sicut latius deducitur in textu.

Democritus Leucippus

Isti duo philosophi in omnibus sese sequebantur. Et conveniunt cum Anaxagora in hoc quod materialia dicunt esse infinita principia. Sed democritus et Leucippus dixerunt quod hec Omihomera et alia componuntur ex atomis siue corporibus indivisibilibus. que infinita sunt multitudine et figuracione quia trigona sunt rotunda pentagona et sic in infinitum. Sicut in primo superius est determinatum.

Anaxagoras

Omnia Omihomera id est similia generis posuit esse materialia. Quorum pars simonima est toti id est eisdem rationis et nominis cum toto. Sicut caro sanguis et sic de alijs. Et ex hoc posuit contrarium Aristoteli et Empedocli. Volens quod ista quatuor scilicet ignis aer aqua terra sint elementata sed alia que sunt eisdem rationis sunt elementa. sicut deducitur in textu. Dissert tamen in hoc positio Anaxagore ab Empedocle. Nam Empedocles id est que sunt de secta Empedoclis dicunt principia materialia et simplicissima esse quatuor scilicet ignem aerem aquam et terram et ex his fieri posteriora et minus simplicia ea scilicet que dicuntur partes omihomere scilicet carnes ossa et alia de numero partium que inveniuntur in compositis. Anaxagorici autem econverso dicunt quod partes omihomere sunt priores et simpliciores quam quatuor elementa que dicit Anaxagoras consisti ex illis partibus similibus. Sunt enim Omihomere partes Panisperma id est universalia semina materialia horum quatuor corporum. Licet enim sint quatuor corpora omihomera. Tamen non sunt partes omihomere. Quia per se sunt constituta secundum partes omihomeras. Unde pars materiale principium est totius et omihomerum est principium etrogeni. id est dissimilis in partibus. Unde dicit Dominus Albertus quod Anaxagoras ignoravit veritatem sui sermonis. Cum enim posuit principia materialia esse multa que congregatione et segregatione generationem et corruptionem faciunt sequebatur generationem et corruptionem esse alterationem. Et ipse tamen dixit quod generatio et alteratio sunt idem. Forte ideo quia nullus eorum vere cognovit formale principium. Et quia latet primo res deinde congregatione et segregatione omni generum incipit apparere. Et hec est rei generatio et latentia corruptio. Latentia autem et apparentia non dicunt mutationem nisi in accidente. Et ideo dixit generationes esse alterationem. Et contrariatur dicto suo. quia secundum eum generatio fit congregatione homogenorum que latebant et alteratio variatione passionum circa idem in quo apparentia homogenia tam dudum constituerant hec ipse.

Dixit etiam

Anaxagoras quolibet esse in quolibet quod potest intelligi uno modo absolute inceptu quolibet distribuit pro quolibet ente et sic est simpliciter falsum quod non sunt materia in subiectis separatis nec est alio modo distribuit pro rebus naturalibus secundum subiecta transmutabilia quod addit non alter

Liber secundus

propter celum quod non est transmutabile sicut substantiam sed solum sicut locum et sic quodlibet esse in quolibet potest intelligi uno modo sicut actum. Et sic propositio ista iterum est falsa. Alio modo sicut potentiam. Et sic est vera. quia unaquaeque res transmutabilis sicut substantiam habet materiam que est in potentia ad recipiendum quamlibet formam rei transmutabilis. Et hec est diversitas philosophorum circa pluralitatem elementorum.

¶ Sunt alij philosophi qui dicebant unum esse elementum. Et sunt

¶ Dellius · Permenides · Eracritus
Ratio Dellii ponentis unum esse principium et immobile est ista. Si aliquid est factum ipsum habet principium ergo si non est factum non habet principium. Sed ens est non factum ergo non habet principium. Sed quicquid non habet principium est infinitum. nam ex ea parte qua caret principio non habet finem neque terminum. Sed quicquid est infinitum est immobile. Nam non habet aliquid extra se a quo moueatur. cum nihil habeat extra se. Sed quicquid est infinitum et immobile est tantum unum ergo tunc unum est. Quia opinionem reprobat philosophus. i. philo. volens quod in primo discursu committitur fallacia consequentis. Quia arguitur a tota conditionali cum destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Que consequentia non valet. Sicut in similitudine si homo est animal est. ergo si homo non est animal non est. Similiter in secunda illatione que fuit ens non habet principium ergo est infinitum. committitur fallacia equivocationis principij. que impedit discursum syllogisticum. Similiter in tertia illatione que fuit si ens est infinitum est immobile. Est error quia si aliquid est infinitum non sequitur quod totaliter sit immobile. Quia ens infinitum non potest moveri extra locum sicut totum. quia non est assignatus locus aliquis in quem moueatur. Potest tamen intra se localiter moveri sicut pars si aqua una esset infinita illa posset ad huc moveri per partes suas. Quarta autem illatio etiam non statit que fuit. si ens est infinitum et immobile est tantum unum. quia non sequitur quod esset unum qualitercumque sicut ipse ponebat absque distinctione. Si enim ens est infinitum non est necesse esse unum sicut speciem sed si ens est infinitum potest esse unum sicut materiam. Et hoc fuit de mente philosophorum qui ponebant unam materiam rerum infinitam scilicet aerem vel aquam. Ratio vero

¶ Permenidis

Est ista. Quicquid est preter ens est non ens. Sed quod est non ens est nihil ergo quicquid est preter ens est nihil. Sed ens et unum convertuntur. ergo quicquid est preter unum est nihil. Et sic tunc unum est. Et ulterius tale unum esset immobile. quia non haberet a quo moueretur. Nam idem non mouet seipsum. Et soluit philosophus eadem rationes sicut rationem Dellii.

¶ Eracritus

Posuit unum elementum materiale et mobile sicut est ignis. Et posuit duo formalia principia sicut rarum et densum. Nam per rarum et densum generabat omnia alia elementa et principia. Imo per ea duo tota multitudo rerum constabatur sicut enim neque erat diversitas alterius in rebus nisi per rarum et densum. Ideo hec dicebat esse contrarias que principium materiale permittant. Et probabat in hunc modum. Omne corpus est mobile et omnis motus est ab igne. Nam nullum corpus est adeo mobile sicut ignis. Ideo igni antiqui philosophi attribuebant sphericam et pyramidalem figuras. Nam tales figure sunt velocius motus et maius mobilis tatis quam alique alie figure angulose. Nam cum spera iacet in aliquo loco tunc non tangit de superficie nisi in puncto uno propter quod voluitur faciliter et mouetur. Et latius in textu.

¶ Improbatio generalis

Unde vniuersaliter loquendo omnes illi errauerunt qui dixerunt elementum esse corpus unumquodque siue sit medium siue extremum. Unius enim corporis est unus motus naturalis. Et composita non habent motum aliquem nisi simplicium corporum que sunt in ipsis. Et quia unum est elementum sequitur tunc unum solum esse omnium elementorum.

Sumularum Alberti

totum motu. Visus autem testificatur contrarium illius quoniam in his que videmus nos quatuor elementa videmus quod quodlibet corporum habet motum unum naturalem diversum ab alterius motu. Et quedam mouentur sursum et quedam deorsum. Si autem omnia essent unum vel ex uno corpore omnium esset motus unus et iste motus esset in omni corpore tanto velocius quanto haberet plures partes primi corporis simplicis cuius iste est primum motus. Et sic deberent corpora spissa sicut terra et aqua que plurimas habent partes ut ipsi dicunt facilius et velocius ascendere quam ignis ipse cuius contrarium videmus ergo non est unum omnium corporum elementum.

¶ Elementis vero diuerse sunt philosophorum opiniones.

¶ Quidam ponebant plura elementa. Quidam unum tantum. Inter eos qui ponebant plura adhuc fuit diuersitas. ¶ Empedocles enim et Aristoteles ponebant quatuor elementa que dicta sunt. Alii tamen Empedocles nihil certum dixit de hoc. Ponebat enim illa quatuor elementa principia materialia omnium corporum. et ponebat duo principia formalia scilicet litum et amicitiam. et dicebat quando qualitates iste ac differentie scilicet calidum. frigidum. humidum. et siccum se

parabantur ab eis conglutinabantur in massam unam propter amicitiam. Postea qualitatibus vero et differentijs aduenientibus separabantur propter litum. Et hoc contingebat post magnum annum puta post decem milia annorum. Sed sicut alios post triginta sex annorum milia. Et dictis itaque Empedocles nesciebatur utrum elementa essent principia

alius masse vel an massa foret elementorum principium. ¶ Democritus et Leucippus ponebant corpora indivisibilia esse principia omnium corporum. Unde et ea atomos vocabant que etiam esse dicebant infinitum. Et istam positionem sic probabant. Possibile est corpus diuidi in infinitum. Adnotatur igitur aliquod corpus quod potest diuidi in infinitum. Aut ergo remanet aliquid aut nihil. Si nihil ergo aliquod corpus constabit ex nihilo quod est impossibile. Si vero remanet aliquid. aut est

¶ Empedocles opinio.

¶ Democritus et Leucippus.

¶ Empedocles opinio.

¶ Democritus et Leucippus.

¶ Empedocles opinio.

¶ Democritus et Leucippus.

¶ Empedocles opinio.

Summularum Alberti

corpus vel non corpus. Si non corpus tunc aliquod corpus constabit ex non corporibus quod iterum est impossibile. Si autem est corpus aut est diuisibile vel non diuisibile. Si est diuisibile hoc est contra prius positum. Dicitur enim fuit quod diuideretur in infinitum quousque diuidi ulterius non potest. Si enim est diuisibile habetur propositum scilicet quod

corpora indiuisibilia sunt principia omnium corporum. Huius autem probationi Aristoteles dicit respondendo quod corpus est diuisibile in infinitum potentia non tamen actu. Sed ipsi intellexerunt corpus esse indiuisibile in infinitum actu. id est diuisibile usque ad ultimum ita quod ulterius diuidi non potest.

Anaxagoras autem infinita posuit elementa et dicebat contrarium et Aristoteles et Empedocles. Dicebat enim quod illa quatuor elementa ignis aer aqua terra essent elementata et omnia alia essent elementata scilicet lignum lapis caro et consimilia. Et quod ita esset probabat per hunc modum Tu dicis quod illa quatuor sunt elementa et ex illis constat caro lapis et consimilia. Aut igitur ista caro que constat ex eis vel est in eis vel non. Si non ergo ex non entibus constaret ens quod falsum est. Si vero in eis est caro et ergo eadem ratione ossa et medulla ergo ista que sunt intus dicuntur elementa et ista quatuor ignis aer et cetera dicuntur elementata.

Ite Anaxagoras dicebat quodlibet esse in quolibet. Dicit enim quod in carne esset os et iterum in illo osse caro et iterum in illa carne essent nervi et in illis nervis aliud et sic infinitum. Aristoteles vero reprobat eius opinionem in primo philosophie dicens aliqua caro est minima caro ita quod si diuidatur illa caro iam non est caro. In illa igitur carne minima esset os. Et dicit Anaxagoras et in illo osse alia caro minima ergo

Summularum Alberti

illa caro que est minima in osse est minor alia quia omne quod continetur est minus eo quod continet ergo illa caro est minor minima et alia quid esset minus minimo quod est impossibile. Relinquitur quod opinio

Anaxagore sit falsa. Eorum vero qui dicebant unum esse elementum et Erastus qui dixit quod esset mobile. Alter vero et Parmenides dixit quod esset immobile similiter et Melissus dicebant quod unum esset tantum principium scilicet unum tantum ens continuum et immobile. Et probabant in hunc modum dicentes Aut aliquod ens mouetur vel non mouetur. Et supra in prima parte de motu et dictum et visum fuerat. Sed

Erastus dicebat quod unum esset elementum materiale et mobile sicut ignis et quod essent duo formalia principia scilicet rarum et densum. Et probabat in hunc modum. Omne corpus est mobile et omnis motus est ab igne quia nullum corpus est adeo mobile ut ignis ergo ignis est elementum omnium aliorum corporum mixtorum. Et si quod condensatur fit aer et quando plus condensatur fit aqua et quando fit iterum magis spissius fit terra quare solummodo ignis est elementum.

Restat nunc

Unde post determinationem substantialium ipsorum elementorum prosequitur de accidentibus et qualitatibus eorum de volens concludere quod quatuor sunt qualitates primarie tangibiles alteratiue rerum generabilium et corruptibilium specificis distincte. Et dico primo qualitates tangibiles propter excludere qualitates corporum supercelestium ut sunt lumen motus et influentia que sunt priora illis qualitatibus. Unde dicitur in reliquo lumen motus et influentia celi causant qualitates primas in illis inferioribus. Videmus enim quod appropinquatio solis causat caliditatem. Et remotio solis seu elongatio causat frigiditatem. Et ita etiam est de planities quoniam quidam influunt caliditate quidam frigiditatem et cetera. Dicit etiam alteratiue propter qualitates motivas. Quatuor sunt due scilicet gravitas et leuitas que etiam precedunt illas qualitates. Deinde dicitur specificis distincte propter partes subiectivas que sunt numerum talium partium sunt infinite. Et tales quatuor predicte qualitates que sunt caliditas frigiditas siccitas et humiditas sex faciunt combinationes quarum quatuor sunt possibiles due vero impossibiles. Et in sequenti figura determinatum inuenies.

Di

Virtus coeli prior est qualitatibus primis quia causat istas.

Liber tertius

Calidū

Sol
Symbolisantia
Ver

Humidū

Agilis
Inuentus
Siccitas

Oras
Symbolisantia
Eras

Chelera
Congitudo

Siccum

Saturnus
Symbolisantia
Hiema
Terra
Decrepitus
Septentrio

Frigidum

Melancolia
Breuitas

Notandum primo

Q. iste prime qualitates predicte non sunt substantiales elementorum forme. seu constitutue licet bene consequuntur seu operative. Prima pars huius notabilis patet per Commentatorem. ij. de generatione et. v. phi. Et probatur hac ratione Substantia constitutiva est materia vel forma perficiens rem immediate. Sed quatuor qualitates non sunt huiusmodi ergo. Maior nota Minor patet per Commentatorem dicentem quatuor qualitates prime sequuntur formas elementorum inseparabiliter in materia. Forma autem et materia sunt rerum principia primo de physico auditu. Preterea si sic sequeretur quod forme elementorum essent contrarie quod patet esse falsum. v. phi. ubi dicitur quod contrarie proprie dicte non insit aliquibus nisi repellantibus se mutuo circa idem subiectum in actu. Sed formarum elementarium nullum est subiectum actuale nec qualitarum primarum quare. Consequentia probatur quia ille qualitates sunt de tertia specie qualitatibus que proprie sunt contrarie. Secunda pars notabilis probatur sic Consequens per se subiectum rei inseparabiliter est substantiale consequuntur. Sed quatuor qualitates prime sunt huiusmodi ergo. Maior nota Minor patet per Com. iij. celi dicentem quod remittitur de calore ignis tantum de forma substantiali ignis remittitur quoniam inseparabiliter se habent. Secundo probatur sic. Per quod elementa distinguuntur a posteriori hoc est substantiale consequuntur. sed sic est de quatuor qualitatibus pri-

Summularum Alberti

ma qualitatibus ergo. Maior nota quia distinctio a priori est per substantia constitutiva ergo distinctio a posteriori erit per substantia consequuntur. Minor patet ex. ij. de genera. Tertia pars notabilis probatur sic. Sine quibus impossibile est substantia produci inesse illa sunt substantia operative. Sed quatuor prime qualitates sunt huiusmodi ergo. Maior nota Minor patet ex. iij. metho. et ex. ij. de genera. quia sine ipsis qualitatibus nulla sit transmutatio naturaliter. Preterea actus et passiva per se ad generationem sunt substantia operative. sed ille quatuor qualitates sunt huiusmodi ergo. Maior nota ex. j. de generatione quia generatio non est sine alteratione precedente et illa alteratio non est sine qualitatibus primis agentibus et patientibus inter se. Et hec Aristoteles et Com. intendebant diversimode loquentes de eis. Aliquando enim vocant eas accidentia propter primam partem notabilis. Quandoque substantiales vel substantia et essentialia propter alias duas partes. Ex quibus singulis.

Nota secundo

Uno modo constitutivum Et sic illud dicitur substantiale quod constituit substantiam per se sicut materia et forma. Alio modo consequuntur. Et sic illud dicitur substantiale quod consequitur substantiam rei per se et non per accidens. Et isto modo quodlibet proprium dicitur substantiale consequuntur respectu sui subiecti. Tercio modo aliquid dicitur substantiale operative quod scilicet et necessario operatur ad generationem substantie.

Notandum tertio

Q. predicte quatuor qualitates dicuntur prime non simpliciter sic quod non haberent priores qualitates seque ut dicitur et ipsas precedunt qualitates corporum celestium. Sed dicuntur prime respectue. Primo ideo quia sunt prime in ista inferioribus. Primo enim inveniuntur in elementis. et hoc sine qualitatibus secundis. Secundo inveniuntur in mixtis et hoc cum qualitatibus secundis. Dicitur etiam prime ideo quia natura prece- dunt omnes alias qualitates sensibiles in ista inferioribus. Nam sunt cause rationum qualitarum. Frigiditas enim est causa et mater albedinis. Patet a signis quia homines in partibus occidentalibus (ut in anglia et alia prope iacentibus) nascuntur frequenter ceteris albiore. Similiter flegmatici habundantes in frigore gaudent albo colore. Sic similiter caliditas est mater et causa nigredinis. propter quod in ethiopia India et Mauritania nascuntur ceteris nigriore. Patet etiam in colericis abundantibus calore frequenter nigro gaudent colore vel fusco tendente ad nigredinem. Et quia viri respectu mulierum sunt colerici. Hinc est quod sunt mulieribus nigriore. Et ideo dicitur in littera quod ab istis primis qualitatibus fiunt et descendunt alie qualitates. et non solus hec qualitates sunt cause aliarum qualitarum de quibus in textu sed etiam sunt cause complexionum rerum et mixtorum ut supra in figura.

Estat nunc Sidere de primis qualitatibus contrariis elementorum que sunt calidum frigidum humidum et siccum quibus

determinata sunt elementa. Ignis enim est calidus et siccus. Aer calidus et humidus. Aqua humida et frigida. Terra frigida et sicca.

Quatuor autem qualitates predicte sex faciunt combinationes quarum quatuor sunt possibles due vero impossibiles scilicet calidum frigidum

Qualitates prime quare dicuntur prime? Ratio.

Id est quare in quibuslibet elementis in quibuslibet mixtis in quibuslibet corporibus

Liber tertius

Durum: humidum et siccum. Quare in illis duabus combinationibus nat

lum est elementum determinatum. Contraria enim simul in eodem ee

est impossibile. ¶ Dicuntur autem iste qualitates prime quia non flu

unt ab alijs qualitatibus sed omnes alie fluunt ab ipsis atq; proveniunt.

Unde caliditas non dependet nec provenit a siccitate nec e converso et

sic de alijs. quia frigiditas non dependet ab humiditate nec e converso.

Et q; hoc sit verum sic probatur. Quia si caliditas dependeret a siccitate

tate ergo quicquid esset summe calidum esset etiam siccum. Et sic ignis

qui est summe calidus esset summe siccus quod est falsum Et probatur

inferius per diffinitionem positam siccitatis. quia terra est summe siccata

Et eadem ratio est in alijs. Et sic patet q; una qualitas non dependet

ab alia qualitate quare etiam si dictum est qualitates prime dicuntur.

Secundarie autem dicuntur que causantur ab istis sicut durum: molle: dulce: amarum: album: nigrum et similia.

¶ Revertamur igitur

Unde ante notificationes qualitarum elementorum suppono duplex esse totum scilicet homogeneum dictum ab homine quod est unum et genus natura quasi unum natura vel unius nature et est corpus cuius partes integrales habent eandem denominationem est toto cui et similes sunt in forma et figura solum positione quo ad nos differentia Sicut sunt omnia elementa et metalla et quedam alia mixta. Aliud est totum eterogeneum dictum ab etero quod est varium seu diversum et genus natura quasi corpus diversarum naturarum in se et in suis partibus integralibus. Et est corpus cuius partes integrales non habent eandem denominationem cum suo toto. Unde non quelibet pars arboris est arbor. nec quelibet pars hominis quantitativa est homo. Quod potest persuaderi ex pluribus rationibus Nam sicut philosophus. i. celi. i. phi. vii. metaph. operatio arguit formam. Requiritur ergo ad hominem operatio hominis. Experientia autem docet q; non quelibet pars hominis habet propriam operationem hominis. Ergo non quelibet pars hominis est homo. Ideo dicitur primo Politicorum. q; homo est animal disciplinabile naturaliter ita q; assuescit vivere sicut dictamen recte rationis et nutum alterius sed non quelibet pars hominis est huiusmodi. Sunt enim plures partes hominis indisciplinabiles que procedunt sicut nutum proprium imo etiam contra rationem.

Nota primo

Duplicem esse caliditatem. Nam quedam est solaris sine celestis. Et talis est generans que est salutaris et generativa. Unde quandoq; generantur rane ex celesti calore in aere ut patebit in quarto. Alia est caliditas elementaliter et hec est corruptiva et consumptiva sicut quandoq; fit coadunatio fractorum radiorum in puncto alicuius corporis et

Summularum Alberti

specui. Sicut si fiat coadunatio radiorum in speculo potest incendi stappa ex reflectioe radiorum et cohuri. Et talis est inferiorum ad superiora reductiva sicut inferius patebit. Quibus suppositis revertamur ad diffinitiones predictarum qualitarum. Unde

Calidum

Sicm Aristo. ii. de generatione est congregativum homogeneorum et disgregativum eterogeneorum. Colligit enim aurum cum auro et segregat aurum ab argento. Ratio quia calidi est attrahere. Et q; unumquodq; applandit suo simili et fugit suum dissimile. ix. Etenim ergo calidum ea que sunt similia congregat. Dissimilia vero separat. ¶ Et quis primaria actio calidi seu caliditatis sit calefacere. Contingit tamen per accidens calorem esse causam maioris frigoris ut patet in ortu solis ubi magis frigus sentitur in aere q; ante et in occasu. Causa est calor solis qui ante ortu solis frigus per totum aerem sparsus est sed dum sol oritur tunc per calorem a sole ortum comprimuntur frigus et coadunatur q; calor causatus in aere a sole fugat et repellit frigus retrosum et sic fortificatur. Cum omnis virtus unita sit fortior se ipsa dispersa. Et inde redditur causa quare parvi homines ceteris paribus sunt alij fortiores in xta illud Statij Maior in exiguo regnabat corpore virtus. Sunt enim multi alij actus secundarii ipsius calidi non ex diversitate agentis sed ipsius materie de quibus in textu.

Frigidum

Est congregativum homogeneorum et eterogeneorum. Unde congregat aurum cum auro et aurum cum argento que sunt eterogena. Ratio quia frigidi est ingrossare et condensare per quam ingrossationem colligit in unum multa corpora etiam diversarum rationum. Quare autem frigidi sit ingrossare patet experientialiter quia membra animalis ut manus hominis infrigidare plus solito tument sicut sensui est manifestum. Et quis etiam primaria frigiditatis operatio sit frigidificare contingit tamen quandoq; ipsam per accidens esse causam maioris caloris ut patet tempore hiemis ubi frigus costringendo claudat poros animalium. quibus clausis calor intrinsecus non potens exire seu exalare fortificatur et intenditur et sic corpora redduntur magis calida. quare animalia tempore hiemis plus cibi sumunt q; tempore estatis ubi pori sunt aperti. per quos exhalat calor naturalis. Unde in animali cor est principium formale omnis caloris naturalis a quo continue scaturit calor in corpus ut tergi in de somno et vigilia. Unde etiam est q; fontes sunt in hieme calidiores propter clausuram ab extra in poris terre ut in textu.

Humidum

Est quod est male terminabile termino proprio bene autem termino alieno. quia humidum propter sui fluxibilitatem non habet constantiam ac partium soliditatem. Quare partes eius dissolvuntur undiq; a termino proprio ad alienum a quo violententer sustentantur et figurantur ut est videre in aqua. Unde dominus Albertus infert corollarium q; aer humidior sit q; aqua. quia magis fluxibilis est et plus difficulter terminabilis termino proprio id est propria figura que est spherica quod patet ex eo quia partes aque ut guttule facilius tendunt ad sphericam figuram q; aeris ut conspicitur in guttulis pulvisculis infusis que rotundantur ad modum globuli.

Siccum

Est quod bene est terminabile termino proprio male autem termino alieno sicut terra. Ratio quia siccum habet consistentiam et soliditatem in suis partibus et est durum fortiter resistens corpori extrinseco ergo non facile recipit corporis continentis figuram et hoc intellige de sicco duro et grosso ut est terra lapis quia siccum rarum quale est ignis facile terminatur termino alieno.

Utandum secundo

Quedam est aerea caliditate permixta et vocatur sanguinea et

Liber tertius

Q duplex est humiditas

lis causat subtilitatem et carnis molliem disponens ad scientiam et virtutem in xta illud secundi de anima. Molles carue aptos dicimus mente. duos vero ineptos. quia corpus est instrumentum anime. Et anima in agendo sequitur subtilitatem vel grossitatem corporis ut dicit Aristote. in libro de visione anime sequuntur corpora.

Alia est humiditas aquea que est frigiditate permixta et vocatur flegmatica Et illa ut dicit textus causat grossitatem et duriem humorum corporis et indisponit ad scientiarum acquisitionem. Sic etiam distigue de siccitate Quorum una est ignea que est caliditate permixta et vocatur colerica Et illa causat subtilitatem humorum in corpore et vivacitatem spirituum vitalium. Confertqz multum ad scientiarum acquisitionem qz agile instrumentum preparat anime. Alia est terrea que est frigiditate permixta Et vocatur melancholica De qua non intelligit Dominus Albertus in littera. Quia illa causat grossitatem obrutitatem. corporisqz tarditatem propter ponderositatem. Quare melancholici sunt tardi et pigri sicut a zini. Qui tamen assiduitate laboris quandoqz vincunt nature tarditatem et fiunt ingeniosi Sicut testatur Aristote. primo libro probleumarum.

Notandum tertio

Quatuor prime qualitates possunt capi dupliciter. Uno modo scilicet se. ut quedam forme accidentales et qualitates. Alio modo comparative. Et sic adhuc possunt capi dupliciter scilicet qz ad duo possunt referri. Uno modo comparative ad se invicem. Alio modo in ordine ad subiecta earum. Unde eas accipi comparative ad se invicem est eas accipi ut sunt quedam dispositiones contrarie. Sed eas accipi comparative ad earum subiecta est eas accipi ut sunt quedam dispositiones subiecta abilitantes pro operationibus natur. libus exercendis. Unde ut sic aliquas qualitates comparatas ad subiecta esse activas tantum non est aliud nisi eas esse dispositiones quasdam abilitantes et disponentes subiecta ad actionem tantum. Similiter aliquas qualitates esse passivas est eas esse dispositiones quasdam abilitantes subiecta earum ad passiones tantum. Et quia forme elementorum sunt contrarie ad invicem et unum contrariorum alteri dissimile est agit ut ipsum cum ex. j. celt actio fiat ex ratione dissimilitudinis. Et quia nullum compositum agit vel patitur per propriam essentiam et elementa composita sunt ad minus ex genere et differentia. Ideo ad minus quodlibet ipsorum vel quodlibet forma substantialis determinat sibi quasdam qualitates vel dispositiones a natura quibus mediantibus possit pati a suo contrario et recipere actionem sui contrarii sic qz ignis et aqua sunt elementa maxime activa ergo principaliter determinaverunt sibi quasdam qualitates activas. Ignis caliditate aqua frigiditate quibus mediantibus possit agere in contraria. Et quia secundario sunt passiva ideo secundario quodlibet eorum determinat sibi qualitates passivas ut ignis siccitate et aqua humiditate quibus mediantibus actionem sui contrarii possit recipere. Sicut qz aer et aqua inter elementa sunt maxime passiva Ideo quodlibet eorum determinabit sibi qualitates passivas ut aer humiditate et terra siccitate quibus mediantibus sunt receptiva actionis sui contrarii qz tñ secundario aliquo modo sunt activa Ideo quodlibet eorum determinat sibi secundario quasdam qualitates activas ut aer caliditate et terra frigiditate. Et ita patet qz quodlibet elementorum determinat sibi duas qualitates una in summo alia in remisso. Patet etiam ex predictis qz caliditas et frigiditas per comparisonem ad subiecta eorum sunt tñ qualitates activae sic humiditas et siccitas tñ passivae. Patet primum tali ratione Quorum subiecta dicuntur transmutabilia altera illa sunt activa. Sed sic est de caliditate et frigiditate. Maior nota qz agentis est transmutare aliud. Minor patet ex. ij. de genere. Preterea quaecumqz subiecta dominantur activa sunt activa tñ Sed caliditas et frigiditas sunt homines ergo Maior nota Minor patet qz ignis ratione caliditatis dicitur activus. Et aqua ratione frigiditatis similiter passiva. Patet secunda pars Quia quorum subiecta sunt passiva illa sunt passiva tñ Sed humiditas et siccitas sunt huiusmodi Maior nota Sed minor patet

Summularum Alberti

qz subiecta eorum dicuntur terminabilia vel terminata. Esse autem terminabile vel terminatum nominat passionem ergo. Et ideo sequitur Corollarium qz caliditas est magis activa qz frigiditas. et humiditas magis passiva qz siccitas. Ad tñ est ita intelligendum qz caliditas et frigiditas sunt tantum activae qz passivae etiam agunt. Nam nulla qualitas est ociosa in corpore. Sed ideo dicuntur activae quia per actiones earum alie habent induci vel conservari. Nam caliditas quandoqz humiditatem quandoqz siccitatem inducit et custodit ut potest videri in carne salia Calor enim solis terrestres partes dissolvit et aquositas et aereas et sic relaxando molliendo a calore inducitur humiditas. Siccitates autem inducit qz calor agens in humiditatem primo eam dissolvit et dissolutam consumit et sic siccitas inducitur et etiam conservatur.

¶ Revertamur igitur ad proprietates siue diffinitiones qualitatum primatum scilicet calidi: frigidi: humidi: et siccit. **¶** Calidum enim diffinitur ab Aristote. in libro de generatione et corruptione: Calidum est congregativum homogeniorum et disgregativum eterogeniorum. Congregat enim aurum cum auro et argentum cum argento et separat aurum a ferro et plumbum ab argento. Et dicuntur homogenia ab hominis quod est unum et genus. inde homogenia dicuntur qz sunt eiusdem generis vel speciei. Eterogenia vero dicuntur ab eteros quod est diversum et genus Inde eterogenia dicuntur que sunt diversorum generum vel specierum. **¶** Obicitur autem contra diffinitionem predictam quia videmus qz adveniente calore solis ipse sol congregat paleam cum luto que sunt eterogenia igitur calidum non disgregat ista. Ad hoc respondetur qz principalis actus calidi est calefacere. Secundarius vero condensare disgregare subtilizare et huiusmodi. Et isti actus non sunt ex diversitate agentis sed ex diversitate materialium. In quibusdam materijs habet subtilizare sicut in cera. In quibusdam condensare. sicut in luto. **¶** Predicta ergo diffinitio data est in comparatione ad actum secundarium quo ad aliquam materiam et non quo ad omnem. **¶** Frigidum autem est congregativum homogeniorum et eterogeniorum. Unde aurum congregatur cum argento et argentum cum argento quod non facit calidum. Imo videmus qz in estate caro

Liber tertius

rescit et pori aperiantur. et exiit humiditas naturalis per sudorem. In hieme autem caro constringitur ita quod naturalis non exiit humiditas.

¶ Et inde est quod celebrior et fortior sit digestio in hieme quam in estate.

¶ Nota tamen quod principalis actus frigidus est frigidificare. Secunda etiam autem actus eius sunt congregare homogenia et etrogenia et alia complures. Unius enim rei est unus actus primus. Sic dicit Avicenna plures vero secundarii. Unde Aristoteles dicit. in. meth. quod calidus est frigidificare et frigidus calefacere. Verbigratia. Adveniente calore pori aperiantur et humores naturales exalantur ita quod corpus frigidescit interius. Similiter frigidum constringit poros et sic retinet humores interius ita quod corpus interius fit calidum. Isti autem effectus sunt per accidens. ¶ Humidum vero est quod est male terminabile termino proprio bene autem termino alieno. Unde patet quod aer est humidior quam aqua. quia magis fluxibilis est. ¶ Ex hoc etiam patet error eorum qui dicunt omne corpus esse porosum. quia si aer esset porosus ergo haberet foramina et concavitates per quas terminaretur. Et sic bene esset terminabilis termino proprio quod est falsum. ¶ Sic autem est quod bene est terminabile termino proprio male autem termino alieno sicut terra lapis et similia. ¶ Et nota sicut dicit Aristoteles. quod humiditas est causa grossitie quia inducit grossitiam humorum. Siccitas autem est causa subtilitatis quia ex siccitate provenit subtilitas. ¶ Item nota sic dicit Aristoteles. predictarum qualitatum due sunt actus scilicet calidum et frigidum et due passiones siccum scilicet et humidum que ideo passionibus dicuntur quia non sunt adeo vehementis actionis sicut alie due. Alioquin ex terra non contingeret generari aquam nec converso. Illa enim

Liber tertius

elementa conveniunt in frigidityte. Nisi enim inter siccum terre et humidum aque esset actio et passio non contingeret ipsa generari ex semine. Generatio enim non fit nisi in habentibus contrarietatem actionis et passionis. Eodem modo intelligendum est de aere et igne. ¶ Similiter ille due calidum et frigidum dicuntur actus. non quod omnino non sint passionibus sed quia sunt minus passionibus quam humidum et siccum. Alioquin etiam ex aqua non fieret aer que conveniunt in humido nec ex terra ignis que conveniunt in siccum.

¶ Et quia elementa unde pugillus est nomen diminutivum a pugnis et est portio instar pugni manus contracte significans rem sub tanta quantitate acceptam sicut quam manu potest comprehendere. Unde sicut ordinem et situm elementorum est dispositio et differentia eorum in raritate et densitate. Terra enim est elementum maxime grossum et maxime densum. Aqua autem in decuplo excedit terram in raritate. Et similiter aer excedit aquam in raritate. et ignis in decuplo aerem ita quod quodlibet elementum superius in decuplo est plus rarum suo inferiori immediato. Unde est ¶ Regula. Quod elementa superius generantur ex inferioribus per rarefactionem. sed inferiora ex superioribus per condensationem. Que regula per. s. meth. ubi dicitur. Dico autem ignem aere aquam et terram hec quidem congregatione pura que sunt grossiora. Illa vero disaggregatione scilicet que sunt subtiliora et sic altiora ex semine sunt.

¶ Est autem perscrutandum primo ante specialem determinationem propositi. An elementa sint generata vel creata. Ptolemaeus astronomorum precipuus in ista sententia Aristotelem in de celo. et mundo. dicit elementa primo esse facta per motum celi. Contra quod obijcit textus hoc modo. Si elementa motu celi sunt generata vel ergo ille motus est in corpus vel in partem materiam. cum motus semper supponit subiectum sicut quodlibet accidens. Si in nudam materiam hoc est impossibile. cum materia non sit sine morpheis aut passionibus. s. de genera. quod latius deducit textus. Si vero motus celi agit in corpus aliud preter elementum. Aut illud corpus fuit ante elementa quod non est dicendum cum elementa sunt prima corpora in sphaera actiuorum et passiuorum. Quare relinquatur quod elementa non sunt generata sed creata. quod confirmat autoritate B. Augustini. dicens quod omnia simul sunt creata in materia et forma. Unde in universo sunt duo rerum maneries. Queda namque oportet immediate ponere ab ipso deo esse facta sicut angelos corpora celestia et elementa mundi. et prima individua animalium generatorum ex semine. Ad hoc enim producenda nature virtus non potest. Queda vero sunt que virtute nature fieri possunt. et hec pertinent ad universi gubernationem sed prima ad universi institutionem. In primis enim servatur ordo nature sed non temporis sicut Augustinus qui ponit omnia homines simul esse creata. In alijs vero oportet servari ordo temporis. Sed sicut alios sanctos in virtutibus servatus est non solum ordo nature sed etiam temporis. Et scias quod materia prima dupliciter potest accipi. Uno modo sicut ordinem nature et sic materia prima nulla habet formam quia omne compositum ex materia et forma resoluitur ratione in materiam primam priorem ordine nature. et cum non sit procedere in infinitum oportet pervenire ad aliquam materiam cuius pars non sit aliqua forma. Sed tamen materia prima sic accepta non potest esse sine aliqua forma sibi inherente quamvis illa forma non sit pars eius. quia cum dicimus esse simpliciter intelligimus esse in actu quod non est nisi per formam. Alio modo sumitur sicut ordinem temporis in quantum ante omnia est creata tunc non potest omni forma carere. Dedit autem formam non unam in omnibus suis partibus sed diversas quod designant ipsa verba scripture scilicet. et statim in principio creationis terram et aquam nominant. per que duo elementa etiam alia intelliguntur. Sunt igitur elementa creata in principio creationis mundi et non generata

Liber tertius

Notandum primo

Ante distinctionem generationis quod idem est subiectum motus et termini eius sicut patet per philosophum. Et quod generatio et corruptio ad formam substantialem habent se tanquam motus et termini eiusdem. Nam forma substantialis acquiritur per generationem et corruptionem tanquam per motum ergo quod erit subiectum termini substantialis hoc idem est subiectum generationis et corruptionis. Sed Com. ij. de anima distinguens de subiecto forme substantialis et accidentalis vult quod subiectum forme substantialis est ens in pura potentia. sed accidentalis est ens in actu ergo etiam subiectum generationis erit ens in potentia pura. Et tale est materia prima. Quod autem materia prima sit ens in pura potentia inuestigatur secundum intentionem Com. per abnegationem formarum nam ipsa de se et in sua substantia nullam formam includit. etiam de se nullam habet actualitatem. quare de se erit quid purum potentiale. Quod autem materia nullam formam includat in sua essentia. Patet. Nam receptivum omnis forme de se nullam formam includit. Sed materia est huiusmodi ergo. Maior nota. iij. de anima ubi dicitur. Omne recipiens debet esse denudatum a natura recepti. Minor patet. vij. meth. Materia nec est quid nec quale etc. Quod tamen intellige verum de potentia subiectiva et receptiva ut latius. i. phi. Et quoniam materia sit subiectum generationis tamen ipsa generatio non est perfectio materie principalis seu essentialis sed secundaria et dispositiva. Patet primum omnis perfectio principalis et essentialis est forma substantialis. Sed generatio non est huiusmodi ergo. Maior nota. vij. meth. quod materia principaliter est propter formam et. i. phi. p. Com. forma est causa completa materie et principalis quod intellige de forma substantiali. Patet secunda pars quod omne inexistens alteri et alterum non persistens simpliciter et sine quo perfectio principalis et essentialis inesse non potest tale est perfectio secundaria et dispositiva. Sed generatio respectu materie est huiusmodi ergo. Maior nota ex terminis. Minor probatur pro prima parte quod materia est subiectum omnis accidentis ergo etiam generationis et per consequens et inexistens materie. Pro secunda parte probatur quod generatio non perficit materiam dando ei esse substantiale. Esse autem simpliciter est esse substantiale. Et perfectio simpliciter dicta est perfectio substantialis. Pro tertia parte patet. v. phi. quod forma substantialis non potest inesse materie nisi per generationem quare etiam generatio erit aliquid sine quo perfectio primaria materie inesse non potest. Quo supposito

Nota secundo

Duplicem esse generationem scilicet simpliciter dictam et secundum quid. Cuius ratio est ista. Quia per generationem acquiritur esse. Sed quod duplex est esse scilicet simpliciter et secundum quid. Esse simpliciter est esse substantiale. Esse vero secundum quid est esse accidentale ergo convenienter distinguitur duplex generatio scilicet simplex et secundum quid. Unde generatio simplex est acquisitio nove forme substantialis in materia virtute agentis naturalis stante communis influentia et concursu prime cause ut acquisitio anime a zinu vel equi. Et hanc distinguit dominus Albertus hoc modo. Generari est expoliare materiam a forma substantiali et induere aliam formam substantialem in quantum generatio non est aliud quam introductio forme in materiam quam necessario precedit alterius forme abiectio cum plures forme substantiales non possunt esse in eadem materia ideo bene dicitur expoliare a forma substantiali. Secundo dicitur et induere aliam formam ubi tangitur terminus ad quem ipsius generationis que est forma. Ita tamen quod materia prima maneat eadem et una sub utroque termino transmutationis secundum essentiam licet non secundum esse. Nam secundum diversitatem forme que est actus eius habet aliud et aliud esse. forma enim variat esse materie. Licet non essentialiter eius. Generatio autem secundum quid est acquisitio nove forme accidentalis ut albedinis vel nigredinis caliditatis vel frigiditatis etc. Et illa potius dicitur alteratio quam generatio.

Notandum tertio

Inter illas duas generationes multiplex est differentia. Primo quidem differunt ex parte subiecti quia subiectum generationis simpliciter dictae est ens in pura potentia ut materia prima. Sed subiectum generationis secundum quid est ens actu simpliciter secundum formam

Summularum Alberti

substantialem et in potentia secundum quid quod solum ad esse accidentale. Secundo differunt ex parte terminorum quod terminus generationis simpliciter dictae est forma substantialis. Terminus vero generationis secundum quid est forma accidentalis. Tertio differunt quod per generationem simpliciter dictam acquiritur aliquid nobilius subiecto. quod forma substantialis. Non autem per generationem secundum quid. Accidens enim non est nobilius subiecto. Preterea res semel genita non potest amplius generari saltem numero sed celum alteratum unum et idem manens secundum substantiam potest plures alterari. Et ponit Auctor differentiam inter generare. creare et facere. Nam generare est aliquid ex aliquo facere cum in omni generatione subiectum est materia ex qua fit generatio. i. de gen. et ex. vij. meth. Omne quod sit ab aliquo fit et ex aliquo. Creare autem est aliquid ex nihilo facere ut dicit glossa super illud genesis primo. In principio creavit deus celum et terram. Sed facere est ad virtutem commune. Dicitur tamen. b. Tho. ar. ij. eiusdem questionis quod facere et fieri importunt habitudinem cause ad effectum et effectus ad causam sed mutationem ex consequenti Et quod modis significandi sequitur modum intelligendi. creatio significatur per modum mutationis et propter hoc dicitur quod creare est ex nihilo aliquid facere ut

Et quia elementa generantur ad seminecem. Ex uno igitur

pugillo terre fiunt decem aque. et ex uno pugillo aque fiunt

decem aeris. et ex uno pugillo aeris decem ignis. Ideo dicendum est

tunc de generatione et corruptione ipsorum perscrutando primo an sint

generata vel creata Super quo Aristoteles in de celo et mundo ponit opinionem

que dicitur fuisse Pytholomei astronomi precipui. Elementa

primo facta fuerunt per motum celi. Contra hoc sic obicitur Aut

iste motus fuit in aliquod corpus vel in nudam materiam. Si in mate-

riam nudam hoc est impossibile quia materia nunquam est nuda Quod sic

ostenditur Respondetur ita quod aer agat in ignem ipsum corrumpendo. Aut

ergo illa ignis materia erit nuda vel non. Si non habeo propositum. Si

sic ergo non est appropriata alicui loco quia si esset in aliquo loco tunc

esset sub corporeitate. ergo non esset maior ratio quare detur ei igneitas

in isto loco quam in alio. Sed nos videmus ubi est actio ibi etiam est

potentia igneitas. ergo iam appropriatur alicui loco. et sic est sub corpo-

reitate. et ergo materia nunquam est nuda. Si vero motus celi agit in cor-

pus aliud preter elementum Aut illud corpus fuit ante elementa. Et

Liber tertius

sic elementa non fuissent prima et etiam non essent quod est falsus. ^{et nota quod si elementa non fuissent prima et etiam non essent quod est falsus. B.}
linquitur ergo quod elementa non sunt generata sed creata. Quod tenet

dat cum Beato Augustino qui dicit quod omnia simul id est maiores m

di partes sunt simul creata in materia et forma. ^{et nota quod si elementa non fuissent prima et etiam non essent quod est falsus. B.} **¶** Hoc dicendum

est quod duplex est generatio scilicet simplex et secundum quid. Generatio simp

plex est generatio substantialis. Sed generatio secundum quid est quodlibet

mutatio vel alteratio. **¶** Unde generatio simplex potest sic diffiniri.

Generari est exspoliare materiam a forma substantiali et induere aliam

formam substantialem. Cum ergo omnis exspoliatio fit a contrario vel

in contrarium oportet ergo generationem fieri mediantibus contrariis

ratibus primarum qualitatum. **¶** Unde etiam patet quod materia est

ingenita et incorruptibilis. quia si esset genita hoc esset ex aliqua mate

ria ergo materia haberet aliam materiam et sic ite contingeret in infini

tum quod est impossibile ergo materia prima non est genita sed creata.

¶ Et nota differentiam inter generare, creare, et facere. Generare enim

est aliquid facere ex aliquo. Creare est aliquid ex nihilo facere. Facere

commune est ad utrumque. **¶** Ex predictis patet

unde elementa similitudine facilius ad se invicem transmutantur sicut docet philosophus. ij.

de genera. Ratio quia generatio et corruptio sunt ex victoria alterius contrarii super

alterum. Nam in omni generatione materia spoliatur forma priori. Sed materia non spo

liat seipsam forma quod appetit eam. i. philosophus. Neque forma spoliatur et corrumpit seipsam cum

unumquodque appetat conservationem sui esse ergo requiritur aliud corruptivum et hoc

est contrarietas primarum qualitatum ergo generatio et corruptio sunt a contrarietate

Sed facilius est vincere unum contrarium quam duo ergo elementa in altera qualitate sim

ilitudine facilius ex se invicem generantur. Et dicitur Similitudo a sim quod est con et

bolos similitudo seu convenientia ergo illa elementa dicuntur similitudine que in una

Notandum primo

Quod ad quamlibet transmutationem duo requiruntur principia scilicet formale activum et materiale subiectum. Unde oportet in istis transmutationibus esse unam materiam communem ad formas contrarias. Nam secundum Com. i. de gene. non solum sufficit contrarietas vel communicatio solum in una materia ad transmutationem sed requiritur virtus

Summularum Alberti

in una materia tanquam principium receptivum saltem originale. et contrarietas vel forma contraria tanquam formale et activum principium transmutationis.

Notandum secundo

Quod elementa transmutari ad se invicem intelligitur dupliciter. Uno modo secundum se tota sic quod aliquod elementum secundum se totum transmutetur alterum vel transmutatur in ipsum. et hoc est impossibile. Ratio quod quodlibet est de perfectione unius quare semper ipsum oportet manere secundum aliquid. Alio modo intelligitur secundum partes sic quod unum elementum non secundum se totum sed secundum aliquam sui partem transmutetur in alterum et sic est verum ut patet. iij. celi. et viij. phi. Et isto modo quodlibet elementum dicitur generabile et corruptibile secundum partem et non secundum se totum quodlibet secundum totum est perpetuum. Si autem quis dicat elementa non corrupti nec in toto nec in parte contrarium huius testificatur visus. quod nos videmus quod ignis secundum duos modos corrumpitur. Alio contrario enim corrumpitur per se et corrumpitur etiam et finitur in se ipso per materiam proprie defectum et tunc etiam corrumpitur a contrario. licet hec corruptio sit per accidens quod secundum contrarium non potest agere in ipsum vincendo quod diu nutritur et fovetur in materia sibi convenienti. Et si ignis ita corrumpitur qui habet fortiozem virtutem activam inter cetera elementa tunc oportet quod quodlibet elementorum corrumpatur. Corruptum igitur omne minus citius per contrarietatem maiorem vincens super ipsum. Et quanto est minus tanto est imperfectius resistere contrario et magis citius corruptibile et sic habet propositum. Neque sunt incorruptibilia ex parte loci ut quidam nituntur dicere quod locus non semper conservat locatum ut patet. iij. phi. Prout autem locus est superficies contrarietate distincta sic locus agit ad corruptionem locati sed hoc accidit loco et non convenit ei magis est locus. Ordo etiam non conservat elementa secundum aliquid incorruptibilia. quod licet elementa se contingant in una qualitate convenient in altera tamen sibi repugnant et agunt et patiuntur ab invicem. Et ideo ordo non facit quod minus sit corruptibile ut latius. ij. de genera. et iij. celi.

Notandum tertio

Quod elementum transmutari immediate in alterum intelligitur dupliciter. Uno modo per prius rationem successionis temporalis sic quod unum elementum recipiat formam perfectam alterius in instanti et sine quocunque medio temporalis et sic non est verum quod transmutatio elementorum est motus secundum alterationem qualitativam essentialium. Alio modo per privationem alicuius medietatis in quo prius transmutetur antequam transmutetur in alterum. Unde prima immediatio vocatur immediatio successiva. Secunda vero subiectiva. Quodlibet igitur elementum transmutatur in alterum immediate secundo modo. patet quod contraria immediata transmutantur ad invicem immediate. Sed elementa quocunque sunt homini ergo. Maior nota ex terminis. Minor patet quod inter ignem et aquam nullum est medium saltem participationis. Nec obstat quod aer mediat inter ignem et aquam convenientem cum eis in quibusdam qualitatibus. quod propter hoc non dicitur medium precipians. Nam si sic in nullum esset dandum elementum extremum sed omnia essent media cum nullum sit elementum quin ad minus conveniat cum aliquo aliorum in qualitate aliqua. Preterea quocunque sunt activa et passiva ratione sui unum transmutatur in alterum immediate. Sed elementa sunt homini ergo. Maior nota quod pro raro transmutatio dicitur mediata quod unum agit in virtute alterius. Illa ergo dicitur immediata ubi unum non agit in virtute alterius sed quodlibet virtute sui ipsius. Minor patet quod elementa agunt secundum se et unum non agit in virtute alterius. Preterea transmutatio cuiuslibet elementum in alterum est successiva licet quorundam elementorum transmutatio sit facilius. Patet primum quia omnis transmutatio que fit cum alteratione est successiva. Nam alterationis successiva est. i. philosophus. Sed transmutatio elementorum fit cum alteratione primarii qualitativum ergo est successiva. Minor est Com. iij. celi. volentis quod tantum deperditur forme substantialis elementum quantum deperditur qualitatis eiusdem. Preterea ubicunque corrumpitur pars post partem ibi est transmutatio successiva. sed huiusmodi corruptio est in elementis ergo Minor patet per Commentatorem loco prealligato et viij. phi. quia una pars ignis generatur post aliam quousque totus completur et simili modo etiam

Liber tertius

corruptum. Secundo autem patet ex superioribus. Et quia hic fit mentio de generatione et corruptione. Scias quod generatio unius est corruptio alterius et contra. Quia materia non potest stare nuda. i. phi. et. i. de gene. cum non sit sine morpheis et passionibus. Ergo abijciendo unam formam recipit aliam. cum ipsa non possit simul esse sub duobus formis eo quod diverse forme requirunt diversam dispositionem materie. ij. de anima. Ergo corruptio unius est generatio alterius per formam in materia noviter acquiratam. Hoc autem intelligitur dupliciter. Uno modo proprie per se et essentialiter et sic generatio unius non est alterius corruptio nec contra quia cum essentialiter distinguantur. Habent enim distinctos terminos a quibus motus capit denominationem. ij. phi. Nam generatio est adesse. Corruptio vero ad non esse. Alio modo intelligitur per modum sequelle et sic conceditur quod generatio unius sit corruptio alterius inquantum scilicet ad introductionem forme que essentialiter est generatio necessario sequitur precedere forme abiectio que est eius corruptio. Unde et illa generatio unius est corruptio alterius non est formalis sed causalis predicatio siue consequentia inquantum ad generationem unius sequitur alterius corruptio.

C Et predictis patet quod illa elementa facilius transmutantur ad se invicem que conveniunt in aliqua qualitate quam illa que in nulla conveniunt. Facilius enim est sincere unam qualitatem quam duas. Unde terra facilius transmutatur in aquam quam aerem. Convenit enim cum aqua in una qualitate. Cum aere vero in nulla et sic de alijs. Et hoc est quod dicit Aristoteles. ij. de generatione et corruptio. Quaecumque elementa habet sunt solum facilius est eorum transmutatio quia facilius est unum quam duo vel plura transire vel transmutare. **C** Et nota quod generatio unius elementi est corruptio alterius. Unde quidam dicunt quod generatio et corruptio sunt idem in substantia diversificantur tamen sunt diversos terminos sicut eadem est via ab Athenis ad Thebas et contra. differunt tamen sunt terminos. Alij vero dicunt quod non sunt idem. et predictum verbum glossant quidam sic. Generatio unius elementi est corruptio alterius et contra. i. post generationem unius elementi sequitur corruptio alterius et contra.

C Sequitur de alteratione. Unde quia alteratio maiorem habet convenientiam cum generatione quam augmentatio eo quod alteratio ordinatur ad generationem cum sit via ad ipsam. Non autem augmentatio. Ideo immediate post generationem prosequitur de alteratione.

Summularum Alberti

Notandum primo

Quod alteratio potest dupliciter capi. Uno modo communiter pro alteratione spirituali que sit secundum qualitates de prima specie ut secundum scientias et virtutes. Et talis sit sine abiectione alicuius forme substantialis. Hoc modo alteratur anima de ignorantia ad scientiam et virtutem. quo modo etiam celum dicitur esse alterabile quo ad illuminationem unius corporis ad aliud. Nam omnia corpora lucida in celesti machina capiunt lumen a sole. et hoc modo non capitur hic. Alio modo capitur proprie pro alteratione physica que sit secundum qualitates sensibiles de tertia specie qualitatis ut est alteratio que est secundum albedinem vel caliditatem. Et ad hanc alterationem requiritur primo quod qualitas secundum quam sit alteratio habeat contrarium. Quia omnis motus est de contrario in contrarium. v. phi. Secundo quod talis qualitas sit intensibilis et remiscibilis. Et hoc patet quod alteratio proprie dicta et physica solum est ad qualitates terre speciei que habent contrarium. vij. phi. Et hoc modo diffinitur sic. Alteratio est mutatio de una qualitate contraria in aliam qualitatem contrariam seu mediam. In qua notificatione mutatio ponitur loco generis. Est enim alteratio mutatio de subiecto in subiectum que dicitur motus. v. phi. ubi ponit tres species alterationis. Dicitur de qualitate ubi tangitur terminus ad quem ipsius alterationis. et per hoc differt ab alijs speciebus motus. Tercio dicitur contra-ria ad designandum quod solum ad qualitates terre speciei sit alteratio in quibus proprie reperitur contrarietas. Et subiungitur quarto vel mediam ad innuendum quod non solum contingit fieri mutationem de qualitate extrema in extremam sed etiam a media in extremam et e converso. Nam medium relatum ad unum extremorum habet rationem alteri. vij. phi.

Notandum secundo

Quod alteratio potest dupliciter considerari. Uno modo secundum essentiam suam et sic non contingit ei diffinitio motus quod oportet quod omne quod est in motu esse divisibile. vij. phi. Qualitas autem secundum essentiam accepta est simplex et indivisibilis quod forma secundum Aristotelem. Porro. Etiam ideo quod per motum acquiritur successive acquiritur qualitas autem secundum essentiam tota simul acquiritur vel tota simul abijcit. Similiter autem repugnat motui cum omnis motus sit successivus. Alio modo secundum esse suum et sic quod est in subiecto et sic est motus quod ut sic ei convenit successio. divisibilitas. intensio et remissio quam sequitur via ratio motus quod unumquodque ex hoc intendit quod successive tendit ad esse completum. Successio autem talis non est sine motu ergo alteratio ut sic est verus motus.

Notandum tertio

Quod alteratio differt a generatione dupliciter. Primo ex parte termini ad quos qui dicitur significat species motus. Est enim alteratio ad formam accidentalem quia ad qualitatem. Generatio vero ad formam substantialem. Secundo differunt ex parte subiecti. quia subiectum generationis est materia prima que est insensibilis. quia nihil est sensibile nisi per qualitates accidentales. Eo quod solum accidentia sunt sensibilia per se. ij. de anima. Forme autem accidentales non possunt esse in materia sine forma substantiali eo quod materia nullum habet accidens sine communicatione forme. Sed subiectum alterationis est sensibile id est totum compositum. Est enim alteratio quando manere subiecto secundum formam et substantiam quod sensatum est variata accidentali qualitate sicut corpus aliquando sanum est et sit laborans siue infirmum manens idem in subiecto et substantia. Et metallum rotundum exillem sit angulare manens idem secundum rationem et speciem metalli. Sed quando totum transmutatur secundum esse in totum. Sicut semen totum in sanguinem vel in carnem tunc est generatio vel corruptio.

Equitur de alteratione. Unde alteratio est mutatio de una qualitate contraria in aliam siue mediam et per hoc quod dico qualitatem tango qualitates accidentales sicut sanitas egritudo calidum frigidum rotunditas angula-ritudo. P. iij.

Liber tertius

ritas dulcedo amaritudo albedo nigredo et his similia. ¶ Differt autem alteratio a generatione quia in alteratione est mutatio de qualitate accidentali in qualitatem accidentalem. In generatione vero est mutatio de una forma substantiali in aliam formam substantialem. Item in alteratione necesse est manere idem subiectum sensibile. Dico sensibile propter materiam primam que licet manet

in generatione tamen finis quod talis non est sensibilis. ¶ Sequitur de augmenta. ¶ Quia predictae passionibus intrinsece sunt et omni ente generabili communes. Augmentatio vero et ceterae sequentes extrinsece non omnibus generabilibus communes ideo ceteris posteriorae. Augmentatio enim et diminutio solius animatis est generalis. ¶ Sextio vero elementis solius eo quod sola elementa sunt miscibilia. Est igitur augmentatio motus de minori quantitate in maiorem ubi motus loco generis ponitur. Et est hic dubium utrum augmentatio sit motus vel mutatio quedam tamen. Et videtur quod mutatio tamen. Cum enim aliquid accipit incrementum quolibet quantitas quam accipit est alia numero et specie a precedenti. Et cum quolibet species sit terminativa motus videtur quod in augmento accipiuntur quantitates infinite per ordinem in infinitis instantibus. Cum ergo mobile in instanti sit immotum esse et non moveatur ut probatur. vi. phi. Videtur augmentationem esse mutationem multam instantaneam. Alii vero dicunt quod augmentum sit motus animati proprie. Et est secundum quantitatem. Et sunt etiam termini imperfecti et perfecti secundum figuram et magnitudinem debita corpori animato. Sed ad obiectum in istis dico quod est quantum fluens et quantum stans in specie et esse quantum. Illud autem quod augmentum accipit continetur quantum fluens in fieri ab imperfecto ad perfectum et cum nullum accipiat ut stans determinatum in specie in nullo accidit quiescere et cum nullus sit indivisibile in nullo accidit moveri in nunc. Sed si accipere quantum stans in specie tunc videretur alio ut termino a quo in quo non est motus sed immotum esse. Est ergo augmentatio motus et non mutatio proprie sumpta. Subiungit autem a quantitate minori ubi tangit terminum a quo augmentationis. Tercio vero ad maiorem quantitate et in hoc exprimit finem augmentationis per quod augmentatio differt a diminutione que ad minorem quantitate terminatur. et hoc est ex defectu caloris cuius est extendere et dilatare qua deficiente quantum diminuit ut videtur in de crepitis. Ex quo patet quod augmentatio ab alijs motibus ad substantiam differt dupliciter. Primo ratione termini vel generis in quo est. Secundo ratione loci mutationis quia in alijs mutationibus non est necesse locum mutare quod tamen requiritur in augmentatione quia augmentum semper occupat maiorem locum. Aliter tamen in loci mutatione ubi mobile exit locum localiter.

Notandum primo

¶ Augmentatio duplex ponitur. Queda propria que sit per ingressum et aduentum alicuius extrinseci per poros et spogiositates ita quod in poris sunt spiritus vitales qui adveniente corpore augmentante repellunt et condensant et tunc caro generata ex materia nutritibili adveniens materiam preexistente extendit. Quia autem pori sunt necessarii in animalibus patet quod videmus quod sudor in balneo exit a corpore et non nisi per poros. Alias enim fieret divisio primum corporis. Alia est impropria et est duplex. Queda per alterationem et illa provenit alimentis. Nam aqua crescit in dimensionibus per calefactionem. et ista augmentatio proprio nomine dicitur rarefactio. Alia est quedam accumulatio sicut est congregatio lapidum et de illis nihil est ad propositum sed tamen de prima ad quam requirunt multe conditiones quas ponit philosophus. i. de generatione. Quarum prima est ista quod illud quod auget maneat idem numero sub utraque quantitate. Et ratio istius habet ex. i. de generatione. et i. phi. quod oportet subiectum cuiuslibet transmutationis accidentalis esse ens in actu et manere idem sub utraque termino eius. Augmentatio autem est quedam transmutatio accidentalis. Secunda conditio est quod auget secundum quolibet preteritum sui. Que conditio specialiter apparet inspicendo pres etrogenitas animalis sicut manus pedes et homini que postquam antea sunt habent se in eadem propositione in qua habuerunt se ante augmentationem. alias enim fieret deformitas quedam subiecti. Tercia quod auget aliquod corpus adveniente se

Summularum Alberti

nutrimento quod patet de se quia animal carens nutrimento non auget. Quarta quod non sit vacuum in corpore augmentando sic patet. iij. phi. Quinta quod duo corpora non sint in eodem loco idem quod alie due dimensiones preexistens scilicet et adveniens non penetrant se que similiter sumitur ex. iij. philosophorum. Sexta quod adveniens non sit incorporeum. Quod probatur. Aristoteles. j. de generatione. sic. Eadem est materia generationis naturalis et ipsius augmentationis quia in omni augmentatione oportet esse generationem et ipsam precedere ita quod forma aucti fiat et generetur in materia adveniente prius quam fiat augmentatio. Sed materia generationis naturalis non est sine corporeitate quare etiam erit sic de materia augmentationis et per consequens ipsum adveniens impossibile est esse incorporeum.

Notandum secundo

¶ Ex textu quod augmentans et augmentabile debent esse similia et dissimilia. Similia in materia et ambobus debent esse materia quia agens et patiens debent communicare in materia. ij. de generatione. Nam corporale ab aliquo spirituali non auget. Nemini enim intumescit venter nisi corporali esculentorum ac potulentorum. nihil enim verbis pigrescit. Sed dissimilia in forma. id est debent esse diversarum specierum quia idem non agit in simile sed in dissimile ut ipsum in sua natura contrariatur ideo hoc modo non hominem comedit neque brutum comedit brutum rationis. Et licet quidam piscis comedit alium piscem ut patet de luceo. Etiam lupus maxima fame pressus lupum comedit. Dico ad hoc quod hoc notabile non est universaliter verum sed tenet ut in pluribus quare ipsum secundum alios sic exponitur quod nutrimentum seu augmentans in principio quantum recipitur debet esse dissimile nutrimento seu augmentando. Sed in fine debet esse simile quantum se convertitur in substantiam rei alie sine aucte sicut patet de pomo quod in principio est dissimile comedenti sed in fine fit sibi simile quando vivificatur per conversionem in substantiam rei alie.

Notandum tertio

¶ Ad augmentationem proprie dictam requiruntur quatuor motus. Primo motus localis in quantum est in augmentatione et est attractio nutrimenti a locis digestionis per corpus animalis. Secundo concurrens alteratio in quantum nutrimentum coquitur digeritur et convertitur in substantiam alii. Et hec conditio tangitur in textu. Nam oportet quod alimentum seu cibus trahatur et subintret in formam carnis scilicet carneitatem. vel in formam ossis. id est ossitatem. Alimenter enim carnis corrupta. id est forma sua amittentia in membrorum fabricam migrant secundum Augustinum. Tercio concurrens corruptio quia antequam nutrimentum convertitur in substantiam alii oportet quod ipsum expolietur propria forma et per prius erit ibi corruptio. Quarto concurrens generatio quia in ipso alio generatur maior quantitas quam preest ut patet ex notificatione. De causis autem augmentationis videas in quinto huius. ca. de potentia augmentativa ubi latius. Et differt augmentatio ab alteratione per naturam propriam. Sunt enim nature diversorum predicamentorum impermixte secundum Theophrastum. Modus augmentatio est de genere quantitatis. Alteratio vero in sola qualitate. v. phi. ergo

¶ Sequitur de augmentatione et diminutione. Augmentum sic diffinitur

Augmentatio est motus de minori quantitate in maiorem

¶ Diminutio est motus de maiori quantitate in minorem. ¶ Et

nota quod augmentum et augmentans necesse est esse similia et dissimilia.

Similia quidem in materia. Diversa autem in formis. Cuius ratio est

quonia agentia et patientia necesse est esse similia ad invicem et diversa.

Augmentans autem et augmentum ad invicem agunt et patiuntur. ¶ Ex quo

Liber tertius

te augmentum sit motus localis manifestum est. Oportet enim quod alimentum seu cibum transmutetur et subintreat in formas carnis scilicet carnitatem vel ossis. id est ossitatem et propter illam subintetrationem dilatatur os vel caro vel elongatur siue inspissatur et talis actus siue dilatatio etiam est motus. quare per augmentum sit motus et e converso quod diminutio sit motus. Differunt autem augmentatio et diminutio ab alteratione quoniam alteratio attribuitur in qualitate.

Augmentatio vero et diminutio in quantitate. ¶ Sequitur de loco. Unde loci mutatio non est aliud quam motus de uno loco in alium. Et talis motus vel est naturalis animalis vel violentus vis. dictum est in primo et in secundo quare brevitatis gratia descendit ad aliam passionem que est ultima vel est compositorum mixtio. Et quod talis presupponit contactum ideo prius de contactu est agendum ubi est.

Notandum primo

Quod aliqua dicunt se tangere multipliciter. Primum in contiguis sicut est contactus duorum corporum hominum diversas partes magnitudinis quarum ultima sunt simul activa et passiva quod ideo est quod illa proprie se tangunt que sunt diversas magnitudines et per se loca diversa. sed in diversis locis diverse sunt virtutes ideo oportet illa que nata sunt se tangere proprie esse contraria et per se esse activa et passiva inter se. Et ad hunc contactum requiritur primo quod tangens et tactus habeant positionem in partibus ergo anima celi non movet celum per contactum. Secundo quod ultima sunt simul et sic indivisibilia non dicunt se tangere. Tercio quod dicunt activa et passiva vis. Et ideo celum tali contactu non tangit hec inferiora cum non communicant in materia. Secundo illa dicunt se tangere quorum unum recipit virtutem alterius vel aliquam dispositionem seu influentiam ab alio et sic celum tangit hec inferiora quando agit in ea nam illa inferiora recipiunt virtutem et influentiam a celo. Tercio dicuntur aliqua se tangere in continuis quorum partes copulantur ad eundem punctum. Et sic partes linee tangunt se in puncto continuante quod tales partes sunt immediate. Modo illa que debent se tangere debent habere immediatam compositionem ad invicem et talis punctus est indivisibilis. Ratio quia si esset divisibilis tunc etiam haberet partes mediam et extremam per se ea que continuarent per tale punctum non essent immediata nec tangere se ex quo mediarer quantitas que habet mediam et extremam.

Notandum secundo

Quod contactus secundum primum modum in quantum est applicatio duarum superficiesum sine medio necessarius est ad actionem et passionem ut supponitur in textu. Et hoc modo omne agens physicum in tangendo retangit. Cuius ratio est quod tangens proprie aliud agit in ipsum actione proprie dicta. Et quod omne agens physicum in agendo reparatur ut per 3. de generatione. Nam omne agens naturale est in potentia et in actu respectu diversorum ita quod omne agens physicum per formam quam actu habet potest agere cum forma sit operationis principium sed pro quantum est in potentia ad aliam formam oppositam reparatur ergo etiam omne tangens physicum retangit. Non tamen retangit in quantum est tangens quod unumquodque tangit ut est in actu et retangit ut est in potentia. Ideoque si tangens in quantum tangens tangere sequeret quod idem respectu eiusdem esset in potentia et actu. Tangere enim et tangi conveniunt ei secundum diversa cum alterum insit ei secundum formas. reliquum vero secundum materiam ponam. Et est agens physicum omne illud quod communicat cum suo patiente in materia. Et quod materia celi non est eiusdem rationis cum materia inferiorum ideo agendo in hec inferiora ab eis non reparatur.

Notandum tertio

Summularum Alberti

Quod tale agens de quo in presenti accipitur pro agente proprie dicto non metaphorice cuiusmodi est finis. Accipitur etiam pro agente particulari naturali quod communicat in materia cum patiente etiam accipitur agens non pro primo et principali sed pro primo mediato et pro primo ipso patienti. Et etiam est hic sermo de actione et passione proprie dictis que habent fieri inter qualitates primas que sic ordinare sunt a natura ut illa que sunt maiora activitatis sunt maiora resistentie et e contra ut latius in de generatione.

Equitur de loci mutatione. Mutatio loci est mutatio motus de uno loco in alium. Et talis motus est triplex scilicet naturalis animalis et violentus de quibus dictum est. Transseundum et dicendum est de mixtione. Et quia mixtionem precedit contactus ideo primo dicendum est de contactu. Tangere enim siue contactus sic dicitur Aristotele in libro de generatione et corruptione dicitur multiplex. Uno modo dicitur contactus in contiguis quorum ultima sunt simul et quando aliquid tangit aliud sine medio sicut superficies tangit superficiem et sic hoc quicquid tangit tangitur. Secundo modo dicitur contactus per similitudinem sicut quod dicimus res tristis tangit nos sed nos non tangimus eam. et sic hoc non quicquid tangit tangitur. Tercio modo dicitur contactus in continuis quorum partes copulantur seu continuantur ad unum terminum commune sicut partes linee tangunt se in puncto continue sicut quod dicitur Aristotele. Si. phi. Inest autem puncto sic tangat. ¶ Contactus primo modo qui est applicatio duarum superficiesum sine medio. necessarius est ad actionem et passionem. Unde oportet quod quaecumque agunt et patiuntur tangant se sicut ignis agit in aerem et calefacit ipsum et aere calefacto calefacit digitum et agit in ipsum et hoc est propter contactum.

¶ Unde dicitur quod contactus sit causa materialis adaptans ad invicem actiones et passiones in mutatione caloris. ¶ Sequitur de mixtione. Unde mixtio est duplex (ut premitur in textu). Nam quedam est ad sensum et

Liber tertius

est unio aliquarum rerum non curando an tales res sic unire sint alterate vel non. Ut est unio frumenti cum siligine. Et dicitur talis mixtio ad sensum. Quia tali mixtione communiter utuntur vulgares qui sensum sequuntur et parum curant intellectum. Alia est mixtio secundum rem veritatem et philosophica seu naturalis. Et illa hic diffinitur et. j. de generatione. a philosopho hoc modo. Mixtio est miscibilium alteratorum unio. Que diffinitio neque est essentialis neque accidentalis sed causalis aliquo modo. Ratio primi. quia datur per miscibilia et per alterationem que sunt extra essentiam mixtionis. Ratio secundi quia diffinitio accidentalis datur per posteriora diffinitio. Sed miscibilia et alteratio non sunt posteriora mixtione sed priora. Ratio tertijs. quia exprimit quedam causarum genera. Nam cum dicitur unio tangitur genus et causa formalis mixtionis. Superius enim est formale principium suorum inferiorum. Cum vero subiungitur miscibilium tangitur causa materialis. Sed cum dicitur alteratorum tangitur causa efficiens extrinseca. Posset etiam addi causa finalis que tangitur ibi cum dicitur miscibilium. Nam subiectum est causa finalis suorum accidentium. De quibus tamen causis patebit in notabilibus. Ex quibus tamen considera sicut colligitur ex particulis diffinitionis. Quod ad mixtionem naturalem et philosophicam tria requiruntur. Primum quod miscibilia sint unita. Nam oportet miscibilia conueniri in aliam speciem quod non potest fieri absque miscibilium alteratione et eodem unione. Secundum est quod agat unum elementum in aliud et ut alterentur adinuicem. Cuius ratio est. quia mixtio non potest fieri nisi per quandam diuisionem miscibilium inter se ita quod unum miscibile habeat alterum diuidere sic quod ipsum posset subintrare. Sed diuidens et diuisum habent se sicut agens et patiens ergo. Ex hoc sequitur Tertium quod ad miscibilia etiam requiratur tactus quod si unum debet agere in alterum oportet quod unum tangat alterum ex quo omne agens agit per contactum siue proprie dictum siue metaphoricum.

Notandum primo

De causis mixtionis. Et primo de causa efficiente. Est enim duplex efficiens mixtionis quoddam remotum et est corpus celeste quod sua virtute alterat ista inferiora et transfert simplicia scilicet elementa ad compositionem mixtorum ut partem supra tactum est. Aliud est efficiens propinquum ut sunt virtutes actiue ipsorum elementorum secundum quas transmutantur adinuicem. Vel secundum alios efficiens propinquus est radius solaris qui secundum eos est tanquam instrumentum agentis sensibilis scilicet celi. Unde licet secundum dominum Albertum elementa non moueantur ad mixtum secundum naturas proprias ipsorum. Mouentur tamen ad mixtum secundum naturam communem et hoc sic non violentat naturam propriam sed innuit eam patientiam ipsorum ad inuicem secundum obedientiam regulatiuam ipsius primi. Unde hoc modo oportet dicere ignem et aerem alteratos ex spera propria descendere aliquantulum ad mixtionem inferiorum siue compositionem. Sed quia hoc alijs non placet ideo aliter dicunt quod ignis vel aer constituens mixtum apud nos non descendit a superioribus sed generatur hic per radios solares et aliorum astrozum. Nihilominus tamen concedunt ea alterari et corrumpi in propria spera. Unde voluit quod licet in fructibus scilicet in frumentis et alijs mixtis sit natura ignis vel aeris tamen a superioribus non est depulsa sed hic per radios et aliorum astrozum generata. Et talis modus contradicit Aristoteli in. j. de generatione. Et domino Alberto. Dicit enim philosophus. Videntur autem que miscentur ex separatis euementia id est de regionibus suis veniunt iterum in separatione redeunt ad proprias eorum regiones. Causa vero finalis est perfectio vniuersi quia oportet vniuersum semper esse perfectum ergo et species mixti. Unde oportet celum moueri propter mixta licet non primaria intentione sed secundaria quare dicitur Com. ij. celi. Quod mouet propter se intentione prima mouet propter alterum intentione secunda. Inferiora enim sunt propter superiora ergo superiora mouent primo propter sui conseruationem Et secundo propter inferiorum productionem. De causa autem materiali dictum est supra. Formalem autem causam proprie non habet cum sit forma nisi in ratione generis et superioris ut.

Nota secundo

Summularum Alberti

Ex textu quod omnia miscibilia oportet esse agentia et patientia. Cuius ratio est quia quecumque communicant in materia et differunt in suis formis sunt actiua et passiua adinuicem. Sed miscibilia sunt huiusmodi Ergo sunt agentia et patientia. Agentia in eo quod diuidunt. Patientia vero in eo quod diuiduntur. Diuidere enim agere est sicut diuidi est pati. Imo ex diuisione sequitur rei a propria sua forma corruptio que est maxima passio. Et ex quo sequitur Corollarie quod miscibilia debent esse contraria. Contrarie enim est causa mixtionis cum contraria sunt inter se actiua et passiua. Unde inter agens et patiens secundum Egidium in quolibeto triplex est conditio. Prima quod unum sit actuale et aliud potentiale. Vnumquodque enim agit ut est in actu. et patitur ut est in potentia. Secunda quod agens contingat patiens. Nam. j. de genere. ad actionem et passionem requiritur contactus. Tertia quod agens in quantum huiusmodi prestantius et nobilius est patiente. iij. de anima. Insuper additur quarta quod inter se sunt actiua et passiua. Quia sunt similia et dissimilia. Similia quidem in materia. Contraria vero in formis.

Notandum tertio

Quod est proprietas mixti quod quelibet pars mixti debet esse homogenia id est eiusdem nature cum suo toto. Sunt enim proprie solum elementa miscibilia Et omnia hec sunt entia homogenia. Et nisi quelibet pars mixti esset homogenia cum suo toto non esset mixtio saltem secundum veritatem sed magis compositio. Unde est differentia inter compositionem mixtionem et confusionem. Que tria licet conueniant in hoc quod quodlibet illorum est unio plurium inter se. Differunt tamen in modo unendi quia in compositione est sola iuxta positio corporum. sed in confusione est iuxta positio et cum hoc partium continuatio. Sed in mixtione est iuxta positio partium continuatio et miscibilium corruptio cum generatione noue speciei sicut latius in textu et in principio quarti huius.

Equitur de mixtione. De qua primo notandum quod duplex est

mixtio. Quedam ad sensum sicut quando componitur ordo cum segmento Et illa videtur esse quedam mixtio sed non est. Alia est mixtio secundum veritatem Et illa sic diffinitur ab Aristotele. primo de generatione et corrupti. Mixtio est miscibilium alteratorum unio. Et nota quod omnia que sunt miscibilia oportet quod sint agentia et patientia. Agentia in eo quod diuidunt. Patientia in eo quod diuiduntur. Unde patet quod illa que non habent contrarietatem non sunt miscibilia Etiam patet quod elementa possunt misceri et facere ex se secundum aliud quoniam quodlibet elementum est coactum alteri. Diuiduntur enim elementa in mixto non usque ad indiuisibilia omne enim corpus est diuisibile sed usque ad quasdam particulas minimas a natura determinatas scilicet usque ad minimas secundum speciem. Item nota quod proprietas mixti est quod quelibet pars mixti debet esse homogenia. i.

Liber tertius

eiusdem speciei cum suo toto et si aliter esset tunc non esset mixtio salte-
sim veritatem sed magis compositio. ¶ Et notanda est differentia
inter compositionem mixtionem et confusionem. Compositio est quan-
do Strengz compositorum manet in sua essentia virtute ac entitate Et cus
ponitur pars mixta partem sicut quando frumentum ponitur cum or-
deo. Confusio vero est quando partes proportionantur secundum virtu-
tes sed tamen non trahuntur ad certam speciem Et eiusdem quantitatis
vinum cum aqua. Mixtio vero est quando proportionantur virtutes p-
tium et trahuntur ad speciem unam Et in viri et mulieris seminibus est
mixtio et generatur homo Et hec de elementis dicta sufficiant.

Liber Quartus

In scientia naturali Corpus

mobile est subiectum ut dictum est multoties Sed quia in na-
tura duplex est mobile corpus scz simplex et mixtum ideo sciz
tia naturalis tres habet partes in genere. Quedam enim eius
pars est de corpore mobili simplici. Quedam autem de simplici
ci quod est acceptum scz via et motu ad comixtionem. Que-
dam autem de mobili mixto sicut immortali vel vegetabili.
Vel sic distigue. Illa pars que est de mobili simplici est duplex
scz duplicem modum simplicis corporis mobilis. Simplex enim ut dicitur Aristotele. i. de ge-
neratione et Albertus ibidem dicitur dupliciter. Est enim idem qz universale et etiam
idem qz substantia simpliciter. Unde una pars scientie naturalis est de corpore mobili
simplici. hoc est universale prout abstrahit ab omni corpore figurato in natura ut est sciz
tia libri philosophici et primi huius. Alia pars eius est de mobili quod est corpus simplex
sive moveatur scz situm tantum sive moveatur ad formam. Unde illa que est de mobi-
li simplici corpore est duplex quia est motus scz situm nihil varians in eo quod mouet
Et est motus ad formam qui variat aliqd in mobili. Mobile ergo simplex quo ad po-
tentiam ad situm et locum qui nihil variat in eo quod mouetur. Determinatur in libro
de celo. et. ij. huius. Mobile autem simplex quo ad potentiam et formam que variat
essentiam in substantia vel esse in accidentibus determinatum est in libro de gene. et cor-
ruptione et. ij. huius. Et hec omnia sunt prima pars philosophie naturalis. Sed mo-
bile simplex prout est in via ad mixtionem determinatur in isto libro. Vbi

Notandum primo

Qz tale corpus mobile simplex prout est mobile ad formam mixti imperfecti inqstū est
in via ad talem mixtionem dicitur subiectum adequatum huius scientie. Et tale corp-
dupliciter consideratur scilicet ex parte vie comixtionis que est scz qz unum elemē-
tum mouetur in regione alterius per hoc qz alteratur ad ipsuz per vaporem vel inspissat-

Summularum Alberti

tionem. Vel consideratur ex parte ipsius comixtionis que fit per actum qualitatem
vnam vel plures vel per passivas. Primo quidem modo determinatur in tribus primis
libris meteororum. Vel in omnibus quatuor diuersimode. Secundo autem modo in li-
bris mineralium et vegetabilium. Sunt igitur

Triplex qua-
litas corpo-
rum mobilium

Proprie et connaturales elementorum ut sunt calidum frigidum humi-
dum siccum grane leue et ceteris. Unde de corpore sive de ente mobili ad for-
mas substantiales consideratas scz commune ratione forme substantialis.
et de huiusmodi qualitatibus elementorum scz calido frigido sufficienter in
libro de generatione. et tertio precedenti determinatum est.

Consequentes primo corpus alteratur ad huiusmodi qualitates ele-
mentorum naturales ut sunt inflammatio. coagulatio. congelatio. dige-
stio. et indigestio. magroffatio. subtilizatio et ceteris. Et de corpore simpli-
ci sive de ente mobili ad tales qualitates sive proprietates agitur in
isto libro.

Insequentes corpus alteratur ad qualitates priorum corporum non ta-
men primo sed ex consequenti. Et tales supponunt qualitates et pro-
prietates de quibus agitur in hoc libro et de corpore mobili ad tales
qualitates et proprietates agitur in libris sequentibus istum librum ut
in libris de mineralibus vegetabilibus plantis et de animalibus. Ex
quibus patet qz per corpus mobile ad formam mixti imperfecti prout
est in via ad talem mixtionem potest intelligi corpus mobile ad ea que
sequuntur ad ipsum per hoc qz est alteratum per qualitates priorum cor-
porum sicut inflammatio et coloratio que sunt in cometa. sideribus
volantibus et ceteris impressionibus ignis sunt qualitates et passiones
corporis alterati ad qualitates ignis. Et coagulatio que est in pluvia
nive et ceteris est corporis alterati ad qualitates aque.

Notandum secundo

Qz impressio meteorologica nihil aliud est nisi effectus derelictus in elementis ex alte-
ratione primarum qualitarum. Nam tales impressiones dicuntur naturales seu fieri a na-
tura minus ordinata effectiue et constitutiue a deo autem permissiue. Ratio primi. qz
cuius generatio potest faciliter impediri hoc fit a natura minus ordinata. Sed tales ef-
fectus possunt impediri ergo. Maior nota qz natura ordinata impediri non potest. Mi-
nor patet quia sunt ex subiectis non constantibus. Et sunt in locis continue transmuta-
tioni et alterationi subiectis. sive generantur in alto sive in imo. Qz autem effectiue pa-
ter qz illa sunt a natura effectiue quorum cause efficientes sunt entia naturalia. Sed ef-
fectus meteorologicorum cause efficientes sunt huiusmodi. Maior nota. Patet minor
primo de causis efficientibus remotis cuiusmodi sunt celum et alia superiora que verissi-
me sunt natura et omni inferiorum causa effectiua remota. Sed secundo de causis effectiuis pro-
pinquis cuiusmodi scz aliquos sunt qualitates prime scz calidum frigidum et ceteris. que etiam en-
tia naturalia sunt ex quo sunt passiones entium naturalium tales ut sunt passiones a natura. Qz autem constitu-
tiue tales effectus sunt naturales patet. Nam composita ex materia et forma naturali sunt a na-
tura constitutiue. Sed impressiones meteorologicę sunt huiusmodi. Maior nota ex.
ij. phi. qua materia et forma sunt natura. Minor quia materia impressionum est vapor et
exalatio. Materia autem non statim nuda sed semper in forma aliqua respectu cuius ip-
sa dicitur materia et sic impressiones sunt compositę ex materia et forma et per conse-
quens sunt a natura constitutiue. Patet etiam qz per impressionem meteorologicam
debet solum intelligi effectus quidam naturalis in superioribus generatus et scientia de
talibus impressionibus dicitur meteorologica ut habet Aristoteles in primo suo libro cuius
inquit. Hanc quidem meteorologicam vocamus scientiam. Et dicitur a meteo quod est
excelsum vel eleuatum et logos quod est sermo quasi scientia vel sermo de effectibus in
excelsum productis vel eleuatis. Unde licet aliqui tales infra terram sunt generati ut

Liber quartus

Et terræmodis metalla & alia huiusmodi. Et de talibus etiā ſc̄iſcientia methedodoica
tamen per excellentiam dicitur de illis qui fiunt in ſuperioribus ex aere et igne genera
tis. Vel dicitur a metha quod eſt trans et theoria contemplatio. Nam theoro. i. contē
ploz quali de tranſcontemplatis et tunc debet ſcribi metheteororum.

Notandum in tertio

¶ *Q*uia talia entia methæzologica duplex habent esse. Vñ est esse vniuersale. ⁊ aliud p^{ri}u-
culare. Esse particulare eorum est quod habent in suis suppositis s^zm qd vere habent
⁊ p^{ri}sentant in rerum natura. Et hoc esse vocatur alio nomine esse essentiale. Esse autē
vniuersale est quod habent in intellectu per abstractionem intellectus agentis. Et tale
esse alio nomine dicitur esse essentie. Et hoc dupliciter cōsideratur Vno modo s^zm qd
intellectus apprehendit hoc esse quod habent in hoc vel hoc singulari vel in hoc esse ex
essentie. Et de tali non potest esse scientia propter transmutationem. Alio modo cōsi-
deratur vt abstrahitur per intellectum ab omnibus suis singularibus separantem ipsū
esse a conditionibus materie. Et tale esse cōsideratur p^{ro}ut fluit ex suis principiis et
causis Et sic s^zm illud esse rebus non accidit aliquid cōtingenter quo modo de illis ha-
betur scientia. Cuius ratio est qz quæqz habent proprietates et passiones de se demō-
strabiles de illis potest esse scientia. Sed impressiones methæzologice sunt h^umōi. ¶ *Q*uia
102 nota. j. posse. ¶ *Q*uia p³. j. methæo. Præterea quæcunqz habent causas et principia
demonstratiua de illis potest esse scientia. Sed impressiones methæzologice sunt h^umōi
modi ergo ¶ *Q*uia nota qd scire est rē per causam cognoscere. j. posse. ¶ *Q*uia qz tales
impressiones habent causam materiale ⁊ quozientem v^{ti}. Et talis scientia est naturalis.
¶ *N*ā talis impressiones sunt effectus nāles quozientem est scientia naturalis et p^{hi}sica.

Acto de corpore mobili
generabili et simplici **Di**
cédū est nūc de corpore mo
bili generabili et compo.

posito sine elementato.

¶ De quibus est primo notandum

Unde mixta seu elementata s'm quinq; cōpositiones sunt in quintuplici genere. In p̄mo genere sunt vapores & calationes & impressiones. In secundo sunt omnia mineralia et metalla. In tercio sunt omnes plante. In quarto sunt omnia bruta tam perfecta q̄ imperfecta. In quinto sunt homines. Vbi

Notandum primo

Quia sunt duplicia quedā sunt imperfecta et illorum sūt duo gēa scz vapor et exalatio. Vapor em̄ est euaporatio calida et humida. Exalatio autē est quedā euaporatio calida et sicca et de his determinatur in .j. methoeorum et in presenti. Item prima cōpositionem ex illis generaliter omnes impressiones generatur. Unde vapor est materia omnium impressionum humidarum vt grandinis nubes cēsa. Sed exalatio est materia omnium impressionum siccarum vt fulminis tonitruū. De quibus omnibus in presenti et in quatuor

Summularum Alberti

or libris meteororum. Et dicuntur mixta imperfecta quia non continent tot qualita-
tes elementales quot alia mixta. sed solum aliquas vt vapor humiditatem et calidita-
tem. Ex alio siccatem et caliditatem. ¶ Alia sunt mixta perfecta vt sunt que tenent
in se virtutem omnium elementorum. Et de his dicit philosophus. ij. de generatione
Omne mixtum residens circa medium est compositum ex quatuor elementis et per mix-
ta que resident circa medium intelligit inferiora. Et talia mixta sunt adhuc in triplici
differentia. Nam quedam sunt inanimata vt sunt mineralia. Et illa non habent nisi mo-
tum localem vt quando sunt extra sua loca tunc moventur ad ea localiter. Sed quan-
do sunt in ipsis tunc non moventur nisi violenter et comprehenduntur sub ipsis metall-
la. Vbi

Nota secundo

Q^uo^{modo} *Hydrom* libro. xvj. c. eod^{em} *Venera* metallorum sunt septem vnde. *Al*
rum argentum es electrū. *Stannū* plūbū ⁊ q^{uo}d donat omnia ferrum. Vnde sulphur et
argentum vniū respiciunt metalla sicut principia eorū generationis mediante pla^{ta}
netarum in flū xū. De causis igitur istorū metallorū diuerse sunt opiniones pho^{so}
⁊ primo de causa materiali. Ante cuius deductionem suppono apud philosophū. ⁊
meth. 2. iij. metheo. q^{uo}d oim liquab^{ilis} liū mā est vna que est aqua. Scitur autē ⁊ probatū
aqueum humidum esse de facili enaporatum indicant hoc experientia alchimica quo
niam si aqua vel ea que simpliciter aqueam habeat humiditates siue naturalem ⁊ pro
priam siue alienā et infusam in Alembico supposito lento igne vaporat per modicum
ignem et operationem et distillat ex eis aquam et arida ipsa remanent. Metalla autē
videmus omnes suas etiam in magnis ignibus retinere humiditates. Oporiet igitur
humiditates materiales metallorum non esse simpliciter aque sed aliquid palle ab alijs
elementis. Si autem consideremus eas humiditates que difficile separantur ab his quī
bus sunt naturales non inuenimus aliquas nisi vinctuosas et viscosas quia sicut dicit^{ur}
minatur in metheo^{zorum}. Harum partes connectuntur sicut carbene et vna earum de
facili euelli non potest. Cum ergo etiam magna adhesionē de metallis humiditates co^o
rum non euellantur ex eis oportet ipsas esse vinctuosas. Signum autem huius est om
nem radicalem humiditatem in qua calor naturalis animalium calefit esse vinctuosam
quod procul dubio sapiens non prouideret natura nisi quia difficulter separabilis est ⁊
difficiliter siccabilis. Natura enim desiderat permanere in esse diu et in individuo et p^{er}
petuo in specie et ideo in alimentum calozis vitalis huiusmodi ordinatur humidum.
Cum igitur similiter in caloze liquante metalla huiusmodi inseparabile videatur humi
dum erit absq^{ue} dubio humidum illud quod est metallorum materia vinctuosum subtile
quod est incorporatum terrestri subtili fortiter commixto. Quo premisso procedat ad
opiniones diuersas philosophorum.

De materia metallorum

Alcenna enim tam in phisicis q̃ in alchimia sua tradidit Argentum viuum et Sulphur esse omnium metallorum materiam. Humidum autem illud de quo dixi admixtum terreo est materia argenti viui proxima et substantia vinctuofitatis quam descripsi est propria et essentialis materia sulphuris. ¶ Hermes autem et quidam alij dicere videntur metalla ex omnibus elementis constitui. Quod proculdubio negandum est s̃m Dominum Albertum et p̃e omnibus mirabilis et derisibilis est sententia quā quidam in alchimia Democrito attribuit q̃ scilicet calx et lixiuū sunt materia metallorum. Si enim calx esset materia cum ipsa sit combusta aqua permixta sibi arerescit s̃d cur in cemento et rediret ad duritiam lapidis metallum et commutabile et non liquidabile efficeretur. Preterea supposito igne metallum induraret et non liqueceret sicut videmus de cemento. Si etiam lixiuū vocat aquam acutam sicut Alchimici exponunt remouentem a calce falsedinem et acredinem que est ex combustionē. Sicut docent Alchimici in loturiis suis. et hec aqua sit materia metallorum ad hoc est inconueniens. nā calx est substantia terrestris. Omne autem terrestre combustum contractat et constrictum

Liber quartus

eros habet poros. Talis autem calx existens impedit ingressum aque ad interiora calcis non ergo vni bene et fortiter congruitur propter quod et cementum de facili per ignem euanescente humido formatur et cadit de muro. Ideo inconueniens est dictum Democriti. Bilgil autem quidam ex Arabia Despalensi que nunc hispanis red dita est in secretis suis probare videtur cinerem insulum esse materiam metallorum per suadens hoc ratione debili. Nam terrestre non videmus subtilitari et diuidi et permisceri cum humido nisi per maximam vim ignis subriliantis et dissidentis ipsum et eleuatis ipsum in humidum ut illi permisceatur. Sic autem se habet terrestre quod est incineratum in metallorum humidis quare videtur isti quod cinis terrestris sit propria materia metallorum et propter hoc inquit merguntur sub aqua omnia metalla quod non facerent (ut ait) si in ipsis abundaret humidus vinctuosus. Preterea quicunq; hnt vinctuosam humiditatem (ut ipse inquit) sunt cremabilia ut ligna. Sed nullum omnino metallorum cremabile et inflammabile est et ideo vinctuosa non videtur habere humiditatem pro materia. Nec autem inconuenienter et stulte dicta sunt. Quonia ipse Bilgil mechanicus et non philosophus fuit et de mechanica alchimia presumens presumpsit mentiri in philis. Quia autem falsus dicat pater per ea que dicuntur in metheteorologicis de cinere. Dicitur enim ibi quod per aquam insulum non includitur eo quod habet poros patulos ubi emittentes aque humide conceptum. Si igitur cinis esset materia metallorum nunq; per aliquod humidum congruitur in ipsis. Preterea per operationes ignis in cineribus videtur humidum quod distillat per cineres effici citrinum vel rubrum. Si igitur cinis esset propria materia metallorum eam coloraret in citrinum vel rubrum quod pater esse falsum. Nec est conueniens de humiditate vinctuosa cremabilem. Est enim duplex vinctuositas in multis rebus. Quarum una est quasi extrinseca subtilis valde nihil fetulentum vel cremabile habens admixtum. Et hec non est inflammabilis et intrinseca rei retenta in radicibus rei ne per ignem possit euelli et eporari. Altera est commixta toti substantie liquoris ipsius non separabilis ex ipsa substantia liquoris nisi per defectionem substantie. Et hec est cremabilis. Idem etiam est in omnibus que profert natura sicut est vinctio oleaginea que est separata a materia tali que est quedam subtilis humiditas cremabilis. Nec de causa materiali metallorum ex qua generantur et coagulantur metalla sic quod primo grandinosa sunt et postea paulatim constare incipiunt. Omnia tamen hec sunt per radios stellarum et planetarum insinuatia quod quilibet planetarum proprium respicit metallum. ut sol aurum, luna argentum, Jupiter stannum, Mars ferrum, Venus es, et Mercurius argentum viuum. De quibus super sedeo.

Notandum tertio

De illis omnibus in particulari Et primo de his que sunt quasi vniuersalia metallorum sicut pater et mater ut dicunt metaphorice loquentes Autores alchimie Sulphur enim est quasi pater. Et argentum viuum mater quod conuenientius dicitur si sulphur dicatur esse in commixtione metallorum quasi substantia seminis paterni. Et argentum viuum sicut menstruum quod coagulat in substantiam embryonum. De substantia igitur et generatione

Sulphuris

Scias quod cum liqueat ad calidum siccum et coaguletur frigido oportet ipsum habere aquam per ea que supra sunt determinata. Cum autem sit comminabile in puluerem quandoq; cuditur oportet ipsam habere substantiam terrestram siccam valde cuius illud sit facile inflammabile et adherens quod habeat substantiam vinctuosam viscosam valde ut per vinctuosam substantiam sit inflammabile et per viscosam sit adherens. Flamma autem ipsius est multum fumosa quasi ad saphirum declinantem nigredinem habens colorem. Ex quibus colligitur ipsum quasi de quatuor substantiis. aut ad minus de tribus compositum quoniam cum sit penetratiuum et attractiuium. ut dicit Auicenna in sua simplici medicina oportet quod in ipsa sit substantia ignis propter quod etiam calidum et siccum in quarto gradu pronuntiatur. Cum autem sit facile inflammabile oportet ip-

Summularum Alberti

sum habere substantiam acream et cum sit liquabile calido sicco oportet ipsam habere substantiam humidam aqueam. Et cum sit comminabile oportet quod sit substantia terrestris. Omnes autem has substantias habet ita habunde quod in operibus et passionibus eius expresse et euidenter manifestatur. Nec de substantia ipsius. Est autem in colore citrinum et aliquando albidum quasi palearem habens albedinem hoc est sicut est albedo palearum tritici. Cuius causa est calidum quod est decoquens humidum et conuertens ipsum ad citrinitatem. et propter hoc videtur esse sulphur id quod resultat in visceribus terre. Cum enim terrestre commiscetur cum aqueo calore coquente. sicut in corporibus animalis cibus et chimus cibi permixtus est et spuma illius in superficie bulliens conuertitur ad colorem citrinum. Ita videtur quod sulphur sit sicut spuma eius quod commiscetur in visceribus terre. et ideo citrinum et siccum et calidum et si quod est magis decoctum et magis terrestre videtur esse sicut subcitrinum ad albedinem palearem declinans. Diuiditur autem Sulphur in viuum et solum. Viuum autem est sicut de terra accipitur. Non viuum autem seu solum postquam est liquefactum. Et non differunt nisi per accidens. Nec igitur de natura sulphuris. Sed de natura.

Argenti viui

Dicendum est quod habet substantias duas principales scilicet omnes philosophos. Vnam quidem aqueam. Alteram autem terream. Terreum autem suum aliquid sulphuris habet. Ret dicant quidam autores alchimie non esse in eo nisi substantiam aqueam. Dicunt autem hanc aqueam calore sulphuris inspissari cum tamen in se non sit nisi aqua quod omnino est impossibile. Nam aqua non inspissatur sola remanens nisi frigiditate ipsam ad terram conuertente. Est autem argentum viuum sicut substantia materialis metallorum. Rebre sicut menstruum est materia embryonum ex quo virtute sulphuris digerentis ipsum et adurentis omne metallum generatur. Cum autem conuertere incipit ad speciem efficitur glandulosum primo et postea constare incipit paulatim et conuertere. Differentie autem argenti viui sunt Quia quoddam est extractum de minera sua et inuentum viuum. Et quoddam est extractum de lapide in quo generatum est per aduersionem sicut extrahitur argentum vel aurum de lapide et scilicet hoc propter acumen dicitur esse de genere venenorum. Est autem frigidum et humidum in gradu secundo et propter hoc dissoluitur nervos et paralyticans et perimens pediculos et lendeas et huiusmodi ex pororum putredine generata sicut constat ad sensum. Albedo eius ut dicit Auicenna est ab aquositate et terretate subtili decocta cum aere qui spiritualiter interceptus est in commixtione ipsius. Nec omnia dicta sunt ut sciatur argentum viuum non esse nisi materiale in metallis quod absque dubio mortificatur per aquas acutas et per naturam et per artem est. Postquam mortificatus est commiscibile est corporibus et colorat ea. De natura

Blumbi

Quod minus omnibus alijs metallis addit super naturam argenti viui. Propter quod etiam dicit Aristoteles et Auicenna quod cum fluit blumbum proculdubio videtur esse argentum viuum. De compositione igitur blumbi per substantiam pro certo creditur quod suum argentum viuum est multum respectu sui sulphuris et forte sulphur parum intrat in compositionem blumbi per substantiam. Sed multum per qualitatem. Et ideo decoquit ipsum calore suo et conuertit ad blumbi speciem. sicut coagulum parum per substantiam coagulat multum de lacte. In effectu vero blumbum est frigidum constrictum. Et specialem habet virtutem contra libidinem venereorum et contra pollutiones nocturnas si ex ipso circulus factus latitudinis duorum digitorum ponatur circa renes et camphora purgatur. Sed cauendum est ne frigiditate sua interius nimis stringens materiam sursum compellat ad caput et inantiam vel epilepsiam inducat. Cauendum etiam est ne paralysim inducat inferioribus membris vel stuporem. Nec igitur est natura blumbi in sua commixtione et effectu. De natura et proprietate

Stanni

Liber quartus

De quo fere sicut de blumbo est determinandus. Nec enim valde vicinas habent species et parum ad se inuicem differentes nisi quod stannum albidius est et purius. Cuius nulla alia potest esse causa nisi quod suum argentum vnum mundius est quam blumbi et forte de sulphure habet parum. Conuenit autem hoc metallum cum blumbo in hoc quod neutrum contrahit rubiginem. Sed potius ex corruptentibus et ex se ipsis contrahunt squalorem et sorditiam quandam et blumbum plus quam stannum. Conueniunt etiam in hoc quod neutrum est sonorum multum per se ipsum. Causa primum quidem quia non sunt habentia aliquem humorem calidum aqueum vel valde panicum acutum qui corrumpat terrenum qui est in ipsis et contumet in rubiginem. Causa autem rubiginis non est nisi terrenum adustum. Sed causa secunda est mollities et humor. Nam cum percutitur molle et humidum cedit in sui empipedum et ideo non a tota superficie expellit aerem qui est causa sonoritatis sicut in de anima ostenditur. Magis tamen stannum quam blumbum habet sonoritatis. Et quia heterem habet sonum ideo ea que acute sonant sicut ea argentum et aurum stannum temperat et grauat sonos eorum. Et ideo admiscetur ei in infusione campanarum. ¶ Inuenitur autem stannum duplex scilicet durius et succus quod venit de Anglia siue Britannia et mollius aliquantulum quod in germanie partibus abundantius inuenitur. Nec igitur de Stanno. De natura autem.

Argenti

Nam dicendum est eo quod in colore sibi aliquid videtur conuenire dictis metallis. Cum autem non sciamus naturam compositi nisi sciamus ex quibus et quare et qualiter componatur oportet de natura argenti inuestigare. In cuius compositionem venit argentum vnum. Quia sibi colorem eius coloratur et habet accidentia illius quando liquescit. Tunc enim non adheret tangenti nec quiescit in superficie vna neque omnino diffunditur ut aqua vel oleum vel vinum seu alius liquor. Nec igitur primum argento vno videmus inesse. Si igitur argento liquefacto ista conueniunt oportet quod hoc sit gratia argenti vni quod venit in compositionem substantie ipsius. Cum autem splendidissimum sit argentum fulgens in albedine et bene politibile oportet quod habeat rationem argenti vni multum digesti et depurati. et per subtilissima commixti. Et inde etiam est quod feridum sit. Non est autem tale sicut alia metalla. ¶ Unde scias quod tam sulphur quam argentum vnum et quodlibet quod ex sua complexione est humidum et per ignem liquidabile habet tres humores sicut et viuientia plante et animalia. Quorum quidem unus crassus et indigestus est et enatus sicut piguis qui adeps vel oleum dicitur. Et hic facit res inflammabiles. Alius autem est sicut flegmaticus humectans partes rerum et non generans vel agens. Tertius est radicalis essentialibus partibus rei imbibitus. quia ex ipso partes essentielles rerum constant et per ipsum augentur et nutriuntur. Argentum autem inuenitur durum et siccum igitur oportet quod ab humoribus duobus superfluis sit multum emundatum et subtilitas tertijs facit optimam ipsius commixtionem. ¶ Inuenitur enim in effluuiis frigidum propter argenti vni abundantiam que est in ipso. Sed propter sui humiditatem optimam digestionem et subtilitatem est quod conficitur tum speciebus aliquibus vel etiam commixtum valet spiritalibus. Et precipue contra tremorem cordium. ¶ Purificatur autem in igne cum blumbo et tunc per adustionem exalat blumbum et separatur sordes ab argento. Quod relinquo Alchimicis.

De natura et complexione

Eris

Omne enim metallum ex sulphure componitur et argento vno supra est deductum. Ponatur igitur argentum vnum esse bonum non feculentum siue luculentum non tamen ab humore extraneo omnino purgatum et substantiam sulphuris esse feculentam et adurentem et in parte accensam et sic argento vno per substantiam et qualitates commisceri tunc absque dubio conuertitur ipsum in ruborem. et non poterit eidem propter vtriusque

Summularum Alberti

non plenam subtiliationem bene misceri et tunc efficitur ea quod non est omnino bone mixtionis propter quod multa se inde resoluitur et multum euaporat in igne. Quia cum sulphur in parte incensum est ideo quedam partes argenti vni amplius quam alie purificantur et consumuntur in eis superfluum humidum et in illis partibus videbitur habere venas aurei. Patet igitur materiam eris esse ex argento vno plus quam oportet. aliquantulum habens per commixtionem adurentis sulphuris ad formam ruboris deductum. Unde dicit Hermes quod si es sale aspersum super acrum vel vrinam pueri masculi virginis locetur penetrabit virtus vrine siue aceti substantiam eris et conuertet ipsum in vironem. Si autem iterum per se solum es locetur super racemos expressos solo vapore vini conuertetur in optimum colorem viridem perlucem. Si autem huic coloris auri pigmentum siue Arsenicum appropinquatur et precipue adustum condemnando destruit vironem et inducit colorem fuscum terrestrem ad opacitatem declinantem. Sal enim apertum est et ideo aperit cupri substantiam precipue si in tennes laminas sit deductum et tunc vapor acutus aceti vel vrine incendit ipsum quod tamen est a sulphure nimis accenso. Tanta igitur de huius natura. Sed de admixtione

Auri

Quod solum sibi Hermetem est in quo nulla apparet egritudo. Neutra enim pars materie ipsius est imperfecta et immoderata. Cum enim sicut et cetera metalla componatur ex sulphure et argento vno est suum sulphur lucidissimum et mundissimum et per loturas fortissimas deductum ad puritatem quod nullam omnino habet vinctuositates cremabilem nec aqueam humiditatem flegmaticam euaporabilem. Et quia sic ipsum non est vaporatum aut parum. Ideo quasi non est odoriferum. Odo enim licet non sit essentialiter sumalis euaporatio tamen frequenter fortis odor est cuius sumali euaporatio ne. Propter quod etiam relinquitur vltima quod aurum sit incorruptibilis omni metallo magis sustinens ignem propter fortissimam sui commixtionem in mixtura. Sumalis enim euaporatio quandam indicat corporum corruptionem que est minus in argento et magis in ere. Et his habetur causa quare ea adurunt argentum que non adurunt aurum sicut sulphur et arsenicum et quedam alia. Causa enim huiusmodi est mixtura eo quod omne terrestre ipsum est in humido se defendente ab vltione et omne humidum ipsum est in terrestre se retinente ne euolet per euaporationem quam corruptionem Plato vocat sedus. Empedocles collam germanorum.

Ex temperantia

Autem auri habetur quare est calidum et humidum conferens tremori cordis et melancholie que facit ti stem et precipue illi que facit hominem solum apud se loqui. Conferunt autem contra has passiones siue speciebus eiusdem virtutis conficitur siue etiam sumptum corrum

Ex soliditate

Autem est quod non tingit corpora que tangit nisi difficulter. Et ideo fertur in annulis et ceteris ornamentis. Argentum autem tingit parum et cetera metallorum tingit multum quod contingit ideo quia humor vinctuosus in toto est ab eis separatus cui commixtum est terrestre adustum in eis. Et hoc tingit sicut fuligo corporis vinctuosi. Multa autem puritas materie facit quod rarissime inuenitur alij corpori inmixtum sed semper quasi purum quod cum alij permiscetur non potest retinere tantam puritatem. Et ideo degenerat in eis econtra rarissime inuenitur nisi lapidibus incorporatum et inuenitur ut granula arenularum frequenter. Nam tantam puritatem oportet esse panicam et ab illa materia eleuaram et quasi expulsam tamen quandoque inuentum est granum centum marcium simul. Et his iterum constat quod hec duo metalla scilicet aurum et argentum si assumpta sunt in materia numismatum a sapientibus antiquis. Habent enim hec speciale inueniuntur ad hominis complexione inuandam et consolanda et sunt durabiliora et nobiliora ceteris. Purificancia

Libet quartus

antem adram sunt acta et valde sicca sicut sales. Et precipue sales marini et folia corporum vetustorum sale siccorum et later tritus quod relinquo alchimicia et alio De natura autem et commixtione

Ferri

Hoc enim ignobilis est ceteris liquabilibus metallis. Neque est liquabile sicut cera. Sed potius liquabile mollicabile. Est autem compositio eius ex argento vivo terrestri potius et luculento et immundo valde et ex sulphure immundo terrestri. Cuius virtus conuertit ipsum argentum vivum in ferri speciem. Et ideo est scabrosum valde. Et rursus hinc de facili contrahit propter sulphuris adustionem et fuliginat ea que tangit et forte terrestris substantia eius sulphuris est stramentosa et propter hoc limatura eius confert nigredinem incausto. Sicut constat ad sensum. Et tale est multum nobis vsum familiare. ideo notissimum. Calips autem non est alia species metalli quam ferrum. sed est subtilior et aquosior pars ferri ex ferro per distillationem extracta. Et ideo durior est et compactior propter vim ignis et propter partium subtilitatem que duriores efficitur quando vniuntur. Est autem albus propter maiorem a terre strigare separationem. Et cum nimis induratur tunc scinditur et percussum comminuitur propter nimiam sui desiccationem. Et autem diversitas aque in desiccando plus et minus. Et ideo fabri querunt specialiter aquam in qua extinguant ferrum et quibus faciunt gladios. Cum enim candet et in aquam mittitur induratur eo quod calidum frigiditatem aque fugiens ad interiora ferri comburit in ipso materiale humidum et huiusmodi consumptione magis et magis induratur. Nec de presenti.

De quibus est primo notandum quod quedam elementata sunt prime compositionis sicut Vapor resolutus ex aqua vel terra per calorem solis suo maneat in disceribus terre clausus siue in aerem eleuetur siue plus et minus iuxta aeris triplem interstitium siue quod etiam ab ipso causantur diuerse passionis siue impressiones aeris et aliarum rerum ipse Vapor principium est. Cum enim eleuatur super terram principium est eorum que fiunt in aere siue diuersa aeris interstitia sicut sunt comete Halogrece. Alloleti herbae siue corona latine que idem valent. Etiam fulgor: comsecatio: nubes: pluuia: grando et relique impressiones humide atque ignite. Qui vero manet in terre disceribus hiemali tempore calefacit fontes. Item ipse est terre motus principium. Et ex eo generantur corpora mineralia scilicet sulphur ex cuius combustionem fiunt terrene. id est balnea calida.

Summularum Alberti

Argentum vivum quod omnium metallorum est principium que metalla sunt septem puta plumbum: stannum: ferrum: es auricalem: cuprum: argentum et aurum. Electrum autem non est simplex metallum quia quoddam sit arte. quoddam a natura. Et quod a natura sit melius est

Et illa sunt elementata secunde compositionis.

Sunt enim quedam

Tertio quedam sunt mixta animata. Et talia sunt duplicia. Nam quedam sunt vegetabilia quibus primum inest vivere. Et de illis determinat philosophus in de vegetabilibus et plantis. Et talia sunt perfectiora primis. quia ultra motum localem adhuc habent motum augmentationis et diminutionis. De quibus parte. j. q. xviij. ar. tertio cum inquit. Invenitur quedam que movent seipsa non habito respectu ad finem vel formam que inest eis a natura sed solum quantum ad executionem motus. Sed forma et finis per quem agunt determinatur eis a natura. Et huiusmodi sunt plante que secundum formam indicant eis a natura movent seipsas secundum augmentum et decrementum. Et talia elementata dicuntur esse infra terre non omnino sub terra neque omnino supra sed partim infra et partim supra. Alia sunt mixta animata sensitiva anima deliquibus determinat philosophus in de animalibus. Vbi determinat de toto genere animalium et de omnibus sibi notis. Et talia mixta animata anima sensitiva sunt duplicia. Quedam sunt imperfecta ut sunt illa que solum habent sensum tactus. Nam omne animal tactum habet. iij. de anima etiam necessario. Et talia animalia moventur solum infra seipsa motu dilatationis et constrictionis ut conchilia maris sicut ostrea marina. Et talia parum sunt excedentia motum plantarum. Sicque ponuntur media inter animalia perfecta et plantas. Nam spongia marina radicibus nutritur sicut planta et sentit tactum ut animal. Et horum principia etiam sunt vapores ut in textu. Alia iterum sunt mixta animata anima sensitiva perfecta que sunt bruta perfecta. Et talia sunt quarte compositionis. De quibus etiam Beatus Thomas par. j. q. xviij. ar. iij. cum inquit. Quedam vero ulterius movent seipsa non solum habito respectu ad executionem motus. Sed etiam quantum ad formam que est principium motus quam per se acquirunt. ut huiusmodi sunt animalia quorum motus principium est forma non a natura indita sed per sensum accepta. Unde quanto perfectiorem sensum habent tanto perfectius movent seipsa. et talia non sola ad cognoscendum coniuncta et tangencia. Sed etiam ad cognoscendum distantia movent seipsa in remotis motu progressivo. Et quia huiusmodi animalia formam que est principium motus per sensum accipiunt non tamen per se ipsa prestitunt sibi finem sue operationis vel sui motus. sed est ei inditus a natura cuius instinctu ad aliquid agendum moventur per formam sensu apprehensam. Et in talibus animalibus iterum magis est contraria qualitarum. ideo etiam nobiliorum assumunt formam quam plante et vegetabilia. Et quia superaddunt motum progressivum ideo etiam sunt perfectiora animalibus solum motum constrictionis et dilatationis habentibus. Ultimo sunt quedam mixta animata anima non solum sensitiva sed etiam intellectiva ideo sunt perfectissima. De quibus idem. b. Thomas loco supra allegato cum dicit. Unde supra talia animalia sunt illa que movent seipsa etiam habito respectu ad finem quem sibi prestitunt. Quod quidem non fit nisi per rationem et intellectum cuius est cognoscere proportionem finis et eius quod est ad finem. Et unum in alterum ordinare ideo perfectior modus unum est eorum que habent intellectum ut sunt homines. Nam solum genus hominum arte et ratione vivit. Et in illis iterum est maior temperantia et minor contrarietas qualitarum. Ideo recipiunt formam nobiliorum. Immo nobilissimam inter omnia viventia.

Liber quartus

Notandum primo

Quod ad corporis humani compositionem concurrunt quatuor elementa. videlicet terra aqua aer et ignis. Et ad vegetationem huiusmodi corporis quatuor humores cōsimiles illis elementis concurrunt videlicet sanguis colera flegma et melancolia. Colera enim sic est et calida et congruit igni. Sanguis autem est calidus et humidus et congruit aeri. Flegma autem humidum et frigidum et congruit aque. Melancolia frigida est et sicca conueniens terre. Ex his enim humoribus homo habet inclinationem naturalem ad aliqua vitia et virtutes atque scientias. Nam colerici inclinatur ad iram magis inuicem et fortitudinem. Sanguinei ad luxuriam, beneuolentiam et affabilitatem. Flegmatici ad pigritiam, incuriam mansuetudinem et patientiam. Melancolici ad desperationem suspitionem compunctionem et modestiam. Quantum autem ad scientias scilicet Jacobum dominici in dialogo post Albertum. Colerici inclinatur ad metaphisica. Sanguinei ad naturalia. Flegmatici ad moralia. Melancolici ad poeticalia. his etiam correspondent quatuor passionēs sicut gaudium sanguini. spes colere. timor flegmati. dolor melancolie. Quorum tamen omnium homo tenet temperantiam ideo animam recipit nobiliores scilicet intellectiuam seu rationalem deo scilicet multas proportionales maxime assimilatur. Vbi

Nota secundo

Nonem similitudines seu proportionales inter deum et animam humanam quantum ad sua naturalia repertas. Prima quia deus est vnus in essentia Exodi. xxi. Deus deus vnus est. Et anima nostra etiam est vna in essentia habens in se perfectionem omnis anime, i. non solum intelligendi potentia sed etiam sentiendi et vegetandi. Secunda similitudo. Deus trinus est in persona. Intra illud Johannis. v. tres sunt qui testimonium dant in celo pater verbum et spiritus sanctus. Sic similiter anima est trina in essentijs scilicet memoria. intelligentia. et voluntate. Sed in hoc est differentia quia ille tres persone sunt ipse deus. Sed potentie anime non sunt ipsa anima sed vires ab ea fluentes. Tertia deus simplex est omnino ita quod nulla compositio in eo reperitur. Neque enim compositio ex materia et forma. neque ex subiecto et accidente. neque ex esse et essentia. Sic et anima nostra simplex est quantum ad hoc quod non est composita ex materia et forma. Prout homo componitur ex corpore et anima et alia corporalibus. Quarta deus est immortalis prima ad thymorem primo Regi seculorum immortalis. Et anima est immortalis sapientie tertio. Iustorum anime in manu dei sunt. Considerata enim anima quo ad substantiam immortalis est ut dicit. Vincentius in speculo historiali incorruptibilis est quia non est ex contrarijs eius substantia. nec aliquid sue nature contrarium habet a quo posset corrumpi. Similiter considerata quo ad formam que est potentia intelligendi quia intellectus est capax omnium formarum intelligibilium que per se sunt incorruptibiles. similiter quo ad finem. quia data est ei virtus speculativa et motiva per quam se potest ordinare ad summum bonum scilicet hoc manet in voluntate primum incorruptibilis. Quinta deus est inuisibilis. Johannis primo Deum nemo vidit vnquam. Est enim spiritus Johannis. iij. Deus spiritus est. Ita anima est inuisibilis quia spiritus est quare oculis corporeis videri non potest. Sed per Bernardum in secundo dialogo ait Benedictum vidisse animam foris sue scilicet Scholasticum in modum columbe ascendere in celum non est intelligendum esse talis forme. vel cuiuscunque corporalis. Sed ad ostendendum puritatem illius apparuit illi tale animal ex aere formatum. Sexta deus est vbique Iheremie. xviij. Celum et terram auge ego impleo. Totus enim est in toto vniuerso non conclusus et totus in qualibet parte eius. Quia indivisibilis est. Vbiq; enim fluit et operatur virtus eius. Sic et anima nostra est tota in toto corpore Et tota in omni parte eius. Non enim vivit corpus nisi anima presente. Augustinus de penitentia distinctione prima resuscitatus. Ita etiam non vivit neque sentit aliqua pars corporis nisi per eam animam. Et quia anima non est quatuor dimensionum. Ideo vbi est ibi tota est. Unde cum leditur aliqua pars corporis etiam sentit quis dolorem quia ibi est anima que eam vivificat. Septima deus est principium

Summulatum Alberti

Vniuersi scilicet mundi a quo omnia processerunt. ut in Apocalypsi. Ego sum alpha et omega primus et finis. Ite deus est impassibilis Malachie tertio. Ego deus et non mutor. Et anima nostra non quidem immutabilis est omnino. sed per alterationem seu lesionem naturaliter. Et quod anima damnata patitur in inferno vel purgatorio ab igne. Hoc agit ignis non naturaliter sed ut instrumentum diuine iustitie acerbissime crucians. Octava deus est in se gaudiosus. Et anima nostra est gaudiosa naturaliter. Quia est apta naturaliter participare eius beatitudinem. Unde dicit. b. Thomas quod homo non potest diu stare in tristitia quin convertat se ad aliquod gaudium. Nona. deus est intellectualis et actu intelligit infinita et est volibilis ois boni sic et anima nostra est intellectiva et in potentia ad intelligendum infinita. et volens naturaliter bonum et infinitum bonum. Magna sunt utique illa que fecit deus anime. Et ideo recolenda et tam pulchra imago seruanda est non minus quam pictura dei. Et scias quod secundum Albertum diuersitas generationis seu productionis humane per quos completur omnia terre. Secundus est sine femina et masculo ut Eva facta est ex costa ade soporati. Tertius modus est ex viro et muliere carnaliter copulatis. unde dicuntur filij hominis huiusmodi hic modus est cristi geniti ex maria sine viro sed ope spiritus sancti. Qualiter autem sit coniuncta diuinitas humanitati non potest a nobis intelligi sed credi potest propter quod Johannes Baptista protestatus est de hoc nescire cum inquit. Cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius. i. explicare vel intelligere modum generationis vel incarnationis filius. Calciamentum enim quod de pellibus animalium fit. designat assumptam nostram mortalitatem per quod corpora insensata et discurrentia vbiq; est diuersitas omnia sustentans et per omnia discurrens ad hebreos. iij. Portans omnia verbo virtutis sue. Corrigia igitur est ligatura mulierij incarnationis quam nullus potest soluere. i. declarare sed credere debet ad Romanos. xij. Noli plus sapere quam oportet sed sapere ad sobrietatem. Quare etiam pro nunc a tali incarnatione saluatoris magis abstinendum est cum magis naturalis sit hec speculatio quam theologia.

Nb. quatuor modi produ-
ctionis humane.

Nota tertio

Sextuplicem esse compositionem. Quedam enim proprie est compositio partis ad partem ut in rebus corporalibus. Et talis non habet locum in deo. Ratio quia omne corpus habet materiam eo quod prima perfectio materie est forma corporeitatis ad quam sequitur quantitas. Sed in deo nulla est materia. ergo deus non est quantus neque corpus. reus ex partibus quantificatus. Secunda compositio est proprietatis ad subiectum ut rationalitatis ad animam. vel accidentis ad subiectum qualis iterum non habet locum in deo quia deus est forma simplex que nullius accidentis subiectus esse potest vnde visum est. Imo in deo nullum cadit accidens. Etiam propter priuationem prime compositionis. Tertia est compositio forme ad substantiam et substantie ad formam sic compositio materie et forme. Et talis etiam non habet locum in deo. Ratio. quia materia comparatur ad formam sicut potentia ad actum. i. metaph. sic. Sed in deo nulla est potentia Imo actus purissimus. xij. metaph. Quarta compositio est ex esse et essentia. Vnde esse est actualitas essentialis. Si igitur in deo esset compositio ex esse et essentia tunc esse comparatur ad essentiam sicut actus ad potentiam. Modo in deo nulla est potentia igitur neque talis compositio. Quinta compositio est ex actu et potentia qualis est compositio speciei secundum Porphyrium. Et talis iterum non habet locum in deo ut clarum est ex superioribus. Sexta est compositio ex supposito et natura. Vnde in rebus compositis ex materia et forma differunt suppositum et natura vel essentia sed in separatis a materia natura et suppositum idem sunt eo quod forme sepe a materia sunt in se subsistentes et per hoc seipsas indiuiduantur et ita ille forme sunt supposita subsistentia. Sed deus est forma tria ideo in deo non est talis compositio. Ex quod quod vno diuinitate nate cum humana non facit aliquam nouam compositionem neque comitantes neque confusionem neque compositionem sed est simplex vniuersus et aliter vniuersus. Est enim deus ois simplex xij. metaph.

Liber quartus

Generalis quia omne compositum est posterius componentibus. Cum ergo deus sit primum ens sequitur quod non sit compositus. Unde differentia est inter compositionem confusionem mixturem et unionem. Est enim.

Compositio

Unio duorum vel plurium corporum in aliquod unum ita quod quodlibet illorum maneat in sua propria natura et proprietate. sicut ordum dicitur componi cum tritico quando funditur ad ipsum et grana alternatim se locant. Similiter domus dicitur componi ex pariete tecto et fundamento.

Confusio

Est unio plurimorum corporum in unum cum remissione virtutum eorumdem absque corruptione alicuius corporis ut fusio vini in aquam secundum proportionem equalem. Ibi enim virtusque virtus remittitur. Sed tamen nullius totaliter variatur. Nec surgit alia qua nova species sed est ibi confusio quedam que est aqua et vinum simul. Non obstat continuatione naturarum adiutorem.

Mixtio

Est unio plurimorum corporum in unum cum remissione virtutum et miscibilium corruptionem et generationem nove speciei ut quando ex aqua et melle fit idromel. Ex quo patet quod illa tria compositio confusio mixtio conveniunt in hoc quod quodlibet illorum est unio plurimorum inter se sed differunt in modo vivendi quia in compositione est solum mixta positio corporum sed in confusione est iuxta positio et cum hoc partium continuatio. Sed in mixture est iuxta positio partium continuatio et miscibilium corruptio cum generatione nove speciei.

Unio

Est plurium in sua natura permanentium in aliquo coniunctio. sicut plures homines continguntur in tractione navis et due nature in una persona ut divina et humana in persona christi. Ex quibus omnibus collige summarie quod

Quinqz sunt compositiones elementorum in

Prima sunt vapores vel ex terra vel aqua resoluti. Sunt enim vapores principia omnium aliorum mixtorum.
Secunda sunt corpora mineralia.
Tertia in qua sunt terre nascentia sicut plantae et alia vegetabilia.
Quarta in qua sunt omnia bruta tam perfecta habentia motum progressum de loco ad locum quam imperfecta in locis propriis manentia.
Quinta sunt homines qui inter omnia elementata dicuntur mixta nobiliora.

Regula

Inter quinqz genera elementorum posterius semper presupponit precedentem et prius. Et sic elementata sequentis compositionis nutriuntur et generantur ex elementatis precedentis compositionis sicut mineralia ex impressionibus secundum cursum corporis celestis. Immo bruta nutriuntur vegetabilibus et homines a brutis nutriuntur. Unde dicitur est secundum philosophum. quod homo sit finis quodammodo omnium aliorum.

regula

Omnis pluralitas debet reduci ad unitatem ut pluralitas in spiritualibus ad deum. et pluralitas in corporalibus ad corpus celeste. Nam. viij. philosophi. Omne novum hic in se

Summularum Alberti

rius habet et reduci ad aliquam novam resolutionem celi et omne contingens reducit ad necessarium. vi. metaph. Sicut omne per accidens reducitur ad per se. ij. philosophi. id est etiam pluralitas membrorum elementarum secundum Albertum reducitur ad unumquemque divisionem ut patet in littera.

Divina natura est	in	Sanctis	per gratias quod apud	essentia	Essentie patris	Spiritui sancto	sic divina natura christi est in	Celo loquenter Altaribus sacramentaliter ubi liter	ubi quod cor sanctis videtur ei quod est tertio modo
		Domine	unionem	atur		filio			

Sunt enim quedam elementata media que non sunt omnino sub terra neque supra terram sunt. Et horum quedam sunt terre infixa. sicut terre nascentia. Et sunt plantae arborum atque herbarum. Et quedam non sunt infixa terre sicut animalia. ¶ Monentur tamen quedam media esse inter animalia et plantas. sicut spogea marina que radicibus nutritur. Et planta. et tactu sentit. Et animal. Et eorum principia sunt vapores qui per se non generant. Et primo plantae ex seminibus generantur. mediante pluvia siue nutrimento. ¶ Nutriuntur autem terrenascentia ex mixtura terre et aque. Et illa sunt elementata tertie compositionis in qua compositione iam aliquantulum contracta est quodammodo contrarietas que prohibebat elementata prime compositionis et secunde habere animam. Unde plantae habent animam vegetabilem. Et quia vapores sunt principia terrenascentium et ex terrenascentibus generantur humores animalium ex quibus ipsa animalia nutriuntur et semina et ova formantur. de quibus animalia generantur. Manifestum est quod vapores sunt principia animalium irrationalium que sunt quartae compositionis. et animalium rationalium que sunt quintae compositionis. Et quia in animalibus irrationalibus magis est contracta contrarietas quam in terrenascentibus ideo recipiunt nobiliorē animam et sensibile. In hominibus autem est maior temperantia et minor contrarietas.

Libet quartus

tas finis actū. ideo finis dispositionē corpus humanū habet nobiliorem et digniorem animā q̄ alia animalia ideo recipit animā nobilissimā sc̄z rōnalem. Et q̄ inter homines cristus habuit nobiliorem et digniorem animam. Sed q̄ homo inter alias creaturas summā tēperantiā tenet ob hoc recipit animā nobiliorem. Rōne cuius homo dicitur finis omnium creaturarū Et dicit Aristot. q. phi. Summus enī nos quodāmodo et finis. Aliorum aut inferiorū omnium et superiorū finis est cristus. Et q̄ hō finis et consumatio est omnium creaturarū Cristus aut finis omnium hominū Ergo recte dicitur in psalmo. Omnis consumationis videri finē latū mandātū tuū nimis. In vniōne enī diuine et humane nature ordo vniuersitatis est cōpletus. Fuit enī ab eterno vniō triū psonarū in vna naturā sc̄z patris filij et spiritus sancti et primo in principio creationis angelice nature fuit vna natura in vna psona Et p̄ in angelo. Postea fuit duarū naturarū vniō in vna psona Et in homine. Et primū correspōdeat vltio oportuit rōne cōplexionis vniuersitatis Et sicut primo fuit vniō triū psonarū in vna naturā ita vltio esset vniō triū naturarū in vna psona quod cōpletū est in cristo. Et sicut ipse vnitus est humanitati ita et nos vniti deo p̄ fidē et charitatē. et Et sic reducat hominē ad principiū a quo factus est Et sic diuina natura est vbiq̄ essentialiter quod appropriatur essentie diuine patris. Et in sanctis per gratias quod appropriatur spiritui sancto. Et in homine p̄ vniōnes quod appropriatur filio. Est enī vnita diuina natura humane p̄ filiū. Sic etiā natura cristi est in celo localiter correspōdens ei quod est esse vbiq̄. In pluribus altaribus sacramentaliter quod respondet ei quod est esse in sanctis et in hūana natura per

Summularum Alberti

vniōne quod correspondet modo tertio q̄ filio appropriatur. ¶ Accē est dicēdū q̄ cristus fuit septe cōpositionis. sicut puri homines quinte cōpositionis dicuntur. q̄ vniō talis nō dat ei nouā cōpositionē siue naturā que opponatur simplicitati. Et q̄ ex duab⁹ naturis nō fit vna natura media. Accē enī est ibi cōmixtio neq̄ cōfusio. neq̄ cōpositio sed simplex vniō. ¶ Cōpositio est q̄ ex pluribus fit vniū remanētibus p̄tib⁹ principalibus et secundariis. Et ex pariete tecto fundamētō dom⁹ fieri dicitur. ¶ Cōfusio q̄ ex pluribus fit vniū remanētibus p̄tib⁹ secundariis et nō principalibus Et ex modio frumētī et ordeī fit tertium. ¶ Mixtio est q̄ ex plurib⁹ fit vniū nō remanētibus p̄tib⁹ principalib⁹ nec secundariis Et ex aqua et melle fit idromel. ¶ Vniō vero ē q̄ plura remanētia i sua natura cōueniūt i aliquo sicut plures hoīes vniūtur i tractatōe nauis et due nature i vna psona. ¶ Sic igitur elemētatorū quedā sunt p̄re cōpositionis Et vapor virtute solis ex terra sel aq̄ resolut⁹ qui ē p̄cipiū om̄i aliorū cōmixtorū. Quedā vero secūde cōpositionis Et corpora mineralia. Quedā tertie cōpositionis Et terrenascētia sicut vegetabilia. Quedā quarte cōpositionis Et animalia bruta. Quedā vltime et quīte cōpositionis Et hoīes. ¶ Et nota q̄ Elemētatorū quītaplex diuisio pōt reduci ad binē s̄c sic. Elemētōrū quedā sunt animata. quedā vero inanimata. Inanimatorū quedā sunt causata immediate ab elemētis sicut vapores. quedā mediate sicut metalla sel corpora mineralia. Et animatorū quedā nō mutant locū motu progressiuo sicut platee arborū et herbarū. Quedā vero mutant locū. et horū quedā agūt a natura sicut irrationalia. Quedā vero mouētur a voluntate Et rationalia De elemētatis igitur inaiatis dicēdus ē prius.

Liber quartus

¶ Redeamus igitur

Unde vapor nihil aliud est nisi quoddam mixtum subtile per alterationē ab aqua resolutum et virtute solis eleuatum. Et eleuatur vapor secundum hunc modum. Nam secundum Aristotē. i. meteororum et. ij. c. Celū virtute solis calefacit ista inferiora. Corpus enim solis plus alijs calefacit. Nam maius est et velocius motus et est propinquius nobis. et ideo plus generat calorem. De quāto ergo tale mixtum scilicet vapor magis calefit. de tāto magis rarefit et per hanc rarefactionē et caloris solis incorporationē leuificat. Sed de quāto res accipit magis de leuitate de tāto tēdit magis ad locū sursum. iij. celi. qz ergo tale corpus subtile virtute solis incalescit et leuificat ergo et eleuatio ab aq̃ et ascēsus erit nālis qz procedit a principio nāli actiuo propinquo ipsius motus sursum pura a leuitate.

Notandum primo

Quod talis vapor qui dicitur principium omnium impressionum materiale earum que in imo vel in alto generantur est resolutus a duplici elemento scilicet aqua vel terra. Primo enim probat textus quod de aere non potest resolui vapor. Nam si aer esset euaporabilis. vel hoc esset per rarefactionem vel inspersionem et condensationem. Sed nullo istorum modorum est de aere. Maior nota ex sufficienti diuisione. Minor probat primo per rarefactionem quod si aer deberet rarefieri tunc excederet quantitatē suā quare corrūperet in ignem. Nec etiā per inspersionem vel condensationem. quod aer inspissatur fit aqua et terra. non autem vapor. Etiam pro tanto. quod vapor non causatur per condensationem sed per rarefactionem. ¶ Scias tamen quod duplex est aer. Quidam purus et talis nullo modo est euaporabilis vel iam probatum est. Alius est aer impurus seu permixtus. Et talis est quāto euaporabilis. Nam aliquando rarefit et aliquando condensatur et per ad sensum. ¶ Quod autem ignis non sit euaporabilis probatur sic. Corpus rarissimum non est euaporabile. Sed ignis est corpus rarissimum inter inferiora corpora ergo Maior nota. quod omnis euaporatio fit per maiorem rarefactionem. Sed corpus rarissimum non potest magis rarefieri. Minor patet de se et secundum Com. ij. celi. Relinquitur ergo ex his quod vapor solū resoluitur ex aqua et terra cum solū hec sint elementa euaporabilia.

Notandum secundo

Quod duplex eleuat vapor per calorem solis et aliorum astroz. Quidam calidus est et humidus et talis est materiale principium impressionum humidarum vel nubium. roris pruinę et pluuie. Alius est calidus et siccus et talis est materiale principium impressionum ignitarum et etiam materiale principium ventoz et spirituum postquam infrigidatus fuerit. Primus communiter vocatur vapor. Secūdo autem ad differentiam huius de exalatio. Licet tamen vnde septem capitulū primo reliquo. primus eleuat ex aqua. Secūdo autem ex terra. Nam talia elementa solū sunt euaporabilia. Preterea vaporum alius est simplex qui resoluitur vel ex terra vel ex aqua et iste est humidus vel siccus. Alius est compositus qui resoluitur ex terra et aqua simul et ita iuxta diuersitatem istorum vaporum diuerse generantur impressiones vnde generaliter et infra magis in speciali deducetur.

Notandum tertio

Quod ut communiter tres ponitur regiones aeris. licet doctor in littera assignat quatuor. Quartus vna est suprema. altera media. tertia infima. Suprema vocatur regio estiva vel estiva. Estiva enim est equiuocus vel analogus ad proprietatem ignis et aeris regionis supremam. et ad vaporem calidum et siccum qui de terra eleuatur vsque ad speram ignis. Media autem regio vocatur algorica quod est algea. i. frigoris excellentis. Sed infima vocatur turbulenta quod est locus turbulentię per se nam turbo et alij venti fiunt circa terrā non transcedēdo regionē infimā aeris. Et iste tres regiones aeris non sunt distincte in loco sed solū suis quantitatibus.

De qualitatibus regionum aeris

Prima regio scilicet estiva est excellenter calida. Patet quod aer in loco proprio est calidus et humidus. Sed regio estiva est locus proprius aeris. Locatur enim in concano ipsius ignis unde contrahit suā caliditatem excellentē. Et talis regio estiva in quibusdam partibus est accidentaliter sicca. Nam in quibusdam partibus generatur impressiones ignis ergo etiam

Summularum Alberti

in illis partibus est accidentaliter sicca. Et quod in tali superiori parte regio aeris magis conuenit cum natura ignis ergo ut sic est accidentaliter sicca. ¶ Media vero regio est excellenter et perpetue frigida. Nam per corpora celestia ab inferioribus eleuatur vapores qui venientes ad interstitium aeris et ibi natantes et volantes in aere inueniunt vapores alios frigidiore et non possunt ascendere ad supremam regionem aeris. propter eius nimiam caliditatem et siccitatem. Et quia huiusmodi vapores humidi sunt et suffragati ideo fugiunt supremam regionem aeris tanquam eis contrariā et ex hoc rediunt ad mediam. Et quia in fine regio aeris est calefacta ex refractione radiorum solarium ideo in infimam prohibentur procedere seu descendere. Et sic sugientes iterum contrarium ascendunt et coguntur stare in media regione aeris ubi perfectius frigescent in tantum quod condensantur et conuertantur in nubes. et sic adiuvant ad frigiditatem medie regionis aeris. Et quia continue eleuantur vapores et illi inueniunt alios vapores eleuatos et infrigidatos. ergo ista frigiditas manet perpetue. Talis enim regio nec habet calorem ex vicino igne nec ex radiorum reflectione eo quod radii non reflectuntur ad corpus transparentis perspicuum. sed bene ad solidum et plantum et magis si fuerit tersum et politum vel superficies speculi. Et hec regio est magis obscura et tenebrosa per priuationem illuminationis stellarum et ignis et est multum tempestuosa. Nam ibi generantur tempestates nimis et grandinis. Ideo fertur habitatio et locus demum. De quo Doctor sanctus par. j. q. lxxij. ar. iij. Demonibus debetur duplex locus. Penalis scilicet ratione culpe et est infernus. Alius ratione exercitacionis nature humane et est aer caliginosus. ¶ Item secundum Egidium in demonibus tria sunt considerata. Primus est natura secundum quam deberent esse in celo. Secundum est officium secundum quod debent esse in media regione aeris. Tertium est culpa secundum quam sunt in inferno. ¶ Infima autem regio aeris est quandoque per accidens excellenter calida. Patet hoc primo ex refractione radiorum solarium super terram incidentium quia de quāto magis refranguntur ad angulos rectos vel propinquos rectis de tāto magis calefaciunt et hoc quo ad nos magis fit in estate quam in hieme. Secundo patet ex continua vaporum eleuatione qui vapores calefacti permiscuntur aeri inferiori excellenter ipsum calefacientes. Et talis regio etiam interdum est excellenter frigida. Patet. Nam sicut duplici de causa calefit excellenter scilicet per reflectionem radiorum solarium et eleuationem vaporum. Sic etiam duplici de causa infrigescent excellenter. Primo ex ipsius luminis absentia. Secundo ex descensu frigidorum generatorum in media regione aeris. Et de illa regione loquitur textus cum dicit quod talis regio tangit elementum solidum et politum quod est terra et plane superfrigitur quod est aqua. Ideo in eo est maior radiorum reflectio quare etiam maior lux ibi generatur quam in media regione que est caliginosa et ebullitura vnde. Et recollige textum sic

Superior vocatur est propter ignis vicinitatem	Pura Rara Calida Diaphana luminosa
Media vocatur algo rica propter frigiditatem et est locus frigoris	Frigida valde neque habens caliditatem ab igne neque ex radiorum reflectione. ideo est magis obscura tenebrosa et tempestuosa. Et iste est locus demum.
Partes aeris se cundum textum	Inferior pars non igitur distans supra terram
Quarta pars vocatur venter terre	Frigida per se et temperate calida ex reflectione radiorum non inflammabilis sed exspirans vaporem. Calida et magis lucida ex reflectione radiorum solarium a corpore polito quod est terra vel aqua

Redeamus igitur ad vapores ex quibus causantur elementa
R ij

Liber quartus

tata tam in sublimi q̄ in visceribus terre. ¶ Sciendum igitur q̄ om-
nem vaporem constat esse ex aqua aut terra. Ex alijs vero non. Aer
enim non est evaporabilis. Aut enim rarificatur ultra id quod est sue
nature et tunc statim erit ignis. Aut inspissatur amplius. et tunc non
est vapor. quia vapor generatus sit per subtiliationem et rarefactiones.
Et tunc efficitur aer: aqua: vel terra. ¶ Hic igitur duplex vapor est
causa materialis omnium illorum que sunt in imo terre. aut que gene-
rantur in alto. Et distinguamus eū sic. Quia impressio est a vapore sic
eo terreo tantum. aut humido tantum. aut ex utroque. ¶ Item loca ge-
nerationis sunt quatuor. Superior est regio aeris que propter vicinita-
tem ignis a philosophis vocatur estus. Et media regio aeris vocatur lo-
cus frigoris. Tertius est inferior pars aeris non longe supra terras ha-
bens aliquid frigoris et aliquid caloris. Quartus vero loc⁹ dicitur ter-
re venter. ¶ Superior autem pars aeris dicitur pura et rara. et est
calida propter ignis vicinitatem. et calida vehementer propter stellarū
radios. Et lumen ipsarum que omnia sunt sibi viciniora. et est magis
luminosa atq̄ tranquilla alijs partibus aeris. Habet enim lumen: meo
iudicio: non ab igne vicino sed a vicinitate stellarum. Et quia umbra
terre ibi contrahitur et minoratur in ea propter quod radij solis con-
morantur in ea diutius et ideo illa pars est locus inflammationis per-
petue. ¶ Inferior autem regio cum sit circa terram. Et super eam
habens quoddam frigus per se propter aquam et terram. Calida autē

Summularum Alberti

est ex repercussione siue reflexione radiorum solis ad solidum et planū
ipsius terre et aque. Inde est q̄ illa pars non efficitur inflammans sed
est exspirans vaporem quem de sua natura prohibet ne comburatur vel
incendatur. Ex reflectione autem radiorum evocata exspirans ex se va-
porem. ¶ Ultima scilicet inferior regio aeris que circa nos est tan-
git elementum solidum quod est terra et politum et plane superfitei.
Et est aqua. Et ideo magna sit huiusmodi radiorum reflexio. et inde
hic maior lux generatur. ¶ Regio autem aeris media sumpta per
eque distantiam ab his duabus frigida est. Salde propter causam oppo-
sitam. Unde nec habet calorem ex vicino igne nec ex radiorum reflexio-
ne eo q̄ radij non reflectuntur ad corpus transparentis perspicuum seu
diaphanum sed bene ad solidum et planum. et plus si fuerit tersum. Et
aque superfities. Vel speculum vel corpus planum. Et hec est regio ma-
gis obscura et tenebrosa. quia caret causa utriusq̄ illuminationis. Et
ideo est tempestuosa. Et ibi generantur tempestates nimis grandinis.
Et hec est habitatio demonum et aerearum potestatum quibus ille locus
caliginosus est deputatus. Unde dicunt quidā sancti. q̄ quidā demo-
nes ibi ventos commouent et tonitrua et hec sunt ad terrores hominum.
¶ Regio autē que est inter mediā que dicta est et locū habitatiōis ter-
re q̄tū est de se dicitur temperate frigida et ē aliquid suscipiens ex utroque
distinctione. Per accidēs tamē ipsa est imparate calida sum q̄ vincitur ab

Libet quartus

inferiore vel quibusdam temporibus intemperate frigida secundum quod
vincitur a superiori. Quibusdam temporibus equaliter utraque tempe-
riem inducentem. Sic igitur determinatum est de vaporum materia
in communi et de loco vaporis

Causa efficiens

Unde causa efficiens impressionum in generali est duplex scilicet calor et frigus quorum unus
quodque est duplex. Nam calidum aliqd est eleuans vaporē quod est calidus solis. Aliud
vere est disgregans et vaporē inflammans ut est calidum loci seu regionis aeris. Vbi

Notandum primo

Quia causa efficiens disponens materiā est duplex scilicet calor solis intelligendo per solē qui
maxime videtur esse calidus et albus. i. metheo. ipsum celū sūm reuolutionem omnium
planetarum quod calefacit omnia ista inferiora per motū et lumen suū. i. metheo. Nō
de motu quia motus celestis est primus motus localis et quia primum in aliquo genere est cau-
sa eorum que sunt post. x. meth. Ideo motus celi localis existens est causa omnium ali-
orum motuum. Et sic est causa motus alterationis. quia inter omnes qualitates alterantes
primum alterans est ipsum calidū. ergo calidum in istis inferioribus est primum alterans
et hoc per motū celi qui est causa omnium aliorum quare sequitur quod calidū sit primo in ce-
lo scilicet virtualiter cum alteratio primo fiat a calido. et calidū primo fiat a celo ergo celum
primo calefacit et maxime per solem qui maxime est calidus. i. metheo. Sed tale cali-
dum solis est duplex prout nunc sufficit scilicet exocans et adurens. Adurens autem est p-
duas causas. Quarum una est directa suppositio. Alia vero indirecta. Unde sole existē-
te in signis estiuis circa tropicum estiualem ut sunt gemini cancer. Tunc radij regionibus
directe suppositi incidunt in terram ad modum perpendiculari cadentis de centro so-
lis et restringuntur in seipsos et erunt infiniti. Et causant de se in terram calorem adu-
rentem ex multiplicatione et reflectione directa ipsorum nihil evaporans de illis locis
sed totum adurens anteq̃ eleuatur. Sed in locis vicinis que per latitudinem magis
accedunt ad aequilonem quanto plus recedunt a visa solis tanto plus obliquantur et an-
guli radiorum magis extenduntur et ampliuntur. Unde fit parvus calor minus exurēs
et plus exspirans seu evaporans spiramē evaporations sūm diuersitatem climatum mū-
di. Est enim clima spatium terre tantum per quantum sensibiliter variatur horologium
et dies longior est in uno climate et breuior in alio. De hoc Malibeaucragel par. viij.
capitulo. xxxiij. Scias tamen quod mundus diuisus est in septem partes que vo-
cantur climata. Et hec diuisio climatum sumitur sūm numerum planetarum. Sed in
Cosmographia Ptholomei climata inueniuntur viginti duo. Et primum incipit ab
oriēte etc. Sed clima septimum habet latitudinem. centū. lxxv. miliarium. In quo
sunt ille ciuitates prestantiores. Praga. Venna Salczburga Ziptzk et ciuitates no-
stre etc. Tropici autem dicuntur a tropos. i. conuersio quia sol existens in cancro in-
cipit se conuertere ad inferius hemispherium. Nec de motu calefaciente et vaporē ele-
uante. Patet etiam de lumine parte. i. q. lxxv. articulo tertio. in principali Lumen ha-
bet effectum in natura quia per radios solis calefiunt corpora. Unde sicut calor est quali-
tas actiua consequens formam substantiale ignis. Ita lux est qualitas actiua consequens
formam substantialem solis. vel cuiuscunq̃ alterius corporis a se lucētis si aliquid
tale est. Cuius signum est quod radij stellarum diuersarum diuersos habent effectus sūm di-
uersas naturas corporum. Alia est causa efficiens inducens formā ut est regio aeris
quia vapores abilitati per solem in regionibus aeris inflammantur vel condensantur
et exinde diuerse impressiones generantur. Nec de duplici caliditate. quarū altera est
eleuans disponens. reliqua vero perficiens. Sic etiam sūm duplicē calorem duplex de-
terminat frigus. Nam quoddā est excellēs quod impedit impressiones quod superfluit et poros

Summularum Alberti

terre et aquę constringit et prohibet attractionē vaporis ex terra et aqua. Aliud est fri-
gus reperaturū et hoc efficit impressiones et promouet ad eas. Et hoc frigus prohibet so-
lem ne incendat sed non prohibet ne euocet. Et hoc contingit sūm latitudinē regionum
a via solis per diuersa tempora anni. Vbi

Nota secundo

Quia Annus diuiditur in quattuor tempora que sunt tempus Vernale Estiuale Autū-
nale et Hiemale. Et dicuntur tempora eo quod suis qualitatibus mutuo se temperant ut
dicitur Isidorus. Vel dicuntur curricula eo quod alterna assiduitate currunt et nunq̃ in eo-
dem statu perseverant. In quibus quattuor anni temporibus accidunt duo solstitia In
hieme et estate. Et duo equinoxia in vere et autumno. Unde solstitiū est maxima diei
inequalitas et noctis que accidit in ingressu solis in cancerū et capricornum. In cancerū
quod ad solstitium estiuale. In capricornum quod ad solstitium hiemale. Et dicitur
solstitium quasi solis statio duplici de causa. Vel quia sol in estate vel in hieme propter
longitudinem dierum vel noctium videtur stare in nostro hemispherio vel quasi in vtro-
que solstitio stat sol. In estuali non potens plus accedere ad nos. In hiemali non po-
tens plus a nostro loco haberi tali elongari. Sed equinoxiū est maxima adequatio
diei artificialis et noctis que accidit in ingressu solis in arietem seu libram. Primum est
vernale. Secundum hiemale per vniuersam terrā. 49. Vritus et Luria sunt duo sol-
stitia. Lamprecht Gregori nox est adequata diei.

Notandum tertio

Quia in circulo zodiaco (dicto a zodiō grece quod est animal latine) sunt duodecim
signa ad figuram animalium per stellas vicinas concepta. Que quidem signa nobis sig-
nificant in qua parte celi sol et planete moueantur. Et talia signa spacijs equaliter di-
stincta et stellis notabilibus ab astrologia nominata vocantur nominibus animalium no-
quia animalia sunt in celo collocata sed quia in suis effectibus animalium talium propi-
etates aliquas representant. Quorum signorum quedam sunt

Vernalia

Aries Taurus Gemini. Primum enim vocatur aries ideo quia sicut aries in iacēdo
super latas vniū equaliter mutat vices. Sic sol existens in illa pre zodiaci que dicitur
aries facit equinoxiū et equales facit dies artificiales et noctes. Secundum autem illorum signo-
rum vocat Taurū et est frigidū fixū et nocturnū. dicitur taurū ideo quia taurus sulcando
terrā secūdat et locupletat. Sic etiam quā sol est in taurō terra est arabilis et p̃grua agri-
culture. Tertium vocat Gemini signū aerē masculinū mediocre Isti gemini ut dicitur Isi-
dorus poetarū fabulas fuerunt Castor et Pollux fratres gemini et Vritus viri fortissimi
quorum gēna tūc dicitur esse sol in geminis quā sol in illa parte exite vritus et ad secūdādū inferi-
ora geminat tūc etiam bella inter cognatos aliquoties gēant. Alia sunt signa

Estiualia

Cancer Leo Virgo Cancer signum aquetum femininū instabile est et nocturnum. Unde
cancer animal est retrogradum Sic sol peragrans illam partem zodiaci que vocatur ca-
cer facit retrogradationem. Leo autem signum igneum masculinum fixum et diurnum
dicitur. Et vocatur leo quia leo fortissimum animalium est et maxime caliditatis preci-
pue ex parte pectoris et partis anterioris. Sic sol intrans illam partem signi acris ra-
dōs imprimat quod in fine ut quando ab illo signo exit. ut dicitur Isidorus. Virgo autem
signum terreū frigidum mediocre est et nocturnum. Dicitur ideo quia virgo sterilis est et
sine fructu. Sic sol intrans illam partem zodiaci que vocatur virgo in suo calore humo-
rem consumit et terram a fructu sterilem facit. Alia sunt signa

Autumnalia

Libra Scorpius Sagittarius. Libra enim signum est aquetū masculinū instabile diurnum
Dicitur ideo libra ab instrumento ponderandi. Quia sol existens in ista parte celi que dicitur

Libert quartus

tur libra bles et noctes similes et equales facit sicut Ildoro. Scorpius autem signum aque
tum frigidum si riu et nocturnum. Dicitur ideo scorpius quod scorpius est animal valde pungituum
cum cauda. Sic similiter sol est in illa parte zodiaci que dicitur scorpius et est letis et puncti
onis corporis humani quod tunc declinat minus calefacit aera. Vnde aer dissipatus in frigiditate
cito ledit et pugit corpus sicut Ildo. Sagittarius vero signum ignis masculinum medioere et
diurnum dicitur ideo. Nam sicut sagittarius emittit sagittas. sic sol existens in illa parte zo-
diaci ad nos emittit grandines pluias atque nubes. Alia sunt signa

Hiemalia

Capricornus Aquarius Pisces. Capricornus enim signum frigidum terrenum instabile est et no-
cturnum dicitur ideo quod capra est animal cornubus petens supiora. sic sol est in illa parte zodi-
aci facit solstitium hiemale et tunc incipit ascendere per signa versus arctem et versus cancer.
Aquarius est signum masculinum si riu et diurnum dicitur sicut fabulas pincerna deorum manibus
eorum aqua infundens unde tener vna. Et ideo tunc sol dicitur esse in aquario eo quod tunc tempus
aer condensat in aquas multas et emittit eas sicut pluuie pluit in alio tempore. Pisces signum
est aqueum frigidum medioere et nocturnum dicitur ideo eo quod tunc tempus sit generatio piscium et con-
frictio quod calore solis ascendente et humores dissolvente solent tunc pisces effundere semine
suum ut dicit Ildo. Hec ideo dixisse volui ut pars altera textus melius capi posset.

¶ Causa efficiens in speciali est multiplex sed in comuni vero duplex est
scilicet calor et frigus. Calidum autem est duplex scilicet solis eleuatio omnium vaporum et lo-
ci calidum disgregatio et inflamatio omnium eleuatum. Calidum autem solis est nunc
sufficit est duplex scilicet euocatio et adurentes. Adurentes autem est de duabus causis
vna est directa suppositio. alia vero indirecta. Sole enim existente in sig-
nis estiuis precipue circa tropicum estiuale sunt gemini cancer leo. Tunc
enim radij regionibus directe suppositis incidunt in terram ad modum perpendiculari
cadentis de cetero solis et restringuntur in seipsos et erunt infirmi et ducunt in
terram calorem adurentem. Et ignis non spirat in illis locis aliquid de terra sed
totum adurit ante eleuatur. In locis autem vicinis que per latitudinem ma-
gis accedunt ad aquilonem quanto plus recedunt a dyo solis tanto plus respiciuntur
tunc oblique et anguli radiorum magis applicantur et inde parum fit calor et mi-
nus exurent et plus exspirans spiritum euaporatiois. Et sic secundum latitudinem
omni climatum a dyo solis sive equinocialis facile est calorem accipere propor-
tionem plus vel minus ardentis. ¶ Frigus etiam determinatur du-
plex. Est enim frigus constriungens et plus potest consistit gerere quam sol

Summularum Alberti

potest eleuare vel euocare. Et hoc impedit omnes euaporationem. Terte-
poros constriungit et superficiem aque. ne radius solis incidens in eam
possit attrahere vaporem. ¶ Est etiam frigidum sive frigus temperatus
prohibens solem ne accendat sed non prohibens ne euocet. Est enim iterum
huius causa latitudo regionum a dyo solis et motus solis secundum latitudi-
nem equinocialis in meridionalem plagam. Tunc enim sole existente
circa tropicum hiemalem scilicet circa sagittarium capricornum et aquarium sal-
de remouebitur a climatibus septentrionalibus. et ideo radij solis non
nisi salde obliquo respiciunt habitationem illorum climatum. ¶ Qua
propter ducit in illis frigus et abscondit euaporatio ex constriptione
superficierum terre et aque: Hec igitur de causis efficientibus vaporis dicta

sufficiunt.

¶ Ex his ergo

Vnde primo meteororum Omnes impressiones ignis sunt eiusdem speciei etiam specialissime
quonia omnia est vna materia sicut se scilicet exalatio et vnu principium effectuum scilicet calidi-
tas Sed quorum est vna materia et vnu agens sicut se videntur esse eadem sicut specie. dif-
ferunt tamen sicut magis et minus perfectum. Nam quorundam materia est grossior. quo-
rundam vero subtilior Et sicut hoc quedam inflammantur minus.

Nota primo

Quod locus impressionum ignis est duplex. Quedam enim generantur in superior regione aeris
scilicet estiuia ex inflammatione motus vel calidi inflammationis et ergo diuersimode mouent la-
teraliter descendendo. Et tales sicut Com. vocant a sub descendens. vel a sub ascendens.
Quedam vero generantur in media regione aeris et mouent sicut inflammationem frigidam expel-
lentis ipsam Et significant sicut Aurore his nominibus Ignis perpendicularis. lancea
ardens. candela accensa. scintille volantes de fornace. et capre saltantes.

Nota secundo

Impressiones generantur in aere posse dupliciter intelligi Vno modo ex preagentis scilicet quod generat
et inflammationem faciens sit naturaliter in aere quod non est vnu. Alio modo ratione passi vel patientis hoc
est ratione mater et exalationis inflammationem. Et hoc dupliciter. Vel quo ad naturam elementum. vel
quo ad caliditatem exalationis virtute solis cum eleuatio indita sic quod ratio talis caliditatis
aer posset esse locus naturalis exalationis et etiam vaporis eleuari et hoc est vnu. nam aer est pro-
prius locus exalationis ratione caliditatis indite sibi per virtutem solis et aliorum astrorum.

Nota tertio

Quod huiusmodi impressiones fiunt et generantur in die et in nocte. Sed in die non ap-
parent. Quia maius lumen obfuscat minus. Etiam fiunt in Autumno magis quam alio
tempore. Nam in hieme exalationes sunt pauce. propter frigiditatem et humiditatem aquo-
sam. In estate vero est minima siccitas et paucitas euaporationis propter calorem adurentem

Liber quartus

Et scias qd ille impressiones que generantur in suprema regione aeris sunt maioris di-
rationis. Nam ille que fiunt in media regione aeris cito transeunt propter antiparita-
tem et ille que fiunt in infima regione cito transeunt propter ventos et propter frigi-
ditatem. Et recollige textum in summa hoc modo

		multas		Ignis perpendicularis
	Inequalis	paruas	pres terrestres vt	Lancea ardens
Deheme- ter calid ⁹ et siccus	h ⁹			
	Equalis	Disgregabilis		Candela accensa
		Nō disgregabilis vt		Assubascendens
Vapor siccus		Nō h ⁹ continuus		Scintille volantes
		Disgregabilis vt capra saltans		
		Non multū cōpactus vt candela accendens		candelas
Nō vehe- mēter ca- lidus et siccus	Cōtinu ⁹	nihil obuians		lumē pcedēs
		Multū cōpact ⁹	aliquid obuians vt	stella cadens
			frigida nubes	draco volans
		Medio mō inflābilis vt a sub	quandoqz apparens qnqz nō	

et his ergo dictis diuisionibus Vaporū locorū et causarū
determinat quodlibet eorum causam cuiuslibet assignando.

¶ Sic subdividendo omne quod est in alto vel in imo vel in medio
habet generari aut generatur ex Vapore sicco tantū vel humido tantū
vel utroqz. Si ex sicco tantū tūc materia omnis impressionis talis erit
qualis est Vapor terre. ¶ Cum autem terra sit elementum solidū fri-
gidum et per naturam siccum in se et grossum fortius continet calorem
qz solidum est etiam citius incenditur. Quia siccum efficitur acutius
us penetratiuum qz siccū et solidum non de facile incenditur ideo ta-
lem Vaporem diuidendo per tria loca sū magis et minus calidum cau-
santur ex eo impressiones ad minus Undecim in aere apparentes et de
alijs si que apparebunt iudicium erit simile. Si enim Vehementer erit
calidus et siccus tunc pertingit duas aeris regiones scz inferiores et me-
diam eorū frigus illarum nō potest conuertere ipsum et sic transibit ad
regionem que dicitur estus et ibi quinqz facit impressiones. Aut enim in
omnibus est equaliter subtilis tenuis et inflammari apt⁹ ex calore loci

Summularum Alberti

aut est inequalis. Si inequalis aut ergo habet multas pres terrestres
inferius dilatibiles aut non sed paucas. Si multa terrestria habentur
inferius tunc ex necessitate inferius dilatabitur terrestre. Terrestre au-
tem abundans repugnat eleuationi ad equalitatem aliarum partium et
calidum igitur quod est igneum rarificando dilatat et partes calidi cō-
tinne plus et plus tendunt in acutum et efficitur ipsum sicut columna
pyramidalis et propter longinquitatem videtur de superiori esse diuisus
sicut perpendicularum quod habet inferius massam .et continue eleuatur
Usqz ad sublimem eorū. Hec igitur sic incensum ab estu ignis et loci
dicitur a philosophis ignis perpendicularis. Si autem est inequaliter
subtilis et calidus sed subtilis non habens multa terrestria que dilatari
queant propter causam dictam tunc iterum illud totum eadem causa
inflāmabitur et vocatur lancea ardens propter longum subtile quod pro-
tenditur inferius et stat erectum in figura Acumen habens supra si-
cut ignis perpendicularis. Si autem est equaliter subtilis et bene te-
nuis et aptus inflāmationi tunc etiam equaliter ascendit in omnibus
partibus suis. Aut ergo est equaliter disgregabilis per calorem in om-
nem partem dimensionis et sic efficitur latum quasi rotundum natas
in aeris superfite et illud est quod vocatur a Vulgaribus cādela accen-
sa licet enim latum sit in superfite tamen videtur rotundum et speri-
euz propter longitudines nostri Visus. Aut ille Vapor est equaliter sub-
tilis sed non extensibilis nisi in partem vnam propter paruitatem ma-
terie sicut corium quod cum in vnam partem extenditur ad aliam con-
trahitur. ¶ Et tunc Vapor ille accensus dicitur assubascendens. Aut

Libet quartus

enī est equaliter subtilis sed nō bene cōtinuū nec sibi adherēs sed dīa pō
est distās ab alia tūc vocatur asubascendēs arabice. Vel candela duplex
post asub. Sicut si scintille enolarent de fornace. Et hec quīq; īpressiōes
cōueniūt in hoc q; enolāt oēs sursus in ignē et nihil eorū deorsus descēdit
ad terrā. ¶ Si enī vapor nō est vehemēter calidus et sic? tunc nō
pōt penetrare mediā regiōē aeris que est frigidissima tūc iterum cau-
santur sex īpressiōes de illo sapore. Aut enī calidus et sic? est vapor
ille et bene cōtinuū in p̄tibus q; ei? p̄tes fortiter cōiacent. Aut ē disgre-
gatus. Si disgregat? tūc propter calorem qm̄ solat in aere inferiori occur-
rit ei nubes frigida que cōfricat p̄tes ad p̄tē et est ex cōfricatione inflā-
mat. Et q; disgregate sunt p̄tes videtur diuisus ignis egredi sicut
stippa accēsa et sufflata de camena. Et talis īpressiō a philosopho voca-
tur capra saltās. Si vero calidus bene cōtinuus expellitur a nube fri-
gida tāgente se tūc aut vapor est multū cōpact? et cōglobat? aut ē mo-
ditus nō multū cōpact? si hoc secūdo mō se h̄ vapor tūc descēdit et cadit
deorsum cōtinue s; nō diuiditur propter cōtinuū casus et videtur quasi
stella lōga cadens q; relinquit Vestigiū longū post se et vocatur a phi-
losopho cādela accendens cādela q; cōtinue diuiditur p̄ descensum. Si
vero vapor primo mō se habuerit de q; multus et cōglobat? tūc accipit
tres diuersitates a diuersis que sibi occurrūt in aere. Si vero nihil ob-
uiat tūc accenditur ex cōfricatione suipsius et stat diu aliquādo in aere
et hoc ē q; discurrentes de nocte dicūt lumina precedere eos. Si aut oc-
currit ei aliquod in aere aut hoc est desup expellēs ipsius inferi? et voca-
tur a vulgaribus stella cadens a philosophis a subdescēdens. ¶ Aut

Summularum Alberti

frigida nubes est ad lat? dñi et calida ad lat? aliud et tūc propter cōue-
niētiā quā h̄ ad calidū cōtrahitur ad illud et ibi incēditur et augmētatur
post primā p̄tē vere fumat anteq̄ incēdatur et dilatatur in medio et icur-
nat secūda p̄s propter incēsiōē dñi? p̄tis et exstinctionem alteri? s; s;
versus hūidū et frigidū. Et hoc efficitur de draco solans q; antetior p̄s
accēsa videtur quasi spiramē draconis. Media at incuruata est propter
hoc q; cōtrahitur a p̄ia nube et incuruat se de serpens et solat semp ad
illud lat? ubi circūstat calidū eo q; simile attrahit simile et cōtrahit dñi
expellit reliquū. Si at est vapor siccus tenuis et inflābilis medio mō
tunc p̄tingit ad mediā regiōē et nō penetrat ipsas et tūc generatur ter-
tium asub descendens q; ille vapor cum frigore loci expellitur. Et quia
multe nubes sub eo sunt ideo nubem incidens occultatur et nubem pe-
netrans rursus apparet et vocatur a philosophis asub apparet et quā-
doq; non. Et hec dicta de generatione vaporum siccorū habentiū impres-
siones in tribus locis sublimiorib?. Et sic patet q; duodecim sunt impres-
siones aeris que omnes generantur ex sapore calido et sicco.

Impressionum ignita- rum brevis epilogus

Ascēdens
quinq;

Sub dictio
ebraica. lari
ne inflāmati
pales

Ignis perpendicularis q; quāq; apparet in aere
et tūc nihil aliud ē nisi īpressiō gnata ex vapore
calido et sicco in p̄ia aeris p̄te eleuato habē-
te latitudinē in profundo et longitudinē in su-
p̄mo s; figurā flamme pyramidalē per ignē
et motum celi inflāmato.
Zances ardens
Candela accēsa gnata ex vapore calido et sicco
in sup̄ia p̄te aeris h̄ite p̄nā lōgitudinē et lati-
tudinē egles tū propter qd apparet q̄si rotūde
figure inflāmare p̄ calorem ignis et motū celi
Scintille volantes
Capre saltantes.

Benarant
ex vapore
inflāmato
in altū ascē-
dētē s;.

Liber quartus

Ignis ditius

Stella cadens

Lumen precedens

Candela accendens candelam

Descen

dens

sex

Draco volans. Et est impressio gnata ex vapore calido et sicco in suprema parte aeris carere latitudine manifesta respectu sue longitudinis inflammato per virtutem ignis et motum firmamenti.

Alis sub quibus et quibus non apparet. Unde alis secundum Aristotelem duplex est scilicet ascendens et descendens. Et

gnatur hec impressio ex vapore calido et sicco subtili in suprema parte aeris longitudine et latitudine magna habere proportionabiliter tamen inflammato vel

hemiter et calefacto per ignem et motum celi petens superiorem propter subtilitatem materie et vehementiam inflammationis

Alia impressio dicitur alis descendens. Et gnatur ex vapore calido et sicco grosso longitudinis et latitudinis equalis ex parte in parte superiori mediis interstitiis aeris inflammato per ignem et motum firmamenti. Descendit autem inferius propter frigiditatem circumstantiam et pondus magis grossioris ut dicitur per istas impressiones vulgo putat stellas de nocte cadentes de celo et ascendentes

Ex obliquo frigore vaporis calido et sicco me diocriter et deorsum pellente causantur.

Sunt ita undecim impressiones ignite quarum nominum variatio non est curanda Quia alius de aliis plerumque nominatur nominibus.

Aunc autem transseamus

Unde secundum philosophum in primo methaphysice. ca. iiii. quinqz sunt impressiones humide scilicet pluvia nix grando ros pruina. In quibus non est ordo necessitatis sed voluntatis Et de istis per ordinem est dicendum. Nam secundum dominum Albertum super. ii. methaphysice. tractatu. ii. c. i. Philosophi proprium est non dicere aliquid nisi cum ratione et causa. Cupiditas enim nostra est inquisitio cause omnium rerum naturalium et consideratio proprietatum et differentiarum earum Ita et in presenti proprietates et causas impressionum humidarum subiungemus. De quibus omnibus dicit Plinius in. ii. libro. naturalis historie. capitulo. lxi.

Notandum primo

Quamvis calidum astrorum sufficiens sit causa elevationis vaporum in regionem aeris pro generatione impressionum Non tamen ipsum calidum dicitur esse causa inspersionis et conversionis illorum vaporum pro generatione impressionum. Ratio primi quod tale calidum euolat rarificando et ignit calefaciendo et vaporabiliter humidum aqueum extra se natum facit et per hoc humidum corporale in naturam formam et actum spiritualem humidi conuertit qui vapor medium est inter aquam et aerem habens in se aliquid de materia et forma et actu aeris. Propter quod etiam perit locum eius sursum ascendendo. Et talis vapor aqueus et humidus in duabus qualitatibus est igni contrarius scilicet cer in frigida et humida. Ideo talis non est inflammabilis quare neqz talis dicitur prin cipium generationis impressionum ignitarum sed humidarum. Sed pro ratione secundum di pono primo proprietates frigidi. Est enim frigiditas naturaliter ingrossativa quia dum per actionem frigiditatis partes partibus vicinis coadherent totum grossius efficitur. Est etiam frigiditas condensativa quia frigiditate motum faciente ad centrum pars per viciniam coheret. Partes enim prius erant per interpositionem humiditatis separate a centro Sed condensata humiditate ad centrum constringuntur. Cum itaqz conuerrere vaporem in generationem impressionum sit ipsum inspissare seu ad naturam aque reducere quod est proprium frigoris sicut calidi proprium est disgregare. Agitur omnis conuersio vaporis fit per frigus. ut latius in textu.

Notandum secundo

Summularum Alberti

De aliqua nube dicitur conuerti in suis partibus. Et talis est aqua acta et in facto. Vbi scias primo quod nube est communis materia ad niuem pluuiam et grandinem. Est enim nube aeris densitas et vaporum et fumositarum terre et maris attractione conglutata. Aeris lenitate et ventorum impulsu a calore in concavitate ventris nubis intrudens. Hinc inde mouetur nubis substantia et in circuitu agitur. Et talis nube dicitur sic generari. Nam calor celestis vi sua partes aque et terre vaporabiles ad se subtilissime attrahit et partes earum subtiliores consumens et residuum condensans in nubem conuertit ut dicit Isidorus. Et dicitur generari in media regione aeris. Nam in superiori non potest generari. propter assistentiam ignis et propter motum circulem Neqz in infima propter solis reuerberationem. Patet sic. Quorum materia est et talis? Sed quorum materia est vapor illa generatur in media quia vapor est calidus et humidus. Et talis est materia impressionum humidarum. Preterea in ratione calida disgregante vapores eleuatos non generantur nubes Sed regio suprema est huiusmodi quare? Nota quia nube generatur per inspersionem vaporis eleuati quod solum accidit in media regione aeris. Minor quia suprema regio est calida naturaliter. Calidi autem ex repercussione radiorum solarium a terra. Preterea si nube generarentur in suprema regione aeris sequeretur quod nube semper moueretur ad motum celi. consequens est salum ergo et antecedens. Infinitas patet ad sensum. quia mouentur indifferenter ad omnes plagas mundi. Sequela patet quia superior pars aeris circumuoluitur ad motum celi. Modo motus nobis mouentur omnia que in nobis sunt. Sic pariformiter motus alio mobili mouentur omnia illa que sunt in ipso. Si ergo nube generarentur in suprema aeris regione moueretur etiam motu circulari. Cuius oppositum est verum ergo ipsum falsum. De diuersitate autem nubis et alteratione videas infra.

Notandum tertio

Calor qui est ex motu orbium stellarum solis et aliarum stellarum que lumine sua sunt per inferiora irradiantia mouent inferiora elementa et faciunt ea euaporare. Sol enim appropinquat et elongatur ab eis propter quod sol est causa generationis et corruptionis eorum que accidunt in eis. Cuius enim sol appropinquat et recta diametro percutit terram tunc calor eius inuenit terram cum incidit radios eius tunc ignit eam Et ideo eleuatur ex ea vapor humidus ex humore qui est in terra et vapor calidus et siccus. Species autem vaporis que sic ascendunt sunt plures. Quarum una ceteris ascendit altius ut est talis species que est vapor calidus et siccus. que quando eleuatur a terra subtiliatur et cum nihil obuiat ei frigoris ascendit et appropinquat igni per quem inflammatur. Et talis species vaporis vocatur exalatio ex qua generantur impressiones ignite ut supra. Alia autem species vaporis est calida et humida. et illa mutatur quasi semper in aerem nisi fiat ei per accidens quoddam obuians quod comprehendens ipsum et inspisset conuertet ipsum ad naturam aque ingrossando et inspissando eum et faciendo eum sic redire ad naturam aque pluendo inferius. Et talis vapor est materia impressionum humidarum. Et quia aqua inter inferiora elementa in que agit astrorum radii est magis tenue et subtile. De qua inquit Basilus describens eius proprietatem in generali dicens. Aqua est inter omnia elementa utilissimum. Celum enim temperat terram secundat aerem suis vaporibus. incorporat et condensat scandit in sublime et celum sibi vendicat. Unde patet eius subtilitas. Ideo sol attrahens tales vapores non multum retinet ab ipsis sed est exalabilis. Ideo nullus talium vaporum pertingit ad supremam aeris regionem que vocatur essus frigoris regione egrediendo quous plus et minus eleuetur in tali aeris regione pro taliu impressionu generatione sicut patet inferius in speciali

Hinc autem transseamus ad ea que generantur ex vapore humido
do tantum sicut ros pruina nix grando pluvia et granuli magis
Siii

Liber quartus

ni qui quandoque in estate cadunt. ¶ Sciendum ex quo Sapor humidus est aqueus non est inflammabilis propter quod etiam in duabus qualitatibus contrariatur igni scilicet in frigida et humida potentis. Licet actu sit calidus et siccus temperate. ¶ Ad huius vero scientiam pervigilant ut sciatur quid sit convertens et convertere potens Sapore in aquam et quid sit constringens et constringere potens aquam in glaciem. ¶ Convertere igitur Sapore est ipsum inspissare et ad naturam aque reducere. Cum autem frigidi sit inspissare sicut calidi disgregare patet. Et omnis conversio Saporis fit per frigus. ¶ Congelatio etiam fit per idem frigus confortatum et magis aquam constringens que est conversa. ¶ Item notandum quod aliqua nubes conversa est in partibus suis que est aqua actu et in facto et aliqua est in via conversionis que est aqua in fieri. De his igitur est loquendum expressius in sequentibus quia sepius in tractatu occurrunt. ¶ Dico autem omnium que generantur ex Sapore humido nihil est inflammabile. ¶ Item nota quod aqua est elementum magis tenue quam terra propter quod sol attrahens tales Sapores non multum retinetur ab ipsis Saporibus. Sed est evalabilis per frigus constringens ipsos Sapores et ideo nullus talium Saporum pertingit regionem estus egrediens de frigoris regione. Sed elevatur plus et plus in regione frigoris ex cellis vel tunc sunt calidi huiusmodi Sapores.

¶ Si autem sit Sapor humidus

Unde ex nube nunquam aqua frigida congelatur nisi in loco ubi nubes sunt et ex vaporibus nubes fiunt. Ille autem est locus medius aeris qui inter omnes est frigidus. Ex illo autem loco nubium ad terram descendunt tria corpora quorum omnium generatio et esse propter frigus est sicut propter causam efficientem. Sunt enim hec tria aque pluvie et nix et grando. Quaecumque enim ab aere descendunt aut descendunt congelata aut non congelata. Si congelata descendunt. Aut sunt congelata simul et conversa in aquam. Aut sunt prius in aqua conversa et postea congelata. Quaecumque descendunt non congelata sunt sicut pluvia. Et que descendunt congelata quorum congelatio fuit simul cum conver-

Summularum Alberti

sione in aquam sunt sicut nix. Que autem descendunt congelata ita quod congelatio sequitur conversionem sunt sicut grando. ¶ Est autem grando stillarum pluvie et frigoris et venti frigore in aere congelatio ut dicitur Aristoteles. Vbi

Notandum primo

De causis grandinis et. Primo de causa materiali. Est enim materia grandinis nubes calidissima hoc est de vapore calidissimo in loco frigido generata. Est autem hec calidissima non quod fortiter teneat caliditatem sed accidentali caliditate calidissima est que facta est ex radijs solis quando elevabatur. Si enim fortiter teneret calidum tunc non converteretur subito in grossas partes neque subito congelaretur. Bene enim tenens est ab alia potentia quam bene recipiens. Nam tenens bene habet a potentia siccis. Sed bene recipiens habet a potentia humidi. Ideo quia nubes ista aquosa est valde Ideo bene recipit impressionem calidi et male retinet ipsam. ¶ Frigidum autem bene recipit ex tribus causis. Quarum una est ex natura. Quia aque naturalis est frigiditas. Secunda ex natura humidi quod quamlibet impressionem bene recipit. Tertia autem est quia ubique patet nubes ex calido dissipante ut supra. Et ideo fortitudine congelatur. Nubes enim parum habet commixtum de aereo et multum de terrestri subtili et grosso. Et quia parum est in eo de aereo. Ideo ingrediens calidum totum simul egreditur aereum quod resoluendo rigore frigoris faceret grandinem raram et mollem. sicut est nix que est rare substantie et mollis. Et sicut pruina que est rare substantie et non mollis. Et quia habet multum admixtum de terrestri grosso et subtili. Ideo in finis grandinis inveniuntur pulvis et pili et aliquando parva ligna et aliquando palee que cum vapore elevantur calor fortis. Hec de materia. ¶ Causa autem generationis grandinis est duplex scilicet per se frigus undique et dans liberum ingressum frigori quod est ex raritate eiusdem. Nam rarum in omnibus partibus dat ingressum frigori. ¶ Generatur autem Grando hoc modo. Nam per calorem solis et aliorum astrozum a corporibus humidis terrestribus et calefactis elevatur calidus vapor et humidus usque ad medietatem aeris regionem et ibi propter frigiditatem loci convertitur in nubes et nubes in aquam descendentem per parvas guttas et frigiditas. Que quidem guttule cadendo per infimam regionem aeris calidam adeo infiguntur per antiparitalitatem quod congelantur et quanto sunt distantius a terra tanto sunt magis rotunde figure. Quia per motum et contractionem anguli teruntur et secantur. Et quando sunt prope terram sunt minus rotunde et parve. Causatur autem eius parvitas et rotunditas ex mora eius in aere longo tempore. Unde ex revolutione eius diuturna rotundatur. Et ex aeris calore partes eius aqueas resoluente minoratur. Et ad facilitatem congelationis huiusmodi guttarum per antiparitalitatem multum confert calefactio vaporis ex quo genite sunt ille gutte. Quia quando aliquid calefit etiam rarefit. Ideo cum ita ipsum ponitur frigidum potest ipsum magis penetrare et citius et fortius infigatur quare et gutte ex quibus fit grando multum frigide sunt. Nam generantur ex vapore humido et aliquo modo calido et ideo piscatores circa pontum illam regionem calefaciunt aquam que postea citius et fortius congelatur qua congelata utuntur loco blumbi seu perpendiculi suspendentes eam ad recia ut possit ad profundum aque descendere.

Notandum secundo

De loco et tempore generationis grandinis. Habet enim grando duo loca sue generationis videlicet per se quod est secundum congruitatem sui vaporis nullo alio impediens. Et cum grando fit ex nube calidissima consequens est quod calidissima virtute calidi altissime ascendit secundum quod vapor grosse humiditatis potest elevari. Hoc autem est usque ad locum medij interstitij aeris secundum mediam illius interstitij latitudinem que frigidissima est inter omnia spacia aeris. ¶ Si autem aliquando repressa ab alto occurrit infigitatio vapore elevato tunc convertitur inferius. Et sic sue generationis habet duo loca. Hoc autem magis speciale est in grandine quam in

Liber quartus

alijs impressionibus humidis qz grando ex nube calidissima gnat qñe vñdiqz aperta est frigori. Et ideo vñdiqz inuenit frigus ad se expulsus in oēs sui pte suscipit ipsum. Et ibidem grando generat. ¶ De tpe aut scias qz grando cōuenientius gnat in vere et autūno qz in estate et hieme. Id qz in autūno et vere reperiuntur cause conuenienti' o' res gñationis grandinis qz in alijs t'pibz eo qz in vere et autūno viget satis magna caliditas ad euaporādū et corpora inferiora sunt satis humida vt euapezant et in illis p'bus anni regio aeris infima est satis calida et sicca ad causandā frigiditātē et cōgelatiōē per antiparistatim. Est enī antiparistatim nihil aliud qz iuxta positiō cōtrariōrū per quā vñ foris fiat aliud. Et dicit ab antip' qd est contra et per qd est iuxta vel extra et thesis positiō quasi statio vel positiō vñus cōtrarij iuxta reliquū. Sed in estate corpora inferiora sunt minus calida et sicca. Et ideo nō possunt euaporari et infima regio est nimis calida ad faciendū cōgelatiōē p antiparistatim. Sic in hieme corpora inferiora sūt nimis frigida et humida et calor est nimis debilis ad euaporādū et infima regio aeris est nimis frigida. Ideo pro gñatione grandinis minus apta. Id est qd dicit dñs Alber. ij. metheo. Illa rōne qz calor solis tpe estatis fortius exis plus s'm naturā cōsumit de humore qz eleuet Et ideo tūc exsiccatur terrā et aerē et inducit maturitatē fructibus. Et ideo pcedit s'm plurimū materia grandinis et altorum humidarum impressionū in autūno. In vere aut calor veris inuenit in sup'ficie terre natans humidū qd frigus hiemis induxit tum ex pluuijs tūz ex conuersione aeris in aquā. Tum etiā exprimēdo ex terra. Et ideo tunc agit in humidū et facit multam materiā vaporū humidorum.

Notandum tertio

Qz grandinis multa sunt accētia. Prīmū est Brādo apparet aqua congelata p globos duos ad modū lapidū et si amplius cōgelaret ex ipsa posset fieri cristallus. Scdm est qz grando mortificat vegetabilia propter suā frigiditātē. Tertiū est qz tpe gñationis grādī nō audunt magni soni et terribiles. Et hoc contingit qz in nube grandinosa includunt multe exalationes sicce petentes exitū ideo mouent p nubē et frāgūt ipsas et frangendo faciunt sonū. Quartū qz qñqz cū grandine cadit pluuia qñ ibi est parua antiparistatim. Quintū est qz qñqz grandines sunt angulares et quandoqz rotunde figure vñs. Sextū qz aliquando in grandine apparent imagines animalū diuersorum quod volunt aliqui resoluerē ad virtutes celestes tunc vigentes.

I autem sit vapor humidus salde calidus tūc ille vapor erit

Salde rarus ascendēs s'qz ad regionē frigoris. Cū aut sit frigus circūstans in loco penetrat profundū ei? Sndiqz eo qz ratū in oīs

ptibus dat ingressus frigori. Cū aut ingreditur frigus et simul egreditur calor: frigus incipit cōuertere cohartare inspissare cōuersas partes

Saporis. Et quia frigus illud est forte ac magnum ideo incipit delociter ps fluere ad pte. Et quia frigus dominās cōstringit aquā cōuersas et

gnat grādīne magnā vel puā s'm qz frigus et magis vel min' potēs sup

Saporē. Huius signa duo sunt. Quorū prīmū est qz grando nō cadit nisi temporibus calidis et in dēte et fructuū tempore et in autūno quia

Summularum Alberti.

tunc incipit adutens calor et exsiccans multum accendens Saporem et alte eleuans ipsum ad frigus et ex hoc vapor rarus Sndiqz frigore circumpositus dat frigori ingressum et fortissime gelu constringitur. Sicut aqua calefacta exposita sub gelu et in hieme plus congelatur qz frigida in eodem loco posita eo qz aqua calida est magis rata. Et ideo dat magis ingressum frigori. ¶ Aliud signum quia grando non est directe rotunda sed quasi in forma lentis. circumpositis guttis congelatis. Hoc enim accidit ei quia cum vapor est expansus in latum frigus tunc magis contraxit de materia a lateribus qz a superiori vel inferiori parte. et tunc cū esset frigus magnum congelauit partē aque anteqz alia posset fluere ad ipsam. Et ideo alia pars fluens ei adhaeret sicut gutta congelata. ¶ Si autem inuenitur aliquando grando totūda hoc est p accēdes. Et eadē de causa grando est semp liquefescens et nō sicca: qz quando cadit

a regione frigoris trāsit per inferiorē aerē que regio ex reuerberatione solis a terra et aqua et etiam ex permixtione vaporum calidorum est temperate calida. Et ideo ex motu et caliditate aeris illius liquefit extrim secus et inuenitur cadens liquida.

¶ Alio autem

Unde nō est impressio generata ex vapore frigido et hūido cui in infima pte medijs interstij cōgelato in corp' nubis a mediocri frigido respectu prūne propter admixtionem caliditatis in pre que caliditas inclusa in ei? suba et nō statim deuicta a frigore circūstans se rarefacit eius subam et mollicat eā vt patebit inferius. Pro eius generatione

Notandum primo

De cā mālī et effitiēre. Licet enī pma mā hūidarū impressionū scz rotis pluuie prūne et nūis sit vna nō tū imediata materia est vñ qz pro pma materia nūis ē nubes calida multū in sua eleuatione hñs de aereo introducto in māz p calidū eleuans vaporē vñde facta est nubes qd nō hñ in se materiā pluuie que nubes est frigida. neqz mā rotis que ē vapor tēperatus et subtilis. Differt autē a materia grandinis. qz nubes que est materia grandinis est nubes calidissima a qua totū simul egreditur calidum. Sed a nube nūis egredit paulatim. Et scias qz vapor nūis multū hñ de terrestri admixto et ideo ē de vaporibz qz ex aquis in terra curretibz eleuat. Cuius signū est qz aqua nūis liquefacta nō ē pura et qz frequēter sordidant man' quando lauant nūe liquefacta. Et ideo etiā aque

Liber quartus

nisi resolute secundant multum terras et faciunt crescere semina quia calidum paulatim egrediens temperat in eis frigiditatem et sunt bone commixtionis cum aereo et terrestri. Causa vero efficiens nium comitans nium est frigus expellens non impulsus ad unum locum sed sparsus per aerem. Causa autem concomitans dispositione nium que est mollitudo calidum aerem est paulatim exiens a nube nium. Nihil enim inconueniens est duo contraria esse hoc modo in eodem ita quod unum sit ut egrediens alterum ut ingrediens et unum sit vincens. Alterum remittens aliquid de excellentia ipsius. C. Generat autem hoc modo. Nam de die per calorem solis et aliorum astroz eleuat vapor calidus et sicus usque ad media regionem aeris ubi propter nimiam frigiditatem condensatur et conuertitur in nubes et nubes in nium descendente per partes ita quod antequam partes nubes conuertantur in aquam prius conuertuntur in nium. Nam motus congelationis illarum partium preuenit motum multarum guttarum in unam guttam. Et quandoque nix generatur ex vehementi frigido et quandoque sic ex materia viscosa et tunc cadit per diminutas partes et quandoque econtra cadit per magnas partes. C. Habet autem vulgus duo signa aduentus nium in proximo. Vnde Com. viij. phi. Experimentum expertorum virozum est concordare intellectum cum rebus sensatis. Rustici autem sunt experti in illis signis. Imo rustici etate grandem naturales dicuntur astrologi licet non multam habeant astrologie notitiam. Habent tamen effectum suum temporum et experientiam. Primum enim signum. Cum enim aer turbidus est clara ruboracione ad albedinem in superioribus aeris declinante signum accipit vulgus quod illa nubes que tunc turbat serenitatem aeris est nubes nium. quia nubes pluuie esset obscura et magis spissa et magis se trahens ad unum locum aeris. Aliud autem signum est quod cum sentit aer calefieri aliquotulum post visionem talis nubes in hieme quia tunc prenoscentur in proximo nium debere venire. Cuius causa est quia iam calidum nubes cum aere indurito paulatim incipit expelli a nube et hoc est cum iam incipit congelari post quod proxime sequitur descensus nium. Ex his patet quare cum nungit ubique obscurum esse celum alba quadam obscuritate. Sed cum pluit est obscurum nigra obscuritate et non ubique nisi raro quod scilicet nubes niuosa sparsa est et diuarcata. Plumosa autem contracta est et quasi ad aquam reducta. Et ideo minorem locum occupat quam niuosa.

Notandum secundo

De locis generationis nium qui est locus medius frigidus. ille tamen locus non est generatus nium frigido excellenti nisi quando frigus est ubique sparsus in aere. quia tunc non est ita acutum sicut quando per calidum sparsus in aere expellitur ad unum locum. Cum autem frigus ita sparsus non sit nisi principaliter in hieme et secundario in fine autumnus et in principio veris propter coniunctionem quam habet cum hieme. Patet causa quare nix non generatur nisi in hieme vel in fine autumnus vel in principio veris. Sunt tamen loca in quibus frequentius generatur nix quam in alijs sicut loca aquilonaria longe distantia ab equinoctiali circulo vel loca montuosa. Quia autem nix multa generatur in locis aquilonariis causa est quia frigiditas est multa in locis istis propter obliquum respectu solis ad illa loca. Loca autem montuosa vaporosa sunt vehementer et quia inter se pronocant vaporem inter se inspissant eum et frigus est diffusus inter loca illa omni tempore eo quod attingunt ad locum medium frigidum. Et ideo ibi multe nives generantur et in altioribus montibus perpetuo conseruantur. Ex his patet etiam per oppositum quod loca plana meridionalia vel non habent nives vel paucas habent et non diu conseruant eas.

Notandum tertio

De accidentibus nium. Quorum sunt multa. Primum nix est alba. Et hoc propter vehementem frigiditatem que est mater albedinis. Etiam quia ipsa materialiter est de pispis. Omnes autem tales partes multum recipiunt de lumine inter se et ideo sunt albe tamen visus terminatus sicut in cristallo contrita per vel vitro contrito vel quolibet alio opaculo non colorato. Secundum nix cadit quicquid per duas partes quicquid per magnas seu latas velut partes lane distracte. Causa est quod frigido multo preoccupied per frigidam conuersionem eius in aquam est congelata et ideo sicut partes nubes late sunt velut lane partes quedam ita

Summularum Alberti

sunt etiam partes nium ex tali nube modo predicto generate. Tertium quod nix angit frumenta quod per frigiditatem elandit poros terre et interius calefacit terram ideo ut sic conseruat fructus etiam nutrit. Quartum quod nix perpetuo conseruat in aliquibus motibus propter defectum caloris ipsam liquefacientis ubi consolidat in glacie et si perpetuo frigore vniuersaliter calidum a glacie auferat erit cristallus vel berillus vel alius lapis de humido aqueo generabilis. Frigus enim in illis poros adeo costringit quod calor sequens ingredi non potest in prealapis liquefaciendo et resoluendo humidum quod est in eis et ideo facilius igne consumuntur quam liquefiant. Et ex generatione illarum impressionum grandinis scilicet et nium et ex causis medijs earum per generationem que cadit precipue in martio et aprili in certis climatibus sicut se ipso vel septimo et in principio octauis plus a via solis distantibus. Et talia granula sunt rotunda rara et forma piperis hntia que generantur ex causa media seu mixta ex utroque eorum scilicet ex calore magis calido et eleuato quam nix sed minus quam grado et quasi in termino duorum nominum torum locorum. Et talia granula habent raritatem nium sed non mollitiem. Nam frigus magis vinctus seu sperica nam super sunt acuta inferius autem latiora. Et quia ita medio modo se habent ad generationem predictarum impressionum grandinis scilicet et nium ideo etiam medijs temporibus generantur et precipue in vere sole in vltima facie piscium ex parte ut latius in textu.

Ita autem contratio modo se habet quo ad tempus respectu grandinis. In

quibusdam tamen et in materia conueniunt. Generatur enim ex sapore ca-

lido non tamen sicut grado. Et huius signum est prenoscentia rusticorum qui in hieme quando remittitur frigus tunc nium expectant nisi sint nubes obscure.

Aliud signum veri est quod ego obseruavi et non inueni fallaciam in illo. Vapor future nium pallidus et lucidus et videtur multus. hoc est signum raritatis ipsius vaporis. Item diu stat in aere quandoque per octo dies et hec est causa caloris. sed non eleuatur nisi tempore hiemis. Et hoc ideo quia sol debilis est et ideo tunc adiutorio lune vel alterius stelle planetarum tunc in hieme sufficit vapor eleuare sed non sufficit adeo incendere vel calefacere sicut in estate fit. Hinc igitur accidit quod vapor nium non pergit usque ad regionem frigidis sed remanet circa regionem temperate frigidam tamen illi regioni est magis vicina quam terre et ideo frigus non est adeo forte super ipsam nec vapor est adeo rarus. Sed undique frigori daret ignem. Contigit enim quod vapor nium simul conuertitur et congelatur non autem conuertitur prius et congelatur posterius et quia vapor in conuersione est diffusus sicut lana catpinata ideo nix cadit lata sicut si per

Liber quartus

tes lane essent sparse. quia frigus non fuit forte super ipsum ideo in ipso egressu caloris conglobatur. Et quia ille calor egrediens aliquantulum resoluit illud quod debiliter congelatum est Ideo nix cadit mollis facilliter compressibilis quod non esset si cumino esset glacies sicut grando. Hoc autem locus inferior in estate satere non potest: quia tunc reflexio radiorum nimis calida est et congelationi ipsius niuis non apta sed Sibi sufficit conuersioni aque sicut accidit in pluuijs Et statim dicemus. Ex his duabus causis concluditur causa granulorum que cadere consueverunt in Martio et Aprili in nostris puta septi et septimi climatibus. et Ultra in parte octauo climatibus que plus a via solis distant quam alia. Videmus enim quod granula rotunda raras frequenter habentia formam cicercis Et hec generantur ex causa mixta ex utroque eorum ex sapore magis calido et eleuato quam nix sed minus quam grando et quasi in termino duorum locorum nominatorum. Et ergo ista interius habent raritatem niuis sed non molliorem eo quod frigus magis vincit seu vincit super ea. Ex terius autem tendunt in grandinis compactionem. Cum autem conuertitur vapor ille aliquantulum ex granitate subtilis dilatatur et superius magis attrahit de calido subtili igitur ibi efficitur acutum. Huius signum est quod frequenter in medijs temporibus generantur scilicet in Febre et magis in principio veris quam post medium tempus ipsius existente sole in ultima facie piscium et in principio arietis.

¶ Vapor autem

Unde Pluuia est vapor calidus et humidus humiditate aquea eleuatus a corporibus humidis aqueis hic inferius existentibus per solis et aliorum astrozum calorem usque ad mediam regionem aeris ubi propter loci frigiditatem condensatur et conuertitur in nubes et nubes in aquam descendente per guttulas propter salutem animantium Que definitio est causalis explicans omnia causarum genera sicut patet intuitu.

Summularum Alberti

Notandum primo

De causa efficiente. Nam causa materialis ex alijs predictis supponitur manifesta. Et autem causa efficiens pluuie frigidum impulsu in nube a circumstante calido. Et ideo frigidum tempore non pluit. Sed pluuia post gelu signum est resolutionis in aere Et tale calidum in toto aere est diffusum. et non in vna parte eius. Et ideo vndique ex se expellit frigidum quod in nubem veniens comprimit nubes et propter expulsionem cum impetu descendit aqua pluuie. Sed vehementior est impetus in estate quam in hieme. Et quod tunc calidum vehementius expellit frigidum quod soluit nubes in aqua. Ideo post serenius tempus impetuosiores sunt nubes quam alio tempore. Et quia in impetuosius pluuia est plus de frigiditate expulsa ab aere. Frigiditas autem est qualitas mortificativa ideo vehementes pluuie non bene conueniunt plantis sed potius pluuie suaues sine violentia descendentes quod in illis est plus de calido. et ideo similes sunt rozi. Loc vero generationis pluuie est et per se et per accidens. Est enim duplex locus impressionis alicuius scilicet naturalis in quo per se reperiuntur cause generationis talium impressionum. Sic media regio aeris est locus naturalis generationis pluuie quod semper est frigida. Alius est locus accidentalis in quo sepe per accidens reperiuntur cause generationis sic aliquando in suprema parte infime regionis aeris generatur pluuia cum frigiditas superior deprimatur illuc. Generatur autem pluuia hoc modo. Nam per calorem solis et aliorum astrozum a corporibus humidis aqueis hic inferius existentibus eleuatur vapor humidus et calidus humiditate aquea usque ad mediam regionem aeris ubi propter loci frigiditatem condensatur et vertitur in nubem et nubes in aquam descendente per guttulas super terram que cum sunt parue vocantur persecades. Si vero sunt multum grosse vocantur lambrocere. Et si mediocres tenent nomen commune quod est pluuia Magnitudo autem et paruitas guttarum causatur ex nube calidiori vel frigidiori quia calidior vndique dat introitum frigori. Et ideo conuertitur in maiores guttas. ut infra. Minus autem calida non sic patula est frigori et ideo conuertitur in minores. Quia autem vapor pluuie est quasi medius et facilioris eleuationis quam alij vapores humidi. Ideo frequentius pluit quam apparet aliqua aliarum impressionum. Et ideo etiam hec impressionum primarium qualitarum habet omne tempus. Nam et hieme et estate pluuia pluit et in vere et autumno. Causa autem quod diutius continuatur pluuia quam nix vel grando est quod propter facilitatem sue eleuationis vapor prius eleuatus continue nueritur a vapore consequenter eleuato et pluuia precedens est materia sequentis. Nam ex precedenti madescit terra quam necesse est iterum vaporare ex calore radiorum solis.

Notandum secundo

De signis pluuie Quorum sunt multa. Primum est ascensus vaporis sursum. Secundum est diminutio rois et fontium. Tertium est humectatio parietum et lapidum quod pluuia nedum generatur ex vapore sed etiam ex aere conuerso in aquam. Et ideo quod tempore generationis pluuie viget virtus potens conuertere vaporem in aquam. Igitur et aer talis generans lapides frigidus conuertitur in aquam. Quartum est quod lampades ardentes scintillant Nam aer circūdans oleum conuertitur in aquam manentem in superficie olei. inde oleum male ardet. Quintum est rubedo matutina solis que signum est quod multi sunt vapores inter nos et solem eleuari que nocte precedente non fuerunt conuersi in rores. Sed rubedo solis serotina non est signum pluuie sed serenitatis. Quia est signum quod sunt vapores eleuati de die in infimam regionem aeris et non usque ad mediam et adueniente frigiditate noctis non possunt amplius ascendere propter debilitatem caloris Et ideo conuertuntur de nocte in rorem. Sextum quod tempore generationis pluuie non videtur multa astra. Septimum est cantus ranarum. Octauum est quod musce et pulices fortius puniunt. Quos audius comedunt et aues nutrimentum diligentius querunt.

Notandum tertio

De accidentibus pluuie Quorum sunt quinque Primum est quod descendit per guttulas rotundas et frigidus. Et est causa quod cum sit frigida et descendit per aerem calidum reducit se ad frigiditatem.

Libor quartus

gurarum sphericam in qua est magis unita et potest magis resistere suo contrario. Secundum est quod huiusmodi guttule sunt quandoque grossiores. Et dicuntur guttule magne que cadunt tempore calido ab aquosa nube calida et ex calore undique introitu frigiditati prebente sicut et grando. Sed nubes illa plus habet de aereo quam nubes grandinis. Nec fit frigiditate expulsa ad unum locum sicut grando sed frigiditate communis que abundat in media aeris regione. In tempore autem calido fit quia tunc frigus contractum ad locum superiorem non tamen multum expulsum congregat partes nubes magnas. Et vehementer contrahit eas. Et ideo a tali nube descendunt magne guttule et descendunt cum impetu eo quod velociter constringuntur. De casu patet ad sensum. Quandoque autem tales guttule sunt subtiliores. Tertium est quod pluvia quandoque est dulcis propter humidum aerem admixtum. Et quandoque amara quia admiscetur exalatio terrestris et adusta. Quartum est quod sepe et sepius fit quam alie impressiones quia corpora humida facilius evaporabilia sunt quam terrestria et exalabilia. Et media regio aeris in omni tempore est frigida. Vel ideo sepe fit quia magis est necessaria ad salutem viventium ideo est magis intenta a natura universalis. Quintum accidens est quod aliquando cum pluvia cadunt ranunculi vermes et pilices et alia huiusmodi. Et hoc contingit quia quandoque cum vapore aqueo eleuatur viscosa exalatio que per virtutem solis et aliorum astrozum transmutari potest ad formam viventis. Cum enim viscosum reducitur ad aerem incipit durescere et constare et vertere se in pellem quandam in qua continetur pulsans calidum efficit spiritum cui additur anima sensibilis virtute stellarum et tunc fit animal. Causa autem quod hec animalia sunt aquatica est quia in tali pluvia vincit aqua. Signum autem huiusmodi est quod aqua pluvie hausta et custodita generat vermes et cum diu steterit et subtile terrenum ad fundum resederit efficitur clarius quam fuit. Et quia tunc simplici aqua subtilior est vermes nutrire non poterit ideo et tunc vermes moriuntur. Sunt autem alia multa signa et accidentia preter ista que pretermittam.

Apor autem aqueus ut frequenter non est rarus et subtilis et

calidus sed potius humidus et fumosus et grossus. Et ideo non al-

te ascendit ad regionem intensi frigoris. Sed remanet in inferiori cuius frigus sufficit conversioni sed non congelationi nisi per accensum et ideo a tali sapore recedit aqua pluvialis. Dico autem per accensum quod ex frigore accidentali in aere existente ipse pluvie antequam veniat ad terram congelatur et cadunt ut glacies. In estate vero non quia tunc calor fortior est et perpetuo eleuat vapores spissos non bene congelantur qui diuisus in partes grossas eleuatur parum et partes frigide intente in aere diuiduntur a calore diuisim eleuante sapore sine partes vaporis spissi et stant ibi cum nube aquea et hinc ibi aliquid frigoris et aliquid calidi alibi. Et ideo frigus istud sic fugiens tangit partes vaporis grossi stantis in nube et subito conuertit eas et inde fiunt gutte magne cadentes in estate et sine vento. Et videntur per solis lumen trans-

Summularum Alberti

re sicut pre cadente et sunt calide multum humectantes. Quod autem hec sit causa et generatio pluviarum et guttarum magnarum signum est in aquis pluvialibus de quibus calidum evaporatum non est remotum et in tota manet sic constipatum ventris. Aqua enim pluvialis constipat ventres et

valet differencis.

Consequenter dicendum est unde ros est impressio generata ex vapore frigido et humido non congregato in corporibus in inferiori parte medij interstij aeris paruo frigore occurrente ut dicit Aristoteles. Ros enim non fit quando auferat sicut enim quomodo ros est pluvia subtilis et pauca descendens in nocte. Pluvia autem est ros multus. Unde ventus australis sua humiditate ros generat et nutrit quem aquilo sua siccitate lambit et intensa frigiditate comprimit et construngit. Luna etiam humiditatem suam aeri imprimat et generationis ros in aere causa est sicut ut dicit Ambrosius vocans lunam matrem ros. Unde de nocte virtute lunari in aere primo originem occulte contrahit et tandem insensibiliter descendens per herbarum superficiem suauiter se diffundit ut infra patebit circa effectus.

Notandum primo

Quod ros et pluvia continentur et differunt. Nam continentur in hoc quod generantur ex vapore conuerso in aquam. Et videtur quod non differant subalter in materia et forma quia multum et parum sive paucum non faciunt differentiam nisi per accidens. Unde ros et pluvia hoc modo per accensum et non per se haberent differentiam quod non est verum quia est ros calidus vel humidus in genere suo. Et pluvia in compactione ad ros est frigida et humida. Preterea pluvia nunquam fit sereno tempore. Ros autem fit tempore sereno. Preterea nulla pars nubes signum est serenitatis. Ros autem omnis signum est serenitatis. Et his ergo videtur quod ros et pluvia habent differentias essentielles et non accidentales tamen. Et hoc certissime verum est. Si vapor paucus qui est materia ros subtilis est quia non est paucus nisi subtilis sit. Nam subtile separatum a grosso est paucum. Et ideo paucus vapor presupponit humidum spirituale subtile quod est materia ros. Grossus autem vapor a calido ignito inter superficiem terre ex parte et erumpente eleuat. Sed subtilis eleuat a calore superficie terre attingere ut est vapor ros et pluvie

Notandum secundo

Pro generatione ros. Quod frigus est multiplex. Nam quoddam est frigus solus. Quoddam multum et quoddam frigus vehemens. Si frigus autem per hoc quod est frigus non facit nisi spissare vapores in nubem et in aquam preter hoc quod ultra expellat ab ipso calidum vel non subito expellat. Si frigus autem multum est quod est quasi calcatus et stringit et congelat fortiter vniuersaliter expulso calido. Sed vehemens frigus est acutus quod preoccupat spissationem frigoris quia quasi simul tempore facit tres actiones scilicet spissare in aquam et congelare et calidum vniuersaliter expellere. Et hec frigora differentiam habent quod frigus etiam primum et multum frigus addens illi cumulationem frigoris. Vehemens autem quicquid est magnus vel multus sed est acutus quod penetratiuum propter illud in quod agit sicut est vapor qui subtilior est quam nubes. Et ideo fortius penetrat a frigore ut patuit superius in alijs generatis impressionibus. Preterea est duplex frigus quoddam est loci ut est frigus ipsius aeris. Aliud est frigus respectu supposito dico quod duplex est conuersio vaporis in ros. Quarum una est per se alia per accidens. Conuersio enim per se fit a frigore aeris in nocte per absentiam luminis solaris adeo etiam quod prius humores cito consumuntur a sole. Alia est conuersio per accensum sui ipsius et fit ex resolutione multum vaporis in se ipsum ad aliqd reflectens ipsum sicut per in olla cooperta ubi reflectus fumus generat aquam ut in textu. ¶ Generatur igitur ros hoc modo. Nam per calorem solis in die eleuatur vapor subtilis a corporibus humidis ad infima

Summularum Alberti

regione aeris qui frigiditate noctis tēpata adueniēte cōuertit in aquā descēdēte p̄ gurgulias adherentes herbis et folijs arborū. Vñ vapor rozius h̄z humidū subtile permixtū cū subtili sicco. Nec h̄z in se multū calidū sed tēpatū. Ideo recedente calore extrinsecō eleuat illud humidū subtile cū subtili terrestri et p̄ frigū diratē noctis simul ingrosat et cōuertit in aquā descēdēte sup̄ herbas et folia arborū. Sic igit nō prius cōuertit in nubē q̄ in aquā. Et ita ros nō h̄z nubē p̄uēiā sicut p̄uina. Et in hoc p̄t etiaz eo q̄ in nubē q̄ in aquā. Illud autē siccū cū terrestri mixtū humidū subtile quandoq̄ disponitur ad modū mellis. Et ideo sole radiēte sup̄ ipsū euaporat humidum et relinquit siccū ad modū farine sup̄ folia et herbas. Et q̄q̄z talis mā vocat māna. et q̄q̄z causat frigidā sterilitatē in fructibus et omes cōmedentes tales herbas q̄q̄z moriunt de fluxu ventris. Vnde Danna pastorū et ros mellitus et pessiferus idē valent. Sed q̄ mel s̄m Aluicē nō decoctū soluit ventrē. Est em̄ mel occultus ros attrahens oēs hūiditates plantarū.

Notandum tertio

Q̄ rosia multa sunt accidentia et effectus. Primus accēs q̄ ros est dulcis habens se vt manna. Et hoc fit q̄ est bene digestus per calorem solis. Scōm q̄ blada collecta in roze cito putrescunt. Itē q̄ ros habet siccū terrestre mixtū cū vapore calido in quo est et cōtrahitur pellicula in qua includitur aer calidus calore accidentali et extrinsecō. qui est causa putrefactionis vt dicitur. iij. metheo. Et q̄q̄z iste aer disponitur et ingrossatur et virtute celi recipit formā viuētis. Et inde est q̄ sepe generant tūc vermiculi cōmedentes blada. Tertius est q̄ omes cōmedentes herbas et blada rosida sepe moriuntur. Et hoc propter causam sup̄ dictā. Habet etiā alios de se notabiles effectus. Nā in suo descēsu herbis et plantis virores tribuit et q̄ estus diurnus desiccādo et cōsumēdo inclinauerat ros nocturnus tēperat erigit et subollit. Itē in herbarū summitatib⁹ gurguliam se recolligit et quasi suā originē perens ad aera ascendendo temp in foliorū extremitatibus se suspendit ardore solis nō sustinens imo c̄to ad tactū solariū radiōū dissoluitur et penitus euāescit. Virtutē tamen suā aeri impressā nō deserit q̄ per sue diffusiōis presentia per aera effectū suū in herbis et seminib⁹ manifestissime derelinquit. Itē ros cū sit quedā suba aerea et in se subtilissima in sup̄ficie nihilominus tamen miro mō efficax est in virtute q̄ terrā inebriat et fecundat et medullā in granis amplificat et augmentat ostreas et alios p̄sces conchiliū in mari impregnat et maxime ros vernalis. Nā verno tēpate ostrea se de nocte contra roze aperit quez descēdētem intra se recipit atq̄ haurit qui hauritus et p̄sces reficit et impregnat et p̄ sui incorporationē cū interiorib⁹ p̄sca gemmā precipitissimā gnat s̄z margaritā que quāto est nobilior tanto albio atq̄ maior licet dicitur in libro gemmarū. Item pullos coruinus adhuc in pluma albidos anteq̄ nigrescant reficit et sustentat. Itē aerem diurno calore calefactū refrigerat et tēperat. Et si fuerit nimis per calorem p̄cedentē rarefactus ros p̄ sui incorporationē ipsū sum inspissat mediocriter et condensat vt dicit Albumasar. Itē ros vim venem repulmit in animalibus venenosis et coartat ne tantū de nocte q̄tū de die se diffundat. Itē ros q̄uis in se gustui videatur ad modum aque insipidus tñ potestariue et effectiue est dulcissimus et mellis ac manne herbis et floribus causatiuus. Nā ex roze celesti in floribus mel et manna in quibusdā partibus grece generatur vt dicitur in Platone. Ros tamen in aere corrupto genitus ex corruptione loci fit corruptus et aliorū corruptiuius vñ. Vnde talis ros inficit flores tenellos et corrumpit segetes nouellas quādo sunt adhuc in spica et talis corruptio vocatur rubigo vt dicit glosa Iheronimi sup̄ illud Iob. his primo residuū bruti commedit rubigo. Est em̄ rubigo s̄m Ihero. quādo tenere fruges no xio roze percuciantur et verruntur simulq̄z corrumpuntur. Nam hec pestis omnia vastat etiam stipulam et fenū intantū q̄ nec cibo sunt vitula nec fimo. Quo modo intellige p̄uina accidentia.

Dissequenter dicendū est de roze qui h̄z aliquod simile cūz

pluuia. et de causa p̄uine videndū que etiā h̄z aliquod simi

le cū nibe. ¶ Generatio rozis est ex vapore grossiori q̄ pluuie et mi

Summularum Alberti

nus calido eo q̄ h̄z aliquod terrestre admixtū. Et ideo nō eleuatur nisi patū et non fit in tēpate magne caliditatis neq̄ magne frigiditatis. Et fit eius conuersio iuxta terrā et quādoq̄ ad altitudinē vnius cubiti vel palme vel turris et huiusmodi. ¶ Fit enī cōuersio huiusmodi vaporis dupliciter s̄z p̄ se et p̄ accidens. Vñ p̄ se fit a frigore aeris in nocte quando non est reflectio luminis a sole et ideo est parui humoris et cito cōsumitur a sole. Alia est cōuersio p̄ accēs suipsius et fit ex resolutione multi vaporis in seipsū ad aliquod reflectens ipsū s̄z p̄t in olla cooperta vbi reflectus fumus generat aquā. Et sicut fit in instrumento quo fit aqua rosaica. ¶ Vnde cū cenatur de sero in gramine in crepustulo desepit nō fit rotatio sub mēsa p̄ reflectionē vaporis ad mēsa.

¶ P̄uina autem

Vnde p̄uina est vapor congelatus vt dicit Aristot. sine impressio generata ex vapore frigido et humido non congregato in corpus nubes in medio intersticio aeris congelato per frigiditatem loci et temporis in quibus non est aliqua pars caliditatis vt dicit Aristoteles. Commentator vero inquit. Materia p̄uine et rozis est vna et locus amborū est vnus et etiam agens. Sed diuersificatur per fortitudinem agentis et debilitatem ei⁹. Et cum fuerit frigus remissus fit ros. Cum autem fuerit intensum congelatur ille vapor anteq̄ transmutatur et fit ex ipso p̄uina. Vbi

Notandum primo

Q̄ ros et p̄uina conueniunt et differunt. Conueniunt enim primo in hoc q̄ generantur ex vapore habente debilem calorem. Secundo quia generantur tempore sereno et quando non sunt venti multi. Ratio quia magni venti segregant illam materiam subtilem. Si enim fiat ventus aut ille erit aquilonaris. aut meridionalis. aut orientalis. aut occidentalis. Et si quidem est aquilonaris frigidus est impediens eleuationē causari vaporis. Si autem meridionalis ille congregatiuus est nubium et trahit serenitatem et tunc iterum non eleuatur vapor subtilis sed spissus qui est materia pluuie. Si autem est orientalis ille est calidus eo q̄ sol diu agit in ipsum sicut dicitur infra. Si autem est occidentalis ille pluuiosus est non habens vaporem purum et clarū qui est materia rozis vel p̄uine. Omnes autem secundarij venti proprietates sequuntur principales. Et ideo flante vento Alut non eleuatur vapor rozis et p̄uine. Alut si eleuatur ad formā rozis vel p̄uine non potest peruenire. Et sic intelligitur dictum philosophi quando dicit q̄ vapor rozis eleuatur in sereno et non eleuatur quando fiat ventus. Alioquin cōtradiceret sibi inferius. Vbi dicit q̄ ros fit quando fiat auster non septentrio. Ad hoc cū verum est de materia rozis que eleuatur in austro. Sed austro durante materia hec ad formā rozis non peruenit sed potius in sereno austro succedente. Et hoc est etiam verum de materia p̄uine. ¶ Tertio conueniunt in loco generationis. scilicet in regione infima aeris. ¶ Differunt autem primo quia p̄uina congelatur. Secundo. quia p̄uina generatur in locis frigidis et tempore frigido. Ros autem tempore et loco tem

Libet quartus

perato. Tertio differunt quia ros per se generatur. Et hoc flante vento australi quo ad elevationem. Et pruina generatur flante vento borea. Et hoc quando sunt modici venti et non magni. ¶ Generatur autem pruina sic. Nam de die per calorem solis et aliorum astrozum eleuatur a corporibus humidis vapor subtilis debilem habens calorem ad infimam regionem aeris qui frigiditate noctis adueniente simul ingrossatur et congelatur descendens et adherens folijs arborum et herbis et pilis animalium. De die pruina accidit durities ex frigore loci et temporis in quo generatur quia frigus vapor a partes aggregat et contrahit. Et sic pruine substantiam duram reddit. Ex nimia enim frigiditate albecit et herbas et flores super quos cadit macridos efficit et exurit ad modicum solis radium euanciscit et in rorem redit. Et quia pruina nihil aliud est quam ros congelatus ut dicit Beda. Nam ros descendens ad terram frigiditate noctis speciem albam duram et frigidam recipit et sic in pruine substantiam superficialiter se conuertit.

Notandum secundo

Quia multa sunt pruine accidentia. Quorum Primum est quod maxime generatur in altum nali tempore et loco rigido. Nam requirit congelationem. Secundum quod communiter est ferida. Et quod generatur ex permixtione exalationis calide cum vapore humido viscoso. Tertium quod aliquando materia pruine ascendit sursum et conuertitur in nubes et tunc est signum future pluuie. Quandoque vero descendit. Tunc est signum future sene nitatis. et destruantur sepe fructus in flore tempore veris per pruina. Et latius secundo de merborum.

Notandum tertio

Quia dominus Albertus ponit quandam generationem cuiusdam rois specialis. cuius consideratio magis est rustica quam philosophica in entia. Unde (vix patuit) manna pastorum ros mellis seu pestiferus idem sunt. Et eius generatio est post pluias magnas. Quia tunc humidum pluuiale permiscetur aereo atque terrestri nature et illa simul eleuantur foris calore et hinc generatur illud manna viscosum instar fluentis mellis modicum spissius tamen melle sed agente sole in ipsum tunc humidum euaporatur et comburitur et terrestre sic ut quod relinquitur ita apparet in arborum folijs ut sparsa farina alba. Et sua siccitate exsiccatur et comburitur. ¶ Et illius rois tres sunt effectus. Primum est inducere mortem in ouibus. Nam in fluxu ventris demeruntur oues in unum de tali rore comedentes. Nam sicut Zuericham. Vel non de orem solunt videri. sed uel est ros occultus. Et quia calidum et siccum in tali nutrit coleram. Ideo oues mortue apparent erodee quando aperiantur per incisuras. Etiam omne dulce est consipiatum et repletum venarum epatis. Hoc patet ex illo non habentes appetitum comedendi non dulcibus sed acetosis utuntur. Nam dicitur in preleumate cibaria dulcorosa citius repleri quam acerosa. Magno igitur appetitu illa res dulcis comeduntur ab ouibus quare in eis operatur quod dictum est. Secundus effectus quia inducit sterilitatem. Nam siccum relictum post humidum assumptum aereum in illo rore attrahit omnem humiditatem plantarum super quas saltem ceciderit et moram fecerit inde sterilitas sequitur. ¶ Tertio quia inducit pestilentiam ex consequenti. Nam carnes ouium et animalium comedentium de illo manna infecte sunt. Quare homines et talibus carnibus comedentes etiam inficiuntur. Corrupto namque cibo et homo cito corrumpitur. Etiam per se homines olera et fructus comedunt tali rore perfulos. Agitur accidit hominibus quod brutis scilicet talis interitus. Ideo caprum est tunc ab eis fructuum abstinere. Nam dicitur in communi Adagio. Post fructus sequuntur luctus.

Ruina autem fit ex sapore eiusdem nature. Sed frigus

densum in aere congelat ipsum. conuertendo sicut dictum

Summularum Alberti

est de niue. quia frigus magis condensatur in corporibus solidis. Sicut sunt lapides et ligna. ideo egrediens frigus ab illis. et tangens Sapore circumstantem conuertendo constringit ipsum. et facit ipsum circa se stare. ¶ Quia autem hoc sit verum: est signum satis familiare in spiritaminibus in hieme ad bestem. vel pilos. Quia spiramen magis humidum est in hieme quam in estate propter generationem flegmatis. Cuius proprium est esse in hieme. ¶ Grossus ergo Sapor exspiratus conuertendo congelatur et circumstat pilis et bestibus et pruina arboribus. ¶ Duricie autem pruine super niuem causa est quia densum frigus circa terram ex condensatione ipsius in corporibus terrestribus expellit. Velociter aerem calidum a Sapore. Et licet in ipsa conuersione congelatur. Fit tamen rigidus eo quod nihil manet de calore eleuante ipsum. quod resoluendo ipsum mollificet. ¶ Fuit autem quedam rois generatio magis a pastoribus quam phisicis inuenta cuius descensus ego a pastoribus edoctus: frequenter obseruavi. ¶ Est autem Sapor Salde spissus quasi olei fumus atque vel adipis generatus ex coniunctione trium elementorum terre aque aeris. et calidum ignis est in eo digerens et ideo ex eo efficitur humiditas ductuosa dulcis Salde ad modum mellis. et quando cadit super vegetabilia prius efficiuntur quasi melle perfusa. Postea autem euaporato humido subtili aereo emacet grossius terrestre. et quia humum mixtum et digestum erat videtur sicut farina mole dine solabilis resissa super arborum folia et contrahit ea in

Liber quartus

tes in eis. ¶ Quandoque enapozato calido ex seipso trahit ad superfati-
em secum humidum. Et quia ex frigore aeris generatur pellicula ex-
terius idcirco aer inclusus connequitur ad spiritum sensibilem et animale et gnan-
tur inde Serpes et pue musce. ¶ Et pastores duo magna accideria ex
his pronosticantur et frequenter quinq; tertium. Quorum duorum primorum Serpens est
mors animalium omnium et pecorum. Et huiusmodi duas causas mihi assignaue-
runt. Quartum Sna quod ex dulcedine tantum inde comedunt quod eorum fel ex mul-
ta colera augmentatur ita quod cutis fellis scindatur et fel per viscera diffun-
ditur ex multitudine et amaritudine et scindit ea. et per consequens anima-
lia moriuntur. ¶ Alia causa est quia nimis auide sumendo dulcedinem
tunc epas opilatur et nutrimentum multum attractum non potest ab ipso
digeri. et ad membra dirigere. propter denatam epatis repletionem ibidem re-
manens concutitur et ebullit. Et ex ebullitione sequitur putredo. et pri-
um transpositio. ex quo sequitur transsubstantiatio. id est noue rei generatio et
ergo materia in epate putrescit et generantur inde sanguisuga. et replent
totum epas et Serpens verum esse oculis conspeximus. ¶ Et hec rudi-
bus dicta sunt de generatis impressionibus ex sapore humido in alto in-
teris autem prehabitis generationibus scilicet generatis ex sapore ca-
lido sicco et inflammabili. Et generatis ex sapore humido est Sna az-
cidens quod non est silentio pretereundum scilicet quod quandoque subito et
impetuose. quandoque successine descendunt et suauiter cadunt. ¶ Huius
causa est duplex quarum prima est. Frigus expellens sibi contrarium calidum
sicut accidit in assub cadete et dracone Solate qui mouetur ad latum non dire-
cte inferi. Est enim Sapor in equaliter lenis et gravis curuas se propter

Liber quartus

tubum motum et inflammatur ex confricatione quo ad latus Sna pellit
frigus obuians et ad aliud contrahit calidum consimile. Assub autem cadit
ex impulsione contrarii quod inclinat se ad Sna partem siue plagam mu-
di. ¶ Unde dicunt marini quod Sensus sublime stat ad istam partem et puto
esse Serpem. Alia causa est fortissima impulsio ex duplici impellente. Quo-
rum Sna est frigus loci ut dictum est. Et huiusmodi signum est quando effun-
ditur ignis in aquam raram. Fit enim ibi impulsio et expulsio subita et impetiosa
Sna ab altero. ¶ Alius est Sapor siccus expellens humidum et e converso.
Et ideo impetiosa pluuia semper est a Sento precedente et moluente et in-
spissante nube. ¶ Et hec dicta sufficiunt de generatis in alto ex sapore
sicco inflammato et ex sapore humido non inflammato.

¶ Dicamus nunc Sentes omnes
Unde ventus sicut quoddam nihil aliud est quam aer motus et circumagitur ex fumositate
a terra ascendentibus et aerem repellentibus generatus. Quam descriptionem arguit
Aristoteles in topicis quia descriptum non vniuersaliter predicatur de sua descriptione. Nam
non omnis aer motus est ventus. Oportet enim ad hoc quod aer motus sit ventus quod ibi ma-
ius impulsus et quod multum de aere diutius impellatur. Et ideo ventus sic notificatur
Est vapor terreus aeris superiora transcendens et aerem fortiter percussio impellens
Cum autem sit de vapore subtili in genere suo Subtile autem natum est ascendere ideo
vapor ille perit asproa aeris quam vapor pluuie. Vbi

Notandum primo

Quia causa venti est duplex scilicet materialis et efficiens. Materialis est vapor terreus
siccus et grossus qui propter eius grossitiam non est inflammabilis sicut vapor terreus
subtilis. Unde vaporis eleuati ab inferioribus elementis duo sunt genera scilicet vapor humi-
dus qui eleuatur ex aqua et vapor siccus qui eleuatur ex terra. Vapor autem siccus terreus
sicut sui diuersitate tria sortitur nomina. Si enim accipiat nomen quod est in ipso sicut quod super eam est
aer efficiens sue cause qui est calor adurens tunc dicitur fumus quod fumus est ex terrestri ignito
evaporante. Et ideo fumus est niger et denigrat corpora propter particulas quas terrestres
combustas que ferunt in ipso. Si autem consideret subtilis siccus quod est in vapore illo sine fu-
mo tunc dicitur estus quod subtile terrestre cito dat flammam et cito incendit et ideo etiam ex illo ig-
nes perpendiculares et cadele et assub gnant sicut super est determinatum. Si autem causa
continuitatis illius fumi consideret tunc dicitur vapor quod continetur non habet nisi ab humore aqueo
quod vaporat in ipso licet vincat in eo natura terreus. Et hec est causa triplicis nomi-
nis istius vaporis ex quo generatur ventus. Dicitur itaque materia venti vapor terreus
et materia pluuie dicitur vapor aqueus quod non potest esse quod vapor sit omnino elementis
simplicis eo quod non eleuat vapor nisi ibi contingunt cetera tria elementa et ideo aliquid
de tribus elementis est in quolibet vapore scilicet de aqua terra et de aere. ¶ Et
hec de causa materiali.

Notandum secundo

Libert quartus

De causa efficiente. Est enim causa efficiens omnium ventorum calor solis eleuans hunc vaporē et non consumens. Vnde cum voluit sol in orbe suo et radius eius directe opponit terre et appropinquat terre quando est directa oppositio tunc eleuat vaporē ex eorum tunc elongatur et oblique respicit terrā tunc incipit vincere frigus in aere. Et ideo vapor eleuatus perit a frigore et inspissatur et resoluitur in aquā sicut vapor aqueus propter frigus quod super aerem dñatur eo quod sol elongatur ab ipso non quidem quo ad spatium quod fit inter solē et terrā sed frequenter ad obliquitatem radij qui incidit in terrā. Et ideo aque pluuia vel nix sunt plus in hyeme quam in estate. Quia in hyeme elongatur sol quo ad motum suum quem habet in circulo signi non. Nam in hyeme mouet in signis meridionalibus que oblique nos respiciunt et plus diſtant a nobis quam signa aquilonaria. Si autem etiam aque pluuia et nix in nocte plus quam in die eo quod tunc sol elongatur a terra nostra habitabili quā ad motum eius in circulo equinoxiali. Vnde per experientialiter quod in autūno sepe sunt fortes venti quoniam sol est circa equinoxiū autūnale. Cuius ratio est quod tunc sol elementa grossa sicut terram et aquā exsiccat attrahit ad se vaporē siccū et terreū quem propter sui debilitatē non potest consumere qui vapor obuians inferiori parti medijs regionis aeris econuersio expellitur a frigore illius regionis. et sic causatur quidam impetus vel quidam motus ipsius aeris qui dicitur ventus. Alij vero ponunt causas ventorum esse nubes in aere exites sua mole aerē hinc inde prementes et impellentes quod ex tali motu nubium et impulsu fit ventus. Alij autem dicunt ventum procreari ex conflictu brachiorum maris in quattuor partibus terre. Nam in aquilone brachium australe conflictu facit in orientem et commouetur mare ex cuius motu mouetur aer et fit ventus qui vocatur Subsolanus. Quando vero conflictu in occidentē fit ventus qui dicitur Favonius sive zephyrus. Econuerso si brachium orientale et occidentale fecerint conflictu in meridie fit ventus qui vocatur auster. Si in septentrionali fit ventus qui vocatur Boreas. Ex alijs autem reflexionibus maris intermedijs dicunt ventus collaterales generari. Ad huc dicitur alij vnde dicit Beda quod ex cauernis terre fit ventus. Ad hoc modo quia aer debilis est nature et ideo subintrat cauernas terre et exiit. Cum autem una pars nititur exire et alia subintrare fit conflictus et mouetur aer et fit inde ventus. Et inde est Colea regio ventorum que est regio cauernosa.

Notandum tertio

Quod locus generatiois ventorum est circa mediā regionē aeris que est maxime frigida videtur. Illuc enim vapor terreus ascendit et cum sit per naturā grauis et frigus. obuiat ei frigus loci quod ipsum inspissat et grauat et facit aliquantulum descendere. Calor autem solis in ipso existeris non est de facili separabilis ab ipso quod magis confortatur a sicco terrestri quam in humido vaporē cum humidū facilius recipiat sed male retinet. Per oppositū autem siccū male recipit sed bene retinet formā sibi impressā. Et ideo talis calor eleuat cum calidi sit ascendere. Et ideo fit violenta impulsio aeris que dicitur ventus. Modus autem generationis ventis est talis quoniam vapor grossus et siccus et terreus eleuat usque ad infimā partem medijs regionis aeris tunc frigus inextingit tales vapores ingrossat et impellit deorsum. Et quod ille vapor densus est eo quod est nature terreus ergo fortiter retinet calorem sibi impressum a sole qui calor iterum eleuat illum vaporē et frigus iterum obuians viceversa repulsiuū talem vaporē. Et sic continue fit violenta impulsio que ventus dicitur secundum Aristotē et Albertum.

Sciamus nunc ventos omnes et causas ventorum materialem

efficientem et locum generationis ipsorum. Ventus igitur

fit ex vapore grosso et sicco terrestri materialiter. Efficitur autem a ca-

lore solis hunc vaporē eleuante et non consumente. Huius signū est quod

Senti fortes precipue sunt in autūno sole existeris circa equinoxiū autūnale

Summularum Alberti

quod tunc sol combusto exsiccat elementa et ideo vapor exalat et magis sic-
et terre et ideo dicitur quod in autūno complexio terre dñatur. i. frigida et
sicca Loc. Sero generationis est circa mediā regionē que est maxime frigo-
ris. Ascendit enim illuc vapor terreus et ille cum per naturā sit calidus
et grauis obuiat ei frigus loci et inspissat ipsum et descendere facit ali-
qualiter. Calor autem solis non est de facili separabilis ab illo. quod
magis confortatur in sicco terrestri quam in vapore humido Et ideo iterum
eleuat ipsum et ideo fit violenta aeris impulsio que status vocatur.

Sic itaque determinata

Vnde absque dubio vapor ex quo generatur status seu ventus primo eleuatur a deorsum
in sursum. Sed cum est superius a frigiditate loci excutitur et agitur et mouetur im-
pulsus ad latus vnum et superius vbi tangit frigus enim vbi violenter depimitur et
suo descensu impellit aerem ex obliquo inferius ad terrā non directa diametro sed po-
tius oblique. Et ideo materia eius non est deorsum veniens in sursum Sed potius mo-
tus eius et status eius est a sursum in obliquo veniens in deorsum Quod potest sic ima-
ginari. Sicut si eleuatur pannus in aere et postea oblique depimitur tam violenta su-
perior pars eius quam inferior lente sequi imaginetur et ab extremitate panni superiori cur-
uata versus terram multe linee oblique imaginantur terre incidentes. Erit enim pan-
ni motus sicut motus vaporis et linee similitudinem quandam expriment status ex obli-
quo impellente aerem ad terram qui aer repercussus in terram impetu expellitur in cir-
cuitu terre et secum trahit puluerem et paleas. Vbi

Notandum primo

Ex textu Quod venti incipiunt flare ab extremis partibus terre scilicet in oriente occide-
te septentrione vel meridie. et lateraliter veniunt ad nos et non descendunt cum impe-
tu status sublimi quemadmodum pluuia. Ratio est ista quia in extremis partibus ter-
re radij solares sunt debiliores ex quo non directe sed oblique incidunt in terram et ideo
non habent vaporem siccum et terrestrem ante eleuare propter frigus obuians. Quod
econuerso pellitur deorsum et iterum per calorem solis eleuantem eleuatur et viceuer-
sa pellitur deorsum et incipit flare in partibus extremis ad partes medias terre habita-
biles. Et sic aer motus ex tali impulsu vaporis monet aliam partem aeris circa se. Et
illa pars mora iterum mouet aliam partem sibi propinquam et illa iterum aliam donec
cessat virtus impellens. Et ita venti veniunt lateraliter.

Notandum secundo

Quod sol dicitur facere cessare ventos. Vno modo ipsos ventos existentes destruendo
quando scilicet exalatio est debilis et parum calida tunc sol suo excellenti calore eorum
tinguit et terminat. Alio modo facit ventos cessare impediendo generationem ipsorum
Nam Sol aliquando per suum calorem excessum prius terram desiccatur et exalare fa-
cit. Sicut magnus ignis vnum lignum viride consumit citius quam ipsum fumare per-
mittit. Ideo etiam sole existeris circa Cancrum pauci sunt venti. Quia calor solis tunc
multum excessiuius est et furens. Et sic consumit et comburit vapores et exalationes
in terra. Sed sol etiam est causa commotionis ventorum quando mediocriter ca-
lescit terras quod tunc facit eam fumare et eleuat materiā ventis. Cuius signū est quod in vere

Liber quartus

et altius sunt plures venti quod in alijs temporibus anni propter hoc quod calor in vere et autumno est temperatus et sunt plures venti in die quam in nocte. quia in die sol oblique nos respicit. Ideo non consumit illam exalationem quam sufficit eleuare. Sed in nocte calor ille deficit sufficienter eleuare materiam.

Notandum tertio

Quod venti sunt discontinue hoc est quandoque sunt. Quandoque autem quiescunt. Ratio autem est et prouenit ex virtute solis que tunc est valde debilis. Et quod vapor ille unde venti generari dicuntur quandam loci frigiditatem contrahit partem eius superiorem valde et excessiue deprimunt. Cum autem latissimus vapor sit inspissatus a frigore motus aeris et dat flatum vni donec descendit ad terram. conuersio superioris extremitatis ipsius super inferiorem terre superfitiem. deinde resurgit et suscitatur calor solis ex radijs super terram ipsum iterum eleuante ideo confortatus iterum dat ascendere alium flatum fortiozem. Et ex illo apparet quod sol dicitur esse causa commotionis ventorum et cessacionis ut patet. ij. metheo. Sol enim et cessare facit et commouet spiritus.

Sicque determinata causa materiali et efficiente. Et dicto de loco venti in comuni oportet magis ad spem transire. Et sciatur quare ventus a lateribus venit nostris et non descendit cum impetu status sublimi quemadmodum modum pluuia. ¶ Dico ergo quod locus generationis venti sunt quod stare incipit est in extremis terre et non super terram. Causa autem est quod reflexio radij est debilis in extremis terre et in medio fortis. et hoc est propter angulum radij qui in extremis est obtusus. In medio autem rectus siue acutus. Cum igitur causa efficiens venti sit calor debilis et euocans tantus. Ideo confortatur materia venti in extremis terre nostre habitationis. Vel situationis et non directe cadit super ipsas. ¶ Causa autem est quare ventus stat discontinue. Et statum facit diu et cessat ad horam et iterum stat. Debilitas est caloris solis quod in sapore illo est frigiditas loci et natura saporis deprimunt superiorem partem eius. Salde vehementer et cum latissimus vapor sit inspissatus a frigore multum agitat aerem et ad flatum donec descendit conuersio superioris extremitatis ipsius super inferiorem terre superfitiem. deinde resurgit calor ex radijs super terram iterum calido suo eleuante super ipsum et superaddente ei materiam ex eleuatione pluitis saporis

Summularum Alberti

in ipso. Et ideo confortatus iterum dat ascendendo alium flatum fortiozem.

¶ Oportet enim nos esse doctos quia sapor terre nunquam ascendit equaliter in omnibus partibus quia sunt in eo opposite virtutes. Salde grauitas et lenitas et non equaliter subtilis propter duritiem siccisaporis. Et ideo ascendit sicut pellis extensa ab inferiori ad superius cuius ad nos versa est latitudo.

¶ His dicitur

Unde sicut ex superioribus patuit vnus ventus fortior est et validior reliquo. Et hoc sunt diuersas plagas vniuersi et vigorem principalis efficientis. Vbi

Notandum primo

Septentrio et merides plures et fortiores faciunt exsufflationes quam venti qui veniunt ab oriente vel occidente et alij collaterales eorum. Ratio quia fortis et magna sufflatio causatur a plurimo vapore congregato spisso non impedito per materie abscissionem. Cum ergo sol non sit in aquilone et meridie nisi per illuminationes et non per presentiam corporis sui. In oriente autem et occidente. et in medijs que sunt in via solis per illuminationem et corporis sui presentiam erit sol magis calefaciens orientem et occidentem et loca intermedia quam aquilonem et meridiem. Calor autem fortis multum attrahit humidum quasi in sui nutrimentum. Ergo multe euaporationes fiunt in via solis inter orientem et occidentem. Et ille conuertuntur in pluuia. vel alias impressiones humidas per solis elongationem. Nam cum est in oriente tunc infigitur vapor in occidentem. eo quod longe distat a sole. Et conuerso cum est in occidente tunc infigitur vapor in orientem et conuertitur in aqua et descendit. Sed descensus pluuie impedit ventum quare in oriente et occidente et medijs parue sunt sufflationes. Sed calor debilis in meridie et precipue in aquilone facit hoc quod calor digestius debilis facit in animali. Sed talis calor debilis facit fumos terrestres indigestos grossos. qui sunt in animali materia ventositatum. et in mundo sunt materia ventorum. Et ideo quantum est de causa efficientis partes aquilonares et meridionales maiores sunt exsufflationis quam partes orientis et occidentis et locorum que sunt inter orientem et occidentem. Sic itaque patet quod vnus ventus sit fortior alio. Nam cum superior extremitas exalationis ingrossata et inspissata a frigore loci descendit et spissum aerem fortius impellit quam rarus fortior tunc erit status descensionis quam ascensionis. quam ascensionem et descensionem philosophi dicunt motum tortuosum. Vbi

Notandum secundo

Generaliter omnis status et motus vaporis est tortuosus quo ad hoc quod nec ascendit sursum nec deorsum sed mouetur in circuitu terre quasi per circuli quandam arcum. Et ideo nubium ventus oritur et ascendit et descendit in orientem per motum stellarum. Cuius triplex est causa. Vna quidem et prima est vis stellarum. Sicut enim ex propria disciplina astronomorum accipitur. Stelle quedam eleuant ventos hos vel illos. Sicut

Jupiter
Sol
Luna
Mars

Aquilonares
Orientales
Occidentales
Meridionales

Cum autem hoc quasi principium sit quod cum causa aliqua per motum suum induat effectum oportet effectum in aliquo imitari motum cause. Stella autem cum moueatur circulariter oportet vaporem ad minus tortuose per arcum orientis moueri. Eodem autem modo dicitur quod

Liber quartus

do plures per se faciunt ventos. vel quando signa ventos faciunt. Sicut tria signa habentia qualitates calidas et siccas que dicuntur

Ignea triplicitas	Aries	Dicuntur orientalia quod com- monent ventos orientales et tria habitia qualitates fri- gidas et siccas dicuntur	Terrea triplicitas	Thaurus	Dicuntur me- ridionalia quod com- monent ven- tos meridionales. Tria autem habentia qualitates calidas et humiditas que vocantur
	Leo				
Aerea triplicitas	Sagittarius	Dicuntur occidentalia quod de- phensum est quod periclitantur ventos occidentales. Tria autem habitia qualitates flegmaticas fri- gidas et humiditas dicuntur	Aquosa triplicitas	Scorpio	Dicuntur aquilona- ria. quod com- monent ven- tos aquilona- res
	Libra				
	Geminus				
	Aquarius				

Secunda causa magis est naturalis. Et est sumpta ex parte loci in quo generatur ventus. Hic enim subter habet calorem per circuitum undique expellentem a se frigus et similiter supra se habet esum qui similiter undique a se expellit frigus. Agitur autem vapor calidus a frigore ergo oportet quod agatur in loco frigoris in circuitu. Et sic motus eius est tortuosus. Tertia causa est ex ipso vapore qui impellitur sursum a calore eleuante et percutitur a frigore spissante ergo oportet quod cadat ad latus in circuitu terre. que sunt de mente philosophi.

Notandum tertio

Quod hic dicitur de aere quod sit elementum omni impulsioni obediens. ut dicitur in textu. Est enim aer dictus ideo quod ferat ignem et feratur ab aqua ut dicitur Aristoteles. Aer autem partim pertinet ad materiam terrestrem. partim ad materiam celestem. Nam pars aeris superior pura clara et queta ubi procellosi et ventosi motus non possunt attingere pertinet ad celestem. Pars vero inferior spere aque et terre vicina turbulenta grossa et compacta ex humidis et terreis vaporibus corpulenta. pertinet ad terrestrem. Et hec pars aerea diuersas ex se producit species ut visum est. Nam aer vehementius concitat facit ventos conuulsiones et tonitrua contractus nebulas conspissat pluuias coagulat nixem et grandinem dissensum vel temperat serenitatem ut dicit Aristoteles et Beda. Plus autem habet raritatis quam cetera elementa. Est enim aer simpliciter substantialiter humidus et calidus. Ex propria enim natura seu substantia est humidus et ex vicinitate orbis calidus. Et ideo huiusmodi qualitatibus proprietatem aer est sui naturaliter diffusius a superficie terre et aque usque ad speram ignis undique extensius. Et substantia autem sua subtilitate et raritate transparent et perspicuus et ratione dyaphanei tatis seu transparentie est influentie celestis virtutis et impressionis solaris luminis receptus virtutis inspirandi et respirandi est omnibus animantibus ministratus. Omne enim animalium est respiraculum et volatiliu celi proprium habitaculum. Si enim aer non posset viuere aliqua animata creatura. Et talis aer potest condensari ex triplici de causa. scilicet ex vapore partes terrestres suas et grossas cum aere permisceri. Vel ex frigiditate partes humiditas aeris coagulare vel ex generatione noui aeris secundum se recipiente per cuius ad primam additionem aer ingrossatur ut dicit philosophus. Rarificatur autem et subtiliatur ex causa contraria scilicet propter vaporis ascendantis consumptionem. Per ultimam vero humiditatis sue rarefactionem et caliditatis intensionem aer in naturam igneam transmutatur. Immutatur itaque aer secundum substantiam vel qualitatem multipliciter ut dicit Avicenna quod etiam supra multis modis visum est. Est etiam facilius eius motus ad omnem partem per naturam sui. quod probat dominus Albertus hoc signo Proiectio lapidum in aqua mouet et impellit eam et inundat ipsam per circulos minores. deinde per magnos et extensos semper de parte post partem quousque cessat virescitur impellens si igitur hoc modo talis virtus parua dat fortem motum et validum mul-

Summularum Alberti

to magis sumus latissimus dat flatum magnum et tortuosum. Ex quo sequitur ulterius cause soni ipsius venti ad modum vndarum sese cōstringentiū inq̄rū vna procella preuenit alia effundens se super eam

Hic distis facile est videre qualiter dicitur flatus sit alio fortior. et quis eorum sit fortior. Cum enim superior extremitas inspissata a frigore loci descendit et spissus aer fortius impellit quam ratum fortior erit flatus descensionis quam ascensionis. Ista autem ascensionem et descensionem dicunt philosophi motum tortuosum terrestris vaporis. sicut etiam vocat ipsius vaporis magis proprie sumum propter sui terrestritatem et vaporis aqueum magis proprie vocari nomine proprio vaporis. Hic autem est scire necessarium quod aer est elementum etiam omni impulsioni obediens et facile eius motus fit ad omnes partes per naturam sui.

Signum autem huius est proiectio sagittarum in aqua cuius impulsione diolenta fortissime aqua impellitur et inundat per partes impelles quousque cessat. Si ergo partem impelles adeo forte dat sibi motum non est mirandum si sumus latissimus dat flatum. Inde colligitur causa soni ipsius venti ad modum vndarum sese cōstringentiū et ex eo quod vna inundatio preuenit alia et effundit se super eam.

Ex his de plano. In sermone vero dicendo quod est ex parte efficietis due sunt cause prohibentes esse ventorum quorum vna est frigus excellens. et altera est calor excellens cum siccitate eccellente. Cum enim calor et frigus excellunt et siccitas excellens est cum utroque tunc prohibet vaporis ascendere qui est ventus mater. Cuius quod est calor frigiditas excellens partes terre perstringit et siccitas contrahit eas. nec sunt eas vaporare quod aperiri non possunt partes. Omne autem euaporans apertum est et pars eius recedit a parte. Caliditas autem consumit et vrit plus quam eleuat et siccitas que est causa cum caliditate non habet materiam que ad supremum aeris ascendat. Et ideo ventus absconditur et impeditur. Et hec in generali. Sed in speciali

Nota primo

Triplex est causa absconditionis ventorum scilicet intensus frigus. Nam per tale frigus exstinguitur caliditas que resoluunt exalationem sicut etiam super dictum est quod pruina impedit a ventis. Secundum abscondens ventos est maxima caliditas que suffocat et exterminat exalationem. Sed temporibus intermediis scilicet inter maximum esum et maximum frigus cessant venti. Vel ideo quia nondum facta est exalatio intus illa duo impediunt. Vel quia facta est sed precessare ventos est pluuia et illa abscondit secundum quod si prima duo simpliciter.

Notandum secundo

Preter ea etiam locus aliqui est causa cōstitutionis et absconditionis ventorum. Quandoque enim gescit ventus in medio motu et precipue in tpe calido estatis et multiplicat in locis illis est vehementer et illud necessario erit propter vnam duarum causarum. Aut ideo quod non est ibi vapor ascendens eo quod sol ascendere non potest vel parum respicit illa loca propter umbras montium semperernas. Et ideo paucum eleuat in locis illis vaporis. Et quod materia est pauca. Ideo etiam pauci sunt venti. Aut ideo quod sol eleuat ibidem vaporis sed non prout. quod sua hora

Liber quartus

prodit radiū in vallibus mōtū illorū. et ideo cū prim⁹ vapor eleuat nō p̄t̄inē sequit̄
eū alius vapor qui nutriat et confortet eū. et ideo mā ventū abscondit̄ q̄re pauci sūt v̄e
ti. Calor aut̄ est in mōtib⁹ t̄pe caumatis propter duas cās Quarū vna est q̄ sol reflecti
tur a latere mōtis in aliud lat⁹ alteri⁹ mōtis et ecōverso multotiens et ex illorū radiozū
multiplicatione et diuisione multiplicat̄ calor in mōtib⁹. Alia aut̄ cā est q̄ aer cale
factus tenetur ibi quasi inclusus et resecari nō p̄t̄. Et ideo multus fit in eo calor et refer
uatur in ipso et efficit̄ q̄si estuās et ille p̄burit vaporē v̄eti p̄cipue in valle. Et hec est cau
sa quare in quibusdā montibus absconditur vent⁹ p̄cipue q̄ clausi sunt ad aquilonem et
ap̄ti ad meridiē. In quibusdā aut̄ locis fit vent⁹ vbi sc̄z nō figit̄ calor et sunt p̄cipue
humiditatis que contineat et non dissoluit et fluere facit partes terre et ideo in desertis
paludib⁹ multi sunt venti et etiā montū cacuminibus q̄ illa sunt vicina frigido aeri.
qui quēlibet vaporē p̄cipit et facit impellere aerē sicut impellitur in vento. Et hec in
speciali de causa abscessionis ventozū et concitationis.

Notandum tertio

Q̄ vapor ventozū nō p̄uertit̄ p̄ inspilationē vt caderet deorsus sicut aqua pluens qd
licet sup̄ sit satis ostensū tū hic text⁹ probat hoc duab⁹ rōnib⁹. Quarū vna est p̄o
pter siccitatem mōe ventozū que est interminabilis et sine p̄t̄iū cōtinuatione nisi cōtinua
ret̄ vt fumus. Et ideo resoluta tali mā nihil apparet sensibiliter sed spargit̄ ad modum
athomozū. Alia aut̄ cā est q̄ vapor ventozū nō natat sup̄ nos sed dirigit̄ ad extrēa ter
rarū v̄t̄ tactū est. Et licet terra nō hēat extrēa tū extra fumū arc⁹ p̄uexi qui ima
ginant̄ trāfire sup̄ terrā. propter terre orbicularitātē. Et d̄ vent⁹ esse in vna p̄te terre
et nō in alia plaga terre sic q̄ p̄o eodē nō est in alia. Imo s̄m Senecam quēlibet regio
h̄z ventos q̄ frequēter in ea flant. Sicut germania p̄bauoniū t̄c̄is. Et sc̄ias extra tex
tū q̄ venti dicuntur aggregare nubes sicut auar⁹ nūmos. Secūdo venti sunt propter de
ferre nubes d̄ regione vna in aliā vt infra in figura. Tercio venti sunt propter sanitates
hominum et brutozū. nā sicut homo ambulans redditur sanus sic etiā ventis flantibus
perfecta mixta et etiam imperfecta capiunt virtutem.

Ex his de plano pōt pater̄ cā triplex abscessionis d̄torū sc̄z int̄sus frig⁹
int̄sus calor. Et hec abscondit̄ simplicit̄. et pluuia sequēs hec abscondit̄
sim quid. sim q̄ frigus nō p̄mittit̄ itensū terrā ap̄iri vt fum⁹ eleuetur.
Calor at̄ int̄sus fumū cōburit. Sed pluuia ex hoc q̄ aerem in frigidat̄
grauat vaporē ita q̄ qū descēdit subito eleuari a debili calore nō pōt Et
similiter terrā humectat et poros terre sup̄ficiē p̄ quos exiit fum⁹ ob
struit Et ideo p̄scribitur materia adangēs ventū. Et ideo quicquid nō
cōtinuē regnātur cito deficit Ideo ventus cessat post magnas pluias
Sed q̄ cessante pluuia rursus t̄surgit calidū in terra et aerē exsiccat et
eleuat vaporē et fumū. et ideo frequēter post aliquā horā vel diē iterū re
surgit vent⁹ nisi pluuia sit lōga Salde que post multā frigiditātē facit
dictoria in fumo d̄ti. ¶ Ex his etiā liquet quare vapor d̄torū nō con
uertitur et cadit sup̄ nos sicut aq̄ pluens. Hui⁹ igitur sim supra dicta cāe
sunt due quatrū etiā d̄ta et p̄cipalior ē materia d̄ti que est sicca et nō

Summularum Alberti

Bene cōtinuabilis s̄ tū h̄ns aliquid nature h̄uidū quod est cōtinuū et si
m⁹ et ideo de tali materia resoluta nō apparet sensibiliter s̄ dissigitur
ad modū athomozū. ¶ Alia cā est q̄ vapor venti nō natat sup̄ nos s̄
dirigitur ad extrēma habitationis nostre seu incōueyū arc⁹ d̄ni terre:
ideo nō cadit supra nos. Dico at̄ cōueyū d̄ni terre. q̄ terra rotūda ē et
quq̄ ventus est in terra d̄na qui nō est in alia et tūc vapor licet non sit
simpliciter in extrēmo est tamen in cōueyō arcus respectu terre in qua
flāt. Et hec dicta sufficiant

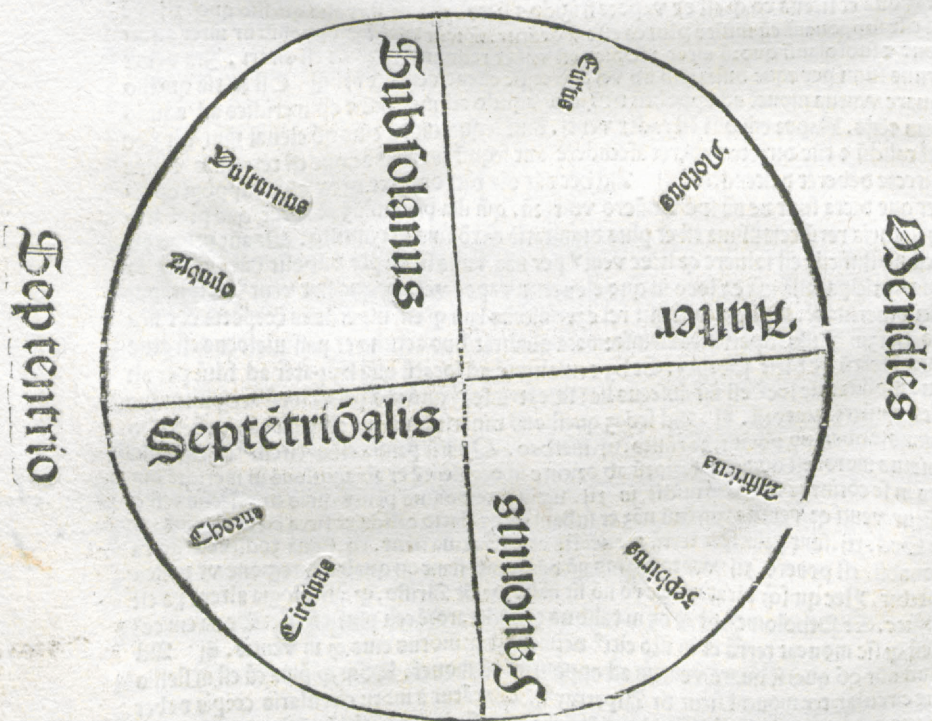
¶ His d̄tis

¶ In circa exordū hui⁹ partis posset querere aliquis Vn̄ est q̄ vent⁹ d̄z differre p̄ sp̄m
nūerū. Per sp̄m quidē q̄ vn⁹ d̄z frigid⁹ et sic⁹ sicut aquilo. alter calidus et humid⁹
sicut merides. Alter frigidus et h̄idus sicut p̄bauoni⁹. Quar⁹ calid⁹ et siccus sicut
subsolanus. Quod tū nō videt̄ p̄ueniens cū omis v̄t̄ quātū ad modos sue essentie sit
frigidus et siccus eo q̄ est ex vapore frigido et sicco. ¶ Est et alia questio quo. xij. v̄
ri esse supponant̄ cū multo plures esse videantur. Sicut em̄ duo opponuntur inter aquil
lonē et subsolanū quozū alter vicinior est vni et reliquis vicinior est alteri. Ita debet
vnus sumi per eque distātiā ab vtroq̄ et sic essent venti. xvi. ¶ Est tertia questio
quare ventus mouet ad oppositū sitū sicut aquilo ad meridiē et merides ad aquilo
nem t̄c̄is. Vapor em̄ qui est radix venti. Aut sequit̄ motū eius qd eleuat ipm̄ Et hoc
est calidū et sic directe deberet ascendere. aut sequit̄ motū mōe que est terrestris et tunc
directe deberet descendere. ¶ Ad hec aut̄ oīa dici oportet q̄ ea salua supponi opor
tet que dicta sunt de nō sp̄e et nūero ventozū. qm̄ illa per sensus probant̄ que probatio
in naturis rerū certissima est et plus dignitatis q̄ rō sine exp̄imento. Q̄ aut̄ primo ob
ijci nō difficile est soluere q̄ licet vent⁹ per nāz vnus sit tū per dispositiones et formas
quas p̄cipat̄ illa mā ex loco in quo eleuatur vapor vel per que flāt vent⁹ accipit spe
ciei diuersitatē. Et licet locus sit rei extrinsecus s̄m q̄ est superficies corporis cōtinen
tis. tū s̄m q̄ illa superficies est informata qualitatibus actiuis et passiuis locus est gene
rans locatū vt dicit D̄op̄hi. Et h̄z causalitātē ad locatū quā h̄z pater ad filiū per ali
quē modū et sic loc⁹ est intrinsecus lic̄z sit extrinsec⁹ quo mō penes locū accipiuntur spe
cies et nūeri ventozū. ¶ Ad sc̄daz questionē diuersi diuersas assignat̄ cās et rōes Do
minus Albertus ponit tres rōnes. iij. metheo. Quarū prima est q̄ circuli⁹ celestis qui
primus motor est omnū inferiorū ab oriente in occidentē et ab aquilone in meridiē om
nes in se cōtinens stellas diuidit̄ in xij. signa s̄ue domus penes quas duodecim dist̄g
uuntur venti q̄ ventus s̄m suū nāz et subam est exalatio calida et sicca eleuata a mā ter
re Sed. xij. sunt principia terrā mouentia et alteratiua sicut. xij. signa zodiaca ergo ra
tionabile est ponere. xij. ventos quib⁹ nō oēs venti flant in qualibet regione vt postea
patebit. Nec quisq̄ dicat q̄ hec rō nō sit nālis. q̄ d̄t Aristō. q̄ astrologia altera p̄s est
ph̄sice. Et Ptholome⁹ d̄t q̄ oīz in talibus consideratōz celi ph̄sice esse. De nā em̄ ce
li est q̄ sic moueat terrā et in illo circ⁹ deprehenditur motus eius q̄ in ventis. ¶ Ad
illud aut̄ qd querit̄ quare ventus ad oppositū sitū mouet. D̄m q̄ p̄ma cā est in stellis
que circulariter mouent̄ sicut d̄t Alpetray⁹. Q̄ cātur a motu circularis corpis debet
aliquo modo circulare esse Et ideo etiā mare qd influit et refluit q̄t̄ p̄t̄ circuli⁹ imitat̄
et alia similiter. Et ideo ventū etiā circulariter circa terrā mouent̄ et ideo motu suo de
scriptionē vsualē ventozū s̄m Alidozū. Vnus em̄ ponit ventos certos. xij. et duos
erraticos qui etiā potius aere sunt q̄ ventis. quozū nomina et rationes nominū sunt illa
Sūt em̄ quattuor principales quozū prim⁹ ueniens ab oriente d̄z subsolanus. Al meridiē
aut̄ uenit auster. Ab occidentē p̄bauoni⁹. Al septentrione uenit ventus eiusdē nominis
qui septentrio vocat̄ quilibet illorū geminos h̄z sibi hinc inde conuincros. Subsolanus

Liber quartus

est a latere dextro vulturnus hz a leua euri. Auster aut a dextris ethio austru a sinistris
austro affricu. Phauoni aut a dextris hoc est versus meridiē. hz affricu. A leua autē
siue versus aquilonē hz chorū. Septentrio aut a dextris versus occidentē hz circiū. A
sinistris aut versus orientē hz aquilonē. Inter oēs hos ventos licet sint quatuor prin-
cipales tñ duo tñ dicūtur esse cardinales venti scz septentrio et meridiēs qz nascuntur
in locis vbi maior est exiussatio ventozū. Quia certis anni tpihus frequenter flant sicut
sup dictū est. Erraticoz aut ventozū vñ est frequēter in ripa maris et al⁹ in mari. In
ripa quidē propter debilitatē suaz d^r aura quasi aure⁹ flatus In mari aut flatus altan⁹
d^r eo qz in alto mari flar. Mare em altū d^r aliquantulū. De his aut sunt versus tales
Sūt subsolanus vulturnus et eurus. Eoy. i. orientales. Circinus occasu zephirusqz
phauoni⁹ afflant. Atqz die medio notus heret et affricus austro. Adueniunt aquilo
bozeas et choruz ab arcto. Et aut vtraqz istarū descriptionū melius sciat ponat figu-
ra sequens.

Oriens

Occidens

Notandum secundo

¶ Ventus meridianus facit pluuia et aquilonaris dissipat eas. Cuius hec est rō pro
pterea qz merides hz curuitatē in statu suo et vapore statū faciēte sicut res lata et longa et
lata cuius extrema sunt flexuosa hoc est versus mediū sui inflexa et inuoluta cōtinue
ideo cū stat inuoluti in se partes nubiū in ventas et generatas suo calore in aere in om̃i

Summularum Alberti

ni via p quā transit. Et ideo in flatu suo nubes aggregant et partes earū pponunt et inspillant et ingrossant et efficiunt turbide et descendentes per pluuias. Sed septērio et recti flatus sicut res cui⁹ extrema cōtinua (zm rectā lineā distrabunt a medio. Et ideo etiā distrabir partes nobiliū inuentas in aere et diuidit eas abinuit et sua frigiditate re^a pimit terrā ne mā vaporis ascendant et ideo inducit fermitatē. Si autē queras quare extrema in meridionali vento sunt flexuosa et in aquilone diffracta et recta. Dico huius esse tres causas simul congregatas pma est q^d pte meridiēi continua et mā vaporis hui⁹ midī eleuati propter quā ps vaporis intrat in vaporē et inspillat. Ideo extrema eius contrahunt in se ipsa. q^d spissando facit eū infrigidari aliquantulū et accedere ad naturā aque. Scda cā est pugna duorū vaporū quorū neuter intra se claudit reliquū sed in tuncitū in aere se et cū humidū fugat a sicco in flectit et cōuoluit in se ipm. Tertia causa que est potissima est q^d meridionalis afflatu suo a calida regione venit in frigidā. Et ibo q^{to} plus venit flando ad aquilonē tanto pl⁹ gnat et inspillat. et cū in extremis minus domineq⁹ calor eleuans q^d in medio. Ideo in extremis spissat et cōuoluit in se ipm et efficitur flexuosus Sed horū triū opposita sunt in vēto aquilonari et ideo ipse est recti motus. Ex illis p⁹ deprehendi natura horū ventorū. Et primo

Septentrionalium

Quorū principalis dicitur Boreas qui oritur h3 sub polo arctico . et h3 collaterales scz
aquilones versus occidentē et chorū versus orientē vřs in verbis⁹ . Et dicit Boreas ab
hyperboreis moribus a quibus fiat vt dicit Iſidorus. Dicitur et septentrionalis. quia
fiat a pte aeris septentrionis et oritur ex locis aquosis et congelatis et constructis pro⁹
pter nimiam remotionem a circulo solis et ex montibus excellis ex quibus ad nos perue
nit et cū ab illis locis nequeūt vapores dissolui propter nimiam congelationē aerem fere⁹
nū reddūt et pestilentia ab austro orā repaimit et repellit vt dicit Iſido. Vehemētia suū
vapores terrarū et aquarū suppositi cōstringit et nūc in glaciē nūc in cristalli speciem szm
maiorē ⁊ minorē indurationē alterat et cōuertit. M̃ tres venti cum frigidū nūc et sicci
corpa indurāt et poros claudūt humores purificant. et ipūs ⁊ sensus subtrahūt vim di
gestiua adiunāt virtutē retentiua confortant. Vñ dicit Aristo. in .ii. metheo. q. in cōcep
tione fetus. Si vent⁹ fuerit septētrionalis natus erit mascul⁹ qđ probat text⁹ p duo
signa. E converso si fuerit meridionalis erit femina.
M̃ sunt venti

Meridionales

Quorū primus est auster et oritur sub polo antarctico hñs duos collaterales scz notus
versus orientē et affricū versus occidentē vtr̃s in veribus et dr̃ auster ab hauriēde aq̃.
Est em̃ calidus et hūid⁹ densuz facies aerē et spissuz et nebulas nutrit suo calore et sua
hūiditate pluuias multiplicat et adducit vt dr̃ Ifido. tēpestates in mari gnat qz ab imo
fiat poros corpz aperit vtrius aiales impedit grauitatē in corpze facit vt dicit Apocras
qz talis ventus multas hz laudabiles proprietates qz est veri⁹ mollis calidus et hūi
dus pluuię et rois ministrati⁹ porozū terre apertiu⁹ graminū et seminū productiua
nutritiua et augmentatiua sup̃stie terre renouati⁹ pennarū et plumarū in auib⁹
mutari⁹. humozū frigidorū et compactorū in corpze dissolutiua sudorū et fumosi⁹
eupozatiōis et humozū sup̃stiaū pronociatiua reptiliū et vermū terrestriū de interi
orib⁹ terre educati⁹. Alia aut̃ et specialia sup̃ sunt enarrata. Sūt p̃terea alij ṽtē

Orientales

Quozū p̄m⁹ et principalis est subfolan⁹ calid⁹ et sic⁹ abscondēa pl̄ntia nō tñ adō ve
aglo Et talis nascit̄ in oriēte sub equinozial̄i peralello . Ibi em̄ q̄nqz fit maxim⁹ aeris
ipulsus ex transuerberatione terre ⁊ aque in aera ex q̄ fit vent⁹ . Et d̄: subfolanus q̄si
sol sole nat⁹ q̄ calid⁹ sub torrida zona sub qua semper monetur sol . Iste vētus ha⁹
bet duos collateral̄es sc̄z vultūm feris septentrionē et eurrū versus austrū vel me
ridiez qd̄ idēz est Nij venti sunt calidi et siccī . Calid⁹ q̄ sub sole diu morant̄ Siccī autē
q̄ mare orientale est a nobis valde remotum . Unde anteq̄z orientalis ad nos veniat si
quid h̄z de humore totū calore solis consumit̄ . Ventus autē subfolanus est in calore t̄pa

Liber quartus

*Salvatore in
ordine dicitur*
tus. Sed qñ declinat ad vultum omnia desiccat. Quando aut ad eundem gñat nubes vē
ti autē orientales sunt salubres in ortu diei. Nam ab aere veniūt tparō et subtiliariō. Est
enī regionū orientaliū aer clarus et parū siccus inter calidū et humidū tpatū. Alij ve
ro et vltimi venti sunt. ¶ Occidentales. Quorū prim⁹ est phauon⁹ et ori⁹
in occidente sub paralelo equino xiali. Et hz iste vent⁹ duos collaterales scz Eireniū
versus septentrionez et zephiriū versus austrū vt indicant versus supradicti. Et dicit
phauonius eo qd fouet ea que nascunt vt dicit Isidorus. Vtē enī resoluit gramina
et flores producit. Est aut phauonius tpatē frigidus et humidus. Jfrigidus est qz par
uā morā facit sol in occidente venti itaqz occidentales in fine diei sunt salubriores et tem
peratiores qz sol in occidente subtiliat eos et depurat qz ergo regiones occidentales ae
rez nō hñt perfecte tpatū in calore et humore ideo earū aqua mutabilis est et turbida eo
qz in principio diei radij solaribus non diger. f. Nec de ventis in speciali

Notandum tertio

Q. ventus p̄ dupliciter considerari Vno. scz p̄ propria natura. Alio. p̄not gñat in
diuersis locis et perrāsit aliqua loca. Inde p̄ qz cōsiderādo ventū p̄mo mō oīs vent⁹
est calidus qz ex exalatione calida et sicca gñat. S. d. capiēdo scdo modo aliq sunt fri
gidi flantes a locis septentrionalibus q sunt frigidiores alijs r̄tō in sp̄ali est eductas

Is dicit ponā oēs ventos locaqz eorū gñatōis et īpressiones sin
gularū de hisque sūt vel gñantur in nro habitaculo. ¶ Sūt
autem quatuor simplices qui gñantur versus quatuor angulos solis sup
nostrū orisōtē distincti. Sūt at isti s̄m Aristo. septētrio: meridies: sub
solan⁹ phauon⁹. ¶ Itē inter quoslibet duos sunt aliq duo et sic sunt
octo medij. Itē inter septētrionē et subsolanū sunt aquilo septētrioni
propinquior et vultuē subsolano propinquior. Itē iter subsolanū et meri
die est eur⁹ subsolano propinquior. et not⁹ propinquior meridie siue austro
que idē salēt. Itē iter austrū et phauoniū affric⁹ propinquior austro et se
phir⁹ propinquior phauonio. Itē iter phauoniū et septētrionē circin⁹. Si
cintior phauonio et ehor⁹ propinquior septentrionali. Duos enī preter hos
incerti flāt⁹ et Sagi ponūt quidā si sunt nō deteriantur ab istis s̄ poci⁹ i
eisde locis gñantur ita scz qz eleuatio vaporis i giro est quasi cōtinua mō
hic mō alibi. Supeff at determinare quare dñ istorū sit magni flatus
et pauce pluuię et frigide aure et serene. Alter at leuis flāt⁹ multe pluuię
et corūpētis aure. Duo aut sunt multorū flātū Et frequenter. non ta
men fortū. Vn⁹ aut abscindens pluuias orientalis vel subsolan⁹. Al
ter at conducens pluuias et occidētales siue phauoni⁹. Dico at qz aquilo
fortissimi flāt⁹ est et abscidit pluuias et depurat aerē. Et hec oīa cāntur
a frigore sui vaporis quod cōdēsāt vaporē et dēit a loco frigoris qui est

Summularum Alberti

inpta atticū polū ideo frig⁹ ē dēit. Et qz frig⁹ claudit et cōtinet terre
poros ac supstitiē ei⁹ ne enaporat possit. et ideo depurat aerē abscidendo
materiā pluuię. Eadē rōe claudit poros corp̄m nostrorū ne imitētur ab
īgressu exteriori in nos enaporabiliter. et ex hoc cōtinetur in nobis calor
naturalis et fortificatur et efficitur hō san⁹. ¶ Hui⁹ signa pēnas duo
quorū Vn⁹ est Hipocratis qui dicit in hieme dēites eē calidiores q̄ i esta
te cui⁹ eadē cā est. Aliud signū ē quod habetur ex artificio Jacobi i gene
si. c. xxy. qui dicitur posuit ad aquas qñ p̄ia fuit admissura arietū. Et
hoc sicut infra probatur qñ flāt aquilo eo qz ille cōtinet poros in gñatō
nibus et seminib⁹ ne enaporātur spūs et debilitētur fer⁹ cōcepti. ¶ Di
cit enī Aristo. in li. de ani. qñ pastores solūt qz oves cōcipiāt masculos
tūc procurāt arietū ascensiones versus aquilonē tpe venti equilenaris.
Itē hic etiā dēit⁹ dicitur a phis flāre recte et directe nō motu eleuatio
nis vel depressionis in fine flāt⁹. Et hui⁹ cā est qz flāt⁹ ei⁹ dēit ab equilo
ne in meridiē et q̄to pl⁹ accedit ad meridiē tāto pl⁹ accedit ad calidum
propter qz ratificatur vapor et subtiliatur et nō deprimitur nec elenatur
Meridionalis aut dēit⁹ oppositis de causis hz accēna opposita qz enī ca
lid⁹ est ei⁹ vapor et exiit a loco calido ideo morbos iducit. Enaporat enī
nāle calidū et subitrat calidū aeris turbatū et corruptū. Et qz cōducit va
poros terre poros aperitēdo et ideo multiplicat pluuias. ¶ Flāt aut tortuose
qz flāt⁹ ei⁹ est a meridiē ad aquilonē et inuēdas vapor inuenit frig⁹ aqu
lonis et ideo īspissatur et p cōsequēs flātū suo icuratur et flātū retorquet
et ex illa retorsioe flāt⁹ iterū i soluedo cōprimit nubes aqueas itētas in
aere et facit etiā hac de cā pluuias. ¶ At dictū ē Vnū flāre tortuose et ali
ū directe aliqū hz īpedimentū p accēns sicut dicit Aristo. qz inpta corin
thea flāt aquilo tortuose et hoc cōtigit propter rēcuruatiōē iūndātis va
poris ad quosdā mōtes ibidē exītes altissimos. ita etiā ecōuerso propter
loca calida que p̄trāsīt meridionalis īcipit dirigi i flātū meridionalē ea
dē de cā i nostris climatib⁹. Si. et. Sy. dēti australes nō adducūt morbos
eo qz anteq̄ ad nos dēniāt īfrigidātur in nubib⁹ mōtiū et aeris. Et ideo

Liber quartus

nō adeo aperiūt corpīs poros quod sanitati nocet q̄ plurimū. ¶ Tps aut stat⁹ aquilonis est i⁹ Vere pl⁹ ⁊ in autūno min⁹. Et cā primi tps est q̄ i⁹ frigore hiemis vapores multi sunt cōgregati in terra cōclusi qui tpe Seris euaporātur Seleuocātur et faciūt Ventos .et precipue in aquilone Sbi magis de frigore tenuis quoq; calor qui nō cōsumēt pōt. In autūno aut terra est siccata a calore solis et ideo calor solis de facili euocat vapores eo q̄ tūc terra nō est constricta. Et cū egreditur vapor siccus est Sal de et Ventus altus in aere incipit stare Salbe. Ideo prouerbiū Sulgi est q̄ Sēti alti stant in autūno. ¶ Subsolan⁹ Ventus est calidus et siccus abscondēs pluuias. nō tū adeo St aquilo. eo q̄ est de vapore sequēte soles qui siccus est. et mot⁹ firmamētū inuat ad hoc. q̄ idē est mot⁹ Sēti illius St est mot⁹ diurn⁹. Et ideo resoluitur vapor et exsiccatur. ¶ Phano nius aut p oppositas cās adducit pluuias. De medijs aut istonū est intelligēdū mixtū sūm naturā p̄cipaliū. ¶ Et notādū q̄ mane aut di lueulū est Ventus quandoq; de die et cessat in nocte et ecōuerso. Hui⁹ at ratio est q̄ de mane emittūtur radij solis vapore frigiditate noctis compresso in orientem. Et ideo sol eleuat ipsum et ipse iterum ex frigiditate loci descēdit. Et ideo facit Ventū qui q̄q; cessat sole Sincēte et q̄q; confortatur q̄ sol nō sufficit Sincēte. sed tātū sufficit eleuādo epugnāt cōtinue de pressionē. ¶ Vapor igitur sic⁹ deprimitur nocte ⁊ eleuatur die ⁊ Sētat ecōuerso vapor calidior de die Sincitur ⁊ aliquantulū frigiditate noctis deprimitur ⁊ proprio calore iterū eleuatur. ⁊ ideo de nocte Sētat Hec deterjata sunt de gūatis ex vapore simplici hūido ⁊ sicco ⁊ i loco alto S⁹ Subsolan⁹ Sulturn⁹ eur⁹ ab ortu. Circin⁹ occasū sephit⁹ q̄ pharoni⁹

Summularum Alberti

afflant. Atq; die medio not⁹ errat et aphricus auster. Proueniūt aq̄i

lo boreas ⁊ eurus ab arcton.

¶ Deinceps erit

Unde habito de his que sunt ex vapore terrestri simplici ratio ordinis exposita ut dicamus de his que sunt ex vapore sicco terrestri nō simplici. sed mixto siue incluso in vapore humido Sicut est tonitruum quod Est sonus vaporis sicci egredientis de nube humida. Et coruscatio que est illuminatio vaporis sicci incensi in vapore humido. Quia autem ventus turbis etiam est ventus de nube egrediens. Et ideo in seipsum reflexus oportet iam etiam loqui hic de vento turbis ⁊ quo ad naturas omnium istarū impressionē Et primo de natura. Substantia et generatione tonitruū. Vbi

Notandum primo

De materia de qua diuerse sunt positiones que maxime reducuntur in tres. Multi enim dicunt q̄ materia tonitruū sit ex ventis. Sed differunt in duobus. Dicūt enim q̄ cursus ventorū sibi obuiantū in aere in ipso suo impulsu facit sonū et collisio facit ignē eo mō quo duo corpora collisa faciūt ignē sicut ferrū cū fricat ad lapidē. Sed materia ventorū cit⁹ inflamat. Quedā enim corpora habent hoc in natura q̄ collisa cit⁹ ex eis excutit ignis q̄ ex alijs. Sicut tamen illius edere aptior est ad elicendos ignes. Alij aut dicunt q̄ non sit ex vi ventorū oppositorū. sed pot⁹ ex vtro incluso in vtre nubis aquee. Alibi tamen positiones cōsonant in hoc q̄ ventus non sit nisi aer impetu motus et nubes idem est q̄ aer crassus. ¶ Tertia est opīō Democriti ⁊ Leucippi et Alcibiadi. q̄ sit ex corporibus paruis terrestribus ⁊ cōcurrentibus in aere. Et si querat ab omni b⁹ istis phis. quid est q̄ moueat aerē in ventū. et quid moueat corpora pua in aere. Dicūt q̄ illud q̄ omnibus prestat motus spiritus est aeris et est p se mouens ⁊ primum mouens ⁊ nūq; quiescens. Et hōi signa dicūt esse duo scz velocitatē mot⁹ ei⁹ ⁊ violētiā. Velocitatē probant ex hoc q̄ desert visibile lumē in momēto ad lōgū spaciū et vna vox statim totā urbē implet. Violētiā aut probāt. q̄ subuertit montes et tecta et aquā cōtra naturā cogit ascendere. Ex quo p̄ sū eos q̄ motus spūs aere⁹ facit omnia hec scz vētū tonitruū cū fulgure. Sed ad hec dicēdū nō est difficile imo et sequent multa impossibilia. Si quis em cōcedat q̄ spūs aere⁹ moueat se ipsū in vētū ⁊ i tonitruū ⁊ fulgur. sequit q̄ aliq; corp⁹ se ipsū mouet q̄ est incōueniēs vt ostēditur est. vij. phi. Sequit etiā q̄ idē est mouens ⁊ motū. agēs et patiens. faciēs ⁊ factū. Cū em sit corp⁹ homogeneū spūs aere⁹ hoc erit in pte q̄ est in toto. Totū aut mouet ⁊ mouetur ergo quelibet ps eius mouet tota. ⁊ tota mouet. et tota agit et patit. ⁊ tota facit. et tota facta est que sunt absurda in. j. de gene. et. vij. phi. ¶ Preterea sūm hoc aer erit semp ventus ⁊ nūq; aer. Sic em distīnctes dixerūt ventū esse aerē estulū siue motū. De rem aut esse q̄n est quietus. Nūq; aut erit quietus si per se mouet q̄ si p se mouet et se sūm mouet semp mouet ¶ Vtrū aut nubes sit idē q̄ aer crassus et ventus in mā nō differat ab aere patebit infra de diuersitate nubū. ¶ De hoc aut Vtrū ex cursu vētorū oppositorū proueniat tonitruū est querendū. Cū em omne corpus impellēs et impulsū cū violētiā facit sonū videbit alicui sonū qui est tonitruū ex tali concursu ventorum prouenire. Sed contra hoc est q̄ nos q̄ tonat non videmus ventū nubes impellē tē nisi vñ et precipue q̄ multū ⁊ fortiter tonat. ergo nō prouenit tonitruū ex cōcurrente ventorū oppositorū ¶ Preterea Q̄ dicit Alcibiadonius de corpū puorū collisioe nō hz rōnes cū talia corpora magis sint in aere circūquaq; q̄ in media regione ipsius Et tū circa terrā min⁹ tonat ⁊ fulgurat Amplius in pluuiā deprimunt hōi corpora ad terrā. ergo in pluuiā non deberent esse tonitrua ⁊ fulgura. Cui⁹ nos videm⁹ totū contrariū contingere. ¶ Preterea pua corpora nisi fuerint aliquo continente coniancta non faciūt magnū sonū. Sicut p̄ in grana milij que cadentia vel impulsa sonū nō faciunt ergo et parua que sunt in aere tonitruū facere nō pnt. Est igit materia tonitruū vapor calidus et siccus extensius. Talis em propter suauitatem defacili incendit ⁊ inflamat. Vt declarat auctor in textu quodā signo familiari de ventositatibus vētris ex cibarijs grossis resolutis. Que q̄ sicce sunt et terrestres ideo emisse si modicus ab igne tangantur statim inflammentur. vt latius in textu.

Liber quartus

Notandum secundo

Quod duplex est locus generationis tonitruum scilicet communis et proprius. Communis est medium interstitium aeris. Sed proprius locus est nubes aquosa et concava in qua vapor siccus et calidus ex forti calore solis simul cum vapore humido eleuatus qui vapor calidus et siccus per motum et confricationem partium incenditur et ita inflammatus impetuose scindit nubem aquosam et grossam. ex qua scissura gignitur sonus qui dicitur tonitruum.

Nota tertio

Modum generationis tonitruum qui talis est. Quando enim sol est magne virtutis (ut in estate) tunc vapor calidus et siccus qui est materia tonitruum. et vapor aqueus qui est materia nubis simul eleuantur. Cum ergo perueniunt ad locum frigidum tunc vapor humidi ingrossantur. constringuntur. et in nubem aquosam restringuntur et extenduntur circa vaporem calidum ad modum tentorii. Et quia vapor calidus et siccus contrariatur vapor humido. ideo fugit ad profundum nubis. et includitur in nube tanquam in globo. Et nubes exterior constringitur a frigiditate loci et maxime impellitur. Et per consequens agit vapor calidum et siccum inclusum et ex tali inclusione partes vaporis siccis fricant se ad inuicem ad latera nubis exterioris. Et ex tali confricatione inflammantur. Et quia ignis contrariatur nubi aquose ergo inflammatus fugit nubem tanquam suum contrarium et agit in ipsam nubem ingrossum potest. Cum ergo non potest nubem vincere statim petit eripum et nubes resistit aliquantulum ideo scindit et rumpit nubem vehementer. et ex tali scissura extinguitur magna pars ignis. Et per consequens ex tali rupura et extinctione causatur sonus qui dicitur tonitruum. Etiam in tali diuisione nubis exit splendor vel vapor ignitus qui descendit ad nos. et vocatur coruscatio. Unde et hec duo Coruscatio et tonitruum in rei veritate simul tempore generantur tamen quantum ad quod percipitur sine alto. et quandoque ambo percipiuntur. vnum tamen citius alio quia citius apprehenditur coruscatio quam tonitruum. Cuius hec est ratio quia coruscatio percipitur a visu. Tonitruum autem ab auditu. Nunc autem visus citius apprehendit suum obiectum quam auditus. Nam species per quas fit auditus mouentur orbiculariter ad aures. Species vero visibiles mouentur directe ad oculum ut patet. ij. de anima. Quare propter quod citius et facilius apprehendit visus suum obiectum quam auditus.

Cinceps erit nostra intentio tangere causas impressionum compositi Saporis siccis et humidis vel siccis cum sicco. vel humidis cum humido et cum lumine solis et lumine stellarum. quia tunc habebimus omnia que in alto generantur ex vapore. ¶ Prima autem compositio Saporis est humidis cum sicco non commixtis Saporibus sed distinctis que compositio causas tonitrua et coruscationes. Secundo dabimus causas de motu terre qui causatur ex vapore sicco non mixto. sed incluso in elemento solido et sic eo quod est terra. Tertio dabimus causam de vento turbinis qui causatur a vento sicco obuiante opposito vento. Ultimo de itide et circulo solis et lune. de cometis et nubium coloribus et nebularum. et de galaxia que

Summularum Alberti

generatur ex vapore qui coniungitur cum lumine solis sine stellarum. tunc prouenimus ad omnia que generantur in alto ex vapore calido et sicco. ¶ Dicendum est ergo quod materia tonitruum est alia et eius locus est alius. generationis materia est vapor siccus calidus et calidus. Ille enim de facili totus inceditur. Cuius signum est licet turpe satis familiare in sententis sententis: quia sicce sunt et terrestres ideo emisse si modicum tantum ab igne statim inflammantur et crepitant. ¶ Locus autem tonitruum siue Sapor generationis est nubes aquosa et concava. Eleuantur enim forti calore solis ambo simul vapores. Cum autem vapor terrestris non sit adeo dilatabilis ut aqueus constringitur in medio sui. et alius expanditur circa ipsum sicut tentorium. Et quia exterior est humidus: et interior siccus. Interior fugit contrarium in profundum nubis exterioris. Exterior autem loci frigiditate contrahitur et amplius agitatur in terriorem et interior agitur confricat partem ad partem et ad latera exterioris et ex ipso motu et confricatione contingit ipsum ignem. Ignis autem a suo contratio expellitur. et sic ignis scindit nubem aquosam et in scissura illa accidit coruscatio et sonus que simul fiunt in tempore sed non simul comprehenduntur. eo quod diversus est auditu spiritualior. Et

hec etiam est Aristotelis sententia.

¶ Notandum quod tribus prae dicta est apperitio subita vaporis inflammati euascentis in aere sine descensu ad terram. Fulmen autem est vapor siccus ignitus compactus et solidus impetuosus cadens maior violenter percutit quicquid tetigerit et vix liquefacit diuidit et scindit et nullum corruptibile ei resistit. Fulgor autem est ignis subtilis grossior tamen coruscatione ad terram descendens herbas et alias res molles offendens.

¶ In illa tria tonitruum fulgur fulmen differunt ratione

Nam quando duo vel tres vel plures venti in aere intercipiunt nubem aliquam eam constringunt et collidunt et ex illa collisione ut dicunt antiqui fit sonus in aere et procreatur ignis. Et sonus ille proprie dicitur tonitruum quasi tonus. id est sonus terreus quia terreat splendor illius ignis proprie dicitur fulgetra vel fulgur ignis ille siue iaculum ex eo factum vel ictus illius iaculi proprie dicitur fulgur vel fulgus vel fulmen a

Liber quartus

fulgendo vel fulgas feriendo vel percutiendo. Sed proprie dicitur fulgur quia incen-
dit eturit. Fulgur quia tangit fulmen quod scindit. Sunt ergo tria genera fulminis vnu
quod afflat et tangit ita quod nonurit. Secundum quodurit. Tertium quod scindit. Et
ideo tribus radijs depingitur fulmen.

Notandum primo

De inflammatione. Constat enim quod idem est inflammans et calefaciens. quia calefaciens
in ultimo caliditate sue inflamat et igitur. ¶ Est autem idem eleuans vaporem
et calefaciens. Erit ergo idem eleuans et inflammans. In eo autem quod essentialiter ca-
lidum est efficitur flamma in actu duobus modis. Licet ab extrinseco inflammante et
a motu coagitationis. Primo quidem modo inflammatur vapor siccus eleuatus usque ad
celum in aere ut supra dictum est. Secundo modo inflammatur vapor in ventre nubis
Contrarium enim expellit contrarium. Est autem contrarium frigidum calidi frigidi
ergo nubis quod causatur ex frigore loci et ex frigore essentiali vaporis aquei expellit a se
calidum vaporis terrei quod vndique expulsus ab extremitate nubis frigide inspissatur
in seipso et comprimitur et coagitur in qua agitatione flamma excitatur in vapore sa-
cillime inflammabili qui est vapor siccus calidus terreus sicut supra patuit. Est etiam
contrarium sicco humido et ideo expellitur ab ipso. Et ideo fugit vapor terreus inclu-
sus in vaporem humidum aqueum superfluum et circumfusum. Unde ex duobus agit-
ribus in seipsum egitur et coagitur necesse habet igitur et inflammari et ex impetu
scindere nubem in loco ad quem dirigitur fuga vaporis inclusi et expulsi propter quod
scindendo nubem emicat vapor inclusus et inflammatus.

Notandum secundo

De egressione vaporis inflammati. Unde totus vapor siccus simul potest egredi de nu-
be et succellere per partes. Et totus quidem quando totus equaliter intus et extra ig-
nitur et expellitur. Non totus autem simul quando extra in parte vna igitur. et non
intus neque vbiq. neque est bene adgnatus ad simul egrediendum. Aliquando enim est
diuiscatus vapor et quando impellitur partes exteriores igitur. Et ille paulatim
expelluntur. sed partes interiores coherent multum et non igitur cito nec separan-
tur defacili et hoc est quod humidum continuans vaporem siccum facit glutinosum et luto-
sum. Illius enim partes coherent multum et non defacili separantur sed pars igitur pul-
uerisatur sicut cinis et illa excutitur et postea pars alia et ita diu tonat quod diu aliquid est
in nube de eo quod potest igitur. ¶ Et ponit Doctor in littera tres modos egressio-
nis vaporis de nube. Nam quandoque vapor egreditur ante inflammationem. tunc scilicet
est et ideo penetrat nubem porosam et egressum facit ad aerem circumstantem quem co-
mouet fortiter vel debiliter secundum diuersitatem sue virtutis. Unde surgit quod ante tonitruum
sunt venti fortes et validiores. Quandoque vero egreditur in inflammatione quando sci-
licet vterque est rarus et debilis et tunc quia interior non inuenit resistens egreditur sine
sono vel vento. sicut accidit tempore estatis in serotinis et paruis choruscationibus.
Tertio egreditur post inflammationem et tunc quandoque est paruus et pulsando latera
nubis facit sonum et antequam pertranseat nubem extinguitur et tunc auditur sonus sine cho-
ruscatione. Unde pater secundum Diogenem et Hippolytatem diuersa esse genera tonitruum.
Quedam enim tonant sine fulgure et fulmine. Quedam autem habent ignem fulguris
vel fulminis. Et dicunt quod illa que tonant sine choruscatione ignis sunt ex collisione va-
porum in nubibus vel in loco sublimi nubium. Que autem fulgorant et fulminant di-
cunt fieri ignem de equore cadentem.

Notandum tertio

Quadruplicem esse sonum tonitruum. Primus dicitur tumultuans et murmuratio-
nis quasi in vno loco sit multorum hominum confabulatio ut quando vapor tunc percutit late-
ra nubis non scindendo et videtur tunc flamma quasi per scissum pannum sine tamē cho-
ruscatione. Secundus sonus dicitur scissionis magne velut si pannus fortis et immense la-

Summularum Alberti

ritu. Inis scindatur seu rumpatur violenter et iste sonus est valde terribilis. Et visus
fulgoris est curuus in nube eo quod non recte scindit nubes sed in parte que maior est susti-
nit impetum vaporis siccus inflammati egredientis. Tertius est dirumprio: is maxime fi-
cut si vesica maxime quantitas rumpetur et sic cum impetu maximo vapor extirret ae-
re fortissime percutiendo Quartus est crepidationis sicut est motus viridum lignorum ab
igne crepitantium. et hoc fit quando vapor siccus ex inflammatione querit locum maiorem
et tunc nube compressam humidam dissilire facit et egreditur pars eius aliqua sicut fit saltus car-
bonum vel ouorum in igne assatorum et precipue inueniunt simile humorem in castancia que non pro-
zata et rupta cortice ponitur in igne calido. Quando enim in eis humidum incipit resolui gratia
in eis vapor qui querens locum maiorem resistentem ressa vel cortice dirumpit et exurit de
igne cum impetu et crepitu magno. Et hi quatuor modi tonitruum sunt tamen ipsi vaporis
incensi quando in hora inflammationis eius contrahit nubes exterior et comprimit quod est inter spi-
ritum de vapore terrestri. Et tales diuersitates a paucis considerate sunt. et tamen per expe-
rimenta inueniuntur si quis in noctibus auras estatis obserauerit.

¶ Notandum quod tribus modis fit sonus in tonitruum sicut probati potest
suo tempore et loco. ¶ Et tribus modis fit egressio vni? Vaporis ab alio et
ideo sunt sex hic notanda. Fit enim quandoque egressio violenta per expulsi-
onem vni? ab alio quemadmodum dicit Aristoteles in libro metheo. Quandoque autem
non tantum sed vapor paulatim abscindens nubem in qua est euolans inue-
nit aliam siccam constrictam et spissam et inuoluit se in illam. Et ex colli-
sione facit sonum. Quandoque cum choruscatione nubis ut quando inflam-
matur. et quando sine choruscatione quando seculum colliditur. ¶ Tertio
autem egreditur paruus vapor et rarus inflammatus ex nube tenui et
non multum aquosa et tunc videtur ille ignis sicut alba flamma per fu-
mum multum. et non facit sonum in propria nube. sed obuiat ei alia nu-
bes Salde aquosa et spissa. Et ideo quia debilis est flamma extinguitur
in illa nube aquosa. fumando potius quam sonando. sicut fumat ferrum ca-
dens in aqua. ¶ Tripliciter igitur vapor egreditur de propria nube
seu ante inflammationem. et in ipsa inflammatione. et post. ¶ Ante qui-
dem inflammationem quando vapor incipit comprimi in profundis nubis
sui acumine eo quod siccus est vapor. et penetrat nubem et egreditur ad a-
erem quem comouet fortiter vel debiliter secundum diuersitatem sue virtutis. Et

Liber quartus

hec est causa quare ante tonitruum sunt Sēti fortes et Salidi. In ipsa aut inflammatione quāq; Sterq; est rarus et debilis tūc q; interior, nō inuenit resistens et egreditur sine sono Bel Sento. qui puenit ad auditū nostrū sicut accidit in estate et serotinis ac pūis chouscationibus. ¶ Postq; aut Sapor inflammat' est. quāq; est pūis et tūc pulsando latera nubis facit sonū. et anteq; ptransseat exrignitur. et tunc auditur' sonus sine chouscatione: ¶ Et iste diuersitates a paucis sunt considerate sed omēs inueniuntur p experimenta si quis obseruauerit in noctibus autas estatis

¶ Nunc dicam de diuersitate
Nā nubes ut placet Aristoteli est impressio in aere facta ex multis vaporibus in medio aeris interitio aggregatis et frigore loci in unū corpus condensatis et est nubes prius sibi adherētū sicut lana tenuis distracta siue carminata. Et licet aer p nāz ubiq; sit calid' in superiori regione est etia p accūs calidus magis q; p nāz et p accūs siccus. Inferior aut p naturā et p accūs calidus. Per naturā et p accūs hūidus. Accūs aut illud qd facit eū calidū per accūs inferius est multiplex. q; reuerberatio radiorū ad corpora pollita et solida. Et terre exalatio p calidū. et similiter exalatio aque et euaporatio ignitorū locorū que sunt terre et fulcant in terrā cōcidentes et alia hūmōi. Et media regio p accūs est frigida et p naturā calida q; cū aer nō immediate cōiunctus sit primo mobili nō est ipse calidus nāliter caliditate vltima sed potia debili que facile immutat supueniēte frigido ut lat' sup' circa qualitates regionū aeris est determinatū. Nubes aut siue sint ex terra siue sint ex aqua sunt frigide p naturā et frigidū licet retrahat in inferiori regione eo q; ibi est calor accūs cū tū supiora petit vbi calor accidentalis nō est et calidū nāle debile est nec impediri p nubes nāli proprietate redeūt ad frigus sicut aqua bulliens calefacta posita in aere refrigerat per se qd frigidū inrigidat locū et circūdans calidū facit ipsū fortiter frigidū vrs. Et hec est causa quare media regio aeris semp est actu frigida ad quā si eleuant vapores vel ex terra vel aqua generantur nubes vel alie impressiōes vrs. Et fit talis eleuatio vaporū non longius tribus miliaribus vel paulo minus a terra sūm Erodorum et alios naturales.

Nota primo

Modū gñationis nubū. Nā virtute solis caloremq; celesti euaporabiles terre et aque particule attrahunt sursumq; ferunt. et subtiliores pres cōsumunt et residuū in nubē cōuertit. Est aut nubes cōmūis mā imo mater multarū impressiōū pluuię nūis grandinis tonitruorū et chouscationū. imo et aliarū rerū de suba sua ad terrā descēdētū et locū ipsi nubes nō est in supma regione aeris sed in media tēssis est pfa. j. metheozorū. Et est nubes in cōparatione terre magis vicina q; celo licet vltus videndo decipiatur Et lat' de nubibus loquitur Vincentius in speculo nāli libro. iij. c. lxx.

Notandum secundo

De diuersitate nubū. Nā sūm Plinij naturalis historie. ca. lxxij. Diuersitates colorū si gūrarūq; in nubibus cerni pnt prout admixtus ignis superet aut vncat et profecto nubes interius sunt concaue et instar spōgearū canernose id propter facile recipiūt impressiōes a celestibus corporib' signāter a sole Nā nubes accipiūt varios colores imo per ingressum radiorū solarū est variorū colorū representatiua. Exterius vero nubes tūc

Summularum Alberti

retundē et per istam figurationem habent appropriationem cum spera celi que est rotunda atq; oblonga vrs patuit. Et sūm dominū Albertum nubes accipiūt varias imagines colorum et figurarum et ex coloribus nubium varias impressiōes elicere habemus. Ipsa enim sūm q; ex subtilioribus et purioribus vaporibus est compolita magis est illuminationis et impressiōis radiorū solarium receptiua. Dyaphoneitate enim sua et transparentia luci est perua nisi quādo ex nimis grossis fumositatibus ipsius substantia est in aere aggregata. Tunc enim est obscura et per sui interpositionē inter nos et solem luminis solaris est interceptiua et a nostris aspectibus ablatiua ut supra premis sum est.

Nigra

Et ad eam requiruntur duo. Primo frigus vaporē inspissans. Secūdo q; ibi sit multa materia vaporis: Alias non possit condensari et eius nigredo causari. Et ideo magis nigra quia spissa est et radij solares non possunt eam penetrare et facit fortem tonitruum quia intrinsecus vapor est multus et spissus.

Rubea

Ad quam requiritur grossus et condensatus vapor atq; ignitus transparens siue resiliens per eam. Et in tali nube est maior contrarietas q; in nigra ideo plus timenda q; nigra quia habet destruere et incendere.

Viridis

Et varijs coloribus mixta. dicitur periculosissima. Nam nigredinem habet propter terrestritatem que est in ea copiose. rubedinem habet propter vaporem actualiter in ea incensum et per eam apparentem viridinem propter magnam aquositate eius. Et hoc est notandum q; aliquando viridis nubes sine rubedine significat magnam multitudinem aquarum tunc de fulgore non est timendū sed de pluuia impetuosa valde Imo quandoq; totaliter huiusmodi descendit nubes ita q; homines ciuitateq; submergantur. Et dicit Dominus Albertus in. ij. metheozorum.

Alba

Non timenda quia in ea non est multū de mā aqua atq; terrestri Et radij solares fortiter eam penetrant quia non est compacta et in partibus coadunata. Et hec de dispositione nubium.

Notandum tertio

Q; nubes interius est concaua et per sui figurationem cū spera celi cui appropinquat rotunda est Exterius autem est conuexa sed a latere non est ei aliqua forma siue figura determinata. Nam quando nubes nubi lateraliter appropinquat altera alteri in figura se conformat ut dicit Beda. Item nubes leuitate sue substantie sursum est motua et sūm q; a vento plus vel minus propellitur citius est vel tardius processiua. Item sūm q; ex subtilioribus et purioribus vaporibus est cōpolita magis est illuminationis et impressiōis radiorū solarium receptiua. Dyaphoneitate enim sua et transparentia loci est perua nisi quādo ex nimis grossis fumositatibus ipsius substantia est in aere aggregata tunc cum est obscura et per sui interpositionem inter nos et solem luminis solaris est interceptiua et a nostris aspectibus ablatiua. Est etia calor solaris propter sui oppositionē mitigatiua propter qd nubes presentia mellioribus et alijs in essu solaris laborantibus est accepta. Preterea nubes q; calore solis in pluuiā est resoluta pro imbrū effusione est terre secundatiua et seminū de terra productiua. Item eūz omniū fere que generantur in aere sit quasi mater et communis quedam materia diuersarū rerū est ad terram de sua substantia transmissiua qd patet q; nunc pluit nunc grandinat. nunc fulminat et sic de alijs. Item nubes ex aquis marinis aggregata et in altū contra solē suspensa beneficio caloris celestis et totius marine salsedinis et amaritudinis in dulcedinem cōuertitur. Item nubes in pluuiam resoluta vtilis est terre et proficiua sed quando resoluta

Liber quartus

Ita in ventu plurimu est nocua qz tunc est tempestatis non modice in mari vel in terra generatiua. Item nubes qto est terre vicinior et a celo remotior tanto est maioris qualitatis aspectum oculis ostendit. Unde et maxima nubes quando est vicina celo videtur minima. Que vero est in se minima iudicatur maxima. que terre est vicina vt dicit Beda. Item nubes ex solis vaporibz sicca et vtilis gnta solet esse deceptiua. Nam imbrem futurum preterit sed in fine preter ventum et turbine nullo soluit. Item nubes pluuiosa si subito et simul ad terram corrit terre vbi cadit (qz submergit eam) est nocua si paulatim et guttatim fuerit resoluta magne utilitatis est frugibus collatiua. Item nubes sepe suis guttis terram rigat et in rigando eam suspensius est consumptiua vt dicit Gregorius. Item quando vna nubes alteri nubi est contraria tempestatis et commotionis est in aere exercitativa. Contrarietas enim et aduersus concursus nubiu est ex contrarijs impulsibus ventorum ex quorum collisione nimia fit commotio in aere et in terra vt patet ad sensum. Nec in speciali de dispositione et effectu nubium.

Huc dicam de diuersitate nubis continentis tonitrua et postea diuersitatem saporis secundum calorem ignis in ipsa nube et tandem diuersitatem descensionis eius ad nos. Est autem nubes frequenter quaduplicis dispositionis que continet tonitrua nigra rubea viridis et alba aliquatulus. Nigra quidem nubes est spissa proprio frigore et ideo non dat locum radijs solatis. Et penetrando dealbificet ipsam et ideo spissa fortiter comprimit vapores ex quo generatur ignis et dat forte tonitruum si vapor intrinsecus multus et spissus. Rubescens autem et nigra nubes de se est balde spissa sed vapor ignis exultat ipsas et ideo et frequenter dat fortiores ictus quam nigra. Viridis autem cum nigredine et rubore parua est pessima omnium nubium si sit supra aliquam civitatem quia illa habet de igne plurimum propter rubedinem et saporis materiam multas propter nigredinem et habet multam aquam propter viriditatem et ideo fit pugna fortissima frigidi cum calido et humidi cum secco in tantum. Et illa frequenter emittit fulmina magnorum lapidum qui deiciunt turres et incendunt domos et homines destrunt. Alba vero nubem timere non oportet quia parum habet de stragis materia et ideo cum eius flamma super edificia ceciderit statim exstinguitur antequam incendat ea nisi

Summularum Alberti

si faciunt sicca balde et cremabilia.

Valde autem observandi.

Si magna diligentia colores chouscationum sunt observandi. Vides enim chouscatio quoniam alba quoniam citrina quoniam rubea quoniam rubicunda aliqui fumosa nigra lucens. aliqui sic carbores obscuri et igniti vt infra. Nam color vni est magis timendus quam alteri imo magis periculosus et eius motus est subitus et improvisus. Subito enim apparet ab oriente in occidentem subito sui est ostentius et subito occultatius vt patet ad sensum.

Notandum primo

Quod colores chouscationum sunt multiplices scilicet ruber clarus et causat ex vapore non multum sicco. et sic aliquo modo humido quod humidum dat ei rubedinem. Et talis multum est timendus. Nam tale humidum premit magis compacta que non facilius spargit ideoque fortius incendit. Est enim ex vapore denso humido commixto et glutinoso humore humiditate. et ideo est vehementis adustionis omnium eorum super que cadit et exspirat cum rumore magni soni sicut multum es cadens bulliens de fornace. et ideo iste vapor etiam in aqua magne pluuie ardet et incendit civitates et penetrat vias ad interiora corporum super que cadit et forte subito interimit ea. Secundus est color flammatus albus et est valde sicci vaporis quare facilius spargit et non comburit seu cremat nisi ea que sunt valde cremabilia sic est stipula vel simile. Tertius color est rufus vinosus. et talis est valde subtilis. et ideo multum penetrabilis. Talis chouscatio est valde conglutinata vaporis et terrestris. Si Alber. iij. merke. tra. iij. Et quod chouscatio omnium quedam videtur alba. Cuius causa est quod vapor incensus in nube vehementis est subtilis et tenuitatis. et ideo non habet vehementes inflammationes et talis magis quasi nihil fumat. nec est talis magis vehementis caloris vel adustionis quia non adurit nisi quod habet ignem compressum et adunatum. Et ideo si aliqui descendit supra corpora lignea vel alia videtur flamma super ea et tamen non adurunt quia illius chouscationis ignis quasi nullus est virtutis. Alia est citrina que fit ex vapore minus tenui in quo flamma magis est parum spissa et magis aliquatulus humida. Reliqua vero chouscatio est fumosa et nigra que multum est terrestris et ignita. Et ideo si fuerit multum ignita humido viscoso decoquit ibi lapis niger vel rubeus in colore cadens de nube et scindit trabes et penetrat nubes et vocat a vulgo securis tonitruum vt infra. Unde casus ipsius vaporis de nube ad hec inferiora est multiplex. Primus est quoniam vapor cadit inflammatus rufus de viridi nube et profunda et hec generat hunc lapidem qui vocat telum tonitruum vel cuneus vel telum Iouis. Vbi

Notandum secundo

Quod ad Cuneum fulminis Telum Iouis. vel securim tonitruum que omnia in proposito idem sunt tria requiruntur. Primo vapor terrestris viscosus et vinctuosus bene adunatus tamquam materia. Nam et lapides in renibus animalium atque vesicis generantur ex viscosa et terrestris humiditate ergo et talis est materia lapidis tonitruum. Secundo requiritur aquositas nubis. Nam secundum Aluicem. terra pura non fit lapis. quia terra continuationes non facit sua sic citate. Nam siccitas terre vincens non permittit fieri conglutinationem partium. Opus requiritur fortis accensio horum commixtorum in qua accensione agitatione et coadunatione decoquit illud mixtum et in lapide conuertitur et de nube impetuose ad terram proicitur. Quandoque in colore albus instar perspicui cristalli quandoque niger. quandoque rubeus. etiam quandoque in forma securis. Ratio potest esse quia natura agit propter finem scilicet perit. et. xij. meth. Cuius igitur scindere findere et incendere sit finis horum lapidum ideo a natura huiusmodi lapides talem recipiuntfigurationem vt scilicet in superiori parte dilatatur lapis In inferiori vero acuitur et sic assumit figuram pyramidalem. Unde ratio de acumine scindit. Quod autem molle ex humido et sicco aggregari possit in lapidem per aliam speciem rei indurari et consolidari patet similitudinibus. Nam ex terreo sicco et aqueo humido mediante calore ignis decoquitur later. Similiter ex farina et aqua mediante calore ignis decoquitur panis. Secundus modus est quando idem vapor

Liber quartus

Inflammati rufus sed minus conglutinati et in nube minus aquosa non continuatur sed incensus egreditur cum impetu. Et talis incendit et scindit non nisi ligna ex suo impetu. Pulvis vehementer scindens et ex inflammatione incendit. ¶ An autem vapor ignis simul de nube expellatur vel successus secundum partes supra visum est. Dico tamen idem repetendo quod vapor ignis potest simul torrens et etiam secundum partes exire nubem. Tunc enim totus vapor ignis egreditur quando equaliter totus ignis agitatur et expellitur. Tunc autem non totus egreditur simul quando in una parte et ab extra ignitur et non intus. Neque ubique est bene adunatus ad simul egrediendum. Quia aliquando vapor est quatuordecimatus et cum impellitur tunc exteriores partes ignuntur et expelluntur. Sed interiores partes multum coherent et non cito ignuntur neque de facili ab invicem separantur propter fortem cohaerentiam. Nam ibi quoddam viscosum humidum vaporis facit conglutinatum et propter hoc aliquando diu tonat quod diu aliquid fuerit in nube de illo vapore. Tertius modus est vaporis rubei coloris et clari et ex tali nunc generatur lapis. Unde talis nunc scindit nisi corpora valde terrea et compacta. Et eius effectus est ledere aurum vel argentum in bursa gladium in sagina perforare sine lesione continentis. Ratio quia illius vaporis partes magis coherent et sunt cum hoc inbriles quare de facili porosa penetrant et resistentia ut dura comminuntur ut in effectibus. ¶ Quartus modus eius vaporis est magis rari et ex minus aquea nube egrediens et ille subintrat non dividendo ledit neque etiam aperte incendiando. Et hec est chouscacio rubra valde continua et multum nociva. Quia nocet vineis. Zedit enim flores vinearum ac lignum vitis absque vestigia adustionis. Quia talia sunt porosa multum et vapor inflammatus multum subtilis est ideo subintrat sine vestigio. ¶ Quintus modus est vaporis albi egredientis de nube inflammata sicca non coadunata. Ideo dispergitur in aere sed tamen egreditur cum magno impetu propter nubis profunditatem in qua est que est multum aquosa. Et ideo scindit et scindendo extinguitur. Et talis quandoque est debilis solum consumens vestem et statim extinguitur. Unde talis quandoque ledit seu offendit calceos sine offensione pedum. Ratio quia ille vapor est debilis adustionis siccum quod immediate tangit alterat sed pedes habentes humores sanguinis extinguunt huiusmodi flammam. ¶ Sextus est agrestis vaporis ex nube debilitate talis egressus omnino nihil nocet. Nam contactu aeris statim extinguitur ut in fra de effectibus.

Notandum tertio

De tempore huiusmodi impressionum que sunt tonitruum et chouscacionum quod tales precipue sunt in estate etiam post magnum calidum et tempore magno estus. Causa est quia impressiones ille sunt ex vaporibus grossis spissis sive sunt humide ex quibus nubes nigre spisse sive sunt spisse quia tunc sunt ex vapore terrestri inflammato. Vapor autem huiusmodi non eleatur in superfite terre ubi terra subtilis est et aqua subtilis que per pluvias descendit ad terram sed vapor ille eruitur de profundo terre ubi aqua impura est et terrestris et spissa et grossa et glutinosa quia ex illis proprie fit vapor harum impressionum. Eructare autem non potest in minimis terre vaporem nisi calor magnus valde et ideo non potest fieri nisi in tempore estatis. Etiam non fit tonitruum nisi de vapore estatis ergo neque tales impressiones. Distinguit tamen dominus Albertus de hoc tempore secundum diversas regiones et sutorum climatium. Nam in regionibus frigidis raro tonat fortiter nisi sole essente ad tropicum estivalem qui est in capite canceri. Nam tunc solis calor fortiter existens fortiter eleat vaporem aque et terre ex quibus simul iunctis causat tonitruum. Sed in regionibus calidis causant tonitrua in equatoriali dumodo sol est in capite arietis et libere. Nam sole exire in cancro potius incendit vapores. Nec est contrarium hoc quod supra diximus scilicet quod sol in estate potius abscindit vapores consumendo. Nam hoc verum est de vaporibus debilibus. Non autem grossis. Nam tales consumuntur non per sed solis eleare recte sicut magnus ignis eleat ligna accensa faciens ipsa evolare per aera quod lacius deducit experimento rusticorum ut in textu.

Summularum Alberti

Salbe autem observandi sunt colores chouscacionum qui sunt multiplices ruber et clarus. albus. flammens: rufus quasi vinosus. ¶ Primum causatur ex vapore non multum sicco humidum. Vero dat ei colore rubrum sicut est flamma lignorum viridum. Et est timendus color iste quia tale humidum continet materiam que non se spargitur et ideo facilius et fortius incendet. ¶ Flammens autem color albus est Salbe siccus vaporis sicut est flamma siccus lignorum. Et ideo cito spargitur et non cremat nisi Salbe cremabilia sicut est strappa et huiusmodi. ¶ Rufus autem color vinosus Salbe penetrabilis est eo quod chouscacio illa est Salbe conglutinati vaporis ac Salbe terrestris et frequenter incendit et scindit. ¶ Casus autem ipsius est de nube multiplex ad hec inferiora. Primum modus est quando vapor cadit inflammatus rufus de viride nube et profunda et hec generat lapides qui vocantur telum tonitruum hoc modo. Nam vaporabilis commixtio terrestris vaporis incenditur et cum tangit viridem nubem que iam est in conversione ad aquam conglutinatur sicut farina in pastam. Fortissima autem incensio obviat ei ita quod humore nubis non extinguitur. Et ideo sic conglutinatus vapor a fortissimo humido ac fortissimo calido decoquitur sicut later. Et quia calidum festinat fugere humidum. Et ideo in inferiori parte acuitur lapis ubi prius incipit distillare vapor et est grossus in parte alia et hic lapis scindit et incendit quicquid invenit. ¶ Secundus modus est eiusdem vaporis quando minus est conglutinatus et in nube minus aquosa et tunc non continuatur sed incensus ingreditur cum impetu et incendit iterum et scindit. si non scindit nisi ligna et non lapides nisi raro si ligna scindit ex impulsu et incendit ex inflammatione. ¶ Tertius modus est vaporis rubei coloris clari qui nunc facit lapides. Sed tamen sua

Liber quartus

flamma nō separatur a sapore et nūq̄ scindit nisi Salbe cōpacta et terrea
corpa que nō magne fr̄itatis sunt. Si enī magne quāritatis essent resi-
sterent ei. Et hic interficit homines et apparet in eis odor cōbustionis ⁊
nō videtur vuln? q̄ cū sit subtilis subintrat sine vulnere et si aurū in
bursa inuenerit cōminuet illud et bursa nō ledit q̄ bursa est corp? ratū
dans locū et facile subintrat. Aurū autē cōpactū est et durū resistit. Et
ideo q̄nq̄ cōminutū est in ptes quādoq̄ in pulueres. et hoc modo nostris
tribus accidit q̄ gladiū cuiusdā pforauit et nō leuit baginā. et lapidem
pū cōminuit magnū vero nō. ¶ Quart? modus eius Saporis ē ma-
gis rari et ex minus aquea nube egrediēs. et ille subintrat nō diuidēdo
ledit nec apte incēdēdo sed est choruscatio rubea Salbe cōtinua ⁊ multū
nocua. Accet enī vineis Et mihi retulerūt vineatores et precipue bo-
reis illis qui multis folijs sunt coopti. euscū p aliquod foramē choruscatio
cū radio suo proget. eo q̄ due hīcōi sic lese euaporare nō pūt. Et hec cho-
ruscatio nō tātū nocua est arboribus imo etiā alijs corpib? q̄ directe ca-
dit et etiā suus radius est nocu? huic quod tāgit. q̄ corrūpit ipsū. eo q̄
illud facit ex natura eius. ¶ Vnde hac de causa quidā īpiciētes talē
choruscationē inflati sunt in facie. ⁊ quidā excecati sunt oculis. ¶ Quā-
t? mod? est Saporis albi qui egreditur de nube īflāmata sicca nō coadun-
nata. et ideo dissipatur in aere. sed tū egreditur cū magno īpetu. propter
nubis profunditatem in qua est que est multum aquosa. Et ideo scindit
et scindendo exstinguitur Ita q̄ ea que scindit videntur alba et non ap-
parent in eis signa combustionis. Et quandoq̄ interficit quādo fortis
est eius impetus atq̄ impulsio et quandoq̄ propter sui disgregationem

Summularum Alberti

percutit quē in dno loco sine offensa socij sui iuxta eū sedentē et peten-
tit eum qui stat remote. Quandoq̄ est reserptus ab dno progreditur pa-
riete ad aliam et percutit eum et quandoq̄ est debilis et sestem consu-
mit et exstinguitur statim et cessat eius violentia et non ledit hominem.
Et talis mihi accidit casus. ¶ Sextus est egressus eiusdem Saporis
ex nube debilitata et ille omnino nihil nocet quia statim contactu aeris
extinguitur et recedit ita q̄ cessat simul incendium eius et violentus im-
pulsus. Sed hic adiciendum q̄ proprium tempus tonitruū aliud est in
regionib? frigidis sc̄z in. d. si. dy. climatibus et aliud in calidis Et in. i.
ii. iii. climatibus. In regionibus enim frigidis raro tonat fortis-
ter nisi sole existente ad tropicum estiualem qui est in capite cācri quia
tunc calor solis fortis existens fortiter eleuat Saporem aque et terre ex
quibus iunctis causatur tonitruum. ¶ In alijs autem calidis re-
gionibus causantur tonitrua in equinoctiali. Et hec est sole existente in
capite arietis et libie. Quando enim est in cancro tunc potius incendit
Saporem q̄ eleuat. ¶ Nec est in contrarium hoc quod supra dixim? q̄
sol in estate potius abscindit comburendo Sapoies. Hoc enim verum
est de Saporibus debilibus. Sed cum fortis est calor tunc non potest
sumere Saporem grossum sed eleuat ipsum. Et magnus ignis eleuat lig-
na accensa et facit Solare ea per aera. ¶ Vnde obseruauerant ru-
fici dnum experimentum et est verum. Quia sum expertus duob? an-
nis quando audiuntur tonitrua in hiemalibus signis. Et in capricorno
aquadario ¶ tunc circa initium Veris et forte per totum annum plus de-
cabit q̄ alio anno. ¶ Et huius causa est Quia huiusmodi tonitrua

Liber quartus

significat multam materiam ventorum et vaporum esse in aere que non defacili absconditur etiam annuum per totum. ¶ Videbatur autem unde videbatur diuersis phis tonitruum et choruscationes esse res diuinas. propter mirabilitatem et diuersitatem effectus eius. **¶**

Notandum primo

¶ Omnes antiqui phi Hesiodiste Quorum insequutores fuerunt duo magni in diuinitis ydolorum patres scilicet Attalus et Tetina qui deo Ioui tonitruum et fulgura attribuunt. Ioue ut dicit Seneca regem vniuersitatis appellantes et patrem qui deus dicitur a Platone. Sed cum ille omnium rerum autor sit magis attribuit ei tonitruum quam quilibet aliorum operum. Dixerunt autem illi antiqui species tonitruum sunt tres si consiliarii auctoritatis sine induritione et quod dicitur status. Et hec diuinitas augurum fuit antiquorum. Dicebant enim quod Iupiter tonat. Et hoc sit aut ut prosit. aut ut noceat. Si autem ut prosit fit tonitruum Iouis facit hec ipse per se sine consilio deorum. et hoc facit dum aliquis tractat de aliquo faciendo. et hoc est consiliarium tonitruum. Quia enim Iupiter insonat super illud est bonum dummodo non cum re rore veniat tonitruum. Si autem ut noceat tonat. hoc fit dupliciter scilicet aut comminando aut feriendo. Comminando autem venit tonitruum magno sono improuisus. in quo Iupiter tepala dei. Aut magno eorum sonitu sine fulmine directo. et hoc facit Iupiter aduocato consilio duodecim deorum. Ita videlicet quod ipse duodecim est ut dicit Ennius Qui sunt. Iuno. Vesta. Minerva. Ceres. Diana. Venus. Mars. Mercurius. Iupiter. Neptunus. Vulcanus. Appollo. Ostendens in hoc mortalibus ut dicit Tetina quoniam regibus proprium est semper prodesse etiam sine consilio sed non semper comminando est eis nisi cum deliberato consilio. Ista tamen Iouis comminatio sacrificijs vel differri vel expiari poterat. Unde Ouidius. Sepe vidi Iouem cum sua mittere velle: si fulmina: thuro dato sustinuisse manu. Vergilius in. i. Georgi. Ipse pater media nymborum nocte choruscant fulmina molitur. Et in. vi. Eneydos. Et patrum murens densa inter nubila telum toruit. Et Persius Satira. ij. At sese non clamat Iupiter ipse. Ignouisse putas quia cum tonat ociosus ille. Sulphure discuntur sacro. feriendo autem non tonat Iupiter. nisi tota synodo deorum celestium et terrestrium communicata et celebrata. quod fulmen hoc sacrificijs non poterat expiari sed et docuit in hoc quod pene non irrogarent a regibus nisi multis dictantibus vindictam et tunc stabiles esse debere in sententia. Quid autem veritatis habeat hec antiquorum opinio infra deducetur.

Notandum secundo

¶ diuersus et mirabilis est effectus tonitruum et choruscationis. propter quod inuenitur aliquando ledere flores vinearum cum nusquam appareat exustionis vestigium. Et aliquando liquefacere aurum et non ledere crumenam sine sacculum in quo est aurum. Aliquando vero comminuit sine liquefacit gladium vel perforat multis foraminibus absque adustione vagine. Aliquando autem exurit calceos alicuius et non ledit crura vel pedes eius. Aliquando autem exurit pilos in toto corpore et non adurit corpus eius. Dico autem pilos tam in igne quam sub asellis et ceteris occultis locis et non ledit crura vel brachia que igitur cooperiunt. Aliquando autem alterat colorem hominis vel alterius quod percutit et nihil amplius facit et aliquando interficit. cum tamen nullum signum appareat adustionis et fulguris. Aliquando autem in intersectis apparet signum adustionis. et aliquando apparet signum diuisionis et non adustionis et precipue apparet hoc in lignis percussis a tonitruo. Ique loco diuisionis albisissima inueniuntur. Et admiratione pre omnibus dignum est quod sicut dicit Seneca aliquando percutit et adurit dolum et tamen adhuc ad tempus constat vinum et non defluit nec effunditur. Fertur a phis quibusdam quod percussum animal venenatum amittit venenum Cuius signum est quod serpens fulmine percussus inter paucos dies vermicular putrefactus quod non facit aliter intersectus. eo quod venenum prohibet nasci vermes vel etiam ex eo cabari ut latius in textu.

Notandum tertio

Summularum Alberti

¶ Tres sunt species fulgorum ut optime dicit Seneca Quarum prima est quod crebrat. Secunda fulmen est quod dissipat. Tercio fulmen est quod urit. si fulmen autem quod crebrat tubilem habet flammam. Et ideo per angusta foramina vel poros fuga est ei ob sinceram et puram flammam sue tenuitatem. si fulmen autem quod dissipat est globatum et habet commixtam virutem spiritus coacti et procellosi. si fulmen autem crebrans redit aliquando per foramen per quod ingressum est vel detruditur ad latus ubi inuenit vacuum. Sed secundum fulmen quod dissipat non redit nec perforat sed rumpit ea que percutit. Tercia autem species fulminis que urit multum habet grossi terrei vaporis et magis est igneus quam flammatus. Et ideo relinquit magnas igneus notas que inherere percussis. ¶ Hoc tamen scias quod licet nullum fulmen venit sine igne. hoc tamen proprie dicitur fulmen igneus quod manifesta relinquit signa ardoris. Quod autem urit et fuscet vrendo tribus modis adurit. Aut enim afflammado quasi ledit leui iniuria. aut comburit. aut etiam incendit. Omnia enim ista videntur sed differenti modo. Quodcumque enim combustum est illud vtiq; et vultu est sed non conuertitur. Nam quod vultu est leui iniuria non necessario combustum et consumptum in parte vel in toto. Nec enim multum valent pro presenti.

¶ Videbatur autem multis philosophis quod tonitruum esset res diuina.

na propter mirabilitatem. et diuersitatem effectus ipsius. ¶

¶ Precipue autem dicentes choruscationem esse rem diuinam. fuerunt duo magni philosophi Hesiodiste in cultibus deorum patres scilicet Attalus et Tetina etiam Seneca qui dixerunt Ioue esse causam eius eo quod diuersus et mirabilis esset eius effectus. ¶ Propter quod inuenitur aliquando ledere flores vinearum. et nucleos auellandarum cum tamen nusquam combustio nis appareat signum. liquefacit autem et non ledit crumenam siue sacculum in quo est aurum. Aliquando liquefacit et comminuit et perforat gladium multis foraminibus absque lesione vagine. Aliquando exurit calceos et non ledit pedem. Aliquando exurit in toto corpore crines et non exurit corpus eius. Dico autem crines tam circa igitur quam sub asellis et ceteris occultis locis. et non crura vel brachia que igitur cooperiunt. Aliquando etiam alterat colorem alicuius hominis siue animalis quod percutit et nihil aliud facit. Aliquando interficit et tamen nullum vulnus apparet. Vel combustionis vel adustionis. Aliquando apparet signum diuisionis. Et precipue in intersectis lignis et a tonitruo percussis que in loco diuisionis

Liber quartus

sonis albiſſima inueniuntur. ¶ Et pre omnibus hoc dignum eſt ad imitatione ſicut dicit Seneca q̄ aliquando percutit et adurit dolium ⁊ ad huc ſtat diuinum per tempus et non deſinit nec effunditur. Fertur autem a philoſophis quibusdam q̄ animal venenolum percuffum venentis amittit. Cuius ſignum eſt q̄ ſerpens percuffus infra paucos dies ſerpiculat ⁊ utrefactus quod non facit alter ſerpens aliter interfectus. eo q̄ venenum prohibet in eo naſci ſermes ſcilicet ex eo cibari. ¶ Quod autem communiter omnibus fulminatis accidit eſt. q̄ omne fulmine percuffum odorem contrahit ſulphureum et ſemper ſertit caput contra impetum fulminis. Arbor autem ſive planta dñ percutitur a fulmine huiusmodi diuiſas a fulmine erigit et alia multa ſunt a philoſophis in effectibus fulminis notata mirabilia. Propter quod diuerſi homines qui antiquitus theologiſabant q̄ fulmen dirigeretur a dñs. et attribuebant rei deorum quem Iouem appeſabant. ¶ Sicut ergo

Vnde q̄ illud dictum antiquorum (quo Ioui tanq̄ deorum principe attribuebant tonitrua et fulmina) ſit error omnino. Patet tali ratione. Quicunq̄ enim determinatā cauſam habent et neceſſariam in natura non poſſunt homines immutare. Sed tonitrua ſic patet per ſupra habitas cauſas habent eas determinatas in natura ergo non expiantur per homines. Q̄ autem tunc ſant quando tractatur de conſilio vel non caſus eſt. Et ideo non poſſe eſſe certa determinatio per illud. Preterea coſtat per omnia ante dicta q̄ ad eſſe tonitruorum non exigitur q̄ vapor terre ſit inclufus in humido agitante ⁊ eo primente ipſum frigore loci. Non ergo oportet Iouem aduocare conſilium duodecim deorum contentorum ſub illo. ¶ Preterea conſilium eſt de his que poſſunt fieri ⁊ nō fieri. Tonitruum autem eſt de illis que neceſſe eſt fieri exiſtente cauſa ſua. Ergo fruſtra Iupiter conſiliabatur de illis. Omisſis ergo friuolis auguriz verbis ⁊ inter ſe repugnantibus Dicamus q̄ ſapientes philoſophi Ioui qui eſt vna ſeptem ſtellarum erraticarum tonare attribuunt. Cuius nulla alia eſt cauſa niſi quia Iupiter habet in proprie- tate eleuare ventorum ⁊ ortum et ſiccorum materiā precipue quando fuerit coniunctus in virtute aliqua cum Marte tempore eſtivali in ſignis aquilonariis. quia tunc certifiſime poſſeſt predicti q̄ multe ſcintillationes et tonitrua ſient in aere. Ita etiam periculuz vaporis incenſos peſtiferos immixtos aeri Quia Iuppiter cum ſole eleuat eos et mara ſcendendo corrumpit eosdem et ita ſit aer venenofus. Quicunq̄ autem ab auguribus inuenta leguntur friuola ſunt et abſq̄ conſideratione philoſophica dicta.

Notandum primo

Q̄ inter ligna poroſa ſm textum diſtinguendum eſt. Quoniam aliquod habet poros

Summularum Alberti

rectos et aliquos habet tortuoſos ſicut buxus ⁊ c̄iſ. ligna nodofa et lignum non habet poros rectos non recipit ſubtilem vaporem ſive inflammantem aerem in profundis ſui. Et ideo nō adurit in flore. Q̄ aut habet poros rectos dupliciter h̄ eos aut em h̄ eos aſcendentes ab imo per longitudinē ligni ſui ſm curſum nutrimenti a radice. Aut habet eos de medulla venientes ad ſuperficiem ligni in circuitu ſicut radij ſtelle cuiusdam pinguntur venire a centro vno. Illud quod primo modo habet poros nō habet eos parulos contra fulgor et ideo non deſacili adurit fulgore precipue ſi habet corticem duram et ſpiſſam ſicut quercus et pinus et in alijs. Hoc autē quod habet ſecundo modo poros parulos habet eos ad fulmen in circuitu vndiq̄ veniens quaſi haurit ignem ſubtilem emiſſum a fulgore vt latius in littera.

Notandum ſecundo

In ſpeciali q̄ Buxus ſm Plinium. xviij. Eſt arbor grauis odoris que viſum recreat ſuo virore. nec cadunt eius folia in hieme. Cuius cauſa eſt quia habet in ſe humorem viſcoſum et in radice multam humiditatem liquidam. Et ſm Iſidorum Buxus eſt arbor multum ponderoſa que diuiſa ſi fuerit in aquis petit fundum. et hoc propter compactionem ligni non habentis poros apertos vbi poſſit aer intrare per cuius ſubintrationem poſſit ſuper aque ſuperficiem eleuari. Vnde arboris bucculaſura cuius ſit frigida et ſicca decocta in aqua pluuiali conſtringit fluxum ventris. Creſcit autem Buxus in locis petroſis et calidis et ideo multum habet duritie et etiam nodofe ſoliditatis lignum tamen interius lenē eſt et ad plantandum ſumme aptum inſciſſuras et figuras in eo factas diu retinet et ideo imagines pulchre et durabiles inde ſiunt. Imo ex Buxo pixides abiles ſiunt ad muſti et aliorum aromatum obſeruatiōem. Ad multos quoq̄ alios viſus valet buxus quos hic enumerare eſſet longum et extraneum.

Notandum tertio

Q̄ Vitis ſm Iſidorum dicta eſt eo q̄ vim habet citius radicandi. Vel vires dicuntur eo q̄ vim habeant vt inuicem ſe innectant viciniq̄ arboribus reportando reliq̄. Eſt em eorum natura ſexibilis ſcilicet quaſi brachijs quibusdam vt quicquid comprehendunt teneant et conſtringant. Et quia lignum vitis habet poros diſpoſitos vt coarctatus ſibi non bene adhereat. Ideo natura ſaga ⁊ ingenioſa directā ab ente inſallibili. xij. meth. ſm Commentatorem dedit ei folia lata quibus ſe et ſuos defendat fructus. Et ideo debet in preciſione vitis magna eſſe ſollicitudo et diligentia vt dicit Plinius. libro. xviij. c. xxiij. Nam quando preſcinditur tempore congruo ⁊ debito modo ex preciſione vires capit et concipit materiā ex qua flores et fructus in poſterum pariuntur. Niſi enim preciſione caſtigaretur ſuperfluum tora inſecunda et ſterilis redderetur. Nihil enim atidius naſcitur et ideo niſi vires ad pariendum ſeruarentur non eſſet fructus paritura.

¶ Sicut ergo enumerata ſunt iſta ita reddamus cauſas naturales iſtorū. Et patebit q̄ error eſt ea attribuerē dñs. Poſtea reddem⁹ cauſam ſi Iupiter qui eſt vnus planetarum aliquā habeat in tonitruis ⁊ fulminibus virtutem. Dicimus autem ſicut patet ex prehabitis q̄ in fulmine quandoq̄ vapor deſcendit ad terrā ſeu in terram et aliquando extinguitur anteq̄ deſcendat. Ille autem vapor qui non deſcendit ſed extinguitur debilis eſt et non adurit nec aliquid percutit. Ille autem qui deſcen-

Liber quartus

Efficiunt etiam
tonitrua

rens inficit colorem percussit et facit consistere sanguinem sub pelle. Et ideo inficit hominem sicut hanc pellem inflatam. Sexto vapor ille si sit fortissimi ictus interficit homines eo quod penetrat vitalia membra interiora et penetrat ea et propter subtilitatem vaporis et diuinationem vulnus non apparet nec etiam aditus eo quod magis ictu ledit quam calore. Septimo si vapor talis est grossus et adherens facit vulnus et si est valde calidus relinquit signa adustionis maiora sicut proportio nem sui caloris et adherentie.

Octavo vero premissum est destruit dolum vino manente in sua consistentia. Cuius rationem assignat Seneca dicens ex fulmine remanere aliquem spiritum in tali humore qui coegit humorem vini et coagulat ipsum quod verisimile est. neque enim alligari potuisset nisi aliquid et esset additum vinculo. Sed talis solutio non est conueniens. nam spirituale non continet corpora le humidum quale est humidum vini. Preterea adhuc non valet. nam scit bene quod aliquid sit ibi continens sed nescit quale sit illud. quod non potest haberi ex verbis Senecae: Vbi scias quod proprietates vini fulminari sic et omnis liquoris fulmine percussus est quod efficit pestiferum. et si quis bibat illud morietur vel dementabitur si multum fuerit vinum vel oleum fulminatum. Nam fulmen illud vino vel oleo vel cuius liquoris quem percutit immiscet vaporem viscosum corruptum et sulphureum qui humor liquoris fulminati continuatur ad modum pellis viscosae et illa pellis continet liquorem ad tempus ne defluat diu tamen non continebit ipsum. Et huius signum est quod si pillium immisceatur vino in magna quantitate continet vinum viscositatem multam ex pillio quod est valde viscosum. Et illa viscositas propter calorem vini expellitur in circuitu vini et ibi spissatur que cum spissata fuerit etiam strabatur spina de dolo vini ad magnam tempus nihil exibat. Et sicut fulmen inficit liquida et facit ipsa pestifera ita emundat animalia venenata a veneno quod calore suo exstringit in eis naturale humidum quod erat venenosius et postea paulatim expirat ab eis vapor fulminis et sic liberatur cadaver ab utroque veneno et tunc vermi exstant talia corpora. Sed quod talia omnia corpora fulminata sunt ferida et sulphurea est propter vaporem sulphureum qui spargitur ex nube. Nam aqueitas ipsius vaporis mixta est cum terrefreitate calore corrumpente et adurenti et perducente ad ventositates sulphureas. Et talis vapor procedit de nubibus aquosis in se terrefreos vapores habere tribus ignitos. et ergo omnia sulphurata videntur que fulminantur. Sed quod animal percussus fulmine verrat caput et frontem ad fulmen et hastule arborum diriguntur ad ipsum ex impetu est ictus vehementis qui conuertit ea que percutit contra impetum. Est etiam naturale animali sese dirigere contra nocuum veniens super ipsum. ut latius in textu. Sed pro

Secundo notabili

Est dubium Quid sit tale quod percutit de nube. Ad cuius difficultates partes arguit textus. Quia vel tale est vapor vel aer vel utrumque. Et primo videtur quod neutrum horum quia quicquid est tenue et defacili cedens alteri non comminuit corpora dura et fortia. Sed illud descendens de nube comminuit corpora dura et fortia imo plus relinquit. ergo tale non est vapor vel aer que cedunt tangenti quia mollia. Preterea quicquid facillime a quolibet impellitur non videtur esse quod impellat fortissime alia. Sed aer et vapor facillime ab omni corpore alio impelluntur ergo non impellant alia. Preterea compertum est experientialiter quod lapides et ferrum et quedam alia mine ralia ab alto descendunt. Aliquando etiam cecidisse de nube corpora animalia perfecta. sicut vituli compertum est quibus esset corpus mortuum. et omnia hec faciunt quod fulmen sit res diuina et in ictu fulminis deus vratur rebus quibus fuit voluntas eius et ut timeant inferiores. Sicut Pythagoras dixit Iouem tonare quatenus timeant illi qui sunt in tartaro. Et si hec concedantur tunc opus nature pro nihilo esset. Preterea dicit Aristoteles quod aer cum tonitru ictus scindat lignum ut ibidem. Dicendum igitur quod deus sublimis naturas regit et administrat per causas naturales et illas plus querimus

Summularum Alberti

hic quod distinas. Que quia non sunt prope non defacili possumus eas inuestigare. De eo ergo quod aliquando vapor cum aere ictus et aliquando solus percutit. Nihil enim ita percutit sicut id quod primi percutientis ictum maxime recipit sed nihil recipit ita ictus percutientium sicut aer et vapor qui aliquid habet de forma aeris propter raritatem et ideo fortissime percutit aere. sed vapor nunquam percutit sine aere quia econtra. Sed quod obijciatur primo et secundo ita soluitur. Quia aliud est dicendum de aere et vapore in se et absolute consideratis et aliud de eis consideratis cum impetu et violentia. Nam sicut se nihil violentie inferunt. Sed percussa inferunt maximam violentiam. Causa est quia nullum aliorum corporum intrinsecus et extra subiectum efficitur violentie nisi aer et vapor qui in profundum et propria materia recipit omnem ictum violentum. Et hec est causa quod omnia que impelluntur impelluntur aere vel vapore et nulla violentia potest esse tam fortis sicut violentia vaporis et aeris. Et ideo scindit cum tonitru aer ut dicit Aristoteles.

Notandum tertio

Quod de nube quandoque cadunt mineralia et hoc contingit propter admixtionem vaporum eleuatorum quorum natura tendit ad naturam argenti viui et sulphuris terrestris non defecati et argenti viui lumentis et precipue inter ea que cadunt ferrum cadit quia illud fit ex terrefreitate lutulento et viscoso. Et quia multum decoquitur ab igne nubis. propter hoc cadit in specie calidis optimi quod est ferrum durum et depuratum. ut in textu. Corpora autem animalium perfectorum rarissime formantur in nube. Licet dicat Plinius hoc semel corrigisse quod corpus vituli cecidit quod maxime attribuit virtuti stellarum in tempore illo formam vituli imprimentium. Sed mineralia que cadunt adeo sunt exsiccata quod nec liquefunt nec fabricabilia sed cum in ignem ponuntur euaporant in cineres. Et ita patet causa naturalis omnium predictorum.

Hee eadem est causa quare diu inspicienti contra fulgur facies intumesceat et quique excecatur. Cum enim homo sit porose pellis et subtilis. haurit ignem in poros qui corrumpit humidum inuentum et faciem reddit inflatam et in oculos intat magis facilliter. et liquefacit siue exsiccet humidum cristallinum et oculum excecatur. Si autem fuerit ignis magis adherens si non spissus si subtilis et bene commixti ac continui vaporis iste penetrat porosa sicut coria quasi non resistentia et fragit dura et resistentia sicut aurum vel ferrum. et si est in eo impetus ictus maior quam caloris comminuit aurum tantum ubi tangit ipsum vel fortasse in puluerem contectit. Si autem ibi est impetus ictus et caloris simul liquefacit aurum et non corrumit eo quod propter porositatem cori vel ligni non congregatur ignis nec diu stat retentus in ipso vapore sed transit per ipsum. Nihil enim prohibet quod ignis in vapore disperso non adurat qui tamen quandoque congregatur.

Liber quartus

in duro corpore comprimente ipsum efficitur fortissime adustionis. ¶ Et huius exemplum est in calce Sina et frigida in qua est ignis dispersus qui quando ad Sinum congregatur locum ex hoc quod impellitur a quibusdam partibus calcis ad quasdam partes alias per aquam frigidam infusam calci efficitur adurens. ¶ Quod autem dicitur quod aliquando adurat calceos vel alias bestes hominem non ledendo. Dicendum est quod quod vapor ille est debilis combustionis et alterat combustibile siccum quod tangit immediate et non potest in aliud per modum sue nature. Nec in aliud quod habet humorem sanguinis vel alterius ignem extinguentis infusum. ¶ Debilissimus autem vapor et diuaticatus est Salde qui tantum pilos adurit. Et pili sunt fumus in aere exsiccatum siccum Salde et facili incensionis. Et ideo ille vapor nihil aliud alterare potest: propter sue flammæ debilitatem. Vapor autem subtilis ictus magis percutiens quam adurens inficit calorem percussus et facit coagulare sanguinem sub pelle. Et ideo inficit hominem sic quod habeat pellem inflatam. Et talem nos vidimus. Vapor autem ille si sit ictus fortissimi hominem interficit eo quod penetrat membra vitalia interiora. et etiam percutit propter suam subtilitatem et diuaticationem. Vultus tamen non apparet: nec adustio: eo quod magis ledit ictu quam calore. ¶ Si autem vapor sit grossus sibi adherens facit Vultus. Et si est calidus Salde: tunc relinquit adustionis signa maiora vel minora secundum proportionem sui caloris: et partium eius adherentium. ¶ Et si tantum habet ictus impetum et non est Salde spissæ flammæ sic alba inveniuntur ligna que diuidit. et talis ictus est frequens et Salde sepe videtur. ¶ De dolio autem percusso quod Sinum adhuc stat in ipso Gene:

Summularum Alberti

ratione assignat dicens in Sino remanere ex fulmine aliquem spiritum qui coegit humorem Sini et coagulat ipsum quod Seresimile est. Non enim aliter ligari potest nisi ei aliquid esset additum Vinculum. ¶ Hec autem solutio non est conueniens quia spirituale non continet corporale humidum quale humidum Sini est. ¶ Adhuc autem non sufficiens est quod scitur bene quod aliquid continet sed deberet ostendi quid esset illud et hoc ex Serbis Seneca haberi non potest. ¶ Sciendum ergo quod proprietas Sini fulminati et cuiuslibet liquoris percussus est quod efficitur pestiferus. et si quis biberit moritur aut dementabitur si multum fuerit Sinum vel oleum fulminatum. Fulmes enim Sino vel oleo cuiusque liquorique percutit immiscet vapores viscosum corruptum et sulphureum qui cum humore fulminati liquoris continuatur ad modum viscosæ pellis: et illa pellis ad tempus continet liquorem ne defluat. diu autem continere non potest. ¶ Huius autem signum est si psillum commisceatur Sino in quantitate magna tunc Sinum multas viscositatem contrahit a psillio quod est viscosum Salde: et illa viscositas propter calorem Sini expellitur in circuitu ita quod inspissatur et cum inspissata fuerit etiam si de doleo Sini trahatur spina ad magnum tempus nihil exibit. ¶ Sicut autem fulmem liquida inficit et pestifera efficit Ita animalia Seneca emundat et a Seneno purgat. Quia ille vapor calorem suo in eis extinguit naturale humidum quod erat venenosum et postea paulatim exspirat ab eis vapor fulminis: et sic cadaver a Seneno liberatur Streps et tunc talia vermiculantur corpora. ¶ Quod autem habeat odorem sulphureum omnia fulmiata et fetida sunt Salde hoc est propter vaporem sulphureum qui ex nube spargitur aquea quod aqueitas vaporis mixta est cum terrestritate

Liber quartus

cū calore corrūpente et adurēte et producente usq; ad sulphurea sūctuo
sitate. et talis Sapor procedit a nubibus aquosis habentib; in se Sapo-
res terrestres atq; ignitos. ¶ Hec est generatio sulphuris ut nos ostende-
mus ubi de mineralibus agemus. Et ideo omnia que fulminantur sul-
phurea sūdeantur. ¶ Quod autem fulmine percussū contra fulmē
vertit caput vel frontem. et hastule arborum diriguntur ad ipsum hoc
est ex impetu ictus vehementis qui convertit ea que percutit contra ip-
sum impetum. propterea naturali est animali dirigere se contra nocivū
improvisē proveniens super ipsum. et ideo in ipso visu quo tentat quale
sit nocumentum. per fulmen moritur et sūdetur animal ad ictū fulmi-
nis conversum. ¶ Super hoc autē augures diversa predicant ac pro-
nostificantur de quibus curandum non est ad presens quoniam in alia sci-
entia de his est inquisitio. Strum aliquod veritatis habeat. ¶ Opor-
tet at hīc inquirere quid sit hoc quod in ictu de nube descēdit eo q; illud
presuppositū est in precedentibus. ¶ Aut enī ē Sapor tātū aut aer tā-
tū aut strūq; aut neutrum horū. Videtur at a quibusdā neutrum horū
esse q; . . . cedēs nō cōminuit corpa et dura et fortia. Descēdens at de
nube corpa dura et fortia cōminuit. Videtur ergo q; sit neq; Sapor neq;
aer. Ampli? aut illud quod facile ac omni corpe ipellitur nō videtur q;
illud fortissime ipellat quodlibet aliud corp? . . . Aer at sine Sapor a quolibz
corpe facile ipellitur igitur videtur q; nō impellat alia. ¶ Probāt at
quidā p; expimēta eo q; lapides ferrū et quelibet alia mineralia qūq; de
nube descēdūt quorū gūatio nō ē ex simplici Sapore. aliqui etiā dicitur ce-
cidisse de nube corp? aialis pfecti sicut Situli lz eēt mortuū corp?. oīa at

Summularum Alberti

Hec faciunt ad hoc q; fulmen sit res divina et ictu fulminis deus statuat
in rebus in quibus fuerit voluntas eius. Et ut etiam timeant inferio-
res. Dicit enim Pythagoras Iovem tonare ut timeant isti qui sunt in
tartaro. ¶ Si autē hec concedatur pro nihilo opus esset nature quod
iam ostendimus ubi diximus diversitatem Saporis qui exiit de nube Et
pro nihilo etiam erit illud quod Aristo. in de anima dicit q; aer cum to-
nitrū et ictu scindit ligna. Propter hec et similia Dicendum est q; de
sublimis regit naturam et per causas administrat naturales Et illas
potius hīc inquitimus q; divinas quia nobis sunt propinque et eas defa-
cti possimus investigare. ¶ Dico autem q; aliquando Sapor est aer
cum ictu. aliquando aer solus. Nihil enim ita maxime percutit sicut id
quod primi percutientis ictum maxime recipit. Nihil autem ita recipit
ictus percutientium sicut aer et Sapor qui habet aliquod de forma aeris
propter raritatem. Et ideo aer et Sapor fortissime percutiunt. Sapor
enim nunq; sine aere est percutiens quia Sapor est semper aer immix-
tus. Aer autem aliquando percutit sine Sapore quia Sapor usq; ad terrā
non percutitur. ¶ Huius autem signum est ventus et terremotus
qui de talibus ictibus aeris fiūt et non Saporū. Quā obicitur p̄rio et
secūdo facile soluitur q; aliud est dicere de Sapore et aere in se considera-
tis et aliud de eis cōsideratis cū ipetu et violētia. Sūm se enī nihil infer-
rūt violētie. Percussa autē inferūt maximā violētiā. ¶ Hui? at cā ē q;
nullū aliorū corpm intus et extra subiectū efficitur tāte violētie q; aer et
Sapor qui in profundū percussus recipit omnes ictū violētie ¶ Et hec
est causa cur omnia impelluntur ab aere vel Sapore .et nulla violētia

Liber quartus

potest esse tam fortis sicut aeris vel vaporis et ideo aer scindit cum tonitru sicut dicit Aristoteles. 7. de anima. Alia enim corpora non efficiuntur subiectum violentie Quia franguntur ab ictu percutientis corporis eo quod alia corpora spissitudine sue materie resistunt et violentiam sui interius non recipiunt. ¶ Quia autem mineralia cadunt de nube hoc contingit propter vaporum commixtionem eleuatorum quorum natura tendit ad naturam argenti sicut lutalenti et sulphuris terrestris. Unde precipue ferrum cadit quia illud fit ex terrestri lutalento et viscoso. Et quia multum decoquitur ab igne nubis. et ideo cadit in forma calibis optimi quia est ferrum durum et congelatum et depuratum. quia dum congelatur in nube frigida conglobatur in exterioribus nubis per modum guttatum distillat ab inferioriapore. Et ideo hec massa est sicut ex granulis milii vel ciceris composita. ¶ Corpora autem animalium perfectorum raro formantur in nube. licet Auicenna dicat hoc semel contigisse quod vituli corpus de nube cecidisset Et hoc ipse maxime virtuti attribuit stellatum in tempore illo imprimentium formam vituli. ¶ Mineralia autem que cadunt adeo sunt exsiccata quod nec liquefunt: nec sabiabilia sunt. Sed cum igniuntur evaporant in cineres. Et per hec patet causa naturalis omnium prehabitorum.

¶ Tempus autem

Unde tonitrua et choruscationes precipue fiunt in estate post magnam calorem et tempus magni estus. Cuius Albertus hic assignat tres rationes. Quarum prima est Tonitrua et choruscationes fiunt ex vaporibus spissis et grossis non ex subtilioribus terre et aque neque ex partibus eorum subtilioribus sed ex profundo terre erectis etiam ubi aqua est terrestris spissa grossa impura et conglutinata. Ex quibus proprie fit vapor harum impressionum principium materiale sed huiusmodi eleuare vaporem et extrahere de intus terre visceribus non potest calor nisi magnus fuerit et fortis qualis est calor estatis. Unde estas est calida et sicca caloris generatiua eo quod sol tunc estualis summa graditur ascensione oppositumque capitibus nostris directam et fortem in corporibus nostris sicut et alijs corporibus inferioribus fortissimam imprimat actionem et superflua in hieme coadunata

Summularum Alberti

dissoluit et consumit. ¶ Secunda ratio ipsum tonitruum fit non nisi ex vapore adufo incipiens in sua eleuatione inflammari. Sed calidum adurens non fit nisi tempore estatis ergo etiam vapor tonitruum et choruscationis non eleuat vel in alium attrahitur nisi tempore estatis ideo tunc temporis etiam solum tonitruum et frequenter generantur. ¶ Tertia ratio generatio tonitruum et choruscationis non fit nisi fortissima medie regionis frigore nubes aquosam impellente atque vaporem comprimente seu conficante sed sic est quod tale frigus non est in aere nisi sit undique ad locum vicini aeris impulsus et excitatus. Que quidem aeris impulsio non fit nisi tempore estatis in magno calore sicut superius in toto est deducit. Unde antiqui philosophi Ioni attribuebant istos effectus et opera tonitruorum et choruscationum sicut et reliqua. Nam Seneca appellat Iouem patrem vniuersitatis et omnium rerum auctorem. Immo secundum fabulas poetarum Iupiter fertur deorum pater. et dicitur a iuuo vel iuuans et pater. Unde Quidam Iupiter esse primum constituit quodcumque iuuaret. Ad hoc tamen scias quod Iupiter non est deus sed creatura dei et vna erraticum stella vis. Sed si caperetur Iupiter pro summo Ioue catholice idest pro prima causa totius vniuersi non negetur quod tonitrua et choruscationes sint in eius potestate. Nam et in Biblia legitur quod quando deus loqueretur iudeis apparuit eis in tonitruis et choruscationibus sicut cur latus superius in textu. et commento visum est. Et ideo cum ceteris notabilibus consuetudo filio obseruatis superledeo.

¶ Tempus autem harum impressionum que sunt tonitruum et choruscatio precipue sunt in estate post magnam caliditatem et magni estus Cuius causa quia ille impressiones fiunt de vaporibus spissis et grossis sue sunt humide ex quibus fiunt nigre nubes magne sue sicce quia fiunt exapore terrestri inflammato. Vapor autem huiusmodi non eleuatur in superficiei terre ubi terra subtilis est: vel aqua subtilis que descendunt ad terram per pluuiam. sed vapor ille erigitur ex profundo terre ubi aqua est impura et terrestris spissa et grossa et conglutinata. quod ex his proprie fit vapor harum impressionum. Erigere autem de intimis terre huiusmodi vaporem calor non potest nisi magnus fuerit calore de et ideo non fiunt nisi tempore estiuo. ¶ Adhuc autem non fit tonitruum nisi exapore adufo qui in sua eleuatione incipit inflammari sicut ante diximus. Calidum autem adurens non est nisi tempore estatis. Et ideo vapor tonitruum et choruscationis non multum eleuatur nisi tempore estatis. ¶ Amplius generatio tonitruum et choruscationis non fit nisi cum frigore fortissimo impellente nubem aquosam et comprimente vaporem

Liber quartus

Tale autem frigus non est in aere nisi sit expulsum Undique ad locum
Sicini aeris. Huius autem expulsio non est fortis nisi tempore caninis. Et
patet per ante dicta. ¶ Generatio igitur tonitru et choruscationis
se non est nisi tempore estatis. ¶ Ex hoc autem scitur quod harum gene-
ratio est post aure serenitatem licet in operatione ipsarum ipsam obnu-
biletur celum. quia tempore nubilo dispersum est frigus in aere et non
facit operationem fortem nisi in uno loco. Sed tamen ista non sunt ni-
si in nubibus necesse est ut celum obnubiletur in tempore earum descen-
sus. ¶ Et licet aliquando non videantur nubes et tamen fulgura mi-
cant: sicut in estate videtur choruscatio sereno celo et precipue in crepus-
culo tamen ibi sunt nubes Unde micat choruscatio et ad nos venit tantum
splendoris alteratio et non tonitru. ¶ Ex predictis autem defacili sci-
tur duplex locus harum impressionum scilicet locus ubi generantur sunt for-
mas suas et locus Unde extrahitur et eleuatur materia sua. ¶ Necesse
est enim ut generetur in loco altiori quam alie humide impressiones quod ille locus
superior est frigidior quod ad ipsius frigus depellitur ab calido inferiori.
Et huius signum est magnus et multus spatium quod est inter auditum toni-
trui et visum choruscationis precipue qui sunt tonitrua magna quod tunc
maius est illud spatium quam cum tonitrua parua sunt. Locus enim Unde extra-
hitur materia est humidus grossus: habens humorem aqueum et terrenum con-
glutinosum non defacili separabile quod hic ab igne adurentem comprimitur
et inspissatur in nube. ¶ Quid autem Virtutis habeat in tonando Iupi-
ter omittis frivolis arguentibus verbis inter se repugnantibus dicimus quod sa-
pientes philosophi Ioui qui est unus de septem planetis tonare attri-

Summularum Alberti

buerunt. Cuius nulla est alia causa nisi quod Iupiter in sua habet potesta-
te eleuare materiam fortium et siccorum vaporum. Et precipue quando
fuit coniunctus in aliqua virtute cum Marte tempore estiuo in signis
septentrionalibus. quia tunc potest certissime predicti quod multe scintilla-
tiones et tonitrua fiant in aere ita quod periculum hominibus est ventura
per aeris pestilentiam ex nimia choruscatione futura propter incensos
vapores pestiferos immixtos aeri. Quia Iupiter cum sole eleuat eos:
et Mars incendiando corrumpit eosdem et ita fit aer venenosus. Et hec
de tonitruis et choruscationibus sufficiant dicta.

¶ Terre autem motus

Unde superius expeditum est de ventis per interpositionem quorundam aliorum qui
bus vario modo sentire de terremotu philosophi sunt occasionati consequens est dice-
re de terremotu. Nam mouens terram in genere conuenit cum ventis: Conueniunt enim
in mouente et in hoc quod vtrumque est ex vapore terrestri simplici. Et dicendum est pri-
mo et presuppositiue ante declarationem textualem de magna diuersitate pro causa ter-
remotus Magnorum etiam philosophorum. Quorum quidam causas terremotus dix-
erunt esse ignem. De quorum positione Primus fuit

Anaxagoras

Posuit enim modum descendendi ignem et penetrandi in terra. et qualiter terram mo-
ueat. Dixit enim quod descendit immixtus nubibus. sicut videmus nubes frangi ignem
emittentes et cum nube resoluta in materia terrestri descendit ad terram et per subtili-
tatem sequens naturam suam in qua descendit que est puluis vaporum immixtus penetrat
in terram. Ibi enim excitat estu ex terra quendam vaporem sursum quem cum consump-
sit et sit liber nititur transcendere in altum et impetu suo corpora obuiantia concutit et
conuellit. Aliquando autem mouet motu concussionis solum si conuellere non potest.
Sic itaque dixit ignem esse causam terremotus. Sunt autem alij in parte cum Anaxa-
gore conuenientes. Sicut est

Pitagoras

Et alij sequaces qui dixerunt quod ignis descendit in terram modo predicto. Sed cum des-
cendit et clausus fuerit tunc terram cum humido quod in ea est bulire facit Sicut vide-
mus quod bulit aqua in olla ad ignem quando olla est bene cooperta. Res autem que buli-
t mouetur. Et ideo fit terremotus in tali ebullitione. Adhuc autem est alius pnta

Anaximenes

Qui ignem ponit esse causas terremotus. Sed differt ab omnibus predictis. Dicit enim
naturalem esse calorem terre et terram habere naturalem calorem quo viuifcat ea que
nascuntur ex ipsa. Contigit enim terram senescere et per calidum deficere humidum et
tunc simul etiam euaporare calidum. Terram autem dixit senescere sicut omnia alia se-
nescunt. Anriquata autem conualluntur et contremiscunt. etiam si nihil ea impellat sicut
membra senum primo tremunt et postea cadunt et dissoluntur ita et huiusmodi tremo-
tus. ¶ ¶

Liber quartus

tem et contusionem terre antiquitate posuit esse terremotum siue tremat calore et humore naturalibus deficientibus siue conuulsione calore et humore in toto destructis. Et

Signum illarum opinionum

Quo inducti sunt ad probationem sue opinionis quia in terremotu frequenter inuenitur effectus ignis. Et hoc dupliciter quia aliquando cinis exiens cum impetu inuenitur de loco in quo est terremotus et loca subitus inueniuntur combusta. Aliquando autem videntur ardere quedam loca per aliquod tempus que postea arida sunt conuulsa inueniuntur sicut expelle apparet in quibusdam montibus vulcanicis qui postea coaruerunt.

Improbatio harum opinionum

Hec philosophorum opinio ignem esse causam terremotus. et signanter per descensum est falsa. Nam ignis non descendit et si descenderet non esset. hec opinio eius que dicta est. Quia enim non potest descendere probatur ex hoc. Quia nullum subtilis substantie corpus naturaliter descendit deorsum. Sed ignis est subtilissimum corporum ergo non potest per naturam propriam descendere deorsum. Et si dicas quod non descendit per propriam naturam sed potius immixtus nubibus et vaporibus. Sicut dixit Anaxagoras quod descendat in ipsa nube. Dico quod hoc verum est pater de fulmine. Sed tunc non probatur quod hec sit eius operatio. imo si veniret in terras in cavernis terre eleuaret aquas ad hostia suorum fontium. Preterea illud quod non est mobile ad latus non facit terremotum qui quasi semper est ad latus. Sed ignis non est corpus mobile ad latus sed tantum sursum ergo. Preterea si hoc terremotus non esset nisi sursum et deorsum quod falsum est cum sepe per motum tremoris est ut infra tractabitur. Preterea si esset terremotus quedam terre ebullitio. Sicut est opinio Pythagore Tunc deberet fieri per motum proiectum terre a loco maioris caloris sicut videmus in olla buliente quod a parte olle que tangit ignem aqua recedit ad partem postremam. Hoc autem non videmus fieri in terremotu. Si autem fieret in igne consumente inferiora et desiciente superiora sicut est in incendio domorum nunquam fieret terremotus nisi per foveam in qua caderet terre superiora pars. Hoc autem falsum est quia sepe fit ita quod locus non nisi tremat. Quandoque autem fit per diuisionem terre a terra sicut narrat veterum hystorie quod ossa mons aliquando continuus fuit monti qui vocatur olympus et per terremotum per longum spacium est ab eo diuisus. et aliquando Sicilia belit Apullie et ex ea diuisa est per terremotum. Et sic Hispania aliquando belit Africe. et simili modo fere ab ea interiecto mari diuisa sicut narrat Seneca libro naturalium questionum. Preterea Non est terremotus ex antiquitate terre. Nam in terra humecta et calida et molli frequenter accidit et illa non habet proprietates eius quod confectum est per senium. Manifestum est igitur quod hec philosophorum opiniones sunt erronee. Est alia philosophorum

Opinio

Ponentium aquam esse principium et causam terremotus. Et ille iterum sunt diuiscati. Nam ipsorum quidam vt

Democritus

Posuit aquam de Platano recipi in ventribus terre que cum amplius recipere non potest tunc fit ruptura terre propter violentiam et fit terremotus. Cum enim ipsa ex aliqua causa recipit additiones aquarum siue ex pluuiis cadentibus super terram siue etiam quod aqua sub terra fluens per calum in ipsam alicuius magni corporis impeditur et redundat super ripam siue etiam quod sub terra iungitur ei aliqua aqua ex aliqua causa. Et ideo super ripam inundat tunc commouet terram que est circa et super eam propter hoc quod artus est ei locus et impetu tunc concutit terram et motus ille est terremotus. Et in hoc genere cause licet non in modo causalitatis est alter philosophus qui dicitur

Summularum Alberti

Methodorus

Al cinitate vocata Chyus et hic dixit quod terra aliquando post humefactionem vehementer exsiccat. et ideo scinditur et postea cum venerit pluuia infuit aqua pluuia in cavitates eius et occulatur in ea et congregatur in aliquo loco tanta quod terra natat super aquas illas et tunc postea declinat aqua sub terra ad concauitatem aliam et tunc terra que natauerat super aquam descendit vel declinat ad latus et illa concursio est terremotus. Ad hanc etiam sententiam fertur Opinio

Thalis Milesij

Qui dixit totam terram esse subiectam humori et totum oceanum esse sub terra et superiorem terram esse quam sit aqua et ideo potari terram ab aqua. sicut quoddam magnum nauigium quod cum propter offensionem aque ex vento declinat ad vnam partem et tunc fit terremotus. Omnes hec opiniones pro argumento sue sententie accipiunt id quod sepius aque apparent in terremotu que antea non apparuerunt. Et iterum quod iuxta mare et magnas aquas stagnantes multum frequentius fit terremotus. Imo in septentrione iuxta mare quasi continue terra tremat si fiat fortis cursus equi vel hominis super eam et tremat per fortem motum qui fit super terram illam per longum spacium ita quod rasa plena liquoribus effunduntur. et hoc vt illi dicunt est ex hoc quod terra illic plus subiecta est elemento humido quam alia et mouetur ad latus sicut nauis.

Improbatio harum opinionum

Unde philosophus ponit duas rationes que sunt contra omnes istas opiniones in communi. Quarum vna est Quia si ex aqua esset terremotus tunc fieret terremotus in omni terra. Quia aut omnis terra natat super aquas vt dicit Thales. Aut infunditur aquis vt dicunt alij. Sed hoc est falsum. quia non in omni terra inuenitur terremotus. Secunda ratio quia si terremotus esset ex infusione aque sub terra tunc nunquam sicca locus humectari posset nisi terra ibi moueretur. Quod iterum patet esse falsum. quia locus sicca humectatur et humidus exsiccat ab eis eo quod fiat terremotus. Est autem speculatio aliter contra Democritum quia si ipse verum dicit tunc loca fontium sepius tremere deberent et hoc non inuenitur. Preterea nunquam esset terremotus sine aqua. quod falsum ostenditur Nam tempore Herculis non aqua sed cinis exiit de terremotu qui fuit iuxta chozinthum. Contra Methodorum autem Chyus Ideo est quod terra non est elementum cuius proprium sit natate super aquas sed potius terra descendit in aquas et ideo nihil est quod dicit terram subiectam esse aquis et secundum aque cursum declinare. Contra positionem vero Thalidis milesij est quod naturalis ordo elementorum est quod aqua sit super terram. ergo aqua non est integraliter nec quantam ad radicem primam in terra. Preterea subtilioris elementi maior est locus. Sed aqua subtilius est elementum quam terra ergo maior est locus aque quam terre. Ergo aqua non est in terra sicut dicit Thales milesius latius de hoc tertio methedorum. Post has Opiniones et rationes sequitur vera opinio de esse et causa terremotus secundum veritatem Et est opinio

Aristotelis

Que supponit quod vapor est duorum generum scilicet vapor humidus et vapor sicca. Cum enim terra sit in natura sua sicca humectatur tamen cum pluit et sole tunc agente in eam. eleuatur ex ea vapor humidus et vapor sicca. Dicitur est autem superius quod vapor sicca a terra eleuatus est ventus. Nam ipse eleuatur ex terra per caliditatem solis peruenientis ad eam. Et ideo est radix ventorum et principium eorum. Quod etiam est autem per duos modos. Nam aliquando est subtilis insuperficie terre eleuatus. Et ille transcendit aerem et concutit ipsum. Aliquando autem extrahitur de profundo terre et est grossius non potens exspirare propter terre profunditatem et soliditatem. Inque

Al ij

Liber quartus

nit loca concata subius in terra et ille cohartatus in ventribus concatitatum terre facit terremotum. Cum enim cohartatur aliquo similis generis vel diuersi veniente ad ipsum et comprimente cum agitur in iis terre visceribus. Et hec agitatio vocatur morio terremotus. ¶ Quid autem nihil aliud elementorum possit facere terremotum quod ventus patet discurrendo per omnia quatuor elementa et primo faciendo considerationem circa ignem. Nam ignis est subtilissimum elementorum. iij. celi. Et nihil exspirat per modum euaporationis et mouetur tantum sursum sed nihil potest mouere grossa corpora quod non est mobile ad latus. igitur ignis non facit terremotum visum. Secundo patet hoc de terra. Nam in terremotu mouetur terra. sed nunquam est idem mouens et motum. vij. phi. igitur terra non est mouens in terremotu. Patet tertio de aere. Nam aer sicut se non facit hoc quia non mouetur nisi habeat mouens. et tunc oportet quod illi aeri poneretur mouens nec potest tantus aer in terra contineri ut posset mouere terram ut inquit Albertus. Quarto patet quod nec aqua principaliter saltem facit terremotum. quia aqua simpliciter descendit accidentaliter tamen cooperari aquam ad terremotum non negamus. Nam aqua solet terram perforare per que foramina terrenus vapor id est ventus concutit terram. ¶ Ex his patet quod terremotus est operatio ventorum in terra clausorum. Et hoc patet ex operibus ventorum supra terras. Nam videmus quod ventus grossa corpora et dura in superficie terre commouet elidit atque costringit. Preterea ignem exufflando quandoque extinguit. quandoque magis inflamat accensa corpora. ¶ Preterea aliquando penetrat poros terre et confricatio incendit ignem in materia sulphuris et auri pigmenti insuper ventus mouet vndas aquarum in plana maris superficie et procelle quandoque surgunt ex oppositis ventis in altitudine montium. Nec autem omnia et similia ventus in superficie terre perficere potest sine dubio quia ventus ex grossiori vapore in visceribus terre generatus posset nedum mouere terram verum etiam aliquando euellere sicut quod magis et minus confortatus fuerit ut sensui concipiat. ¶ Sed unde veniat talis ventus faciens terremotum. Calisthenes vir in multis preclare intelligentie vult quod intra terram ubique per occulta foramina et etiam sub mari deinde obstructus fertur et mouetur et sibi terram occurrentem labefactat. Sed doctus Albertus respondendo dicit quod non ab extra sed intra terram ventus nascitur faciens terremotum. Nam sol non solum in superficie terre operatur. Sed etiam in imo et profundo. Cum et lunam videmus de profundo maris eleuare vapores quo mouet mare ad fluxum et refluxum. Cum itaque terra a calore solis immutatur et immutatio terre est per euaporationem Ergo terra ex profundo emittit vaporem. Quod probat Albertus a simili. Nam calor in terra clausus videtur hoc idem operari quod calor naturalis operatur in cibo Sed calor naturalis est digestiuis et inducit ventositatem in corpore non ab extrinseco ingressam. ergo calor terre educit in ventre terre grossum vaporem et ventum qui facit terremotum et non ab extrinseco ingreditur sed intus in terra nascitur. Nihilominus tamen sicut sententiam Seneca extrinseco vento potest ventum in terra clausum confortari et comprimi et poro terre clausi frigiditate faciunt calorem terre descendere in profundum. inde facit talis calor euaporationem a quo ventus oritur et generatur. Et hec omnia presuppositiue pro maiori sequentium intelligentia sunt premissa.

Notandum primo

De loco et tempore terremoti. Unde dispositio loci terremoti est quod sit vehemens in locis in quibus fortis percussio et aggregatio vndarum sive procellarum maris et ubi sunt cauerne multe et latera cauarum sunt molles terre. Nam in talibus locis magis frequentius cohartatur ventus quam in alijs locis. In locis enim concatis ad que venit percussio procellarum maris ibi ex procellis percutientibus ventum in se ventus recludit et multiplicatur et ex humore maris vie ad redeundum includunt et tunc multiplicatus mouet locum qui est in circuitu. In locis autem cauernosis recipitur vndique ventus per viam terre veniens. Cuius signum est quod cauerne subterraneae aperte semper ventus exspirant. Receptus autem in cauernis redire non potest propter alium ventum obuiantem et ita multiplicatus in cauerna tandem mouet cauernam. Locus autem mollis est

Summularum Alberti

qui diuidit et moueri potest. Soliditas autem lapidis si sit magna moueri et diuidi non potest. Similiter terra sicca porosa est et paulatim exspirat quod est in ea de vapore terre restit. Sed mollis terra est que in profundo et in superficie infusam habet humiditates opilantem poros eius. cum tamen non sit solida Et ideo ventum in cauerna claudit ne exspirat et facile moueri non potest. ¶ Ponit enim textus triplicem causam opilationis terre quia vel est locus non arenosus mari tam propinquus sicut quod fluxus et refluxus maris semper sint ad terminos illius loci et ita opilatur locus ab humiditate maris et concluditur vapor ne possit exalari cum humidum sit repletum pororum. Aut tales poro locorum opilantur pluuijs multis et continujs replentibus poros. Aut tertio terra est solida et lapidibus continuata in quibus omnibus locis exsiccat vapor a calore solis subius et non potest exire propter opilationem poros in superficie terre. Quare multiplicatus in ventre terre et multiplicatus concutit et tremere facit ipsam. Et hec de locis in vniuersali. Nam sicut colligitur ex verbis philosophi spatium loci terremoti est incertum. Dicit tamen Seneca quod ultra ducenta miliaria non inuenitur aliqua terre motum spatium terre occupasse. Et ex hoc amplius sequitur quod terre motus non semper est ubique. quia ventus subterraneus terremotum causans impulsus ad vnum locum et expulsi ab alio non potest totam terram mouere sed solum certam partem terre. Et hec de loco.

Notandum secundo

De tpe terre motus. In vere enim et autumnus frequentius fit terremotus. Tempus enim sicut aeris qualitatem operatur ad terremotum quod est multarum pluuiarum et etiam tempus sicce complexionis eo quod status ventorum subterraneorum plus est in temporebus dictis quam in temporibus alijs. Causa autem huius quod in vere fiat terremotus. quia in tali tempore nives liquefunt et frigus adhuc stringit terre superficiem. et ideo non sinit euaporare id quod est in visceribus terre conclusum. Et signum huius est quod in vere plurima fit euaporatio ad radices terre conclusum. Et signum huius est quod triplicantur et terram pullant. In autumno autem propter declinationem solis et calorem euaporatio grossa fit a terra. Et quia terra supra arida est ex calore solis precedente qui resoluit humidum ideo in imo terre remansit humidum terram continuans tantum et ideo euaporat in ventum. Et signum huius est quod in autumno fiunt venti fortes et multi cum ergo euaporatio illa in terra tenetur et detruditur ad loca cauernosa. et ibi multiplicatur continue et generatam sibi materiam mouet et impellit terram. In estate autem fit terremotus rarissime sicut et in hieme. Ratio primi. quia vehemens calor et vehemens frigus abscindunt materiam ventorum nisi aliquid loci operaretur in contrarium. Calor enim consumendo humidum incinerat terram et aperit vndique poros eius ita quod nihil retinetur in ipsa et in superficie eius quasi nihil euaporat et ideo abscindit ventos. Si tamen esset humidum fluens claudens poros terre et ventos multos in profundo tunc calor multus moueret ventum et rumperet locum quia euaporatio sub rariata locum quereretur maioris capacitate et ad alium locum propter humidum claudens poros declinare non posset. Talis autem terremotus esset cum ruptura magni soni sicut sonus tonitru. Ratio secundi scilicet quod in hieme raro fit motus terre. quia magnum frigus abscindit ventos. Et quod comprimit partem cum parte. Et talis compressio impedit euaporationem ergo deficiente euaporatione deficit status ventorum subterraneorum et per consequens terremotus.

Notandum tertio

De diuersitate terremoti et eius duratione. Quidam enim terremotus est per modum tremoris in quo terra recedit frequenter a situ suo et redit ad eundem. Alius autem est sicut magnus sonus corporum confricantium adinuicem in aere. et est sonus fractiuis et iste nunquam est sine scissura loci inferioris vel exterioris. Accidit autem hec diuersitas ex diuersitate agitationis ventorum occulti in terra quod sicut accidit tremor in ventis animalium ex humore dissolvente organum

Libor quartus

Vel ex ventositate extrudente ipsam extra situm proprium et virtute reducete ipsam in situ naturali et sit talis tremor ita diu donec virtus expellit ventositatem a membro ita sit in loco. Quando enim est ventositas non multa incertum habet motus et tremor donec inuenit locum quo deuertat vel per quem exeat. Quando autem magna est et sic ea conficit corpora et frangit ipsa et excitat sonum fracturum. Et exemplum huiusmodi est de ventositate sicca in ventre hominis clausa. Nec enim quando est parua tremor remittit viscerum. Quando autem multa et sicca exit cum sono et diuidit superfluitatem siccam sibi obuiantem vel quandoque exit ipsum cum exitu suo. ¶ De modis autem tremoribus ita dicit Posidonius philosophus duo genera sunt motus quibus mouetur terra vtriusque nomen proprium. Alterum successio est cum terra equaliter et sursum ac deorsum mouetur. Alterum est inclinatio cum parat de vno latere in aliud more naturae. Et his generibus duobus (vt Seneca dicit) addendum est tertium quod est diuersum ab antiquis tremor terre cum terra quatitur eo modo quo homines quatuntur tangente frigore et quasi paralisi dissolvente membra. Conuulsio enim terre momentanea est et parum durat. Causa autem siue ruinae causa est duplex scilicet Scissio ex siccitate proueniens. Aut etiam corrosio ex continua abrasione fluminis vel aque ibi transeuntis. Inclinatio tamen periculosior est quia illa trahit terram versus cauernam in vna parte et in illa frequenter fit casus in cauernam in parte qua inclinatur et subuersio terre in altera parte in qua fit eleuatio. ¶ Est insuper dicendum de mora et duratione tremoribus. Cuius scientia accipitur ex dispositione vaporis ex quo accidit terre motus et ex dispositione loci in quo accidit. Accidit enim quandoque tremor ex vapore magno et forti et moratur forte per .lx. dies in quo excitatur et quiescit. Et forte moratur per annum excitatus aliquo tempore et aliquando quiescens aliquando minus aliquando plus moratur. Causa autem magnitudinis more consideratur in spissitudine venti facientis ipsum et in modo permanente venti illius quia forte semper regeneratur materia et fortasse non regeneratur et ita quod diutius permanet vel citius transit. Consideratur etiam in dispositione materie venti quia forte est calida et acuta et forte est frigida hebes et lenta. Si enim est calida et acuta citius transit et fortius mouet et frequentius scindit locum. Si autem est frigida et lenta diutius moratur. Et mouet post aliquos dies et iterum quiescit sicut febris quartana. Consideratur etiam mora tremoribus per accidens in dispositione loci in quo est. Aut enim est valde profundus aut non longe a terre superficiei. Et siquidem est profundus tunc quantum ad hoc habet causas quod diutius duret. Si autem est iuxta superficiem nisi aliquid aliud impediatur citius euaporabit. Et est simile si aqua concludatur in vase spisso moratur tempore longo antequam residet ex ipso. Si autem sit vas tenue cito residabit. Et ita patet de vtroque tempore scilicet et duratione tremoribus.

¶ Etenim motus causam materialem habet scilicet vaporem siccum grossum et salde terrestrem. ¶ Causam autem efficientem habet calorem solis penetrantem in profundum siue in ventrem terre. ¶ Locum autem generationis habet terram opilata in superficiei. ¶ Redeo igitur et distingo hec tria incipiendo a loco. Locus igitur opilat est tribus de causis. Aut quia non est arenosus: mari tamen propinquus: ita tamen quod fluxus et refluxus maris semper

Summularum Alberti

sunt ad terminos loci ipsius. Et sic opilatur locus ab humido maris et sic concluditur vapor qui non potest exalari quia humidum est repletum pororum. ¶ Aut opilantur pori pluribus multis et continuis repletibus poros. ¶ Aut si terra est solida et continuata sapor. In his autem locis exsiccat vapor a calore solis subter et non potest exire propter opilatos poros in superficiei. Et ideo multiplicatur in ventre terre. ¶ Materia autem tremoribus cum sit terrestris vapor diuiditur per multum et paucum: grossum et subtile: calidum adustum et frigidum temperatum. ¶ Ex his ergo duobus scilicet loco et materia: concluditur tempus egressionis et tremoribus effectus. ¶ Tempus igitur tremoribus egressionis frequenter est tempore equinoctii. Quia tunc multiplicatur materia ventorum extra et intra terram et sic multiplicata scinditur terra et egreditur vapor. ¶ Vidimus tremoribus magnum et longo tempore durantem. Et in Lombardia. qui fuit circa tropicum hiemalem. Et hoc accidit ex eo quia materia fuit multa in terre profundo et pori isto tempore salde opilati sunt in terra ista. Ita quod non potuerunt euaporare paulatim et ideo mouit se sepe. Erat autem vapor calidus salde et diffusus per latitudinem ipsius prouintie. Et quia erat calidus salde et in die frequenter quieuit. Et tunc a sole subtiliabat ita quod non poterat mouere terram. Nocte autem noctis frigore inspissabatur ita quod tunc saluit terram mouere et ideo precipue medijs noctibus sentiebat et durauit fere per dies quadraginta. ¶ Tempore autem diurno magis est de mane et meridie quam in alio tempore diei. Et magis in nocte fit quam in die. nisi per accidens aliquando eueniat. ¶

Liber quartus

quando enim vapor calidus est tunc frequenter nimis subtiliatur in die et inde inspissatus mouet terram in nocte. ¶ Si autem sit frigus et paucus tunc stat in nocte. Et quia paucus est primo respectu solis subtiliatur in mane et mouet terram. Si vero est frigidus multus et spissus tunc non subtiliatur ad mouendum nisi sole confortato super ipsum

in meridie.

¶ Egressus autem unde ante diuersitatem diuersorum effectuum terremotus premittit diuersitatem vaporum egredientium et causantium terremotum. Nam quandoque talis vapor egrediens est paucus et subtilis et porus terre sunt laxi et ampli. Et tunc talis vapor egreditur terram sine sono partium faciens tremorem. Quandoque autem subtilis est et parvus sed porus terre sunt stricti seu clausi et tunc egrediens facit subulum quendam cum paruo tremore. Quandoque vero multus est et spissus et porus stricti sunt et clausi. et tunc vel est frigidus non adurens aut calidus adurens. Et tunc facit aliam diuersitatem ut supra visum est. ¶ Preterea talis vapor capite etiam diuersitatem ventorum aut duorum oppositorum. Sicut Aquilonis et Austri. vel Subsolanii et Phauonii ut latius in textu.

Notandum primo

Quo ad effectus vniuersales terremotus: qui sunt in diuerso modo motiendi terram quoniam concurrunt. Nam aliquando mouet motu agitationis. modo ad dextram modo ad sinistram qui motus agitatiuus causatur a vapore non multo et lateribus foribus spelunce. propter quod accidit quod superior pars pereat de latere in latum et ibi reperculsus vapor redit ad latum. ¶ Aliquando autem concussit terram motu subuersionis. subuertendo terram. ita quod inferius facit esse superius et econuerso. ¶ Aliquando autem scissio faciendo tantum aperturam vnam in ipsa et hoc causatur a vapore sicco calido. Quia scissio est effectus siccitatis. Et est simile de ventositate multum sicca et calida. Que aliquando scindit inestina. ¶ Quandoque autem mouet motu peruolarum faciendo plurima foramina non magna in terra. Et talis motus causatur a vapore disperso qui non est in spelunca vna et terra que non est equaliter superius compacta. quia illa diuisibilis est alicubi et alicubi non diuisibilis. et ideo sparsus vapor alicubi diuidit eam et alicubi non diuidit. Aliquando autem mouet motu tremulo siue motu vibrationis quando exitum naturalem egreditur et statim redit ad eundem. Et talis motus tremulus causatur a vapore debili quandoque mouente et quandoque non qui non per totum potest mouere terram. Et ideo continuas loci retrahit terre superficies et vapor extrudet eam aliquantulum. et ideo recedendo tremat a situ naturali et redeundo. Aliquando autem mouet motu ruinoso. quando superior pars terre cadit in profundum. Et talis motus ruinosus causatur a duabus causis. Aut sit ex igne terram subitus comburendo. Et quoque modo stat semper cadit superior pars in profundum subitus exesum. ¶ Aliquando autem mouet motu impulsiuo quando superior pars terre longe repellitur a situ suo et loco. Et talis motus impulsiuus fit quando est vapor multus impetuosis precipue ex calore. Tunc enim proiecta ea que impellit et talis motus quandoque proiectat montem vel partem montis non directe in vallem sed ad latum vel locum ad quem dirigitur impetus venti et cooperit ibi villas que sunt in valle. sed aliquando homines impellit ante se et aliquos interficit et alios operit terra vel lapidibus quos impellit. Quandoque autem mouet motu vocationis ut quando superior pars ab inferiori vehit. Talis autem motus accidit quando inferior pars terre sequitur ipsam et tunc vehunt domus et agri de loco ad locum et homines cum ipsis. Aliquando autem mouet motu depressionis et eleuationis

Summularum Alberti

ut quando superficies terre modo eleuatur et modo exaltatur et accidit talis motus multo vapore et a lateribus foribus loci. Tunc enim eleuat superiorem partem loci et cum expirat aliquid de vapore residet: et cum iterum generatur vapor iterum locus eleuatur et sic semper eleuatur et depimitur donec expirat vapor. Si autem per superiorem vapore expirare non poterit tunc continue eleuatur usque quo scinditur. Et tunc egreditur vapor cum puluere vel cum aqua vel cum igne vel cum sulphure. Est autem possibile ut ruina terre vel montium accidat sine vapore ventoso. Runt enim montes duplici de causa siue motu per ventos. Quarum vna est quod radices eorum abraduntur aliqua de causa et tandem quia fundamenta non habent cadunt in toto vel in parte. alii quando autem eo quod multum eleuantur exsiccantur et in sublimi scinduntur in quas scissuras ingredientibus aque currentes cum impetu deticiunt partem scissam a reliqua parte montis et cadit magna pars vel modica secundum proportionem scissure illius. Et hoc modo cecidit mons magnus in montibus qui sunt inter Tridentum et Veronam ciuitates et cecidit in flumine quod dicitur Albesis et super ripam eius oppressit villas et homines ad longitudinem trium vel quatuor leucarum. ¶ Nec de effectibus terremotus in mouendo locum in quo est.

Notandum secundo

¶ Alii sunt effectus terremotus circa insulas. Primus est quod aliquando motus terre facit apparere nouas insulas in medio maris antea non visas. Sicut exemplificat Dominus Albertus de duabus insulis. Therem scilicet et Therem suo tempore in Etheo mari recenter natas et nemo dubitauit quin eas spiritus in lucem vixerat. Nam secundum Epicureos nihil in natura est potentius. nihilque acius spiritu ventoso siue quo etiam actiuissima partium profunt aut possunt. Nam et ignis ventoso spiritu confortabitur. Secundus effectus est quod aliquando insulam in vno loco stantem vehit ad alium vel totaliter submergit. Primus insecundo insulam in vno loco stantem vehit ad alium vel totaliter remouit in vno loco absulit tantum reddit terre in alio loco. ¶ Tertius effectus est quod motus terre nouos potest extollere montes. Quia spiritus clausus in loco terre visus cuius partes non defacili separantur sic eleuat partes terre instar colli et partes humiliores et molliores illius terre exsiccantur et in lapides indurantur et ultimo in montem conuertuntur. ut antea notatum est. De reliquis vero effectibus iuxta dispositionem vaporum et locorum est textus clarus et apertus. Adiuungens tamen hoc quod si est vapor oppositus alteri vapor tunc hoc valde incantum erit. Nam tunc facit voragines profundas et hyatus. Immo quandoque vntis ventus mouet aquam venientem a parte vna et alius venientem a parte alia. Et ita inducunt ex concursu ipsorum diluvium particulare precipue quando obstruuntur fluminum hostia ad fluxum consuetum et ponit exemplum de terremotu in textu de castanea et ouo. Quod require similiter supra capitulo de tonitruiis. ¶ Scias autem duplex fore diluvium scilicet vniuersale quod totam habitabilem terram submersit ut tempore Deucalionis quorum alterum est aquarum quod fuit tempore Noe. ut habetur Genesis. vij. vbi dicitur Et deleuit deus omnem substantiam que erat super terram ab homine usque ad pecus. Aliud est igneum et illud erit in iudicio finali cum elementa et elementata purgabuntur. ut vltimo capitulo. Ecce deus in igne veniet. Et beatus Augustinus. ij. de ciuitate dei capitulo. xvi. tunc figura huius mundi mundanorum igneum conflagratione peribit. sicut factum est mundanorum aquarum inundatione diluuii. ¶ Unde conflagratio nihil aliud est quam congregatio omnium causarum superiorum et inferiorum que ex propria natura habet ignendi virtutem que congregatio non naturali cursu rerum sed virtute contingit diuina. ¶ Aliud autem diluvium est particulare. quod partem terre submersit. Et de hoc Ildorus libro. xij. capitulo vltimo. quod est triplex aquarum diluuium. ij. methere inquit. Vbi autem simul cum terremotu fluctus factus fuerit causa quando contrarii facti sunt spiritus id est venti. Aliud est igneum quod fuit tempore Loti. ut habetur Genesis. xix. Igitur dominus pluit super sodomam. ¶ Tertium est aeris vel ventorum. De hoc Aulicenna in libro de diluuiis tale in Persia contigit.

Liber quartus

Notandum tertio

Quod signum quedam precedunt terremotū. Quorum Primus est quod ventus ante motū terre est quietus in superstitie. quia tota materia ventorum fertur in profundū et quasi nihil eius expirat. Et hoc signum habet veritatem tempore et loco ubi scilicet naturam venti debent generari. ¶ Secundum signum est quod est frigus in aere precipue in diluculo quia calor terre qui cum sole eleuat ventum et facit ipsum moueri sub terra naturale frigus terre ad superficiem eius exteriorē expellit et ita in frigidatur ante terremotum. Signa autem que concomitantur terremotum sunt duo. Primum est sonus qui non quiescit aliquando donec terra sit scissa et tunc exit ventus cum sono magno sicut probant hystorie veterum. Quod tempore regis Herculis fuit terremotus in quibusdam insulis iuxta chozinthū. fuitque terremotus a finibus vltimis illarum insularū et collectus est ventus subterraneus in vnum locum quem eleuauit ad altitudinem collis et cum multiplicaretur in colle suo ventorum collectio tandem tumor collis ruptus est et exiit inde ventus validus qui tantum cineris exsufflauit de colle super ciuitatem vicinam quod destruxit eam et oppressit. Sicut apparuit longo tempore post quando regnauit Alexander filius Philippi Macedonis. Audiebatur autem tunc sonus ante terremotum in illo loco et in exitu venti de colle. Causa est quia ventus collidebatur ex impulsione maris vndique percutientia illas insulas Et ex collisione ventorum in cernis terre ad corpora solida causabatur sonus ille. Causa vero cineris fuit. quia caliditas que eleuauit vaporem illum et mouit confortata fuit ex repercussione frigiditatis maris et cum clausa esset et congregata combussit ea que erant in circuitu terre et redegit ea in cinerem et exsufflauit ipsum ita ut si ibi fuisset materia sulphuris et atrii pigmenti fuisset incendium in illo loco. Sonus autem qui est in terremotu variatur. Et ut in plurimum quatuor habet differentias. Nam aliquando est sicut sonus aeris inundantis ex multo vento. Et hoc fit quando cauerne sunt magne et vapor adhuc non multum se committit. Aliquando autem sonus est sibilatiuus. Et hoc est quando vapor expressus per paruos riuolos moueri compellitur cum impetu. Aliquando autem est sonus collisionis. Et hoc fit quando corpora dura forti vento commota collidunt se ad inuicem. Aliquando autem sonus est fractiuus Et hoc fit quando retineri amplius vapor non potest sed incipit frangere obstantia et querere exitum. Et illorum sonorum primus et secundus ante terremotum sunt. Primus quidem in principio motus materie ventorum. Secundus autem in augmento. Tertius vero in ipso terremotu. Quartus in consumatione ipsius. Et considera quod aliquando omnes isti soni sunt in vno terremotu. Aliquando autem non sed duo vel vnius. ¶ Aliud signum sequens terremotū est tenebrositas solis per nubes magnas in aere stantes. Nam vapor est fuliginosus et niger Ex quo oritur motus terre igitur egressio eius de terra tales facit nubes et sic sol denigratur quia non potest penetrare suis radijs et ergo sol luna et alie stelle vix per talem aerem apparent ut sanguinis ad nigredinem vergens. etiam pestilentia communiter sequitur terremotū.

¶ Egressus autem eius quando est paucus et subtilis et terre pori sunt laxi tunc exit sine sono et non producit nisi paruum tremorem. Si autem est subtilis et paucus et pori terre sunt obstricti tunc ducit cum tremore paruo quendam sibilum. Si vero multus est et spissus et pori terre obstricti sunt. tunc autem est frigidus non aduens. aut calidus aduens. ¶ Item autem est vapor vnius venti principalis aut duorum opposito

Summularum Alberti

autem Et aquilonis et austri vel subsolani et phauoni. ¶ Item autem est in loco ubi sunt aque vel ubi non sunt aque. si est vapor nimis frigidus in loco non aquoso multus et pori terre obstricti sunt eleuabit terram ita quod videbitur mons vel collis et si non proicitur ad alium locum ex impetu tunc residet iterum sapore egresso in toto vel in parte. ¶ Si autem est frigidus et multus in loco opilato ubi sunt aque. tunc si sint aque in superstitie absorbet eas usque ad tempus donec resideat quod eleuatus est. ¶ Ex hac causa accidit quod pro miraculo habitum est. in partibus nostris. Accaro flumio circa Villam Leyson ibi absorbtus fuit Accarus per diem leuam per diem diuini et non sentiebatur manatio aque super istam leuam. eo quod in loco terremotus absorbebat aqua et egrediebatur post illam leuam et iterum residente fundo manabat de partibus. Et ego eodem tempore superueniens inueni hoc factum ex terremotu. Si autem aqua fuerit in profundo terre et tunc quandoque terram proicit et facit eam apparere de foveam. Si autem vapor siccus est et adustius et in loco opilato et non aquoso tunc egrediens exsufflat multum cineres exuste terre ita quod quandoque cooperit ciuitates vicinas destruedo eas. Etiam quandoque tam ille vapor adustius quam frigus precedens terram vel cineres proiciunt in flumen et cooperiunt ita quod videntur absorbere ipsum. Et quandoque etiam in obstruendo flumines in diuina parte cogunt aperire in alia. ¶ Si autem est vapor oppositus alteri hoc est Salde incantum quoniam tunc facit voragines profundas. Et quandoque diuis ventus mouet aquam venientem a parte diuina et alius venientem a parte alia. Et inducunt ex concursu diluuius particulare. et precipue

Liber quartus

quando obstruuntur flumini hostia ad fluxum consuetū. ¶ Exēplū aut de terremotu ponitur in castanea et oīdo que si ponūtur in ignē non fractis corticibus. Vapor qui est interius excitatur a calore exteriori. et incipit subtiliari. Et solēs exire tūc inuenit resistentiā cū impetu magno frangit testā ita q̄ frequēter proicit oīū del castanea de igne.

¶ Sequitur tandem

Unde ventus turbis tradit esse eīens de nube et non adueniens ab aliqua plaga mūdi sicut alij venti propter quod etiā coniungitur eius scientia cum scientia tonitruū sūm p̄m. iij. meteo. Et talis vent⁹ ex hoc dicitur gñari q̄ nubes aperitur in vno loco et alia in opposito loco ad illam. Et sic illi duo venti in medio cōcurrunt et vterq̄ illorū ab altero impellit scz in deorsum. Quando ergo de nubib⁹ due fuerint exsufflationes egredientes oppo site cōuenientes in loco vbi terrā pcutiūt ille due exsufflationes ventū gñant turbis et p̄ modū circuli rotūdant in vuluēdo semine et in altū ascēdunt et se cum trahūt puluere corp a minuta et alia que sunt leuia. Vbi

Notandum primo

Q̄ sūm oēs Peripateticorū sententiā tradit iste vent⁹ ut multū fieri in estate qñ ē tps tonitruū. et ideo etiā significat tonitrua post futura infra paucos dies et si fortis est turbo tūc nō preced t tonitrua nisi hora vna vel duabus vel in pte vni⁹ hore. Causa aut ei⁹ q̄ esse hz vtr in plurimū in estate est. qz tūc eleuant nubes aquee includentes in se vapores terrestres. ¶ It etiā qñqz in hieme tpe nūis. qz nubes minose plurimū hnt in se spūs aerei. et ideo aliqñ gñant ventos turbis qñ sunt in situ opposito. Causa aut eius qz descendit a nube et non a plagis mūdi est. qz ventus qui venit a plaga mūdi fortis eē non p̄ cū suo opposito propter defectū materie talīū ventorū. Ventus aut turbis nō durat nisi per parua hōra. et ideo peccant qui causant ventū turbis ex aquilone et austro. cū expresse Aristot. tradat eū descendere ex nube. et experimentū cōfirmat dictū p̄bi. qz nos videmus q̄ si venient illi venti ex aquilone et austro. oporteret q̄ flaret in tota regione et non in loco vno vnius cāpi parui. Sed nos videmus q̄ tū in loco parui campi flat ventus turbis. Et talis ventus turbis est rotundus ex hoc qz vterqz ventorū oppositorū hz vnu latus debilius q̄ alter. et vterqz eorū hz vnu latus fortius q̄ alter. licet ex diuersis causis. Et qñqz isti venti egredientur de nubibus tñ hnt proprietates fortū ventorū scz aquilonis et austri qui sunt venti fortissime exsufflationis. Aquilo em hz fortem exsufflationē ex qualitate actiua que est frigiditas fortissime vaporem percutiens et impellens. et austro hz fortem exsufflationē et spissitudinē mae qz est vaporis spissi qui fortius pcutitur q̄ vapor parvus et tenuis. ergo et tales venti sūt maioris exsufflationis. Sunt etiā adhuc alij venti preter ventū turbis etiā de nube descendentes et qui etiā non sunt de natura. xij. ventorū Quorū primus est Ethnephias. Alter vero Tiphon. Quorū est triplex differentia. Nā tiphon est ventus minor et subtilior q̄ Ethnephias idō propellit a nube vsqz ad terrā. Scdo differūt. Nā tiphon mouet circumgiratiue. Ethnephias autem transuersiue. Tertio differūt qz tiphon generatur ex duobus ventis sibi inuicem obuiantibus et ex duabus nubibus. Sed Ethnephias ab vna nube procedit sūm quoddam. Vbi

Notandum secundo

Q̄ Ethnephias grece vel Enephice latine ventus est ex vna nube generatus quando scz intra nubem frigidam includitur exalatio calida sicca grossa et terrestis tunc per antiparitasim fortificatur in calore et mouetur impetuose querendo exitum et tandem frangit nubem in debiliori parte. Et hec exalatio calida et sicca a nube depulsa verius

Summularum Alberti

terram lateraliter mota vocatur ethnephias et mouetur circulariter ut quando ex amplio in angustum vaseratur ventus et in portis et vijs strictis. sicut inter duos muros. ¶ Effectus autem huius ventus est q̄ magna tonitrua et fulgura edit. et quandoqz ante magnas pluuias descendere solet. Amplius solet facere obscuritatem in aere. sicut si vesica plena vapore rumperetur talis ruptura aerem perturbaret. Tiphon autē sūm Plinium dicitur esse pestis nauigantiū qz nauigia cum porta frangit arbores euellit et laas alte eleuat sicut visum est pleriqz hominibus. Vulgus tamen dicit tales eleuationes fieri per demones. cum tamen fiant naturaliter et hec de presenti.

Notandum tertio

Q̄ ventus Tiphonis generat quando de nube exalatio expulsa descendit vsqz ad terrā re superficiem motum causando circumgiratum pars prima tangens terrā a terra reflectitur et altera ei⁹ para descendens sic obuiantes in inuicē sese inuoluūt iste partes et est motus circumgiratus illarū partiū exalationis. Dicunt tamen quidā Tiphonem exire duas nubes ventosqz duos voluentes se. Sed forte hī nō distinguunt ipm a turbine.

¶ Equitur tandem videre de ventu turbis et de illo determinare

re facile est sūm predicta qz nō causatur nisi a ventis ex opposito cōtra se venientib⁹ quorū alter est eque potens. Effect⁹ at ei⁹ est quādoqz eleuatio pulueris et qñqz et adicatio arborū sūm q̄ fortiores del debiliores sunt. Quandoqz autem vnius est debilior alio cum resistentia aliqua et tunc cedit per totam diam. Quandoqz flatus vnius eleuatur super alium et puluis inuoluitur sūm circulum. ¶ Fit autem quandoqz per accidens turbo ab vno vento tantum quando repercutitur ad parietem versus suum statum.

¶ Restat nunc videre

Unde habitis omnibus impressionibus que de vaporibus aqueis et terreis generantur p̄ter oēs nos inuestigare causas illarū impressionū que ex lumine solis et lune et quarūdam stellarum reflexionibus super nubes humidas et terreas apparent in sublimi sicut circuli circa lunā et stellas et solē apparentes sicut est arcus vari⁹ qui dicitur iris. Vbi

Nota primo

Q̄ illius arcus qui dicitur Iris diuersa sūm diuersos sunt nomina. Dicit em aliqñ arc⁹ varius propter diuersitatem colorū eius. aliqñ dicitur arcus demonis qz demon grece multa significat ut dicitur Com. sup. Ecbi. Nā aliqñ significat irelligētiā. aliqñ stellā p̄clarā et lucidā et ideo Theodis theologi qui omnia dijs attribuit que apparent in naturis et precipue in celo vocabant arcum demonis quod est intelligentie vel sapientie et dicebant arcum esse signū clementie dei. qz nec igne nec aqua veller nocere mūdo. Nā in iride apparet rubens color qui est ex humido inflāmato et hoc significat qz nō omnino preualet aqua super ignē cū ignis aliqd habeat in arcu sue operationis. Apparet etiā ibi viride ex aqua indigesta qd significat qz nō oīdo pualet ignis super aquā in iride cū habeat aliqd sue operationis. Et huius signū aliud esse dicūt qz arcus iridis nunq̄ apparet nisi in tpe qd in pre est serenū et in pte hūidū. Serenū qd est ex calido sicco qd puenit cū virtutibus ignis. Humidū autē est ex frigido et humido qd conuenit cū potentis aque et ita cū

Libert quartus

utrumq; opetur ad iridē constat qd neutrum pnalet alteri. ideo hoc Aristodisse dicebant esse signū qd nec inundabit diluuiū ignis nec diluuiū aque p intelligentiā que sapia sua gu' berna mūdū. Arcū autē demonis alij dicebant qd est solis precipue qd p alio lucet in m' ut dicat sol qd sol' lucēs qd ex lumine solis resultat in aere et antiq pontifices ydolorū arcū qui aeris dē de Junoni psecrabāt qd Junonē vim dīnaz aeris esse dicebāt. et idō hīs de causis que dicte sunt varia sunt nota de iride apud diuersos. et qd suba rei ma xi me cognoscit p suū qd qd est. vij. pme phie idō nēm est supponere qdquid est ipi'. vbi

Notandum secundo

Qd antiqui volentes reddere cās figure et colorū iridis dīonez supponebant arcus esse duplicē. Nā dixerūt iridē esse multarū imaginū solis cōfusionses et hoc quo ad colores qui apparent in iride. Dixerunt quo ad figurā iridē diffiniebant esse imaginē solis rosca da et caua nube pceptā. Causaz autē quare sit cōfusio ex imaginib' solis differenter al' signant. Dicit em' P. Parrian' arbe Caydorus geomerer qd si fiat speculū concavū qd sit ps secte siue pile siue spere si extra mediū steris quicūq; iuxta se steterint inuerti ti bi videbunt et priores a te qd a speculo. Idē autē dicit euenire in iride qui est imago so lis in nube concava recepta. Et ideo imago solis a latere nubis discedit et in nos con uersa videtur. P. Possidoneus autē nālis indicat iridē esse solis speculū in nube concava figuratū eo mō quo Parzianus dicit Sed dicit Possidoneus colorē nullū esse in iri de cū Parzian' dicit colorē igneū iridi esse a sole. Ceruleū autē a nube et ceteros colo res vtriusq; istozū esse mixturas sicut infra patebit de coloribus. P. Dī antiquiores hīs poere quidā metaphonice loquētes Iridē dicūt esse sup camerā Junonis in qua cō clusus est serpens et solē illā camerā ipugnare sagittis ut custodiat serpentē eo qd matri sue Latone paritūre Appollinē et Dianā obsterit Juno et ipsos deos in cunis iuase rit. Sed tunc Appollo qui solē signat euasit et ipam beluā sagittis interfecit et matri Latonā et sororē Dianā a morib' bestie liberauit. Altorū hū' fabule ferit Euripides qui in insula Delos ob hūmōi causaz sub nomine Appollinis tali asserit sub imagine in uenis alari qui in sinistra habet sagittas et cōfodit serpentē sub pedibus suis ante vena lā Latonā et Cuiā puelle Diane pugnantē. Cuius fabule hoc est mīsteriū qd Latona terra sit in primo cahos in quo mūdus incepit plus ceteris elementis confusa petēs ima vel Latona sit prima mā qd veri' est que in primo cahos confusa fuit omnib' in se per mixtis pīs et formis pcutiēs que erat precipue luminosa celestia et arida terrestria ex quibus et per que erat generatio futura sed oblitit illi Juno que aeris erat (ut inquit Euripides) diuini nubē hīs serpentē hoc est vaporē immixtū aeri cui' ascensus cur tus est sicut rostruofiras serpentib'. Nec pmittebat solē fulgere nec etherē qui Diane consecrat errore antiquozū seruari tōne e cunis euasit lā adultus et confortatus Alp pollo. i. sol et radijs quasi sagittis iaculāt vaporē et serenāt etherē et exsiccat terraz et expulit vulneratā bestia quā Juno recipit in camerā nubis in quā camerā continue iaculat sol radios et vestigia radiorū apparent in iride et hec vestigia sunt arcus qui dē iris. Ex quibus omnibus patet qd oēs pbi tā nāles qd pfectiū qd etiā poete cōcordāt in hoc qd iris sit speculū solis in aquosa nube.

Improbatio opinionum antiquorum

Qd iridē esse multarū imaginū solis conuersionē nō hz calūniā qd hoc absq; dubio ve rū est qd quelibet gutta rozacionis que paulatim descendit a nube speculū est solis cōfusa representans lumē ei' sicut infra patebit. Qd autē dicit iridē esse imaginē solis rosca da et concava nube conceptā nō hz veritatē. qd si in cōcaua nube figuraret accideret incōue nientia tā ex pre ydoli qd ex pre visus. Quia autē em' ydoli solis figuraret in nube cōca ua sūm formā concavitate nubis aut sūm modū speculi concavū et si figurat ad concavitatē nubis aut cōcauū versuz est ad solē et sol directe proijcit radiū concavū cui' aper tura ponit cōtra solē aut concavū versuz est ad terrā a roze nubis q paulatim descen dit sub cōcauo reflectit imago sursum in nubis concavitate. Et si quidē cōcauū nubis versuz est ad solē et sol figurat se in cōcauo tūc cognita iridis deberet esse versa ad soles et arcus globositate versuz oppositū strū solis deberet recedere a sole. Adq; autē modo

Summularum Alberti

nūq; visus est arc' figurari. Si at cōcauū nubis versus terrā respicit tūc arc' respicet pmo in hūido rozate sub nube et repentit sup in cōcauū nubis sicut si esset speculū con uertū sub cōcauo et imutaret cōcauū ab imagine speculi cōuerti et ex hoc sequuntur duo i conuenientia. Vnū qdē qd arc' debet apparere inuersus sicut imago que recipit in cō cauo. Si em' quis aspiciat in cōcauo speculo imago ei' apparet inuersa. Arc' autē nūq; apparet inuersus. Scdm incōueniens est qd arc' nūq; deberet videri qd sp inter nos et cōcauū nubis in quo figurat iris est lat' nubis vñ qd occultat a nob totū hoc qd appa ret in cōcauo. et sic nūq; videret iris qd iterū est falsū. Si autē daret qd cōcauū nubis re cipit ad modū speculi cōcauū tūc seqt qd p' dictū est scz qd apparet arc' inuersus qd nūq; videt. De positione autē Possi. pbi quo ad colores parebit improbatio inferius. Qd autē nō incōuenienter opinat' est Euripides poeta iridez esse sagittas Appollonis affixas in supficie camere Junonis in q serpentē matris sue inimicū abscondit. Danise stū est ex hoc qd in vitate colores iridis nō sunt aliud nisi radij solis humore vaporis vi nubis diuersimode tincti iaculātes vaporē aqueū quē Euripides serpentē nominauit iuxta cām p' mēoratā. Nec circa phozū opinioes pro ipō qd quid est iridis. Sz pro opinione vā que ē opinio

Aristotelis

Suppono an' iridis gñationē certissimū esse ex nā gñis aquei grossi et lenis calidi et sub tilis que sūt in vapore eleuato qd vapor habeat figurā pyramidalē et cū descendit vapor aqueus cadens et pluens pyramis illa basim hz in terra et conū supra in aere et cū aliq; diu descendit maior ps pyramidalis illi' figure iacet in terra sz cū nubes rozare incipit an' pluitā magnā necessario sunt in nube quatuor corpa perua Quozū p'muz est nubes spilla nūq. Scdm est rozatio subr' l'minutissimarū guttarū in supiori pre' sub cōcauo nub Tertū est rozatio grossior magis pucta inferiori pti pyramidis Et quartū est aer iā hu mecrens imixt' omib' hīs spissus ex frigore et hūido ex alteratione rozationis descen dentis p'p'm stat g' tūc pyramis rozationis duplicis grosse videlicet inferioris et subtilis sup' sub cauitate nubis immixta aeri spisso et hūido. Et hec aduertenda sunt ex parte ei' in quo sigillat iris sicut in subiecto. Ex pre at solis intelligēdū est qd nō in oi situ p facere iridē in nube qd nō ab oi situ et irradiatione solis ad nubē fiet reflectio ad octos inguentiū et ad solē o3 nāq; qd sol irradiet nubē inferi' vbi sunt illa qtuor pspicua que dixim' qd si irradiaret superius nubē caderent radij eius sup nigrā nubē et vō faceret nigredinē. et idō o3 qd sol sit in opposito situ nubis in qua debet fieri iris vt deducit in textu. Quā qdē nubē o3 esse tersaz et quietā sic qd ex gere pres cōfuit. et cū sunt sita sit exterior supficies plana ad recipiendū radiorū ipressionē et sic radi' relucet ad vapo re oppositū sic speculū luminofuz relucet ad speculū sibi simile ptra faciē positū. qd p3 tali signo qd sic sol splendorē pncipaliter mittit ad aquā et ab aqua illuminata radi' solis reflectit ad parietē et sic causat qndā resplendentia luminis Ita pariformiter imaginan dū est de reflectiōe radij cadēis sup nubē et reflecti a nube ad vaporē causando iridē.

Notandum tertio

Qd sol cui' imago est iris sit rotūd' sic oia corpa celestia sunt rotūda tñ ex quo sol lō ge lator est nubib' tāgens superiore pte nubis iprimt ei formā arcualē. Nā quāto sol est altior tanto arc' est minor et qto sol est inferior tāto arc' est maior. P3 igit iridē so lū esse semicircualē. Imo nō videt p' medietate circuli et raro puenit vsq; ad circuli medietatē sed frequenter est portio minor semicirculo. Dico qd tā hū' est qd illud qd ex sole relucet in nube est radi' pyramidalis medie rotūditatis vel partitionis minoris pi ramidis egredientis de sole et ideo cū iris sit speculū pyramidis solis vel lune videtur iris sicut semicircul' vel portio minor semicirculo. Sz qre nō pstituit circuli pfecti iri dē in radiādo superi' nubis in nube etiā que est sub sole lene est soluere quoniam nubes nō hz rozationē semispiralē in sublimi ei'. Sz in inferiori pte eo qd que residet deorsum Et idō sup nubes nō p' est iris sz sub ipsa Et qd sub ipsa nō est dep'mit tbi lumē solis nisi qd procedit ipam sz nūq; procedit ad ipsaz nisi qd erigit pyramis luminis solaris so le declinatē a meridionali linea vel antecedente ad ipaz. Est em' hec nā figuratū et scema rū qd abstrahit lux qd nūq; iprimt visui vel speculo nūq; lux abstrahēs ea procedit ad

Liber quartus

visum vel speculū sicut probatur in libro de sen. et sensa. Et ideo quā sol opponit roza-
oni que est sub nube sit iris et nō alijs ipibus et hoc est ante lineā meridionalez vel post
ipsas. ergo hec est causa rotunditatis arcualis ipsius iridis.

¶ Estat nūc videre cās gūatorū ex vapore qui cōiungitur cū lu-
mine solis atq; stellarū sicut est iris et circuli solis et lune et co-
lores nubū ac nebularū sicut sunt comete et galaxia. Sciendū itaq; sūm
Aristo. iris causatur ex radio solis redeūte ad vapore cōtrariū nubibus
sicut resurgēs radii in aquā et relucet ad parietē. ¶ Opz at nūc eē
retas et quietas. Ex quiete enī ptes cōstāt et cū sint similes et sic exteri-
or supsties plana sit et lenis ad cōcipiendū radiorū īpressionē et sic radii
elucet ad vapore oppositū sicut speculū lūosus elucet ad speculū sibi si-
mile cōtra faciē positū. Cui signū ponit Aristot. in li. metheo. dicens q
visus fuit debilitat? cui? dā diti et dū itet dicit lūmē an se quod? corā faciē
sua erat qū dā ulabet q hūore multū grossū et turbidū in pupilla ocli
lorū desuēte imago ei? cōfusa et precipne oculorū īprimēbat in humo-
re isto tāq; in speculo quodā ita q; putabat aīal simile sibi corā faciē abū-
lare. ¶ Et lēz sol cui? imago est iris sit rotūd? ex quo sol lōge latior
est nubib? supiore pte tāgēs nubis īprimat ei formā arcualē. Dū quāto
sol est ortui propinquior vel occasui tāto in opposita pte apparet arc? ma-
ior

¶ Colores autem iridis

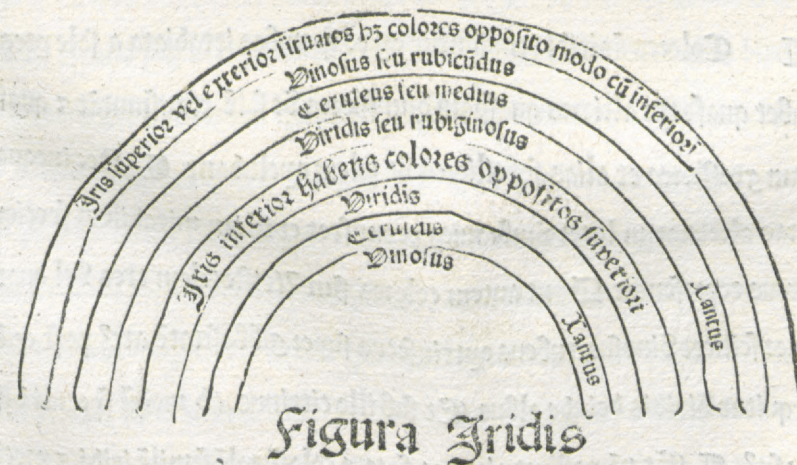
Unde Possidonius negans colores esse in iride sūm vīratē inq. Si color aliquis esset i
iride maneret. Sed hoc nō videt cū statim interit q? nō est ibi color ver? s; apparentia
coloris. Cū quo etiā concordat Nero īperator versifice inq. Colla cithariace splen-
dēt agitata colūbe. Et varijs colorib? pavonū cernit quociens aliquo defectū videret.
Est igit sūm istos colorū apparētia nō at esse coloris sūm vīratē. Et hoc probabat alio
signo Possido. Nā si esset ver? color propinquior iridi meli? videret illū colorē q; re-
mot? sed cōuerso accidit q; remot? ab iride discernit iridē et nō qui est in ira iridē con-
stat ergo colorē verū nō esse in iride sūm ipm sed tū apparētia coloris. Nec sentētia est
absurda. Nā cū lūx oim colorū sit hypostasis et suba formalis et cōstītuat colores intrin-
eta radiis sūis in pspicuo denso cōstat ibi verissime esse colores vbi talis lūx manifestū
me tāq; in pspicuo aeris hūidi vel rozationis descēdentis. Sic autē sūnt colores iridis
et ideo verissimi sunt colores et in tāta arte nā facti q; eos ara pītorū ad plenū assimi-
lare nō pōt. Nā pictores colores ponere nō pōt expressim nisi in mā terrestri que pūta n
est sed colores iridis sunt in suba pūta ergo. Q; aut dicit Pythagorici q; ideo nō sunt co-
lores q; nō manent nullā h; rōez. Accidit enī colorib? nō diu subsistere propter mās in
qua sunt que est in casu cū depingunt in ipa. Si enī esse verū nō h; q; non diu pmanet
tūc verior hō est qui dūcūz vīuit q; ille qui statim morit qū nascit qd est absurdū. Si
aut ex situ aspicientis causat color hūmō sicut in collo colūbe dī fieri Democrit? et Ne-
ro īperator dī fieri in collo pavonū tūc in diuersis sūtib? videntes iridē in diuersis co-

Summularum Alberti

foribus debent eū videre qd est absurdū. Nā cōstat aliquos in hoc errasse. Erroris at
occasio fuit q; nesciuerūt distinguere inter esse māle coloris et esse formale. Dāte enī esse
h; in qūtatib? subiecti in quo est sicut nigrū causat in terrestri ex calido adurēte et sicā
re et excontrahente poros et supstie in hūido ex frigido condensante subam et stringēte
lūgē tūc sicut apparet in nube nigra et carbone nigro qui terrestris est. Formale at esse
coloris et luce est et ideo in supstie clara porosa in qua multa lūx pōt diffundi albedo est
et in lūgē tie ptracta obscura in qua lūx intrare nō pōt. pūatio lucis est que est nigredo
sicut alibi tetigi. Causa at colorū iridis in vī et maxie efficiens est; radius solis rediens
repercussus et reflexus ad vapore in multiplici refractione qui vapor stat contra nu-
bem hoc est ante nubem quando incipit descendere et tpe pluuie.

Notandum primo

Q; colores iridis sūm diuersas lucis pīdicationē dicunt fieri a vapore et nube p ascen-
sus et descēsus vīz visus est et quīs ibi nō sit nigrū cū albo pīstūes colores nubū. In-
uenit tū ibi spissū et rarū que diuersimode lucē in profundū suscipiūt. Imo lūx sola su-
scepta cū sit hypostasis colorū sufficit pīstūere colores sūm esse sūm formale qd h; ab ac-
tu lucis. Et q; esse materiale nō hnt colores iridis. ideo tales colores nō pmanent nisi p
sente luce et desinūt esse luce absente nisi aliqui habeāt debilitat nubes colorē ex clarita-
te stellarū. Et istorū colorū iridis nūero sunt tres seu quor et nō ples quorū tres sunt
veri sūm esse formale et pīcipales q; oriunt ex reflectiōe radiorū solarū a nube ad visū
nostrū sūm tres pīferias idest semicirculos vel distinctiones. Quartus autēz color sēz
tantus gūat p iūtra positionē aliorū colorū. Et inter illos tres colores ille q; est intrin-
secus debilior est īncipiendo lūmē q; alij duo sēz medi? et extrem? q; est sup arcū et
diuersificant isti colores ita q; exterior ad conuexū arc? est vinosus qui rubicūd? dī sic
rubeū vīnū sole illustratū. Et hic color h; pte arc? qui in rotunditate maioris est mēsu-
re et qūtatit. Color at interior in iride qui est ad pcam arc? minoris et mēsure in ro-
tunditate iridis et est tendēs ad viriditātē q; est sicut rubigo aeris illustrata p solē vel sic
vīrū nō multū viride sole illustratū. Medius autēz color ceruleus est et in illo est mī-
rū qd in ira rubeū ita incipit q; nō pōt distingui p lineā inter ipm et rubeū et similiter ad
viridē ita determinat q; linea nō pōt imaginari inter eū et viridē et hoc vīnū ē de miria-
nāe q; incipit a tā similibus q; quali indistincta vident et in tā diuersa terminat opus ei-
us. Et ideo pictores nō pōt facere per omia similes colores iridi. vīz expressus est sūm
suas causas. Nec lat? in hac figura sūm duos arcus simul apparentes.

Liber quartus

Notandum secundo

Quoniam Leopoldum et Auzorem in presenti Arcus iridis in diuersis locis diuersa significat. Nam a meridie ortus significat vim aquarum in aere dominari Sed si circa occasum refulserit tonabit et leniter pluet. Si ab ortu surrexit serenitatem promittit. Sed quare iris secundum Doctorem sanctum quodlibeto. iij. ar. v. Signum est non futuri diluuij aquarum Est ideo quia iris procedit ex tali causa que diluuium repugnat vniuersali. De hoc Genesis. viij. Domam arcum meum in nubibus et erit signum federis inter me et terram et non erunt ultra diluuija aquarum ad delendum carnem vniuersam Sed quare ante diluuium generale non apparuerunt irides cum tamen sol etiam nubes que sunt efficientia iridem tunc fuerint. Solutio est Petri Camarencensis quod huius cause assignatio soli deo est derelinquenda. Voluit enim deus sibi fortasse causas huiusmodi apparitionis iridis in nube reservare usque ad tempus diluuij ut sic per talem nubem appareret signum federis et pacis ne timemus istum mundum aquarum diluuium periturum.

Notandum tertio

De temporibus quibus hec apparet impressio arcualis. Unde dicit Aristo. iij. methe. quod talis arcus in diuersis temporibus diuersimode apparet. Nam in equinoxtio autumni nati et post ipsum in qualibet hora diei potest apparere arcus scilicet in mane et in sero et in meridie. Sed cum sol est in oriente in mane apparebit arcus in occidente. Et cum sol est in occidente in sero apparebit arcus in occidente. Sole autem existente in meridie post equinoxtium autumni quando sol currit in signis meridionalibus in meridie potest apparere arcus in aquilone quia cornua porrigit in orientem et occidentem. et hoc precipue fieri potest in sagittario et capricorno sole existente quia tunc multum declinat ab aquilone et ideo potest tunc in aquilone apparere arcus licet raro videatur propter multitudinem et spissitudinem vaporum impediendum splendorem solis. Tempus autem illud est quando nox prolongatur super diem et illud dictum intelligendum est quo ad nostram habitabilem terram quoniam in meridie posset etiam apparere arcus in tempore quando sol declinat ad aquilonem eadem ratione sed nos non sumus experti aliquid de habitatione meridiei secundum partem terre que est ultra equinoctiales. In estu autem quoniam estas est hoc est in toto tempore quo accedit ad zenit caput nostrorum post equinoxtium vernale non potest apparere arcus in aquilone in media die eo quod tunc radius solis ad aquilonem brevior est quam semidiametri circuli ad talem distantiam rei eleuati super speculum non potest fieri reflectio super speculum aliquod sicut constat aspectibus. De varijs autem nominibus huius arcus iridis supra visum est in presuppósito.

Colores autem iridis causantur ex eo quod nubes irradiata a sole partes habet quasdam altiores quasdam dimissiores et sole transmutat et quasdam grossiores et alias subtiliores et solem excludant. Hec inaequalitas alternatim lucet umbramque permiscet et illam mirabilem speciem arcus representat. Sunt autem colores secundum Aristotelem tres vel quatuor scilicet vinosus rubens extrinsecus super gibbositate arcus post quem sequitur viridis deinde albus. Et sub illo citrinus ad modum speculi dispositus. Et non possunt pictiores facere colore tale simile iridi. et precipue

Summularum Alberti

pue compositum medium iter intrinsecum et extrinsecum. Quidam tamen dicunt iridem quatuor habere colores principales ex quatuor elementis. Ex quibus etiam dicunt nubes esse composita. ab igne rubentem. ab aere purpuream. ab aqua glaucam. a terra viridem propter arbores et herbas. Arcus iste in diuersis temporibus diuersa significat. In meridie enim arcus magnam vim aquarum in aere esse significat que in meridie dominari possit. Si vero circa occasum fulserit tonabit et leniter pluet. Si ab oriente surrexit serenitatem promittit. De arcu Aristo. ait quod post autumnale equinoxtium sex libere signum in qualibet hora diei posse fieri arcum iridis. In estate vero non nisi incipiente die vel iam inclinante. Cuius rei causas reddit ista in estate circa meridiem sol est calidissimus et nubes exurit ita quod suam imaginem in eis imprimere non potest. sed in tempore matutino aut vespertino ad occasum quod minus calet et a nubibus sustineri potest. suam in eis imaginem imprimere potest. Item cum sol non valeat facere circulos nisi oppositis his nubibus in quibus facit eum. Cum enim dies in autumno sunt breviores tunc semper nubes sunt sibi oblique oppositae. et ideo qualibet parte diei cum sol est altissimus nubibus potest suam imprimere figuram. tempore vero estiuo super verticem nostrum superfertur et tunc media die nubes directe respicit nec potest eis suam imprimere imaginem De iride dicit Isido. in libro Etimologiae quod arcus celestis dicitur est a similitudine arcus curuati iris proprium nomen habet. Et dicitur iris quasi aeris arcus quia per aerem ad terram descendit. Hic autem a sole resplendet dum concave nubes ex aduerso solis radium recipiunt. et arcus speciem fingunt cui varios colores dant res illae. quia aqua tenuis et aer lucidus. et nubes caligantes irradiatae varios istos dant colores. Circulus autem qui quandoque

Liber quartus

Unde halon grece qd area interpretat eo qd simile sit aree rotunde ad trituvā facte. Trā bice aut dicitur alioeri qd latine vocat corona est circulus in multis superioribus cor- poribus apprens et nō solū continet solē et lunā sed etiā stellas que sunt maioris q̄tita- tis sicut est Jupiter mars venus et etiā mercurius qui licet non sit maior ceteris tamen propter suam propinquitatem ad nos maior alijs stellis videtur quantitas eius.

Notandum primo

Q. talis circulus materialiter cātur ex vapore hūido et grosso ascendente et multiplica- to in aere sed effectine causat a lumine solis transeūte p vnu vaporē grossū in quo sic quedā reflectio vel reuerberatio luminis solaris nō tū talis reflectio sit versus astrū sed versus oculū nostrū. Vñ cū nubes mediat inter nos et astrū tūc radij illi? atri oblique circūquaqz sup nubē incidētes reflectunt propter resistētiā mediij et fit reflectio vsqz ad oculū. et in tali pūcto reflexionis causat apparentia albedinis vel alteri? coloris p mo- dū circuli circa solē et fit talis impressio nūqz nūl? qñ aer quietus est et immor? Nā ali- ter in aere nō ita diu sub radio desup veniente staret donec modo predicto circulariter dissiparet. Vñ sicut lapis inject? in piscinā stātis aque facit circulū circa circulū aplān- do se circa centrū et in flumine fluentis aque circa casuz lapidis tales circuli nō sūt pro- pter motū aque. ita etiā est in aere de vapore qui est sicut aqua stās et de radio q est sic lapis pcutiens vaporis centrū sicut testat Sene. Et talis forma circuli apparet nobis qñqz maior qñqz minor sūm aliā et aliā dispositionez ponē visue. qz si visus est debilis tūc ille circulus apparet nobis esse magnus. Si aut visus est bene disposit? tūc tal? circu- lus apparet minor. Cui? exm habem? in locis fumosis vt in balneatorijs estuarijs illis habentibus debilem visum apparet quidam circulus circa lumen.

Notandum secundo

Q. talis circulus qui dicitur halon frequēter apparet circa lunā vel alias stellas et hoc de nocte. rarissime aut circa solē. Cui? rō est nā vapores eleuati de die vt frequēter con- sumunt p calozē solis eo qd sol inter omnes stellas et planetas hz calozē fortissimūz ideo plus p̄t consumere et disgregare vapores nostros q̄ alie stelle et sic impedit illa impres- sio que dicitur halon nisi vapor eleuatus esset multiplicat? et ingrossat? sic qd nō possit di- gregari p calozem solis. Sed quo ad tpa talis impressio hz se vltit. nā videtur corona et in hieme estate autūno et vere. Magis tū in autūno q̄ alijs tēpibus nā tps modera- tū frigozi pueniens est autūnus. qz vapor eleuat? in estate et vere in aere dissolutus cō- primi incipit in autūno. Nec tū adhuc in nubē condensat et precipit in principio autū- ni vbi frequēter apparet et magis apparet ante diluculū et post crepusculū qz tūc est calor moderatus. nā calor diei excellens et eleuans vaporē et dissipans eū moderate tē- perat? est et post crepusculū in sero. Frigus autem noctis immoderate cōprimens va- pore tpat accessus solis ante diluculū. et ideo tunc calor vaporis ad intus calozē luminis desuper venientis p̄t complere operationem coronalē in vapore eleuato et talis circu- lus exibit in formam talem non longe a terra q̄uis tamen visus noster deceptus circa ipm fidus putat esse positum.

Notandum tertio

De significationib? Halon qd sūm qd halon tripliciter corrūpit in hec tria p̄nosificant aliqñ egliter corrūpit in nubib? i oib? suis p̄tib? sic qd quelibet p̄t deficit equaliter sūm se et sic significat aere serenitatē. Cuius rō est nam quando halo sic cōsumit tūc aer de hmoi vaporibus depurat et per p̄tis sequitur aura serena nisi tūc interim de nouo alij vapores eleuentur qui iterū aerem perturbant et ingrossant. Secūdo corrūpit ab vna pte et non ab alia sic scz qd omnes eius ptes corrūpant versus vnā partē mudi et nō ver- sus alterā et tūc ex eo p̄nosificabit aura vtrōsa. rō est qz illa pars remanēs adhuc p̄t- net in se materiam vaporis ex qua ventus adhuc potest generari. Tertio corrūpitur per separationem partium ab inuicem ipsis tamen partib? non corrūptis nisi solū paucis et sic significat multas perturbationes aeris venturas. Ratio est quia ille partes ipsius halon sic disparie per diuerlas partes mundi colligunt et congregant in se materiam mu-

Summularum Alberti

torum ventorum et pluuiarū quare etiā tunc nante magnaz indicant tempestatē futūra

Irculus autem qui quandoqz videtur in circuitu solis. sine co-

rona. Causatur ex vapore humido ascendente et multiplicat-

to in aere super quem cum sol illuminatur relucet splendor ei? in aere. Et

tra illum vaporem aut in illo. Deinde autē reflectitur lūmē illud ab ae-

re residens sup ipsuz vaporē ascendētē. et sic videtur circulus in circuitu

solis sine corona. ¶ Et licet ille circulus videatur solē tāgere non ta-

men longe a terra videtur ista effigies. Sed visus imbecillitate dece-

ptus putat ipsum esse circa solem. ¶ Et similiter accidit circa lunāz

aliasqz stellas lumen habentes. Hū circuli etiā de nocte circa lunā et stel-

les frequēter apparent circa solē rari? propter fortitudinē caloris va-

pore resoluētis. ¶ Circuli si isti delapsi equaliter in semetipsis euas-

merunt signat aeris tranquillitatē. Si aut in vna pte quasi corrupti ces-

sauerūt ventū ab illa pte stāte significant. Si vero locis rapti fuerint

plurib? nante et tūc in mari tempestatē expectat. ¶ Videtur etiam

qñqz color solis sicut prune accēse aut dehemētis rubedinis quod cōtin-

git ex multo fumo vel vapore. ascēdētē ad ipsuz Sicut contingit ex fu-

mo ascendente de lignis viridibus coniuncto cū lumine ignis.

¶ Colores vero

Unde Aristo. ij. methe. breuiter tangens de natura nebule dicit qd aliqñ in vapore ro- rido videt nebula. qz nebula est reliquie nubij resolutarū et propter hoc nebula signifi- cat serenitatē. Et hoc est rotū qd ipse dicit de natura nebule. Sed circa hoc

Nota primo

Q. oportet ipsam nebula esse duplicis vaporis scz roidi et nubis. cū vapor roidis et nu- bis conueniant in genere licet roidus sūm proportionēz sue quantitatis plus habeat de subtili et nubes plus habent de grosso et ideo etiam nebula videtur plus in vaporis ro- ridi reliquijs proportionaliter loquendo q̄ ex reliquijs vaporis nubium pluuiosarum. Cum autem partes illius vaporis. Quedam sunt subtiliores. Quedam minus subti- les erit nebula reliquie partium subtiliores vaporis roidi et pluuiosi. ¶ Q. autem sit ex partibus subtilioribus probatur per hoc signum qd in modica hora ascendente so- le rarificatur nebula et conuertitur in aerem quod non fieret si esset ex partibus grossis

Liber quartus

De diuersitate vero colorum in nubibus prius visum est capitulo suo superius. Quia tamen hic dicit de constitutione illorum colorum. Ideo

Nota secundo

Quod de generali constitutione colorum est quod componatur ex luminositate ignis vel diaphoneitate aeris et aque et ex opacitate terre. Omnis enim color constituitur ex lumine et perspicuo comixtus cum opaco tanquam ex propriis principiis. Nam omnis color est participatio luminis celestis et ex maiori abundantia et defectu illius luminis seu diaphoneitatis variatur essentia coloris. Sicut hic in presenti color albus in nubibus causatur ex comixtione luminis clari cum nube secundum participationem maiorem diaphoneitatis. Color vero niger ex defectu diaphoneitatis in comixtione luminis ipsius nubis. sicut regulariter omnis color niger ex defectu luminis in opaco dicitur causari. Et ideo talis color dicitur purior respectu albi. Sed colores medij inter album et nigrum diuersificantur secundum diuersitatem istorum duorum scilicet coloris lucidi et coloris diaphoni secundum magis et minus. Et ideo dicit Apheeris quod albus color et niger sunt elementa omnium colorum.

Notandum tertio

Quod rubedo serotina dicitur causari in nube ex spissitudine ipsius nubis propter solis caloris adustionem. et talis est signum future serenitatis. Nam signum est quod sol vaporem eleuatum in superiori hemispherio trahit secum ad inferius hemispherium et serenat ipsum a vaporibus a quibus generantur pluuie. Ideo per defectum vaporum cessant pluuie et erit serenitas aeris. Rubedo vero matutina causatur in nube ex spissitudine eius propter vapores humidos aqueos ascendentes quibus dum coniungitur lumen solis efficitur color ruber sine vinosum. et talis signum est future pluuie quia signum est quod sol vaporem eleuatum in inferiori hemispherio trahit secum ad superius et ibi calore suo facit ascendere ad locum altum frigidum ubi est generatio pluuiarum.

Colores vero nubium sine nebulatū causantur ex coadunatione luminis eius ipsius secundum magis et minus ipse nubes sunt dyaphone. Vnde dicit Apheeris. necesse est quod color sit ex adiunctione corporis lucidi cum diaphono. Color igitur albus causatur in nube ex adiunctione luminis clari cum ea si fuerit in ipsa nubes multe dyaphoneitatis. Color vero niger causatur in nube ex coadunatione luminis cum ea si fuerit minime dyaphoneitatis. Medij autem colores inter album et nigrum diuersificantur secundum diuersitatem istorum duorum scilicet coloris lucidi et coloris dyaphoni secundum magis et minus. Et ideo dicit Apheeris. color albus et niger sunt elementa colorum. Rubedo vero serotina in nube causatur ex spissitudine ipsius nubis propter solis adustionem caloris et ob hoc est minus dyaphona cui sic lumen coniungitur solis et in ea ru-

Summularum Alberti

Item efficit colorem. Vnde etiam signum est future serenitatis. Matutina vero rubedo in nube causatur ex spissitudine eius propter vapores humidos aqueos ascendentes quibus dum coniungitur lumen solis efficitur colorem rubrum sine vinosum sicut contingit in fumo resoluta de vidibus lignis coniuncto cum lumine ignis Vnde signum est future pluuie

De galaxia

Vnde Galaxia secundum varios vario modo notificat. Nam secundum quosdam Galaxia non est aliud nisi quedam claritas sine albedo apparens in celo per modum circuli aliquotulū ad polos declinantis. Vel sic. Galaxia est quidam circulus albus sine lacteus in celo et a pedibus geminorum per principium sagittarii iterum rediens ad circulum geminorum et apparet ibi duo circuli albi qui non sunt vbiq; distincti neq; vbiq; coniuncti. et ideo dicitur hec impressio via lactea. Ideo quia inter omnes impressiones vel circulos celi notabilior habet claritatem. Vnde et in nocte nauigantes dirigit et deducit. Et quare aura nocturna est serena et frigidior tanto talis est manifestior. Et si dicas vnde color in celo appareat. Dico quod lumen accipit dupliciter. Vno sicut in deferente et taliter non terminat visum. Alio modo ut in terminante sicut recipit lumen in opaco et taliter lumen natum est terminare visum. primo modo recipit lumen in aere vel aqua. Secundo recipit a sole in astris et alijs corporibus densis. Sed secundum Albertum. i. metho. Galaxia secundum veritatem nihil aliud est nisi multe stelle parue quasi contigite in illo loco orbis in quibus diffinit lumen solis. Et ideo videtur circulus albedinis quasi fumus. Ignis autem qui est in terra orbem et per naturam lucidi non lucet. et ideo est perspicuus et est inflammatus. hoc est visum et ideo cum sit rarus per spicuum non impedit visum nostrum a consequitione luminis illius. quod clare venit per ignem sicut etiam immutatio facta ab alijs stellis. Sunt etiam inter eas quedam stelle intermixte que distincte videntur. Vnde cum lumen illarum stellarum cum lumine in eis diffuso procedat ex illo loco orbis inflammato et ignito sine obstaculo videtur lumen ad longum. Dicitur autem orbis inflammatus et ignitus non essentialiter sed ab effectu quia inflammatur et ignitur ille etiam stelle si sunt in orbe ita quod quedam tangunt alias et suscipiunt splendorem a sole et in super lumen earum in se diffundit et ab una ad alteram diffusum coniungit. Et hec est causa quod Galaxia videtur in vno loco orbis octauum non recedens ab eo.

Notandum primo

Quod Galaxia secundum Aristotem. i. metho. quia hoc modo non ab illis inferioribus corporibus per calorem solis et altorum astroz eleuant multe exalationes calide et sicce que per virtutem stellarum speraticarum vel sporicarum. i. spisse seminatary et prope semine pollicarum eleuant ad supremam regionem aeris sub illis astris speraticis in quibus quedam exalationes erant recte per lumen istorum astroz et apparet claritas magna noua et albedo que vocatur galaxia siue galactia et quod quia. In noua translatione ratione et signo potest persuaderi. Ratione sic quod si per virtutem vnius astri posset eleuari ita tanta ex qua posset generari cometa rationabile videtur quod multe stelle spisse seminate habeant virtutem trahendi et eleuandi multas exalationes sursum et illustrandi eas. Signo autem sic persuadet. Galaxia non apparet inter tropicos quod apparet propter nimiam solis caliditatem que segregat consentiam exalationis. Et ita hoc videtur esse signum quod galaxia generetur ex exalatione.

Notandum secundo

De causis Galaxie que sunt materialis efficiens et formalis. Efficiens enim est congregatio multarum stellarum. Vel secundum quosdam congregatio radiorum solis. Stelle enim multe parue que sunt in illo loco orbis habent insertas magnas quasdam distinctas quarum illa diffundit lumen suum super spacium in illa parte orbis et alia ad aliam partem orbis sunt una pars efficiens

Libet quartus

entis ipsius galaxie. Alia vero pars cause efficientis est radius solis incidens stellis illis quasi continuis et ita aggregatio multarum stellarum cum incidentia radiorum solarii dicitur causa efficiens huius predictae impressionis. Causa autem materialis que est subiectum est pars illa orbis que spissior est alia parte orbis. Et ideo retinens et representans lumen solis et stellarum, et terminans visum per eundem modum quo stelle retinent lumen et representant et visum terminant. Et huius signum est quod copertum est probatione astronomica quod circulus galaxie mouetur motu stellarum fixarum. Hoc autem est in centum annis uno gradu, sed cuius est motus stellarum fixarum oportet quod sit de natura stellarum. Et hec est sententia Ptolemei et Auicenne et aliorum philosophorum, et etiam Aristotelem. Causa autem formalis est dispositio secundum quod procedit in longum.

Notandum tertio

Quod Galaxia essentialiter est de natura elementari, sed effectrice de natura celi. Patet per philosophum in .i. meteorum, in terra, etiam in antiqua translatione volentis circulum lacteus esse in sphaera ignis, et ex lumine suo essentialiter sed ex lumine astrorum effectualiter et capite ibi igne pro suprema regione aeris vel pro supremo quod est ignis comitum ut patet ex .i. meteorum. Patet ratione quod quod est possibile in uno astro erit possibile in toto celo, et per consequens in omni parte celi. Sed vni astro est possibile attrahere quandam exalationem siue quandam humorem sicut patet de cometa, ergo idem possibile erit in toto celo et per consequens in omni parte celi et sic tales stelle in terra seminum per modum circuli seminate possunt etiam attrahere exalationem que illuminata ab igne debili ignita apparet sub quadam claritate que nunc vocatur vias lactis siue galaxia que inseparabiliter et perpetue secundum motum stellarum mouetur quod ergo tales stelle mouentur ad motum octauae ipse in qua sunt fixae ergo ut sic mouebitur galaxia ut voluit Ptolemaeus. Potest hoc etiam ostendi ex principiis supra positis ubi diximus impressiones fieri a natura minus ordinata que est natura celi. Ideo galaxia est quedam impressio meteorologica. Nam si esset quedam passio celi Aristoteles, suppone in .i. meteorum determinaret de ea ex quo determinatio eius de celo et partibus celi magis pertinet ad libros de celo et mundo, quod ibi natura celi et passiones eius inuestigantur.

Et galaxia autem dicitur Aristoteles, quod sit ignis purus propinquus orbi stellato inflammatus et lucidus, et in loco galaxie sunt parue stelle multum spissae et magne propinque et lumine ex conuinctione igitur luminis stellarum sibynuicem convenientium suscipientium etiam splendore a sole insuper adiuncto lumine ignis puri et inflammati videtur lumen ob longum quod philosophi galaxiam diuerunt. Et quod stelle predictae sunt celo insive propter hoc videtur galaxia in uno loco orbis non recedens ab eo.

Comete sunt stelle

Unde diuersa est philosophorum opinio et sententia de Cometa seu stella comata. Quidam enim Italici philosophi Pythagorici dixerunt quod stella comata non est nisi una stella et non multe stelle simul congregatae licet non intelligant per unam stellam unam tantum in numero que semper sit comata. Alii successiue secundum istos multe comete possunt esse. Adic autem cometa est de mobilibus hoc est de planetis qui apparet aliquando comatus. Quando enim oritur est parua quod parum apprehendit de ea visus cum accipit orientem hemispherij habitabilis

Summularum Alberti

nostre propter spissitudinem vaporis. Cum autem iam aliquantulum spatium ascendit supra orientem subtiliatur vapor et tunc visus accipit stellam in vapore et aliquando est vapor diu, ricatus sicut longi pilae et in illo resplendet planeta. Et illa diuicatio vaporis videbitur esse coma sua et mutatur stella in colore suo secundum mutationem illius vaporis quod in vapore puro videbitur coma alba et in humido apparet rubea et si sit aquosus multum quod est inter nos et stellam apparebit coma viridis et si sint nubes terrestres tunc apparet coma nigra. Nec opinio videtur esse erranea. Nam si sub aliqua quinquaginta stellarum erratica rum nasceretur cometes tunc nunquam extra viam planetarum videri deberet. Via autem planetarum est in zodiaco vel parum valde extra ergo semper videtur in zodiaco vel prope. Et tamen hoc falsum est cum Aristoteles dicat se vidisse cometam in septentrione et meridie et in omni parte celi. Albertus etiam anno incarnationis domini MCC. XL. in Saxonia vidit cometam quasi iuxta poli septentrionalis et proiecit radios suos inter orientem et meridiem. Constat autem quod ibi non fuit via alicuius planete. Est alia opinio philosophorum multorum ut Seneca, Ioannis damasceni, et quorundam modernorum. Dicit enim Ioannes damascenus in libro .ii. c. vij. Constituitur autem et multoties comete signa quidem significatione sunt idem tempus constitunt et rursum dissolunt. Seneca autem in libro naturalium quatuordecim ita de comete secundum suam opinionem determinat dicens. Cometa est sidus inter opera nature concretum cuius licet natura ignoretur, tamen ipsum non esse ignem subiectum sic probatur. Quocumque enim aer creat breuia sunt quod ergo cometes potest in aere diu permanere cum ipse aer diu non permaneat. Sunt autem quidam modernorum doctorum qui dicunt quod cometes est impressio alicuius quinquaginta stellarum erratarum. Non enim in igne tamen nec in aere tamen sed potius in termino coniunctionis et ignis et aeris ubi videlicet conuexit aeris pumilae cum caeco ignis. Ibi enim sunt quedam linee aeris obicuri et quedam linee ignis ut dicunt luminose. Lumen igitur descendens ab uno quinquaginta planetarum per tales lineas imprimi fieri comam ex lineis talibus luminosis et obscuris sibynuicem pumilae. Quam quidem opinionem longiore deductioem studiis relinquo suo tempore perquirere dam cum hoc longum sit et quasi extraneum ad summum deducere quare breuitatis gratia dimittendum. Est alia aliorum philosophorum opinio sicut Auicenne, Algafelis, Leopoldi et Ptolemei secundum veras eorum sententias. Dicit enim

Auicenna

Quod stella que dicitur caudata sit ex fumo spississimo ignito qui aliquando diu circumvoluat cum igne et incensus vapor innatur de thesauro suo qui sub eo est ita quod semper materia post materiam eleuatur donec totum consumatur.

Algafel

In sua physica. Si ignis preualuerit super summum eleuatum purgabit eum a caligine et tunc totus fumus conuertitur in ignem et aliquando diu videtur stella caudata que quod reuoluitur cum celo propter consocium eius. Et talis materia vaporis grossi reuoluta cum celo triplex apparet. Nam aliquando est flamma aliquando est grossa nigra et sic igitur sicut carbō et ille videtur cometes rubens. Aliqui autem cum eo ignis extrinsecus propter nimiam materie grossitatem et remanet fumosus et tunc apparet sicut carbō niger et extinguitur.

Leopoldus

Tractatu sexto de resolutionibus annorum. Cometa est vapor terre huius pres grossas fortiter coniacentes ascendentes per virtutem alicuius astri ad superiorem premium eius regnum ac aliarum rerum magnarum alterationes significans in hoc mundo ut infra. Et hec est meteorum philosophorum sententia. Quibus breuissime premis opinionibus.

Notandum primo

Quod materia comete est exalatio calida et sicca a corporibus terrestribus et viscosis sursum eleuata. Et generatur secundum hunc modum. Nam ab inferioribus corporibus terrestribus et

Libre quintus

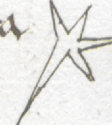
Viscossitate virtute solis eleuat exalatio calida et sicca viscosa et magna in tenebris. que quod bene retinet suum calorem frigiditate medie regionis aeris per resistere eam penetrando et moueri usque ad supremam partem regionis medie ubi exalatio propter eius terrestreitatem congregat tunc thesaurum exalationum deinde quod talis exalatio vel thesaurum exalationum perignus est superior regionis aeris calide calore eiusdem partem subtiliat et ascendit et perit mouet motu eiusdem qui motus tunc eam igitur et sic ignita siue incensa apparet stella comata cum sub diuersitate. Nam quicquid apparet per modum stelle vndique hinc comam et hoc quoniam materia eius est disposita pro receptione ignitionis. ut scilicet quoniam talis exalatio est in medio compacta et in extremis tenuibus tunc in tali exalatione incensa in medio apparet stella et in extremitatibus vndique coma. Quandoque vero videtur habere comam vel caudam in longum vel in sursum eleuatam ut scilicet quoniam per superior exalationis est magis tenuis et alie partes sunt magis compacte tunc inferius apparet stella. superius autem coma et vocatur tunc stella caudata. Aliqua autem apparet habere comam inferius ut quoniam superior per exalationis est magis compacta in parte alia et inferior magis tenuis tunc superius apparet per modum stelle. inferius autem per modum come. et vocatur stella barbara. Sed per istos tres modos quicquid apparet habere comam ex vtraque parte et hoc quoniam materia eius tali modo pro receptione ignitionis et forme ignitionis est disposita.

Notandum secundo

Quod preter hanc causam maiorem que est exalatio calida et sicca viscosa est causa efficiens quarum una est generalis ut est virtus celestis corpus que est principium motus diurni quod motus est causa omnium motuum. vii. phi. et. xii. meteo. Alia est causa efficiens specialis et propinqua ut est aliqua stella erratica sicut mars ut dicit Albumasar in li. viii. de coniunctionibus planetarum c. i. Vel Mercurius sicut Ptolemaeus in quadripartito ubi dicit quod mercurius participat cum marte in generatione comete vel est aliqua alia stella erratica siue fixa vel coniunctio plurimum erratarum siue fixarum in qua tamen coniunctione una est predominans. ergo stella comata nata est moueri naturaliter ex quo tales cause sunt naturales. et mouetur motu diurno ad illam stellam cuius virtute generatur siue sit mars siue mercurius siue quicquid alia. Unde patet quod cometa non est de natura celi nisi effectiue sed elementari. Probatur auctoritate Aristotelis in i. meteo. et Alberti et Alexandri. Et probatur hac ratione. Illud quod est de natura calidi et seci non est de natura celi. Sed cometa est huiusmodi ergo. Maior. quod celum non determinat sibi huiusmodi qualitates saltem formaliter Sed elementa sibi primo determinant eas per minus per Aristotelem. volens cometam generari ex calida exalatione et sicca.

Notandum tertio

Quare sit quod Cometa dicitur significare mortem magnam et bella futura (sicut dicunt auctores philosophi in praedictis versibus qui sunt. Accipias nunc tibi bona significare cometam. Aut vetos multos tibi significabit acutos. Aut vult ille tibi post tempora sicca notare. Aut sterilem terram aut vult martia bella. Aut terremotus aut crescentia fiat aquarum. Pestis autem sit homo: ducit autem mors dominat. Item non magis eleuat in terra ubi habitat pauper quod ubi habitat dives siue sit rex siue alius. Preterea constat cometam habere causam naturalem non dependentem ad aliquid aliud ergo videtur quod nullam habeat relationem ad mortem alicuius siue ad bellum. Nam si dicatur se habere ad bellum siue ad mortem alicuius. aut se habere per causam: aut effectus: aut per signum. Constat autem quod se non habet tamen ad aliquid siue causa. quod nec per efficiens nec per formam nec per finem neque per materiam. Preterea nec effectus quod neutrum necessario sequitur ad alterum. modo effectus necessario sequitur causas. Nec etiam se habet per signum. quod non habet convenientiam. Omne autem signum convenientiam habet cum signato. Preterea ut quidam dicunt differentia quinque cometarum sumit per quinque stellas erraticas. modo non omnes erraticae habent tales malos effectus. Nam Jupiter signat fortunam. similiter Venus et Mercurius. Unde dicit Albumasar in vii. tract. de coniunctionibus planetarum quod eventus igneus sub et comete non sumit ab aliquo planeta nisi in aere precipue quando fuerint radij eius in signis terreis vel aereis luna non impediens quod illa promouet vaporem aqueum humidum qui impedire posset huiusmodi ignes. et ideo etiam per quod nihil est dictum quod penes quinque planetas erraticas accipiatur. Immo tales impressiones non sunt nisi de complexionem martis. Et ideo sunt ab ipso sicut a mouente primo nisi forte aliqui sit in coniunctione

Cometa

Summularum Alberti

Comete sunt ignis et martis quod ex illa coniunctione scintillationes et choruscationes et ignis sunt tenues per aerem mouent. Dicit etiam auctor compendij theologie veritatis li. ij. c. ix. Cometa significare mutationem regni. bella. pestilentias. et charitatem et signat mortem magnam. cum dominorum. hinc dicitur regnante cometa multa sunt bella inter principes. Dicit etiam Macro. quod mors Constantini fuit nuntiata per stellam crinitam inuitate magnitudinis. Quod etiam applicat Vergilius i. georg. de morte et clavis cuius talia signa precessere cum ingratum. Nam alias celo cecidere plurima sereno. J. fulgura: nec diri torrens arlere comete. Ad hoc autem quod obijcit de terra pauperis et diuitis. domus quod vtriusque signat destructionem sicut diuersitate periodi sed tamen circa mortem regis propter famas plus obliuat quod periodi communis plus dignitatis habent planete et ideo maiora significata referunt ad eos. Quod autem dicitur habere causas naturales ad mortem alterius non relata. Dico quod causa eius pro prima non refertur ad mortem regum. sed tamen causa eius prima mouens signat fortitudinem martis qui signat rem mortis precipue violentam. et cum mors dominat super motionem elementorum ipse etiam dominat in periodo et inducit causam mortis sicut quod mouens primum potest dici causa que non est necessaria sed potius inclinans. Quod autem queritur vtrum sit signum vel causa dico quod prope est signum. Nam sicut dicit Aristoteles talia sunt sicut consiliari. cuius consilium melioribus inuenitur mutari potest ita demum martis bella et mortes proueniunt et regum turbas signat sicut inclinans primum ad hoc per iram et calorem et licetate ex quibus prouenit animositas et concitatio populorum ad invicem que dicitur significare cometam. Nec de presenti.

Comete sunt stelle habentes comas quod fit propter aere in-

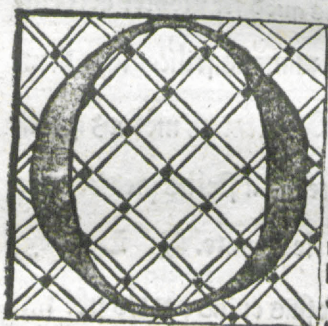
flammatum contentum a stellis siue a planetis scilicet ioue: saturno: marte: sole: ac venere. Isti enim propter velocitatem motus igniunt

aerem et sic propter aerem inflammatum contentum a stellis predictis coniuncto lumine ipsorum cum eo videntur stelle comate. ¶ Dico ergo quod cometa nihil aliud est quam vapor terreus grossus cuius partes sibi multum congaudent paulatim ascendens ab inferiori parte estus usque ad superiorem eiusdem ubi concutitur ignis contingit et ibi diffusus et inflammatus et ideo videtur longus frequenter et diffusus. ¶ Dico ergo vapor terreus si habeatur comete materia. dico grossus quod si esset subtilis necessario evaporaretur et dispergeretur. dico cuius partes congaudent. quod est bene commixtus et discorsus hic ascendit usque ad regionem que dicitur estus. et quia multam constantiam in partibus suis habet primo per ignis calorem diffunditur et postea inflammatur et in medio semper remanet spissus ubi nutritur de thesauro suo qui est sub eo. Et ideo est in

Liber quintus

flamma alba Salde et spissa. ¶ Illud aut quod distat ab imo diffusum est ad latera tenue est et hanc flammam tenue ad modum nubis Salde albe et hec vocatur coma. ¶ Durat aut per totum tempus quo sic euaporat ad ipsum suus thesaurus. Ego aut cum multis alijs anno incarnationis domini M c xl. in saponia vidi cometam quasi iuxta polum septentrionalem et prope radios inter meridiem et orientem magis tamen ad orientem et constat quod ibi non fuit via alicuius planete. ¶ Et hec de generatis ex sapore quando coniungitur cum lumine solis atque stellarum. Sufficiunt dicta.

Sequitur Quintus

Omnibus enim que de corpore mobili simpliciter

et de mobili secundum locum dicenda erant expeditio. traditio etiam eis que de mobilibus ad formam tam simpliciter quam mixtis in vniuersali videbantur esse dicenda et alijs multis interpositis. Nunc tandem filium ad tractandum animarum naturas conuertimus ordinem quem in principio horum tractatum prescripsimus per omnia insequendo. Cum autem omnium animarum principium sit anima non potest autem animata cognosci nisi per cognitionem suam autem principium esse et cognitionis. Oportet ergo hanc de necessitate nos de anima facere inquisitionem. Licet ergo anima et opatio et passionem non sint corpus mobile quod est subiectum naturalis philosophie. Est tamen anima principium essentialis talis corporis. Et ideo in scientia naturali oportet inquiri de ipsa sicut latius tergi circa prologum de anima in prima propositione textuali. Ceteris denique generalibus huius principij premissis. Diuidio presertim tractatum quintum et vltimum in sex tractatus paruales. In quorum primo Dominus Albertus monet opinionem antiquorum philosophorum. An potentie sint aliquid aliud ab anima vel an sint essentialiter anima ipsa. In secundo an in eodem supposito sint plures anime. In tertio ostendit potentias anime vegetatiue. In quarto potentias anime sensitivae. In quinto ostendit potentias anime apprehensivae. In sexto vero ostendit potentias anime rationalis. Quo ad primam questionem supponit hanc propositionem Damasceni. Quod impossibile est substantiam esse expertam aliqua naturali operatione. Pro qua

Notandum primo

Quod sicut hic sufficit dupliciter est substantia. Nam quedam est passiva que vocatur materia prima. Quod enim sit substantia patet. ij. de anima et. vij. meth. Quod autem sit passiva patet ex de generatione. Et illa nullam habet operationem naturalem neque de ipsa potest intelligi presens propositio. Alia est substantia actiua que vocatur forma vel saltem totum corpus secundum de qua substantia debet intelligi hec suppositio secundum hunc intellectum. Nulla est sub-

Summularum Alberti

stantia actiua que nullam habeat operationem naturalem actu vel aptitudine et hoc secundum se vel suam speciem. Non enim est dabilis aliqua species que in toto. id est secundum eius omnia indiuidua esset priuata aliqua eius naturali operatione. Et dico actu vel aptitudine quod non requiritur quod quilibet sub actu habeat aliquam operationem naturalem sed sufficit quod habeat ipsam aptitudinem. Potest etiam quandoque quiescere sub actu ab omni eius operatione. Et est ratio suppositionis quod operatio rei est virtus naturalis sine effectus forme substantialis iuxta illud Commentum. Operatio arguit formam sicut transmutatio materiam. Sed forma non est separabilis ab eo cuius est forma eo manente in esse specifico. Ergo operatio semper sequitur rem vel secundum actu vel aptitudinem. Et per primum nulla substantia perfecta destituit sua naturali operatione. Operatio enim est effectus inuertibilis forme substantialis seu essentialis. Ideo dicit Commentum. i. meth. qui tollit a rebus operationes tollit ab eis essentiam.

Notandum secundo

Quod omnis intellectus preter diuinum diuiditur in tria scilicet in essentiam virtutem seu potentiam et operationem. Et hoc non debet intelligi quantum ad diuisiones et ordinem realem sed quantum ad diuisionem et ordinationem rationis ad ipsum intellectum quod omnia intellectus preter diuinum diuidit secundum rationem in essentiam et potentiam ita quod secundum quandam speciem respectu que habet essentia que est intellectus sine anima per dici potentiam et quod talis potentia secundum quandam ordinem rationis habet se sicut medium inter substantiam et operationem. quod ad hoc quod intellectus aut quocumque alia substantia actiua cognoscit et apprehendit operari. de primo quod sit. scilicet quod sit potens producere aliquid quodam operatione. Modo per primum cognoscit esse. per secundum cognoscit rationem potentiam. et tunc hoc ultimo producit operationem et sic per quod potentia sit medium secundum ordinem et considerationem inter substantiam et operationem. Et de hoc est verum. Dionysius volens quod in qualibet substantia creata sunt tria scilicet substantia posse et operatio. An ipsum posse vel potentia est medium inter substantiam et rei operationem sic quod operatio procedit a substantia per potentiam. Unde et propter hoc Theologi dicunt quod in qualibet re creata reuertitur trinitas personarum. Substantia enim attrahit patri. potentia filio. operatio spiritui sancto. Nam sicut operatio causat a substantia et potentia rei sic spiritus sanctus a patre et filio simul procedit ut dicit scriptura. Distinguit ergo in qualibet substantia creata substantia a posse. Immo posse est illud per quod substantia creata agit ut infra. Et dixi intellectum omnem sic diuidi preter diuinum qui non diuiditur in ista tria. Nam primo non diuiditur in substantiam quia est actus simplex et purus. Et ideo omnino indiuidibilis. Secundo nec diuiditur in potentiam quod esse et posse non differunt in perpetuum. De hoc. iij. de anima.

Notandum tertio

Quod potentia ut hic sufficit capiti vno modo maliter pro subiecto potest. Et sic potentia nihil aliud est nisi substantia potens exercere suam operationem et ita est de genere subiecti quo modo anima diuiditur potentia et sic non capitur hic. Secundo capitur potentia relative ut dicitur habitudine et relatione ad actum. Nam omnis potentia ad actum est. ij. meth. et sic potentia est de genere relationis. Nam quilibet potentia respicit et ordinatur ad actum suum. Et sic etiam non capitur hic. Tertio capitur pro immediato et primo principio in quo fundatur talis relatio qua ipsa potentia respicit actum. Et isto modo capitur hic potentia in quantum inter essentiam et operationem est media non sicut subalterna mediant inter generalissima et specialissima neque sicut medij colores inter extremos sed ordine nature et causalitatis. Non primo quod subalterna sunt essentialiter eadem est specialissima et generalissima. Sed potentia non est eadem cum essentia a qua sunt. Nam intellectus differt ab essentia anime et intelligere. Non secundo quod medij colores sunt naturaliter posteriores extremis. Sed potentia licet sit posterior substantia secundum nam est ratio prior operatione quod finis potest dici operatio. ij. meth. Non tertio quod potentia naturaliter precedit operationem et sequitur substantiam iterum potentia est causa operationis et effectus subiecti a quo procedit. igitur inter substantiam et operationem mediat potentia naturaliter et causaliter. Ex quibus omnibus patet talis conclusio textualis. Quod inter substantiam et operationem media est potentia. Quod conclusio nem probat autoritate B. Dionysii. Nam quilibet ens mouetur citra primum agit per potentiam intermediam et non per essentiam sicut sola substantia prima.

Libet quintus

Sicut dicit Damascenus
impossibile est substanti-
am esse expertem aliqua
operatione naturali. ¶ Inter substantias

autem et operationem media est potentia per quam substantia operatur
et ad hoc concordat quod dicit Dionysius in celesti hierarchia. vii. capi-
tulo ubi dicit quod omnis intellectus preter intellectum diuinum in tria di-
uiditur scilicet in substantiam virtutem et operationem propter hoc in-
ter substantiam et anime operationes medie sunt potentie de quibus di-
cere propositum est. secundum traditionem doctorum philosophorum et theo-
logorum de non dicamus inuenire sed potius inuenta recitare.

¶ Sciendum autem quod
unde dominus Albertus recitat duas opiniones de distinctione potentiarum ab anima
ante quartam deductionem pro ipsarum maiori noticia et intellectu.

Notandum primo

¶ Aliqua possunt differre dupliciter. Uno modo realiter scilicet quorum unum a par-
te rei non est aliud circumscripta omni operatione intellectus quo modo differunt ho-
mo et asinus et alia disperata. Alio modo dicuntur aliqua differre secundum rationem ut que
sic se habent quod circumscripta operatione intellectus nostri nulla in eis inuenitur distin-
ctio. Sed intellectus noster per suam operationem istam causas distinctiones que est ob-
iectum in intellectu. Sic intellectus format istam propositionem. Idem differt a seipso.
Et hec pro intellectu amborum opinionum.

Notandum secundo

Pro prima opinione que est opinio modernorum quod ipsa anima nihil agit ab extra. nisi
per instrumenta media. et nisi instrumenta intermedia essent diuersa non posset agere di-
uersa. Patet autem quod talia instrumenta sunt diuersa. nam quedam sunt exteriora sicut certa
membra corporis in quibus sunt potestates organice seu corporales radicare. Et quedam interiora
sicut spiritus et calor. Et scias quod hoc nomen posita propter ea que sunt superius dicta potest capi. Uno
modo pro principali principio potest producere aliquos effectus. Secundo pro organo. id est instru-
mento per quod tale principium principale potest operari. Tercio pro his scilicet pro principali principio
sumpto cum organo sic posita visum cum oculo.

Notandum tertio

Pro intellectu secunde opinionis que presupponit in anima et in quolibet alia preter deum
ipsam essentiam rei esse distinctam ab ipsa re que habet esse per istam essentiam. Et istam
essentiam vocat dominus Albertus illud quo res est. Sed rem ipsam vocat illud
quod est per huiusmodi essentiam. Et sic sicut distinguuntur essentia qua res est a re que

Summularum Alberti

est. Nam semper ipsum quodquid est saltem in compositis et entibus citra primum est aliud
ab eo cuius est. vii. prime phisice. Sic consimiliter distinguuntur essentie ab anima. quibus
essentia anima potest producere aliquem actum vel effectum et istas essentias hec opinio vo-
cat potentias. Quibus breuissime presupposita est

Prima opinio

Modernorum talis quod potentie saltem principales secundum rem et essentiam cum anima sint eadem
sic tamen quod differunt solum in quadam relatione ad alium et ad alium actum. Et hec opinio
prima assumit auctoritatem B. Augustini in libro de differentia spiritus et anime. ubi
dicit quod anima est domus sue potentie. Secundo probatur hec opinio tali ratione quia
si potentie essent realiter distincte ab anima. Vel ergo essent substantie vel accidentia.
Non substantie quia tunc plures formales substantie essent in eodem. Sed quod non sunt
accidentia. quia omne accidens ad minus per aliquam potentiam potest separari a suo
subiecto. Et licet accidens inseparabile per naturam non potest separari a subiecto ta-
men supernaturaliter hoc est possibile. Et ideo dicit articulus Parisiensis quod ea que
sunt distincta possunt separari et separatim conservari. quare anima potest esse sine po-
tentia et per consequens esset frustra. Nam a quo auferretur potentia ad opus ab eodem au-
ferretur ipsum opus cuius potentia est principium. Et sic deus posset aliquid facere frus-
tra quod est contra viam philosophicam. Ideo secundum eos hec opinio videtur subsistere
quod potentia anime est sua essentia. ¶ Que quidem opinio impugnatur primo si hec
opinio esset vera sequeretur quod solum una esset potentia anime relata ad diuersos actus.
Sed hoc est falsum. ¶ Falsitas probatur per philosophum. ii. de anima dicentem animam
habere diuersas potentias cum sit multarum operationum virtus. que quidem opera-
tiones requirunt corpus organicum diuersarum potentiarum. Sequela probatur quia
potentie anime sunt essentialiter anime. Sed anima est una. Ergo potentia erit una.
Preterea si illa opinio esset vera sequeretur quod una potentia posset predicari de alia sed
hoc est falsum. ¶ Falsitas probatur quia alias potentie non differret quod est contra phi-
losophum. ii. de anima. Sequela probatur quia potentia est una cum anima ergo po-
test predicari de altera sicut anima de seipsa cum non sit verius predicatio nisi ubi idem
predicatur de seipso. ¶ Tunc instantie est quedam solutio expressa in textu. Que ta-
lis est quod potentia non dicit ipsam animam siue essentiam anime in rectitudine sed in ob-
liquitate secundum quod ipsa posset predicari. Non enim dicimus quod potentia sit anima relata ad
talem vel talem actum. Sed dicimus quod potentia sit relatio anime ad talem vel talem
actum. Et sic ex quo una relatio non est alia tunc in abstracto non potest verificari de
alia. ¶ Hec solutio videtur implicare contradictionem quod facillime potest offen-
di. Nam presupponit potentias anime esse easdem cum anima et postea soluendo abiectio-
nem dicit essentiam cui inest non verificari de potentia in rectitudine sed obliquitate. et
in hoc videtur dicere animam non esse potentiam vel e converso. Quod dictum contra-
dicit prius supposito et concessio et per consequens talis solutio videtur minus valere.
Neque illa quam allegat pro se est auctoritas beati Augustini. cum hunc non composuit
librum sicut latius in textu. Est alia

Opinio

Antiquorum ut est opinio beati Thome et Egidij super. ii. de anima que dicit impos-
sibile est potentiam esse essentiam anime. Que opinio probatur primo. Quia idem non
est in seipso. iii. phisicorum. Sed potentia anime est in anima. Nam secundo Ethico. In
anima sunt tria scilicet potentie habitus et passionem. Secundo medium inter operationem
et substantiam non est substantia rei. Nam medium non est extremum. iii. phisice. Sed po-
tentia anime est medium operationis quo substantia operatur. Nam in qualibet substantia crea-
ta secundum Dionysium sunt tria scilicet substantia posse et operatio virtus. Tercio sic probat si posita es-
set essentia anime sequeretur quod anima per se et per suam naturam referretur ad actum siue aliquo
medio. Sed hoc est impossibile. Primo ideo quia tunc anima per suam essentiam ageret
quod non conuenit nisi primo enti. Nam solum primum ens essentialiter attingit effectum
et ergo essentialiter est ubique et essentialiter applicatur ad opus suum. Sed ita non

Liber quintus

est de anima neq; de aliquo alio effectu. Unde oportet omnem effectū habere quedam media et quedā instrumenta quibus iuuatur ad producendū suos effectus. Nā videm⁹ q; corpus animati oportet habere quedā organica membra per que potest in suas operationes et sic etiā est de anima. Secundo sequeretur q; tunc anima esset ens in actu et sic homo semper intelligeret qd est falsum. Sequela probat q; unūquodq; operatur quādo sua potentia est in actu. Si ergo sic est q; potentia anime est actus anime et potentia esset essentia ergo anima semper operatur qd falsum est. Ideo potentia est ab anima realiter distincta. Preterea quicūq; predicamentaliter distinguuntur sunt distincta realiter q; essentie predicamentorum sunt impermixte. i. poste. Sed potentia distinguitur ab anima predicamentaliter ergo realiter. Et hoc realiter essentialiter cū idē sint realiter substantia. licet sicut generaliter omne accidens cū suo subiecto p idē esse existit et hoc est qd dicitur textus. Et licet idē sint in subiecto seu substantia differunt tamen in essentia. Quid autem sit essentia et quid subiectū clarū est in textu. Et hec opinio est verior atq; solennior v; in textu. ¶ Dico ergo ad rationes prime opinionis q; potentie non sunt substantie sed accidentia imo qualitates. Et quando dicitur ergo anima potest esse sine potentia per articulum Parisiensem et sic esset frustra. Dicendum ad hoc q; licet potentie anime non possint separari ab anima. Sunt tamen distincte realiter. Nam hoc idem patet de propria passione que licet nō potest separari a subiecto est tamē distincta realiter ab ipso. Similiter dico ad articulum Parisiensem q; verus est de illo quod non dependet essentia liter ab alio sed potentie essentialiter dependent ab anima ergo nō oportet eas separari.

Sciendū autem q; in primis multorum opinio fuit et adhuc est potentias anime idem esse cum ipsa anima nec differunt nisi in quadam relatione ad actum. Unde potentia rationalis sūm eas est anima relata ad actum ratiocinandi. Potentia irascibilis est potentia ad actum irascendi. Et si obijciatur ergo erit sūm hoc relatio diuis potētie ad diuersos act⁹. Sed quod etiā dīa predicabitur de alia ad minus sūm accides. Respondetur q; nō sequitur q; potentia in rectitudine dicit ipsas eēntiā s; in obliquitate dicit relationem ad actum talem. Sed talem. Et quia hec relatio non est dīa propter hoc non est dīa sola potentia. Nec dīa sola predicabitur de altera. ¶ Signatur enim potētia in abstractione. Unde dicit relationem anime ad actum non ipsam animam relata ad actum. ¶ Isti sic opinantes habent multum pro se. illud scilicet quod dicit Beatus Augustinus in libro de differentia spūs et anīe q; aīa est dom⁹ sue potentie. Sed alij dicunt q; B. Augustinus hunc non composuit librum. Et causa est quoniam in libro retractationū dīc enūerat libros suos

Summularum Alberti

omnes et nihil dicit de illo ibi sed tamē hnt plura cōtra se. ¶ Sed aliōū opinio est dicētū q; anime potia non sit idem cū anima s; sunt plures potie sūm essentia differentes licet nō sūm substantia talis opinio ē de tior atq; etiā solennior videtur. nā sicut in anīa differūt quid est et quo ē ita quod potest et quo pōt. et licet idē sint in subiecto et in substantia tamē in essentia differūt. Essentia enī est illud quo res ē. Sed nō est. i. quo res est rōnalis aut concupiscibilis: aut irascibilis et hoc dētū si habet potentia rōnalez concupiscibilem aut irascibile. Ex quo igitur differūt ista nō hnt eandē rationē sue essentia. ¶ Subiectū autē est quod subest istis proprietatibus a quib⁹ est inseparabile. Substantia at est inq̄tū act⁹ isunt ei sine quib⁹ nō pōt esse. Unde et propter hoc dicūt q; potie anīe in subiecto cōueniant s; differūt. De his est in eēntia. ¶ Aut ad diuisionē

Unde sūm p̄m. ij. de anima tū quinq; sunt potentie anīe inter se et ab anīa realiter distincte. Pr⁹ veritas p̄clusionis. Primo tali rōne tot sunt potie quor sunt actus ab illis emanētes. Sed quinq; reperiunt act⁹ p̄cipue in vinentib⁹. ergo etiā quinq; erūt potie anīe. maior nota q; potie distinguūt p act⁹. S; minor p̄t q; vnus est actus vegetandi alter sentiendi tēis. Alię aut rationes parebunt inferius.

Notandum primo

Q; potie p dīo distinguūt principaliter s; p actus et obiecta. Distinguūt enī sūm dīe p actus q; vltimus distinguūt p obiecta. p̄ p̄m. ij. de anīa vbi dī q; sentire et opinari sunt diuersa etiā sensitū et opinatiū sunt diuersa. Et est ad hoc rō talis. Quūq; distinguūt p illud p qd habet diffiniri. q; diffinitio est principū distinguendū quolibet alio. Sed potie diffiniūt p actus ergo distinguūt per eos. Vno p̄t quia vūq; distinguūt sūm q; est in actu. Sed potia est in actu p operationes ergo h; diffiniri p operationes. Idē scd est s; q; actus distinguūt per obiecta. q; omis actio h; suā diffinitionē a principio aut a termino. Sic enī differunt domesticatio et albefactio. q; domesticatio est a domesticante sicut a principio ad domū sicut ad terminū sed obiecta vel sunt termini vel principia potentiarū ergo actus distinguūt per obiecta. In potentia enim passiuā obiectū est principū actionis sicut color est principū visionis. Sed in potentia actiuā obiectum est actionis terminus siue finis v; obiectum potentie nutritiue est alimentum sūm qd potentia est animatum v; infra.

Notandum secundo

Q; ex quo potia nominat respectū. Respect⁹ accipit spēs et nāz suā a termino idēq; distinguendo potias distinctio sumenda est a distinctione operationum ipsorum vinentium. Ideo Philosophus. ij. de anima dicit potias distingu per actus et obiecta v; supra. Ratio est q; quolibet ipe: ita dicit actū in anima. Potētia aut nominat priuationē act⁹

Liber quintus

Item de se loquendo ideo potia non habet speciem a se sed recipit ab alio scz ab actu & p pns distinctione specificā. Operatio aut rei sequitur esse ipsi. Nā opatio sequitur formam eius ex de gñatione. Ideo scz distinctione ipsius esse viventium erit distinctio anime aperationū vt ad longum deduxi circa Parvulum.

Notandum tertio

Q. potia anime non distinguuntur ab invicem scz species specialissimas sed scz genera q. quilibet talis potia habet sub se multas species. Et ideo etiā merito dicuntur potia scz gñ. ij. de anima. Vegetatiua em habet sub se nutritiua que est pro conseruatione individui in esse suo. Augmentatiua vero que est pro conseruatione individui et perfectione sui status. Prolificatiua vero siue generatiua seu etiam fructificatiua que idem sunt que est pro conseruatione speciei. Sic similiter sensitua potentia habet sub se virtutem sensituiam inferiorem et exteriorē Quarum quilibet adhuc sub se habet alias species scz qd de ipsis parebit in speciali. Similiter intellectiua que sub se habet potētiā intellectiua sine phantasmatis medijs que reperitur in deo et intellectiua ex phantasmatis que reperitur in animalibus rationalibus videlicet in hominib. Similiter appetitiua distinguuntur in animalē et naturalem scz q duplex est appetitus in genere scz naturalis et animalis. Sic pariformiter motiua potest diuidi in tot species quot sunt species motus scz in alteratiua augmentatiua diminutiua generatiua corruptiua et motiua scz locum. Et q. diuisio illa est solius gñis ergo merito vocantur potentiarum genera. Habet tamen ipsa varia nomina. Nam quandoq.

Dicunt	Genera	Inferiora	superius ad suas species
Potētie	motū hnt cō	Opationes sic	immediatū pncipiū opationis
Accidētia	parationes ad	Animā vel	qolibet accēs ad suū subctm
		compositū	

Huc ad diuisionem potentiarum accedamus. Sciendum q.

Aristo. diuidens potentias anime ponit quinqz earundem dif-

ferentias in. ij. de anima que sunt Vegetatiua: sensitua: appetitiua: scz locum motiua: et intellectiua.

Sed Auicenna.

Unde quis Auicenna solū ponat tres species seu differentias. Formaliter tamen im- plicite videtur ponere quinqz sicut Arist. Et ideo dictū eius nō discordat cum dictis Arist. sed magis concordat. Ratio at quare Auicenna formaliter ponit solū tres diffe- rentias seu potentias est ista q. ipse solum considerat distinctionem potentiarū in ordine ad statū viventū. Sed q. solū est triplex status viventū. Quorū primus est infirmus & est vegetabilis. Secundus sensibilis. Et tertius rationalis. i. vitā rationalem habentium. Omne em vivens vel est vegetatiua. vel sensitua. vel intellectiua. igitur tm tres sunt differentie formaliter opposite. Sed quare istas potentias scz appetitiua et moti- uam potius cōprehendit sub sensitua q. sub alia q. ille tres potē sic se habent q. sibi in- uicem sunt subalternate. Nam ad hoc q. sit potentia appetitiua p̄supponit esse sensiti- ua. Et sicut potentia appetitiua p̄supponit sensituiam sic motiua progressiue p̄sup- ponit appetitiua. Nā postq. animal appetit aliquid tūc si illud appetibile distat ab eo p̄sequitur apprehendere ipsum et progressiue mouetur ad ipm. Etia potentia moti- ua progressiue p̄supponit sibi sensituiam. Nam animal postq. sentit sibi discōueniens appropinquat tūc scz fugā que sequitur appetitū irascibilem mouet progressiue.

Notandum primo

Q. Autor in littera per motum scz locum intelligit mutationes quo ad totū corpus

Summularum Alberti

qua mutatione mouetur motū progressiue et sic patet q. motus augmentationis qui est in plantis nō est motus scz locū sicut hic capitur. Nā q. partes arboris mutant lo- cū per augmentationem. Nō tamen motū progressiue. Nam ad talem motum certa re- quirunt instrumenta quibus fit talis motus sicut sunt ale in auibus et pedes in animalib. quibus omnibus caret planta ergo etiā tali motū progressiue.

Notandum secundo

Q. Arist. non penes statū viventū sicut Auicenna sed penes p̄fectiones viventū et tū hoc penes actiuitatē et passibilitatē considerat distinctiones potētiarū ideo nō solū posuit tres species sed quinqz ita q. quatuor distinxit penes p̄fectiones viventū. Nam omne vivens aut est vegetabile aut sensitua nō motū progressiue aut sensitua motum progressiue aut intellectiua et duas distinxit penes actiuitatē et passibilitatē scz sensi- tuam & appetitiua. Nam sensitua habet se sub proprietate passiva in eo q. per orga- na sensuum apprehendit et species sensibilis in se suscipit que inus susceptio est quodā modo passio. Potest tamen potentia sensitua considerari. Uno modo inq̄tū est recepti- ua specierū sensibilū & sic est pure passiva. ij. de anima. Cū recipere sit pati. Alio modo inq̄tū est iudicatiua sui obiecti et sic est aliquo modo actiua. Et hoc maxime verum est de sensu communi qui est iudex omnium sensuū quo ad eorū sensibilia obiecta.

Notandum tertio

Q. duplices sunt potētie. Nā quedā sunt subiecte subordinate que se hnt q. vna p̄inet aliā virtualiter vt scz vna sit superior et alia inferior quemadmodū dicim. scz? nam elementi esse imperfectiorē forma mixti. et forma mixti imperfecti et manumati dici- mus imperfectiorē forma mixti animati. Et hic in presenti vegetatiua dicim. imperfecti- orē formam sensitua potentia ita q. vegetatiua saluatur in sensitua et sensitua in in- tellectiua sic q. quicquid p̄t vegetatiua p̄t et sensitua et intellectiua et cū hoc plus si- cut p̄z. ij. de anima et. viij. meth. de figuris et n̄is. Et hoc mō tres potētie sunt vna in eodem cōposito forma & anima et nō plures distincte sicut p̄z per Augustinū in libro de ecclesiasticis dogmatib. sic inq̄t. Neqz duas in eodem homine dicimus esse ani- mas &c. Sicut latius immo latissime circa Parvulū est deductū & infra in loco suo de- ducendū. Alie sunt forme omnino disparate quarū vna nō habet ordinem ad aliam vt anima hūana p̄pata ad formas seu animas ipsius alim dicunt forme nō subordinate. Neqz ete em sicut homo et alius differunt specie et vnū nō est alteri subordinatū. Sic etiam iste due forme quare in eodem supposito sunt impossibiles.

Sed Auicenna in. ij. libro naturalū ponit solū tres animas. Vegetabi-

le sensibile et rationale sub sensibili cōprehendit appetitiua et scz locū

motiua. ¶ Vocatur aut hic motus scz locū motus progressiue in

toto corpe et nō ille qui ē motus dilatabilis i. p̄tib. scz augmentū q. talis

motus est etiā in plantis. ¶ Quare at Arist. diuisit sensitua cōtra

alias spēs appetitiua & scz locū motiua tūc iste tres potētie sunt ani-

me sensibilis. ¶ Ratio huius fuit q. sensibile inq̄tū est de ratione nomi-

nis & Si Socis dicit potiam apprehensiuā & ista est passiva et propter hoc

ponit ex opposito appetitiua & motiua scz locū que sunt potē actiue &

Liber quintus

motiue. Quicquid autem diuidit secundum tres differentias anime que sunt.

Vegetabilis sensibilis et rationalis que cum sunt in eodem subiecto Et in hoc

mine dici non debent tres anime sed prout sunt in diuersis: puta in hoc

mine planta et bruto: dici tres anime possunt de hoc dicetur inferius.

¶ Damascenus primo

Unde damascenus procedens a generalibus ad magis specialia attendens quod omnis bona diuisio debet esse bimembri vel saltem reducibilis ad bimembres. diuisit primo potentiam anime in rationalem et irrationalem. et tunc irrationalem diuisit in obedientem rationi seu persuasibilem et in inobedientem seu impersuasibilem. Vbi

¶ Notandum primo

Quod tales potentie dicuntur obedientes et persuasibiles. Nam secundum dictam potentiam rationalem sentit recte rationis regitur in suis operationibus. et ideo dicuntur persuasibiles. Nam sicut rationalis potentia persuadet sic sepe operatur. Sub inobedienti autem et impersuasibili comprehenditur complacitum rationi sine ratione quod idem est quod vegetariu. Et talis virtus dicitur inobediens. quod non immutat suas operationes secundum dictam potentiam rationalem sicut manifestum est. Talis enim virtus non suspendit suam operationem neque immutat secundum imperium recte rationis. Et talis potentia inobediens seu impersuasibilis plus comprehendit quam vegetabilis siue naturalis quod intelligit vno modo sic quod est perfectior ea et ita in perfectione plus comprehendit. Immo presupponit vegetatiuam siue vegetabilem virtutem et non e converso. Alio modo intelligitur sic plus comprehendit eo quod est magis apprehensiva et cognitiva virtus. Tertio intelligitur sic plus comprehendit hoc est plures species sub se habet ut sunt socratica virtus et pulsualis. Quod autem Aristoteles non fecit mentionem de pulsuali virtute ideo est ne nimium descendere ad singularia ab universalibus. quod Aristoteles determinat de istis virtutibus siue potestatis sicut philosophus naturalis qui habet dicere universaliter et non nimium descendere ad singularia. Sed quia Damascenus fuit theologus et medicus. Ideo tanquam medicus determinat de ista virtute pulsuali. Nam ubi philosophus dimittit ibi medicus incipit. sicut patet in de sensu et sensa. Sed quod philosophus dimittit suam considerationem in singularibus tractans de universalibus. Ideo in istis singularibus Medicus incipit. Dicit enim philosophus quod vniuersum et expellat reliquum et quod contraria contrariis curantur in vniuersali. Hoc autem medicus applicat in singularibus per aliquam medicinam calidam expellentem materiam peccantem frigidam.

¶ Notandum secundo

Quod differentia est inter zodiacam virtutem et socraticam. Nam virtus zodiacae idem est quod virtus animalis. Et inde etiam dicitur zodiacus quasi circulus animalis qui est circulus obliquus primus in se stellas constituentes figuras animalium et influentes pro generatione et conseruatione earundem sicut hoc patet per philosophum in de generatione et corruptione. i. de generatione. dicentem Allario solis in obliquo circulo. i. zodiaco quem nunquam exiit sol facit generationes et corruptiones. Sed socratica virtus dicitur virtus spiritualis sicut patet per Galienum in pantegni libro sic dicto in greco latine sonat in tota arte medicine. Patet etiam per Iheronimum in suo introductorio ad artem medicine dicentem quod virtutis tria sunt partitio. Est enim quedam virtus naturalis. quedam spiritualis. quedam animalis. Et per virtutem spirituales intelligitur socraticam siue pulsualis que virtus habet officium mouendi cor secundum sistole. i. motu constrictionis seu clausure. et diastole. i. motu dilationis et consequenter arterias a corde procedentes. et etiam habet ex tali motu cordis dirigere spiritus per arterias ad singula membra pro corporis viuificatione qui spiritus sunt in sinistro ventriculo cordis generati ex sanguine purissimo ab epate illuc directo et propter huiusmodi spirituum directionem talis virtus potest dici spiritualis. Et quod talis spiritus in arteriis facit pulsum continuu et motu. Ideo eadem virtus vocatur pulsualis: potest etiam dici spiritualis. Ideo quia talis virtus dilata-

Summularum Alberti

tando cor per suu officiu facit rem subtilem que spiritus dici potest videlicet aerem pro cordis refrigeratione et caloris innati mitigatione qui maxime in corde viget eo quod calidissimu quod est in animali est cor et pro superfluo fumositate in generatione spirituum in corde relictarum emissionem. etiam potest dici pulsionalis eo quod talis virtus secundum sistole et diastole mouet cor. secundum sistole mouet propter fumositatem expulsiuam. scilicet diastole propter temperiem aeris. vel propter temperati aeris frigidi susceptionem qui moritur cordis que talis virtus suo officio exercet vocatur pulsus sicut patet per Philaretum qui sic describit pulsus. Pulsus est motus cordis et arteriarum qui fit secundum sistole et diastole ad infrigidationem innati caloris et egestionem fumosarum superfluitatum. Ex quo patet quod motus cordis vocatur pulsus quem quia exercet ideo pulsualis dicitur. ¶ Sistole enim et diastole sunt due figure grammaticales. Et habet sistole fieri quando longa sillaba corripitur. Diastole vero quando breuis producit. Sic similiter isti termini capiuntur quo ad rem sic quod cor dilatur et constringitur. Dilatur enim secundum diastole et stringitur per oppositum.

¶ Notandum tertio

Quando animal gaudet. et de quanto plus gaudet de tanto illa virtus socratica seu pulsualis magis dilatur cor. Et per oppositum de quanto plus animal tristatur de tanto plus constringit cor et claudit ipsum. que cordis clausura vocatur sistole. Hinc est quod dicitur apud medicos quod animal citius moritur ex nimio gaudio quam ex nimia tristitia sicut docet experientia. Causa est quod ex nimio gaudio cor dilatur et per consequens nimium aperitur quo aperto calor naturalis in quo consistit vita ex se emittitur. et per consequens sequitur mors per priuationem spirituum in corde. Quod tamen non fit ex tristitia quia ex tristitia cor clauditur et constringitur et per consequens calor naturalis non potest emitti sicut alibi tetigit circa primum de anima. Hoc de diuersitate philosophorum circa numerum potenciarum. Que omnia sic collige

Vegetabilem		Vegetabilem		Vegetabilem	
Aristoteles secundum philosophum	non mota	progre	Aluicet secundum philosophum	posuit	titiam
perfectiores virtutes ponit	nam motam	siue	statu viuendi	tres potestates	Sensitivam
interius potentiam in	Intellectuam		ut sunt	anice	Sensitivam
	Rationalem	Obedientem	Sensitivam		
Damascenus diuisit potentiam primo in	Irrationalem	Inobedientem	Naturalis seu vegetatiua		

¶ Damascenus primo facit bimembrem diuisionem scilicet in rationalem et irrationalem. Et irrationalem diuidit in duo scilicet obedientem et inobedientem. Et inobedientem siue in impersuasibile rationi et in inobediens siue in impersuasibile rationi. Et vocatur rationi inobediens quod est plantatiue siue virtutis naturalis. Plantatiuam autem siue naturalem vocat Vegetabilem. Comprehendit autem sub inobedienti siue impersuasibili socraticam siue pulsualis.

Liber quintus

*Differentia inter
virtutem soticam et
zodiacam.*

lem que a medicis vocatur spiritalis. Inobediens sine inpetuasibile
plus comprehendit q̄ vegetabilis sue virtus naturalis. ¶ Aristote.
autem non facit mentionem de pulsali in libro de anima quia forsitan
nimium descenderet ad specialia. ¶ Damasceus Sero et theologus
et medicus de omnibus agit et ideo ponit hoc membrum. ¶ Notan-
da est quedam distinctio inter virtutem soticam et zodiacam. Non est
idem est sotica et zodiaca virtus. Zodiacam virtus enim idem est q̄ virtus
animalis. Unde circulus qui est in medio celi duodecim signa compre-
hendes est zodiacus q̄ illa signa figurent animalia. ¶ Sotica autē
non est idem q̄ animalis virtus sed distinguitur contra ipsam de in. it.
libro Mantegni capitulo primo ubi dicitur q̄ virtutum hee q̄ sunt ani-
males hee naturales et hee soticæ Et hec eadem divisio fit in medicina.
In libro Johannis yfagogarum ubi dicitur q̄ virtutis tria est divisio
spiritalis: naturalis: ac animalis. Spiritalis idem est q̄ sotica sue
pulsalis Quod patet quia officium spiritalis virtutis est dilatare cor
et artereas et iterum restringere et hoc est virtutis pulsalis quia pul-
sus de dicit Philaretus est motio cordis et arterearum que sunt sistole et
diastole fit ad frigidationem caloris naturalis sine innati et egestionē
humositarum superfluarum. Colligam ex predictis quinque differentias
potentiarum esse secundum Aristotelem. Tres vero secundum Avicennam. Damas-
cenus medicus et theologus non concordat in littera sua sed in senten-
tia omnes concordant.

¶ Dicendum ergo

Unde ante specialem determinationem potentiarum premittit questionem priam. posi-
tam illam scilicet. Verum in eodem composito substantiali sint tres anime realiter di-
stincte Que questio secundum processum rextualem stat in duabus opinionibus principalibus

Summularum Alberti

Quarum prima est quorundam dicentium plures animas esse in eodem composito realiter
distinctas Cuius quidem opinionis sunt tres alie opiniones. Prima est ¶ Avicenna
in libro fontis vite ponentis plures formas substantiales esse in uno homine ita q̄ tunc
ibi sit animarum multitudo quanta est series coordinationis sube ita q̄ ab alia forma petrus
dicatur corpus ab alia substantia et ab alia homo. Sed falsa est hec opinio. quia sic lo-
tes esset individuum non unum sed diversarum specierum Etiam non esset ibi essentialis p-
dicatio sed denominativa homo est corpus. ¶ Alia est Commentatoris ponentis. ij.
celi q̄ forme elementorum sunt medie inter substantiales et accidentales propter imperfecti-
onem earum et secundum magis et minus reperiuntur in mixto et cum ad medium reducuntur
constat ex eis una forma. Sed quid veritatis habeat hec opinio visum est in tertio.
Immo non est possibile ut sit media forma inter substantialem et accidentalem. Et. j. de
generati. Elementa manent in mixto non actus sed virtute. i. qualitates prime elemen-
torum manent in mixto licet remissæ in quibus est virtus elementorum et huiusmodi qua-
litates mixtionis est propria dispositio ad formam substantialem corporis mixti. ¶ Ter-
tia est Platonis ut quidam volunt ponentis in homine animam concupiscibilem in cor-
de. generativam in genitalibus nutritivam in epate. intellectivam in cerebro. ¶ Alij vo-
luerunt q̄ in omni animato est una forma corporis et alia vite. una corporeitatis et alia
specifica. Et iste tres opiniones fundantur textualiter in quatuor rationibus. Quarum

Prima

Est talis Quæcumq̄ sunt differentes secundum substantiam habent diversas operationes Et que
cumq̄ sunt eadem easdem habent operationes. Nam sicut propositum in proposito sic opposi-
tum in opposito. Sed anime que dicunt esse posse in eodem supposito habent diversas operationes
ergo sunt diverse secundum substantiam. minor est nota ad explicationem. Nec tamen sicut ponit in littera
nihil concludit q̄ sit ex puris affirmativis in secula figura q̄ est contra debitam unionem extre-
morum in medio. Sed si deberet concludere tunc deberet argui in terminis transpositis ma-
ioris propositionis hoc modo Quæcumq̄ habent diversas operationes non sunt eadem
secundum substantiam sed potentie anime habent diversas operationes ergo potentie anime non sunt eadem
secundum substantiam. prima tenet in serio. Sed sic maior est falsa.

Secunda ratio

Pro hac parte affirmativa scilicet q̄ in eodem composito sunt plures anime distincte est ista. Unius
cause immediate est solus unus effectus et plurius causarum sunt plures effectus. Sed anime
sensibilis vegetabilis et rationalis sunt plures effectus. vel ergo sunt diverse anime secundum
substantiam. vel sunt una anima composita sic q̄ ille tres anime componunt unam animam et
sic vel sunt anime partiales. vel sunt una partibilis. i. divisibilis anima. Minor proba-
tur in littera q̄ propria et per se accidentia sunt effectus. sed istarum potentiarum tam
dictarum sunt propria et per se accidentia innata. Ergo earum sunt proprii effectus. Nec
ratio iterum non videtur concludere sicut prior. Sed ut valeat oportet q̄ maior sum-
atur in terminis transpositis ut sic dicendo. Unius effectus est solus una causa immedia-
ta. et plurius effectuum sunt plures cause. Sed anime sunt plures operationes que dicunt
effectus. Ergo sequitur q̄ ipsius plures erunt potentie ab invicem distincte tanq̄ cause
istarum operationum seu effectuum.

Tertia ratio

Specialiter ostendens q̄ in eodem composito anima vegetativa sit realiter distincta ab
alijs potentijs scilicet sensitiva et rationali et fundatur in hoc. Quæcumq̄ sic se habent q̄
unus est quando aliud non est illa sunt realiter distincta. Sed sic est de anima vegetabili
et alijs potentijs. ergo sunt realiter distincte. Minor probatur. Virtus non est sine eo cui
est virtus. Sed in embione reperitur virtus anime vegetabilis anteq̄ adest sensitiva vel
rationalis anima. ergo iste potentie non sunt eadem secundum substantiam. ante pro prima parte vide-
tur notum. Sed pro secunda parte probatur auctoritate Aristote. dicentis q̄ embio prius vult vi-
ta plante et. ¶ Et dominus Albertus. circa hanc primam preter auctoritatis hanc remouet
instantiam. q̄ posset quis dicere sicut patet per Aristote. q̄ in aere est virtus ignis. cum tamen ibi
est ignis

Liber quintus

non sit ignis ergo fiat virtutē esse sine eo cuius est virtus. Ad quā objectionē dicit dominus Albertus quod quia in aere sit virtus ignis non tamen operatur illa virtus nisi si fuerit excitata ab igne actuali. sed quod in embione virtus vegetativa aliquid operatur secundum formam mandati materiae ideo talis virtus in embione non potest esse sine subiecto ipsius excitare et ergo in stantia hec non habet locum. Nam non est simile de ista virtute in aere et de ista in embione.

Quarta ratio

Quaecumque sunt eadem essentialiter et secundum subiectum si unum est separabile et reliquum erit separabile. Sed anima rationalis est separabilis a corpore. vegetativa vero et sensibilis non sunt separabiles ergo non sunt eadem secundum essentialitatem et per consequens in eodem proposito sunt plures potestates secundum subiectum realiter differentes. maior nota sed minor pars. ij. de anima et. xij. prime philosophie.

Alia est opinio

Antiquorum ponentium solū unā esse animā seu formā subiectalem in uno proposito quorum secundum philosophum Aristoteli in. vij. philosophie. ij. de anima. ij. posterior. et. ij. philosophie. Immo tota philosophia consistit in unā solam esse formā substantialem in uno proposito saltem secundum essentialitatem. Alius est Egidius de roma in libro contra gradus et pluralitates formarum parte. iij. eiusdem ubi per multa capitula probat unitatem forme in uno composito. Tertius est Albertus in lectura super. ij. de anima volens non esse plures formas in eodem composito. adducens illā rationē Si in homine essent tres anime substantialiter distincte unaqueque sine alia posset exire in suā operationem et sine culpa in eadem delectari igitur licet homo sine lege rationis potest diffundi in voluptatibus carnis quod fidei et philosophie obicit moralis est contrarium igitur. Quartus est Beatus Thomas de aquino volens quod plures forme unius generis non possint simul esse in eodem proposito ut par. i. q. lxxvj. ar. iij. et. lxxv. ar. iij. et in summa contra gentiles libro. ij. c. lviij. ubi inquit. Nutritiva sensitiva et intellectiva in homine non sunt tres anime sed una. Quod probatur rationibus. Primo sic quod ab eodem res habet esse et unum esse. Sed manifestum est res habere esse per seipsum quare et per formā habet unitatem. ergo ubique est multitudo formarum ibi non est unum simpliciter. Secundo sic forme substantiales habent se sicut numeri. viij. meth. vel sicut figure. ij. de anima. Semper autem maior numerus vel figura virtute continet minorem sicut quinarium ternarium Sic similiter perfectior forma continet virtute in se imperfectiorem ut anima in intellectu confert corpori humano quicquid sensitiva bruto et sensitiva confert bruto quicquid vegetativa plantis et adhuc amplius. ergo frustra esset animā sensitivā in homine ab intellectu esse distinctā. Preterea. Quelibet forma preterit certam dispositionem materie. Sed dispositiones materie pro diversis formis sunt ita disperate quod non possunt se copari in eodem subiecto. ergo nec plures forme possunt esse in eodem composito. Circa quam partem questionis opposita.

Notandum primo

Quod secundum Averroē in de causis. Causarum quedam sunt universales et quedam particulares. Et tales cause ponuntur habere ordinem inter se sic quod primae una ordinat in alia tanquam inferiori in superiori et inter istas ponitur quedam prima que in nullā ordinatur sicut est causa prima ut deus in qua omnes ordinantur. Nam virtute ipsius omnes alie cause agunt secundum quod dicitur ibidem quicquid agit causa secunda hoc agit mediante prima. Et tales cause secundum philosophum Aristoteli per dominum Albertum vocantur anime corporum superiorum in quibus corpora supercelestia dicuntur esse animata. xij. meth. et. ij. celi. Et videtur declinare dominus Albertus ad hoc quod solū sit una anima corporum superiorum que habet regere naturā inferiorum a prima causa supra quam animarum corporum superiorum videtur poni alia causa secunda que vocatur intelligentia a qua habet anima scire et intelligere. Nam a seipsa hec anima habet mouere corpora superiora ad restaurationem deperditorum in mundo inferiori et sic operationes istius anime tanquam cause particularis ordinantur tandem in primam causam ubi dicuntur remanere. Nam operationes primorum manent in posterioribus. hoc est operationes primarum causarum vim tribuunt posterioribus sic quod posteriores omnes sunt ordinate in primam.

Summularum Alberti

Notandum secundo

Quod quia ponatur esse talis anima corporum superiorum distincta ab intelligentia tamen hoc non tenetur communiter sed communiter secundum modernos philosophos dicitur quod corpora superiora non sunt animata saltem in belis ut intelligitur sicut aperte dicit Damascenus cum inquit Confundantur cum patre eorum diabolo qui dicunt celum animatum. Et ideo dicit textus quod huic ultime rationi non sit multum insistentum. Nam quodammodo repugnat fidei. Dicit enim virtualiter corpora superiora animata quod est erroneum. Secundo includit virtualiter quod anima alicuius corporis inferioris habet et scire et intelligere ab intelligentia quod dictum est fundamentum illius opinionis. quod unum sit intellectus agens in omnibus quod est contra fidem. Sed quod mouentur ab intelligentiis eis appropriatis Que intelligentie similitudinarie possunt dici anime corporum superiorum propter duas similitudines. Quarum prima est. Nam sicut anima proprie dicta per informationem inheret corpori animato Sic intelligentie per appropriationem adherent corpori superiori non autem inherens. Secunda similitudo quia sicut anima proprie dicta est principium motus corporis animati et per seipsam dicitur mouere corpus. Sic etiam intelligentia est principium motus corporum superiorum et a seipso et per seipsam dicitur mouere corpus superius. Et dicitur notanter per seipsam ad innuendum quod intelligentia non sic a seipso mouet corpus sic quod ad talem actum mouendi non concurrat alia causa. Ad quemcumque enim actum cause secunde concurrat causa prima sine sit actus intelligendi siue sentiendi siue mouendi. Et ideo prima causa est dicta primus motor Quia vim mouendi corpora tribuit intelligentiis quemadmodum vim cuiuslibet alterius operationis tribuit alijs causis. Et ideo dicitur mouere a seipsa quia mouet per se ipsam. i. per suā voluntatem et non per aliquod instrumentum medium.

Notandum tertio

Intelligentia dicitur mouere corpus ad restaurationem deperditorum in mundo. Nam secundum diuersum aspectum corporis superioris sit diuersus influxus ipso mundo inferiori secundum quem diuersum influxum diuersae sunt generationes in mundo inferiori et consequenter restorationes diuersae deperditorum sicut attestatur Aristoteli in libro meteorum. dicens quod ille mundus inferior contiguus est superiori ut inde tota eius vis gubernetur. Nec oia pro parte affirmatiua huius premisse dubitationis de diuersitate ponarum anime

Solutiones rationum prime opinionis

Unde pro solutione prime rationis opinionis prime. Premitto primo quod anima vegetabilis et sensibilis dicuntur esse priores anima rationali ordine nature. Sunt enim maiora etiam les respectu anime intellectiue. Sed ordine dignitatis anima rationalis dignior est et prior. Anima enim vegetabilis et sensibilis sunt tanquam predispositiones materie ad hoc quod insit anima rationalis tanquam maior perfectio earum. Immo non potest naturaliter inesse anima rationalis alicui corpori nisi preinsit anima sensibilis et vegetabilis. Et ideo concludit ex ratione prehabita dominus Albertus quod operationes anime sensibilis et vegetatiue tanquam priores secundum naturā remanent in operationibus anime rationalis et in quascumque operationes possunt hec anime in eadem potest et anima rationalis et non econtra ut patuit. Sed quod dixi eas esse materiales respectu anime rationalis sic est intelligendum quod sicut materia subijcitur forme et preexistit antequam forma introducat. Sic tales potentie preexistunt ad hoc quod insit rationalis et in rationalem ordinantur secundum hunc sensum quod rationalis potentia saltem in mortalibus non potest esse in aliquo supposito saltem naturaliter nisi etiam in sunt iste potentie vegetabilis et sensibilis licet non econtra Ideo recte dicuntur materiales. Secundo suppono quod fundamentum prime opinionis. probantis plures esse animas in eodem supposito stetit in hoc quod ex quo operationes essent diuersae procedentes ab ipsis potentibus tunc sequeretur potentias inter se esse diuersas. Quibus premissis dominus Albertus ponit triplicem solutionem huius objectionis prime. Est ergo prima talis quod probatio prime siue maior secundum quatuor subiecta operationes et. Est intelligenda de operationibus non ad inuicem subordinatis ita quod ex illa diuersitate arguitur diuersitas subiectorum. Sed sic

Liber quintus

non est de operationibus istarum trium potestatum. quia ille ordinant ad invicem recte sicut potest a quo procedunt. Nam sicut potentia vegetabilis sic et sua operatio ordinatur ad sensitivam. Sic similiter sicut sensitiva potest sic et sua operatio ordinatur ad rationalem. Secunda solutio stat in hoc operatio potest vegetabilis non solum prius ad potestatem vegetativam sed etiam prius ad potentiam rationalem quia potest rationalis etiam habet vegetare quia non sub eadem ratione qua rationalis. Et sic per istam solutionem neganda est minor siue animus pro secunda parte videlicet quod ista tria potestatum operationes sunt differentes ex eo quod operatio unus est etiam operatio alterius. Tertia solutio negat animus pro prima parte siue maiore sicut proponitur volens quod ista maior sicut proponitur est falsa. Sed est intelligenda quod operatio immediate procedit siue ex se a substantia non mediante aliqua potestate vel instrumento. sed sic non est de operationibus istarum potentiarum quia ille sunt per potentias intermedias et per organa intermedia tanquam instrumenta. Et hec est solutio prime rationis. Sed ad

Secundam rationem

Dicendum est quod minor est neganda siue animus pro prima parte videlicet quod operatio unus potestatem idem est quod effectus saltem ut hic capit effectus quia quandoque ex operationibus inter se repugnantibus relinquatur idem effectus. Unde sicut ex causis contrariis sic etiam ex operationibus repugnantibus potest sequi idem effectus. ut patet de contritu et alia impressione que ex causis contrariis videlicet ex primis qualitatibus ut caliditate frigiditate et operationibus earum repugnantibus generantur. Ex pluribus enim causis potest fieri idem effectus mediatum. sed ex pluribus eque primis et immediatis non stat sequi eundem effectum. Quia tamen ex causa eque prima et immediata possunt sequi plures effectus absque distinctione istius cause prime que est simplicissima indivisibilis immutabilis essentia et eterna. Et ergo planum est quod illa ratio non habet locum cum ex pluralitate effectuum non sequitur pluralitas causarum neque mediarum neque immediatarum sed potius e converso. Ad

Tertiam rationem

Que pro prima parte sicut stat est falsa. illud scilicet quod virtus non est sine eo cuius est virtus. Unde Dominus Albertus circa hanc solutionem innuit replicationem talem. Ergo virtus anime vegetabilis est in embione. et quia talis virtus est accidens anime vegetabilis. ergo stabit accidens sine subiecto quod est impossibile naturaliter loquendo ut patet. i. philosophi. 2. 11. meth. Soluit objectionem dicens quod non sequitur propterea quod accidens stat sine subiecto. quia virtus non est accidens anime vegetabilis. quia bene est virtus eius. Sed est accidens embryonis in quo etiam est sicut in subiecto. Et sic breviter innuit hec ratio quod non sequitur. Hoc est virtus ipsius. ergo est accidens eius. quod sic declarat per simile quod non sequitur. Hoc est locus istius. ergo est accidens eiusdem. quod sic declarat quia locus est mensura locati et tamen non est accidens locati sed est accidens locantis quia est superficies locantis. i. corporis continentis. Et ergo quia virtus vegetabilis que est in embione est virtus anime vegetative tamen non accidens eius. sed accidens embryonis. Ad

Notandum primo

Quia accens quicquid capit proprie pro qualitate inherente alicui subiecto separabilis ab ipso propter eius corruptionem et isto modo capiendo a cecidens non sequitur. hoc est accidens ergo est virtus eius et ita proprie debet hic capi quod non notificat etiam apud Porphyrium in prima notificatione. Alio capite contra prout tamen valet sic prout et isto modo non stat de accidens in eis illi cuius est accens. imo ut sic quilibet operatio et quilibet effectus si accens sue cause

Notandum secundo

Quia contra replicationem prius motam et eius solutionem que dicta est quod virtus potest esse in aliquo absque hoc quod in eo sit id cuius est virtus. sicut replicatum de virtute ignis existente in aere contra quod dictum fuit replicatum illo modo. Virtus existens alicubi non operatur quicquid nisi fuerit excitata a potentia illi cuius est virtus. Sed videtur

Summularum Alberti

tres anime vegetabilis in embione videtur aliquid operari. ergo videtur quod ibidem sit excitata et non videtur per aliud excitari nisi per animam vegetabilem. Ergo videtur quod ibidem sit anima vegetativa antequam sensitiva vel rationalis. Dico negando consequentiam quod talis virtus non excitatur per potentiam ibidem scilicet in embione existentem. Sed excitatur ab alia potentia que est in recipiendo subiectum. i. in matrice et in illo ligamento unde venit fetus quod ligamentum a medicis vocatur katholidones quod rumpitur tempore partus sicut patet de puero nato quod habet tale ligamentum circa umbilicum. Et hoc probatur in textu per exemplum familiare de ramunculo alicuius arboris qui si alicui trunco inseritur virtus istius ramunculi excitatur per animam vegetativam trunci cui inseritur. Hoc tamen non est omnino simile quia in tali ramunculo non solum continetur virtus vegetabilis sicut accidit in embione sed in ipso etiam continetur anima vegetativa partialis quia anima vegetativa plantarum divisibilis est et extensa sicut plantae ut patet per Aristotem. 1. de anima. Est tamen nihilominus conveniens et satis familiare exemplum. Cum enim talis anima partialis ex seipsa non sufficeret excitare potentiam suam et operationem vegetativam saltem in omnibus ramunculis cuiuslibet plante indifferenter ideo necesse est ut per animam vegetativam trunci innatur et excitatur recte sicut virtus in embione ab anima vegetativa matricis innatur.

Notandum tertio

Quia talis virtus existens in embione excitatur per animam vegetativam existentem in matrice siue in ligamento. Nihilominus tamen talis anima vegetativa est in toto corpore matris et non solum in matrice. Sed principaliter dictum est de matrice ex eo quod est locus insequens fetum. Et etiam dicitur de ligamento quod per tale ligamentum fetus siue embrio suum sumit nutrimentum. Ad

Quartam rationem

Dicendum est quod anima rationalis separata a corpore etiam vegetativa et sensitiva separantur. Sunt enim vegetativa et sensitiva anime separabiles a corpore sicut separatio anime rationalis sed non sub ea ratione siue consideratione ut sit anima vegetativa aut sensitiva quia post separationem non exercent operationes vegetandi et sentiendi. Sed solum exercent operationes ratiocinandi siue intelligendi. Quamvis igitur eadem sit anima sicut substantiam que est vegetativa sensitiva et rationalis tamen sub ea ratione. i. consideratione qua dicitur rationalis et non sub ratione vegetativa et sensitiva. Unde remouet quintam instantiam sophisticam que fieri potest contra solutionem iam dictam istam scilicet quod anima vegetativa aut sensitiva in quantum vegetativa vel in quantum sensitiva non est separabilis a corpore. Contra quam solutionem sic aliquis instaret. Quicquid sunt eadem sicut substantias si unus est separabile reliquum est separabile. Sed anima vegetativa in quantum talis. sensitiva in quantum talis. et rationalis in quantum ipsa sunt homines. Ergo si anima rationalis in quantum talis est separabilis tunc etiam anima vegetativa et sensitiva in quantum tales sunt separabiles. Respondet quod talis instantia non valet sed est sophistica quia peccat per fallaciam figure dictionis ex eo quod terminus unus predicamenti subsumitur sub termino alterius predicamenti. Et est similis instantia sophistica sic arguendo. Quicquid sunt in eodem subiecto si unus crescit et reliquum crescit. Sed fortis puer et fortis senex sunt homines. ergo crescente forte puer crescit fortis senex. Quod argumentum non valet quia animus est verum et prius est falsum peccans in predicta fallacia.

Confirmationes secunde opinionis

Unde ad verificationem huius dicti scilicet quod tres potentie non sunt differentes sicut substantiam in eodem supposito potest sic ostendi. quia si sic sequeretur quod post separationem anime rationalis per mortem hominis in subiecto humano adhuc maneret potentia sensitiva et vegetativa. Et sic post mortem hominis adhuc maneret animal. Et iterum post separationem anime sensitivae remaneret anima vegetativa sed consequens est falsum ut notum est. ergo et illud dictum ex quo sequitur videlicet quod tres potentie sunt differentes sicut substantiam. Sequela probatur. Nam ex quo ille tres potentie sunt differentes. et quia habent talem

Liber quintus

Ordinē inter se q̄ Vegetatiua est prior deinde sensitua et ultimo rationalis. Et quia sic est q̄ primum in p̄positione debet esse ultimus in corruptione seu resolutione. Sicut ergo iste potentie essentialiter differentes per ordinē essent introducte sic per ordinē oppositi debent educi sic q̄ rationalis que ultimo fuisse inducta deberet primo educi et sic consequenter ideo sequela vera. ¶ Secunda confirmatio talis est vni perfectibili cor respondet vna perfectio et si perfectibile est vni s̄m substantiam tūc etiā perfectio erit vna s̄m substantiam vel essentia. Sed q̄ sic est q̄ corpus q̄d per animā p̄ficatur est solū vni s̄m substantiam et essentia et p̄ p̄s non sunt ponende plures anime perfectientes idē perfectibile. Aliis pro prima parte p̄r q̄ peccatū est fieri per plura q̄d potest fieri per pauciora. Sed hoc intelligendū est de perfectione essentiali ita q̄ vni perfectibili correspondet vna perfectio essentialis cuiusmodi est anima. Hoc tamē non obstante q̄ vni perfectibilis possunt esse plures perfectiones accidentales. ¶ Tertia confirmatio stat in hoc ex quo cū anima occupata est carnalibus desiderijs impedit a contemplatione superiorū q̄d non fieret si talis occupatio et contemplatio nō procederent ab eadē anima s̄m substantiam. Nam si procederent a diuersis potentijs s̄m substantiam tunc nō impedirent se mutuo neq̄ retardarent sed quilibet illarū potentialiū de se faceret suū actū. Cōstat ergo q̄ predictę potentie sunt eadem s̄m substantiam et non plures. Rationes vero quibus sunt plures pro utraq̄ parte illas tamen ad presens supersedeo.

¶ Itendū ergo de potentijs anime Vegetabilis. sed primo de quodam quod supra dictum est scilicet q̄ in homine non tres distincte anime. Aliqui enī dubitauerunt de hoc et aliter senserunt. Dubitabant autem probare q̄ essent differentes anime tres s̄m substantiam hoc modo. Dicit enim Damascenus quorum substantie vel nature sunt differentes etiam habent differentes operationes. et quorum substantia ē eadem operationes habet easdem. ergo quorum operationes non sunt eadem nec substantia est eadem sed in homine Vegetabilitas. sensibilitas. et racionabilitas non sunt eadem operationes ergo non sunt eadē in substantia. ¶ Ad idē dñus cause immediate dñus est effect⁹ et pluriū plures. Sed et propria per se accidentia sunt effect⁹ ipsius substantie. ergo anime Vegetabilis sensibilis rationalis diuersa sunt propria et p̄ se accidentia innata necesse est ponere animā partibilem vel cōpositā ex diuersis partib⁹ vel esse substantias diuersas. Itē dicit⁹ nō est sine eo cui⁹ ē virt⁹. Sed virt⁹ aīe Vegetabilis est ī ēbrione et dicit Aristot. in de aīalib⁹ q̄ ēbrīo p̄r dñit vita plāte et mēbra formātur s̄m virtutē Vegetabile que

Summularum Alberti

consistit in embione ergo necesse est ibi esse animā Vegetabile. ¶ Et si dicatur q̄ falsum sit illud q̄ dicit⁹ nō est sine eo cui⁹ est virtus q̄ sicut phīs dult q̄ ignis virtus est in aere nō tū ibi opatur actualiter. nihilomin⁹ tū pōt haberi propositū p̄ eūdē philosophū qui dicit q̄ quilibet dicit⁹ ignis sit ibi nō tamen opatur nisi excitatur ab igne: ergo cū dicit⁹ Vegetabilis opatur in embione necesse est q̄ hoc faciat excitata ab eo cui⁹ est dicit⁹ ista: et sic necesse est animā Vegetabile ibi esse actū: s̄ nōdū ibi est aīa rōnalis sc̄z in embione: ergo nō est eadē s̄m substantia. ¶ Ad idē quęcūq̄ idē sunt in substantia si dñi est sepabile et reliquū: s̄ aīa rōnalis ē sepabilis: aīa Vegetabilis et sensibilis inseparabilis: ergo nō sunt s̄m substantia eadē. ¶ Sed contra quicquid pōt dicit⁹ inferior potest et superior. Sed anima rationalis est virtus superior. Ergo quicquid ille due anime possunt et ista potest vel in se vel suis potentijs. Cum igitur natura nihil facit frustra et anima rationalis sit sufficiens ad operationes illarū: ergo non erit in homine nisi vna anima scilicet rationalis que habet in se virtutem Vegetandi sentiendi. ¶ Item adhuc facit quod dicit Cōmentator super. in. de anima. libro. ¶ Platonē reprehendens ponentē tres animas et cōmendat Aristoteles ponentē vnam animā. ¶ Itē Aug. in libro de spiritu et anima q̄ vna et eadem aīa videt in oculo et audit in aure imaginatur ratiocinatur et intelligit. ¶ Item dicit in libro de causis q̄ operationes priorū permanent in posterioribus. Vnde patet q̄ aīa superiorū corporū a prima causa habet regere naturā inferiorē. Ad intelligētiā enī h̄z scire et intelligere et a se ipsa mouere corpora superiora ad restaurationē deperditorū ī mūdo. cū igitur Vegetabilis et sensibilis

Liber quintus

sunt virtutes inferiores anime rationalis et ita remanebunt posteriores operationes earum in anima rationali. ergo secundum hoc erit una anima rationalis in homine ex quo per se sufficiens est ad operationes aliarum quod concedimus. Tamen huic ultime rationi non est multum insistendum quia non consonant bene theologie nec fidei. ¶ Ad illud quod obijciatur quatuor rerum operationes sunt diverse ipse res sunt diverse etc. Respondetur quod hoc sic intelligitur quando operationes ille sunt diverse ita quod una non operatur in alias. Sed in anima vegetabili operatio habet ordinem ad sensibilem et sensibilis operatio ad rationale. immo operationes vegetabilis et sensibilis inferiores sunt ad illam. Unde potest dici quod vegetatio non solum est anime vegetabilis sed etiam superioris. immo anima rationalis vegetat corpus licet non in quantum rationalis. ¶ Vel potest dici quod hec proposita ratio non habet locum. Vera tamen esset cum operatio immediate a substantia exiret non mediante potentia sed hoc non est in aliqua creaturarum possibile. Igitur non fallit ratio. ¶ Ad secundum dicitur verum est quod unus causa unum est principalis effectus sed non est idem effectus et operatio. Effectus enim unus esse aliquando relinquitur ex diversis operationibus. et unus causa se possunt esse operationes plures. Ignis enim et lutum constringit ac ceram resolvit. ¶ Ad tertium dicendum quod virtus vegetabilis est in embione. non tamen ibi est anima vegetabilis nec sensibilis nec rationalis. Et si opponatur igitur accidens est sine subiecto. consequentia non valet quia virtus vegetabilis est accidens et non est semper accidens eius cuius est virtus et ideo dico quod est accidens embionis et est in illo sicut in subiecto accidens. Non tamen est virtus embionis sicut patet de loco quia locus al

Summularum Alberti

terius est locus et alterius est accidens. Est enim accidens locantis unde de in locante est sicut in subiecto non tamen est quantitas locantis sed est quantitas vel locus mensurans locatum. ¶ Ad illud quod obijciatur quod talis virtus non operatur nisi excitata quod concedimus. Unde dicimus quod ipsa excitata ab anima vegetabili siue potentia que est in matrice recipiente semen unde statim colligatur matri. Unde oportet corrupti hoc singulum antequam nascitur puer. Exemplum in ramo qui cum truncis inseritur qui vegetatione trunci nutritur et augmentatur cum exteriori beneficio. ¶ Ad quartum dicendum est quod cum eadem sit anima vegetabilis sensibilis et rationalis. et vegetabilis et sensibilis a corpore separantur. id est virtus vegetabilis et virtus sensibilis non tamen sub ratione vegetabilis et sensibilis. ¶ Si autem aliquis vellet inferre quod sit separabilis in quantum vegetabilis. Hoc sophisma est simile huic. quicunque sunt eadem secundum substantiam si unus crescit et reliquus. sed sortes puer et sortes senex sunt eadem secundum substantiam ergo etc. Si autem inveniat ab Aristotele aliter dictum intelligendum est in diversis subiectis. Unde vegetabilis prior dicitur et idem est quod universalior etiam in eodem homine vegetativa prior est operatione vegetandi. ¶ Ad verificationem autem huius quod ille tres potentie non dicuntur differentes secundum substantiam sed simul sunt sic potest ostendi. quia in homine moriente quando anima rationalis recedit non remanet potentia vegetandi vel sentiendi: nec remanet stragillarum secundum ordinem quem habuissent in generatione et creatione. quia que prius sunt in generatione sunt ultima in resolutione. ¶ Ad idem est quod unus perfectibilis correspondet una perfectio. et si perfectibile non est aliud secundum

Libet quintus

- Substantiam et essentia: neq; perfectio erit alia fm essentia suam qz idem est homo in essentia et substantia fm substantia rationale Vegetabilem et sensibile ergo perfectio illorū trium erit eadē fm substantia ergo in homine non differunt substantialiter rationalitas sensibilitas et Vegetabilitas. ¶ Ad idem potest induci ratio theologica quonia cū anima datur in desiderijs carnalibus impeditur a contemplatione supernorū ergo eadē est fm substantia. qz si diuerse essent fm substantiam tūc act? Sui? nō dependeret ab actu alterius et sic Sna nō retardaretur ab actu suo proprio propter actū alterius sed cum hoc sit falsum manifestus est qd non est nisi Sna anima rationalis et non plures. Rationes vero ad Strāq; ptem plures sunt de quibus supsedemus ad presens.

¶ Redeamus igitur

Vnde potentia vegetativa est potentia anime qua viuens saluat seipsū per nutritionē. Que diffinitio principaliter conuenit potentie nutritiue qua ordinatur ad cōseruationē indiuidui inesse et ad restaurationē deperditi per calorem naturalem in humidū naturale agentē in quo consistit vita. Vel potentia vegetativa est potentia anime qua viuens generat sibi simile fm specie quale ipsum est generans. Que diffinitio conuenit potentie generatiue. Et talis potentia vegetativa in plantis non habet organa determinata nec cessatio ad actionē requisita. qz in qualibet pte plante exercet omnē snā operationē cū planta ubiq; sit inpregnans et inpregnata. Tame in animalibus generatiua est determinati organi sed non augmentatiua et nutritiua. Et talis potentia vegetatiua est omni- bus alijs generalior immo fundamentum et principium. ij. de anima. Ideo etiam ab ea in speciali exorditur.

¶ Notandum primo

Q tres sunt potentie anime vegetabilis fm diuisione textualē. Cuius duplex est ratio. Prima qz omnis potentia anime vegetatiue ordinatur in aliqō bonū. Vel ergo ad bonū speciei vel indiuidui. Si primū sic est generatiua. Si secundū hoc est dupliciter quia vel est ad bonū esse indiuidui sic est nutritio. Nā omne viuens qd diu uiuit tā diu nutritur vel est ad perfecte esse indiuidui sic est augmentatiua. Secunda ratio qz vegetatiua est anima seu potentia corporis viuētis. Tot ergo necesse est esse potentias in anima vegetatiua quot contingit esse operationes corporis viuētis. Nā propter operationes ponuntur potentie anime. Sed est triplex operatio. parte. i. q. lxviii. art. iij. Sna quidē per quā esse acquiratur. et ad hoc ordinatur potentia generatiua. Alia vero per quā corpus viuū acquirat debitā q̄titatē Et ad hoc ordinatur vis augmentatiua. Tertia vero per quā corpus viuētis saluatur et in esse et in debita quantitate. Et ad hoc ordinatur vis nutritiua. ergo sunt tres potentie cū operatio non surgat ab essentia anime nisi per potentiam.

¶ Notandum secundo

Summularum Alberti

Q tales potentie primo ex pre obiecti sunt diuerse qz nutritiue potentie obiectum est alimentū vt quid. cuius instrumentū est calor foris. Sz augmentatiue obiectū est alimentū vt quantū. cuius instrumentū est calor extēsus. Sed generatiue obiectū est nutritiū vt quale. cuius instrumentū est calor spumofus et cōpositus. Secūdo differunt ex parte durationis qz nutritiua durat per totū corpus vite vt dicitur. ij. de anima. vbi inquit phis. Et penitus quecūq; aluntur et vniunt in finē quousq; possunt accipere alimentū. Itē in de longitudine et breuitate vite. Alimentū autem non sūmen? tia et plante et animalia corūpūntur. Augmentatiua vero solū durat ad certū temp? vt postq; fabrica membrorū debita attrigerit q̄titatē fm exigentiā speciei. Generatiua vero vsq; ad septuagesimū annū durare potest. Tercio differunt ex parte finis quia nutritiue finis est cōseruatio indiuidui et restauratio deperditi. Sed augmentatiue finis est cōseruatio debite quantitatē indiuidui. Generatiue vero finis est cōseruare speciem. ¶ Preterea est alia differentia quā dat. b. Tho. parte allegata. Nā nutritiua et augmentatiua habent suū effectū in eo in quo sunt quia ipsum corpus vniunt anime augetur et cōseruatur per vim augmentatiua et nutritiua in eadē anima existentem. Sed vis generatiua habet effectum suū non in eodē corpore sed in alio qz nihil est generatiuum sui ipsius. Et ideo etiam vis generatiua quodāmodo appropinquat ad dignitatem anime sensitue que habet operationem in res exteriores.

¶ Notandum tertio

Q inter illas potentias generatiua est principalissima et dignissima qz inter aliqua ordinata ad finē hoc est principalissimū p qd talis finis maxime acquirit. Et qz tales potentie ordinant ad finē illū qui est cōseruare animatū in esse qui finis maxime acquiritur p generatiua. Ideo generatiua vis est principalissima. Et post eā magis principalis est nutritiua. Nā per illā etiā magis acquiritur ille finis qd per augmentatiua. Cū em in se necesse deficiente augmentatiua virtute pmanet nutritiua sine qua animatū non potest habere esse indiuiduale sicut patet. ij. de anima vrs.

Redeamus ergo ad diuisionē anime Vegetabilis in suas potias

que sunt tres nutritiua. augmentatiua. generatiua.

Tres potentie anime vegetabilis.

¶ Nutritiue potentie

Vnde nutrire est deperditū restaurare. Vnde nutritio que est cōuersio alimenti ab extrinseco aduenientis in substantiam aliti tantū q̄tū est deperditū per virtutem inexistētem animato mediante calore nali fm q̄libet pte nutriti. Que diffinitio est causalis exprimens generalem causam nutritionis. Causa em formalis exprimitur cū dicitur cōuersio. Obiectiualis cum dicitur alimentū. Nam alimentum est subiectum et causa materialis nutritionis. Causa aut efficiens tangit cū dicitur per virtutē inexistētem animato que virtus nihil aliud est nisi anima nutritiua que est causa principalis nutritionis. Calor vero naturalis est causa efficiens instrumentalis eiusdem: ideo dicitur mediante calore naturalis. Causa finalis tangit cū dicitur in substantia aliti tantū quantum est deperditū. Nā finis nutritionis est deperditū restaurare.

¶ Notandum primo

Q vita cuiuslibet animati que nō est aliud nisi vno forme viuificantis ipi subiecto principaliter consistit in duobus ipsam pseruantibus scz in calore naturali et hūdo radicali quorū duorū si vnū deficit nō pte vita naturaliter pmanere. Et qz inter hec duo vniū est maxime actiue cōmune agens in aliud. Nā calor naturalis pte agit in hūdu radicale. Ne igitur deficiat hūdu radicale et consequenter vita necessariū est cuiuslibet animato qd habeat aliquas potentias quibus hoc hūdu radicale quodāmodo per calorem nalem psumptū posset restaurari et hec est potia nutritiua cū suis spēs. Est em duplex hūdu scz hūdu radicale qd p̄trahit a parentib? in generatione ipsius proli. Aliud est hūdu nutritiua qd accipitur a cibo vel nutrimento et dicitur alias hūdu

E. ij.

Liber quintus

fluens ut quod nondum est conuersus in membra sicut sanguis vel alia materia saltem que est sanguine subtilior. et ei opponit humidum consolidatum ut est illud ex quo est facta substantia solida sicut caro os et alia membra ut lactus dixi circa de longitudine vite. Dicit tamen Aristoteles cenna quod non fit restauratio substantialis humidi per humidum nutrimentale sed impeditur calor ne subito consumatur ipsius. Et dat etiam de duplici humido quod est in lampade. Unus quod est umbilicus ligni. Alterum quod est circumsus ubi calor ignis de necessitate aliquod consumit de humido imbibito. sed tamen ne subito consumatur impeditur a circumsus ut latius loco superius memorato. ¶ Et huius potest nutrimentum quatuor sunt species. Cuius ratio est quod omnis potestas anime nutritive aut est circa superfluum alimenti. aut circa ipsius alimentum. Si primum sic est expulsiua. Si secundum hoc est dupliciter. aut circa alimentum habendum sic est attractiua. aut circa alimentum habitum. Et hoc dupliciter. Aut quo ad alterationem et de coctione sic est digestiua. aut quo ad distinctionem sic est retentiva. Agere autem latius de illis potentibus seu quatuor speciebus nutritionis prius ad medicum. ¶ Possumus tamen determinare de illis quatuor speciebus dupliciter. Unum in speciali ut applicentur ad certa individua et sic medicus habet determinare de illis speciebus quod medicus habet considerare circa primum laria versus. Alio contingit loqui de illis speciebus in generali solum seu vniuersali et sic pertinet ad naturalem philosophiam de illis determinare. Nam talis philosophus considerat principia vniuersalia relinquendo philosophis magis particularia ut patet ex de sensu et sensa.

Notandum secundo

De potestate generatiua. Quod actus potest generatiue est generare. id est simile ex simili producere. Et proprie capiendum potestatem generatiuam cum eius proprio actu solum conuenit animatio perfectis et non orbatis ut dicitur. ij. de anima. Capiendo tamen conuenit etiam plantis et corporibus superioribus vix soli. quod ut dicimus soles per sui influentiam et calorem in istis inferioribus generare animalia. Dicit enim Aristoteles. ij. phi. 7. xij. meth. quod homo generat hominem et sol. Non tamen immediate sed per sui influentiam concurrunt ad generationem hominis. Nihilominus tamen sol multa animalia per sui influentiam in materia disposita non concurrente aliquo agente particulari generat et in esse producit ut dicitur. vij. prime phie que dicitur generatio equiuoca. ¶ Et finis huius potestatis est conservare rem in esse specifi co sicut quod esse assimilatur deo in quantum potest. Ex quo enim entia sicut esse individuale sunt corruptibilia non potentia diu permanere sicut dicitur. ij. de anima. Possunt tamen per potestatem generatiuam in esse specifico perpetuo conservari et primo entia sicut id quod possunt assimilari. non quidem quantum ad perfectionem cum sit perfectionis infinite sed sicut quandam assimilationem. Et talis generatio non inest omnibus generatis sed solum perfectis. ut habet commentum nis autoritas phi. ij. de anima. cum inquit. Naturalissimum operum in viventibus in quantum perfectum sunt non orbata aut que spontanea non habent generationem facere alterum tale quale ipsum est. a qua generatione excluditur primo imperfecta. id est que non sunt perfecte etatis sicut pueri et senes qui non generant. Secundo orbata. id est ista viua que caret requisitis ad generationem ut sunt spadones. enuchi. et maleficiati sicut quorum complexio est nimis frigida. Tertio excipiunt ista viua que generant per putrefactionem et talia dicuntur habere spontaneam generationem. quod solum agens vniuersale materiam subiectam disponit. ex qua talia viuencia producit non concurrente particulari agente ut latius ibidem. Et dicitur talis generatio naturalissimum operum ratione nobilitatis et dignitatis. inter omnia opera potest vegetatiue quod facit precipare cum ente diuino et immortalis in hoc quod per generationem species conservat et in esse perpetuatur. Et licet intelligere sit nobilior quod generare sibi simile tamen quia intelligere non est opus potest vegetatiue. ideo vocatur dignissimum et inter alia opera magis diuinum. ¶ Et dicit in littera quod operationi huius potestatis generatiue annexa est quedam voluptas et delectatio ne forte animal per immundiciem huius operationis que est ex parte seminis vel spermatis ab hominis operatione retraheret. Quod etiam testatur Aristoteles. de censu Quod tanta est immundicia in animalibus per deiectionem seminis generantibus quod etiam omnia animalia abominarentur in coitu nisi in eis esset talis delectatio indita a natura.

Notandum tertio

Quod potentia augmentatiua est via augens corpus in quo est ex corpore quod ipsa affi-

Summularum Alberti

mulat illi augmentato proportionabili in omnibus dimensionibus suis que sunt longitudo latitudo et spissitudo ut perducatur rem ad perfectionem et debitas sui quantitatem. Que definitio est bona et physica. Data est enim per proprium actum et per propriam materiam actus illius et per proprium finem. Hoc enim quod dicitur via augens ponit proprium actum virtutis augmentatiue. Cum autem sit duplex materia ipsius actus. Nam una est circa quam operatur augmentum et illa supponitur cum dicitur corpus in quo est. Alia est materia ex qua operatur augmentum et illa tangitur cum dicitur ex corpore quod ipsa assimilatur illi. Si vis vero est duplex scilicet forma in qua terminatur actus et ille supponitur cum dicitur in definitione augmentato proportionabili. Nam motus augmentatiui terminatur ad magnitudinem sic proportionatam sicut longum latum et spissum. Alius enim finis est qui intenditur a monente. Et ille supponitur cum dicitur ut perducatur rem ad perfectionem. Et fit talis vis augmentatiua ad extensionem membrorum radicalium ad perfectam figuram et magnitudinem ipsorum sicut quod illa sunt in toto corpore ita augmentum est in toto corpore sed vltimum eius sicut quod ipsa virtus determinatur in sursum quod est principium longitudinis membrorum. Et quia dicit Aristoteles. quod omnia a natura constantium certus est terminus et ratio magnitudinis et augmenti. ¶ Scias quod augmentum dicitur flare tribus de causis. Quarum prima sumitur ex calore naturali tanquam instrumento qui est in membris radicalibus cuius posse in extendendo limitatum est. Secunda est ex parte materie membrorum radicalium cui licet addatur nutrimentum tamen non potest extendi ultra debitam speciem quantitatem. Entia enim physica ad maximum et minimum sunt determinata. Tertia est ex temperatione mobilis ad motorem hoc est organi ad virtutes anime que est in ipso. Hec enim in tanta quantitate et tali figura virtuti anime est proportionata ut latius ij. de anima.

¶ **Nutritiue actus est nutrire siue alimento** Si et potentiam istam siue actum istum semper habet anima Vegetabilis quia hec potentia est data sibi ad conseruationem sui individui. Cibus enim quo res animata alitur iuuat humidum. Et est exemplum in lampade ardente. Sibi cito consumeretur lignum si non esset humidum exterius in oleo quo passeretur ignis. ¶ **Eius autem sunt quatuor partes scilicet attractiua digestiua retentiva expulsiua.** Attractiua est que cibum attrahit que multum est necessaria plantis. Digestiua est que cibum alterat et digerit. Et a Damasceno vocatur alteratiua. Retentiva est que cibum retinet quod aptum natum est ad nutriendum. Expulsiua autem est que expellit superfluum. Agere autem de his quaque istarum pertinet ad medicum. ¶ **Generatiue autem actus est generare.** Est autem generatiua ad saluationem sui in specie per se enim non poterat saluari individuum cum esset corruptibile. Et cum saluatur in alio si sic aliquo modo participat esse. ¶ **E et in**

Quatuor partes nutritionis.

Liber quintus

diuinum et perpetuum. ¶ Fuit autem natura ita a deo in saluatione
sui sui speciem prouisa Et licet in generandi actu magna sit immundicia
eia mirabilem tamen natura apposuit actu generandi delectatione Et
sic quodammodo sequeretur proles multiplicatio et Et species non peri-
ret. ¶ **Augmentatiue** actus est augmentare sine ad debitam quanti-
tatem quodcumque quod augmentatur perducere Et diui ad debitam qua-
titatem quod sicut dicit Aristoteles. Omnia a natura constantius terminus
certus est et ratio magnitudinis et augmenti. ¶ **Hec** dicendum.

Unde sicut colligitur ex littera due sunt species immediate potentie sensibilis. quarum
vna dicitur apprehensiva alia motiva que habent inter se tale ordinem quod motiva presuppo-
nit apprehensivam. Nam prius est aliqua apprehendere et postea ad ea mouere. Et iste due
potentie non pueniunt anime vegetabili. Quod probat de potentia apprehensiva triplici ra-
tione. Prima quod potentia apprehensiva apprehendit suum obiectum in aliqua distantia sicut patet
de visu qui apprehendit colorem distantem et non immediate vniti sibi. Nam. ii. de anima
Sensibile positum supra sensum non facit sensationem Sed virtus vegetatiua non apprehen-
dit suum obiectum nisi vnatur ei. Requirit enim semper obiecti reale presentiam et coniunctio-
nem sicut patet de nutritiua respectu cibi qui est in ventre. Secunda quod virtus apprehensiva ca-
pit suum obiectum per aliquam formam intermediam que species dicitur. Sed virtus vegetatiua
non recipit suum obiectum per mediu sed recipit ipsum secundum se totum et per se cum materia et
forma. Tertia quod virtus apprehensiva apprehendit suum obiectum spiritualiter quod per spe-
cies sensibiles que sunt qualitates spirituales. Sed virtus vegetatiua apprehendit suum
obiectum realiter et materialiter sicut patet de nutritiua respectu cibi.

Notandum primo

Quod licet multe sint species potentie motiue sicut multe sunt species motus diuerse tamen in pro-
posito. Potentia motiva capitur pro potentia motiva progressiva secundum quam aliqua res
de per se a principio eius intrinseco mouetur de loco ad locum Et talis potentia motiva
progressiva non conuenit plantis sed solum illis que habent appetitum siue potentiam appre-
hensivam vel appetitum sensibilem vel rationalem ita quod ista potentia motiva causetur
per potentiam appetitivam. Nam apprehenso bono animal prosequitur ad tale acquirendum
Sicut ergo talis appetitus solum inest animalibus sic et potentia motiva.

Notandum secundo

Quod potentia motiva capitur vno modo pro virtute motiva motu progressiva et sic so-
lum reperitur in animalibus perfectis instrumenta ad tales motus progressivos habentibus ut sunt
ale et pedes. Alio modo capitur ut extendit se ad motum dilatationis et constrictionis.
Et sic etiam reperitur in animalibus imperfectis ut in conchis marinis. Et in animalibus
affinis petris quibus natura que non abundat in superfluis nec deficit in necessariis non
dedit motum progressivum de loco ad locum. Nam talis est necessarius animalibus propter in-
digentiam nutrimenti. Cum autem talia animalia imperfecta habeant nutrimentum in loco conatum non
indigent tali motu. Et licet talis motus dilatationis etiam conueniat plantis hoc tamen
est improprie quia animalibus inest secundum quandam apprehensionem et precedentem. Nam quoniam
animal aliquod delectabile vel triste videt tunc ad prosequendum vel fugiendum mo-
uetur. Etiam animalia perfecta motu progressivis mouentur et motu dilatationis.

Summularum Alberti

Sed animalia imperfecta solum motu dilatationis in quo notatur differentia ipsorum.

Notandum tertio

Quod omne animal habet in se delectationem et tristitiam. Delectationem quod ad sensibile con-
ueniens. Tristitia autem quod ad sensibile sibi disconueniens ut patet. ii. de anima. Et quod ista
imperfecta animalia petris affinis habent delectationem et tristitiam. Etiam habebunt pote-
tiam apprehensivam per quam apprehendunt ipsis conueniens ratione cuius habent delectatio-
nem et per quam apprehendunt eis disconueniens ratione cuius tristantur et constringunt se
ut apprehenso frigore cuius virtus est partes constringere et constringendo ingrossare
ut patet. Et ex hoc patet quod motus dilatationis et constrictionis qui est in huiusmodi anima-
libus quodammodo est progressivus. quod sequitur apprehensionem et appetitum. Et omnis ta-
lis motus localis dicitur progressivus. et sic non est simile de motu dilatationis et constrictionis
motus istos animalium imperfectorum et de motu dilatationis et constrictionis plantarum quod in plan-
tis motus dilatationis et constrictionis non consequitur apprehensionem nec fit propter delecta-
tionem vel tristitiam et in hoc stat responsio ad objectionem in textu formatam.

¶ **Hec** dicendum est de potentia anime sensibilis. Quia

*Quia potentia Anima
sensibilis.*

¶ **Hec** est diuisio prima quoniam quedam sunt apprehensivae

quedam motiue. Iste due potentie proprie non conueniunt Vegetabili
anime. Quoniam omnis apprehensiva est cognitiua que non est in plan-
tis. ¶ Item his apprehensiva semper apprehendit sensibile siue ap-
prehensibile existens in aliqua separatione a re apprehensa sed erit diui-
sibile mediante aliquo. Et patet in visu cum apprehendit colorem qui est
in quadam ab organo distantia diuitur mediante luce. et non recipitur
color in oculo sed species coloris. Sed in Vegetabili coniungitur poten-
tia cum suo obiecto Et nutritiua cum cibo. augmentatiua est cum eo quod
auget. nec cibi species cum corpore diuitur nutritibili imo substantia cibi.

¶ Similiter: nec illa potentia que dicitur motiva est ibi prout
est in sensibili. ¶ Licet enim in omni generatione et augmento sit
motus secundum locum Non tamen motus progressivus Sed dicitur
motus dilatationis vel constrictionis. ¶ In sensibile enim et ra-
tionali. Quia bonum simpliciter vel apparens cum apprehenditur mouet
appetitum. Et quia bonum illud apprehensum non est coniunctus sibi Ideo

Liber quintus

- ¶ *Satus est animali motus progressivus de loco ad locū ad acquirendum illud bonū et ad evitandū sibi.* ¶ Si enī obicitur qd nō omne animal mouetur de loco ad locū sicut sunt conche. sed habent motū dilatatiōis et constrictionis sicut et plante. Dicendū qd motus illorū animalū nō est solū dilatationis et constrictionis. imo est motus aliquo modo qui sequitur formā apprehensā quod p3 q2 est cū delectatione vel cū tristitia seu suali. Hoc enī sequitur sensus sicut dicit Arist. ij. de aīa. ¶ Preterea si sit dilatatio ptiū hic et ibi tamē erit alia hic et ibi. ideo in plātis est dilatatio ptiū sūm quantitātē augmētī. In conchis vero sūm diffusionem spiritū. Sed hoc nihil facit ad probandū qd motus magis est in anima libus qm in plātis. Sed facit ad hoc qd ibi est motus qui sequitur aliquo modo apprehensione. Itē non est obiectio de animalibus que sunt sūm

Aristotelem imperfecta.

¶ Apprehensivā autem unde due sunt species immediate potentie apprehensivae scz potentia apprehensiva de foris. i. exterior et de intus. i. interior. Potentia autem apprehensiva de foris sūm textū sic notificatur est potentia apprehensiva per organum qd est extra in corpore. Et talis definitio non valet universaliter. qz non convenit potentie apprehensivae tactivae eo qd illius organū non est extra in corpore. sed intra. qz nervus expansus per totū corpus sicut patet per Arist. ij. de anima vbi declarat manifeste qd caro non est organū tactus. sed potius medium. qz sensibile positiū supra sensum non facit sensationē ut ibidē. Do do sensibile positiū supra carnē sentitur per tactū. Ergo patet qd caro nō sit organum tactus. Ideo ponit alia definitionē potentie apprehensivae de foris que talis est. Potentia apprehensiva de foris est illa que apprehendit rem de foris in materia subiecta. i. cuius obiectus est res exterior materialis. Sed potentia interior est que apprehendit illud qd est intus sicut patet de imaginatione. Vbi

Notandum primo

¶ Ille due potentie differunt Primo in hoc qd potentia exterior apprehendit obiectū reale ad extra existens sicut oculus colores. auditus sonū. Sed potentia interior apprehendit illud quod est intus sicut phantasia species phantasie. Secundo differunt in hoc qd potentia exterior licet recipiat suū obiectum immaterialiter et sic spiritualiter aliquā liter nam per species. Non tamen adeo simpliciter immaterialiter sicut virtus interior que magis abstrahit a materia. Et ideo etiam virtus exterior requirit obiecti presentiam. Sed virtus interior non requirit presentiam obiecti. Nam phantasia apprehendit suū obiectum in absentia. Ex quo patet qd duplex est imaginatio quedā est naturalis quādo forma immutantis recipitur in mutatum sūm esse naturale et reale ut calor in calefacto. ¶ Alia est spiritualis ut cum forma immutantis recipitur in mutato scdm esse spirituale. Ut forma coloris in pupillā oculi. Que tamē propter hoc nō efficitur

Summularum Alberti

colorata parte. i. q. lxxvij. ar. iij. Tercio differunt qz potentia exterior dicitur ideo qz nō presupponit aliqū aliu sensum ad sui immutationem sed immediate immutatur ab obiecto ut visus immediate a colore. Sed potentia interior nō immediate immutatur ab obiecto sed presupponit aliū sensum exteriorē per cuius actum immediate immutatur. Et ergo interior dicitur per respectū ad exteriorē qui est vicinior rebus exterioribus sicut imaginatio immediate immutatur ab aliquo sensu sicut a visu. sed visus immediate immutatur a colore. Unde dicimus qd sensus exteriores dicuntur fenestre et principia cognitionis cuiuslibet. Nā presupponunt tam a sensibus interioribus qz ab intellectu. ut patet. j. posterio. et. iij. de anima.

Notandum secundo

¶ Quinqz sunt sensus exteriores que dicuntur potentie apprehensivae de foris realiter distincte sūm distinctionē specificā. Quod probat Arist. ij. de anima tripliciter. Primo ex parte organorū sic qz tot sunt sensus quot sunt organa sensus sūm speciem distincta. eo qd sūm philosophū Sensus est forma organi. et forma multiplicatur sūm subiectum. Sed quinqz sunt organa specificē distincta. g. etiā erūt quinqz sensus exteriores. qz organa sunt instrumenta sensus mediantibus quibus sensus exiit in suos actus. Secundo probat numerū quinqz sensus ex pre medij. qz quilibet sensus aut habet mediū coniunctū sibi. aut mediū extrinsecū. Si primū sic sunt duo sensus scz gustus et tactus inter quos est differentia qz tactus indicat qualitates tangibiles ut sunt prime qualitates elementorum et qualitates secunde inde resultantes. Sed gustus indicat de saporibus. Mediū autē extrinsecū habet tres sensus scz visum auditū et olfactū qui differunt per diversam proportionē et assimilationē organi intrinseci ad mediū extrinsecū. Nāz quilibet sensus habens mediū extrinsecū. vel est aquee nature. sic est organum visus. Vel aerree nature. sic est auditus. vel est vtriusqz simul sic est olfactus qui includit naturam aque et aeris. Tercio probat numerū illorū sensus ex numero obiectorū. Unde obiecta omniū sensus sunt qualitates sensibiles de tertia specie qualitatis. Sed huiusmodi qualitates omnes percipiuntur per quinqz sensus et nō per pauciores possunt percipi et cognosci. Unde odores per visum non cognoscuntur. nec colores per gustū. Cū ergo sunt quinqz obiecta illorū sensus erunt etiā quinqz sensus immutari ab illis obiectis.

Notandum tertio

¶ Isti quinqz sensus exteriores possunt dupliciter considerari. Uno modo inqstuz in se recipiūt species sensibiles. ex quo proprietates materie ē recipere. Que quidē materia est pure passiva. Ideo ille potentie receptivae specierū sensibiliū dicitur passivae. Et ideo talia obiecta immutabilia per suas species sensus exteriores dicuntur passiones seu passibiles qualitates eo qd ipsa inserūt passionē organi sensus. nō tamen eā passionē que ē cū abiectione contrarij. sed passionem salutariā seu perfectiā quo modo etiā materia patitur a forma et intellectu a specie intelligibili. Alio modo capiuntur inqstuz indicāt de speciebus in se receptis. Et sic vocantur potentie activae seu sensus agentes. cū iudicare sit agere. ¶ Et scias sūm textū quattuor ad actuale sensationē esse requisita qz nō sūm Com. circa. ij. de anima quedā alia vltra hoc etiā requirant. Illorū aut quattuor que necessario et essentialiter sunt requisita duo requiruntur ex pre sensus et sunt organū et spiritus a subtilissimo sanguine in sinistro ventriculo cordis generatus et in ipso organo alicuius sensus cōprehensus. Nā sicut infra patebit quilibet organū alicuius sensus est quidā nervus in quo pprehendunt spūa. Et duo requiruntur ex parte obiecti scz obiectū et mediū. Habet aut illa quattuor sic se per ordinē ad hoc qd fiat sensatio. Primo enī pntatur obiectū deinde ab ipso derivat species que multiplicat vsqz ad organū. Deinde post obiectū et spēs requirit mediū debite dispositū p qd ipz obiectū multiplicat spēs illas ad organū et eo qd ipm immediate pūctū organo nō facit sensationē. ij. de aīa. Tercio requirit organū in se recipiēs spēs obiecti que spēs quāvis sint obiectivae in tali organo nō tñ dicuntur sensibiles. nā sensibile positiū sup sensus nō facit sensationē qd tñ cōtingeret si hec species que in organū recipiunt essent sensibiles. Quarto ad sensationē requiritur spiritus contentus in nervo existente in organo et ille spiritus de necessitate re

Liber quintus

quiritur ut species in organū receptas deferat ad potentias cognitivas videlicet ad sensum eodem et ad phantasiam et ad virtutē imaginatiuā ut ipsis sic presentatis potētia cognitiva de ipsis faceret iudiciū. Est enim spiritus quoddā corpus subtile aerē ebullitione sanguinis et caloris naturalis generatū. Et est simile de spiritibus sicut de aqua fortiter mora ut infra latius patebit.

*Apprehensivae potentiae sunt interius
quidam sensus.* Apprehensivae autem dicuntur quedā sunt deintus quedā de foris. Apprehensivae autē de foris dicuntur quae apprehendunt per organū suū in organo quod est extra in corpore sed forte hoc non inveniunt in sensu tactu

*Apprehensivae sunt
quidam sensus.* quia ibi est caro mediū. ergo tactus est deintus scilicet in carne. Unde apprehensivae de foris dicuntur quia apprehendunt res de foris in subiecto et in

*Apprehensivae sunt
quidam sensus.* presentia. Apprehensivae deintus dicuntur quia illud quod apprehendunt deintus est vel ipsa res vel ipsarum species. Verbi gratia imaginatio

accipit speciem a sensu cōmuni. Intellectus autē ab imaginatione et patet inferius. Apprehensivae de foris sunt quinque sensus qui in hoc

cōveniunt quod omnes sunt potentie passive anime. Unde propter hoc obiecta earum dicuntur passibiles qualitates quia faciunt in sensu passio-

ne. Ad hoc autē ut sensus sentiat actu evigilant quatuor duo ex parte ip-

sui sensus scilicet spiritus et organū et alia duo ex parte extrinseci puta ob-

iectū et mediū. Unde in abstractione forme ab obiecto prius forma est in

medio. Secundo in organo. Tertio in spiritu. et cum est in spiritu defor-

cili pervenit ad animā. Primum igitur mutatio fit in medio post in sensu

ipso deinde sequitur inditū harū in sensu cōmuni. Sensui duo sunt necessariū ut hic sufficit sumit dupliciter. Uno pro necessario simpliciter et sic sensus tactus non est necessariū. Non enim sic est quod non potest quicquid non esse. Immo sic solus deus est necessariū. Alio pro necessario per rationem. Omnia enim creata sunt non esse secundum naturam sed sola bonitate creatoris esse et permanentia continent. Alio caput pro necessario ex ratione et sic illud deus necessarium ut ne quo aliquid non potest esse. Et sic tactus est necessariū omni animali similiter et gustus et sic caput hic quando dicitur quod duo sunt sensus necessarii ipsi animali scilicet gustus et tactus. Ratio de gustu quod ad esse animalis requirit nutritio eo quod talis est conservatio individui. Sed discretio nutrimenti fit per gustū. unde carens gustu facilius sumit venenū et cibū non recte pro debito alimento. Item sine gustu sumeret alimentum cum fastidio et sic contringeret animal seipsum negligere abstinendo a cibo quare natura annexit alimentis quandā delectationem gustu perceptibilem. Ratio de tactu quod qualitates tangibiles

Summularum Alberti

intelligens excedunt naturā animalis ut patet de caliditate intensa. similiter de frigida rare. Ut ergo animal posset se conservare a suo corrumpente necessarius est sensus tactus ne scilicet affligatur animal in temperato essu vel frigore. Nam carens tactu cito pede currit in corporis pericula quare dicit philosophus. iii. de anima omni animali tactū esse necessariū si debet consequi cōmoda et subterfugere noxia. igitur illi duo sensus necessarii sunt in animali.

Notandum primo

Quod animal potest dupliciter considerari. Uno modo ut est corpus quoddam mixtum ex elementis. Elementa enim corpus animalis intrant et manent in ipso virtualiter ut ostendit Avicenna prima philosophia primi canonis de plenitudine. Et isto modo necessaria est animalis proportio calidi et frigidi humidi et siccī. Unde videmus quod currit in animali aliqua istarū qualitatū excedit vel exceditur animal infirmatur. ut patet in febribus id est ut sic necessarius est tactus. Alio modo potest considerari animal mixtum est quoddam nutritibile. Quia enim animal vivit oportet quod nutriatur et restauret deperditū. Isto modo necessarius est animalis cibum conveniens. quia per cibū disconveniens animal destruitur et corrumpitur. ideo requirit sensum gustus. Et sic patet quod duo sunt sensus necessarii scilicet tactus et gustus. Alii autē sunt solū de bene esse et non de necessitate quia eorum obiecta non conservant neque nutriunt. nec etiā per ipsa animal corrumpitur per se. Et dico notanter per se. quia aliquando animal corrumpitur ex magno sono ut ex sono tonitruī. sed hoc non est absolute ratione soni. Sed ratione impetus aeris qui propellitur vehementer ex quo impetu homo tunc leditur et moritur. Et in hoc notatur una differentia sensuum exteriorū in textu posita. Est etiam alia eorum differentia quia gustus et tactus habent medium intrinsecū per quod fit eorum sensatio ne ex parte medij esset defectus. Media enim illorum duorum sensuum sunt subiecta in carne. Media autē aliorum trium sunt extrinseca media ut aer vel aqua per que fit actus illorum sensuum ut infra patebit. Et licet Aristoteles. iiij. de anima. ponat solū unū sensum. scilicet tactū animali necessariū hoc tamen non est contra Avicennam in presenti ponentē duos necessarios. quia Avicenna hic non loquitur de sensu tactus et gustus quantum ad modū immutandi. Sicut enim tactus nihil tangit nisi sit ei coniunctum per mediū intrinsecū ita et gustus non immutatur nisi ab obiecto quod est ei coniunctum. Et sic sunt unus sensus. Et de hoc dixit Aristoteles. iiij. de anima cum inquit. Gustus qui dā tactus est sed loquitur hic de eis quantum ad species et formā sic enim distinguuntur. Alia enim est ratio saporis qui est obiectū gustus. et alia ratio qualitatū primarū que sunt obiecta ipsius tactus ut latius infra.

Notandum secundo

Quod scientia dupliciter acquiritur ideo etiā ad doctrinationē duo sensus sunt necessarii scilicet visus et auditus. Nam uno modo scientia acquiritur per inventionē et per multas experientias ut declarat Aristoteles. i. prime philosophia quod ex multis sensatio generatur experientia et ex multis experientia generatur tandem scientia et ad huiusmodi scientie acquisitionē necessarius est visus. quia secundum philosophum. i. meth. plures rerū differentias nobis ostendit secundum pluriū rerū cognitionē. Nam in pluriū rerū cognitionē ducit quod aliquis alius sensus quibus rebus et diversis effectibus hinc inde per visum cognitionis incipimus philosophari in ista illud. i. meth. propter admirari sacerdotes in egypto positi inceperunt philosophari. Alio scientia acquiritur per doctrinationē scilicet qua quis ab alio docetur. Et ad huiusmodi acquisitionē precipue deferunt auditus qui per vocē haurit docentis intentionē. et sic inter scientia docentis per doctrinā. quare sic auditus est necessariū. Et ita patet etiā duos sensus esse necessarios pro acquisitione scientiarum scilicet visus et auditus. Magis tamen deperacens auditus confert ad scientias acquirendas quia visus licet declarat philosophus in de sensu et sensa.

Notandum tertio

Quod inter oēs sensus olfactus est minus necessarius sed tamen luvat ad sanitatē. ut vult dominus Albertus in littera Boni enim odores conferunt ad sanitatē. Ratio quia in homine organū odoratus facilius viciatur et indisponit propter frigiditatem cerebri. Odores autē qui sunt a nā calidi et siccī talē lapsum cerebri forificant et rectificāt et humiditatem super

Liber quintus

Quia expellunt quia ablata homo confortatur in cerebro et capite. Sic enim ergo odores boni perferunt ad sanitatem sic econverso mali maxime promouent ad egritudinem et infirmitatem.

Sensuum duo sunt magis necessarii. **G**ustus ad discernendum cibum a nocuo. **T**actus ad discernendum ea que corrumpunt corpus exterius ab eis que saluant corpus. Unde fugimus combustionem sine combustionem quia corripit. **O**lfactus autem visus auditusque sunt de bene esse animalis. Et dicit philosophus in fine. itaque de anima. Et forte propter hoc natura ita ordinauit quod in illis duobus qui sunt necessarii est medium intrinsecum. ne ex parte medij posset esse defectus. Alii autem sensus habent medium extrinsecum. Unde quod sensus visus quandoque non videat contingit. quia ibi non est medium illuminatum. Quia autem illi tres sensus faciunt ad bene esse animalis manifestum est. **D**uo autem ex his necessarii sunt ad habendum scientiam secundum duos modos. per quos doctrina habetur scilicet per doctrinationem. et sic necessarius est auditus ad imedia te recipiendum scientiam a doctore. **A**lter est necessarius ad inuentionem scientie et sic visus deputatur. Licet etiam inferuiat huic modo habendi scientiam qui est per doctrinam sed hoc est scriptis interuenientibus. **V**isus autem facit ad inuentionem scientias. Propter hoc enim quod homo diuersa videt pulchra et turpia. celum et stellas et sic de singulis. Sicut inquit et inuestigare naturas et causas earum. **P**ropterea inter omnes sensus iste sensus visus facit magis ad scientiam. Et scientia generatur per abstractionem speciei ab obiecto quod patet in potentis sensitivis interioribus. quoniam phantasia denominatur ab illius actu. Et sensus communis dicitur video me videre. **O**lfactus autem inter omnes sensus minimus est necessarius. quia facit tantum ad sanitatem. quia sentit et tangit aeris corruptiones. Et dicitur quod plus aer noceat corruptus quam cibus corruptus. Item ad scientiam facit occasionaliter

Summularum Alberti

sive per accidens. Olorifera enim cum odorantur cerebrum confortant. Confortatio autem cerebri ad ratiocinandum prodest et de hoc non est dubium.

De primo nunc dicendum.

Unde multi opinati sunt colorem esse proprium et adequatum obiectum visus quam opinionem dominus Albertus reprobat duabus rationibus. Quarum prima stat in hoc quod proprium et adequatum obiectum debet per se mouere sensum. sed color non de per se mouet sensum sed virtute lucis a qua actuat. quia per lucem color reducit ad actuale derivationem spiritui de se. quod absque luce non facit. Secunda ratio stat in hoc quod visibile est coloratum. sed color non est coloratum igitur non est obiectum visus. et ergo autor ponit suam propriam opinionem dicens quod proprium et adequatum obiectum visus est lucidum. nam per se mouet visum et obiectum visibile quodammodo est lucidum. vbi

Notandum primo

Color capitur dupliciter. Uno modo proprie ut est qualitas secunda generata ex qualitatibus primis. et sic albedo et nigredo dicuntur colores. Et illo modo color non est proprium et adequatum obiectum visus. Nam multa videntur que non sunt colorata sicut corpora celestia que non sunt colorata cum celum non sit susceptivum peregrinarum impressionum. Peregrina enim impressio est que non venit nisi corpori sensibili et alterabili secundum Albertum. i. metho. Celum autem non est alterabile neque aliquo modo passibile saltem corruptive. Alio modo capitur color et radii. Et est ista differentia inter lucem lumen splendorem colorem et radii. Et est ista differentia. Nam lux dicitur qualitas prout est in proprio subiecto vel in corpore luminoso sicut in sole luna vel alijs corporibus luminosis. Lumen vero dicitur prout est in medio transparente siue in aere vel aqua. Splendor vero dicitur prout est in re reflexa a corpore denso et bene polito sicut est in speculo vel humidi corpore ereo. Color vero dicitur prout est in corpore mixto opaco et terminato hoc est non transparente. Unde color est qualitas secunda resultans ex commixtione primarum qualitarum etiam in superficie corporis terminati participans aliquid de luce. Sed radii dicuntur lux directra vel color directus sic quod species lucis vel coloris directe a corpore lucido et transmissis vocantur radii. et ita radius est terminus connotationis connotans ultra lucem vel colorem directionem recte. Sicut virtus connotat super gratiam ordinationem quia virtus dicitur gratia ordinata ad opus.

Notandum secundo

Medium per quod fit visio est corpus transparentes et illuminatum. Que enim sunt preterita requisita ad hoc medium. Primum quod sit corpus transparentes et in hoc excludunt corpora opaca ut terra lapis. Secunda quod sit illuminatum et sic aer licet sit corpus transparentes non tamen semper sit visio vbi aer non est illuminatus. Et non solum illa duo elementa scilicet aer et aqua sunt medium per quod fit visio sed etiam quedam corpora mixta ut glacies vitrum etiam. Similiter corpus celeste quod licet non sit mixtum nec corpus elementale est tamen transparentes per quod visio. Unde ad experientiam per visum cognoscitur vltima sphaera in celo ut est sphaera stellata et per prius optet quod omnes alie sphaere septem planetarum. Similiter sphaera ignis per que omnia cognoscunt octaua sphaera sunt transparentes et diaphane. In quibus etiam magnitudo ipsarum excellens non impedit visum. Est enim una sphaera stellarum in magnitudine plus quam centum miliarium sola igitur opacitas est tale impedimentum que non est in celo. Unde per conclusionem quod medium visus est aer secundum quod est perspicuus et clarus seu diaphonus. Ideo dicitur. i. de anima. quod omnis color est motus diaphoni secundum actum.

Notandum tertio

Ad organum visus tria concurrunt scilicet pupilla humor crystallinus et nervus opticus. Pupilla enim est quoddam aggregatum ex pelliculis oculi in quibus continetur humor glacia

Ziber quintus

Ita. Et sicut Isidorus libro. xij. c. ij. est medium puncti oculi ubi est vis videndi in qua quod parue imagines videntur pupilla appellatur. Et ideo debet esse pura et impolluta sicut puella. Humor vero crystallinus est quidam humor subtilis contentus in pelliculis dispositus ad modum crystalli. Est enim triplex humor in oculo scilicet albuginis vitreus et crystallinus et sicut hoc apparet triplex color scilicet albedo virescens et nigredo. Albedo significans humorem albuginis. Virescens significans humorem vitreum. et nigredo declinat ad blanetum significans humorem crystallinum. De quibus videatur Johannis et Petrus de Ebano problemate. xj. ar. x. et latius circa de sensu et sensa. ¶ Nervus vero opticus est nervus protensus a cerebro usque ad oculos et non est simpliciter unus nervus quod sunt duo oculi sed in parte est unus et in parte divisus. Unde talis nervus versus oculos dividitur in duos nervos in fronte prout eras in vni per modum crucis et versus cerebrum talis nervus est unus sed visus organum est duo nervi. Et hec est causa quare res una visibilis duobus oculis non apparet due res. nam species illius rei prout in nervo antequam veniat ad sensum coem. Et ideo representant vnum et non duo et nisi non sic ordinasset natura posset videri et iudicari aliqua res una determinate.

¶ Et primo nunc dicendum Obiectum enim visus non est color. Color

enim est imitatio visus sicut actus lucidi. Multa enim videntur que

coloris non sunt sicut celum aqua et similia. Unde credimus quod lucidum sit visus obiectum: nec color est obiectum visus nisi ratione lucis que est ibi. Unde

de lux est in proprio subiecto quod est corpus luminosum. Lumen vero est in diaphano vel transparente. Splendor vero est in terso et denso. Color

vero dicitur esse in mixto corpore. Radii autem addit supra lucem directionem quod radius est lux directa sicut visus est addit supra gratiam operationem quod visus

tus est gratia ordinata ad opus. ¶ Medium eius est aer. Instrumentum

sive organum quod dicitur magis proprie est oculum ad quem devenit nervus

opticus protensus a cerebro usque ad oculi pupillam. Et ideo spiritus visibilis

is qui est in nervo isto recipit ab humore crystallino coloris speciem que est in pupilla et defert eam ad sensum coem.

¶ Obiectum autem auditus? Unde proprium et adequatum obiectum auditus est sonus quod per se et immediate immutat auditum. Est autem sonus nihil aliud nisi aer vehementer fractus et impulsus seu divulsus per motum violentum corporis solidioris fortiter ad invicem percussorum. Vel sicut alius sonus non est aliud quam qualitas sensibilis proveniens ex fractione motus aeris et ens cum illo. Dico qualitas sensibilis propter sensum auditus. et dico ex fractione motus quod non quilibet motus aeris facit sonum sed motus frangens aerem antequam divisibilis sit per naturam. Et dico ens cum illo quod sonus non habet esse nisi quod dum durat ille motus. Per quam diffinitionem tanguntur efficiens et forma et finis et prominentia. forma enim et finis tanguntur per hoc quod per qualitatem sensibilis sensus auditus. Per hoc vero quod dicitur proveniens ex motu fractivo aeris tangitur efficiens et materia. Sed per hoc quod dicitur ens cum illo tangitur permanentia eius in esse specifico.

Notandum primo

Summularum Alberti

Pro speciali generatione soni. quod ad eam tria concurrunt sicut philosophus primo. ij. de anima. scilicet verberans et illens lene et durum verberatum similiter. ex his lene durum et coactum et medium quod ideo requiritur quod verberans motu locali ferat ad verberatum. Sed motus localis fit per medium. vi. philosophi. et xi. metaphisica. Ad hoc autem quod sit notabilis sonus requiritur primo quod verberans et verberatum debent esse corpora lenia. Nam tunc aer accipit equaliter et uniformiter. Secundo quod verberatum sit corpus coactum. Nam tunc multum recipit de aere et fit magnus sonus et notabilis. Tercio quod illa corpora dura se percussant velociter et violenter quod si tarde tunc ante percussione dissolveretur aer et non causeretur sonus. Et talis sonus ita causatus diffunditur ad auditum per modum circuli alicuius spere. Primo enim movetur priore parte aeris et hec pars movetur sibi pro prima succedente. et ita continue usque ad ultimam partem aeris que tangit meringam hoc est pelliculam includentem aerem conaturalem et auribus implantatam. Et fit tunc perceptio soni. Prout a simili de projectione lapidis in aquam ubi primo generatur circulus parvus. et postea magni et iterum maiores quousque durat virtus impellentis. et cum tales circuli proueniunt ad aliquod obstaculum vel ad licet tunc generantur alij circuli opposito modo se reflectentes versus primum circulum. Cum autem videretur impellentia totaliter evanescit tunc etiam generationes circulorum cessant. Sic similiter est de generatione soni primi maris et secundarii qui dicitur echon vel latius. ij. de anima.

Notandum secundo

Quod ad auditum concurrunt duplex aer scilicet extrinsecus qui est extra organum ipsius auditus in quo geritur sonus factus per ipsum corpus sonans. Secundo requiritur aer intrinsecus inclusus in quadam pellicula auris qui est conaturalis aer eo quod conascitur animali. Et ad talem aerem requiritur primo quod sit immobilis. id est firmiter implantatus auribus. Nam habet se tunc sicut quoddam motum et percussum. Secundo requiritur quod talis aer in se non habeat sonum. Nam illis quibus aures sonant ac si quis comu. id est eis fistularer non audirent vel male. Quando ergo talis aer est fortiter implantatus et sicut se caret omni sono tunc multum abilis est pro perceptione soni et talis aer conaturalis non est medium ipsius auditus sed solum aer extrinsecus in quo est corpus sonans qui aer sic continuatur aeri interiori ita quod tangat eum inclusum sic in tali timpano auris. Potest etiam aqua esse medium auditus. Nam induit per piscem in aqua auditus. Preterea homo sub aqua audit scilicet valde difficulter. quod aer fractus non bene subintrat aquam. Et quod species soni non sunt ita subtiles. sicut species coloris ideo difficulter penetrant aquas propter fortiter resistentiam. Sed quod in aqua non ita faciliter capitur sonus sicut in aere. Ideo contra dicitur aqua non esse medium causandi sonum.

Notandum tertio

Quod organum sive instrumentum auditus est timpanum auris hoc est meringa in interiori concauitate auris et eius profunditate situata. Que meringa est quedam pellicula seu folliculus quidam instar campanule dependens plenus aere conaturali sibi ad quem si venerint species soni per aerem exteriorum et nervum protensum a cerebro continentem spiritum auditus tunc fit auditus. Et si pellicula illa rumpitur tunc aer inclusus diffunditur et fit animal surdum. Quare aures caute purgande sunt auriculari specillo. Nam cavendum est ne nimis profunde immittatur specillum istud ne rumpat meringam. Nam ipsa est pellicula subtilis et valde tenuis. Ideo etiam natura valde sagax ordinavit in auribus quasdam tortuositates et coanitates in ipsius custodiam vel scilicet aer in ea inclusus melius reternatur. An autem aures sint necessarie ad auditionem dicunt quidam quod non sunt de necessitate quod neque sunt ex parte medij. neque obiecti. neque organum. Sed sicut eos natura solum ordinavit aures propter ornatum et decorem capitis. Dico autem et melius quod aures reducuntur ad organum auditus. Immo communiter loquendo ordinavit hominibus aures pro organo quod continent hominibus verum organum et natura de necessitate ordinavit hominibus aures ad audiendum que habent se sicut quedam ventisabaz congregantia species soni. Et sic quando alicui amputantur aures tunc male audit imo pessime. Nam tunc modicum ibi recipitur de speciebus soni et sic fit debilis auditus. ¶ Sed dubium est an idem sonus scilicet capane audiat ab omnibus circumstantibus et videtur quod non quod idem accipere non potest esse in diversis subiectis. Respondetur quod idem sonus capane auditur ab omnibus circumstantibus. ff. ff. ij.

Libet quintus

bus sed non per eandem specie imo per diuersas. Verbi gracia. Cum plures homines se-
mul et semel vident eundem colorem in numero non tamen per eandem specie in numero.
sed per diuersas sic simili modo dicendum est de sono.

Obiectum Auditus

Obiectum autem auditus est sonus qui fit in aere ex collisione duo-

rum corporum durorum adinuicem fortiter percussorum et ex illa col-

lisione fit tremor in aere Qui continuatur per aerem usque ad aures.

¶ Unde duo ex parte soni generationis requiruntur. Primo quod sit
contactus ex parte corporis duri ad durum medio aere. Secundo requi-
ritur quod fiat cum ictu sine violentia. Nam si non fieret cum violentia vel
si corpora non essent dura non sonarent. sicut ponit exemplum Aristo.
de spongia et lana. et similiter de pilis. Et nisi fiat cum violentia con-
tactus adinuicem non erit sonus. Et patet cum mouetur aer cum veloci-
tate motus inueniens corpus sibi resistens facit tremores et continuatur
usque ad aures. Diffunditur autem ad modum circuli spere cuius cen-
trum est locus percussione. Unde sonus ex omni parte auditur Et dicit
philosophus cum talis sonus generat tremorem et semper debilitatur circulariter quousque
deficiat sicut impellens. Cui simile apparet cum lapis proicitur in aquam
¶ Medius autem in hoc sensu est aer continuatur aeri posito intra concavitatem
auris. Instrumentum eius est tympanum auris ad quod dirigitur nervus pro-
tensus a cerebro. continens spiritum audibile. Et proprium huius sensus est quod
suum sensibile sit in medio et ideo caret propria abstractione sed que fit
ab obiecto.

Medium Auditus

Instrumentum

¶ Olfactus autem
¶ Obiectum olfactus est odor vel res odorabilis que de sua natura est resoluibilis in fu-
mos et vapores. et ideo per calorem in aere contentum vel per calorem odorantis emissus subtilio-
res humores rei odoriferi resoluuntur et evaporant et in evaporatione immutantur aerem et me-
dium usque ad organum. Cum autem humores propter paucitatem vel forte longam distantiam ulte-
rius perungere non possunt tunc de se derivant species que ulterius multiplicatur usque
ad organum quod in mutando causant olfactum

Notandum primo

Summularum Alberti

¶ Odor non est aliud quam qualitas secunda ex compositione sicut predominantis cum humido a
calido digerente causata alterativa odoratus de potentia ad actum. Ex qua dione sequitur
primo quod nihil habet odorem nisi in xtu quod nullum purum elementum habet odorem. Nam in tali simplici
elemento non est siccitas cum humiditate coniuncta cum talia coniunctio sit impossibilis. ij. de ge-
et. iij. metheo. Sequitur secundo quod lapides et metalla non habent odorem quod nulla vel modum
etiam habent humiditatem quam odorabilia debent participare ut vult diffinitio. Et talis odor
est in corpore odorabili quod est in medio tunc dicitur fumus vel vapor et illum vapores sem-
per sumunt extrahit calor a corpore odorifero. et ita autem in textu nititur sequi opinionem
volentem quod odorabile multiplicatur de se ad aliquam distantiam realiter. et ulterius ad ali-
quam distantiam spiritualiter sicut declarat. b. Tho. Primum quod nullum intentionale per
motum realem impeditur. sed videtur odor non posse multiplicari propter ventum ergo ta-
lis multiplicatio ut sic est realis. Patet secundum per Com. dicentem quod in bello Troiano occi-
sa per odorem. sed non videtur verisimile odorem realiter delatum fuisse ad tantam distan-
tiam. Nam si illa corpora fuissent in odore totaliter resoluta non potuissent tam grandem
distantiam attingere. cum odor multiplicetur orbiculariter et in circuitu sicut sonus. Vult
ergo Alpharro. quod odor sit realiter in aere circa corpus odoriferum. sed intentionaliter per
aerem circa organum odoratum. sic quod solus per speciem intrat organum quod sensibile positum super sen-
suum non facit sensationem. ij. de anima. ¶ Quod autem humores realiter evaporant potest
constare ex duobus. Primo ex hoc quod sepe post ablationem rei odoriferi in loco in quo
erant in rebus circumstantibus. videlicet in vestimentis aut humidi remanet odor quod non
esset nisi tales humores evaporati adhuc in eisdem rebus remanerent in tali loco. Secundo
patet ex hoc. quod res sepe odorata cito putrescit et fit rugosa que putrefactio causatur
ex educatione subtilium humorum et introductione caloris extranei corruptoris humidum sub-
stantificum. Et similiter ex educatione talium humorum per calorem odorantis fit rugositas et
copulatio superioris partis extreme scilicet partis circumstantis sicut patet in pomo vel piro.
Nam humor qui locum replet eductus est Et quod naturaliter natura abhorret vacuum ideo
partes extremas descendunt ad inferiora et sic fit rugositas.

Notandum secundo

¶ Medium huius sensus olfactus est aer per quem species diffunduntur et humores etiam
porati a re odorifera multiplicatur usque ad organum olfactus. Potest etiam aqua esse me-
dium. Pisces enim et animalia in aquis degentia odorem percipiunt. Imo pisces per odorem
visu moventur ad alimentum. Nam habent visum obfusum et duos viscosos grossosque
oculos ne facili ledantur ab humiditate aque ut patet. ij. de anima. Sed per aerem ani-
malia extra aquas vivuntia odorem percipiunt ut notum est ad sensum.

Notandum tertio

¶ Organum ipsius olfactus sunt due caruncule. i. que particule carnee figurate ad modum
capiti mamillarum que locantur in fine nasi in medio duorum oculorum. et inspirando aperit
tur. Respirando vero clauduntur ad modum folliis et sic animal solus inspirando aerem perci-
pit. Et tale organum est valde propinquum cerebro a quo facile indispontur quod cerebrum
est frigidum et humidum. Organum vero olfactus calidum et siccum. ut patet ex de sensu et sensa.
Quare homo in preparatione sue spiritus excedens omnia animalia in magnitudine ce-
rebrum peyorius habet odoratum multis animalibus. ij. de anima quod non est aliunde quam ex mag-
nitudine cerebri quod frigidum est et humidum. Frigiditas autem impedit sensum olfactus in
homine. Canis vero parvum habet cerebrum et aliquo modo siccum ergo melius percipit odorem
quam homo ut latius in de sensu et sensa. Potest tamen dici sub distinctione quod duplex est or-
ganum olfactus scilicet extrinsecum et est nasus hauriens tales species odoriferas in aere multi-
plicas. Aliud autem est intrinsecum et est due caruncule que per inspirationem aeris elevan-
tur ad modum folliis et per respirationem clauduntur ut dictum est.

¶ Olfactus autem obiectum est in re odorabili et odor in medio dicitur

ff. ff. ij

Olfactus obiectum

Libet quintus

*Olfact. medium.
Instrumentum.*

tur fum? Del Sapor que calor resoluat de re odorifera. Et inde est Res odorifera sepe odorata putrescit et cici? putrescit St puta pomu. ¶ **Mediu hui? est aer.** Organu vero sunt due catuncule a cerebro descendentes que similes sunt duob? capitibus mamillarū p quas prouenit spūs odorabilis siue species odoratiua ad sensus olfactus.

¶ **Obiectu autem gustus.** Vñ propriu obiectu gust? est sapor: s? nō p? sentiri sine hūiditate lō nā sagax ordinatit nālē hūiditate organo gust? et cū hoc quādā hūiditate e rreiorē que vocat salina et h? se tāq? mediū disponens obiectu gust? ad hoc q? sit aptū i mutare sensus siue organū et tal' hūiditas colerica passione qñq? indisponit et inficit g? saporifera res apparet amara vt infra patebit.

Notandum primo

Q? saporē qñq? scda ex pmi rione siccū cū hūido pdomināre a calido digerēte cāta al teratiua gust? de pōna ad actū. Et q? dione legi q? sola mixta sunt sapida et sic nullū pu rū elemētū est sapidū sicut neq? odoriferū vñ. Et s?m medicos plura ponunt gñā sapo rū quorū sufficientia sic p? accipi. Nā sapor sit p actionē caloris vt p? ex dione. Del er go talis calor agit in subam grossā. Et hoc fit tripliciter q? vel calor est fortis et sic cau sator sapor amarus vt p? in felle qd est p?bustū a naturali calore. Del calor talis est de? bilis et sic causat sapor: ponticus vt in pomis in principio sui ortus vel talis calor est me diocrit et sic causatur sapor: dulcis vt p? in melle. Del talis calor agit in materiā sub? tilem Et hoc iterū sit dupliciter Del talis calor est fortis. Et sic causatur sapor: acu? rus. vt in pipere. Aut est mediocrit et sic fit sapor: vinctuosus vt in nucib? et alijs pig? nibus. Si aut est debilis tunc fit sapor: acetosus vt in aceto. Si autē talis calor ager in subam medioerē. Hoc iterū sit tripliciter. vel talis calor est fortis et sic fit salsus vt in sale. vel est debilis et sic fit insipidus vt in lactucis. Si aut est mediocrit sic fit sripticus vt p? in alleo vel in cepis. Et sic p? q? s?m triplicem diuersitatē mae diuersificantur ge nera saporū. vnde vñ. Ponticus et dulcis in grossa sunt et amarus. Vinctus acetosus subtilis sunt et acutus. Sripticus insipidus cū falso sunt mediocri.

Notandum secundo

Q? duplex est mediū in hoc sensu scz extrinsecū et est hūiditas salinalis in lingua ad cu? tus variationē gustus variat suū iudiciū. Quandoq? em indisponitur p evaporationē colericā ascendente de stomacho et sic cōtingit dulce apparere amarū. vt p? in febricitā ribus q? qualis est humor salinalis talis apparet sapor ei pmi rursus ideo dicit Magister in littera q? si hūiditas salinalis fuerit infecta amaritudine calore iudicat gust? cibū ama rū. Percipit em amaritudinē et in rei veritate ibi est amaritudo sed nō est ibi vbi ponit eā. Nā ponit eā in cibo vel potu vbi nō est imo in hūiditate salinali. Aliud est mediū intrinsecū et est caro porosa siue spōgiosa in lingua in qua est humor salinalis qui humor in egrotantibus quandoq? quasi cōsumit et sic egrotantes parū vel nihil sapiunt.

Notandum tertio

Q? organū huius sensus siue instrumentū est neru? expansus p totā linguā in quo conti? net spūs in se recipiens species saporū quas desert ad sensus cōem sicut p? in alijs sens? bus et ille neru? nō videt aliud q? caro nerosa que est sub carne porosa. vel permixta carni porosa. Est em duplex caro in lingua scz porosa que est in extremitate lingue sicut videtur in lingua bouis. Alia est caro nerosa que est sub tali carne porosa. Et organū gustus est piale organū tact? vt vult phs. ij. de ania. vbi dicit q? gust? est quidā tact? idest pialis tactus quo ad organū sed nō quo ad iudiciū vt infra patebit.

Summularum Alberti

Obiectum gustus.

Obiectu at gustus est sapor qui est in re saporante siue saporife ra. Res at saporifera qñ cōiungitur hūiditati salinali mutatur ab ea: et mediante spōgiosa carne que est in lingue superficie que est mediū intrinsecū reddidit saporē huic spiritui qui est i neruo interiori inde est se hūiditas salinalis fuerit infecta amaritudine colore iudicat gust? cibū amarū esse. Percipit em amaritudines et i rei veritate ibi est amaritu do sed nō est vbi ponit eā. Vñ nō fallitur circa amarū quod est obiectus gustus in hoc tamen est error q? ponit amaritudinem esse vbi tamen nō est. ¶ Et nota q? duplex est mediū in hoc sensu Intrinsecū St. caro.

Duplex medium.

Extrinsecum St humiditas salinalis.

Tactus autem

Vnde s?m tenore textus. Tactus potest a duobus denominari. Primo ab eo qd sentit et sic d? vnus sensus q? in vno aniali est tm vna ania que tāgit. Vnde ille sensus est vn? cui? obiectū includit sub vno gñe imediate et qui est in ordine ad vnā opationē s?m gñe vel spēm. Et ideo dicit Aristo. ij. de anima Sicut vnaqueq? scia est: vnus generis sci bilis. sic et sensus quilibet est vn? gñis sensibilis. Immo vn? sensus est vnus prietatis primo et p se. x. meth. In omni gñe est vna prima prietas vt in gñe corpū est vna pma prietas que est aniarū et in aniarū qñq? p accis possint esse plures prietates. Alio tact? denotatur ab eo qd tāgit. i. tactū picipit et sic tactus est tot sensus quor prietariū est pcep tiuus. Et q? pmo picipit calidū et frigidū. scdo siccū et hūidū. tercio asperū et lene. quar to graue et leue. Ideo vt sic est quatuor sensus.

Notandum primo

Q? tactus p? dupliciter piderari. Vno? māliter qñ ad organū in quo est tāq? in sub? iecto et sic tactus est vn? sensus q? organū eius est vn? neruus expāsus p totū corpus re plētus carne in suis porositatib?. rō rōne organi qd est vnū tact? d? vn? sensus. Et ē talis neru? expansus p totū corpus anialis ad modū retis sic p totū corp? ramificatus seu diffusus vt aīal a corruptioe et nocumēto posset canere. nā in toto corpe ptingit ip? offendi a qñratib? sensibilib? excellētib?. Alio? caput tact? qñ ad actū et spēm ei? sic tact? pparat ad tangibile sic pōna ad actū et vt sic tactus est duo sensus. rō q? tāgibi lia hnt duas prietates distictas et ad se invicē irreducibiles. nā calidū frigidū ē vna pri etas hūidū et siccū. est alia. et vna nō reducit ad aliā cū sint eque pme qñratēs sō oz dice re nēcto q? ille prietates ponit tactū ēē plures sensus et ad min? duas et sic rōe subiecti .i. māliter tactus est vn? sed format? et rōe obiecti est duo sensus. vt latius. ij. de ania.

*ambrosius
formidat*

Notandum secundo

Q? mediū tact? est caro vna bñ disposita vel aliq? proportionabile carni vt p? in pscis bus iō p carnē putridā vel stupefactā vel quouis alio mō mortificatā arte magica vel alias nō sit tactus idē p? in quibsdā gesticulatoribus q? intm infrigidat manū q? in calidū feruentissimū intromittit vt in blumbū igne resoluta retrahunt illesam.

Notandum tertio

Liber quintus

Circa nūm̃ sensuū exteriōrū q̃ quinqz sensus exteriōres sumūnt s̃m q̃uinqz obiecta
quinqz elementa. capiēdo vapōrē p̃o quinto elemento. Et s̃m quintuplicē mediū ac
receptiōē. Nā vīsus qui est p̃mus sensus h̃s p̃o medio ignē. q̃z inter omnia elementa
solū ignis est elementū lucidū. Et q̃z necessariū est mediū vīdendi esse illuminatū ideo
ignis dē esse mediū illuminatū quo ad vīsus. Sēcūdus sensus est auditus cui⁹ mediū
est aer nō t̃i sic q̃ solū p̃ aerē fieret auditus. Nā sicut dictū est in p̃ecedentibus audit⁹
etia p̃t fieri p̃ aquā quo modo audiūt pisces. Tertiū sensus est tactus cuius mediū est
terra q̃z mediū ei⁹ est terrenū vt est caro hoc est nertus sub carne expansus. Quartus
sensus est gustus cuius mediū est aqua. Nā gust⁹ causat̃ ex hūido p̃dominante p̃ quod
Aristo. ij. de ania. gustū hūorē nominat. Quint⁹ est odorat⁹ cui⁹ mediū est quintū ele
mentū scz vapoz qui est p̃imū corp⁹ mixtū ex terra & aqua virtute solis vel alteri⁹ ca⁹
lonis p̃pter eius subtilitatē. q̃ subtilior est aqua idō aeri p̃parat̃ et quodammodo pōt
vocari aer q̃vis t̃i est mediū inter aquā et aerē. q̃ est subtilior aqua et grossior aere. et
italis vapoz sic est mediū odoratus. vt laciū circa de sen. & sensa.

Actus aut potest denominari ab eo q̄ sentit ⁊ sic est Dn⁹ sen.

sus vel ab his que sentiuntur et sic sunt quatuor. Primo appie
hedit calidū et frigidū. secūdo hūidū siccū. tertio asperū lene. quarto gra
ue et lene. Datū autē qualitātū nō ē propinquū dñi gen⁹ sicut color est gen⁹
dñi colorū et q^{ia} nō sunt sub dño gñe formaliter ex hac pte tact⁹ est plu
res sensus. ¶ Itē nota sicut dicit Alu. q^{od} sensus exteriores sunt quinq^{ue}
vel quatuor. ¶ Notādū q^{od} aer est mediū in visu sūm quod est corpus
diaphonū sed sūm aliā dispositionē nō nominata est mediū in auditu sūm
quod aer est nō habens sonū potēs autē habere. ita etiā dicitur de olfactu.

- ¶ Quare at quinqz sunt sensus rō sumitur ab obiectis et ex elementis quorū quinqz Sūū est mediū inter aerē et aquā scz Vapor. Visus enim ad ignē cōpatur. qz mediū visus est lucidū. audit⁹ ad aerē. gust⁹ ad aquā qz media eorū sunt hec. Tactus at ad terrā. qz mediū ei⁹ est terrenū. De caro. Et qz tact⁹ nō potest palpare nisi p proprietatē ei⁹ scz soliditatem. Odozat⁹ at ad quitū elementū scz ad Vaporē. qz hz fieri p aeris imutacionē. Vaporē at dicim⁹ mediū aque et aeris q̄tū ad substantiā subtilitātē. qz subtilior est q̄ aqua et grossior q̄ aer. qz Vapor resolvitur in elemē

Suminularum Alberti

ta scz aqua et terra p calore solis. De quo plenius diximus in tractatu
elementorū ubi diximus de ipso generari diversas impressiones aeris
et elementata animata et inanimata quinqz modorū compositionis con
stare videlicet ipso sapore corpora mineralia terrenascentia . animalia

rationalia et irrationalia.

rationalia et irrationalia. ¶ **Redeamus igitur.** De numero potentiarū interiorū tres sunt opiniones Prima est quorūdā potentiarū tñ duos sensus interiores vt sensus cōm et imaginatiua virtutes. Sensus cōm ad iudicandū de actib⁹ sensu exteriorū. imaginatiua vō virtutem ad conservandū species. i. intentiones rerū sensatarū et propter hoc diuidant cerebrū tñ in duas partes ita qz in anteriori sit sensus cōis. Sed in posteriori sit virtus imaginatiua. ¶ Scda est opinio Auenne et Aliberti qui ponunt quinqz sensus interiores. Nā Auen. ponit quintaz potētiā vt phantasiam vel imaginatiua virtutes et cogitatiua. Nā phantasia est vis cōponens imagines. i. species rerū sensatarū cū intentionibus et e contra Et propter hoc etiā diuidit species ab intentionibus. Et in lectura Alber. ponit necessitatem hui⁹ potētie Et hoc duplici fine quorū vnus est cognitio particularis. Scdus finis est opus qd intendit ex hmo picularibus. et animalia quedā phantasia elegunt. quedaz vō refutant. ¶ Tertia est opinio Cōmentarioris in de sensu et sensibilibus et. b. Thomē par. j. q. lxxviii. ar. iiii. qui ponūt qz sunt quatuor tñ sensus interiores. Nā acū phantasiae attribuunt imaginationi que etiam p̄r cōponere et ex forma auri et forma vel specie montis imaginatur vna forma auri montis quā nūqz vidimus Non est ergo potētie nisi quatuor vires sentitiue partis sez sensum cōmūnem. imaginationem. estimatiua et memoratiua. Et sc diuidit cerebrum in quatuor partes istis quatuor potētijs correspondētes. Dicit ergo textus s̄m secundā opinionem qz quinqz sunt sensus interiores. Cuius ratio est qz distinctio specifica sensuum sumitur a distinctione actū. Nā actus et operationes diuersificant potētiās. ij. de anima. Sed quinqz sunt actus seu operationes potētie sentitiue interioris ergo quinqz potētie.

Notandum primo

Beatus
 tom. 4. f. 13
 19. ac. 2. b. d.
 primus sensus
 maior non
 dicitur
 in q. p. 1. m.
 non sit
 q. 1. s. q.
 videtur q. p. 1.
 ap. 1. m. 1. p. 1.
 deus sensus

Quod sensus communis est virtus anime sensitivae a qua proprii sensus derivant et ad quam
 omnis impressio renuntiatur. Et ideo dicitur communis non per essentiam sed per partici-
 pationem. quia omnes sensus particulares participant in eo. ¶ Dicitur enim in speciali
 tribus rationibus sensus iste communis. Primo quia est sors et origo omnium sensuum exterio-
 rum. Omnes enim sensus exteriores et particulares apprehendunt sua sensibilia in virtute
 sensus communis. Est enim sensus communis principium omnium sensuum particularium. id est de anima
 et in de somno et vigilia Immo sensus communis comparatur ad sensus exteriores. sicut
 centri ad circumferentiam. Sicut enim circumferentie circuli uniantur in centro et a centro
 procedunt. sic omnes sensus particulares uniantur in sensu communi et ab ipso derivant
 et procedunt. ¶ Secundo dicitur communis quia ponit differentiam inter sensibilia diversorum sen-
 suum. et est index ipsorum. Visus enim non potest ponere differentiam inter albedinem et dul-
 cedinem in lacte eo quod visus per se non cognoscit dulcedinem. Nam ea unusquisque cognoscit et
 indicat in quibus est eruditus. id est. ethi. et hoc facit sensus communis. Tercio dicitur communis quia
 est perceptivus omnium operationum sensuum exteriorum et ergo eius obiectum non potest
 dici aliquod sensibile proprium sed sensibile in communi ratione cuius dicitur communis.
 ¶ Et illius sensus tres sunt actus. Primus est iudicare de acibus sensuum exteriorum
 In ipso enim concurrunt omnes sensus particulares. id est. sentit omnia obiecta omnium sen-
 suum particularium. Per sensum enim communem iudicamus nos sentire. id est videre
 audire. Unde licet sensus bene simul apprehendat plura indeterminata. Sed iudicio
 determinato non indicat nisi de uno simul et semel. Recte sicut intellectus non po-
 test simul et semel plura intelligere distincte et determinate. Tamen bene indetermi-

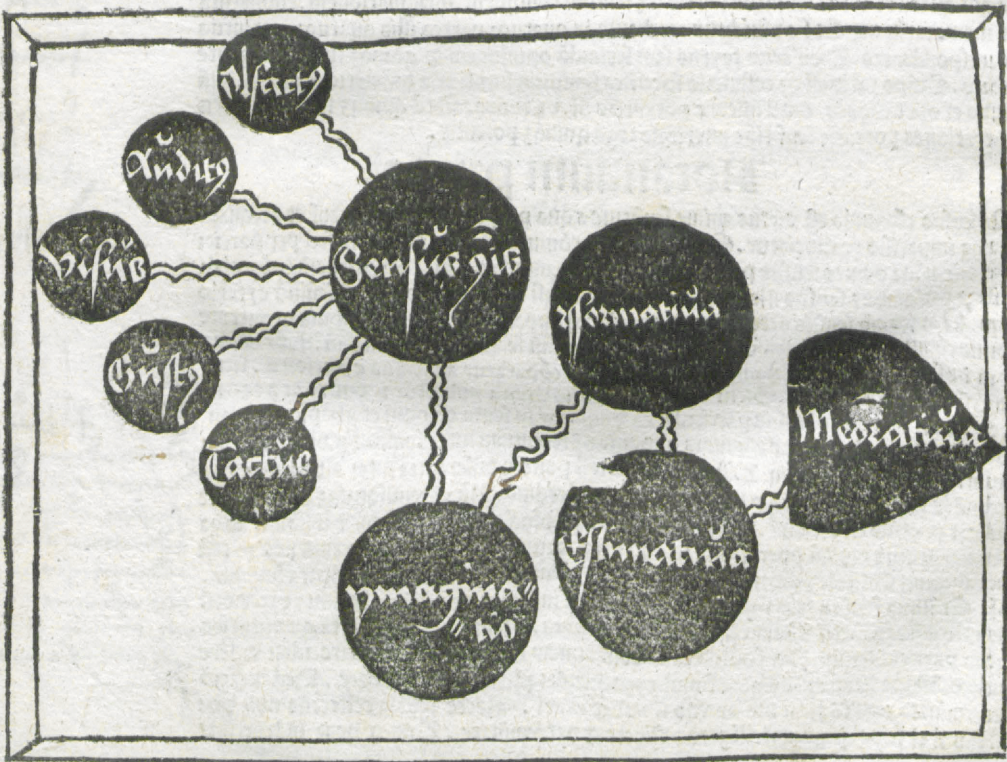
[illegible]

Liber quintus

BT par. 1. 78. ar. *minare et p modū vni?* ¶ **S**ecundus actus est ponere cōm sententiā et differentiā inter diuersa obiecta diuersorū sensui. Iudicat enī dulcedinē in lacte nō esse albedinē. Et hoc officiū non habet aliq̃ sensus p̃ticularis. q̃ sensus p̃ticularis nō p̃r app̃hēdēdē obiectū p̃p̃riū alterius sensus p̃ticularis qd̃ tñ requirit̃ si deberet inter ea disc̃r̃nēre. ¶ **T**ertius act⁹ est app̃hēdēdē rē in eo loco in quo nō est fuit sed qd̃ app̃hēdēdē gūtā de tecto stillantē facere lineā rectā et p̃tinuā ac si simul esset sursum et deorsum et in qualibet pte mediū et tñ sic nō est. Et m̃ simile est de virga ignita circulariter mota que videt̃ facere vnā periferiā ignita circūlū claudētē quā tñ nō facit. Et q̃ sensus cōm̃unis ita iudicat cā est qd̃ spēs receptas vndiq̃ in tali motu qui est successiuius facilius nō amittit sed reuertit̃ ad aliquod tempus et ergo iudicat tibi fore circūferētiā ignis que tñ nō est et ille actus est minus p̃ncipalis qz etiā p̃uenit sensui exteriori. Vilius enī iudicat celū tangere terrā et nō est ita vt dū homo stat in medio cāpi arbitrat̃ celū tangere montes in circuitu. Et s̃m istud iudiciū sensus decipit̃ p̃pter distantiā obiecti.

Notandum secundo

¶ No concordia diuerſarū opinionū de organis ſenſuū interiorū q̄ poſſe ſenſitue interiorē p̄nt dupliciter p̄ſiderari. Vno^o q̄ſtū ad conſervationē et q̄ſtū ad loca p̄ſeruatiua et ſic h̄nt organa in cerebro. Alio^o ille poſſe p̄ſiderari quo ad cognitionē et ad locū cognitiuiū Et ſic adhuc dupliciter. Vno^o quo ad locū cognitiuiū originalē ſc̄z et quo trahit ordinē ſue virtutē ſuarū cognitionū et ſic habent organa in corde. Alio mō p̄ſiderant q̄ſtū ad locū cognitiuiū iudicialē ſc̄z in quo fit conſideratio et iudiciū de obiectis ſenſa- tis et illo modo h̄nt organa ſue cognitionis in cerebro. Nā ibidem ſunt reſeruate ſpecie- es p̄ quas poſſe ſenſitue interiorē faciunt iudiciū de obiectis. Et diſtinguūtur p̄ medi- cos ſz in cellulas diuerſas ſeu cerebri cōcauitates. Nā ip̄i diſtinguūt cerebrum in tre- partes ſc̄z anteriorem, poſteriorem, et mediam. v̄r ſic.

Summularum Alberti

In anteriori ponit sensus cōem ⁊ de hoc habuerunt iudiciū p experientiā. nā viderūt qd hōies multū ieiunantes ⁊ multū occupētes se cū extraneis iensibilib⁹ sentiūt dolorē in anteriori pte capitis siue cū qd offēdit in tali pte perdit quodāmodo iudiciū sensus cōis. Et diuiserūt hāc pīmā pte in duas pcauitates scz de xru pro sensu cōi ⁊ similituz pro virtute imaginatiua In posteriori pte posuerūt mēōatiuā pro tanto qd viderūt qd hōies lesi in posteriori pte capitis scz in occipite perderēt mēōiā ⁊ male mēōant. Itz alias pōnas interiores ponūt ī medio cerebro in duas pcauitates distincto vtrū in figura

Quo gñali fundamento pmissio vico

De organo sensus cōmunis

Q duplex est tale sc̃m Aristo. in de som. ⁊ vigi. sc̃z p̃ncipale in quo perficit̃ sensatio de
oib⁹ sensib⁹ exteriorib⁹ ⁊ illud est cor q̃ ab ipo tanq̃ fonte diffundunt̃ sp̃s ⁊ cale
res ad sciendū regit̃ vsq̃ ad cerebrū vbi p̃ueniūt oia alia organa sensū exteriorib⁹
⁊ vltē⁹ per diuersos nervos ad diuersa organa sensū exterioriū mittunt̃ tales sp̃s ⁊
ecōtra mittūt̃ sp̃s sensibiles mediantib⁹ sensib⁹ exteriorib⁹ ad cerebrū vbi p̃ueniūt
organā sensū exterioriū ⁊ ille species vltē⁹ per nervos descendūt de capite vsq̃ ad
cor vbi fit p̃plet̃ iudiciū ⁊ p̃leta sensatio. Aliud est organū mī⁹ p̃ncipale in quo vni
tūt̃ organa sensū exterioriū ⁊ illud ponit̃ in cerebro. Et illa etiā est opinio medicorū
vt Salēni in li. de accit̃e ⁊ morbo. et ipsi⁹ Aliēn. p̃ima phen. p̃mi canonis. ca. de
virtutib⁹ interiorib⁹. Dicit̃ em̃ Aliēn. q̃ dispositio sensus cōis est tal q̃ ex ipo ē p̃
cipiū cōsistit virtutis sensibilis et postea redit ad ipsūz cū lūro. Et ū⁹ nervi sentiē
di nascantur ex p̃ma parte cerebri eo q̃ p̃ima pars cerebri mollior est et mollities facit
multū ad ip̃ssiones sensibilū. dicimus q̃ organū sensus cōis est in p̃ima p̃cauitate ce
rebri que plena est spiritū sensibili. Dicit̃ tñ idēz Aliēn. q̃ nihil prohibet q̃ aliqua
virt⁹ ordinatur in vno morbo ⁊ perficiat̃ in altero et tūc p̃leta reuertat̃ ad ip̃m. vñ
vult̃ ip̃e q̃ virtus sensitiva oriat̃ a corde et p̃ficiat̃ in cerebro sicut et virtus nutritiva
oriat̃ a corde et p̃plemet̃ ei⁹ est in epate. Licet huic videat̃ dicere. Trū⁹ Sphero
sa q̃ sensus cōis terminus est sensū p̃p̃orizū sc̃m q̃ sunt in virtute sensibili p̃fecta. Et
ipo organū eius est in p̃ima p̃cauitate cerebri. De hoc lat⁹ in de sen. ⁊ sensa.

Notandum tertio

Q? sensibile cōe qđ pluribus sensibus distincta nō subordinaria est pceptibile. Nullū em̄ sensibile qđ vno solo sensu percipit sz cōmune. Nec etiā requiritur qđ liber sensibi le cōmune omnibus sensibus percipiatur sed sufficit qđ pluribz sicut patet de figura que non potest percipi auditu sed visu & tactu. Notus autem percipit visu auditu & tactu sciz. Et dicuntur omnia ista sensibilia per se quia non per se inq̄ntz talia. Sicut magnitudo inq̄tum magnitudo. numerus inq̄tum numerus quia per proprias species non immutant sensus. faciunt tamen diuersitatem immutandi sensus per obiecta propria. Quod manifeste patet qz triangulare apparet visu vel alteri sensui aliter qz quadrangulare. Unde sensibile per se dicitur qđ per propria suam speciem immutat sensum vel quod ponit diuersitatē immutandi sensus. Sed sensibile per accidens neqz per se immutat neqz facit per se immutationē vt patet. ij. de anima. An autē illa quinqz sensibilia sint obiectum sensus cōmunis. Alpharabius et Auicenna dicunt qđ sensus cōmunis ponitur propter cōpositionem et diuisionem sensibilibz obiectozum. Et ideoz multipli cant obiecta sensus cōmunis s̄m qđ identitatem per ea potest ponere vel diuersitatem inter ea. Nec autē identitas vel diuersitas ponitur in sensibus consideratis s̄m esse vt s̄m fieri. Cognoscitur em̄ sensibile idem vel diuersz vtroqz modo. Et si consideretur s̄m esse aut ergo erit principiū per quod ponitur diuersitas et sic erit numerus Aut p qđ ponitur identitas. Et hoc duobus modis scz cōmuniter ad sensata intrinseca et ex trinseca et sic magnitudo erit que vnit in se qualitates gustus et tactus que sunt intrin sece et qualitates auditus et visus que sunt extrinsece et qualitates odoris que sunt me die. Aut erit sensibile proprium quo ad extrinseca et sic est figura. Figura em̄ est exte rior terminatio quāt in qua vt in subiecto vniūtur sensata extrinseca Si vero sensibile cognoscitur prout consideratur in fieri cognoscitur idem vel diuersum cuz aliquo sensu

a em est exte'
 vero sensibile
 a aliquo sensi-
 ft in ho differ fig
 ma a forma p for
 moe finitay ex ab
 intra figura aut ab extra
 p in diversis linearum generibz

Liber quintus

bili per sensatū cōmune hoc erit duobus modis scz potentia vel actu Si potentia sic ē quies. et si actu tunc est motus. Et in hoc videtur quasi solum hoc dubiū. Latius autem de hoc in de somno et vigilia.

Edeamus igitur ad potentias ante sensibilis apprehensivas

deint² que sunt quinqz scz sensus cōmunis. imaginatio. forma

tiua sine phantasia estimatiua et memoratiua. ¶ Sensus cōmunis

nis est potentia apprehensiva obiectoū particulariū sensui per omnes

differentias omniū sensatoū a quo sensu imaginatio recipit species ob-

iectoū siue ydola etiam siue obiectoū presentia. Habet autē sensus

cōmunis tres actus. Primus actus est se convertere super actus parti-

culariū sensuum. Unde dicit Sicut me videre. scio me sentire et in

Et hoc via non apprehendit simul nisi obiectum Sui sensus. Alius autē

actus est discernere inter obiecta et actus diuersoū sensui. et per hoc

habet iudicare qd hoc non est illud cum dicit albu non est dulce. Hoc autē

non potest facere sensus particularis quia non extendit se nisi ad pro-

pria obiecta. Et ideo discernit inter illa. Discernere autem relinquit an-

te se apprehendere. Isti duo autem actus sunt ei principales sū Aluice

nam. Tertius actus est apprehendere rem in loco in quo non est sed in

quo erit sic apprehendit stillam vel guttam cadentē directe usqz ad ter-

ram quasi lineam continuā. Unde stilla cum inferius est nō est superi²

Apprehendere autem sensata cōmunia nō est eius proprius actus immo

conuenit sensui particulari. ¶ Cōmunia autē sensibilia sunt quinqz scz

num²: motus: quies: magnitudo et figura. Difficile autē est videre quo

modo quilibet sensus possit ista omnia apprehendere. Unde quidā de hoc

posuerūt qd solū esset sensus cōis sed hoc est cōtra Aristo. in li. de ania.

¶ Sensus Interni.

¶ Sensus communis.

¶ Tres Actus Sensus com-

munis.

¶ Quinqz communia sensibilia

Summularum Alberti

¶ Imaginatio est

Unde Imaginatio multipliciter sumit. et sū hoc etiā multa habet nomina Quādoqz em dicitur via que retinet imaginationes sensibilū abeuntib² sensibilib² ab organis seu suū cōis et proprii. et sic proprie dicitur virtus sensibilis ante proime sita post sensum cōem in qua reuertantur imagines accepte a sensibus et sū diuersas p̄siderationes habet tria nōia. Dicit em imaginatio sū qd forme que sunt impresse imagines rerū sunt extra Et dicitur formalis eo qd formalis habet illas imaginationes qd sensus. Sensus enim habet eas cū presentia materie. Imaginatio autē materia rei nō presente. Et dicitur ab Augustino spiritus propter naturā illarum imaginum. qd ille sunt sū esse spirituale in virtute imaginatiua. Licet sint imagines earū. Unde Aug. super Genesim ad litterā dicit qd spiritus est vis quedā mente inferior cui imagines rerū imprimuntur Dicitur em quādoqz imaginatio omnis virtus sensibilis anime que operatur sū sensibile acceptū a sensibus sine presentia materie et sine ratione preteriti tēporis et sic cōprehendit imaginationes et phantasiam et estimationem. Et sic accipitur a Johanne Damasceno et a Gregorio Nizeno. Dicit em Damascen² qd imaginatiua est virtus irrationalis anime per sensus operans. Et qd imaginatio est passio irrationalis anime. que ab imaginante fit. Phantasia vero est passio inanis a nullo facta imaginabili. Similiter Gregorius dicit qd diuiduntur animales virtutes in quatuor scz in sensum. imaginationē. intelligentiam et memoriā. Ergo imaginatiua est virtus irrationalis anime per sensus sensibiles operans. Et ideo quādoqz dicitur sensus in quo aut est ergo passio irrationalis anime ab imaginabili generata. Phantasia vero passio irrationalis anime a nullo imaginabili facta et ita dicit qd Stoici dicebant quatuor esse in hac virtute scz imaginationē imaginabile. imaginatiū et phantasiam. Imaginatio est passio facta ex imaginabili. Imaginabile autē est illud qd facit hanc passionē et imaginationi subicitur. Imaginatiū vero est ipsa virtus que attrahit imagines sibi. Phantasia vero quādo attrahit sū imaginatiū sū inane attractionē vt in infirmis. et melancholicis. Et dicit qd differentia non est i his nisi sū transmutationem nominū. Quādoqz dicitur imaginatio vis tenens imaginationes et operans in illis et in intentionibus que coniungunt imaginationibus Et sic cōprehendit duos fines scz imaginationē et phantasiam. Et sic videtur Aristo. accipere imaginationem in principio. iij. de anima vbi dicit qd imaginari in nobis est cū volum² Quādoqz em dicitur imago relatio forme accepte a sensibus ad rem cuius est forma. Et sic proprie imago deseruit memoriē sicut dicit Aristo. in de memoria et distinguitur a phantasia. Quādoqz dicitur imaginatio vis a qua reuertuntur imagines repositę supra organū sensus cōmunis. Et sic accipitur imaginatio ab Aristo. in. ij. de somno et vigilia vbi dicit qd in somno imaginationes somniales reuertunt ad cōmune organū sensuum Sū propriissimū aut modū accipiendi est imaginatio virtus tenens imagines sensibilū um re non presente absqz eo qd non eliciat ex eis cōponendo vel diuidendo intentiones aliquas non acceptas per sensum. Ex quibus patet magna diuersitas et cōueniētia isto rum nominum sū diuersos phos. De

Organo imaginationis

Unde organū imaginationis sū Damal. et Gregoriū est anterior venter cerebri. qd similiter dicunt Algazel et Aluicenna. Unde in libro de differentia spiritus et anime distinguitur caput in tres partes. et anterior pars attribuitur phantasia et imaginationi. hoc expresse dicit Aluicen. qd locus imaginatiue est anterior pars cerebri que sū est diuiditur in tres partes scz in illā que propinquissime cōiungitur organo sensui et ad quā immediate recurrunt nervi sensibiles et in illā est organū sensus cōmunis Et in illa parte que est post illā in medio que nō abundat humido sed est aliquantulum terminata p siccū et in illa parte est organū imaginationis cuius est retinere formas re non presente. Et hoc virtute siccū terminantis humidū. In postrema vero parte prime partis sita est phantasia et estimatio vtrū. De

Actu imaginationis

¶ ¶

¶ An in phantasia cōiungatur
¶ Vis imaginatiua ante
¶ Sensus est

¶ Actus hō perinde ac
¶ virtus animi vult
¶ per se in se
¶ cōiungitur a sensibilibus
¶ hō dicitur

Liber quintus

Unde actus imaginationis proprius est imaginari sicut in simili sentire est actus sensus et intelligere actus intellectus. Quod accipitur ex verbo Aristote. in principio. iij. de anima q. imaginatio in nobis est cū volumus. Preoculis em̄ est facere imaginem. sicut sunt in recordatiuis positi ydolum facientes. Secundario autē preparat imagines quā dupliciter alijs virtutibus operantibus in ipsa. Est em̄ ratio quorundam in imaginib⁹ sicut est precipue ratio mathematicorū. Et tunc preparat imagines superiori potentie que est intellectus vel ratio vt dicit Auicē. Quedam autē sunt cōpositiones imaginū et diuisiones ad eliciendas intentiones terribilis vel appetibilis conuenientis et inconuenientis et huiusmodi que sunt semper colligate sensibus et tūc preparat imagines phantasiae et estimationis. Quandoq; autē deseruit memorie vt dicit Aristot. quando scz p. imagines preparatas in anima recurrit in rem que accepta fuit in preterito per sensus. Quandoq; autē preparat imagines resurgentes ad organum sensus cōmuni et tunc deseruit relationi que est in somnis. De

Obiecto imaginationis

Unde s. m. Gregorius. Nihil imaginabile vocatur obiectū imaginationis. Quod dī finitur ab ipso hoc modo. Imaginabile est quod facit passionē in imaginatiuo. Cū ergo Avicē dicat q. imago est rei ad rem expressa similitudo. videt q. imagines que sunt in imagine expresse rerum similitudines sunt. Cum em̄ in sensu non sunt nisi corpora et qualitates corporum. videtur ulterius q. imaginationes non sunt nisi similitudines corporum. Et hoc etiā videtur ex verbo Augustini supra posito qui dicit q. in principio imprimuntur imaginationes corporum. ¶ Preterea Gregorius. Nihil et Damascenus dicunt q. imaginatiua non operatur nisi per instrumenta corporis que sunt organa sensus. Dico ergo q. imaginabilia que sunt obiecta virtutis imaginatiue s. m. quantitatē nec sunt q. ritates nec habentia q. ritatem sed sunt quantitatē et quantorū similitudines spirituales. Et quando dicitur omne apprehensum sub tribus dimensionibus vel aliqua triū est q. ritas vel habens quantitatē. Omnes imaginationes que sunt in imaginatiua sunt sic apprehense. ergo sunt quantitates vel habentes quantitatē. Dico q. aliquid apprehendit sub tribus dimensionib⁹ dupliciter scz s. m. necessitatē rei et esse hāc et sic apprehendit sensu em̄ vel s. m. intentionē similitudinis spūalis quo mō apprehendit imaginatiua que omnia sic preposui pro latiori intellectui huius potentie necessaria.

Notandum primo

¶ Notandum in littera dupliciter ponit differentia inter sensum cōm et imaginationē. Prima stat in hoc q. sensus cōis indiget p. sentia rei sensibilis sic q. nō iudicat de re in ei⁹ absentia nisi in somnis. Tūc em̄ aliquādo iudicat de abiente tanq. p. sente. Sed imaginatio nō s. p. indiget p. sentia obiecti imo etiā reseruat spēs in absentia obiecti. ¶ Itē autē quare sensus cōis indiget p. sentia sui obiecti. q. prius dictū est in sensu cōi cōcurrūt oēs sensus p. ticulares p. quorū representationē sentit. Sed sensus p. ticulares solū sentiūt obiecto p. sente vt vltius nūq. videt nisi colorē p. sentē. Vel idē q. sensus cōis nūq. est in actu nisi moueat p. spēs sensibilis exterioris et sic solū sit in p. sentia rei. ¶ Itē autē q. inter dū sensus cōis vt in somno nō indiget p. sentia rei sensibilis q. in somno sensus p. ticulares quiescūt a suis opationib⁹ et ideo virtutes interiores intendunt vt phantasia et imaginatio in suis opationibus. Et q. organū sensus cōis est valde propinquū organo virtutis imaginatiue quare in somno organū sensus cōis illuminat p. species imaginatiue que via quadā multiplicationis relabūt in sensum cōm et tūc iudicat de obiecto abiente tanq. p. sente. Et est quasi simile de vna candela que p. i. x. p. positionē incendit alteraz vbi tū neutra istarū alterā p. tingit et sic ea que in die tractamus in somno occurrunt nobis quandoq; et illo modo causantur somnia. de quibus lacius in de somno et vigilia. ¶ Secūda differentia q. sensus cōis nō reseruat spēs in absentia obiecti sed dirigit eā via multiplicationis in organū virtutis imaginatiue. S. m. imaginatio reseruat eam vsq. ad abstractionē que fit per intellectū agentē. Ideo d. iij. de anima. q. opozet quēlibz in? telligentē phantasmata speculari. Intellectus em̄ abstrahit spēs rei intelligibilis relin? quēdo p. ditiones māles assumēs solū nudū lūmē et nudā quantitatē rei relin? quēdo mā

Summularum Alberti

terialia in phantasia et imaginatione et in hoc etiā p. differentia inter sensus interiores et intellectū. nā sensus interiores s. m. sunt aliquo mō abstracti nō tū oīno sic intellect⁹ q. virtutes interiores apprehendūt rē cū p. ditionib⁹ mālib⁹. S. m. intellect⁹ abstrahit ab hīs

Notandum secundo

¶ Q. sicut colligitur ex libro de somno et vigilia tunc nō sēp virtus sensitiva operatur in somno. sed quandoq; meatus spiritū et specierū sensibilū et oz. gana sensuū per sua males enapozationes corporales ab intro ascendentes caput obstruitur sic q. p. ipsa oz. gana virtus sensitiva nō p. operari et sic tunc potest dici probabiliter q. tūc p. sentia intellectiua vertit se super species intelligibiles in intellectu possibili siue passiuo cōtentas et illas p. ponit recte sicut virt⁹ formatiua siue phantasia spēs sensibiles in imaginatione cōtentas. Et sic tunc virtus intellectiua quandoq; format subtiles discursus et quādoq; bona argumenta vt lacius in desen. et sensa.

Nota tertio

¶ Unū problemā q. mōnetur in textu q. aliquando dormientes tpe somni surgūt et agnantes gladiū et fugantes socios suos dilectos q. vtiq; apparet fieri cū visu. Ad q. dico dupl. r. vno q. licet omnes sensus exteriores sunt ligati et clausi tpe somni tū p. p. ter fortes imaginationes talibus aduenientes p. memoria et virtutē phantasticā talia faciūt et exercent in somno. Unde vt in plurimū talia opa nocturno tpe exercentes sunt melancolici et phantastici. Et ideo sepe adueniūt eis fortes imaginationes. Dico secundo et forte melius q. in talibus sensus exteriores nō sunt totaliter et p. fecte clausi puta quando talia exercent. Immo dicit q. impossibile sit q. capiant gladiū ita ordinare et p. cūant quin aliquāter videant et percūant exteriora nisi forte hoc haberent ex n. mia consuetudine seu habitu ita fortiter radicato vt dixi in paruis naturalibus

Imaginatio est sensibilis proprietatū absente obiecto p. ceptio

Unde in hoc differt a sensu cōi. q. sensus cōis indiget p. sentia rei nisi i somnis. q. i somno fit representatio formatū ordie cōtratio

ita q. mēoratiua que ē vltima virtutū r. p. sentat spēs suā efficiat virtutem. deinde phantasia. deinde imaginationi. deinde sensui cōi. et sic indiget p. sentia rei sensibilis nisi i somnis. imaginatio vero nō. ¶ Itē differt in alio. q. sensus cōis nō reseruat idolū siue spēs receptā in obiecti absentia q. statim recipit eā imaginatio et cōseruat eā vsq. ad abstractionē que fit p. intellectū agentē. Sciendū tū q. quando in somno vis formatiua: de qua postea agetur: mouetur de imaginabili ad imaginabile: et fit descensus earū vsq. ad sensus cōm. Unde ante vident res absentes per phantasia tanq. p. sentes. Quare autē descensus tūc fiat talis rō est. q. imaginatio et phantasia tūc habēt opationes. Opatio at est ista cōiungere

Imaginatio.

Liber quintus

imaginabile cū imaginabili p suā spēm. In ista at opatione spēs que la-
tebant cū ista imaginatiua dicitur cōseruare quasi prodeuntes manife-
stantur et propinquiores fiūt sensui cōi qui p assuetudinē recipiendi spēs
a sensu piculari. etiā tūc recipit ab imaginatione eas. Et ponitur exem-
plū ab autoribus de candelā sepe accensa et sepe extincta que si sit prope
aliā accensā accenditur. Ita fit ab imaginatione enī descendunt specie-
es ad sensum cōem et propter hoc tunc creditur res eē presens. ¶ Et
si queritur quare similiter nō fit sūm supiorē pte anime. dicim⁹ enī sic eē
Aliquando enī cōtingit bonos versus siue sillogismos fieri in somno lez
tamē raro. qz ista nō solū fiūt p cōpositionē imaginabilis cū imaginabi-
li. imō ibi est quedā ratiocinatio. Unde opinio est qz tunc homines non
dormiant oīno sed natura quiescit fessa nec dritur sensibus exterioribus.

¶ Dicitur tamen ratione circa illa in quibus sollicita est.

¶ Tertia potentia est formatiua

Unde ex textu primo colligunt quedā opiniones de virtute formatiua. Prima dī qz for-
matiua virtus sit idē cū imaginatiua virtute que facit differentia inter imaginationē et
imaginatiuā virtutē. Nā imaginatio sūm hoc solū est virt⁹ reservatiua spēs a sensu
cōi dijudicari. Sed imaginatiua seu virtus formatiua est eandē ppositiua et sūm istā
opinionē virt⁹ formatiua p vocari phāstia inqstū pponendo spēs ab imaginatione re-
ceptas diuersas mirabiles res format apparentes quasi exites. sicut p de ipis infirmis
sicut in freneticis vel melancholicis q hnt mirabiles spēs ppositiones adinuicē. Nā qui
busdā apparet qz fabricat castra in hispania et alias huiusmodi phāstias hnt ppositio-
nes. Ideo dī phantasia a phanos grece qd est apparere latine. et ita phantasia et forma-
tiua sunt vna et eadē poia. ¶ Secda opinio est qz omnes ille virtutes imaginatio ima-
ginatiua formatiua et phantasia sunt vna virt⁹ sed diuersa hnt officia. Ideo etiā diuer-
sa hnt nomina. Nā sūm qd reservat talis poia spēs a sensu cōi receptas vocat imaginā-
tiō vel imaginatiua. qz species qz in se capir hnt se sicut imagines illius rei cui sunt spe-
cies. Sed pout talis poia pponit illas species sic reservatas sic vocat formatiua. Pro-
ut vero intellectus agens a speciebus in ipsa reservatis abstrahit spēs intelligibiles de-
puratas ab omni singularitate et sensibilitate tūc vocat phāstia qz tales spēs qz sic intel-
lect⁹ abstrahit vocant phantasmata. Et sic in ista illā opinionē solū quatuor sunt sensus
interiores vt est opinio doctoris sancti. ¶ Tertia opinio est qz virt⁹ formatiua est alia
ab imaginatione et virtute imaginatiua et est eadē cū phantasia sic qz formatiua et phan-
tasia sunt vna poia et diffinit sic Est poia pponens spēs cū specie. Cōponit em species
virtutis imaginatiue cū speciebus virtutis memoratiue qz hz organū situatū inter orga-
na illarū duarū potentiarū quare cōuertit se sup species vtriusqz eas pponendo etiam
mirabilia que nō sunt in rerū natura. Apprehendit em chymērā et aurēū mōtēz. vnde
si in memoria est spēs mōtis et in imaginatione est spēs auri tūc formatiua pponens illas

Summularum Alberti

duas species per illas ipsas in suo organo via multiplicationis cognoscit aureū mōtē
inde surgūt mirabilia somnia vt quibus apud se experitur. Ex quib⁹ collige summariē
qz phāstia dicitur duobus modis scz large et stricte. Large sūm qd pprehendit imaginati-
onē et phantasiā et estimationem. et sic diffinit a pho in ij. de ania. qz est mōt⁹ a lentu
sūm actū faci⁹. Stricte aut accipit pro poia collatiua imaginū p pōem et diuisionem
et sic diffinit ab Alga. inqstū est virt⁹ que opat pponēdo et diuidendo qnqz in his que
sunt in archa formatū qnqz in his que sunt in archa intentionū. Et idō dī Alga. qz qui
dā appellat eā poiaz cogitatiua sicut eā appellat Alui. sūm cogitatiua nō est proprie ni-
si in hoibus.

Notandum primo

De quatuor per ordinē scz de obiecto phantasie. organo. actu. et ipsius corruptione. De

Obiecto phantasie

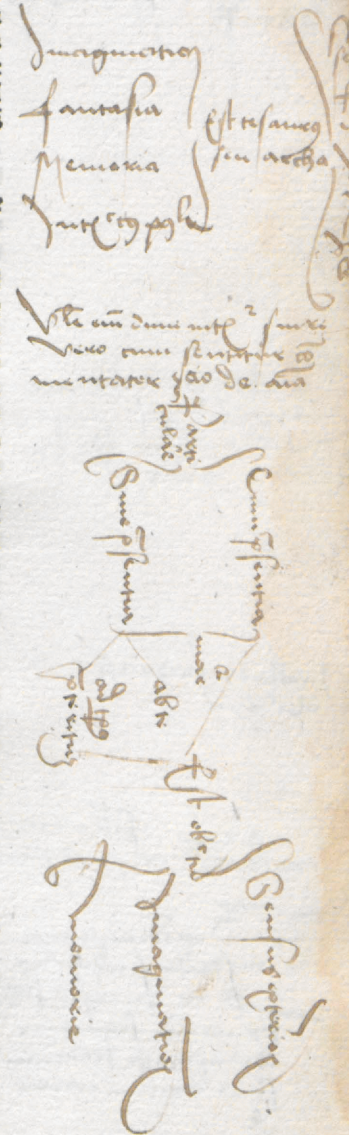
Unde videt qz nullū sit obiectū phāstie. nā illa que sunt in ania in potentis apprehē-
siuis nō sunt nisi vte et picularē. Particulare aut nō variat nisi cū pntia mōe vel sine
pntia et hoc duob⁹ modis. scz absolute vel cū pditione tps preteriti. et primo mō est
obiectū sensus. secūdo imaginatiōis. tertio memorie et ita nullo mō erit obiectū phā-
stie. Vte aut nō p esse obiectū ei⁹ qz vniuersale nō est in ania sensibili sed in intellectu
tū. Hoc totū si phantasia gūliter accipit planū est soluere. Si aut stricte accipiat tūc
nihil prohibet sūm quodā semp idē obiectū opari diuersas poias sicut sup sensibile pro-
pū operatur sensus proprius ipsum recipiendo et iudicando. Sensus aut cōis sup idē
cōparatur pponendo et diuidendo et maxime discernendo identitatē et diuersitatē in-
ter ea. Similiter imaginatio recipit ea que sunt in sensu cōmuni. et si cōponit vel diui-
dit non facit hoc nisi cōpositione vel diuisione sensus communis. Sed phantasia habet
imagines cōponendo et diuidendo eas ad eliciendū intentiones veri et falsi. De

Organo phantasie

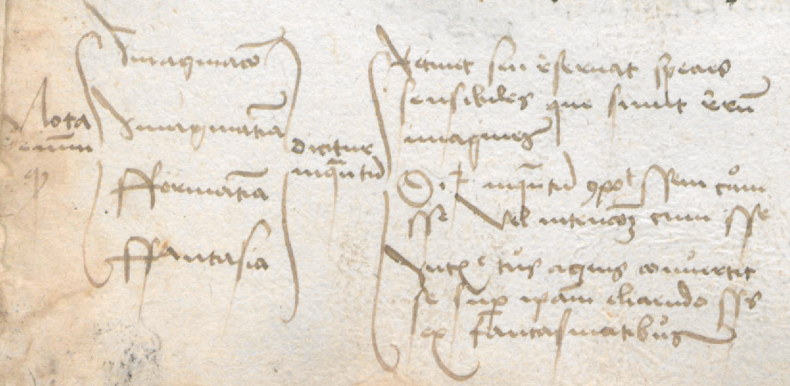
Unde Constabulus in libro de differentia spūs et anime dicit qz spiritus anterior sedm
sensum cōem et phāstia operatur. Sedius aut cognitionē cogitationē et prouideriā
Vtū aut memoriā et reminiscentiā. Vnde dicit qdam qz tres sunt celle capitis scz an-
terior posterior et media. prima dī phantasia ab antiquioribus. scda sillogistica. Tercia
memorialis. Spiritus aut anialis a priori transit in mediā et a mediā in posteriā. et in
primo operatur sensum propriū in organo sensu sensus cōem in prima concavitate ce-
rebrī et imaginationē in medio anterioris partis. et phantasiā et estimationē in parte
posteriori partis anterioris sūm Constabulū. Sed contra hoc sunt alij et pferunt Al-
gasel dicens qz phantasia est apprehendere. Perquirat em de his que sunt nūc in archa
formatū hoc est in imaginatione nūc de his que sunt in archa intentionū hoc est in memo-
ria. Ideo est potentia si ita inter eas et operatur in his cōponendo et diuidendo. Dico
ergo pro concordia qz phantasia duobus modis considerat scz in cōparatione ad propri-
um obiectū quod est phantasma. vel in cōparatione ad extrinsecā cū ipsa sit vna mediārū
potentiarū. Et primo modo dicitur esse in posteriori parte anterioris cellule. Secundo
autem modo dicitur esse in medio eo qz ipa cōuertitur ad imaginationem que est ante
et ad memoriā que est post. De

Actu phantasie

Dicit em Algasel qz operari cōponendo et diuidendo sup imagines imaginatiōis et su-
per intentiones memorie est actus phantasie. sicut pū est diffinita per Alga. Et si ob-
ijciat Contra per Boeciū hoc mō Quicquid potest potētia inferiōr pot superior Si er-
go sensus cōis p pponere et diuidere tunc quilibet potentiarū supiorū erit cōponens et
diuidens et sic imaginatio opabit pponēdo et diuidendo sicut et phāstia et p pū per
cōponere et diuidere tanqz p propriū actū non p sic diffiniri. Dico qz dictū Boe. intel-
ligitur de potentis actiuis. Ipse em dicit hoc de toto potestatiuo cui⁹ supior ps potest
quicquid p inferiōr sū non puerit. De poia aut mālī et receptiua non est vna nā poia
celi que prior est sūm naturā qz poia elementorū non p omne illud quod pnt elementa
B B ij

potētia actiua
potētia materialis
et receptiua

Liber quintus

Et ideo dicuntur
idcirco ut dicit Avicenna
Aliterius potest est retinere
imagines et alterius operari in
componendo et diuidendo. Vel dicitur sic et melius qd phantasia apprehendit aliquid
qd non apprehendit imaginatio scilicet intentiones amici et inimici et veri et falsi que licet
semper coniuncte sunt sensibus tamen non sunt accepte per sensum. De

Corruptione phantasie

Unde triplex est corruptio phantasie scilicet in se et in preparatione ad sensum communem et in preparatione ad intellectum. In se quod corruptio anterior pars capitis vel disturbat infirmitate vel alio quo alio accidente sicut accidit in quibusdam egritudinibus in quibus multiplicatur phantasia sic indeterminata. In preparatione ad sensum communem ex indebita dispositione vel diuisione generat corruptio phantasie in actu que est fallitas. In preparatione autem ad intellectum corruptio est phantasia quam intellectus spiritualis non sufficienter resultat in phantasmatibus. et ideo quam multiplicatur phantasia incipit anima adherere phantasmatibus et errat in intellectu spirituali.

Notandum secundo

Quod ex sensibili per se cognito deuenit in cognitionem sensibilem per accensum et hoc fit per quamdam experientiam siue assuetudinem virtutis memoratiue. Unde ex eo quod sensus sentit aliquid quod sensibile per se. Et quod ut in plurimum sentit illud sensibile per se in esse homini sensibili per accidens istius vel illius certe speciei et non alterius et cum tales sensationes sepe facite memorie sint commendate et sepe reuerate ideo per quamdam assuetudinem et consuetudinem est sensus sentit sensibile per se hec virtus formatiua recordatur de sensibili per accidens per suam propriam operationem scilicet per compositionem spiritui cum specie componendo sensibile per se cum sensibili per accidens et errat sepius hoc modo. Nam sensibile per se adducit ad aliud sensibile per accensum quod ad illud cui tale sensibile per se est et quod per ipsum actu sentit. Verbi gratia sensibile per se est rubedo cupri que est in cupro. Si autem hec virtus formatiua rubedines cupri adducit aurum sic quod per hominem rubedine hoc quod est cuprum dicit esse aurum tunc errat. Et scias quod hec noticia per quam hec virtus formatiua cognoscit sensibile per accensum vocat sibi aliquos intellectus. Sed tamen improprie et absolute. sicut in simili dicimus noticia illa per quam canis cognoscit suum dominum esse intellectum. Dicimus enim canem intelligere dominum suum licet proprie non intelligat sed ex quadam assuetudine et experientia cognoscit dominum suum. et expertus est quod homini species sensibiles per se scilicet color vocat. Maxime autem odores seu species odoris que cadunt ex fumali euaporatione corporis domini sui. Et hoc per experientiam patet quando canis per dens dominum suum tunc continue odorana vestigia in quibus relicte sunt species odoris per huiusmodi euaporationem sic dominum suum inuestigat et inuenit.

Notandum tertio

Quod in argumentatione phantasie duplex accidit fallacia scilicet accidentis et consequentis. Fallacia consequentis est quando bona consequentia indebita conuertitur sicut in proposito quando arguitur ab eodem sensatu per se existente in diuersis subiectis ad identitatem subiectorum ut sic cuprum est rubrum. aurum est rubrum. ergo aurum est cuprum sic committitur fallacia consequentis. Nam ex puris affirmatiuis arguitur in secunda figura. Et arguit ibi diuersitas duorum scilicet auri et cupri ex identitate vni accidentis scilicet rubedinis que inest utriusque. Fallacia vero accidentis est quando propter partiales identitates accidentis et rei subiecte creditur quod quicquid conuenit vni etiam attribuitur alteri sicut in proposito. Balneum est artificiale. aqua est balneum. ergo aqua est artificialis. est fallacia accidentis quod balneum et artificiale sunt idem subiecto. similiter aqua et balneum sunt idem subiecto scilicet in aqua et utraque illa fallacia phantasia committit in sua operatione.

Etiam potentia est formatiua que a quibusdam vocatur Sis imaginatiua.

Facit enim differentiam inter imaginationes et

Summularum Alberti

imaginatiua Sim quod imaginatio est solū receptiua spirituum sensibilium et conseruatiua earundem. Sis imaginatiua Sel formatiua est componens spiritum cum specie et hec facit castra in hispania et fingit chymeras et hircoceruos.

Ab alijs autem hec eadem vocatur phantasia quam dicunt eandem esse cum imaginatione. Et illi non ponunt nisi quatuor potentias apprehensiuas deintus anime sensibiles. Alij dicunt qui conueniunt cum his et quod in hoc solum differat ab imaginatione phantasia. quia phantasia in quantum intellectus agens abstrahit ab ea phantasmatibus que sunt deputata ab omni sensibilitate et singularitate. Et dicuntur species eius sint in intellectu possibili. Utrum autem phantasia sit eadem potentia sel diuersa non determino ab imaginatione. Actus autem huius quocumque modo vocatur siue formatiua siue imaginatiua siue phantasia; est apprehendere re spiritus rei sensibilis.

Errat autem dicitur formatiua sepe in sua compositione sicut in componendo sensatum per se ad sensatum per accidens. Verbi gratia sensus communis sel particularis comprehendit rubrum in cupro. rubrum est sensatum per se sed cuprum est per accidens sensatum. Sensatum autem per se ducit et mouet ad sensatum per accidens. Unde rubro percepto in cupro recordatur aliquis de auro cuius spiritus recipit per quandam sim que apprehendit. que dicitur etiam ratio particularis et vocatur communiter intellectus. Sciendum tamen quod ille intellectus non est intellectus Ser imo est abusio nominis intellectus sicut cum dicitur canis intelligit dominum suum. Habetur enim huius intellectus per similitudinem quandam et consuetudinem que est virtutis memoratiue que excitatur per vocem clamantis venientem ad auditum canis. Dico autem quod sensatum per se mouet ad tale sensatum per accidens.

Liber quintus

qz ibi est alia dia inq̃tū sensatū per se cognoscit qz illud per se illud p
accidens et est in dia interiori s̃m quam speciem phantasia conuertit se
super aurum quod cōmemoret et componit et quandoqz est error. 7 quā
doqz vero non. Error est quando memoratū non est sub sensato per se
quod actu apprehendit (Et dicit hoc est aurum cū tamen sit cuprū. Si
vero memoratū est sub sensato per se. si est presens actu et in mouendo
non est error. ¶ Dicitur autē hec potentia simplex deceptio. Ifir enī
sepe deceptio cū argumentatione. Aliquādo sine argumentatione 7 tūc
est aliquando fallacia accidentis. et aliquando fallacia consequentis. ¶
Fallacia accidentis est quando sensatū p se ut rubē cadit in sensum 7
mouet illam s̃m que auri speciem continet ad conuertendū supra se spe
ciem auri et tunc est fallacia accidentis. Fallacia cōsequentis quādo ru
bē mouet nō solū ad memorandū aurū sed etiā cuprū. et ideo qz videtur
sensatū p se pluribus inesse phantasia illa plura cōposuit 7 dicit Sū eē
aliud. ¶ In hoc ergo est differentia i hac 7 precedēte deceptione qz i
prima erat recordatio nisi de Sūo subiecto siue p accidens sensato quod
non est actu presens in re licet sit presens in mouēdo 7 excitādo rationē
rubei. Deceptio autem secunda est recordatio Strictius subiecti et de isto
quod nō est presens nisi in mouendo 7 propter hoc dicit Arist. q accūs
est in Sūo subiecto solo. Cōsequēs autē in plurib⁹. Sūde ego itelligo i plu
ribus subiectis licet plures intelligant de pluribus consequētis. Vn
de in paralogisimis accidentis sumitur idem ut subiecto in omnibus ter
minis. Quod pz cū dicitur omne balneū est artificiale. aqua est balneū
ergo aqua est artificialis. Ibi enī balneū 7 artificiale sunt idē i subiecto

fallacia Acutentis.

Fallacia Consequentis.

Summularum Alberti

Similiter aqua ⁊ balneū sunt idē in subiecto. In fallacia vero cōsequētis

sequuntur diuersa subiecta Et p[er] se intuenti. ¶ Post istas sequitur
An si phantasia large sumit tunc estimatiua est quedā p[er] phantasie Si ā[ut]em sumit stricte tunc
estimatiua est virt[us] sequens phantasiam et diuersa ab ipsa. discernendo cōpositiones et di
uisiones imaginū que sunt in anima re nō presente. et eliciendo quasdam intentiones ex eis
que nō sunt acceptę p[er] sensus sunt tamē semp[er] p[er]iunctę sensibus sicut est amicit[ia] et inimicit[ia]
cōueniens et non cōueniens sicut intentio doloris cōiungit cū figura baculi et intentio ini
mici cū figura lupi noue. et intentio miserandi cū imaginatiōe sui agni et h[uius]m[od]i

In hunc dolorem
immergere cum
gutta baculi.

Nota primo

De gbasdā p ordinē scz de dione poñe estimatiue, obiecto, organo ⁊ de actū ipī⁹. De

Diffinitione

discreto
penitente

Vñ estimatina est pōna eliciens ex rebus sensatis speciē rei nō sensate . i . que ex sensatio discurre in cognitionē rei nō sensate quare etiā dī discursus pōne sensitiue qz sic discurret a notis ad ignota singulariter tamen et incōplete propter qd differt ab intellectu vñ discursus intellectiuo . Et ponit autor in littera duō exēpla . Prīmū ouis ex horribili dispositione lupi quā videt elicit spēm inimicie lupi quā nō videt . Vñ a na eff ei inditū qz videns lupū percipit ⁊ phit quendā timorē qz ipa nā indidit aliquiditer vnicuiqz aial cognoscere suū cōueniens vt illud psequat⁹ et discōueniens vt ipm fugiat . Discurrit gō ouis videns lupū in hūc modū aial sic dispositū et tā fraudulenter incedēs minatur tibi mortē idō debes fugere . Scdm xpm aīn⁹ videns leonē sibi cauda applaudere dīcit speciem amicitie et sic sede decipitur et fit preda et pabuli leoni . De

Obiecto estimatine

Unde obiectū estimatiue est id qđ nō est sensatum sumit tū de sensato sicut dicit Auicenna et Alga. Verū aut illud sit vniuersale vel particulare est dubiū. Et videt qđ nō particulare. nā omne particulare est sensatū propriū vel cōe vel p accidens et hoc dico si ē cor porē. Sed vt dicūt Aui. et Alga. Illud qđ apprehendit estimatiua nō est sensatū aliā quo predictio modo ergo non est particulare. Præterea videtur qđ sit vlt. Nā quicquid vno modo eius accipit ab omni sensibili eiusdē speciei hoc videt esse vniuersale sicut homo in vniuersali accipit a forte et platone. Illud aut qđ determinat fugiendū esse sūm vñū modū accipit in ore ab omni lupo et nō fugiendū esse sūm vñū modū ab omni pa' flore g' hoc erit vniuersale cū sit obiectū estimatiue et sic obiectū eius est vniuersale.

¶ Sed contra Omnia vis anime sensibilis est virtus operans in organo. nulla ratio vniuersalis est in speciebus defixis in organo Ergo nulla virtus anime sensibilis est virtus operans sūm rationem vniuersalis. Primo probatur per hoc qđ nulla virtus anime sensibilis separatur ab organo vt dicit philosophus. Intellectus em̄ solum nullius corporis est actus. Secundo probatur per hoc quod dicit Auicenna Quicquid est in organo non corporeo hoc est cum quantitate et figura. ¶ Dicendum ad hec cūz Auicenna qđ intentiones acceptæ a sensibus nō apprehensæ per sensum apprehendūtur per duos modos scilicet per rationem vniuersalis et sic elicere eā intentionem a sensibus et experientie et virtutis intellectiue. Alio modo accipiuntur pro intentiones nunq̄ separatas a sensibus que sunt hic et nunc Et sic accipiuntur a duobus modis scz prout sunt principium veri et falsi in partibus Et sic sunt phantasie. Vel prout determinant nociū vel conueniens in appetibilibus et sic sunt estimatiue. De

Organo estimative

Regula.

Sicut in
 p[ro]p[ri]o
 d[ic]t[ur] p[ro]p[ri]o
 an[im] ad op[er]a

Sic estimata expendit tantum ad sexima

presignando -

Lira diuina uide uam phan
 tasia operatur diuino
 uel componenda uel
 interpretanda 33 spiritualia
 uel componenda et
 diuina

obatum est animae
triplex sensuum

Intellectus nullus
corporis est actus
Organum corporis
et cum quantitate
et figura

Liber quintus

na diuersa Dico qd nihil prohibet diuersarū viriū esse idē organi dūmodo species que sunt in organo diuersimode considerentur. De

Actu Estimatiue

Unde sūm Aluicennā et Algafelez actus eius est dēterminare de fugiendo et imitando per apprehensionem cōuenientis et inconuenientis. Hoc tamen scias qd quia omnē de terminationem ad opus in his que possibile est aliter fieri precedit inquisitio et dispositio et preceptio et sententia per Damascenū dicentē qd primū quidem inquit et con siliatur. deinde disponit et amat qd ex cōsilio iudicātū est et vocatur sententia. Deinde post dispositionem fit electio. deinde impetū facit ad operationē. Hoc verū in rationa libus. Nam in brutis non precedit cōsiliū et inquisitio. eo qd bruta per modum na ture impetum faciunt ad opus et non per modū deliberationis.

Notandum secundo

Qd hec potētia in homine vocatur cogitativa vel ratio particularis Sed in brutis vo cat alio nomine. qd estimatiua naturalis vel elicitiua. Ratio naz in hominibus et brutis est differentia quo ad receptiones intentionū. Nā bruta cōcipiūt intentiones ex natura vel ex instinctu naturali sed homines ex quadā collatione vel cōparatione vnius ad al terū sūm discursum quendā. qd illa potētia estimatiua in homine vnita et cōiuncta est cū ratione vniuersali cuius est discernere ab vno extremo ad aliud. tamē hec virtus esti matiua nō cōpat vniuersalia vel vniuersaliter sed soluz particularia. Recte ergo dicit rō particularia in homine vt patet. iij. de anima. vbi dicitur qd estimatiua assimilatur potēti legere librū clauisū eo qd ipsa legit ex sensatis non sensata.

Notandum tertio

Qd auctor in littera motet quadā opiniōē circa potētiā estimatiuā. Nā sūm multos phos rebus naturalibus inest quedā naturalis cognitio p quā cognoscunt sibi dīcōtue niens qd refugunt. et sibi cōueniens qd prosequantur. Et illi phi vocant talem cogniti onē naturālē industriā et volunt qd ouis et asinus per hūmōi cognitionem naturalem ap prehendant amicum eius et non per virtutem estimatiuā. Quā opiniōez improbat dñs Alber. in littera et infert vñū pñs falsum vñz qd ex isto nō sequerē qd asinus nō habita ret cū leone. ex cui⁹ falsitate innuit falsitatē illi⁹ opiniōis tāq̄ antecedentis. Ex quo se quit tale pñs. Sed qd tale pñs sequeretur ex opiniōe extra litterā sic potest persuade ri. qd si hec opiniō esset vera sequerē qd asinus p cognitionē naturālē cognosceret leo nē sibi esse inimicū ex eo qd sepe ipm deformat. et vt sic deberet ipm nālter vitare et ab eo fugere tanq̄ sibi contrariū inimicū. Cui⁹ tamen oppositū pz ad experientiam. Naz vt in plurimū sibi cohabitāt qd nō venit ex alio nisi qd per virtutem estimatiuā ex sensi bili dispositione et apparatu faciei leonis asinus estimat ipm esse amicū.

Est istas sequitur estimatiua et eius officituz est apprehende

re intentiones non rationis sed potius nature. Quia estima

tiua sensibilis non apprehendit quid est sillogismus. quid est enunctatio

quid oratio. quid nomen Quid Verbum. Apprehendit autem honorem

vel ignominiam amicitiam commodum. incommodum. bonitatem. ma

liciam. Et per istam sim iudicat ouis lupum inimicum. et asinus leo

nem amicum et apū inimicū qui ostendit sibi suam faciē horridā. et lz

Summularum Alberti

asinus a leone occidatur et ab apro saluetur Quidā tamē dicūt qd nō fa

ciant hoc oues. et asinus per virtutē estimatiuā sed p quādā virtutē na

turalē que est in omni re p quā fugit naturaliter sibi nociuū et apphe

dit cōmodū que est in plantis etiā. Sed isti falsum dicunt quia si sic asi

nus non habitaret cū leone.

Quinta potētia

Unde memoria est potētia recipiens intentiones ab alijs potētijs priōib⁹ et eas cōser uans qbus mēoratur eorū que pri⁹ erant apprehēsa. Inde pz qd memoria est poīa re ceptiua iudicatiua et reservatiua. Nā prout recipit intentiones ab alijs potētijs et con sernat eas tūc dicit seriniū et thesaur⁹ intentionū qd cōseruat et accumulat thesaurū. i. multitudinē intentionū et sic vocat receptiua et reservatiua. Et qd ipsa iudicat et itera to cognoscit ea que prius fuerunt cognita alijs sensibus. Ideo dē iudicatiua et vere me moratiua qd omnis obliuio que ptingit alijs sensibus resuscitat p memoriā Ideo dein de dicit Algafelez qd memoria est cōseruatrix harū intentionū quas apprehendit estima tiua ideo est archa intentionū sicut imaginatiua cōseruatrix formarū est archa formarū vt lacius dixi in de memoria et reminiscētia.

Notandum primo

Qd duplex est potētia memoratiua Quedā passiva et hec solū est reservatiua intentio nū sensatarū per estimatiuā potētiā. Et talis habet se ad estimatiuā virtutē. sicut imaginatio ad sensum cōmunem. Alia est memoria actiua que non solū reseruat species receptas seu intentiones sed etiā memoratur. Et talis est duplex. Nā quedā est sensiti ua vt est illa que consequitur sensationē De qua hic ad presens. Alia est memoria intel lectiua que est reservatiua specierū intelligibiliū de qua. i. sen. dist. iij. vbi dicit qd anima intellectiua habet in se tres potētiās scz voluntatē intelligentiā et memoriā sūm quas potētiās ipsa creata ad similitudinem sui creatoris scz sancte trinitatis

Nota secundo

Tria per ordines Primo de Obiecto memorie

Unde tria pcurrunt ad obiectū memorie quorū vñū determinat re in quā pūertit me moia p actū recordationis et hoc est tps preriū. Aliud autē est qd ducit re illā ex pre ante et effrei pxiū et hoc est imago vt imago. i. vt ducens in re. Tertiu est illud per qd cognoscit illa imago esse illi⁹ rei et hoc est intērio rei elicita p ppositionē et diuisionē imaginis. et hoc est pxiū memorie Per intentionē em deuenit memoria in imaginē et per imaginē in rem acceptam in preterito vt lacius in de memoria. Secundo de

Organo memorie sensitine

Unde eius organū sicut cōiter dicit ab omibus phi est posterior ps cerebri Sic em ordi nat Aluicē. qd sensus cōmunis sit in prima concanitate cerebri imaginatio in posteriori parte prime concanitatis cerebri. Phantasia vero in prima parte medie partis cerebri. Estimatiua autem in posteriori parte eiusdem. Memoria vero et reminiscētia in poste riori pte capitis et hoc est sūm ordinē diuisionis capitis in brutis. In homine ar media cellula capitis rationalis sillogistica appellatur eo qd in illa opat vis quedā que a Gre gorio et Damal. dē cogitatiua. Similiter ab Alu. et Alga. est vis ingrens et disponēa et ordinās singularia et sūm hoc estimatiua et phantasia erūt in posteriori pte pme priis cere bri. Vñ Gregorius Nyrenus. et Damal. dicit organū mēoratiui qd est posterior ven ericulis quez vocant vresalida et animalis spiritus qui est in eo. Est em complexio op rima illius partis. Quia sit temperate sicca siccitate terminante humidum. ne sit nimia

Liber quintus

Acidū & temperate frigida frigiditate temperare coagulante formatū impressarū figurā
ne dissoluantur et sūm corruptionem illius complexionis efficiuntur male memorie. sūm
naturam sicut lacus loco prememorato. Tercio de

Actu memorie

Unde actus memorie sūm Alphorabū est facere presentari post eius absentias intentio
nem rei ante imaginem et iudicare illam intentionē esse quā prius imaginabatur. sensus
Qualiter aut meditationes saluant memoriā et quid sit dictū dixi circa textū in libro
de memoria et reminiscencia ut latius ibidem.

Notandum tertio

Quod ad perfectionē actus potentie memoratiue duo requirunt. Primum est frequēs occu-
pacio circa preterita prius memorata. Et hoc inducit consuetudinē in actu potentie
memoratiue. Et inde est quod pueri dūmodo applicantur ad studia non habent bonā me-
moriā. Nā non sunt occupati circa aliqua preterita. Et ideo etiā quod pueri sunt inexpli-
cati. Unde paucos actus exercuerunt. Experientia aut generatur ex multis actibus et tūc
non possunt faciliter memorari. Quare dicit phis. i. Ethico. quod iuuenes non sunt boni
auditores virtutū moralium. Nam hec versantur circa experientias humanas et occupa-
ciones que non sunt in pueris. Secūdo requiritur quod animal illud cui inest memoria appli-
cet ad exercitiū et disciplinā. Et ideo videtur etiā quod in irrationalib⁹ memoria inducit
per longā consuetudinē et disciplinā ut dicitur circa primū meth. reliqua oia locis
prememoratis.

Virta potentia est memoratiua & hec habet se ad estimatiua

sicut imaginatiua ad sensum eōdem. Recipit enī has intentio-

nes et eas conseruat. Unde thesaurus intentionū dicitur cuius actus est
memorari. Unde per ea que aduertit actu memoratur ea que pri⁹ aduer-

tet et quantum ad hoc dicitur memoratiua.

Post virtutes

Unde ex quo non cuiuslibet animato sui nutrimentū est appropriatū. ideo aliqua est po-
tentia per quā tale animatū consequitur suū nutrimentū. Et talis est potentia motiua
que etiā potest vocari desideratiua vel appetitiua et hoc rōne finis. Nā talis potentia
mouet ad prosequendū appetibile et ad fugiendū tristabile. Et capitur hic motus non
pro motu processiuo sed potius prout est immutatio corporis ad susceptionē delectabilis
quod concupiscit sicut quando est concupiscentia coitus imperat virtuti excidentī mēbris
et spiritui impellentī semen ad genitalia et huiusmodi. Vbi

Notandum primo

Quod duplex est virtus motiua. Quedā est naturalis et est virtus excitans pulsū in ve-
nis agitando spūs vitales et pellens sanguinē ad mēbra externa vel repellens ad inter-
na. Et talis vocatur ideo naturalis. quod nō subijacet rationi sed pure naturaliter exit in
actu. quod si homo velit vel nolit tūc patitur sanguinis decursū et spiritui vitali agitatio-
nem et est radicaliter in corde a quo sanguis et spiritus vitales distribuntur ad singu-
la mēbra corporis. Unde quod cor letat tunc comunicat suū gaudiū ceteris mēbris sangui-
nem tribuendo. sicut pater experientialiter. Nam cū leticia pulchrior est omnis homo
cuius causa est sanguis in exterioribus corporis partibus presentia. Sed dū cor tristatur
tunc vicissim alia mēbra dolent et remittunt sanguinem quo tpe mēbra externa pallēt
Et consideratio de tali pertinet ad phisicū. i. medicū qui sic phis dicitur. quod fines ipsi

Summulatum Alberti

his phi vel naturalis sunt principia medicorū. Ideo dicimus medicinā esse scientiā suā
alternatā phie sic quod vbiqz phia suā cōsiderationē dimittit ibi medicina primo incipit
Et talis potentia motiua naturalis in re nihil aliud est nisi anima vegetatiua cui opus
est regere sanguinem et spiritus vitales in corpore viuente. Alia est virtus motiua ani-
malis et est virtus motiua totius animalis progressiue dilatatiue vel constrictiue. Nā
motus sit pro consequutione conuenientis et pro fuga disconuenientis. Et illa virtus
subest virtuti cognitiue ut in hominibus subijacet rationi sicut lacus infra patebit.

Notandum secundo

De diuisione virtutis motiue que diuerse ab autoribus posite inueniuntur. In fine enī
primo phi. habetur ista quod anime hoc est irrationale. Hoc aut rationē habens. Irrationa-
le aut hoc quidem assimilatur cōi. i. plantatiuo. Aliud aut est participans aliquantū
ratione ut irascibile et vniuersaliter desiderabile. C. Damascenus eandem inuenit di-
uisionē dicens. Diuiduntur anime virtutes in rationale et irrationale. Irrationalia ve-
re partes sunt due. Hec quidem obediens rationi. illa vero inobediens. Est inobedi-
ens quidē rationi sicut. i. vitale quod et pulsatiū vocatur et seminatiū. et generati-
uum et plantatiū. Alius aut etiam est augmentatiū quod et plasmāt corpora. Hec
enī non gubernatur ratione sed natura. Obediens vero diuiditur in concupiscentiam
et iram. C. Augustinus aut diuidit motiua in tres scz in irascibile. et concupiscibile
lem. et rationem. Auicenna autem diuisio videtur esse. quod motiuarum alia est imperans
motū. et alia efficiens. Imperans aut est irascibilis aut concupiscibilis. Efficiens autē
est infusa in nervis et musculis contrahens corda et ligamenta coniuncta membris. aut
relaxans et extendens. C. Aristo. autem diuisio videtur quod mouens. Aut est ex parte
anime rationalis. aut ex parte anime sensibilis et primo modo est intellectus practicus
et voluntas. Secundo autem modo est phantasia practica et desiderium et anim⁹ quas
quidem diuisiones omnes in speciali partim relinquo expedias et partim exquirendas
Dico tamen conclusiue. Quod motiua non est nisi triplex scz duplex imperans et vna ex-
quens. Vna imperans est cū cognitione sicut intellectus practicus in anima rationali et
phantasia in anima sensibili. Sine cognitione autem voluntas ex parte rationis. et iras-
cibilis et concupiscibilis ex parte sensibilis. Exquens autē est illa que infusa est in ner-
uis et musculis.

Nota tertio

De illis duabus virtutibus scz concupiscibili et irascibili in speciali et primo quod con-
cupiscibilis proprie loquendo est vis sensibilis anime cuius proprius finis est delectabile i
sensu et imperat motū ad consequutionem illius. Et hoc intendit Auicenna in. vii. de
sensu et sensibilibus. Vbi scias quod duplex est imperiū scz simpliciter et in aliquo tantum et
in omni. Imperiū primum in genere illo et in omnibus. Imperiū autem primum simplici-
ter et in aliquo tantum est imperiū rationis. Et est in homine tantum. In homine enim
imperat concupiscibilis et irascibilis propter hoc quod ordinantur ad ipsam sicut habe-
tur in fine primi ethi. In genere autem sensibilis prima imperatiua est irascibilis et con-
cupiscibilis et hoc in omnibus animalibus quod etiam in homine non de necessitate sequit
imperium rationis sed imperat per se ipsam sicut in eo quod a pho dicitur abstinent. De
ligamento

Actu concupiscibilis

Unde concupiscere proprius actus est concupiscibilis. Vniuersaliter enī determinari ha-
bet ab ultimo et maxime sui generis. Concupiscentia autem sonat in maximū appetitū
Cupido enī dicit vehementem appetitū circa aliquid. Sed concupiscentia ex vi prepo-
sitionis adhuc sonat in maiorem intentionem circa delectabile concupitum. Et hoc est
ex vehementia dulcedinis obiecti. Cum enī ipsam per se sit delectabile et apparens quod
dicitur propter arduū plus mouet appetitū quod aliud quod non habet huiusmodi dele-
ctationem. Est aut arduum duobus modis dictum. scz altum simpliciter in dignitate et
speciale sed est condicio omnium bonorum eternorum sicut sapientie et honoris et huius-
modi. Quod ad altum dūque quod et huiusmodi actus dūque quod et huiusmodi actus
potius dūque dūque quod et huiusmodi actus dūque quod et huiusmodi actus
habent dūque dūque quod et huiusmodi actus dūque quod et huiusmodi actus

2us in forma
et in alterum
philosophum

Plantatio. i. vegetatio
et quia fundam
tum omni potentia
dūque dūque quod et huiusmodi actus
dūque dūque quod et huiusmodi actus

Quod dūque quod et huiusmodi actus
dūque dūque quod et huiusmodi actus
dūque dūque quod et huiusmodi actus

Memorabilia

Vna solus homo huius
potentiam rationalem
discretam dūque quod et huiusmodi actus
dūque dūque quod et huiusmodi actus
dūque dūque quod et huiusmodi actus

Liber quintus

iusmodi. Unde sic non habet aliquam virtutem que moueatur in ipsum. Secundo autem modo scilicet s^m quod est eleuatum supra potentiam & repugnans ipsi non est nisi in sensibus. De virtute

Trascibili

Unde s^m Auicen. virtus irascibilis est vis imperans moueri ad repellendū id q^o p^ou-
tatur nocuū corrumpens appetitū vincendi. Est autē duplex nocuū scz simpliciter ⁊
s^m quid. Simpliciter nocuū est illud quod violenter obpugnādo nititur ledere et de-
struere totā substantiam et circa hoc principaliter est irascibilis. S^m quid autē nocuū
est q^o contrariū est delectabili vnius virtutis. Et eius virtutis irascib. lis obiectū est az-
gū et altum inq^u hōi propriū obiectū est irascibilis et cū duo sunt ardua scz no-
ciuū impugnat et quod est altum ⁊ excellentia dignitatis. Arduū eminentius est in noci-
uo impugnanē q^u in dignitate. Hoc probatur per illud q^o ad rduū in nocuo est victoria
periculorū vite que altissima sunt. Et ideo q^o per hoc irascibilis ponitur in altissimo dif-
finitur et denominatur in p^opatione ad ipsū sicut et concupiscibilis in altissimo ponit^r
delectabile tactus. Et ideo diffinitur et denominat ab ipso licet sit multorū aliorū de-
lectabiliū. Et hoc etiā patet ex eo q^o in homine propria habet^r ordinans concupiscibi-
lem est temperantia cū materia est propria delectabilis tactus vt probat in ethi. Pro-
prie autē habet^r ordinans irascibile est fortitudo que est in periculis vite. Nec de p^ori

Est virtutes apprehensivas sensibiles dicendū est de motu

uis. Motus ab Aristo. dicitur desideratiua. Vel appetitiua. Et theologis

Sero sensualitas que est proprie motina eius quod sensualitas apprehen

dit. Sciendū autē q̄ quedā est appetitina sensibilis cuius actus non est

sub libero arbitrio Et est dicitur pulsualis et fieri habet in corde. Nec aut

ad phisicos p[er]tinet. ¶ Alia est motiua cuius actus subest rationi. Et

Hec est duplex quoniam quedam est imperans quedam imperata. Imperans

est concupiscibilis et irascibilis. Concupiscibilis monet ad cōmodum et

Bonum apparet. Trascibilis mouet ad arduum et tristabile fugiendū

Sciendum qd eedem possunt esse motiue et apprehensiuæ de hoc

nunc queratur inferius. ¶ Virtus imperata est quedam Virtus

sita in nervis et in musculis contrahens et extendens se ad mutuum im-

perantium et mouet membra officialia ad operandum.

Unde post potentias sensitivas superest videre de potentia rationali que licet inter celestia potentias sit perfectior. Ordine tamen nature est omnibus posterior. Et talis po-

reterat potentia in intellectu. Et tamen non videtur esse potentia rationalis est ea potentia que non videtur corpore sed videtur vrentre corpore. Et la-
illa potentia non habet organum corporale cui sit allegata, videtur tamen phantasia quod

Gumularum Alberti

immediate est alligata corporali organo. Vbi

Nota primo

Q^d potentia intellectiva vel rationalis differt a potentia sensitiva et vegetativa in duobus primo q^d potentia rationalis est inorganica perpetua. Sensitiva vero organica et corruptibilis. Nā. ij. de anima dicit. Separat enim hoc ab hoc sicut perpetuum a corruptibili. Anima enim intellectiva creata est in ordine eternitatis et ipsis participatio luminis intelligenti^{is} supra naturā existentis ita q^d ipsa est intelligentia obumbrata p^{er} hoc q^d est corpus mortalis forma ratione cuius lux eius intelligentie obumbratur. Ideo dicit scriptura. Corpus q^d corruptū aggravat animā. Unde sicut anima intellectiva est obumbraculū intelligentie. Ita sensitiva est obumbraculū intellectus seu rationalis. Et vegetativa obumbraculū sensitivie. Nā ratio est magis inmersa materie. i. corpori q^d sensitiva. est tamen supra formā naturalem. Et sic patet q^d anima vegetativa est producta in vmbra anime sensitivie et corpori p^{ro}ximo. Secundo differunt. q^d potentia anime rationalis presupponit oēs alias potentias p^{ri}ores. q^d vbiq^{ue} est potentia rationalis ibi est et sensitiva et vegetativa sed non e contra. Modo potentia rationalis est p^{ri}or alijs rōne nobilitatis. Quamvis alie due sunt p^{ri}ores ratione cōmunitatis v^{is}.

Notandum secundo

¶ *Q*ue potentia rationalis seu intellectiva est inorganica s^m se et propria subam intellectu
do. q^d si esset organica s^m se tunc esset corruptibilis ad corruptionem organi in quo est.
Sed ipsa est perpetua. iij. de anima. et immortalis. Etia^m omnis virtus organica virtus
corpore sicut instrumento sed potentia rationalis non virtus corpore sicut instrumento
igitur est inorganica s^m se et propria natura. Est tamen organica presupp^opositine q^d pre
supponit ad sua operationem exercenda virtute organica. Na presupp^oponit eas sentie
interiores q^d exteriores eo q^d dicitur. iij. de anima. Oportet quicunq^{ue} intellectu p^{er}se
rationali speculati. Iteru^m nihil est in intellectu nisi prius fuerit in sensu. i. posse. Sequi
ergo q^d nihil implicat aliquam virtutem esse inorganicam simpliciter et immaterialen
Que tamen dicitur organica presupp^opositine.

Rotandum tertio

De potentia rationalis seu intellectus non est pars essentialis neque integralis ipsi⁹ animi quia tales consistunt in partibus et sunt priora toto sed potentia intellectiva non precedit animam neque constituit sed potius fitur ab ipsa. Etiam predictae partes sunt eiusdem generis cum toto sed sic non est de intellectu et anima quia anima est substantia. Intellectus autem est quilibet neque est pars distincta vel subiectiva quia tales dicunt eandem essentiam cum toto sed intellectus differt realiter ab anima. Est ergo pars potestativa inquam anima potest exercere propria sua operatione quae est intelligere. Et est ibi similitudo partium potestativarum cum integralibus. Sicut enim ille ad diversas operationes ordinatur, sicut pedes ad ambulandum et cetera. Sic intellectus voluntas memoria similiter ordinantur ad diversas operationes.

Am dictū est breuiter de potētys anīe sensibilis que nihil hūt

Ultra estimatiuā ⁊ imaginatiuā. ¶ Unīa autē rōnalis que dig

maior ē hys oīa que dicta sunt sed nō inq̃tū rōnalis que adhuc addit intel.

lectū ⁊ rationē. Dicendū est igitur q̄ in aīa rōnali post estimatiuam

sequitur intellectus. ¶ Dividit autem Aristo.

Unde varie szm varios p[ro]p[ri]os sunt diuisiones intellecti? Dicit em ¶

Intellectus in habitu...
Liber quintus

In libro de intellectu et intelligibili q tres sunt intellectus scz potentialis sine materia
 lis. Intellectus in habitu sine formalis et intellectus tertius preter illos duos qui est in
 intellectus agens. Et sic accipit q non sunt nisi tres differentie cui contrariu videtur di
 cere. Alphonzabius in suo libro de intellectu et intelligibili. Na ponit quatuor quo
 riu primus est intellectus qui semper est in actu. Secundus intellectus qui est impoten
 tia in anima. Tertius intellectus est cu erit in anima de potentia ad effectum. Quart
 us est intellectus que vocamus denominante. Dico aut ad diuisione Alexandri q ipsa ha
 tur penes ea que sunt in transmutatione scz transmutas transmutatu et in quod est tras
 mutatio. Transmutans em est agens. transmutatu possibile et in quod est transmutatio
 Et ille qui est in habitu. Et sic Alexander comprehendit illu que Auicen. vocat in ha
 bitu. et illu que appellat adeptu sub intellectu in habitu. Et ita collige q quatuor szm
 Auicennam sunt differentie intellectus alie a predictis in parte scz agens et possibile et in
 intellectus in habitu et intellectus adeptus. Et intelligat talis diuisione Auicenne simili
 ter et Algaselis penes perfectientia possibile intellectus. Illa em sunt perfectientia p moduz
 agens vel per modu forme. Si p modu agens hoc erit aut per modu perfectientia simpli
 citer aut p modum instrumenti. Si primo modo tuc est agens intellectus. Si secdo modo
 tuc est intellectus in habitu. Intellectus em in habitu szm Auicen. et Alga. nihil aliud
 est qz habitus principioru quibus vt dicit Alpherro. tanq instrumentis agens possibile
 educit in actu. Si vero perfectiens est per modu forme tunc erit intellectus adeptus. i.
 que adipiscunt per doctrina et inuentione qui etia alio nomine dicitur acquiritus et alio
 nomine accomodatus eo q mutuam? ipsum a re extra. Ad aut qd perficitur ab his p
 ficientibus est intellectus possibile. Alkindus vero et Alphora. ponunt diuisione
 intellectus in qua videt idem esse intellectus demonstratiuus et intellectus in habitu.
 Dicit em Aristo. q cu sciens ex habitu considerat no est alterat? ergo non altero et alre
 ro intellectu vti. Sed sicut differunt sciens et considerans sic differunt intellectus in ha
 bitu et intellectus demonstratiuus szm Alkindu. ergo intellectus in habitu et demonstrati
 uus no sunt diuersi intellectus. Dico q hec diuisione Alkindij accipit penes ea que exigun
 tur ad pfectione pte egredientis in actu que sunt mouens et mobile et forma acquisi
 ta p motu et opa szm forma illa. Vnuqzq em tunc est pfectus cu propria potest pple
 re operatione vt dicit Damasc. et penes mouens est intellectus agens. penes mobile vero pos
 sibilis penes forma acquisita p motu est intellectus qui fit in effectu penes operationes
 aut est intellectus demonstrans. Et sic iteru patet q sub illo que fit in effectu comprehen
 dit Alkindius eu que vocat Auicen. in habitu. Aristo. aut videt ponere duas spe
 cies intellectus. Sicut em in omni natura que de potentia erit ad actu est accipere agens
 et possibile. Sic etia in anima oportet accipere agentem intellectum et possibile vt lacius in
 fra. Et hoc modo sumitur diuisione in presenti. Et hec diuisione Aristote. accipit penes ea
 que sunt partes essentielles anime scz agens et id qd est in ponia. Et in illa diuisione non
 cadit intellectus in habitu vel adeptus vel demonstrans eo q illi sunt a similitudine
 reru que accidunt anime et no sunt pres essentielles ipsius pte et act? in omni eo in quo
 sunt pres esenciales ipsi. Nec de diuisionib? ipsis supiciat? quo ad intellectum.

Notandum primo

De intellectu agente et multa p ordinem. Primo de positione necessaria. Vnde quis
 multi videantur negare intellectum agentem esse ponendum. Dico tñ szm Aristo. in. iij. de
 anima. Szm Alphonzabiu. Alkindiu. Alexandru. et Auicennam et ceteros q sit necessa
 rio ponendus. Et primo per hanc ratione. Omne qd fit in actu ita q educit de pote
 tia non egreditur nisi per illud quod est in actu. Intellectus possibilis fit in actu. ita q
 educit de potentia in actu illu ergo hoc fit per aliquod qd est in actu et agens. Ergo
 necessarius est ponere intellectum agentem. Preterea in omni transmutatione necesse est po
 nere subiectu et efficiens et finem. Sed in intellectu possibili est transmutatio ad speciem
 intelligibile. ergo necesse est ponere in ipso efficiens subiectu et finem. Sed subiectu est
 intellectus possibilis. ergo aliquid erit efficiens et finis et diuersus ab intellectu possibi
 li. qz subiectu vt dicit phis. ij. phi. et. xij. prime phie nuq coincidit in idem cu efficien
 te et fine. Et sic patet necessitas intellectus agentis. Sed de

Intellectus in habitu...
 Intellectus in habitu...

Summularum Alberti

Diuersitate positionis

Intellectus agentis. Scias q sapientes qui fuerunt ante nos diuersificati sunt in posi
 tione intellectus agentis. Quidam em agentem omnino dixerunt no esse sed tm possibilem et
 speculatiuum. Quoru hec fuit ratio vna q sicut se hnt species sensibiles ad sensum in eo
 q perficiunt ipsum ita e habent species intelligibiles ad intellectum in eo q perficiunt ipm
 Sed species sensibiles seipsas possunt facere in sensum sine omni alio agente q sint spe
 cies vel sensus ergo species intelligibiles faciunt seipsas in intellectu possibili sine omni
 alio agente q sint species vel intellectus. Prima patet per se. Secunda vero probat ex
 hoc q multe species sensibiles sunt sensibilia tactus et gustus que seipsas faciunt in sen
 sibus. Et ex hoc sequitur q super vacuu sit ponere intellectum agentem. Et cu nullu va
 cuu sit in natura sequitur q non erit intellectus agens. Dico ad hoc q specieru sensibi
 liu quedam sunt actiue p se. quedam vero non et ille indigent aliquo agente et sine sint acti
 ue per se sine non. No tamen agunt szm seipsas in sensibus sed agunt in suis obiectis. Ob
 iecta em sunt prima mouentia sensus. Et propter hoc illa est falsa que supponit q speci
 es sensibiles agunt p seipsas in sensibus. vt latius. ij. de anima. Quidam aut dixerunt
 eu esse in habitu et specie prime cause. Quidam habitu principioru. Quidam aut cu habi
 tu qui est in omnibus speciebus intelligibilibus. Alij vero dixerunt ipsam esse intellige
 tiam separatam decimi ordinis Immo dixerunt q cu intelligentie moueant no more sicut
 desideratu mouet desiderantem. xij. prime phie. Ideo dixerunt q intelligentia agens
 mudi terreni mouet intellectum possibile humane anime si tale desideratu mouet deside
 rantem ita scz q sicut anima celi mouet celum ita q conformetur intelligentie agenti. Ita
 etia intellectus humanus possibilis mouet hominem ad hoc q conformetur intelligentie
 decimi ordinis. Et hoc modo fluunt bonitates ab intelligentia agente ad intellectum possi
 bilem. Vnde szm Auicennam in. xj. sue meth. duplex est ordo intelligentiaru sepa
 rataru.

Primo		Prima que est motor vniuersitatis et principiu pmi totu esse
Queda em	est intelli gentia	Prima mouet celum vniuersum qd est primum mobile.
		Secunda mouet speram stellarum fixarum.
		Tertia speram saturni.
		Quarta speram iouis.
		Quinta speram martis.
Secundo	In decem ordinibus	Sexta speram solis.
		Septima speram veneris.
		Octava speram mercurij.
		Nona speram lune.

De decima vero sic dicit. Decima est intelligentia a qua fluunt supra nostras animas. Et
 hec est intelligentia mundi terreni. Et vocamus ea intelligentia agentem. Et ex hoc ac
 cipitur q intellectus agens est intelligentia separata decimi ordinis intelligentiaru secu
 dariu. Immo in veritate sequentes Auicen. dixerunt intellectum agentem esse intelligenti
 am separata et irradiare supra intellectum possibilem in animalibus. Et hoc q intellectus
 agens non determinat aliquam prem nec recipit aliquid a phantasmate. Et in his duob?
 puenit cu intelligentia angelica separata. Sed tamen differunt in hoc q actus intellectus
 agentis est super phantasmata abstrahendo vniuersale a phantasmatibus qd no facit in
 tellectus angelicus. Vnde et propter hec duo in qbus couenit eu eo dicitur ab Alga.
 q non est in corpore. Neqz em est in corpore vt virtus sua in organo corporis sicut vi
 res anime sensibiles. nec in corpore vt recipiens a phantasmatibus corpus sicut intellectus
 possibilis. Cu aut ordines intelligentiaru szm Auice. determinantur szm ordines et nu
 meru mobilium. Sicut etia apertissime declarat phis. xij. prime phie. Et intellectus agens
 quem dicit esse decimam intelligentiam moueat hominem et animam humanam non erit intel
 ligentia agens extra hominem et animam humanam ergo peccant omnes dicentes animam esse
 intelligentiam. Quare domini latius szm Alpherroem et dominu Albertum insequentem
 Aristo. dicentes celum non habere animam preter intelligentiam anime similem vrs. Dico in
 tellectum agentem humanum esse coniunctum anime humane et esse simplicem et non habere

Intellectus in habitu...
 Intellectus in habitu...

Libri quintus

Intelligibilia sed agere ipsa in intellectu possibili ex phantasmatibus. Sicut expresse dicitur in 1^a phis. in commento libri de anima. Et quibus patet quod intellectus agens non est aliud quam intellectus quo est omnia facere. Et intelligitur de omnibus intelligibilibus. quod ipse agit omnia intelligibilia secundum primum. iij. de anima. Et hec de diuersitate intellectus agens secundum philosophiam.

Notandum secundo

Quod talis intellectus agens. iij. de anima vocatur ars habitus et lumen. Alia ideo quod sicut per artem artifex disponit materiam ad educendum formam ita intellectus agens conuertit se ad phantasmatibus ex quibus species intelligibiles educit per depurationem a materia et ab omnibus appendiciis materiam. Habitus vero vocatur in preparatione ad intellectum possibilem. Nam intellectus possibilis est in genere intelligentium forma pura. Sed forma preparata ad agens sicut preparatio ad habitum. iij. meth. Ideo intellectus agens cum sit principium spirituum intelligibilium de agens et est ut habitus et intellectus possibilis quod recipit species erit ut preparatio. Dicit autem lumen ideo quod colores sine lumine non possunt videri et recipi mediu. iij. de anima. Ideo species intelligibiles non possunt recipi in intellectu possibile sine agente. Ex quibus patet quod intellectus agens duo sunt proprietates. Una est abstrahere species a phantasmatibus. Et ideo talis proprietas puenit ei per preparationem ad phantasmatibus. Secunda est illuminare tales species tractas. que puenit ei per preparationem ad intellectum possibilem. ¶ Sed cum queritur quare inter imaginatium et intellectum possibilem est talis forma media puta intellectus agens abstrahens species a phantasmatibus. Dico quod causa huius est quod sensus communis et imaginatio sunt eiusdem speciei. cum ambe sint forme materiales. Et ideo una potest bene agere in alia sicut sensus communis in imaginatio. ratione species in ipsam reponendo. Sed forma imaginatio et intellectus possibilis non sunt eiusdem speciei sed diuersarum. quod forma imaginatio est species anime sensitivae. Sed intellectus possibilis est species anime rationalis et sic potentia imaginatio est materialis. Et similiter species quas in se recipit sunt materiales et sensibiles. Intellectus vero possibilis est forma spiritualis. Sed quod materiale non agit in spirituale. Ideo nec forma imaginatio agit in intellectu possibile immediate quare necessaria est potentia intermedia spiritualis inter imaginatium seu etiam phantasmatibus et intellectum possibilem ut est intellectus agens.

Notandum tertio

De intellectu possibili. Qui est intellectus quo ad omnia fieri. Et intelligitur sic. In quo ut in subiecto est fieri omnia intelligibilia et talis secundum philosophiam est forma passiva. si passio largum sumat ad philosophiam et non philosophiam secundum quod diffinitur. v. meth. sed quod forma passiva est principium transmutationis ex alio secundum quod est aliud. Intellectus enim possibilis transmutatur ex alio quod est intellectus agens et sua transmutatio est exitus de forma intelligendi ad actum intellectus gendi ut latius ibidem. ¶ Et illius intellectus possibilis tres sunt gradus ad scientiam. sed ad intelligibile non sunt nisi duo. Scientia enim est habitus constitutus ex compositione intelligibilium et propter hoc prius ponere gradus ad ipsam est intellectus humanus ydealis qui de numero et natura est scientia. Secunda autem est habitus principiorum qui sunt quasi instrumenta ad acquiritur scientiam. Tercia autem habet scientiam et per considerare quando sunt. Ad intelligibile autem non sunt nisi duo gradus. scilicet ante intelligere et sub eo quod intelligere non habet dispositionem precedentem se in intellectu possibili. Et talis intellectus possibilis secundum philosophiam subam et formam est incorruptibilis sed corruptibilis est per accidens scilicet per actum qui est in ipso. Et hec corruptio non est nisi ob latius intelligibilium sicut patet. iij. de anima.

¶ Dividit autem Aristoteles intellectum in duas potentias. Una dicitur qua est omnia facere et hanc vocat intellectum agentem. et aliam qua est omnia fieri et hanc vocat intellectum possibilem. ¶ Dicitur autem agens quod abstrahit species a phantasmatibus. et ponit eas in intellectu possibili qui dicitur possi-

Summularum Alberti

bilis. quod recipit eas possibiliter. quonia nec actu habet eas antequam recipiat species. Et loquor de eo prout intelligit intellectus in intellectu acquisito. Habet enim naturaliter intelligere primum ens aliquo modo sed de hoc forsitan dicitur inferri. ¶ Et si queritur quare inter imaginatium et intellectum possibilem est potentia media que abstrahit. Respondeo quod sensus communis et imaginatio sunt eiusdem anime scilicet sensibilis. Imaginatio autem sine phantasia cum intellectu possibili non est eiusdem speciei sed diuersarum differentiarum. Diuersarum quonia altera est sensibilis altera rationalis.

¶ Sciendum tamen

Unde intelligibilium quoddam est simplex et indivisibile et huic correspondet intellectus possibilis qui vocatur intellectus receptivus specierum intelligibilium. Aliud est intelligibile compositum et tale est duplex. Nam quoddam est compositum ex simplicibus intelligibilibus. et tale intelligibile potest dici enuntiatio et huic correspondet secunda operatio intellectus que est compositio et divisio. Vel sibi considerat secunda operatio intellectus que vocatur intellectus compositus. Aliud est intelligibile compositum quod compositum ex intelligibilibus compositis quod est intelligibile syllogisticum et huic correspondet tertia operatio intellectus ut est ratiocinatio vel discursus. et inde sibi correspondet tertia species intellectus que vocatur intellectus discursivus vel ratiocinativus et hoc operatur ad intellectum agentem. Sed operatur ad intellectum possibilem vocatur intellectus apprehensivus vel receptivus discursus.

Notandum primo

Quod secundum tertium utrumque intelligibile scilicet tale ex simplicibus et compositum subditur quod intelligibile compositum ex simplicibus vel est necessarium et sic sibi correspondet species intellectus per quam intelligitur et apprehenditur per que species vocatur intellectus specialis nomine vel vocatur scientia. Et hoc si tale intelligibile non est per se primo cognitum sed cognitum ex cognitione per cognitum. Sed si est per se primo cognitum sicut principium primum tunc talia species intellectus per quam apprehenditur vocatur intellectus que species vocata est opinio secundum autorem in littera. Potest etiam vocari virtus opinativa et potest quod opinio. Item quod opinio proprie est habitus acquisitus vel generatur ex multis probabilibus non necessariis sed contingentibus et contingens inferentibus sicut patet in definitione opinionis quam dat textus. cum intellectus fiat in hoc. Opinio est assensus per quem assentitur alicui conclusioni illicite coram genti propter assensum per quem patet assentitur probabilibus non necessariis inferentibus cum formidine de opposito et sic proprie loquendo virtus intellectus siue species que recipit in se tales assensus qui vocatur opinio debet vocari opinativa. Et inde patet quod duplex est virtus opinativa. Una sensitiva que alio nomine dicitur estimativa per quam ex sensibus eliciuntur non sensata. Alia est intellectiva que intelligit intelligibile contingens. quod intelligibile compositum est ex contingentibus ut dictum est.

Notandum secundo

Quod opinio secundum substantiam ut dicitur Albertus in de consequentiis proprie est habitus ex proprietatibus consistens in potentia intellectiva. Et talis differt a scientia in hoc. Nam scientia est notitia rei non potentis se aliter habere. i. per se. Opinio autem dicitur habitus debilem et incertum et sic opinio est rei potens se aliter habere et ita cum formidine de opposito. Et quibus talis scientia quod opinio sunt habitus. variantur tamen secundum materiam utrum. Nam opinio est habitus probabilium. Scientia habitus demonstrabilium. Prudentia autem practicozum. Et

Liber quintus

qz probabile aliter potest esse sequitur q opinio est acceptio eorum que possunt se aliter habere vt latus loco pcallegato.

Notandum tertio

Qz multe sunt acceptiones intellectus. Na vno mo sumit pro tota anie spha & sic dicit phus. iij. de anima. Separat aut sola hoc qd vere est et hoc solu imortale & ppetuu e. Secundo caput pro potia intellectiva & sic diuidit in intellectum agentem & possibile. iij. de anima. Tertio caput intellectus pro habitu primorum principiorum vt. ij. poste. Vbi Egidius ponit triplicem diuisionem intellectus a scia. Et. vi. et. i. vbi ostenditur q pter virtutes morales q ordiuntur ad operationem boni necesse est ponere habitus intellectuales ad cognitionem veritatis principales inter quos habitus intellectus numerat. Quarto pro actu intelligendi sic diuidimus aliquem habere bonum intellectum. i. actum & modum intelligendi et sic vnus vnus res melius intelligit q aliter. qz profundius speculatur propter bonitatem complexionis & excellentiam v. riu corporaliu que mutua famulantur pro intellectione. Iuxta illud anime lequatur corpora per phm in de visionomia. Vltimo caput pro re intellecta et sic dicim q in separatis idem sit intelligens et intellectus vt. xij. meth.

Sciendum tamen q intellectus diuiditur sicut intelligibile. Intelligibile enim quoddam est diuisibile quoddam indivisibile. Si sit indivisibile simplex ei correspondet intellectus spei receptiuus sicut quod spes que prius erat in sensu fit postea in imaginatione et ultimo in intellectu. ¶ Itē intelligibile si sit diuisibile sive compositum hoc est dupliciter. aut ē compositum ex simplicibus terminis aut ex compositis. Si ex simplicibus sic est enūtiatio. Et enūtiationis duplex est apprehensio sicut duplicem compositionem. Aut enim contingens sic est opinio. aut necessaria sic facit intellectum. Si vero intelligibile sit ex compositis compositum ut est syllogismus. Vel alia ratiocinatio. aut ē ex necessariis conclusus et sic accipit intellectus principia conclusionis. aut ex contingentibus & sic intelligit contingēs & tunc struatur accipit opinionem sicut q opinio dicitur dicitur opinatio que forte idē est i hoīe cū estimatiua. Sed credo q tūc contingit ponere duplicem estimatiuā et diuisionem opinatiua est opinio. qz opinio est habitus generatus ex multis probabilibus non necessariis. Aut est conclusus ex contingentibus et necessariis vel ex vno contingenti & altera necessariis & sic accepta non est dicitur. Sicut si due virtutes & potest dici q ea accipit ratio que est constructiua et ordinatiua et extendit se ad opi-

Summularum Alberti

nabilia necessaria sicut sui diuersas partes. ¶ Notandum intellectus dicitur *Varia acceptio*
multis modis. Est aut aliquando intellectus potentie nomine. & sic habet duas
differentias scilicet agens & possibilis. Aliquando est nomen spei in intellectu
possibili recepte prout ipsa species perficit possibile intellectum et sic tunc dicitur
intellectus formalis. Et etiam intellectus dicitur quo intelligimus.
¶ Tū aut ipse possibilis intellectus iam est perfectus ex ratione spei cū ipso
so tunc dicitur intellectus in effectu et tunc est intellectus qui intelligit. Et
hoc dupliciter. Quandoque conuertitur cū ipsa potentia supra ipsas species quas
habet tunc est actu intellectus. Vel quandoque non conuertitur supra ipsas species
tunc est intellectus in situ. Quandoque vero per cognitionem principiorum pre-
habita venit intellectus ad cognitionem alicuius conclusionis tunc dicitur
intellectus adeptus.

¶ Sciendum autem

Vbi anima rationalis qz habet diuersa officia. Ideo etiam sicut hoc habet diuersa nomina que idē signifi-
ficat sicut diuersas rationes ab illis diuersis officiis sumptas. Anima enim rationalis vocatur intel-
lectus inquantum habet officium apprehendendi. i. quod intelligit & preseruat. Na apprehendere significat
actionem sicut inquantum anima rationalis habet officium apprehendi et eligendi tunc dicitur voluntas cū eligit et
prosequitur inter duo bona magis bonum. sed dū ambo facit. i. dū habet potestatem ad opposita scilicet
quo ad facere & non facere tunc dicitur liberum arbitrium. sed quod conuertitur ad apprehendendum tunc
vocatur ratio et sic ratio presupponit intellectum. sed vocatur ingenium quod anima rationalis inuenit aliqua
de nouo. Vbi per interpositionem dicitur dicitur anima in lra qz solertia non est potestas sed dicitur bonam
dispositionem ipsius ingenij. que solertia vocatur inuentio mediij in tempore non prospecto quod est dice-
re. Solertia est abilitas ingenij que est apta nata inuenire mediū vel causam ad concluden-
dum aliquā conclusionem in tempore non prospecto. i. in tempore indeliberato & subito vt dicitur philosophus in. i.
poste. in fine. Sed vis rationalis vocatur quod quod discernit et deliberat et iudicat & sic connotat
discretionem. deliberationem et iudicium.

Notandum primo

Qz due sunt species intellectus cognitioni. Quarum vna vocatur intellectus speculativus. Cuius
officium est cognoscere causas rerum et res ipsas quibus modis se habeant sicut esse ipsarum & sic so-
lu est in cognoscere et non in facere quod per se vbi nota. Speculativus enim dicitur a speculatore id est
cognosco. & ideo speculatio est operatio intellectus ad nihil aliud extra quā preelacionis or-
dinata simpliciter. De quo dicit Albertus in de coequeis. q intellectus possibilis non
est habens habitum nisi in potentia. Cum enim distinguitur possibilis intellectus a specula-
tuo non distinguitur ex parte subiecti sed ex parte potentie et actus. Possibilis enim est qui est
in potentia. et speculativus est qui est in actu et propter hoc a phis potius dicitur gra-
dua intellectus ipsius q alius intellectus. Alia species est intellectus practicus vt est ille
qui cognoscit et tendit ad opus. Na dicitur a practico. i. operatio. Practicus enim est operatio
hominis sicut electionem et sic officium practicum est verum in ordine ad opus. Nam. ij. meth.
Theonice quidem scientie finis veritas est. practice vero opus. Unde tales due species non

Liber quintus

differt realiter sed tñ rōne Nā idē dicit intellectus speculativus et practicus sñm diversarū rōnem qz inq̄stū intelligit aliquid absolute tñc vocat speculativus Sed inq̄stū tale per formā apprehensam extenditur ad opus vocat practicus. Unde dicitur. iij. de anīa. In intellectus speculativus sola extensione ad opus sit practicus. Et scias qz diversitas accidentalitatis obiectorum non arguit diversitatem potentiarum. vt homo albus et niger licet sint diversa obiecta accidentaliter tamen nō diversificant potentiam visivā. Eōdem autē qz intellectus speculativus et practicus nō differūt nisi accidentatē qz p esse absolutū et p eē ad op̄ extēsiū. Talis ḡ diversitas nō facit diversitatē eēntialē iter speculativū et p̄ctivū

Notandum secundo

Intellectus practicus dividitur sñm divisionē boni. Sed bonū aliq̄d est vñ. aliq̄d p̄ticularē. Vñ cū intellectus practicus apprehendit bonū in vñiversali et non in p̄ticulari tñc vocat sinderis et est habitus inmaris intellectus practicus respectu p̄ncipiorū op̄abiliū cuius actus est remurmurare malo et inclinare ad bonū. sic anima hūana p̄ hāc p̄tē semp̄ aduersat vicijs et p̄perata mala p̄tine arguit. Et de ista vñute p̄t intelligi dicitur Boetius in de consol. p̄l. dicens. Sūma retinens singula perdit qd est dicere sinderis est retinens summa. i. vñiversalia bona p̄dens singula. i. dimittens p̄ticularia. Si autē intellectus practicus apprehendit bonū in p̄ticulari hoc vel illud tñc h̄z sub se duas potēas. Vñā per quā p̄tēmplat bona eterna et ista potēa vocat p̄p̄rio nomine potēa intellectiva et alia potētiā per quā simul p̄siderat superiora et inferiora et talis primo nomine si h̄t impositio vocat intelligentia apud philosophos sed vocat angelus apud theologos. Secunda vero potēa vocatur ratio et differunt a prima potēa scz intelligentia. Nam intelligentia apprehendit bona eterna simplici intuitu sine p̄tatione ad bona t̄p̄alia Scz ratio apprehendit bona superiora quodāmodo discursive per p̄parationē ad bona t̄p̄alia Et hec species que vocat rō subdividitur in duas species Quarta vñā vñz superior vocat vir et inferior vocatur mulier. Superior em̄ vocat vir pro tanto qz perfectior est nā hec pars p̄tēmplat superiora et rō illo modo considerans vocat vir propterea qz illa p̄sideratio est perfectissima sicut natura viri et p̄plexio est p̄fectior et nobilior p̄plexione mulieris Et ad hoc allegat Alber. Augustinus sup̄ illud Corinthios. xij. c. lcz Virum non decet velare caput qd sic potest intelligi qz vir non debet velare caput suū. i. nō debet se abscondere a contemplatione superiorū. Nā sñm ista pars rō indicat de eternis et ergo dicimus cōiter qz vir est gloria dei et imago. Gloria em̄. i. gloriofum opus sñm Archidiaconi in ca. hec imago. x. xliij. q. v. et hoc qz potentior et gloriofior apparuit deus in creatione viri qz mulieris. P̄cipue em̄ per virū manifestata est gloria dei. Nā factus est a deo de limo terre cōtra naturā. Sed femina facta est de costa ade. Secūdo idō qz vir factus est a deo nullo mediante. sed femina non. Tercio qz vir glorificat principali ter. i. nullo medio. Sed femina mediante viro. Nā vir mulierē docet et instruit ad gloriam dei sñm ipsum Archidiaconi vñs. Et de hoc vide B̄lo. notabile in verbo Iuris dicitur. in. c. dilecta. de maior et obe. Secunda pars rationis vocatur mulier que est inferior apprehendens inferiora Et hoc sñm cōparationē ad superiora. Et sñm. b. August. dicit qz ratio inheret eternis rationibus et non solū dicit qz inheret eternis qz q̄tum ad partem inferiorē que mulier dicitur inheret operabilibus et non eternis Et sic in superiorē parte que dicitur vir est species que est habitus cognitivus p̄ncipiorū primorū cuiusmodi sunt ista bona eterna et superiora de quibus cōtēplatur ista pars superior rationis. In qua etiā superiorē parte dicit esse imago sancte trinitatis. i. dicitur esse similitudo sñm quam anima rationalis dicitur similis sancte trinitati que similitudo consistit in his videlicet intelligentia. memoria. et voluntate. que tres potentie sunt vna in re scz differunt rōnibz. recte sicut individua sancta trinitas est vna vñz in essentia et trina in personis. et sic intelligentia cum memoria et voluntate simul sunt in ratione et p̄cipue in superiorē pre que vocatur vir. Sed in parte inferiorē que vocat mulier cōsistit prudentia quia prudentia est habitus cognitivus operabilium a nobis dirigens ea sic qz bene fiant moraliter. Et quia operabilia a nobis sunt inferiora bona. Ideo in hac inferiorē parte dicitur esse prudentia.

Summularum Alberti

Notandum tertio

Circa predicta qz ratio et intelligentia. qz contemplantur eterna que non sunt a nobis operabilia et per nostram voluntatem. Ideo magna convenientiam habent cum intellectu speculativo. Differunt tamen in hoc quia per intellectum speculativum apprehendimus superiora bona et eterna non solum ista sed etiam inferiora temporalia sub ratione veri scilicet q̄tum ad eorum esse et quiditates non habendo considerationem an sint bona vel mala. Sed intelligentia et ratio contemplantur de eternis sub ratione boni et appetibilis speciali consideratione scilicet qz talia sunt bona et eterna. Quis non a nobis operabilia tamen propter ipsa ad acquirendum ea circa inferiora debemus operari. Et hoc sufficit ad intellectum practicum vel qz de ipsis est intellectus practicus.

¶ Sciendum autem qz anima rationalis: intellectus: ratio: ingenium:

Sis rationalis: voluntas: liberum arbitrium: idem sunt in re. sed ratione

ne differunt. Intellectus dicitur dum rem apprehendit per species in

telligibiles. Ratio dum confert. Ingenium dum invenit. Voluntas au

tem non dicit anime potentiam sed quandam bonā ingenij dispositionē

que est cause vel medij inventio non in tempore prospecto. Sed sis rati

onalis dum discernit et deliberat et iudicat. Voluntas autem appetit:

eligit. Liberum arbitrium utrumqz facit. ¶ Sed hoc advertendum qz

licet in anima rationali eadem sis sit apprehensiva et motiva. proprie ta

men apprehensiva dicitur intellectus. Voluntas autē motiva dicitur

Ratio autem prout est cognitiva et motiva differt ab intellectu in mo

do cognoscendi et modo dividendi quoniam intellectus apprehendit esse rei ab

solute et quiditate absolute. Ratio autē est in collatione vñi ad alterum

¶ Intellectus si est potentia cognitiva dividitur. Quia quidam est

intellectus qui cognoscit verum sub ratione veri et talis est speculativus

Alius est qui cognoscit verū sub ratione boni existentis vel appetētis.

et talis vocatur intellectus practicus. Iste autē qui cognoscit verū sub

ratione boni dividitur. qz bonū aut est vñiversale aut p̄ticularē. Si vñiver

sale sic vocatur sinderis que sñt rēdit ad bonū vñiversale et malo tñm

Anima rationalis, intellectus, ratio, ingenium, voluntas, liberum arbitrium idem sunt in re, sed ratione differunt. Intellectus. Ratio. Ingenium. Voluntas. Liberum arbitrium.

Intellectus Speculativus.

Intellectus Practicus.

Bonum vñiversale.

Liber quintus

bonum particulare duas
est partes.

Intelligentia

ratio.

mutat. Et de hoc potest dictum intelligi Boetii summam tenens ac singula perdens. ¶ Alia pars que non semper stat in diuersali habet duas partes. Una qua contemplatur eterna. Et hec appropriato nomine dicitur intelligentia. Alia que considerat superiora et inferiora. Et hec proprie dicitur ratio. Que etiam duas habet partes scilicet virum et mulierem. Vir se extendit usque ad intellectum intelligentie. Unde beatus Augustinus super Apostolo ad Corinthios. vii. capi. Vir non debet delatere suum caput quia sic inquit est pars rationis supereminens que se extendit ad id quod est eterna veritatem contemplando. Et hec est imago dei que eternis rationibus conspiciendo inheret. ¶ Sed in hoc est differentia eius ad intelligentiam. quia intelligentia negociatur per modum intuitionis eo modo quo potest in hac vita. Ratio autem non. sed in ratiocinando et conferendo. ¶ Unde notabile est quod dicit beatus Augustinus. Eternis rationibus conspiciendo inheret. non dicit eternis solum. Et hoc etiam ipse dicit in. ii. libro de eternis. ubi assignat differentiam inter virum et mulierem. Dicens una secundum rationem incorruptibilis et sempiterna res indicat. Et ita intelligit illud quod est supra se. Altera vero per comparationes ad res corporales et mutabiles indicat. in superiori consistit sapientia. sed in inferiori prudentia moralis. Item in superiori est imago trinitatis que imago est secundum memoriam intelligentiam et voluntatem.

Nota quod triplex

Unde omnis memoria vel est potentia conservativa specierum sensibilium vel intelligibilium vel similitudinis essentialis veri et boni. Et secundum hoc Avicenna distinguit triplicem memoriam. Prima est que conservat species sensibiles sibi a sensu communi representatas et attentiones quas virtus apprehensiva apprehendit per quas elicit ex sensibilibus propriam sensationem sicut prius dictum est. Et ista memoria est idem cum imaginatione. Alia est memoria conservativa specierum intelligibilium et abstractarum per intellectum agentem a speciebus sensibilibus. Et ista memoria consequitur rationem et potentiam intellectivam quas duas memorias tangit Damascenus in descriptione memorie cum dicit Memoria est phantasia de

Summularum Alberti

relicta ab aliquo sensibili. Tertia memoria est potentia conservativa essentialis similitudinis veri et boni secundum quam essentialis similitudinem anima rationalis est apta cognoscere bonum et hoc convertendo se super istam similitudinem ita quod ista conversio anime super hanc similitudinem parit vel generat intelligentiam boni a qua intelligentia boni ulterius generatur amor et voluntas istius boni. Nam omne bonum apprehensum movet ad sui amorem et ad voluntatem. Et ista memoria dicitur esse in superiori rationis que vir vocatur et in hac parte superiori rationis sunt ille tres potentie. memoria. intelligentia. et voluntas secundum quas tres potentias anima rationalis recte habet similitudinem sancte trinitatis. Nam sicut in sancta trinitate una persona procedit ab alia per generationem et a duabus simul procedit tertia. Sic similiter habent se ille tres potentie. Nam memoria generat intelligentiam a qua voluntas procedit tertia scilicet voluntas. Et sicut sancta trinitas est summum bonum quo melius cogitari non potest. sic similiter ille tres potentie versantur circa summum bonum sanctum circa eorum obiectum.

Notandum primo

Quia anima rationalis habet aliquas operationes sibi proprias scilicet intelligere et ratiocinari que non dependent ex parte corporis. Propria enim operatio hominis in quantum homo est intelligere et per hanc operationem transcendit alia inferiora. Unde et Aristoteles in libro ethico. in hac operatione sicut in propria hominis ultimam felicitatem constituit. Et etiam habet aliquas operationes communes corpori ut loqui sentire et cetera. Et ideo dicitur in textu quod rationalis anima in quantum rationalis nec secundum se neque secundum suas potentias que sunt eius proprie determinat sibi aliquam partem corporis. quia ille sunt ubique in corpore. Nam anima rationalis est ubique. sed non ubique videns aut audiens. Et si dicatur quod providet per anteriores partes cerebri et ratiocinari determinat sibi certas partes corporis. Ad quam instantiam respondet quod hoc dictum est verum per appropriationem quod uno modo sic intelligitur quod anima rationalis per appropriationem ad animam sensibilem a qua sunt phantasmata bene determinat sibi certas partes corporis. Sed quantum est de ratione sui scilicet rationalis tunc non determinat sibi aliquam partem. Alio modo intelligitur sic quod anima rationalis secundum appropriationem aut secundum unionem ipsam esse corpore determinat sibi certas partes corporis et hoc quantum ad suas potentias. non autem secundum se. nec quantum ad se totam. nec ad potentias proprias. Quod sic patet. Nam anima in quantum est unita esse a corpore et in quantum rationalis ita bene exercet suas operationes per suas potentias sicut in corpore. Vel potest sic intelligi quod obiectum est quod anima providet per anteriorem partem cerebri sentit per medium. Sic anima rationalis similitudinarie dicitur primo providere. id est simpliciter apprehendere per primam operationem. deinde per mediam operationem quasi per mediam potentiam dicitur ratiocinari et ille intellectus est facilior.

Notandum secundo

Quia anima sensitiva secundum Avicennam comparatur ad animam rationalem. Et stat comparatio in hoc. Anima sensitiva in quantum talis secundum suam essentiam non determinat sibi aliquam partem corporis sed indifferenter est secundum se totam in qualibet parte. quia virtus eius non est separata ab ipsa. Ergo ubique reperitur virtus eius ubi etiam reperitur ipsa anima sensitiva. Et talis pars que secundum sensum tactus reperitur in qualibet parte corporis etiam minutissima. Ideo etiam reperitur ibi sensitiva anima sic quod proprie non determinat sibi secundum se et propriam essentiam certam partem corporis licet bene secundum potentias suas. Quod constat ex illo. quia secundum potentiam visivam determinat sibi aliam partem quam secundum auditivam.

Notandum tertio

Quia anima rationalis sit actus organici corporis est tamen perpetua et immortalis seu incorruptibilis. Unde incorruptibilium quoddam est secundum totum incorruptibile ut celum. Quoddam autem incorruptibile secundum partem et non secundum totum ut elementa. Quoddam autem secundum partem et non secundum totum ut elementata. ergo etiam in spiritibus creatis erit similiter. Habemus enim spiritum secundum totum et partem incorruptibile sicut et angelus sine intelligentia separata. et habemus secundum totum et secundum partem corruptibile sicut est spiritus bruti. Ergo habet

Liber quintus

intra etiam aliquem mediu[m] scilicet corruptibile sicut aliquam partem et non sicut totum sicut spiritus hominis qui est anima rationalis et hoc vocabitur mediu[m]. Quartum autem membrum non potest esse scilicet corruptibile sicut totum et non sicut aliquam partem. ¶ Algalus vero post alias multas philosophorum rationes de immortalitate anime hanc superaddit rationem eo supposito quod anima rationalis non educitur ex materia nec est in spermate potentia sed causatur a suba separata ergo neque destruitur destructa materia que est corpus. Ad eam destruitur forma destructio ne materie nisi que per transmutationem educitur de ipsa. Unde probatur est in libro .j. de morte et vita quod corruptio non sit nisi in tribus modis scilicet si corrumpatur id quod est per se sicut ex contrariis ab actione contrariorum agentium et patientium et hoc per corruptionem tollitur in parte et non in toto sicut concipitur elementum et elementatum remanente materia et non forma. ¶ Sit etiam corruptio contrarij a primo et hoc tollitur in toto sicut sanus ab egro. Et sub hoc modo etiam corrumpitur habitus per privationem. sicut etiam corrumpitur scia ab ignorantia. Tertio etiam modo fit corruptio per accidens ei quod non habet contrarium ex eo quod est incorruptibile per se sicut materia vel in subiecto. Et hec divisio etiam habet per hanc propositionem libri causarum. Omnis suba destructibilis non sempiterna est composita aut delata super rem aliam. Anima igitur rationalis si corrumpitur aliquam instantem habebit causam sue corruptionis. non primam neque secundam eo quod ipsa nec est ex primo agentibus et patientibus. Nec habet primum. Sed tertium probo ex libro .xvi. de animalibus habetur quod quoniam operatio principiorum fuerit corporalis non potest esse illa principia sine corpore ergo per locum a causa immediatam si operatio principiorum non est corporalis principia erunt sine corpore. In eadem enim immediata si affirmatio est causa continuationis et negatio erit causa negationis. Sed operatio intellectus anime est sine corpore ut probatur et ergo et ipsa erit sine corpore ergo non erit in ipsa sicut in subiecto vel materia. sed sicut in motu et sic non corrumpitur per accidens corruptione corporis. Preterea omne quod corrumpitur corruptione alicuius etiam alteratur per accidens alteratione corporis. Sed sic non est de anima ergo. minor probatur per hoc quod dicitur Aristoteles quod intellectus sicut se non alteratur ergo etiam non corrumpitur corruptione corporis.

*Triples memoria
hominis.*

¶ Et nota quod in homine memoria distinguitur triplex. Una est conservatio sensibilium specierum et intentionum quas apprehendit estimativa in homine et talis est sicut pars sensibilis et sequitur estimativa. Alia est conservatio spirituum sensibilium et intelligibilium. et hec sequitur rationem. Unde est in posteriori parte cerebri. Et has duas videtur tangere Damascenus cum dicit memoria est phantasia derelicta ab aliquo sensibili. Sed conservatio sensus et intelligentie. Credo tamen quod prima in homine non sit alia ab imaginatione. ¶ Tercia est memoria in parte rationis superiori et dicitur retentio. Sed conservatio essentialis similitudinis veri et boni sicut pars anima est apta intelligere et amare bona. Conversio enim super illam similitudinem parit intelligentiam boni. Ex quibus duabus procedit voluntas illius boni et amor sui. Omne enim bonum apprehensum movet ad sui amorem et sic anima sicut hoc est recte si

Summularum Alberti

similitudo trinitatis. Sicut dicitur dicitur nascitur aliud. Ex quibus procedit tertium nature ordine. ¶ Sciendum quod hec anima per se est separabilis. alia vero inseparabilis. Separabilis vocatur nomine appropriato rationalitas. ¶ Et lex anima per essentiam coniungitur toti corpori. Et fiat in natura duntaxat sicut sicut essentia non determinat aliquam partem corporis sicut quod est rationalis nec sicut se nec sicut suas potestates que sunt eius proprietates. ¶ Habet enim quasdam potestates que non sunt ei proprie sed coniuncti. Et loqui et videre que conveniunt non per se corpori neque anime per se. sed et coniuncta sunt. ¶ Et si dicatur quod providet per anteriorem partem cerebri et retinetur per mediu[m] hoc est dicitur per appropriationem sensibilis anime. Hec autem non determinat sibi aliquam partem sicut essentia sed sicut potestates suas sicut aliam enim potestatem videt oculo et sicut aliam audit aure. sicut autem sui essentia non determinat aliquam partem corporis quod sicut illam tota est in omni parte. Cuius probatio est quod dicitur cum sit accedens anime sensibilis non est sine eo cuius est virtus. Sed virtus anime sensibilis est esse in corpore sicut partes sui. quod esse in spiritibus determinatur sicut potestates et operationes. ergo ipsa essentia est in omni parte.

¶ Recolligo ergo in presenti recapitulat quasdam ponas. Quarum prima est Sinderis que movet intellectum et rationem ad bonum in universali et semper remurmurat malo in universali. Et hac potentiam vocat Damascenus. naturalem voluntatem quod semper movet naturaliter ad velle bonum in universali et nolle malum in particulari. Sed tamen differt prout sic vel sic vocatur sicut diversas rationes. quod sinderis vocat prout movet ad bona rationalia et ad bona utilia et post hanc ponam rationalem sequitur ponam cognitivam in universali quod universaliter facit cognitionem de omnibus tanquam apprehendat sub se alias ponas cognitivas. Et hec ponam vocat intellectus agens propter hoc quod abstrahendo species intelligibiles a speciebus sensibilibus in imaginatione coherentibus quas talis potentia ponit in intellectu possibile. Naturalem autem voluntatem sicut dicit Damascenus recipit bona temporalia et utilia.

Notandum primo

Quod de Sinderis dicitur sunt philosophorum opiniones. Primum scilicet Sinderis sit potentia anime seu habitus sicut sunt due famose opiniones. Quarum prima est

Opinio beati Thome

Par. j. q. lxxix. ar. xij. in principali ubi dicitur quod Sinderis non est ponam sed habitus licet quidam posuerunt sinderis esse quandam potentiam ratione altiore. Quidam vero dixerunt eam

Libet quintus

esse ipsam rationem non ut est ratio sed ut est vera. Quod autem sit habitus probatur ex hoc. Sinderis enim secundum suum nomen sonat habitudinem quadam per se habentem boni et mali. Compositum enim ex greca prepositione sine et heresis quod idem est quod opinio vel scia herens in aliquo per rationem ergo secundum suum nomen dicitur habitus potius quam opinio. Item id quod inclinatur in malum semper est habitus quod dicitur vices ergo per oppositum id quod inclinatur in bonum semper est habitus oppositum illi. cum igitur hoc sit sinderis sinderis erit habitus. Preterea voluntate deliberativa que est in libero arbitrio domino circumstanti vni ex parte inferiori inclinans ad malum quod est vices alterum ex parte superiori adiuvans ad bonum quod est sinderis. Cum igitur nihil adiuvet et deprimet potentiam nisi habitus sinderis erit habitus. Alia est

Opinio Alberti

Dicens sine preiudicio dico quod sinderis est specialis vis anime in qua secundum Augustinum vniuersalia iuris descripta sunt. Sicut enim in speculationibus sunt principia et dignitates que non addiscuntur sed sunt in ipso naturaliter et innas ipsas ad speculationem veri ita ex parte operabilium quedam sunt vicia dirigentia in opere per que intellectus practicus innas ad discretionem turpis et honesti in moribus que non discit homo. Sed secundum Iheronimum est lex naturalis scripta in spiritu humano et dicitur ab Augustino vniuersalia iuris sicut est non esse fornicandum non esse occidendum afflicto esse copaciendum et homini et subiectum illorum sinderis est. Et propter hoc ab Augustino vocatur naturale iudicium. Aliter autem sinderis est quod coheret iudicio rationis. Sicut enim in speculationibus intellectus est principiorum. Sed ordo principiorum in illo quod ad inferendum est ratio. scia vero conclusio vniuersalis patet. Quod autem sinderis sit potentia et vis anime patet. Nam ex parte theoreti intellectus quidam est intellectus semper in actu et semper agens qui dicitur intellectus agens vnde et est respectu veri scibilis ergo ex parte motuaria a simili debet esse quedam vis anime que sit semper in actu respectu boni operabilis. Nec autem non est ratio ipsa cum illa quandoque decipitur ergo erit sinderis que est supra rationem. Preterea sicut quedam est vis in nobis semper distorta et ad malum inclinata sicut sensualitas ita per oppositum id quod semper est ad bonum inclinans et remittens malum erit etiam quedam vis anime. Nec autem est sinderis ergo sinderis est quedam vis et potentia anime et hoc etiam est quod dicitur auctor in textu cum dicit Sinderis autem ut dictum est potentia motiva est. Pro quibus opinionibus saluandis et concordandis dico cum distinctione quod sinderis non est simpliciter habitus sed nominatur potentia est habitus. ut probant rationes pro utraque parte. Et licet potentia de se non innas vel inclinatur ad bonum tamen potentia cum habitu innas et inclinatur. Sed est dubium an sit potentia vna vel plures et secundo quare philosophi non fecerunt mentionem de sinderis sicut et sancti. Dico ad primum quod videtur quod sinderis non sit potentia vna sed plures quod non eiusdem potencie est appetere et iudicare. Sinderis autem iudicat de faciendo et appetit etiam bonum ergo non videtur esse potentia vna. Preterea Sinderis insurgit contra malum quod videtur esse irascibilis. Cum ergo non sit eiusdem potencie insurgere appetere et iudicare non videtur sinderis esse potentia vna sed tres. Dico quod Sinderis sit potentia vna. Licet enim ipsa appetat bonum quod iudicat tamen quod iudicium eius est in vniuersali semper appetitus eius non erit determinatus et quod remurmurat malo hoc erit per modum sentientis et non per modum insurgentis vel ire. Nulla enim vis motiva est sine appetitu propter quod etiam dicit philosophus. Quod intellectus mouet inquit est appetitus quidam et per appetitum. Sed ille appetitus non est specialis vis aliqua sed passio generalis omnium motuaria. Quod autem philosophi non fecerunt mentionem de sinderis ideo est quod philosophi distinguunt potentias secundum obiecta generalia et si considerant operabilia faciunt hoc secundum rationem iuris humani. Sancti autem specialius distinguunt secundum diuinum et humanum et secundum principia iuris et particularia inuenta. Et ideo sancti ponunt sinderis ad principia et portionem superiorem rationis que inheret iustitie diuine contemplande secundum rationes eternas. Quorum neutrum ponunt philosophi.

Notandum secundo

Summularum Alberti

Quod intelligentia est potentia anime rationalis que non semper sistit in vniuersali sed etiam in speciali contemplatur bona eterna ita quod bonum eternum habet se sicut obiectum istius potentie. Et differt a sinderis quod ipsa intelligentia est potentia contemplativa sine cognitiva et etiam deliberativa que deliberat inter bona eterna et non respicit malum. Nam sicut prius dictum est talis potentia solius intuitiue contemplatur de bonis eternis et ergo non respicit mala. quod si respiceret mala tunc contemplaret bona eterna partiu et quodammodo discursiue. sed sinderis non est potentia cognitiva sine contemplativa sed solius motiva seu affectiva ita quod in generali mouet ad bonum et in generali est detestativa mali contra quod semper remurmurat. Secundo differunt sinderis et intelligentia quod intelligentia est deliberativa sed sinderis nihil deliberat ex eo quod non est cognitiva potentia. Et ex hoc etiam considerat vnde inter intellectum et sinderis est ratio. Intellectus enim accipit duobus modis scilicet generaliter et specialiter. Generaliter pro omni vi anime rationalis que mouet cum cognitione et sic sinderis est pars eius. Specialiter autem distinguitur contra rationem et sinderis ita quod sinderis est principium communium. Ratio vero est etiam de partibus sed cum collatione. Et intellectus est sine collatione similiter ratio generaliter accepta accipit pro omni vi mouente cum cognitione a sanctis. Sed specialiter sumit ab Augustino qui diuidit ipsam in portionem superiorem et inferioriorem secundum diuersitatem sapientie et scientie. Primo modo apprehenditur sub ratione sinderis et non secundo modo.

Notandum tertio

Quod alia est pars rationis que dicitur vir et a quibusdam ita generaliter accipit quod etiam comprehendit sub se potentiam supra dictam que dicitur intelligentia et precipue prout est imago trinitatis increate. quod vno modo sic intelligitur. prout apprehendit similitudinem sancte trinitatis circa ipsas contemplando. Alio modo sic intelligitur. prout habet in se tres potestates easdem secundum rez exites secundum quas dicitur imago trinitatis et dicitur similis sancte trinitati vnde. Et sub illa ratione est quedam ratio inferior que dicitur mulier et versatur circa sensuales que apprehendit et intelligit esse bonum sed habet sibi annexam illecebram. id est vanam delectationem et inclinationem que illecebra potest nominari vices peccati per quam videtur sibi porrigi peccatum. Et talis ab ea que vir dicitur non differt realiter sed solius secundum rationem et officialiter.

Eccligo ergo quod dictum est de ratione sine intellectu quia

summum quod est in ea in mouendo dicitur sinderis. Et stat

in vniuersali. Et dictum est in cognoscendo etiam agens intellectus stat in vniuersali. Sed notandum quod agens intellectus dicitur secundum quod est abstrahens ab imaginatione species ponens eas in intellectu possibili. Sinderis autem ut dictum est potentia motiva est. Et Damas vocat eam voluntatem naturalem. Sed differt prout sic ac sic vocatur quod sinderis solius recipit bona rationalia. Naturalis autem voluntas sicut Damas. Sult recipit bona naturalia et brutalia. Post illam vero partem rationis que dicitur vir sequitur intelligentia que intuetur eterna siue diuina eodem modo quo potest. Et differt a sinderis quod sinderis nihil deliberat. Ista

Liber quintus

Sed intelligentia bene deliberat. ¶ Itē sinderisis sicut cōiter est effectiva boni ita cōmuniter est detestativa mali. Unde semp̄ remurmurat malo. Intelligentia aut̄ non ita respicit malū q̄ obiectū eius est eternū ubi nihil est mali. ¶ Et si dicatur sūm hoc debet p̄ordinari. Dicen dū q̄ non: q̄ ista deliberat et sic scit q̄ bonus appetit. Alia semper stat in cōmuni. ¶ Post istam est alia rationalis pars que dicitur Sic quā extendunt quidam intantum ut apprehendit eternitatem ipsam de qua iam diximus. Et maxime inq̄tum est imago trinitatis increate de qua fuit breuiter dictum. q̄ hoc breuitas exigit tractatus. ¶ Post illam est mulier que sensualitati conuincta est. et sepe allicitur ab ea. Habet et illecebram sine delectationem viciōsam iuxta quam semper videt peccatum sibi porrigi. Vult autem beatus Augustinus q̄ ille due partes solam differunt sūm officium. et non fit nisi in vna potentia. In ista potentia siue in istis duabus partibus est proprie voluntas in qua est consensus.

¶ Sed duplex est consensus.

Unde sicut duplex est intellectus sc̄z speculatiu⁹ qui cognoscit verum sub ratione veri et practicus qui cognoscit verū sub ratione boni. Sic etiā duplex est consensus. Unde primus consensus est qua sentitur verū sub ratione veri Et ille proprie debet dici consensus et sub eo p̄prehenditur intellectus capiēdo intellectū non pro potentia sed pro habitu principiorū vt sunt scientia et opinio. Alius est consensus respectu intellectus practici et rationis prout ratio est pōna motiua p̄ que consensus assensū in bonū sub ratione veri. i. sūm rōez sūm quā bonū cognoscit vere esse bonū. vel aliquid cognoscitur non esse bonū. Et q̄ bonū est obiectū intellect⁹ practici et rōnis motiue. i. rōis prout capis rō pro pōna motiua. et ideo rat⁹ p̄sentis d̄ esse cōsensu intellectus practici et rōis motiue

Notandum primo

Q̄ in intellectu practico p̄prehenduntur tres potentie sc̄z ratio. voluntas et liberū arbitriū que adinueniuntur ordinant q̄ vna sequitur ad aliam vt rōez voluntas voluntatez aut liberū arbitriū. Et sic etiā est triplex consensus correspondens istis trib⁹ potentijs p̄ ordinem tra q̄ vn⁹ est p̄sentis rōis de quo iā dictū est p̄ quez indicatur aliqd̄ esse bonū. i. p̄cluditur esse bonū postq̄ rō discursiue decreuit an esset bonū vel malum. Alius est consensus qui est habitus voluntatis motiue per quem consensus voluntatis assensū vt fiat vel non fiat seu p̄sequatur siue non quod per primum consensum diiudicatum est esse bonum. ¶ Tertius consensus qui sequitur illos duos qui est habitus liberū arbitrii. per quem eligitur quod per primum consensum iudicatum est esse bonum

Summularum Alberti

et per secundū appetitur q̄ tale fiat Et hoc p̄tendit textus ideo pro maiori intellectu subiungit Autor in littera q̄ liberū arbitrium est in iudicio et appetitu p̄supponēdo iudiciū rationis et appetitū voluntatis et sic patet q̄ anima non solum iudicat esse bonum vel malum sed cum hoc eligit illud bonū vel malum tanq̄ finem vel tanq̄ ordinatum in finem et sic q̄ tunc ratio dicitur liberum arbitrium. Pro quo

Nota secundo

Q̄ quatuor succedunt in opere rationalis anime. Quorum primum est actus rationis qui considerando proponit anime appetibilia et discernit quid appetibile sit. Secundus est voluntas consentiens in vnum appetibilem. Tertium est id q̄ eligit amari a voluntate et vocamus liberū arbitriū et Quartū est perfecta voluntas que mouet ad consequutionem appetibilis decreti per rationem et operati per voluntate et electi p̄ liberum arbitriū. q̄ vero arbitrari de appetibilib⁹ rationis est. Libertas aut̄ volēdi vel nō volēdi voluntatis est. Liberū arbitriū sequitur vtrūq̄z ideo nomen suū pponit ex vtroq̄z

Notandum tertio

Q̄ aliud est arbitrari. Aliud autem indicare. Iudex enī in iudicio ordinē iuris tenet Et hoc cōuenit proprie rōni que est index appetibilis Et ideo rō ism q̄ est index semper dissentit malo. Quando aut̄ cōpromittit in arbitros tūc cōpromittentes cedūt a iure suo. et arbitrorū est moderari pro vtrāq̄ parte p̄tamen tamen deflecti ad grauiorem partem vnius et alterius et hoc proprie cōuenit libero arbitrio cui⁹ est moderari inter decretū rōnis et appetitū voluntatis et p̄ electiones p̄t declinare in vnu vel alterū et propter hoc dicit esse liberū arbitriū. q̄ in arbitratio nō h̄z līmites sibi p̄fixos q̄tū debeat moderari pro rōne et q̄tū pro voluntate. sed h̄z p̄tatem ad quos voluerit act⁹ se inclinare ¶ Est aut̄ liberū arbitriū sūm varios p̄hos diuersimode notificatū. Augu. enī in. ij. sen. dist. xxiij. dicit q̄ liberū arbitriū est facultas rōnis et voluntatis qua bonū eligitur gracia assente et malū ea deserente. Vbi facultas ponit pro perfecta potestate arbitrii volentis eligere q̄cūq̄z voluerit sc̄z decretū a ratione vel desideratū a voluntate. Et dicitur rationis et voluntatis eo q̄ semper est arbitriū inter decretū rationis et cōcupiscentiā voluntatis. Esse enī liberi arbitrii est a p̄fectione potestatis arbitrarie que est ex eo q̄ non ligatur arbitriū quin possit arbitrari sūm vtrāq̄ partem equaliter vel pro altera in grauiorem alterius. Esse aut̄ rationis a p̄fectione potestatis iudicarie que est ex eo q̄ tenetur ordo iuris et iusticia cause sūm rei veritatem. Esse vero voluntatis est a p̄fectione appetitus inclinantis se in appetibile. Substantia tū et subiecto idem sunt ipsa et voco substantiā naturā anime rationalis motiue ad operabilia. Subiectū autem voco illud q̄ substat omnibus potentijs anime et naturalibus potentijs suis et proprie tatibus. Sunt etiā alie notificationes quas breuiter gracia p̄termitto. ¶ Sed est dubiū quibus inest liberū arbitriū Ad q̄ respondēdo q̄ liberū arbitriū inest angelis de monibus et hominibus. nō aut̄ brutis. Angelo enī inest inq̄tū semp̄ vritur ad bonū et meretur. Diabolus autem semper vritur ad malum. Et ideo quotidie fit peior. Pro mo vero vritur pariter ad vtrumq̄z Quam diuersitatem vrendi libero arbitrio ponit domin⁹ Nicolaus in. c. firmiter de summa trinitate allegans desuper glo. sin. et nota. in. c. qui episcopus. xxiij. dist. Q̄ autem brutis non inest. Patet ex eo. Nam licet arbitriū dicatur a libertate arbitrandi de bono simpliciter et malo simpliciter. Magis tū arbitrandi in ipsis sc̄z rōnez honesti vel inhonesti q̄ sūm rōnez delectariis vel nō delectariis. Similiter iudiciū liberi arbitrii est de honesto vel inhonesto. Quod probatur ex hoc q̄ ab omnibus liberum arbitrium ponitur principium in moribus. ¶ Libertas etiam appetitus consistit in hoc q̄ habet facultatem inclinandi se in iudicatum. vel declinando ab ipso. Et hec non sunt in brutis. Iudiciū enim brutorum non est nisi in delectabili et non eleuatur ad iudiciū honesti. Et propter hoc non est absolute liberum. Ex obligatione enī materie in qua est sicut in organo cogitur ad sistendum in particulari et insensibili bono. Similiter appetit⁹ ex organo in quo est obligatur in bonū nunc vel malū vt nunc et propter hoc non est omnino liber. De reliquis aut̄ specia

Libet quintus

libetibus nunc supersedeo. Patet tamen finaliter quod liberum arbitrium est specialis potentia anime quod probatur ex actu qui est eligere. Nam eligere est ex duobus unum alteri cooptare. Et quia malum possumus facere a nobis. Non tamen bonum. quia malum facere possumus absque gratia. Sed tamen non possumus facere absque gratia spiritali concurrente. Que gratia in hac vita flebili et lacrimarum valle semper nobis assistat et lianos nostros in finem bonum dirigat. Et tandem nos ad felicitatem eternam perducatur. Intercedente pro nobis genitrice virginis illibata Maria: totaque celesti imperarchia. Quibus laus honor: virtus: et gloria per infinita seculorum secula. Amen.)

Duplex consensus. ¶ Sed duplex est consensus. Unus est consensus in Verum sub ratione veri. Et sic est cognitio rationis. cuius perfectio est Verum in quantum est

potentia cognitiva. Proprie enim potentie cognitive perfectio est sine cuius obiectum ei coniungitur. Ipsius autem anime perfectio est scientia vel cognitio per viam speculationis et tunc ratio prodest. potentia cognitiva dicitur intellectus. ¶ Sed differunt eo modo sicut dictum est. Quoniam intellectus apprehendit esse rei et quiditatem absolute. Ratio autem est in

In bonum sub ratione veri. collatione sui ad alteram. ¶ Est iterum consensus in bonum sub ratione veri. Et dico sub ratione veri. quia tunc ratio indicat esse bonum vel malum et sistit ibi: nec amplius procedit. Si autem amplius procedit et indicat esse bonum de fiat quod appetit sic est motiva voluntas. primo modo adhuc est cognitiva. Si autem adhuc non solum indicat esse bonum de fiat sed iudicando afficitur et appetitur illud siue sit finis siue tendat ad finem et sic dicitur liberum arbitrium. quia comprehendit rationem et voluntatem primo modo dictam. ¶ Unde liberum arbitrium est in iudicio et appetitu et electione. ¶ Videndum ergo quod consensus de re quid sit vel quid non sit cognitive rationis est et de fiat vel non fiat voluntas est. Sic enim est processus Ratio indicat esse bonum vel esse malum et in illo iudicio consistit consensus rationis. Prout est cognitiva seu in cognitione et sequitur consensus voluntatis qui dicit fiat fiat. Et dicitur tunc consensus rationis motie. Vterque

Summularum Alberti

aut in Verum et bonum consensus dicitur liberum arbitrium vel liberi arbitrii consensus. Unde liberum arbitrium in sua ditione comprehendit voluntatem et rationem. Est enim liberum arbitrium rationis facultas et voluntatis qua bonum eligat gratia assistente et malum fugit de gratia deficiente.)

Hanc igitur istorum librorum Summe naturalium Alberti magni Theodorice doctissime. Lubicensis ecclesie presul dignissime: assume interpretationem. Anno corpore in premissa epistola designato: Vbi plus laboris atque diligentie mee quam ingenium inuenies. Et si quid benevolentie tuis neglectus: castigandume inuenies tue relinquo gratiosissime paternitati pie castigandum.

¶ Explicet interpretatio summe naturalium Alberti magni de Saxonia: Sna cum textu eiusdem feliciter. Et impressa per me Conradus Baumgartner de Rotenberg. Francophordie civis Oderae. Anno christiani partus virginis Marie ac salutis nostre Millesimoquingentesimo octavo. quarto Idus Aprilis

Castigatio errorū dimisso primo libro.

Folio A iij. in capite linea. xvi. lege et hanc sunt.
 Eodem folio post dictionē rheologia lege a deo
 Folio A iij. in ca. li. vlti. in tex. lege forma q̄ materia. q̄ saluat res naturales in esse
 dicitur etiam natura via in naturam sicut generatio
 Folio B v. in dorso in linea bet celū post dictionē lune lege existētia
 Folio C iij. in dor. linea. iij. lege sui est actus. Et folio. eodē in li. Sunt lege diuersa
 Folio D j in dor. in linea eo q̄ post dictionē p̄fecto lege in quo
 Folio D ij in ca. in li. riale post et lege accidens. Et linea sequenti lege. rem accidentis.
 Eodē folio in linea 7 operati post dictionem habet lege in aliquo
 Folio D v in dorso in linea uentre ea lege Et q̄ nihil
 Folio E vi. in linea ri subito post nunc lege non mediat rpiis
 Folio f iij. in dorso in linea quandaz lege emissa a sagitta
 Eodē folio in figura in primo membro subdiuisionis linea j lege q̄d mouet
 Folio f iij. in dor. in prima linea post tex. lege habitui. j. phisicorū
 Folio B iij. linea penultima lege diuisione numeri
 Folio B iij. in dorso in figura primū membrum non est conueniens
 Folio I iij. in li. pinquior in tex. post aeris lege q̄ illa que.
¶ Errores scđi libri Sumula. Alberti
 Folio lk ij in dorso in linea di non post dictionē sapientiā lege ordinantem
 Folio D ij in capite in linea ratione lege non contingit
¶ Errores tertij libri Sumula. Alberti
 Folio A vj. in capite in linea dixit lege alteratio non sunt idem
 Folio O iij. in capite in linea naturalis lege fontale principium
¶ Errores quarti libri
 Folio P vj. in dorso linea vij. lege sicut in minori et
 Folio T ij. in ca. in linea hos em post quando lege aquila
 Folio B B j. in dorso linea v. tex. lege

Signa autem terremotū precedentia est frigus ex vapore frigido et so-
 nus ex motu subterraneo. Sequentia sunt caligo et tenebre circa solem
 et stellas propter dispositionem nubium. Et hec de terre motu suffici-
 unt dicta.

Folio B B ij. in ca. in li. iij. lege hui⁹ venti Et eodē li. vj. le nauigia contraria
 Errores quinti libri Su: Al:
 Folio D D j. in dorso linea. vij. scđi notabilis lege per Johanniū
 Folio B B ij. in capite linea vltima scđi nobilis lege in de somno 7 vigilia
 Folio B B v. in ca. in li. mici post lupi lege que
 Eodem folio linea. xxx. lege accipiuntur per

dimissus propositus

**IACOBVS PROBST EST POSSESSOR
 HUIVS LIBRI ANNO DOMINI 1573**

Spes mea christi & p̄m̄p p̄m̄p m̄m̄bit

de amf

17 wofen

agruodha
et comeder
part. mo. iard
agruu aaye
nu my obo
ho. iurpau
tem et. aye
ed unpu
y dieb
arua
cu. mo
que no
confin
y muer
nob. qu
dio fac hu
reparat
Dicit m
aut agric
dunt m
ocider un
re euf. Et
hic e beu
merum. Ag
aut. m
seuof pu
aut occid
hil euf. Et
punguater
a monre